

**MASARYKOVA UNIVERZITA
EKONOMICKO-SPRÁVNÍ FAKULTA
KATEDRA REGIONÁLNÍ EKONOMIE A SPRÁVY**

**XI. MEZINÁRODNÍ KOLOKVIUM
O REGIONÁLNÍCH VĚDÁCH**

Sborník příspěvků z kolokvia konaného
v Pavlově 18. - 20. června 2008

Brno 2008

Editor: Ing. Viktorie Klímová

Recenzoval: Doc. Ing. Jozef Tvrdoň, PhD.

© Masarykova univerzita, 2008
ISBN 978-80-210-4625-2

OBSAH

METODOLOGICKÁ VÝCHODISKA ZKOUMÁNÍ REGIONÁLNÍCH DISPARIT	8
<i>Prof. Ing. Miroslav Hučka, CSc., Doc. Ing. Alois Kutscherauer, CSc.</i>	
MĚNÍCÍ SE VÝZNAM TVRDÝCH A MĚKKÝCH FAKTORŮ ROZVOJE	15
<i>RNDr. Petr Rumpel, Ph.D., Mgr. Ondřej Slach, RNDr. Jaroslav Koutský</i>	
REGIONÁLNÍ KONKURENCESCHOPNOST A FAKTORY REGIONÁLNÍHO ROZVOJE V ČR	24
<i>Doc. RNDr. René Wokoun, CSc.</i>	
REGIONÁLNÍ KVALITA ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ Z POHLEDU PODNIKATELSKÉ SFÉRY	32
<i>Doc. RNDr. Milan Viturka, CSc.</i>	
KVALITA ŽIVOTA JAKO ÚČAST PROFILU KONKURENCESCHOPNÉHO REGIONU?	39
<i>Mgr. Ivan Andráško, Ph.D.</i>	
KLÍČOVÉ PROCESY REGIONÁLNÍHO ROZVOJE - VÝZKUM, VÝVOJ A INOVACE?	45
<i>Mgr. Pavla Žížalová, Mgr. Pavel Csank</i>	
ANALÝZA STRUKTURY REGIONÁLNÍCH INOVAČNÍCH STRATEGIÍ	53
<i>Ing. Vladimír Žítek, Ph.D.</i>	
KRITICKÁ ANALÝZA REGIONÁLNÍ INOVAČNÍ STRATEGIE PARDUBICKÉHO KRAJE	61
<i>Ing. Jan Stejskal, Ph.D., PhDr. Miloš Charbuský, CSc.</i>	
KLASTRY JAKO NÁSTROJ REGIONÁLNÍ POLITIKY	70
<i>Ing. Jaroslav Kovárník, Ph.D.</i>	
VÝVOJ KONCEPTU PODNIKATELSKÉ INKUBACE VE SVĚTĚ	76
<i>Ing. Viktorie Klímová</i>	
REGIONÁLNY ROZMER INFORMAČNÝCH A KOMUNIKAČNÝCH TECHNOLOGIÍ: PRÍPADOVÁ ŠTÚDIA IT CENTIER V SR	85
<i>Mgr. Rudolf Pástor</i>	
ALTERNATIVNÍ UKAZATELE LIDSKÉHO ROZVOJE NA REGIONÁLNÍ ÚROVNI NA PŘÍKLADU ČR	92
<i>Ondřej Petr, Mgr. Petr Tonev</i>	
ŠTRUKTÚRA VZDELANIA V SLOVENSKEJ REPUBLIKE A ABSORPČNÁ SCHOPNOSŤ EURÓPSKEHO SOCIÁLNEHO FONDU V SKRÁTENOM PROGRAMOVACOM OBDOBÍ 2004 - 2006	105
<i>Doc. RNDr. Viera Vlčková, CSc., Doc. RNDR. Alžbeta Ivaničková, CSc.</i>	
JE PODPORNÁ POLITIKA EURÓPSKEJ ÚNIE ÚČINNÁ? (METÓDY HODNOTENIA JEJ EFEKTÍVNOSTI)	123
<i>Prof. Ing. Milan Buček, DrSc.</i>	
REGIONÁLNÍ ROZVOJ A KOHEZNÍ POLITIKA	129
<i>Ing. Milan Půček, MBA, Ph.D.</i>	

EURÓPSKA INTEGRÁCIA A OTÁZKY S ŇOU SPOJENÉ	133
<i>Doc. JUDr. Alena Pauličková, PhD.</i>	
TECHNIKY PRO OCEŇOVÁNÍ NEHMOTNÝCH NÁKLADŮ A VÝNOSŮ PRO POTŘEBY CBA	139
<i>Ing. Petr Halámek, Ph.D.</i>	
POSTUPY HODNOCENÍ A VÝBĚRU PROJEKTŮ PRO FINANCOVÁNÍ Z EVROPSKÉHO SOCIÁLNÍHO FONDU V ČR	149
<i>Mgr. Lenka Brown, Ing. Lucie Staroňová</i>	
UČIACE SA REGIÓNY – PRIESTOR PRE VYUŽITIE FONDŮV EÚ?	156
<i>Mgr. Miroslav Šipikal, PhD.</i>	
MOŽNOSTI A BARIÉRY ČERPANIA FINANČNÝCH PROSTRIEDKOV EÚ PRE MALÉ OBCE NA SLOVENSKU	161
<i>Ing. Ivana Gecíková, PhD., Ing. Iveta Kostková, Ing. Barbora Milotová</i>	
VÝVOJOVÉ FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ KONCIPOVÁNÍ POLITIKY HSS EU V SOUVISLOSTECH POSTUPUJÍCÍ EVROPSKÉ INTEGRACE	170
<i>Mgr. Lenka Brown, Ing. Martin Pělucha</i>	
FINANČNÍ PLÁNOVÁNÍ A ROZPOČET EVROPSKÉ UNIE	177
<i>Ing. Jiří Dušek, Ing. Ladislav Skořepa, Ph.D.</i>	
PROSTOROVÁ ORGANIZACE ŘÍZENÍ CESTOVNÍHO RUCHU	184
<i>Ing. Bc. Andrea Holešinská</i>	
MARKETING OF TOURISM DESTINATIONS	192
<i>Ramona Gruescu, PhD., Roxana Nanu, PhD., Gheorghe Pirvu, PhD.</i>	
ROZVOJ VENKOVSKÉ TURISTIKY ZALOŽENÝ NA VZÁJEMNÉ SYNERGII AKTÉRŮ ROZVOJE VE VENKOVSKÉM PROSTORU	199
<i>PhDr. Iva Galvasová, Mgr. Jan Holeček</i>	
PROSTOROVÉ ASPEKTY PODPORY CESTOVNÍHO RUCHU ZE SROP	206
<i>Ing. Martin Šauer</i>	
VÝUKA ANGLIČTINY V OBORU MANAGEMENT CESTOVNÍHO RUCHU NA FIM UHK	217
<i>Mgr. Jaroslav Kacetl, Ph.D.</i>	
REGIONÁLNÍ DISPARITY V MALÝCH ZEMÍCH	222
<i>Doc. Ing. Alois Kutscherauer, CSc.</i>	
VYMEZOVÁNÍ PROBLÉMOVÝCH ÚZEMÍ V KRAJÍCH ČR	229
<i>Mgr. Kateřina Chabičovská</i>	

INFORMACE O MONITORINGU MIKROREGIONŮ ČR A ON-LINE APLIKACI EVIDENCE MIKROREGIONŮ A JEJICH ROZVOJOVÝCH DOKUMENTŮ (IMR), ZVEŘEJNĚNÉ NA STRÁNKÁCH ÚÚR	236
<i>RNDr. Vladimíra Labounková</i>	
ROLE INTEGROVANÉHO DOPRAVNÍHO SYSTÉMU V POLYCENTRICKÝCH REGIONECH	244
<i>Mgr. Tomáš Boruta</i>	
REGIONÁLNÍ VYHODNOCENÍ EFEKTIVITY DOPRAVNÍHO SYSTÉMU ČESKÉ REPUBLIKY A JEHO PROSTOROVÝCH DOPADŮ	252
<i>Mgr. Stanislav Kraft, Mgr. Michal Vančura, Ph.D.</i>	
PROMĚNA VZTAHŮ „JÁDRO-ZÁZEMÍ“ V METROPOLITNÍCH OBLASTECH ČR – KOMPARACE BRNĚNSKA, OSTRAVSKA A PLZEŇSKA	261
<i>Mgr. David Michalec</i>	
PŘEDSTAVENÍ POLARIZOVANÉHO VÝVOJE BRNO – BŘECLAV - ZNOJMO	270
<i>Mgr. Lukáš Nevěděl</i>	
NOVÁ PRŮMYSLOVÁ ZÓNA V BRNĚ – BROWNFIELDS NEBO GREENFIELDS?	278
<i>RNDr. Josef Kunc, Ph.D., Mgr. Petr Tonev, Mgr. Pavel Klapka, Ph.D.</i>	
GALANTA AKO PRÍKLAD ÚSPEŠNE SA TRANSFORMUJÚCEHO REGIÓNU	287
<i>Doc. RNDr. Viliam Lauko, CSc., Mgr. František Križan, Doc. RNDr. Ladislav Tolmáči, PhD.</i>	
VYBRANÉ PREJAVY TRANSFORMÁCIE TERCIÁRNEHO SEKTORA MESTA GALANTA PO ROKU 2000	294
<i>Mgr. František Križan, Mgr. Marta Alföldiová, Doc. RNDr. Viliam Lauko, CSc.</i>	
NOVÉ VÝZVY IMPLEMENTACE PPP PROJEKTŮ V ČR	302
<i>PhDr. Jaroslava Kadeřábková, CSc., Ing. Zuzana Khendriche Trhlínová, Ph.D.</i>	
METÓDA PDCA A JEJ VYUŽITIE V RIADENÍ SAMOSPRÁVY	309
<i>Ing. Eva Balážová, PhD.</i>	
VÝZKUM KVALITY ŘÍZENÍ A PERSONÁLNÍ PRÁCE V ÚŘADU MĚSTSKÉ ČÁSTI PRAHY	314
<i>PhDr. Jaroslava Kadeřábková, CSc., RNDr. Jana Kouřilová, Ph.D.</i>	
PODPORA MÍSTNÍHO EKONOMICKÉHO ROZVOJE V MALÝCH MĚSTECH ČESKÉ REPUBLIKY	320
<i>RNDr. Jiří Ježek, Ph.D.</i>	
INFORMACE POSKYTOVANÉ ÚZEMNÍMI SAMOSPRÁVNÝMI CELKY	327
<i>Ing. Svatava Nunvářová, Ing. Iva Kubíčková</i>	
APLIKACE STRATEGIE POSITIONINGU OBCE	334
<i>Ing. Miroslava Vašítková</i>	
STRATEGIE PRO BRNO A JEJÍ EVALUACE	341
<i>Mgr. Jan Zvara</i>	

PODNIKANIE A JEHO POSTAVENIE V STRATEGICKÝCH PLÁNOCH MIEST	345
<i>Mgr. Ing. Renáta Ježková, PhD.</i>	
WEBOVÉ STRÁNKY OBCE JAKO NÁSTROJ PRO PREZENTACI ROZPOČTU OBCE	354
<i>Ing. Irena Opluštilová</i>	
DAŇ Z NEHNUTEĽNOSTI AKO JEDNA Z MOŽNOSTÍ PARTICIPÁCIE POĽNOHOSPODÁRSKÝCH PODNIKOV NA ROZVOJI OBCÍ (PRÍPADOVÁ ŠTÚDIA)	361
<i>Ing. Viera Papcunová, PhD.</i>	
FINANCOVÁNÍ ČINNOSTI MIKROREGIONŮ A MÍSTNÍCH AKČNÍCH SKUPIN	366
<i>Ing. Svatava Nunvářová</i>	
MIKROREGIÓN POŽITAVIE-ŠIROČINA – MODELOVÝ PRÍKLAD ENDOGÉNNEHO ROZVOJA NA SUBREGIONÁLNEJ ÚROVNI	373
<i>Mgr. Katarína Kasanická, PhD., Doc. RNDr. Alena Dubcová, CSc., RNDr. Hilda Kramáreková</i>	
ORGANIZAČNÍ FORMY MANAGEMENTU ROZVOJE VENKOVA NA PŘÍKLADU VYBRANÝCH IRSKÝCH REGIONŮ	380
<i>RNDr. David W. Novák, Ph.D.</i>	
SOCIO - EKONOMICKÝ ROZVOJ A REGIONÁLNÍ POLITIKA VENKOVSKÉHO PROSTORU	387
<i>Doc. Ing. Darja Holátová, Ph.D.</i>	

ÚVOD

Vážené kolegyně, vážení kolegové,

dostává se k Vám sborník příspěvků z XI. mezinárodního kolokvia o regionálních vědách každoročně pořádaného Katedrou regionální ekonomie a správy Ekonomicko-správní fakulty MU.

Letos již podruhé vychází sborník v elektronické podobě a je Vám tak k dispozici již na samotném kolokviu. Letošní sborník obsahuje 51 příspěvků a jsou v něm zastoupeni autoři ze 16 veřejných vysokých škol v ČR a na Slovenku, 2 soukromých vysokých škol a 5 jiných organizací.

Příspěvky ve sborníku jsou řazeny tématicky a pojednávají o mnoha oblastech regionálního rozvoje. Zařazené články se týkají širokého spektra témat, zejm. konkurenceschopnosti regionů, rozvoje inovací, strukturálních fondů, veřejné správy, obcí, cestovního ruchu atd.

Věříme, že budete spokojeni s úrovní letošního kolokvia a že se k nám za rok opět rádi vrátíte.

Ing. Viktorie Klímová
editorka sborníku

METODOLOGICKÁ VÝCHODISKA ZKOUMÁNÍ REGIONÁLNÍCH DISPARIT

METHODOLOGICAL SOLUTIONS OF REGIONAL DISPARITIES STUDY

PROF. ING. MIROSLAV HUČKA, CSc.

Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava,
Ekonomická fakulta, Katedra podnikohospodářská
Sokolská 33, 701 21 Ostrava, ČR
e-mail: miroslav.hucka@vsb.cz

DOC. ING. ALOIS KUTSCHERAUER, CSc.

Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava,
Ekonomická fakulta, Katedra regionální a environmentální ekonomiky
Sokolská 33, 701 21 Ostrava, ČR
e-mail: akc@vol.cz

Anotace

Příspěvek se zabývá fundamentálními metodologickými východisky zkoumání regionálních disparit. Prezentuje filozofická a systémová východiska disparit, kterými jsou multidimenzionálnost, celostní charakter a pluralitní metodologie jejich zkoumání. Uvádí definici a pojetí regionální disparity a diskutuje její informační hodnotu pro různé uživatele.

Annotation

The paper deals with fundamental methodological solutions of regional disparities study. It presents the filosofical and systemic ways out of disparities which are multidimensionality, holistic character and pluralistic methodology of their study. It gives the definition and interpretation of regional disparity and discusses its information value for various users.

Klíčová slova

Regionální disparity, multidimenzionálnost, celostnost, pluralitní metodologie, informační hodnota.

Key words

Regional disparity, multidimensionality, holism, pluralistic methodology, information value.

1. Úvod

Disparity jako fenomén jsou velmi frekventovaným pojmem posledního desetiletí. Často je však tento termín používán na označení skutečností, které jeho pojetí na jedné straně obsahově zužují a na druhé straně významově diverzifikují, což jeho sémantickou interpretaci mnohdy činí značně mlhavou.

Jednou z hlavních příčin tohoto stavu je, že tento fenomén dosud nemá dostatečně propracovanou teoretickou základnu a vymezen systémový a metodologický rámec jeho zkoumání.

Důvodem, který vede k tomu, aby se teoretická fronta zabývala disparitami, je základní tendence vývoje společnosti, kterou je značný stupeň jeho variability, mající za následek nerovnoměrnost vývoje. Vývoj složitých společenských objektů se vždy odehrává v čase a prostoru. Na jedné straně hovoříme o minulosti, současnosti a budoucnosti vývoje objektu, tedy o čase jako faktoru vývoje objektu, na druhé straně hovoříme o prostorových charakteristikách tohoto vývoje.

Spolu s vývojem objektů a jejich částí dochází k vývoji jejich disparit. Disparity mají tedy svou časovou a prostorovou dimenzi.

Pokud jsou disparity intenzivně správně identifikovány, chybí jednotící nástroje a mechanismy jejich klasifikace, vzájemného srovnávání a vyhodnocování.

Výzkum problematiky disparit je proto velice aktuální a jeho výsledky přispějí k celkovému zvýšení stavu poznání problematiky disparit i ke zkvalitnění regionálního managementu.

2. Filozofická a systémová východiska disparit

Co je disparita? Podle slovníku cizích slov jde o nerovnost či rozdílnost. O jakou nerovnost či rozdílnost jde? Zpravidla o nerovnost či rozdílnost v důsledku základní tendence vývoje společnosti, kterou je značný stupeň jeho variability, mající za následek nerovnoměrnost vývoje. Dochází tedy k nerovnoměrnému vývoji společenských objektů a jeho částí, což se projevuje v nerovnosti či rozdílnosti těchto částí a říkáme, že mezi těmito částmi vznikají disparity.

Jiný přístup k disparitám zaujímá (Aydalot 1985), který říká, že disparita je odchylka od normy. Ale jakou normu zvolit? Autor zamítá normu identity. Pokud zvolíme rovnost, musíme říci, podle jaké jednotky míry či podle jakého ukazatele rovnost posuzovat. Jakou implicitní referenci zvolit? A je vůbec rovnost cíl, který lze postavit proti celému společenství? O jakou rovnost se bude jednat? Nabízí se identity příjmů na obyvatele, rovnost příjmů na činného obyvatele, identity způsobu života a mnoho jiných (Aydalot 1985).

Předmětem našeho zkoumání jsou složité společenské objekty, fungující v určitých sociálně-ekonomických podmínkách. Vývoj těchto objektů se odehrává v čase a prostoru a je nerovnoměrný.

Jestliže je naším cílem komplexní prozkoumání problematiky disparit jako projevů složitých společenských objektů, musíme opustit až donedávna praktikované jednostranné přístupy a přijmout hypotézu, že problematika disparit je složitý problém, který zasluhuje, aby byl přijat **multidimenzionální přístup** k jeho zkoumání. Takový přístup znamená především integrační pohled na vývoj společenských objektů. Je proto nutno namísto tradičních přístupů jediné převažující dimenze – ekonomické dimenze – rozšířit zkoumání na další dimenze, tj. sociální, územní, politicko-správní, institucionální, krajinně-ekologické, civilizačně infrastrukturní, sociálně-prostorové apod. (Gajdoš, Pašiak 2006). K tomuto přístupu se ostatně, byť převážně implicitně, přiklání též autoři (Molle 2007), (Nijkamp 2007), (Wishlade, Yuill 1997) a další. Multidimenzionálnost zkoumání problematiky regionální diferenciace se týká především identity faktorů a determinantů a diagnostikování jejího obsahu a rozsahu.

Multidimenzionálnost a celostní charakter poznání problematiky regionálních disparit představuje rovněž přijetí multidisciplinárního způsobu zkoumání.

Výše uvedená systémová východiska (multidimenzionálnost, celostnost, multidisciplinarita) vyvolávají nezbytnost použití pluralitní metodologie zkoumání ve smyslu použití různých metod a technik výzkumu. Podle (Gajdoš, Pašiak 2006) půjde o smíšené metody a techniky výzkumu, kdy převážně kvantitativní metody zkoumání seskupováním údajů z jednotlivých vědních oborů při klasifikaci a hledání souvislostí a komparací jednotlivých regionů či použitím vícerozměrných statistických analýz, budou doplněny kvalitativními metodami, jako jsou expertní metody, obsahové analýzy regionálního a lokálního tisku či sekundární analýzy vybraných výzkumů v oblasti regionální problematiky. Problémem tohoto přístupu bude souměřitelnost výsledků kvantitativních a kvalitativních metod, vysvětlení kauzálních souvislostí a obsahová interpretace mezi sociálními, ekonomickými a geografickými faktory v regionálním rozvoji. Autoři v této souvislosti doporučují „provést přehlednou ekonomicko-sociálně-prostorovou situaci daného území na bázi rozsáhlého multidimenzionálního empirického základu, zejména s důrazem na zpřehlednění meziregionálních disparit a nerovnováh, a identifikovat reálné a latentní rozvojové potenciály či bariéry rozvoje regionů“. V duchu výše uvedeného bude zapotřebí použít širší a věcnější soubor různých ukazatelů a jejich kombinací, což může v praxi narazit na jejich dostupnost.

Jedním z metodologických východisek je, že každý region by měl být vnímán podle jeho prostorového kontextu a hierarchických vazeb. Pochopení územních procesů vyžaduje, aby byla brána v úvahu měnící se geografie funkčních území, což nemusí vždy nutně odpovídat politicky určeným regionům v daném státě anebo v rámci kohezní politiky EU. V tomto smyslu je nutno přijmout kombinaci evropského, národního, vnitroregionálního a přeshraničního měřítka analýzy regionálních disparit a tomu přizpůsobit volbu funkčních územních celků.

Významným systémovým východiskem problematiky regionálních disparit je orientace budoucího využití výsledků měření regionálních disparit v regionálním, příp. municipálním managementu. Tradiční přístup regionální a municipální politiky chápe regionální disparity převážně jako negativní jev a je zaměřen na snižování regionálních disparit. Dlouhodobě se ukazuje, že tento přístup má nejasné dopady a výsledky. Proto Víturka (2007) navrhuje přijmout přístup založený na zvyšování tzv. regionální konkurenceschopnosti stimulující difuzi pozitivních efektů jako hlavní nástroj zmírňování regionálních disparit. To má za následek zcela jiné pojetí měření regionálních disparit. Autor navrhuje měřit kvalitu podnikatelského prostředí a tím přizpůsobit výběr ukazatelů (podrobněji viz Víturka 2007). V souvislosti s tím lze identifikovat „neodůvodněné“ rozdíly na bázi srovnání teoreticky příslušných a skutečných hodnot kvality podnikatelského prostředí.

3. Definice a pojetí regionální disparity

Definice pojmu disparita a regionální disparita existuje v teoretické literatuře, ale i v encyklopediích a slovnících cizích slov celá řada. V další části uvádíme některé definice podle různých teoretických zdrojů.

Disparita dle encyklopedie Wikipedia:

„Disparita se týká regionálních a ekonomických rozdílů mezi kraji, provinciemi, státy nebo kontinenty“.

Regionální disparity dle K. Vorauer, shrnující definice z několika zdrojů (Vorauer 2007):¹

„Regionálními disparitami se rozumí odchylky od nějakého myšleného referenčního rozdělení znaků pokládaných za relevantní, v souvislosti s různými prostorovými úrovněmi měřítka (ohraničení regionu)“.

„Regionální disparita je nevyrovnanost prostorových struktur v nějakém regionu, resp. v různých regionech“.

„Regionální disparity se projevují v různých podmínkách života, jakož i v nerovných hospodářských rozvojových možnostech. Protiklad město-venkov může být také chápán jako forma prostorové disparity“.

Regionální disparity dle ILO:

Regionální disparity – „rozdíly mezi ekonomickým výkonem a blahobytem mezi zeměmi nebo regiony“.

V publikaci (Hančlová, Tvrđý 2004) je použita tato definice regionální disparity:

Regionální disparity jsou vzdálenosti mezi regiony v abstraktním metrickém prostoru. Tento prostor může popisovat buď jeden vybraný deskriptor regionu, nebo celá množina těchto deskriptorů, a to jak staticky, tak i dynamicky.

Další definici lze nalézt v publikaci (OECD 2002):

Regionální (prostorové) disparity vyjadřují míru odlišnosti projevu intenzity zkoumaného ekonomického jevu pozorovaného v rámci regionů dané země.

Mírná modifikace této definice je uvedena v (OECD 2003):

Územní disparita indikuje míru, do které se intenzita určitého ekonomického jevu odlišuje mezi regiony v rámci dané země.

Poslední dvě definice mají významná omezení v tom, že se omezují pouze na ekonomické jevy a koncentrují na regionální disparity pouze uvnitř zemí a nikoliv mezi zeměmi.

Pro potřeby výzkumu regionálních disparit v územním rozvoji ČR jsme definovali disparity a regionální disparity takto:

Disparita je rozdílnost, resp. nerovnost znaků, jevů či procesů, jejichž identifikace a srovnávání má nějaký racionální smysl (poznávací, psychologický, sociální, ekonomický, politický).

Regionální disparita je rozdílnost nebo nerovnost znaků, jevů či procesů majících jednoznačné územní umístění (lze je alokovat ve vymezené územní struktuře) a vyskytujících se alespoň ve dvou entitách této území struktury.

Tato definice je natolik univerzální a neutrální, že nenaznačuje, zdali cílem nějaké politiky je zmenšení či zmírnění disparit.

Významným příspěvkem k účelovému pojetí regionálních disparit je přístup Molleho (2007). Ten uvádí, že základní klíčovou otázkou, z níž vycházejí politiky Evropské unie, je otázka

¹ Handwörterbuch, 1995, str. 1985; Leser, 1993, str. 114.

koheze (soudržnosti) a nedostatek koheze je měřen velikostí disparit. Vývoj koheze v čase a tím i odpověď na základní otázku politiky: zlepšila se koheze nebo zhoršila? je obvykle poměřován vývojem disparit v životní úrovni v členských zemích, sociálních skupinách a regionech. Jde o to získat odpověď na dvě otázky:

- jaký druh regionů je na tom špatně ve srovnání s průměrem EU nebo vykazuje špatné chování z hlediska konvergence a kde je proto nutný politický zásah?
- směřuje systém ke konvergenci a lze proto politiku zaměřit na podporu přirozených tendencí nebo systém směřuje k divergenci a politici tak podstupují velice namáhavý boj?

Podle Molleho se koheze objevuje v případě, že disparity ve výši sociální a ekonomické úrovně mezi jednotlivými regiony a sociálními skupinami jsou politicky a sociálně přijatelné. Koheze se zlepšuje při snížení disparit. Tomu se obecně říká konvergence. Opak nastává tehdy, když disparity narůstají. Tomu se říká divergence.

V této fázi výzkumu zatím nebudeme akceptovat výše uvedené účelové pojetí regionálních disparit a budeme pracovat s pojmem regionální disparita v mezích neutrální obecné charakteristiky disparity s tím, že předmětný jev může být zkoumán v různých prostorových úrovních (ohraňování regionu).

Z různých možností těchto prostorových úrovní budou jako výchozí měřítka identifikace disparit používána tato:

- pro srovnávání na úrovni EU: ČR (NUTS 1) a regiony soudržnosti (NUTS 2)
- pro srovnávání na úrovni ČR: kraje (NUTS 3), okresy (NUTS 4) a ad hoc stanovené územní celky (např. problémové regiony).

Pokud bychom chápali disparitu jako neopodstatněnou rozdílnost, pak bychom museli tuto opodstatněnost či neopodstatněnost blíže definovat, což samotné činí veliké obtíže, neboť to a priori předpokládá následnou ovlivnitelnost vývoje disparity směrem ke konvergenci. V dostupné literatuře problém opodstatněnosti či neopodstatněnosti rozdílnosti není zmiňován. Vycházíme z toho, že rozdílnosti či nerovnosti, v našem případě mezi regiony, existují a vyplývají z různých příčin. Některé z nich nebude nikdy možné či účelné zmírňovat a na druhé straně budou existovat rozdílnosti či nerovnosti nežádoucí, které by měly být ovlivňovány směrem k jejich zmírnění.

4. Informační hodnota regionální disparity

Jsou dva základní důvody, proč chceme identifikovat relevantní znaky subjektů, jako nositelů jistých vlastností a podrobit je zkoumání, jako předmětu našeho poznání, naší činnosti či našeho zájmu.

Prvním důvodem je potřeba identifikace a zkoumání rozdílností relevantních znaků subjektů, kde jde zpravidla o zjišťování, v čem jednotlivé subjekty, které jsou předmětem našeho zájmu, v rámci vymezené (stanovené) množiny – států, zemí, regionů, obcí, podniků apod., zaostávají, a jaký to má vliv na jejich změny, zejména systémové, a v rámci nich především na změnu struktury a chování. Jde dosud o natolik dominantní přístup, že se často zjišťování těchto „negativních“ znaků označuje jako „disparitní přístup“.

Druhým, daleko méně častým důvodem, je zkoumání rozdílnosti subjektů (jejich relevantních znaků), vedoucí k poznání jejich jedinečnosti, schopnosti účelně a efektivně se odlišit od ostatních zkoumaných subjektů a také např. k účinnému využití jejich komparativních výhod.

Tedy schopnosti plnit jistou pozitivní roli (obecně ve vymezené množině subjektů, specificky pak ve společenství zemí, regionů, obcí apod.).

Dominantní pro volbu přístupu k identifikaci a hodnocení disparit je, do jaké míry přinášejí uživateli informací nové poznání a v jakém směru (smyslu) může toto poznání být využito, tedy jaká je jejich informační hodnota.

Zjištěné a vyhodnocené disparity mohou mít pro příjemce (uživatele) informace hodnotu:

- **poznávací** – informují uživatele o širším kontextu relevantních znaků zkoumaných subjektů, zvyšují stav poznání příjemce informací bez konkrétních požadavků na způsob jejich dalšího přímého využití. Ve společenské praxi může jít o srovnávání zemí a jejich seskupení, či rozdílností ve vývoji různých částí světa, bez ambicí do tohoto vývoje přímo zasahovat apod.
Zvýšení stavu poznání je nejčastějším důvodem, proč jsou nejrůznější disparity analyzovány a vyhodnocovány.
- **motivační** – změny relevantních znaků zkoumaných subjektů vytvářejí soubor pohnutek podněcující příjemce informací k určité činnosti; motivují jej ke způsobu jednání, zpravidla v delším časovém horizontu.
Jedním z častých zadání hodnocení územních disparit s cílem působit motivačně je např. vyhledávání území vhodných pro různé typy investování – motivující investory k umístění svých investic do konkrétního území.
- **operativní** – změny relevantních znaků zkoumaných subjektů vedoucí k okamžitému jednání, k reakci na vzniklou, resp. měnící se situaci.
Např. reakce na opakující se záplavy v určitých částech vymezeného území.
- **rozhodovací** – změny relevantních znaků zkoumaných subjektů, jejichž vyhodnocení vede příjemce k přijetí rozhodnutí.
Poskytnout informace pro rozhodování je druhým nejčastějším důvodem, proč jsou územní disparity analyzovány a vyhodnocovány. Zpravidla jde o východiska pro tvorbu regionálních strategií a programů, může také jít např. o identifikaci regionů pro stanovení soustředěné pomoci státu problémovým regionům.

Je však třeba mít na zřeteli, že hranice mezi způsoby využití poznanych disparit zkoumaných subjektů je neostrá, že způsoby užití získaných poznatků se mohou překrývat. Rozdílná informační hodnota vyhodnocených disparit není reprezentována zcela rozdílnými indikátory. Zpravidla jde o kontext vyhodnocení – věcný, časový, velikostní, míry rizika apod.

5. Závěr

Výskyt prostorové proměnnosti v ekonomickém rozvoji vede k nerovnoměrnému ekonomickému rozvoji regionů, charakterizovanému vznikem prostorových nerovností. Nevyrovnanost prostorových struktur v různých regionech nazýváme regionální disparitou a rozumíme jí rozdílnost nebo nepoměr různých jevů či procesů mající jednoznačné územní umístění a vyskytující se alespoň ve dvou entitách této územní struktury.

Problematika disparit je složitý problém, který zasluhuje, aby byly přijaty multidimenzionální přístup, integrační pohled, multidiscipinární způsob zkoumání a použita pluralitní metodologie jeho zkoumání. Tato systémová východiska vedla autora k tomu, že bylo analyzováno několik hledisek pro identifikaci, hodnocení, resp. klasifikaci regionálních disparit. Jde o časové hledisko, měřitelnost, teritorialitu, ovlivnitelnost, způsob vzniku a

dopady regionálních disparit, která jsou považována za základní atributy disparit. Tato problematika jde však již nad rámec příspěvku.

Literatura

1. AYDALOT, P. (1985): *Régionale et Urbaine*. Paris: Economica.
2. GAJDOŠ, P. - PAŠIAK, J. (2006): *Regionálny rozvoj Slovenska z pohľadu priestorovej sociológie*. Bratislava: SAV.
3. HANČLOVÁ, J. – TVRDÝ, L. (2004): *Classification of the Regions*. In: Ramík, J. et al.: *Multiregional and Regional Models*. VŠB-TU Ostrava.
4. MOLLE, W. (2007): *European Cohesion Policy*. London: Routledge.
5. NIJKAMP, P. (2007): *Regional Development as Self-Organised Converging Growth*. Amsterdam, Vrije Universiteit, mimeo.
6. OECD (2002): *Geographic Concentration and Territorial Disparity in OECD Countries*. OECD Publications Service, Paris.
7. OECD (2003): *Geographic Concentration and Territorial Disparity in OECD Countries*. OECD Publications Service, Paris.
8. VITURKA, M. (2007): *Konkurenceschopnost regionů a možnosti jejího hodnocení*. *Politická ekonomie*, č. 5.
9. VORAUER, K. (1997): *Europäische Regionalpolitik-Regionale Disparitäten*. Münchener Geographische Hefte. ISBN 3-932820-01.
10. WISHLADE, F. - YUILL, D. (1997): *Measuring Disparities for Area Designation Purposes: Issues for the European Union*. *Regional and Industrial Policy Research Paper*, Number 24. Glasgow: University of Strathclyde

MĚNÍCÍ SE VÝZNAM TVRDÝCH A MĚKKÝCH FAKTORŮ ROZVOJE¹

THE CHANGING SIGNIFICANCE OF SOFT AND HARD FACTORS OF REGIONAL DEVELOPMENT

RNDR. PETR RUMPEL, PH.D.

MGR. ONDŘEJ SLACH

Ostravská univerzita v Ostravě

Přírodovědecká fakulta

Chittussiho 10, 710 00 Ostrava - Slezská Ostrava, ČR

e-mail: petr.rumpel@osu.cz, ondrej.slach@osu.cz

RNDR. JAROSLAV KOUTSKÝ

Univerzita J. E. Purkyně v Útí n. Labem

Fakulta sociálně ekonomická

Katedra regionálního a lokálního rozvoje

Moskevská 54, 400 96 Ústí nad Labem, ČR

e-mail: koutsky@fse.ujep.cz

Anotace

Předložený příspěvek se zabývá měnícím se významem tzv. tvrdých a měkkých faktorů rozvoje. V první části příspěvku jsou diskutovány aspekty posilování relativního významu měkkých faktorů v rozvoji regionálních ekonomik. Další část stručně nastiňuje vymezení a definici měkkých a tvrdých (lokalizačních) faktorů. Současně jsou v rámci tohoto textu dílčím způsobem představeny vybrané empirické studie demonstrující měnící se význam tvrdých a měkkých faktorů v regionálním rozvoji a regionální ekonomice.

Annotation

The presented paper deals with the changing significance of soft and hard regional development factors. There is a discussion about the relative increase in significance of soft factors in the first part of the contribution. The paper contains a brief introduction to the definition of the soft factors. Within the text there are also presented important empirical studies which from our point of view declare the changing role of soft and hard factors of regional development.

Klíčová slova

měkké faktory rozvoje, tvrdé faktory rozvoje, regionální rozvoj, konkurenceschopnost regionů

Key words

soft factors, hard factors, regional development, regional competitiveness

¹ Tento příspěvek vznikl v rámci projektu Ministerstva pro místní rozvoj WD-61-07-1 „Role měkkých lokalizačních faktorů v eliminaci regionálních disparit ve strukturálně postižených regionech Ostravska a Ústecka“.

Úvod

V posledních dekáдах se pod vlivem nových technologických, politických a ekonomických změn v nejvyspělejších zemích světa postupně začínají více akcentovat nové faktory konkurenceschopnosti regionů. Tato změna je podmíněna narůstající obecnou dostupností až saturací tzv. klasickými tvrdými faktory růstu v nejrozvinutějších regionech světa. Klasické tvrdé lokalizační faktory jako např. dostupnost a cena ploch, dostupnost kapitálu a dobře vzdělaných pracovních sil se stávají stále více ubikvitními, tj. obecně dostupnými, přístupnými a homogenními v nejrozvinutějších regionech světa, a takto relativně ztrácejí na svém tradičním výsadním významu pro prostorovou alokaci firem a mobilitu pracovních sil (jako „pull-faktor“). Pro vysoce kvalifikované pracovní síly a firmy v „nových“ odvětvích regionální ekonomiky naopak nabývají na relativním významu tzv. měkké faktory rozvoje a růstu (jako například image regionu, kvalita vzdělávací a volnočasové infrastruktury aj.) jejichž kvalitativní parametry ovlivňují konkurenceschopnost regionů a to zejména za situace, kdy dochází k simultánní ubikvitizaci nejen tvrdých faktorů, ale i kodifikovaných znalostí (Maskell, Malmberg, 1999). V praxi rozvoje České republiky jsou měkké faktory regionálního rozvoje z různých důvodů dosud reflektovány málo až popř. neodpovídajícím způsobem. Transformace významu tvrdých a měkkých faktorů rozvoje regionálních ekonomik je v přímé souvislosti s přechodem některých regionálních ekonomik od tzv. fordismu (*"economics of scale"*) k postfordismu (*"economics of scope"*), respektive s přechodem od ekonomiky založené dominantně na sekundě (průmyslové výrobě) k „nové“ ekonomice s významným podílem terciérních a kvartérních aktivit (Rumpel, 2002). V nové ekonomice založené na znalostech se dále zvyrazňuje role přítomnosti vysoce kvalitních lidských zdrojů v regionu a jejich schopnost kreativně generovat inovace. Zásadní je z pohledu regionálního rozvoje a konkurenceschopnosti přilákat a udržet tyto žádoucí kvalitní lidské zdroje v regionu na bázi nabídky vysoce kvalitních parametrů měkkých faktorů. Velice zjednodušeně můžeme konstatovat, že lidé vykonávající kreativní, náročnou a tudíž dobře placenou práci, chtějí odpovídající kvalitu životního prostředí, bydlení, kultury, sportu, vzdělávání aj. v regionu v němž mají působit nebo již působí. V případě nízké kvality těchto faktorů často tyto vysoce mobilní pracovní síly odcházejí do jiných regionů, které jim kromě dobře placeného pracovního místa (což rozhoduje) nabídne také kvalitní pracovní i mimopracovní prostředí (což je skupina nových faktorů, který spolurozhodují a nabývají na důležitosti při rozhodování o prostorové lokalizaci).

Mění se význam tvrdých a měkkých faktorů rozvoje

Vysvětlení posilování relativního významu měkkých lokalizačních faktorů lze nalézt v procesu *ubikvitizace* tvrdých lokalizačních faktorů v rámci nejvyspělejších regionů světa. V globální ekonomice a v prostředí globální konkurence (o nové trhy, pracovní síly, o kapitál, o plochy) nabízejí jádrové regiony dříve méně vyspělých zemí tvrdé lokalizační faktory v téměř stejné kvalitě jako nejvyspělejší státy a to za situace, kdy se transportní náklady výrazně snižují, a to vlivem rozvoje dopravních technologií a kvalitativní změnou produktů. Pro pochopení rostoucího významu měkkých lokalizačních faktorů považujeme za nutné uvést i další, komplementární příčiny. V tradičních lokalizačních teoriích hrály dopravní náklady klíčovou roli a regionální produkce (např. montážního průmyslu, chemického průmyslu atd.) byla značně závislá na dostupnosti surovin. V teoriích lokalizace převládá statický přístup a důraz na optimalizaci transakčních nákladů (např. Weber, 1909 atd.), což mělo svoji oprávněnou logiku v ekonomice dominované primérem (těžba surovin a zemědělství) a sekundérem (průmyslová výroba). Avšak pro lokalizační chování dynamicky rostoucích firem hi-tech odvětví a terciéru, pro které přístup k surovinám ani přepravní

náklady nemají zásadní význam, nemají tradiční lokalizační teorie žádné adekvátní vysvětlení. Tradiční lokalizační teorie byly vytvořeny zobecněním chování podniků v priméru a sekundéru, ale pro lokalizační chování firem v terciéru nemají relevantní explanační význam (Bathelt, Glückler, 2002). Malá schopnost vysvětlit lokalizační chování firem se ještě zvýraznila s nástupem „nových“ kreativních odvětví jako např. design, multimédia atd. založených na vysoce kreativních pracovních silách (viz např. Pratt, 2005, Krätke, 2002). S tím souvisí vzestup významu tzv. kreativní třídy („*creative class*“), jejíž přítomnost v regionu podmiňuje vznik a rozvoj nové ekonomiky, založené na kreativitě a vědomostech tj. ekonomiky, ve které hrají měkké faktory klíčovou roli (Florida, 2002, Musterd et al., 2007). V důsledku výše uvedeného komplexu změn došlo a dochází ke komplementárnímu doplnění měřitelných tvrdých lokalizačních faktorů (ceny vstupů) o měkké -hůře měřitelné- faktory. Přes rostoucí význam měkkých lokalizačních faktorů jsou tvrdé faktory při vysvětlování prostorového rozložení socioekonomických aktivit stále velmi důležité. Měkké lokalizační faktory se staly postupně předmětem diskurzu praxe politiky regionálního rozvoje v Německu či Rakousku, zejména v souvislosti s novými politickými strategiemi pro selektivní přilákání firem, a to především v rámci tzv. high – road strategií regionálního rozvoje, které staví na přítomnosti nejkvalitnějších pracovních sil a na inovacích.

Dalším faktorem, který posílil akceptaci měkkých faktorů lze spatřovat v hlubší reflexi endogenně orientovaného regionálního rozvoje (viz např. Ježek, 2007). Procesy globalizace a internacionalizace dynamicky rozšiřují mezinárodní vazby, přičemž měkké faktory mohou za předpokladu jejich široké reflexe působit jako jakýsi specififikující prvek mezi jednotlivými lokalitami nebo regiony.

Vymezení a definice měkkých lokalizačních faktorů

Přes kvalitu lokalizačních faktorů je definována o atraktivita určitého místa, popřípadě regionu. Ta je rozhodující pro přicházející nebo stávající investory a napomáhá utvářet konkurenceschopnost podniků (Mayer-Stamer, 1999). Měkké a tvrdé lokalizační faktory jsou vzájemně komplementární. Uvedená komplementarita má vícedimenzionální charakter, a to jednak z hlediska regionu jako komplexu vzájemně provázaných elementů (Weichhart, 2000) a jednak z hlediska vzájemné úzké funkční závislosti mezi tvrdými a měkkými faktory.

Měkkým lokalizačním faktorům je obecně připisován rostoucí význam, ale často se autoři omezí jen na toto konstatování (viz např. Revilla Diez, Schätzl, 2006). Heterogenitu a rozporuplnost diskuze o měkkých lokalizačních faktorech lze dokumentovat na adjektivu „měkký“. Někteří autoři spojují toto adjektivum s menším významem z hlediska dopadu na regionální rozvoj a proto považují např. atmosféru (Helbrecht, 2001) nebo kulturu (Bendixen, 2001, Freundt, 2003, Beckmann, 2005) za „tvrdý“ lokalizační faktor, proti čemuž se staví do opozice Grabow, Hollbach-Grömig (1995), kteří oponují tvrzením, že měkké lokalizační faktory mohou být významné, aniž by se musely stát nutně „tvrdými“.

Ani v rámci debaty o měkkých lokalizačních faktorech v odborných kruzích v Německu neexistuje názorový konsenzus v jednoznačném rozlišování mezi tvrdými a měkkými lokalizačními faktory, neboť není možná exaktně stanovit jejich vzájemný poměr. Tyto faktory koexistují v různých regionech ve složitě identifikovatelných průnicích, kombinacích a interakcích (Voß, 2004). Dziembowska-Kowalska, Funck, (1999) dělí lokalizační faktory podle jejich vlivu. Za tvrdé faktory považují ty, které přímo ovlivňují regionální dispozice pro určitou ekonomickou aktivitu a mají bezprostřední („*visible impact*“) dopad na čistý zisk tj. jsou determinovány tržními silami nebo přímými intervencemi trhu. Měkkými lokalizačními

faktory jsou takové, jejichž dopad je buď nepřímý nebo nemají žádný viditelný, respektive měřitelný („invisible impact“) dopad na ekonomické výstupy tj. zjednodušeně, že se neobjevují v účetních knihách.

Nejfrekventovanější typologie měkkých lokalizačních faktorů podali Grabow, Hollbach-Grömig (1995), kteří zdůrazňují, že je nutné při výzkumu měkkých lokalizačních faktorů pracovat i s tvrdými lokalizačními faktory, protože jinak výzkum nebude mít smysl:

- Tvrdé lokalizační faktory. Faktory jejichž kvalita a úroveň je primárně kalkulovatelná. Mezi tyto faktory patří např.: dostupnost kvalifikovanými lidskými zdroji – zaměstnanci, dostupnost plochami (průmyslové zóny) a nebytovými prostory a kancelářskými prostory, externí dopravní napojení (letišť, železnice, silnice, vodní cesty), interní stav dopravní infrastruktury, ceny za plochy, prostory a budovy atd.
- Měkké podnikatelské lokalizační faktory. Mají bezprostřední vliv na aktivitu podniků/podnikatelů, avšak nejsou primárně kalkulovatelné (měřitelné), neboť jsou předmětem subjektivního hodnocení každého podnikatele/podniku.
- Měkké individuální lokalizační faktory. Jsou záležitostí osobních preferencí jak pracovníků managementu, tak samotných zaměstnanců a nemají bezprostřední vliv na aktivitu podniků. Vliv mají především na jejich pracovní motivaci a pracovní efektivitu, respektive na celkovou dostupnost vysoce kvalifikovanými lidskými zdroji v regionu. Výrazným způsobem ovlivňují výběr místa k bydlení a stávají se tak faktorem stabilizace stávajícího případně atrakce nového obyvatelstva.

Další úhel pohledu na typologii, respektive diferenciaci měkkých lokalizačních faktorů nabízí Beckmann (2005), který skupinu měkkých lokalizačních redukuje na soubor metafaktorů, které jsou dále podrobovány hlubšímu výzkumu. Klasifikovanými metafaktory byly:

- Investiční klima v regionu
- Kvalita života
- Image regionu
- Osobní preference cílových skupin regionu.

S pojmem metafaktory se setkáváme také u Grabowa (2005). Zde se jedná rovněž o praktickou redukci, neboť jednotlivé faktory nejsou aktéry, respektive respondenty vnímány izolovaně, nýbrž jako komplex provázaných faktorů. Zejména u měkkých individuálních a podnikatelských faktorů, proto dochází k redukci za účelem eliminace snížení informačních ztrát. První skupinou jsou měkké faktory, jejichž důležitost je vnímána jako vysoká. Těmi jsou bydlení/volný čas/životní prostředí a faktory, které jsou považovány za méně důležité, tj. kultura/atraktivita/image, u nichž se jejich význam výrazně liší podle odvětví, velikosti.

Přehled empirických studií na téma měkkých lokalizačních faktorů

Pro přiblížení problematiky měkkých lokalizačních faktorů uvádíme dvě vybrané empirické studie, které dle našeho názoru patří k nejzajímavějším pracím na toto téma. Současně poskytují adekvátní explanační referenční rámec pro pochopení problematiky měkkých lokalizačních faktorů v rovině empirie. První studie představuje prostorově a sektorově nejobsáhlejší studii na téma měkkých lokalizačních faktorů vůbec. Studie byla realizovaná Německým institutem pro urbanismus (*Deutsches Institut für Urbanistik*) v letech 1993-1995 pod vedením vědců Busso Grabow a Beate Hollbach-Grömig, která sledovala lokalizační rozhodování cca 2000 firem na území celého Německa. Jako druhou studii představíme práci německé geografky Ilse Helbrecht, která se v komparativní studii dvou měst věnovala kreativním službám v kontextu měkkých lokalizačních faktorů.

Pro případové studie v rámci výzkumu DIFU byly vybráno následujících devět měst: Berlin, Mnichov, Vídeň, Ausburg, Würzburg, Ingolstadt, Schweinfurt, Herne a Wolfsburg. Nejmenším městem byl Schweinfurt 54 tis. obyvateli a největším Berlin s 3,6 mil. obyvateli.

Metodika prvně uvedeného výzkumu byla koncipována na základě kvalitativních metod, tedy kombinací expertních individuálních strukturovaných interview a telefonního průzkumu v podnicích. Dále považujeme za vhodné doplnit poznámku k diskuzi k měkkým lokalizačním faktorům v kontextu kvality života ve městech či regionech. Podle autorů nesmí být omezována, jak je tomu často, pouze na pasportizaci infrastruktur volného času, kulturní nabídky nebo životního prostředí, ale je nutné doplnit tyto datové zdroje o kvalitativní šetření jako např. šetření spokojenosti, popřípadě image analýzou vybraných faktorů mezi cílovými skupinami. Zjištěné diskrepance mezi objektivními strukturami a jejich subjektivním hodnocením mohou být inspirativním vstupem pro opatření a nástroje v komunální politice, kdy např. negativní hodnocení objektivně kvalitních faktorů lze interpretovat jako impulz pro realizaci podpůrných marketingových nástrojů.

Každá podrobnější analýza měkkých i tvrdých lokalizačních faktorů vyžaduje podle autorů diferencovaný přístup (např. Grabow, Höllbach-Grömig, 1995, Grabow, 2005) ve vztahu k prostorovým kategoriím (hierarchické úrovně, typ regionu atd.) a zmínění autoři uvádějí tyto kategorie pro hodnocení významu měkkých lokalizačních faktorů:

- Typu lokalizačního rozhodnutí
- Podle výrobního odvětví
- Podle funkce podniku (např. centrála vs. pobočka podniku, vědecko-výzkumné oddělení, výrobního závodu/jednotky)
- Podle velikosti podniku (mikropodniky, malé a střední podniky, velké podniky)
- Podle prostorové velikosti regionu, města či lokality
- Podle typu regionu (technopole, staré průmyslové regiony, rurální či periferní oblasti), města (např. „*shrinking cities*“ atd.) lokality (vnitřní město, semiperiférie, periférie)

V rámci rozsáhlého výzkumu byla získána následující zjištění, přičemž uvedený přehled je abstrahuje na nejdůležitější měkké lokalizační faktory, které jsou diferencovány do dvou základních skupin tj. na měkké podnikatelské faktory a měkké individuální faktory.

a) Měkké podnikatelské faktory

Vstřícnost veřejného sektoru k podnikatelským aktivitám

Tento faktor byl označován respondenty jako relativně důležitý především pak velkými, zejména průmyslovými podniky. Avšak v některých odvětvích terciéru jako např. výzkum, vývoj, kultura, umění, sport, reklama byl hodnocen naopak tomu jako nedůležitý. Jeho význam je vyšší v malých městech než ve větších, přičemž při přímé otázce na motivy při lokalizačním rozhodování byl hodnocen jako spíše druhořadý. Přesto je tento faktor relevantní, neboť 60% všech dotázaných firem připisovalo značný vliv při lokalizačním rozhodnutí ať v pozitivním, či negativním smyslu. Jedná se spíše o push-faktor než o pull-faktor.

Image města/regionu

Vysoký stupeň důležitosti tohoto faktoru byl autory studie zjištěn v podnicích ze sektoru služeb, především pak u bank, vydavatelství aj. Uvnitř sektoru průmyslu vykazovaly obdobné úrovně hodnocení odvětví výroby kancelářských a IT-produktů. Image hraje vysokou roli jako pull-faktor například u podnikových centrál a u výše jmenovaných odvětví. Jako

nadprůměrně významný byl hodnocen podniky aktivními v sektoru výzkumu a vývoje a celkově u podniků s vyšším zastoupením vysoce kvalifikovaných lidských zdrojů a také u podniků působících v lokalitě relativně krátce. Tento faktor, je podle vyjádření respondentů, interpretován v úzké vazbě na měkké individuální lokalizační faktory, jako je atraktivita města a kulturní nabídka. Z hlediska prostorové lokalizace byl tento faktor hodnocen jako klíčový hlavně v centrálních částech velkých aglomerací.

b) Měkké individuální lokalizační faktory

Kvalita bydlení a okolí bydliště

Podmínky pro bydlení byly hodnoceny obecně (ve všech odvětvích, ve všech podnicích bez rozdílu velikosti a podílu kvalifikovaného personálu) jako velmi důležité. Zajímavou se ukázala skutečnost, že čím menší město, tím je tento faktor důležitější a současně panovala ohledně tohoto faktoru u respondentů z malých měst vyšší spokojenost. Faktor je podle šetření v úzkém vztahu s faktorem volnočasových aktivit a kvalitou životního prostředí. Ve srovnání s dalšími měkkými faktory byla spokojenost s bytovou situací nejnižší.

Kvalita životního prostředí

Tento faktor patří k nejdůležitějším, ale nemá zdaleka takový význam při konkrétním lokalizačním rozhodování jako kvalita bydlení. Význam faktoru spočívá především v jeho vysokém symbolickém významu. Výzkum neprokázal žádné signifikantní rozdíly mezi službami a průmyslem. Jako nadprůměrný byl hodnocen naopak u vědecko-výzkumných zařízení. Podle hodnocení respondentů stojí v těsném vztahu s bydlením a volnočasovými aktivitami. Zároveň existují výrazné rozdíly ve spokojenosti. Čím větší město, tím menší spokojenost (především ve velkých aglomeracích a vnitřních městech) a naopak.

Atraktivita dalších lokalit v rámci regionu

Tento faktor patří spíše k nedůležitým. U toho faktoru neexistují tak výrazné rozdíly v preferenci mezi zaměstnanci v průmyslu a službách jako je tomu u faktoru atraktivity. Spíše se ukázalo, že význam mu připisují někteří jak v průmyslu, tak ve službách. Podniky, které jsou krátce v lokalitě, připisují nadprůměrný význam regionálním kvalitám. Respondenti z podnikových managementů jsou s tímto faktorem nadprůměrně spokojeni a to platí především pro ty, co jsou v tomto směru vysoce nároční.

Kulturní nabídka

Tento faktor patří celkově k nedůležitějším, výjimku tvoří sektory vzdělávání/výzkum/ věda a kultura/umění/sport. Jako nadprůměrný byl hodnocen u podniků zaměřených na výzkum a vývoj a – tendenčně – u podniků s vysokým podílem vysoce kvalifikovaných zaměstnanců. Byl hodnocen většinou podobně (nedůležitě), jako další aspekty kulturní nabídky (zábava, hudební a umělecká scéna, kina, restaurace, events). Vyšší hodnotu má ve velkých městech než v malých městech a periferních oblastech.

S kvalitativně zaměřeným přístupem ke studiu měkkých lokalizačních faktorů se lze setkat u studie zaměřené na aktéry realizující své aktivity v oblasti tzv. kreativních služeb („*creative services*“). Výzkum byl provedený v Mnichově a Vancouveru (Hebrecht, 1998, Hebrecht, 2001). Do skupiny kreativních služeb zařazuje Helbrecht podle typologie převzaté od Huttona (2000 cit. v Helbrecht, 2001 str. 217) tyto obory:

- 1) Služby zaměřené na tvorbu a propagaci image a identity (reklama, marketing, Public Relations, Image poradenství)

- 2) Designérské služby (grafický design, architektura, video-produkce, fotografie, vnitřní interiéry, módní design)
- 3) Průmyslový design (Softwarový design, CAD, konstrukční a technologické firmy).

Svůj výzkum koncentrovala na intra-urbánní prostory aglomerací, kterým připisuje význam jako uzlům s akumulací znalostí a kreativního milieu ve znalostní ekonomie nebo dokonce hovoří o klíčovém myšlenkovém prostoru („*Denkraum*“; Helbrecht, 2004). Výzkum byl koncipován na základě strukturální prostorové analýzy rozmístění firem kreativních služeb, u nichž bylo provedeno kvantitativní dotazníkové šetření (s celkem 302 respondenty) rozšířené o individuální kvalitativní interview (v Mnichově jich bylo realizováno padesát dva). Při výzkumu se ukázaly jako rozhodující faktory při výběru lokality sídla firmy kreativní/inspirativní atmosféra prostředí a příjemný pocit s místem spojený („*Sich Wohlfühlen am Standort*“ nebo „*Look and feel*“). Prvně jmenovaný faktor byl u 89,1 % respondentů hodnocen jako důležitý, popřípadě velmi důležitý, což jej řadilo na první místo v katalogu uvedených lokalizačních faktorů. Zatímco výše nájemného jako klasického tvrdého lokalizačního faktoru byla hodnocena ze 77 % jako důležitá. Na třetím místě podle důležitosti se v percepci respondentů umístila atmosféra místa (Helbrecht, 2001, str. 219).

Závěr

Tento článek diskutuje tematiku měkkých faktorů regionálního rozvoje a snaží se alespoň z části zacelit mezeru nejen v akademickém, ale i praktickém diskurzu regionálního rozvoje v České republice, neboť měkkým faktorů není, i přes jejich všeobecně přijímaný rostoucí význam, věnována potřebná pozornost. A to i přesto, že v některých přístupech dokonce představují zásadní element udržitelné konkurenceschopnosti regionu (viz např. Franz, 2004, Thießen, 2005). Němečtí geografové Grabher a Ibert (2004) dokonce tvrdí, že milieu (urbanita) nebude v budoucnosti významná pouze jako stimulující měkký faktor, nýbrž že milieu se stane integrální součástí produkčního procesu projektově založené ekonomie (např. kreativní odvětví jako reklama, design atd.). V projektech realizovaných v rámci těchto odvětví se organizace, instituce a osoby sjednocují v určité lokalitě pro potřeby časově omezené kooperace. Personální sítě jsou podle autorů funkčně závislé na urbánních životních stylech, pro které je charakteristické povrchní a dočasné navazování kontaktů. Veřejné prostory a semi-veřejné prostory v urbánních prostorech vytvářejí častokrát arenu pro získávání osobních kontaktů (viz srovnej např. Oldenburg, 1999).

Zohledníme-li současné vývojové trendy ve vyspělých ekonomikách lze předpokládat, že tematika měkkých faktorů regionálního rozvoje bude patřit k důležitým předmětům geografického výzkumu, neboť význam měkkých faktorů regionálního rozvoje bude i nadále růst.

Literatura

1. BATHELT, H., GLÜCKLER, J. (2002): Wirtschaftsgeographie: Ökonomische Beziehungen in räumlicher Perspektive 2., korrigierte Auflage, Verlag Eugen Ulmer, Stuttgart.
2. BECKMANN, C.C. (2005): Beziehungsorientiertes Standortmanagement und regionale Wirtschaftsförderung: Am Beispiel des Relationship Marketings in Bayern, DUV.
3. BENDIXEN, P. (2001): Einführung in die Kultur- und Kunstökonomie. VS Verlag, 2., erweiterte Auflage.

4. DZIEMBOWSKA-KOWALSKA, J., FUNCK, R.H. (1999): Cultural Activities: Source of Competitiveness and Prosperity in Urban Regions, *Urban Studies*, roč. 36, č. 8, s. 1381 – 1398.
5. FLOETING, H. (2007): Wissen und Kreativität als Treiber urbaner Entwicklung - Braucht die Stadt neue Räume?. *Real corp*, Vienna, s. 367-377.
6. FLORIDA, R. (2002): *The Rise of the Creative Class and how it's transforming work, leisure, community, & everyday life*. Basis Books, New York.
7. FREUNDT, A. (2003): Entwicklungspotenziale der Kulturwirtschaft in altindustrialisierten Regionen. Chancen der Förderung von Clustern im Ruhrgebiet und in Merseyside. Univ. Dortmund, Fakultät Raumplanung. Dostupné on line na: http://deposit.d-nb.de/cgi-bin/dokserv?idn=967894735&dok_var=d1&dok_ext=pdf&filename=967894735.pdf
8. GRABHER, G., IBERT, O. (2004): Produktion in Projekten. Die Beispiele der Werbebranche in Hamburg und der Softwareindustrie in München. Abschlussbericht des DFG-Forschungsprojekts. *Sozioökonomie des Raumes*, Universität Bonn.
9. GRABOW, B. (2005): Weiche Standortfaktoren in Theorie und Empirie – ein Überblick. In: THIEßEN, F., CERNAVIN O., FÜHR, M., KALTENBACH, M.: *Weiche Standortfaktoren*, Duncker & Humboldt. Berlin, s. 37-53.
10. GRABOW, B., HOLLBACH-GRÖMIG (1995): *Weiche Standortfaktoren*. Schriften des Deutschen Institut für Urbanistik Band, 89. Dt. Gemeindeverlag. Stuttgart-Berlin-Köln.
11. HELBRECHT, I. (1998): The Creative Metropolis. Services, Symbols, and Spaces. *International Journal of Architectural Theory*, roč. 3, č. 1.
12. HELBRECHT, I. (2001): Postmetropolis: Die Stadt als Sphinx. *Geographica Helvetica*, roč. 56, č. 3, s. 214-222.
13. HELBRECHT, I. (2004): Denkraum Stadt. In: W. Siebel (Hrsg.): *Die europäische Stadt*. Suhrkamp Verlag, Frankfurt/M, s. 399-408.
14. JEŽEK, J. (2007): Teoretické problémy endogenního přístupu k regionálnímu rozvoji.
15. In: INPROFORUM 2007. Sborník z mezinárodní vědecké konference. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Ekonomická fakulta, s. 251-256.
17. KRÄTKE, S. (2002): *Medienstadt. Urbane Cluster und globale Zentren der Kulturproduktion*. Verlag Leske & Budrich, Opladen.
18. MASKELL, P., MALMBERG, A. (1999): Localised learning and industrial competitiveness, *Cambridge Journal of Economics*, roč. 23. s. 167–185.
19. MEYER-STAMER, J. (1999): *Lokale und regionale Standortpolitik –Konzepte und Instrumente jenseits von Industriepolitik und traditioneller Wirtschaftsförderung*. Institut für Entwicklung und Frieden an der Gerhard-Mercator-Universität Duisburg, Report 39, s. 1-22.
20. MUSTERD, S., BONTJE, M., CHAPAIN, C., KOVÁCS, Z., MURIE, A. (2007): *Accommodating Creative Knowledge: A Literature Review from a European Perspective*. University of Amsterdam, Netherlands.
21. OLDENBURG, R. (1999): *The Great Good Place*. Marlow, New York.
22. PRATT, A.C. (2005): Cultural industries public policy: An oxymoron? *International Journal of Cultural Policy*, roč. 11, č. 1, s. 31-44.
23. REVILLA DIEZ, J., SCHÄTZL, L. (2006): Stadt und Innovation. Regionalpolitische Einflussnahme durch clusterbasierte Ansätze? In: GANS, P.; PRIEBES, A., WEHRHAHN, R. (eds.): *Kulturgeographie der Stadt*. Festschrift für Prof. Dr. Jürgen Bähr. Kieler Geographische Schriften Bd. 111. Kiel. s.35-50.

24. THIEßEN, F. (2005): Zum Geleit: Weiche Standortfaktoren – Die fünf Sichtweisen.: In: THIEßEN, F., CERNAVIN O., FÜHR, M., KALTENBACH, M.: Weiche Standortfaktoren. Duncker & Humboldt. Berlin. s. 9-37.
25. RUMPEL, P. (2002): Teritoriální marketing jako koncept územního rozvoje. Ostravská Univerzita, Ostrava.
26. VOß, R. (2004): Regionale Wirksamkeit von Hochschulen – ein Konzept zur Analyse und Bewertung. In: Wissenschaftliche Beiträge der Technischen Fachhochschule Wildau. Heft 2004, S. 103 – 113.
27. WEBER, A. (1909): Über den Standort der Industrien, Tübingen, Teil 1.
28. WEICHHART, P. (2000): Designerregionen – Antworten auf die Herausforderungen des globalen Standortwettbewerbs? Die neue Konjunktur von Region und Regionalisierung, Informationen zur Raumentwicklung, sešit 9, Bundesamt für Bauwesen und Raumordnung, s. 537-548.

REGIONÁLNÍ KONKURENCESCHOPNOST A FAKTORY REGIONÁLNÍHO ROZVOJE V ČR

REGIONAL COMPETITIVENESS AND FACTORS OF REGIONAL DEVELOPMENT IN THE CZECH REPUBLIC

DOC. RNDR. RENÉ WOKOUN, CSc.

Vysoká škola ekonomická v Praze

Národohospodářská fakulta

Katedra regionálních studií a Středisko regionálních a správních věd

W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3, ČR

e-mail: wokoun@vse.cz

Anotace

Článek se zabývá konkurenceschopností České republiky a jejích regionů. Jsou v něm popsány hlavní faktory regionálního rozvoje ČR, lidské zdroje (vzdělanostní struktura, sociální infrastruktura, sídelní struktura, bydlení), ekonomická výkonnost regionů (hrubý domácí produkt, nezaměstnanost, průměrné mzdy, podniky a podnikání, přímé zahraniční investice a export, výzkum, vývoj, inovace – znalostní ekonomika, technická a dopravní infrastruktura, cestovní ruch). Stručně jsou uvedeny hlavní regionální disparity. Na závěr jsou charakterizovány vývojové tendence v regionální struktuře České republiky.

Klíčová slova

Regionální konkurenceschopnost, regionální rozvoj, regionální struktury.

Annotation

The paper is aimed at competitiveness of the Czech Republic and its regions. The author describes main factors of the CR regional development: human resources (educational structure, social infrastructure, settlement, housing), economic efficiency, (gross domestic product, unemployment, wages, firms and enterprising, foreign direct investment and export, research and development, innovation – knowledge economy, technical and transport infrastructure, tourism). The author briefly comments on main regional disparities. At the close of the paper the author characterizes development trends of the CR regional structure.

Key words

Regional competitiveness, regional development, regional structures.

1. Úvod – REGIONÁLNÍ KONKURENCESCHOPNOST V ČR

Ekonomická výkonnost a regionální konkurenceschopnost jsou významnými faktory rozvoje regionů. Regiony, města a obce spolu soutěží při vytváření, získávání, udržení a podporování ekonomických subjektů. Tyto ekonomické subjekty totiž stabilizují či generují nová pracovní místa, nové příležitosti, přičemž mají zásadní vliv na prosperitu, blahobyt a životní úroveň regionů a obcí. Regionální konkurenceschopnost charakterizuje schopnost regionů generovat příjmy a udržet úroveň zaměstnanosti v rámci národní a mezinárodní konkurence.

Konkurenceschopnost ČR a jejích regionů je v zásadě funkcí:

- a) Konkurenceschopné ekonomiky (konkurenceschopné podnikatelské prostředí, moderní struktura ekonomiky, např. progresivní průmyslová odvětví, sofistikované služby, výzkumná a vývojová základna, aplikační inovační centra, moderní systém výzkumu a vývoje a inovačních aktivit, schopnost jejich využití v podnikatelské sféře, inkluzivní a pružný trh práce s kvalifikovanou a flexibilní pracovní silou).
- b) Otevřené a flexibilní společnosti (společnost, která aktivně využívá příležitosti generovaných na globální a evropské úrovni, společnost, která soustavně zvyšuje svůj vzdělanostní potenciál, aktivně řešící své vnitřní problémy – migrace, stárnutí, sociální vyloučení, buduje efektivní systém správy veřejných záležitostí).
- c) Kvalitního fyzického prostředí (chrání a rozvíjí životní prostředí a udržuje a využívá krajinný potenciál, dostupnost území, existence dopravních a komunikačních spojení a napojení).
- d) Vyváženého rozvoje území ČR a jejich regionů (harmonický rozvoj území ČR a snižování existujících disparit, stimulace rozvojového potenciálu regionů, posilování role měst jako center růstu a rozvoje regionů a udržitelný rozvoj venkovských oblastí).

Je zřejmé, že faktory regionálního rozvoje jsou v čase variabilní, což souvisí na jedné straně se stupněm poznání socioekonomických procesů, na druhé straně podléhají změnám z důvodu vývoje struktur a jejich vzájemného působení.

2. Hlavní faktory regionálního rozvoje ČR

Základem pro efektivní regionální politiku je analýza relevantních faktorů regionálního rozvoje, tj. identifikace klíčových determinantů, které mají stimulační dopady na regionální rozvoj. Je zřejmé, že faktory regionálního rozvoje jsou v čase variabilní, což souvisí na jedné straně se stupněm poznání socioekonomických procesů, na druhé straně podléhají změnám z důvodu vývoje struktur a jejich vzájemného působení.

Tyto faktory jsou rozvojovým potenciálem regionů a tvoří je:

- přírodní zdroje a přírodní prostředí jako dlouhodobé determinanty regionálního rozvoje,
- hmotné faktory v podobě jejich produkčního potenciálu a infrastruktury,
- nehmotné faktory zejména inovace a schopnost jejich vytváření a šíření, dostupnost a účinné využití informační a komunikační technologie (ICT), ekologická udržitelnost rozvoje, institucionální prostředí,
- lidské zdroje s příslušnou úrovní dovedností odborného vzdělání.

Stupeň vývoje české společnosti a poznání socioekonomických procesů, které lze ztotožnit s dosaženou úrovní v nejvyspělejších zemích světa, ale zejména empirické poznatky z posledních několika let potvrzují, že základním faktorem regionálního rozvoje postindustriální společnosti jsou lidské zdroje.

Dalším faktorem ovlivňujícím regionální rozvoj je sídelní struktura včetně trendů jejího vývoje. S tím úzce souvisí otázky dostupnosti bydlení, které ovlivňují mobilitu pracovních sil, a tím se stávají rovněž významným faktorem regionálního rozvoje.

Ekonomická výkonnost a regionální konkurenceschopnost jsou bezesporu zásadním faktorem rozvoje regionů. Konkurenceschopný region je přitažlivý (přitahuje investice, znalosti, charakteristickým rysem je lokalizace firem, imigrace).

Vybrané základní ukazatele pro porovnávání regionální konkurenceschopnosti a socioekonomické úrovně regionů

Základním ukazatelem pro porovnávání regionální konkurenceschopnosti a socioekonomické úrovně regionů je hrubý domácí produkt, který představuje hodnotu statků a služeb, jež byly v daném regionu vyprodukovány. Jako příklad si můžeme uvést příklad vývoj regionálního HDP v jednotlivých krajích ČR a rozdělit kraje do několika skupin podle změny HDP.

Tab. č. 1: Vývoj regionálního HDP s.c., rok 1995=100 %

Kraj	2000	2001	2002	2003	2004	Průměrné tempo růstu 1996-2004
Praha	122,8	134,0	130,8	129,8	136,4	4,0
Středočeský	119,1	121,5	125,6	128,4	133,5	3,7
Jihočeský	106,5	105,0	111,7	114,5	119,1	2,1
Plzeňský	104,4	105,6	104,4	110,4	114,5	1,6
Karlovarský	94,5	91,4	96,8	100,2	102,0	0,3
Ústecký	92,1	89,7	91,5	97,8	103,1	0,3
Liberecký	106,2	107,1	112,0	110,8	114,4	1,6
Královehradecký	108,9	108,0	113,4	119,3	122,1	2,5
Pardubický	104,0	103,9	107,3	114,1	118,7	2,1
Vysočina	108,9	113,4	111,5	115,8	122,1	2,6
Jihomoravský	103,7	106,6	110,8	115,5	121,0	2,3
Olomoucký	102,1	101,8	106,5	111,0	116,4	1,8
Zlínský	98,9	100,1	98,7	107,2	110,6	1,2
Moravskoslezský	96,1	97,2	98,8	104,1	112,4	1,4
ČR	107,5	110,3	112,0	115,5	121,0	2,3

Zdroj: Regionální účty 2004

Z hlediska kumulované změny HDP lze rozčlenit regiony do následujících kategorií:

- Regiony, jejichž přírůstek HDP výrazně překračuje přírůstek ČR.

Ve sledovaném období největší dynamiku vykazuje hlavní město Praha, jejíž přírůstek výkonnosti byl ve srovnání s ČR téměř dvojnásobný. Metropolitní charakter regionu s výrazně odlišnou strukturou ekonomiky umožňuje výraznou akceleraci růstu, která může pokračovat i v dalším období. Výrazný rozvoj Prahy ovlivňuje pozitivně i sousední Středočeský kraj zejména proto, že Praha nemá větší rezervy vhodného území pro další extenzivní expanzi, existují rozdíly ceny práce a pozemků mezi Prahou a Středočeským krajem, určité zlepšení infrastruktury v okolí Prahy může mít vliv na dekoncentraci investic a kapitálu a zprovoznění nového dopravního koridoru by mohlo přinést další nárůst dojížděky do Prahy. Středočeský region, jehož výkonnost byla dlouhodobě negativně ovlivňována právě Prahou, dnes naopak z dynamiky Prahy profituje. Ve sledovaném období byl přírůstek HDP v těsném závěsu za Prahou. Zvláště oblasti sousedící s Prahou se stávají atraktivními pro migranty z celé ČR.

- Regiony jejichž přírůstek HDP je srovnatelný s přírůstkem ČR.

Dynamika většiny ostatních regionů úzce koreluje s ČR. Přesto lze rozlišit dvě skupiny regionů. První jsou ty, jejichž dynamika je o několik bodů vyšší; jedná se o kraje Vysočina a Královehradecký. Jihomoravský a Jihočeský kraj udržují průměrné tempo ČR Naopak mezi

kraje, jejichž dynamika je slabší, je možné zařadit Plzeňský, Liberecký a Pardubický kraj. V posledním sledovaném roce začaly překonávat stagnační tendence Olomoucký a Moravskoslezský kraj.

■ Regiony, jejichž přírůstek je výrazně pod průměrem ČR.

Nejnižší a dlouhodobě se zhoršující dynamiku vykazují kraje Karlovarský a Ústecký. Krizový vývoj uvedených regionů je rovněž patrný z průměrného tempa růstu těchto regionů ve sledovaném období, které je v případě Ústecka a Karlovarska záporné. Jedná se o regiony procházející hlubokou sociální a ekonomickou restrukturalizací, která doposud nebyla zakončena. Poslední dostupná data však naznačují možnou akceleraci růstu i v těchto regionech. Spolu s kraji Moravskoslezským, Olomouckým a Zlínským, které je možno označit za stagnační (průměrný růst ve výši cca 1,5 %), tvoří skupinu, která je charakteristická nedostatečným ekonomickým růstem celých krajů, nebo jejich některých částí, doprovázeným negativními trendy v oblasti zaměstnanosti. Jejich míra nezaměstnanosti vysoce překračuje celorepublikový průměr. V uvedených krajích se koncentrují strukturálně postižené regiony a značná část hospodářsky slabých regionů ČR.

Tab. č. 2: Regionální HDP na 1 obyvatele, ČR = 100 (v %)

Kraj	2000	2001	2002	2003	2004
Praha	199,4	210,9	206,5	203,1	201,8
Středočeský	97,8	95,9	96,3	94,9	93,6
Jihočeský	89,3	86,7	90,6	89,8	89,0
Plzeňský	95,3	94,3	91,5	93,4	92,6
Karlovarský	83,0	78,8	81,5	80,7	79,9
Ústecký	83,4	80,6	81,3	83,2	84,5
Liberecký	86,1	84,2	86,5	82,2	81,5
Královehradecký	91,3	88,4	90,8	91,9	90,2
Pardubický	85,5	83,4	84,4	85,5	85,1
Vysočina	88,6	91,8	87,1	86,3	86,5
Jihomoravský	90,2	90,3	92,9	93,8	93,9
Olomoucký	77,7	75,6	77,2	77,9	78,0
Zlínský	84,3	83,1	80,1	82,8	82,2
Moravskoslezský	78,0	77,6	77,9	78,7	82,1
ČR	100	100	100	100	100

Zdroj: Regionální účty 2004

Výše uvedená tabulka umožňuje srovnání podílů vytvořeného HDP na 1 obyvatele v jednotlivých krajích oproti celorepublikovému průměru. Odlišnosti v dynamice růstu HDP jednotlivých krajů našly svůj odraz i ve změnách poměru výkonnosti jednotlivých krajů vůči republikové úrovni. Celkově je možno říci, že poměry jednotlivých krajů vůči celorepublikovému průměru jsou relativně stabilní, přesto lze zjistit určité trendy, které ve svém důsledku ústí do změn postavení některých krajů. Pomineme-li fenomén Prahy, pak se jedná o regiony, jejichž výkonnostní schopnost se dlouhodobě zlepšuje, tj. snižuje se mezera mezi výkonem regionu a národní výkonností. Dobrým příkladem je především Jihomoravský kraj, který snížil v období 2000 – 2004 rozdíl o více než 3,5% bodu.

Lze konstatovat, že vhodným souhrnným hrubým ukazatelem pro porovnávání regionální konkurenceschopnosti a socioekonomické úrovně regionů je tedy HDP/obyvatele.

Socioekonomickou úroveň regionů, v tomto případě jejich životní úroveň lze měřit různými ukazateli, přičemž jako jeden z nejvhodnějších se ukazuje ukazatel průměrných mezd na pracovníka.

Při hodnocení krajů podle průměrných hrubých mezd zaměstnanců a jejich vývoje v letech 2000-2004 se ukazuje opět vedoucí postavení Prahy. Výrazný rozdíl ve výši mezd mezi Prahou a ostatními regiony znamená, že průměrná hodnota ČR je vychýlena směrem nahoru a je tedy výrazně vyšší než průměrná mzda v jednotlivých krajích.

Výše mezd je ovlivněna strukturou zaměstnanosti, podnikatelských subjektů, mírou nezaměstnanosti, vzděláním pracovní síly, ale také výchozí úrovní mezd (např. Moravskoslezský kraj). Nezanedbatelný vliv mají i regionální rozdíly v cenové hladině, neboť modifikují reálnou výši mezd.

Rostoucí exportní výkonnost české ekonomiky má dvě aktuální příčiny. Jednak je to vstup ČR na jednotný trh EU, jednak exportní efekt přímých zahraničních investic.

Sledujeme-li exportní výkonnost jednotlivých krajů, pak lze konstatovat, že pořadí podle podílu na celkovém vývozu České republiky se poměrně značně liší od pořadí krajů podle vývozu na 1 obyvatele. Např. kraje Moravskoslezský a Jihomoravský, které se podle celkové hodnoty vývozu nacházejí v horní polovině žebříčku, podle vývozu na 1 obyvatele zaujímají jeho spodní část. V hodnocení podle vývozu na 1 obyvatele zaujal příznivější postavení v porovnání s pozicí na celkovém vývozu České republiky především kraj Karlovarský, Liberecký, Královehradecký a Vysočina. Exportní výkonnost nutně nekoreluje s celkovou ekonomickou výkonností měřenou HDP/obyv., má však zřejmě souvislost s přímými zahraničními investicemi.

Z hlediska struktury exportu jednotlivých krajů lze říci, že export se realizuje v podstatě ve všech třídách nomenklatury SITC. Za pozitivní znak lze označit skutečnost, že u většiny krajů se největší část exportu realizuje ve třídě 7 – Stroje a dopravní prostředky. Výjimku představoval kraj Karlovarský, Ústecký, Zlínský a Moravskoslezský, kde ve zbožové struktuře vývozu zaznamenaly největší podíl polotovary a materiály (SITC 6), které naopak zaujaly druhou nejvýznamnější pozici ve vývozu kraje Středočeského, Libereckého, Královehradeckého, Pardubického, Vysočina, Jihomoravského a Olomouckého. V kraji Jihočeském a Plzeňském patřilo druhé místo ve vývozu průmyslovému spotřebnímu zboží (SITC 8), v hlavním městě Praha minerálním palivům, mazivům a příbuzným materiálům (SITC 3).

Mezi jednotlivými kraji České republiky existují významné rozdíly z hlediska teritoriálního rozdělení exportu. Zbožová struktura odhaluje některá „překvapení“; např. podíl vývozu paliv na celkovém vývozu Prahy je samozřejmě dán sídly organizací (statistický efekt). I výše uvedená zbožová struktura, stejně jako teritoriální struktura však především podporují hypotézu, že exportní výkonnost regionů není nejdůležitějším kritériem jejich výkonnosti, neboť spíše závisí na historických příčinách rozložení exportní kapacity ČR do regionů modifikovaných PZI.

3. Hlavní regionální disparity

Vývoj v jednotlivých regionech České republiky se podle diferenciací jednotlivých faktorů ovlivňujících regionální rozvoj a v závislosti na různých výchozích podmínkách, poloze a

stupni urbanizace projevoval rozdílnou dynamikou i rozdílnými změnami územních ekonomických struktur.

Z porovnání hlavních faktorů regionálního rozvoje je zřejmá tendence prohlubování meziregionálních disparit, které lze charakterizovat takto:

- dochází k poměrně významnému prohlubování rozdílů v ekonomické výkonnosti krajů v řadě ukazatelů rozhodujících pro životní úroveň obyvatelstva (HDP/obyvatele, průměrné mzdy, nezaměstnanost aj.);
- existují významné rozdíly mezi okresy v míře nezaměstnanosti a v příjmech na obyvatele;
- v krajích postižených nezbytností rozsáhlé restrukturalizace průmyslu (zejména v Ústeckém a Moravskoslezském kraji) je stále vysoká nezaměstnanost, nedaří se dostatečně rychle efektivně realizovat potřebné strukturální přeměny;
- prohlubuje se odlišnost venkovského prostředí komparativně nevýhodně vůči prostředí městskému, obce ve venkovských oblastech mají nepříznivé podmínky pro podnikání a dochází ke stárnutí venkovského obyvatelstva;
- zaostává ekonomická úroveň příhraničních okresů ležících na severovýchodních hranicích České republiky;
- přetrvává nedostatečné napojení severovýchodní Moravy a Slezska na transevropské komunikační tahy a hlavní město, což výrazně přispívá k nezájmu investorů, zejména zahraničních, o toto území;
- existují rozdíly mezi podílem vysokoškolsky vzdělaných lidí ve dvou největších městech (Praha a Brno) a ostatními krajskými městy;
- projevuje se stále narušené životní prostředí v důsledku minulé průmyslové činnosti v severozápadních Čechách a na severní Moravě a v důsledku rozvoje automobilové dopravy v Praze a dalších velkých městech.

4. Póly rozvoje

Konkurenceschopnost regionů je vedle produkčních ukazatelů ovlivněna celkovou strukturou výroby a výrobních kapacit, inovačními charakteristikami, kvalitou pracovní síly a v neposlední řadě také strukturou osídlení, protože hospodářský růst je úzce spojen s urbanizací.

Velké městské aglomerace s diverzifikovanou strukturou ekonomiky a se zastoupením odvětví schopných generovat růst v okolí vytvářejí póly rozvoje. Význam města jako pólu růstu je tedy výsledkem faktorů:

- počet obyvatelstva a jeho růst,
- konkurenceschopnost a
- komunikační propojení.

Ne všechna města dosahují ve všech ukazatelích takových výsledků, aby mohla být plnit roli pólů a jejich působení na okolí je proto limitováno. Pro póly rozvoje je v současnosti také typické jejich zapojení do ekonomiky založené na znalostech.

Pólem rozvoje v evropském měřítku je v ČR pouze hlavní město Praha, jehož pozice ve státě se upevňuje a prohlubuje se odstup od ostatních regionů. Růstové centrum je díky výhodám aglomerace a koncentrace schopno absorbovat inovace rychleji než jiné oblasti, čímž dochází k dynamické diferenciaci centra a okolí. Dalšími póly rozvoje je Brno (HDP na obyvatele v Jihomoravském kraji bylo v r. 2001 90,8 % průměru ČR) a Plzeň (Plzeňský kraj: 96,9 % HDP ČR).

Póly rozvoje se potýkají se specifickými problémy, které by neměly být opomíjeny. Jedná se např. o dopravní infrastrukturu kvalitativně a kapacitně neodpovídající rostoucí automobilové dopravě a s ní související poškozování životního prostředí, vznik brownfieldů a neoptimální funkční využití území, komplexní problémy bydlení (regenerace panelových sídlišť), nedostatek zeleně apod.

V devadesátých letech se zvýraznila sídelní (regionální) hierarchie a upevnilo se postavení regionálních center (zejména metropolí, mezoregionálních a některých mikroregionálních center), která tvoří páteř sídelních (regionálních) systémů a vytváří se v nich stále vyšší podíl produkce České republiky. Tato centra jsou výrazně hierarchizována:

- metropole nadnárodního významu – Praha (hlavní rozvojové centrum v Čechách i v ČR),
- regionální metropole I. řádu – Brno (hlavní rozvojové centrum na Moravě),
- regionální metropole II. řádu – Ostrava (rozvojové centrum na severní Moravě),
- mezoregionální centrum I. řádu – Plzeň (rozvojové centrum jihozápadních Čech),
- mezoregionální centra II. řádu – Olomouc (střední Morava), Liberec (severní Čechy), Hradec Králové a Pardubice (východní Čechy), Ústí nad Labem (severozápadní Čechy), České Budějovice (jižní Čechy), Zlín (východní Morava) a Karlovy Vary (západní Čechy),
- výrazná rozvojová regionální centra – Mladá Boleslav, Kolín, Opava, Uherské Hradiště, Jihlava, Cheb, Jablonec nad Nisou, Tábor – Sezimovo Ústí, Prostějov a další.

5. Závěrečné poznámky

Z analýzy hlavních faktorů regionálního rozvoje vyplývá, že jednou z opravdu silných stránek regionálního rozvoje ČR je kvalifikovaná a i nadále relativně levná pracovní síla. Zároveň se však postupně ukazuje, že v některých částech jednotlivých krajů se v důsledku rozvoje nových podnikatelských aktivit spojených s přílivem přímých zahraničních investic začíná nedostávat určitých typů pracovních sil (podle kvalifikace), což je negativní tendence jako z aspektu konkurenceschopnosti, tak obecně regionálního rozvoje.

K dalším hlavním faktorům růstu konkurenceschopnosti regionů lze zařadit právě již naznačený rozvoj výrobních kapacit spojených s realizací přímých zahraničních investic, což souvisí s reálně existující širokou nabídkou ploch pro rozvoj podnikání v jednotlivých regionech. Tento rozvoj vytváří předpoklady pro vytváření nových vazeb s tuzemskými podnikatelskými subjekty a jejich potenciální budoucí se prosazení na zahraničních trzích. I zde lze identifikovat jednu z příčin dynamického rozvoje sektoru malého a středního podnikání v České republice.

V oblasti slabých stránek lze identifikovat především ty slabé stránky, které svým charakterem i nadále brzdí rozvoj podnikatelských aktivit, např. komplikace spojené se samotným zahájením podnikatelských aktivit. Za druhé jde o slabé stránky spojené s nedostatky v různých oblastech infrastruktury, např. dopravní či komunikační. Za třetí jsou to slabé stránky spojené s fungováním trhu práce, např. nízká mobilita pracovní síly, problémy s bydlením apod. Specifický problém představuje celkově nízká úroveň podpory rozvoje vědy a výzkumu, spolupráce výzkumných institucí a podnikatelských subjektů a znalostní ekonomiky obecně, což negativně ovlivňuje konkurenceschopnost regionů zejména v globalizujícím se světě.

Literatura

1. Hampl M. a kol.: Regionální vývoj: specifika české transformace, evropská integrace a obecná teorie. Univerzita Karlova v Praze, 2001, 328 s.
2. Kolektiv autorů (editoři: J. Kadeřábková, P. Mates, R. Wokoun): Úvod do regionálních věd a veřejné správy. 5. vydání. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., Plzeň, 2008, 456 s. ISBN 978-80-7380-086-4.
3. OECD Territorial Reviews - Czech Republic. Organisation for Economic Co-Operation and Development, Paris, 2004, 141 s. ISBN 92-64-10639-1.
4. Skokan K.: Konkurenceschopnost, inovace a klastry v regionálním rozvoji. Repronis, Ostrava, 2004, 160 s. ISBN 80-7329-059-6.
5. Viturka M.: Konkurenceschopnost regionů, možnosti jejího hodnocení a stimulace. In: X. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Masarykova univerzita v Brně, 2007, s. 44-55. ISBN 978-80-210-4325-1.
6. Wokoun R., Mates P. (eds.): Management regionální politiky a reforma veřejné správy. Linde Praha a.s., 2006, 352 s. ISBN 80-7201-547-8.
7. Wokoun R. a kol.: Regionální rozvoj a jeho management v České republice. Oeconomica, VŠE, Praha, 2007, 250 stran. ISBN 978- 80-245-1301-0.
8. Wokoun R., Malinovský J. a kol.: Regionální rozvoj. Linde Praha a.s., 2008, 322 s. ISBN 978-80-7201-699-0.
9. Národní rozvojový plán České republiky 2007-2013. MMR ČR, leden 2006 (verze schválená vládou ČR).

REGIONÁLNÍ KVALITA ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ Z POHLEDU PODNIKATELSKÉ SFÉRY

REGIONAL QUALITY OF LIFE ENVIRONMENT FROM BUSINESS SPHERE POINT OF VIEW

DOC. RNDR. MILAN VITURKA, CSc.

Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta

Katedra regionální ekonomie a správy

Lipová 41a, 602 00 Brno, ČR

e-mail: viturka@econ.muni.cz

Anotace

Příspěvek se zabývá podnikatelsky orientovaným regionálním hodnocením environmentální kvality území. Podle získaných výsledků byly vybrané administrativní jednotky – regiony pověřených obcí 3. stupně rozděleny do 5 skupin.

Annotation

Contribution deals with business-oriented regional evaluation of environmental quality of territory. According to obtained results were chosen administrative units – regions of authorised municipalities of the third degree divided into 5 groups.

Klíčová slova

podnikatelské prostředí, životní prostředí, imisní limit

Key words

business environment, life environment, immission limit

Význam faktoru

Kvalita životního prostředí jako součást kvality podnikatelského prostředí (KPP) je interpretována prostřednictvím faktoru environmentální kvality území. Daný faktor sice patří mezi méně významné faktory KPP, lze však konstatovat postupné zvyšování jeho významu, který obecně souvisí s technickoekonomickou vyspělostí firem (pracovníci s vyššími příjmy obvykle přikládají kvalitě životního prostředí vyšší preference). Výrazněji narušená kvalita životního prostředí přirozeně negativně ovlivňuje zdravotní a psychický stav obyvatelstva, což logicky zvyšuje pracovní náklady firem lokalizovaných v environmentální postižených regionech (zvýšení nemocnosti, nižší pracovní výkonnost). V dlouhodobém pohledu tak faktor může vytvářet významné bariéry ekonomického rozvoje spojené se snižováním investiční a všeobecné atraktivity regionů (projevujících se např. emigrací zejména mladší populace s vyšším vzděláním).

Metodika hodnocení

Hodnocení faktoru environmentální kvality území je orientováno na kvalitu ovzduší, která má nejvýznamnější vlivy na zdravotní stav populace resp. je spojena s nevyššími riziky potenciálních patologických změn v lidském organismu. Užitá metodika vychází z analýzy dodržování stanovených imisních limitů pro ochranu zdraví u vybraných látek s prokazatelně

škodlivými vlivy na zdravotní stav populace ve zvoleném období let 2004 až 2006. Vybraný soubor sedmi látek zahrnuje především prašné částice/aerosol PM_{10} (roční průměrný limit koncentrace $40 \mu\text{g}/\text{m}^3$, 24h limit $50 \mu\text{g}/\text{m}^3$) a benzo(a)pyren – BaP jako indikátor znečištění polyaromatickými uhlovodíky – PAU (roční cílový limit $0,001 \mu\text{g}/\text{m}^3$). Přihlédnuto bylo i ke znečištění částicemi $PM_{2,5}$, pro které však zatím nebyl stanoven imisní limit (navržen roční limit $25 \mu\text{g}/\text{m}^3$). Dalšími zahrnutými látkami s výrazně nižší intenzitou znečištění jsou SO_2 (24h limit $125 \mu\text{g}/\text{m}^3$), NO_2 (roční limit $40 \mu\text{g}/\text{m}^3$), benzen (roční limit $5 \mu\text{g}/\text{m}^3$), arzén (roční cílový limit $0,006 \mu\text{g}/\text{m}^3$) a Cd (roční cílový limit $0,005 \mu\text{g}/\text{m}^3$)¹. Jako doplňkové kritérium pak byla použita ekologická stabilita krajiny (hrubá percepce schopností území tlumit negativní vlivy emisí znečišťujících látek). Hlavním důsledkem aplikace tohoto kritéria je povýšení konečného zařazení regionů s nejvyšším stupněm environmentální degradace krajiny zapříčiněného povrchovou těžbou nerostných surovin tj. regionů Severočeského a Sokolovského hnědouhelného revíru (Sokolov, Kadaň, Chomutov, Most, Litvínov, Teplice a Bílina) o jeden stupeň.

Výchozí data jsou shromažďována v rámci imisní databáze Informačního systému kvality ovzduší České republiky (v roce 2006 byla k dispozici data z celkem 230 lokalit) a jejich hlavním pořizovatelem je ČHMÚ jako provozovatel základní sítě automatických a manuálních monitorovacích stanic ve stanovených zónách a aglomeracích. Nejvýznamnější zdravotní rizika jsou v případě prašných částic (projevující se zejména u $PM_{2,5}$ již při poměrně nízkých koncentracích; expozice PM_{10} se podle informací Státního zdravotního ústavu podílí na úmrtnosti populace v rozmezí 5 až 13 %) spojována se snižováním imunity a respiračními a kardiovaskulárními onemocněními. Podobně jako v případě As a Cd byly i u prašných částic a dále BaP prokázány karcinogenní účinky na lidský organismus. Z ostatních uvedených látek se nadlimitní koncentrace benzenu projevují karcinogenními účinky a dále poškozováním krevetvorby a SO_2 a NO_2 pak nemocmi dýchací soustavy a snižováním imunity. Prašné částice pocházejí jak z antropogenních (doprava, spalování fosilních paliv, báňská činnost), tak v menší míře z přírodních (půda, pyl) zdrojů. U dalších uvedených látek jsou hlavními antropogenními zdroji doprava, spalovací procesy a hutnictví (BaP, Cd), spalovací procesy a hutnictví (SO_2 , As), doprava a spalovací procesy (NO_2) a doprava (benzen). K tomu je účelné poznamenat, že doprava je kromě znečištění ovzduší hlavním zdrojem hluku (jehož nadměrná intenzita negativně ovlivňuje zdravotní i psychický stav obyvatelstva, zejména obyvatelstva bydlícího kolem dopravně nejvíce zatížených silničních komunikací), který je tak nepřímým způsobem částečně zakomponován do hodnocení.

Hodnocení kvality ovzduší vychází ze zákona o ochraně ovzduší č. 86/2002 Sb. v platném znění (v tomto kontextu je v ČR registrováno cca 3,6 tis. zvláště velkých a velkých zdrojů znečišťování a 30 tis. středních zdrojů znečišťování). Oproti předchozímu šetření KPP byly použity přísnější imisní limity (prašné částice/aerosol PM_{10} , SO_2 , NO_2) a hodnocení bylo rozšířeno o BaP, benzen, As a Cd), což do určité míry omezuje srovnatelnost získaných výsledků². Další evaluační problémy jsou spojeny s odlišnými podmínkami lokalizace měřících stanic a zejména s modelovým zobecněním naměřených údajů (kauzální modely rozptylu a transportu ČHMÚ, zpřesněné ke konci sledovaného období u PM_{10} a dále BaP) –

¹ Vzhledem k nepřekračování imisních limitů nebyly do hodnocení zahrnuty následující škodliviny: Pb, CO, a Ni (pro tzv. skleníkové plyny je vzhledem k jejich globálnímu působení relevantní sledování emisí – plnění závazku Kjótského protokolu; v roce 2006 došlo zejména v souvislosti s rozvojem silniční dopravy k jejich mírnému nárůstu). Z opačného důvodu tj. překračování imisních limitů na téměř celém území ČR pak nebyl do hodnocení zahrnut troposférický ozón (v letech 2003 – 2005 byly cílové emisní limity překročeny na 99 % území).

² V předchozím šetření KPP zahrnoval soubor vybraných látek prašné částice/aerosol, SO_2 a NO_x (do hodnocení byla dále zařazena intenzita silniční dopravy a jako doplňkové kritérium pak ekologická stabilita krajiny).

největší nejistoty panují v případě BaP. Zásadní objektivní vlivy na naměřené hodnoty pak má (vedle geomorfologie území) povětrnostní situace, která díky nepříznivým rozptylovým podmínkám v zimních měsících výrazně ovlivnila zhoršení kvality ovzduší v letech 2005 až 2006. Celkově byl ve vývoji koncentrací PM_{10} zaznamenán pozitivní trend do roku 1999. Pro následující roky pak již byla charakteristická negativní tendence s přechodným zlepšením v roce 2004 (imisní limit pro 24h koncentraci byl v letech 2005 a 2006 překročen na 35 a 28 % území s více než 60 % populace). Negativní vývojové tendence se zejména v souvislosti s rostoucí intenzitou silniční dopravy prosazují i v případě BaP (nadlimitní koncentrace se v roce 2006 týkala téměř 70 % obyvatelstva) a dále NO_2 a benzenu. Koncentrace SO_2 zaznamenaly po masivním poklesu na konci 90. let 20. stol. v dalších letech stagnaci (se zřetelným zvýšením v roce 2006). Jako spíše pozitivní pak lze hodnotit vývoj imisních charakteristik v případě As a Cd.

Výsledky hodnocení

Výsledky hodnocení jsou interpretovány v rámci 5ti stupňové klasifikace, vycházející z vypracované metodiky multikriteriálního hodnocení environmentální kvality území:

1. Vysoce nadprůměrná úroveň (příznivý stav životního prostředí)

Do první skupiny byly zařazeny regiony u nichž nebylo zjištěno překročení ročních limitních hodnot u vybraných znečišťujících látek (tolerováno překročení 24h limitu u PM_{10} v jednom roce), přičemž cílový roční limit pro BaP vesměs nebyl v posledním sledovaném roce překročen na více než 5 % území. Pro zázemí těchto regionálních center je charakteristická střední až vyšší úroveň ekologické stability krajiny. Do skupiny bylo zařazeno 58 především venkovských regionů (asi 28 % z celkového počtu tzn. o cca 50 % více než v předchozím hodnocení) a jsou zde zastoupeny všechny kraje s výjimkou Ústeckého a Jihomoravského (nezahrnuta Praha) – nejvyšší podíl příslušných regionů vykazují kraje Jihočeský a Plzeňský.

2. Nadprůměrná úroveň (vyhovující stav životního prostředí)

Do druhé skupiny byly zařazeny regiony u nichž nebylo zjištěno zřetelné překročení ročních limitních hodnot u vybraných znečišťujících látek (tolerováno překročení 24h limitu u PM_{10} ve dvou letech), přičemž cílový roční limit pro BaP nebyl v posledních dvou sledovaných letech překročen na více než 25 % území. Pro zázemí regionálních center je charakteristická střední úroveň ekologické stability krajiny. Do této skupiny byl zařazen nejvyšší počet celkem 85 regionů (přibližně 41 % z celkového počtu, což je o něco vyšší úroveň ve srovnání s výsledky předchozího hodnocení). Kromě Prahy jsou zastoupeny všechny kraje – nejvyšší podíl příslušných regionů vykazují kraje Jihomoravský a Královéhradecký (do této skupiny byly zařazeny i regiony „nejlepších“ krajských měst Českých Budějovic, Jihlavy a Karlových Var).

3. Průměrná úroveň (mírně narušený až narušený stav životního prostředí)

Do třetí skupiny byly zařazeny regiony u nichž bylo zjištěno zřetelné překročení ročních limitních hodnot u vybraných znečišťujících látek v jednom roce (příp. překročení 24h limitu u PM_{10} ve všech letech), přičemž cílový roční limit pro BaP byl v posledních dvou letech obvykle překročen na více než 25 % území. Pro zázemí příslušných center je charakteristická střední až nižší ekologická stabilita krajiny. Do této skupiny spadá 40 regionů (přibližně 19 %

z celkového počtu tj. o něco méně než v předchozím hodnocení). Kromě Prahy tato skupina není zastoupena v krajích Vysočina a Jihočeském – nejvyšší podíl příslušných regionů se nachází ve Středočeském kraji (do skupiny spadají i regiony krajských měst Plzně, Liberce, Hradce Králové, Pardubic a Zlína).

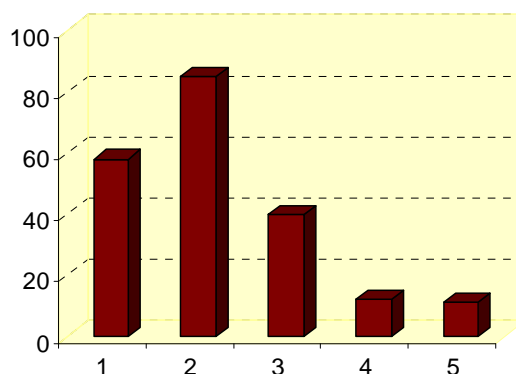
4. Podprůměrná úroveň (zjevně narušený stav životního prostředí)

Do čtvrté skupiny byly zařazeny regiony u nichž bylo zjištěno trvalé překračování ročních limitních hodnot u jedné z vybraných látek nebo překračování limitních hodnot v jednotlivých letech u dvou látek, přičemž cílový roční limit pro BaP byl v posledních dvou letech obvykle překročen na více než 50 % území. Pro zázemí příslušných center je již typická nízká ekologická stabilita krajiny. K dané skupině přísluší 12 regionů (přibližně 6 %, což je více než o polovinu méně než v předchozím hodnocení). Tato skupina je zastoupena pouze v Moravskoslezském, Ústeckém, Středočeském, Jihomoravském a Olomouckém kraji (do skupiny spadají i regiony krajských měst Brna, Olomouce a Ústí n. L.) – nejvyšší podíl regionů daného typu se nachází v Ústeckém a Moravskoslezském kraji.

5. Vysoce podprůměrná úroveň (silně narušený stav životního prostředí)

Do páté skupiny byly zařazeny regiony u nichž bylo zjištěno trvalé překračování ročních limitních hodnot u dvou vybraných látek či překračování limitních hodnot v jednotlivých letech u tří látek, přičemž cílový roční limit pro BaP byl v posledních dvou letech překročen na více než 50 % území. Zázemí příslušných regionálních center je degradováno těžbou uhlí a má tak vesměs velmi nízkou ekologickou stabilitu. Do nejhorší skupiny bylo zařazeno 11 zbývajících regionů (přibližně 5 %, což je opět výrazně méně než v předchozím hodnocení). Do skupiny jsou kromě Prahy již zahrnuty regiony pouze Moravskoslezského (včetně regionu krajského města Ostravy) a Ústeckého kraje.

Obr. č. 1: Zastoupení klasifikačních skupin

Tab.č. 1: Počet regionů podle stanovených klasifikačních skupin

kraj	1. skupina	2. skupina	3. skupina	4. skupina	5. skupina	průměr	celkem
Pražský	0	0	0	0	1	5	1
Středočeský	1	12	12	1	0	2,5	26
Jihočeský	15	2	0	0	0	1,1	17
Plzeňský	11	3	1	0	0	1,3	15
Karlovarský	5	1	1	0	0	1,4	7
Ústecký	0	4	5	4	3	3,4	16
Liberecký	3	5	2	0	0	1,9	10
Královéhradecký	2	12	1	0	0	1,9	15
Pardubický	4	10	1	0	0	1,8	15
Vysočina	10	5	0	0	0	1,3	15
Jihomoravský	0	17	3	1	0	2,2	21
Olomoucký	2	5	5	1	0	2,4	13
Zlínský	1	7	5	0	0	2,3	13
Moravskoslezský	4	2	4	5	7	3,4	22
ČR	58	85	40	12	11	2,2	206

Zdroj: vlastní výzkum.

Z celkového pohledu lze konstatovat, že nejlepší environmentální kvalitou disponují především Jihočeský kraj a dále kraje Vysočina a Plzeňský (jejich průměrné regionální hodnoty spadají do první klasifikační skupiny). Naopak nejhorší kvalitu životního prostředí vykazují kromě specifického Pražského kraje Moravskoslezský a Ústecký kraj (jejich průměrné regionální hodnoty se nacházejí na rozmezí třetí a čtvrté klasifikační skupiny). Oproti výsledkům minulého hodnocení KPP si kraje s nejlepšími hodnotami daného faktoru dále upevnily svoji pozici. Z ostatních krajů se hodnoty daného faktoru nejvíce zlepšily v severočeských krajích Karlovarském (vůbec největší zlepšení) a dále Libereckém a Ústeckém. Toto zjištění konkrétně dokumentuje významné přínosy přijatých legislativních, fiskálních a dalších opatření na zlepšení kvality ovzduší (snížení emisí z tepelných elektráren). Na druhé straně pak stojí zejména Pražský a Moravskoslezský kraj (negativní vývojové trendy jsou v Praze spojeny s prudkým rozvojem automobilové dopravy, které jsou v případě ostravské aglomerace s vůbec nejhorším životním prostředím dále posilovány i emisemi z průmyslu).

Možnosti ovlivnění faktoru

Možnosti ovlivnění (stimulace pozitivních a regulace negativních trendů) jsou v rozvinutých zemích primárně determinovány stanovenou strategií řešení environmentálních problémů, která je založena na kontrole a řízení znečišťování vycházejících z uceleného systému všeobecných a dílčích právních norem, kontroly dodržování stanovených limitních hodnot vypouštění a koncentrace škodlivých látek a aplikace tzv. koncových technologií. Z hlediska faktoru environmentální kvality území jako součásti hodnocení KPP je hlavním cílem snižování počtu obyvatel a výměry území dotčených překračováním imisních limitů. V této souvislosti je potřebné konstatovat, že potenciál pro radikální zlepšení životního prostředí byl realizací této strategie v 90. letech minulého století již téměř vyčerpán (Cenia, 2007) a objektivní potřeba dalšího snižování negativních vlivů společenského rozvoje na životní prostředí tak vyžaduje postupný přechod ke strategii prevence znečišťování, jejíž určité prvky jsou již integrovány do současné strategie kontroly a řízení znečišťování.

Ze stávajících právních norem hraje v našem případě nejvýznamnější roli Zákon o ochraně ovzduší č. 86/2002, definující zdroje znečišťování a povinnosti jejich provozovatelů a příslušných správních úřadů. Zdroje znečišťování jsou zde členěny na mobilní a stacionární,

kteří jsou dále rozděleny na zvláště velké a velké (ve správní kompetenci krajů), střední (ve správní kompetenci obcí s rozšířenou působností 3. stupně) a malé (ve správní kompetenci obcí). Základní typy nástrojů omezování znečišťování ovzduší pak představují administrativní a ekonomické nástroje. V prvním případě jde zejména o limitní hodnoty vypouštění škodlivin (emisní limity a z nich vycházející emisní stropy zdrojů znečišťování) a jejich koncentrace v ovzduší (imisní limity) a ve druhém případě o stanovené poplatky placené provozovateli zdrojů znečišťování za znečišťující látky. Podpora odpovídajících opatření resp. investičních a neinvestičních projektů by měla vycházet z národních (Integrovaný národní program snižování emisí) a krajských programů snižování emisí, doplňovaných dobrovolnými místními programy snižování emisí (např. ve vazbě na vytváření místních Agend 21). Nejvyšší prioritu má zlepšování kvality ovzduší v regionech s nejhorsšími hodnotami výše popsaného faktoru resp. vymezených oblastech se zhoršenou kvalitou ovzduší, kde jsou provozovány smogové varovné a regulační systémy. Pozornost je však třeba věnovat i nově vznikajícím lokálním problémům s kvalitou ovzduší, indukovaných zejména návratem k vytápění neekologickými palivy v důsledku růstu cen zemního plynu. Efektivnost uvedených programů je především na krajské úrovni výrazně snižována nedostatečnou pozorností věnovanou stanovení konkrétních cílů. Potřebně zvýšení celkové efektivnosti řešení problémů s kvalitou ovzduší tak lze zabezpečit pouze odstraněním koncepčních nedostatků příslušných programů v interakci s účelnou inovací užitých přístupů (např. regionalizace výnosů z poplatků v souladu s principem subsidiarity – v současnosti jsou poplatky za znečišťování ovzduší s výjimkou malých zdrojů centrálním příjmem SFZP). V těchto souvislostech je potřebné zmínit i zahájení realizace ekologické daňové reformy v ČR a z tržně orientovaných nástrojů pak zavedení obchodu s emisními povolenkami CO₂ v EU (Směrnice 2003/87/ES)³.

Specifický problém představují emise z mobilních zdrojů, zvláště ze silniční dopravy. Tyto emise mají stejně jako emise ze stacionárních zdrojů jak globální (emise skleníkových plynů), tak regionální a lokální (ostatní emise) charakter. Příslušná opatření na snižování emisí z dopravy jsou logicky koncentrována na ovlivňování technologického rozvoje v automobilovém průmyslu prostřednictvím emisních limitů přijímaných na nadnárodní úrovni (např. limitů Euro). Na národní úrovni pak jde zejména o opatření cílená na integraci environmentálních aspektů v rámci výstavby dopravní infrastruktury (aplikace metody krajinářského vyhodnocování staveb) a dále na internalizaci negativních environmentálních externalit, stimuluje žádoucí změny v dělbě přepravní práce (např. cestou vybírání silničního mýta). Regionální a lokální úroveň veřejné správy pak hraje nezastupitelnou roli zejména v oblasti územní organizace dopravy (dopravní využití území, regionální a místní hromadná doprava, regulace individuální dopravy atd.). V tomto ohledu (a rovněž pokud jde o lokalizaci nových stacionárních zdrojů znečišťování ovzduší) má veřejná správa k dispozici velmi silný nástroj – územní plánování. Jeho používání je však často zatíženo myšlenkovými stereotypy přehlížejícími společenskou nutnost posuzování rozvoje dopravy v kontextu kvality života resp. komplexně chápané kvality životního prostředí⁴. Mnohokrát popsaným důsledkem uvedeného přístupu je urbanistické přetížení území s negativními dopady na obytnou příp. investiční atraktivitu příslušných regionů.

Ve výše uvedeném kontextu je potřebné zmínit i vybrané preventivně orientované nástroje, které významně přispívají k prosazování principu udržitelného rozvoje v praxi – posuzování vlivů na životní prostředí (metody EIA a SEA a dále integrovaná prevence a omezování

³ Z pohledu EU má environmentální politika charakter sdílené (komunitární) politiky tj. výrazná část rozhodovacích pravomocí zůstává v rukou členských zemí.

⁴ Tento přístup vede k rostoucímu počtu soudních sporů a návazně pak i k obrovským veřejným výdajům na nápravu vzniklých škod (jde v podstatě o podporu neefektivnosti veřejného sektoru).

znečišťování známá pod zkratkou IPPC) a územní systémy ekologické stability krajiny (ÚSES) jako významné složky environmentální infrastruktury zahrnuté v územním plánování. První z těchto nástrojů zdůrazňuje omezování negativních vlivů společenského rozvoje na životní prostředí, kdežto druhý přístup ochranu původních či přírodě blízkých ekosystémů (vazba na evropskou ekologickou soustavu zvláště chráněných oblastí Natura 2000). Pro oba nástroje jsou charakteristické silné vazby na prostor (zprostředkovávané v rámci odpovídajících kompetencí regionálních a lokálních institucí územní správy) a pozitivní vlivy na kvalitu ovzduší.

Pokud jde o disponibilní veřejné finanční zdroje pak kromě prostředků ze státního rozpočtu, územních rozpočtů a SFŽP je významný objem prostředků alokovan ve фондеch EU. Jde především o sektorový operační program Životní prostředí s plánovanými prostředky na období 2007 až 2013 ve výši téměř 5 mld. Euro (druhý největší český operační program). Obecným cílem programu je ochrana a zlepšování kvality životního prostředí v intencích konceptu trvale udržitelného rozvoje. Ze stanovených sedmi priorit nás v daném kontextu zajímají zlepšování kvality ovzduší (podpora projektů zaměřených na zlepšení kvality ovzduší resp. omezení emisí s důrazem na využívání šetrných způsobů výroby energie), omezování průmyslového znečištění (podpora projektů zaměřených na snižování environmentálních rizik s důrazem na prevenci, monitoring a výzkum znečišťujících látek) a udržitelné využívání zdrojů energie (podpora projektů zaměřených na využívání obnovitelných zdrojů energie a její úspory). Pro financování vybraných environmentálních opatření lze dále využít operační program Doprava (specifický cíl zlepšování kvality dopravy z pohledu ochrany životního prostředí). K dispozici je i specializovaný program LIFE představující první samostatný finanční nástroj EU pro environmentální politiku.

Literatura

1. European Commission: Eurostat regional yearbook 2007. Office for Official Publications of the European Communities, 162 s., Luxembourg 2007.
 2. Kolektiv autorů: Znečištění ovzduší na území České republiky v roce 2006. ČHMÚ, Praha, 2007 (dostupné na www.chmu.cz).
 3. Cenia: Zpráva o životním prostředí České republiky v roce 2006. Praha 2007 (dostupné na www.env.cz).
 4. Moldan, B. a kol.: K udržitelnému rozvoji České republiky: vytváření podmínek. Svazek 5, Národní strategie udržitelného rozvoje a regionální rozvoj. Centrum Univerzity Karlovy pro otázky životního prostředí, 140 s., Praha 2002.
 5. MŽP ČR: Státní politika životního prostředí České republiky (2004 – 2010), Praha 2004 (dostupné na www.env.cz).
 6. MŽP, ČSÚ, Cenia,: Statistická ročenka životního prostředí České republiky 2007, Praha 2008 (dostupné na www.env.cz).
 7. Víturka, M.: Environmentální ekonomie. ESF MU, 116 s., Brno 2005.
 8. Víturka, M., Vystoupil, J.: Environmentální faktory regionálního hodnocení kvality podnikatelského prostředí. In Sborník referátů ze VI. Mezinárodního kolokvia o regionálních vědách. ESF MU, s. 301-314, Brno 2003.
- Internetové zdroje
9. <http://ec.europa.eu/eurostat>
 10. <http://www.szu.cz/tema/zivotni-prostredi/ovzdusi-a-zdravi>.

KVALITA ŽIVOTA JAKO ÚČAST PROFILU KONKURENCESCHOPNÉHO REGIÓNU?*

MGR. IVAN ANDRÁŠKO, PH.D.

*Geografický ústav SAV
Štefánikova 49, 814 73 Bratislava, Slovensko
e-mail: geoganry@savba.sk*

Anotácia

Príspevok sa zaoberá niektorými aspektmi vzťahu medzi konkurencieschopnosťou, konvergenciou a kvalitou života, ktoré predstavujú v súčasnosti v kontexte regionálnej politiky a rozvoja mimoriadne populárne pojmy. Jeho cieľom je najmä podporiť diskusiu, týkajúcu sa chápania kvality života ako súčasť profilu konkurencieschopnosti regiónov.

Kľúčové slová

kvalita života, konkurencieschopnosť, konvergencia

Annotation

The article deals with some aspects of the relationship between the competitiveness, convergence and quality of life, which can be considered very popular terms in the context of the recent regional policy and development. The aim is especially to support the discussion regarding the interpretation of the quality of life as a part of the competitive regions profile.

Key words

quality of life, competitiveness, convergence

Úvod

Problematika konkurencieschopnosti regiónov predstavuje v súčasnosti mimoriadne aktuálnu a často diskutovanú tému. Dokazujú to i viaceré príspevky publikované v rámci zborníka z minuloročného X. Medzinárodného kolokvia o regionálnych vedách (Ježková 2007, Kuzmišin a Kuzmišinová 2007, Viturka 2007). Uvedenie konkurencieschopnosti ako primárne ekonomického pojmu, vzťahujúceho sa k podnikateľskej sfére, do roviny majúcej teritoriálny charakter v rámci politiky Európskej únie, indikuje určitý posun v chápaní a obsahovej interpretácii tejto problematiky. Za súčasť tohto posunu môžeme celkom iste považovať i snahu o vzájomné prepojenie otázok súvisiacich s konkurencieschopnosťou so stále populárnejšou, obsahovo výrazne komplexnou koncepciou kvality života. V rámci predkladané príspevku sa preto pokúsime naznačiť niektoré aspekty vzťahu, resp. väzieb medzi regionálnym rozvojom, konkurencieschopnosťou a kvalitou života. Cieľom nie je poskytnúť jednoznačnú odpoveď na celé spektrum vynárajúcich sa otázok v rámci tejto témy, ale skôr upriamiť na ňu pozornosť a diskusiu vedeckej komunity.

* Príspevok vznikol v rámci riešenia vedeckého projektu č. 6042 *Regióny a ich zmeny z hľadiska kvality a udržateľnosti života*, podporeného grantovou agentúrou VEGA.

Konkurencieschopnost' a konvergenca - dva zdanlivo protichodné ciele

Proces rozširovania Európskej únie, zahŕňajúci v sebe i vstup post-socialistických krajín, ešte viac posilnil už predtým presadzovanú myšlienku kohézie, resp. konvergenzie, zameranú na znižovanie rozdielov medzi regiónmi. Súbežne s ňou je podporovaná i druhá zásadná ideová cesta, ktorú predstavuje myšlienka podpory ekonomickej konkurencieschopnosti. Z teritoriálneho hľadiska sa táto myšlienka dotýka navzájom prepojených úrovní regiónov, jednotlivých členských štátov a EÚ ako celku. Ako naznačuje napr. Viturka (2007), oba tieto ciele môžu do istej miery na prvý pohľad pôsobiť ako protichodné. Sharp (1998) vo svojej práci ponúka detailnejší pohľad na tento problém, pričom dospieva k záveru, že konkurencieschopnosť a konvergenca predstavujú dva navzájom silne prepojené procesy, ktorých efekt je možné posudzovať ako komplementárny. „Dobíhanie“ ekonomicke zaostávajúcich krajín či regiónov sa spája s investíciami, prichádzajúcimi do nich „zhora“, resp. „zvonku“. Tieto investície však musia mať určitú štruktúru, t.j. nemôžu byť smerované jednostranne, ale naopak do viacerých oblastí (veda, vzdelávanie, technická infraštruktúra atd.). Iba tak je možné zabezpečiť, že dosiahnutý efekt bude adekvátny vloženým nákladom. Rozvoj, zabezpečený investíciami, znamená zároveň rast konkurencieschopnosti danej teritoriálnej jednotky, a tým i podporu samotného procesu „dobíhania“. Konvergenca a konkurencieschopnosť tak v tomto zmysle predstavujú dve navzájom neoddeliteľné a nie nevyhnutne inkompatibilné súčasti jedného cyklu.

Konkurencieschopnosť a kvalita života - otázka interpretácie pojmov

Termín konkurencieschopnosť sa stretáva s viacerými problémami pri jeho definovaní či významovej interpretácii. Jeho využitie je rôznorodé a vyskytuje sa vo viacerých kontextoch (Ježková 2007). Špecifikácia daného pojmu sa však v základe vždy opiera predovšetkým o ekonomicke sféru. Zaradenie pojmu konkurencieschopnosť do iných kontextov, napr. atraktivity zvolených priestorových jednotiek, je následne značne problematické a v niektorých prípadoch sa dokonca stretáva s celkovým odmietnutím. Krugman (1994) napríklad tvrdí, že sú to firmy a nie krajiny, ktoré si navzájom konkurujú. Z daného hľadiska konkurencia medzi krajinami či regiónmi nemôže byť absolútna, nakoľko sú tieto navzájom prepojené systémom ekonomicke väzieb. Posun pojmu konkurencieschopnosť do iných, resp. širších súvislostí sa však javí ako nevyhnutná zmena vyplývajúca z procesov ekonomicke, resp. spoločenskej transformácie, globalizácie alebo ovplyvňovania ekonomicke atraktivity prostredníctvom decíznej sféry. Podľa Viturku (2007) je teda v súčasnosti na konkurencieschopnosť možné nazerať predovšetkým ako na kvalitu podnikateľského prostredia, ovplyvňovanú väčším množstvom faktorov.

Kvalita života predstavuje mimoriadne komplexný, jednoznačným spôsobom „neuchopiteľný“ fenomén. Problém jeho obsahovej interpretácie a definície spočíva hneď v niekoľkých bodoch. V prvom rade ide o pojem zložený (Schuessler a Fisher 1985), v rámci ktorého definovanie pojmu kvalita, ale predovšetkým ľudského života ako takého je značne problematické. Otáznou tiež naďalej zostáva síce pomerne široko akceptovaná, no zároveň i do istej miery mätúca akceptácia duálnej štruktúry kvality života (Andráško 2007). Táto predstavuje existenciu dvoch základných dimenzií kvality života, označovaných zväčša ako dimenzia objektívna a subjektívna. Prvá z nich zastupuje primárne (externé) podmienky a vplyvy okolitého prostredia a životných okolností na život človeka, ktoré sa vo väčšine prípadov zvyknú rozdeľovať na sociálne, ekonomicke a environmentálne. Massam (2002) v tomto ohľade hovorí o tzv. princípe trojnohej stoličky, predstavujúcom komplexnú štruktúru tvorenú spoločnosťou, ekonomikou a prostredím. Subjektívna dimenzia na druhej strane

predstavuje súhrn subjektívnych vstupov človeka, ako sú názory, postoje, individuálny systém hodnôt, schopnosť adaptácie, spôsob percepcie okolitého prostredia a pod. (Ira a Andráško 2007). Najčastejšie využívaným prístupom k súhrnnému hodnoteniu tejto dimenzie je výskum spokojnosti, ktorý získal v danej oblasti postavenie samostatného, mimoriadne významného smeru bádania. V kontexte uvedeného by sme kvalitu života mohli voľne definovať ako mieru, s akou súbor charakteristík života jednotlivca splňa jeho individuálne požiadavky, resp. ako kvalitatívne ohodnotenie ľudského života, v subjektívnej rovine vyjadrené ako pocit šťastia alebo spokojnosti, ktoré je výsledkom vplyvu a vzájomnej interakcie externých (environmentálnych, ekonomických a sociálnych) a interných (psychologických) faktorov na život človeka.

Konkurencieschopnosť a kvalita života - otázka vzťahu pojmov

Vychádzajúc z uvedených definícií, vynára sa otázka, súvisiaca s charakterom vzťahu medzi kvalitou života a konkurencieschopnosťou, resp. v širšom zmysle, medzi kvalitou života a sférou ekonomického rozvoja. Na jednej strane je úroveň kvality života vnímaná a prezentovaná ako dôsledok ekonomickej úspešnosti. Z hľadiska rétoriky politikov či ekonómov sú údaje o ekonomickom raste často stotožňované so zodpovedajúcim rastom kvality života. Ako vo svojej práci naznačili Žúdel et al. (2007), typická je argumentácia vyplývajúca z hodnôt ekonomických ukazovateľov či indexov. Z najznámejších môžeme spomenúť napríklad HDP. Pri zameraní pozornosti na konkurencieschopnosť, Víturka (2007) klasifikuje faktory vplývajúce na lokalizačné preferencie investorov do šiestich skupín, zoradených podľa významovej váhy. Ide o faktory obchodné, pracovné, regionálne a lokálne, infraštruktúrne, cenové a napokon environmentálne. Práve posledne menovaným, environmentálnym faktorom, zahŕňajúcim informácie o kvalite života, je prisudzovaný najmenší význam. Tento pohľad dokazuje nielen vnímanie konkurencieschopnosti primárne v ekonomickom svetle, ale v súvislosti s tým i chápanie kvality života ako do istej miery ekonomickej veličiny či premennej. Interpretácia kvality života je tak podstatne zúžená na parciálnu súčasť profilu konkurencieschopného regiónu, z čoho opätovne ďalej vyplýva predpoklad, že znižovanie, resp. zvyšovanie konkurencieschopnosti regiónu vedie k adekvátnemu zníženiu, resp. zvýšeniu životnej úrovne či kvality života v rámci daného územia. Práve takéto vnímanie pojmu kvalita života je však v značnom rozpore s modernými, komplexné hľadisko uprednostňujúcimi pohľadmi na tento fenomén.

Spôsob, akým definujeme kvalitu života naznačuje, že ide o pojem natoľko komplexný, že ekonomické faktory môžu byť vnímané iba ako jeho parciálna súčasť. Do istej miery paradoxom je, že to boli práve ukazovatele ekonomickej prosperity a blahobytu, ktoré stáli na počiatku rastu „celospoločenského“ záujmu o kvalitu života. Zistenie, že definovanie ľudského šťastia či spokojnosti so životom prostredníctvom finančných, resp. ekonomických pojmov a ukazovateľov je prinajmenšom nedostatočné, podnietilo vznik a rozvoj používania ďalších indikátorov kvality života (Allen et al. 1985). Hancock (2000) medzi dôvodmi záujmu o kvalitu života uvádza najmä poznanie, že rozvoj nemusí nutne znamenať len ekonomický rozvoj, ale tiež sociálny a ľudský rozvoj. Rogerson (1995) pripisuje rozmach záujmu o kvalitu života rastúcej nespokojnosti s ekonomickými indikátormi (napr. HDP), ktorá sa objavila v dôsledku zistenia, že napriek ekonomickej prosperite a rastu životného štandardu, určité skupiny obyvateľov zostávali nespokojné so svojou sociálnou situáciou. Práve kritickým zhodnotením HDP ako (možného) ukazovateľa kvality života, sa vo svojej nedávnej práci zaoberali Žúdel et al. (2007). Výsledky ich výskumu na regionálnej úrovni SR naznačili, že hoci úroveň HDP a úroveň kvality života môžu do istej miery korelovať, nie je

miera tejto korelácie natoľko tesná, aby HDP mohlo byť skutočne prezentované ako ukazovateľ kvality života.

Aký je teda naozaj vzťah medzi kvalitou života a konkurencieschopnosťou? V rámci odpovede na danú otázku si dovoľíme tvrdiť, že tento vzťah nemá určitú pevnú hierarchickú štruktúru. Základom jeho interpretácie je spôsob, resp. uhol pohľadu naň. Pri primárnom zameraní na konkurencieschopnosť, či širší „ekonomický profil“ vybraného územia, je možné s kvalitou života operovať ako s určitou parciálnou zložkou. V tomto zmysle sa však zvyšuje pravdepodobnosť „zúženého“ pohľadu na kvalitu života, resp. jej obsahová interpretácia prostredníctvom obmedzeného (nedostatočného), alebo nesprávne štruktúrovaného súboru ukazovateľov. Napriek tomu nie je možné tento pohľad odmietat, nakoľko v rámci zvyšovania atraktivity pre investície môže zohrávať významnú úlohu. Na druhej strane stojí pohľad, pokúšajúci sa o komplexné zhodnotenie kvality života na určitom území. V tomto prípade naopak parciálnou „položkou“ v celkovom hodnotení môžu byť ekonomické aspekty, a teda i konkurencieschopnosť. Ani tento pohľad však automaticky nezaručuje objektivitu výsledkov, nakoľko tieto môžu byť ovplyvnené celým spektrom faktorov, ako napríklad spôsobom výberu vstupných ukazovateľov, či rozsahom disponibilných dát.

Kvalita života ako súčasť profilu konkurencieschopného regiónu

Ako vyplýva z predchádzajúcich záverov, v kontexte problematiky teritoriálnej konkurencieschopnosti môže byť kvalita života vnímaná ako jeden z faktorov vplyvujúcich na jej úroveň, pričom ale konkrétna miera významu tohto faktora nebola dosiaľ jednoznačným spôsobom empiricky zistená. Ako vo svojej práci naznačil Rogerson (1999), v niektorých štúdiách je kvalita života vo vzťahu ku konkurencieschopnosti vnímaná len ako menej významný, podružný faktor, naopak v iných prípadoch je jej pripisovaný veľký, či dokonca rozhodujúci význam. Massam (2002) tak napríklad upozorňuje, že vysoká kvalita života znamená zvýšenú atraktivitu miesta z hľadiska migrácie alebo investícií. Prísun investícií ako dôsledok atraktivity môže byť následne zdrojom opätovného zvýšenia kvality života, čím dochádza k vytvoreniu cyklu „investície - kvalita života“. V súvislosti s takýmto cyklom je však veľmi podstatné zamyslieť sa nad otázkou oblastí ľudského života, na základe ktorých je adekvátnym spôsobom možné posudzovať jeho kvalitu. Investície totiž na jednej strane môžu prinášať pozitíva v podobe zvýšenia počtu pracovných miest (resp. poklesu nezamestnanosti), alebo služieb, na druhej strane sa však môžu objavovať i negatívne dôsledky, ako napr. redukcia zelených plôch, znížená estetika prostredia a pod. Ukazuje sa teda, že cyklus „investície - kvalita života“ má svoje obmedzenia a po krátkodobom pozitívnom efekte môže nadobudnúť dokonca reverzný trend. Komplexný systém, resp. cyklus vývoja väzieb medzi kvalitou života, úrovňou miezd a atraktivitou miesta ponúkol tiež Myers (1988). Z hľadiska jeho zjednodušenej interpretácie za základný faktor pokladá vysokú úroveň kvality života, ovplyvňujúcu imigráciu a (sekundárne) i rast miezd. Vysoká úroveň kvality života môže byť zároveň považovaná za určitú formu kompenzácie časti miezd a tým môže ich rast potláčať. Súhra vysokej kvality života s nízkou úrovňou miezd spôsobuje následne väčšiu atraktivitu pre investície. Tie sa spájajú s rastom počtu pracovných miest, resp. ekonomickým rastom. V závislosti od jeho formy môže dôjsť k a) nárastu renty, nákladov na život a tým sekundárne i k rastu miezd a b) k výraznému poklesu kvality života. V oboch prípadoch sa znižuje atraktivita pre ďalšie investície, dochádza k odlivu kvalifikovanej pracovnej sily a celý proces sa môže obrátiť. Samozrejme tento cyklus je možné vnímať s určitým odstupom, nakoľko sám Myers (1988) ho nepokladá za absolútny, resp. nezvratný. Rozhodujúcu úlohu pri jeho ovplyvňovaní pripisuje decíznej sfére.

Regionálna konkurencieschopnosť, konvergencia a kvalita života na Slovensku - príklad ROP

Súčasnú regionálno-politickú vnímanie väzby medzi cieľmi teritoriálnej konkurencieschopnosti, konvergencie a kvality života je možné v stručnosti dokumentovať na aktuálnom príklade Regionálneho operačného programu (ROP). Jeho účelom je rozvoj regionálnej vybavenosti, resp. infraštruktúry, so zameraním na podporu vzdelávania, sociálnych služieb, kultúry, cestovného ruchu, regionálnych komunikácií a celkovej regenerácie sídiel. Cieľom ROP je stimulácia vnútorných zdrojov regiónov na rozvoj nadväzujúcich podnikateľských aktivít a zároveň zvýšenie atraktivity regiónov pre zahraničné investície. V rámci programu boli pre územie Slovenska špecifikované inovačné a kohézne póly rastu, zastúpené vybranými centrami osídlenia. Finančne zabezpečuje program Európska únia v rámci politiky súdržnosti, s cieľom zlepšenia, resp. skvalitnenia života v regiónoch.

Niekoľko vyššie uvedených faktov o ROP predstavuje iba parciálnu súčasť formálnej prezentácie tohto programu na webovej stránke Ministerstva výstavby a regionálneho rozvoja SR (www.build.gov.sk), Národného strategického referenčného rámca SR 2007 - 2013 (www.nsrr.sk), alebo samostatnej stránke ROP (www.ropka.sk). I takýto stručný súhrn základných informácií veľmi vhodne vystihuje prepojenie témy konkurencieschopnosti (atraktivity), súdržnosti (kohézie) a kvality života v rámci naplňovania politických, resp. ekonomických cieľov EÚ. Po obsahovej stránke je však interpretácia jednotlivých pojmov značne vágna, pričom najmä v prípade kvality života postráda komplexný odborný pohľad založený na empirických poznatkoch a orientuje sa najmä na popularizačné ciele.

Záver

Ako už sme naznačili v úvode príspevku, jeho cieľom nebolo poskytnúť jednoznačné odpovede na otázky súvisiace s prepojením problematík regionálneho rozvoja, konkurencieschopnosti a kvality života. Namiesto toho sme sa prostredníctvom určitých „myšlienkových klastrov“ pokúsili o bližšiu charakteristiku vybraných pojmov a možností interpretácie ich vzájomného vzťahu. Ako sa ukazuje, súčasné trendy vývoja v rámci EÚ predstavujú vhodný rámec pre zameranie pozornosti odborníkov v oblasti regionálneho rozvoja na rozširovanie poznatkov, resp. spektra prác o kvalite života, prijímanej, prípadne odmietanej, ako súčasť profilu konkurencieschopnosti regiónov.

Literatúra

1. ALLEN, M. H., BENTLER, P. M., GUTEK, B. A. (1985). Probing Theories of Individual Well-being: A Comparison of Quality-of-Life Models Assessing Neighborhood Satisfaction. *Basic and Applied Social Psychology*, 6, 181-203.
2. ANDRÁŠKO, I. (2007). *Vnútorná štruktúra mesta z hľadiska kvality života*. Dizertačná práca, Geografický ústav SAV, Bratislava.
3. HANCOCK, T. (2000). *Quality of life indicators and the DHC*. (Southeastern Ontario District Health Council), (www.seo-dhc.org).
4. IRA, V., ANDRÁŠKO, I. (2007). Kvalita života z pohľadu humánnej geografie. *Geografický časopis*, 59, 159-179.
5. JEŽKOVÁ, R. (2007). Regióny, mestá a konkurencieschopnosť. In Klímová, V. ed. *Sborník příspěvků - X. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách*, Brno, pp. 65-68.
6. KRUGMAN, P. (1994). Competitiveness: A Dangerous Obsession. *Foreign Affairs* 73, March/April.

7. KUZMIŠIN, P., KUZMIŠINOVÁ, V. (2007). Štrukturálne a priestorové aspekty disproporcií v regionálnom rozvoji versus konkurencieschopnosť. In Klímová, V. ed. *Sborník příspěvků - X. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách*, Brno, pp. 56-64.
8. MASSAM, B. H. (2002). Quality of life: public planning and private living. *Progress in Planning*, 58, 141-227.
9. MYERS, D. (1988). Building Knowledge about Quality of Life for Urban Planning. *Journal of the American Association of Planners*, 54, 347-358.
10. ROGERSON, R. J. (1995). Environmental and Health-Related Quality of Life: Conceptual and Methodological Similarities. *Social Science and Medicine*, 41, 1373-1382.
11. ROGERSON, R. J. (1999). Quality of Life and City Competitiveness. *Urban Studies*, 36, 969-985.
12. SHARP, M. (1998). Competitiveness and cohesion - are the two compatible? *Research Policy* 27, 569-588.
13. SCHUESSLER, K. F., FISHER, G. A. (1985). Quality of life research and sociology. *Annual Review of Sociology*, 11, 129-149.
14. VITURKA, M. (2007). Konkurencieschopnost regionů, možnosti jejího hodnocení a stimulace. In Klímová, V. ed. *Sborník příspěvků - X. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách*, Brno, pp. 44-55.
15. ŽÚDEL, B., MOJŽIŠ, M., SEDLAČKO, M. (2007). *Limity ekonomického rastu: Kvalita života v regiónoch SR*. Priatel'ia Zeme - CEPA.
16. www.build.gov.sk
17. www.nsrr.sk
18. www.ropka.sk

KLÍČOVÉ PROCESY REGIONÁLNÍHO ROZVOJE - VÝZKUM, VÝVOJ A INOVACE?

KEY REGIONAL DEVELOPMENT PROCESSES – RESEARCH, DEVELOPMENT AND INNOVATION?

MGR. PAVLA ŽÍŽALOVÁ

MGR. PAVEL CSANK

Univerzita Karlova

Přírodovědecká fakulta

Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Albertov 6, 128 43 Praha 2, ČR

email: pavla.zizalova@yahoo.co.uk, csank@centrum.cz

Anotace

Výzkum, vývoj a inovace (dále jen VVI) jsou v současnosti považovány za hlavní motor hospodářského rozvoje jak států, tak i jednotlivých regionů. Vzhledem k vysoké míře územní koncentrace VVI aktivit lze rozdíly ve výzkumném potenciálu a způsobu jeho využití (prostřednictvím tvorby inovací) považovat za jeden z hlavních zdrojů regionálních disparit, resp. nerovnoměrného regionálního rozvoje. Při snaze kvantitativně podchytit územní rozložení VVI aktivit však narážíme na zásadní problém. Ten spočívá v tom, že publikovaná data se vztahují k jevům a procesům, které nejsou rozhodující z hlediska dopadu VVI aktivit na ekonomický rozvoj regionu, zatímco klíčové jevy a procesy nelze vhodně kvantifikovat, popř. o nich neexistují data. Tento příspěvek představuje dílčí pokus o hledání vhodných dat a indikátorů, jejichž prostřednictvím by bylo možné, alespoň částečně uvedený problém eliminovat. Na základě mikrodat ČSÚ ze šetření VaV aktivit v ČR autoři provedli kritické zhodnocení používání souhrnných dat z příslušného šetření ČSÚ, které může představovat určité vodítko, jak lépe využít data z tohoto šetření. Jaký obraz poskytují tato data za regiony Česka? Jaké závěry je z nich možné vyvodit a jaké otázky nelze podchytit? Hledání těchto odpovědí je hlavním cílem příspěvku.

Annotation

Research, development and innovations (R&D&I) are currently considered key factor enhancing economic development of both national states and regions. R&D&I activities are, however, strongly concentrated in few regions or areas. Therefore, we might consider disparities in research potential and its exploitation (through innovation creation) as a crucial source of regional disparities or uneven regional development respectively. Nevertheless, analysing spatial patterns of R&D&I activities brings several obstacles. These lie particularly in the character of available statistical data which describe phenomena and processes not directly linked to the translation of R&D&I activities into economic growth. On the other hand, how the R&D&I activities are actually translated into economic growth stays rather unnoticed as it is hard to be described through quantitative data. This paper intends to search for suitable data and indicators which might contribute to at least partially eliminate this obstacle. The paper analyses microdata from the statistical survey on research and development in the CR and so intends to find a better and more accurate usage for them. What picture do these data provide for Czech regions? What conclusions might be drawn and what questions cannot be embraced? Answering these questions is the aim of this paper.

Klíčová slova*výzkum a vývoj, inovace, regionální rozdíly, statistika***Key words***research and development, innovations, regional disparities, statistics***I. Úvod**

Nedávný výzkum (Blažek, Csank, 2007) ukázal, že v Česku došlo v druhé polovině devadesátých let k v podstatě přirozenému nárůstu regionálních rozdílů, a to jak na mezoregionální (krajské) tak mikroregionální (vnitrokrajské) úrovni. Po této fázi, kterou lze označit jako návrat na přirozenou trajektorii vývoje, dochází k určité stabilizaci dosažených regionálních rozdílů v nově vytvořeném ekonomickém a institucionálním prostředí. To odpovídá obecné teorii J. Friedmanna, podle níž se předpokládá v prvních fázích vývoje regionálního systému existence velkých meziregionálních rozdílů, které jsou v dalším vývoji postupně zmenšovány (např. J. Friedmann, 1972).

Výše uvedené hodnocení regionálních rozdílů v Česku však využívalo pouze relativně tradiční socioekonomické indikátory (viz Blažek, Csank, 2007). Jejich prostřednictvím není možné podchytit územní diferenciaci jevů a procesů, které mají klíčový význam pro další očekávatelnou fázi diferenciaci regionálního systému. Ačkoliv je Česko stále spíše „výrobní“ či tradiční průmyslovou ekonomikou, základní konkurenční výhoda spočívající především v levné, ale relativně kvalifikované pracovní síle postupně vyprchává. Jediným logickým cílem (resp. jedinou možnou strategií) je proto přechod k tzv. znalostně založené či učící se ekonomice (diskuze rozdílů těchto pojmů viz Asheim, Coenen, 2006). Stejně jako v případě rozvinutých zemí EU (např. Cooke, 1989), bude mít tento přechod i v Česku významný dopad na vývoj procesu regionální diferenciaci.

Pro pochopení a předvídání základních mechanismů vývoje regionálního systému v následujících letech je proto užitečné zkoumat rozmístění jevů a intenzitu procesů, které jsou považovány za rozhodující pro úspěšný přechod regionů ke znalostní ekonomice. Příkladem těchto jevů, nových nositelů diferenciaci (viz Hampl, 1988, 1998), mohou být výzkumné a inovační aktivity v podnikovém sektoru.

Cílem tohoto příspěvku je proto analýza výzkumného potenciálu českých krajů. Jelikož běžně používaná souhrnná data o VaV aktivitách v regionech obsahují řadu závažných nedostatků, použili jsme mikrodata statistického šetření aktivit výzkumu a vývoje (VaV) s cílem zhodnotit, jaké informace nám tato data mohou relativně spolehlivě a nezkresleně poskytnout a naopak jaké informace je třeba dále analyzovat prostřednictvím alternativních zdrojů dat. Vzhledem k rozsahu příspěvku je však tato analýza pouze prvotním krokem, který by měl sloužit pro další, podrobnější analýzu.

II. Dostupnost statistických dat výzkumu a vývoje

Zatímco teorie a teoretické poznání problematiky tvorby nových znalostí a inovací zaznamenalo výrazný posun, empirický výzkum a především tvorba statistik v této oblasti za nimi stále zaostává. Hlavními dostupnými a využívanými daty jsou tedy stále tradiční statistiky VaV, které jsou, zjednodušeně řečeno, i modlou většiny současných evropských

politiků. Tato data mají však řadu omezení, vyplývající především z používání pouze agregovaných údajů např. za celkové výdaje na VaV či celkový počet zaměstnanců.

Dalším problémem je skutečnost, že tyto statistiky měří pouze vstupy do inovačního procesu, které jsou ale jen jednou z umožňujících podmínek vzniku inovací. Je nutné mít na paměti, že inovační proces je interaktivní sociální proces, v němž inovace nejsou přímým výsledkem výzkumu, ale vznikají vzájemnou spoluprací jednotlivých subjektů. I přes tato omezení jsou však analyzovaná mikrodata cenným a nenahraditelným zdrojem informací, zejména pro vyčerpávající charakter daného statistického šetření (ČSÚ 2007). Výsledky statistického šetření ČSÚ výzkumných a vývojových aktivit jsou tedy hlavním zdrojem dat i pro tento příspěvek, a to za roky 2004-2006¹.

III. Co (ne)ukazují souhrnná data o potenciálu výzkumu a vývoje krajů Česka?

ČSÚ každoročně publikuje výsledky svého šetření aktivit VaV a tato data jsou využívána ve většině analytických a strategických dokumentů týkajících se této oblasti. V této publikaci však jsou dostupná pouze agregovaná data a nikoliv primární data za jednotlivé subjekty. Ve většině případů je tak hodnocena pouze agregovaná výše výdajů na VaV a počet zaměstnanců bez ohledu na to, co se za těmito výdaji skrývá a jaké aktivity tito zaměstnanci (pravděpodobně) vykonávají. Tato agregovaná data za jednotlivé kraje, nicméně v odlišné struktuře, jsou uvedena v následující tabulce 1. Ze souhrnných dat je patrná jednoznačná koncentrace VaV aktivit v hlavním městě a jeho zázemí. Zatímco v Praze je koncentrován především veřejný VaV, ve Středočeském kraji se jedná o VaV v podnikatelském sektoru. Vztáhneme-li celkové výdaje k HDP získáme velmi lichotivé hodnoty blížící se 3 procentům.

Tabulka 1: Výdaje na VaV (v tis. Kč), 2006

	Výdaje na VaV celkem	Soukromý sektor			Veřejný sektor		
		celkem	domácí	pod zahraniční kontrolou	celkem	VŠ	vládní
Praha	19 576 704	7 862 569	2 846 622	5 015 946	11 714 135	3 781 019	6 207 592
Středočeský	9 023 283	7 649 009	1 561 301	6 087 709	1 374 274	1 103	1 180 210
Jihočeský	1 543 472	839 216	275 988	563 228	704 256	285 435	394 702
Plzeňský	1 282 028	928 404	580 828	347 575	353 624	335 676	10 947
Karlovarský	69 632	66 430	32 724	33 706	3 202	0	3 202
Ústecký	610 653	517 962	408 114	109 848	92 691	75 851	4 855
Liberecký	1 342 831	1 169 539	688 263	481 276	173 292	169 069	1 250
Královehradecký	747 653	631 590	398 304	233 286	116 063	29 793	3 981
Pardubický	1 853 560	1 567 892	978 002	589 890	285 668	188 817	405
Vysočina	471 759	468 477	339 144	129 334	3 282	0	3 282
Jihomoravský	4 612 171	1 940 232	1 158 409	781 823	2 671 939	1 638 629	851 699
Olomoucký	1 581 927	802 805	479 364	323 441	779 122	446 596	160
Zlínský	1 631 794	1 527 335	865 471	661 865	104 459	103 466	993
Moravskoslezský	5 552 804	4 913 698	921 454	3 992 244	639 106	523 312	67 964

Zdroj: ČSÚ, vlastní analýza

Na tomto příkladu však lze jednoduše dokumentovat jednu z klíčových slabin použití publikovaných agregovaných dat. Nedozvíme se z nich nic o tom, co může být příčinou velmi vysokých VaV výdajů v soukromém sektoru ve Středočeském kraji. Jedná se o pozitivní efekt blízkosti koncentrace veřejných VaV aktivit nebo o koncentraci VaV aktivit zahraničních

¹ Vzhledem k rozsahu příspěvku jsou prezentována data pouze za rok 2006, nicméně analyzována byla také data za roky 2004 a 2005, která poskytla obdobné výsledky.

firem do zázemí metropole, kde jsou levnější náklady na realizaci těchto aktivit spojené s potřebnou dostupností funkcí hlavního hospodářského centra země? Bohužel je pravdou druhý příklad. Navíc přes 80 % výdajů připadá pouze na jeden subjekt, kterým je Škoda Auto, a.s. Tato skutečnost sama o sobě významně mění interpretaci blízkosti lichotivých 3 %. Dále je z tabulky 1 patrná koncentrace aktivit VaV v Jihomoravském a Moravskoslezském kraji v rámci moravského prostoru. Nicméně, podrobnější analýza mikrodat ukazuje, že toto agregátní hodnocení je zkreslující a že Moravskoslezský kraj v mnoha aspektech spíše zaostává (viz tabulky 3 a 4 níže). Není však účelem příspěvku výčet všech rozdílů plynoucích z odlišného způsobu zpracování stejných dat. Účelem je na tomto velmi omezeném prostoru nastínit možnosti využití mikrodat, z nichž jsou tyto poměrně zavádějící souhrnná data vytvářena.

III.1 Co ukazují mikrodata z šetření VaV aktivit v Česku?

Tato sekce je zaměřena pouze na podnikový sektor, protože právě firmy jsou místem, kde se nové znalosti transformují v praktické inovace a jejich prostřednictvím ovlivňují hospodářskou situaci v regionu, resp. daném státu.

Tabulka 2: Počet firem s vlastními VaV aktivitami dle aktivity a počtu pracovníků ve VaV

	Počet pracovníků ve VaV v FTE													
	celkem		50+		20 - 49,9		5 - 19,9		1 - 4,9		0 - 0,9		neaktivní	
	N	ZK	N	ZK	N	ZK	N	ZK	N	ZK	N	ZK	N	ZK
PHA	496	172	8	16	31	12	87	34	123	36	71	10	176	64
SČK	165	54	1	4	10	6	39	13	43	9	20	3	52	19
JČK	74	15	1	2	6	1	12	5	19	3	12	1	24	3
PZK	72	35	1	1	6	4	8	8	16	8	9	3	32	11
KVK	21	5	0	0	0	1	3	0	7	1	2	1	9	2
ULK	60	25	2	1	3	0	10	5	22	7	6	1	17	11
LBK	76	19	2	2	4	4	14	5	20	2	7	0	29	6
HKK	99	19	3	2	6	2	20	7	21	3	13	1	36	4
PUK	121	18	6	3	8	0	18	4	35	4	15	1	39	6
VYS	82	13	1	1	4	1	18	5	25	2	9	1	25	3
JMK	330	71	4	3	12	11	64	20	88	11	33	2	129	24
OCK	101	20	1	1	9	3	22	8	24	2	11	1	34	5
ZLK	159	26	3	2	13	0	36	10	32	7	20	1	55	6
MSK	199	35	4	2	3	6	41	6	55	6	24	5	72	10
ČR	2055	527	37	40	115	51	392	130	530	101	252	31	729	174

Zdroj: výpočty autorů na základě mikrodat ČSÚ
(pozn. N – firmy národní, ZK – firmy pod zahr. kontrolou)

Z dat v tabulce 2 vyplývá, že z celkového počtu 2582 soukromých firem zařazených do šetření VaV je 903 subjektů neaktivních, což znamená, že výdaje na VaV se rovnají nule a nemají žádného pracovníka ve VaV. Dalších 283 subjektů uvádí méně než jednoho pracovníka (FTE) ve VaV a 631 firem méně než 5 pracovníků ve VaV. Na druhé straně pouze 243 subjektů má více než 20 pracovníků ve VaV. Je otázkou, jak velký je v průměru výzkumný/vývojový tým, který je schopen generovat takové výsledky, které mohou významně přispět ke znalostně založené konkurenční výhodě firmy. Jisté však je, že je tvořen více než jedním člověkem. Stejně tak lze předpokládat, že „solidní“ VaV tým je početnější než 5 lidí (i když v rámci této kategorie již lze hledat progresivní malé firmy). Celkem tedy 46 % všech subjektů lze považovat za subjekty, které rozhodně nepatří mezi dynamické inovační firmy (jsou neaktivní nebo mají méně než 1 pracovníka ve VaV).

Regionální rozdíly v zastoupení firem dle různých kategorií počtu VaV pracovníků je samo o sobě zavádějící. Za upozornění stojí pouze koncentrace poloviny zahraničních subjektů s více než 50 pracovníky ve VaV do Prahy a SČ kraje, což odpovídá roli Prahy jako brány do české ekonomiky. Důležité také je, že tyto velké subjekty (50+ pracovníků ve VaV) v některých krajích představují více než polovinu celkových výdajů na VaV.

Firmy s jedním a více pracovníky ve VaV představují velmi heterogenní soubor subjektů. Na první pohled je z mikrodat zřejmé, že kvalita a význam VaV aktivit se mezi jednotlivými subjekty zásadně liší. Na základě poměrně omezených možností plynoucích z disponibilních dat jsme provedli jednoduchou typologii firem na základě kombinace dvou indikátorů. Prvním indikátorem je objem neinvestičních výdajů² firmy na VaV na pracovníka (FTE) ve VaV. Průměrná hodnota za všechny aktivní subjekty činí 1 076 tis. Kč za rok. Většina subjektů však této hodnoty zdaleka nedosahuje. Tímto indikátorem tak do určité míry podchycujeme kvalitu realizovaného VaV. Druhým indikátorem je objem neinvestičních výdajů firmy na zaměstnance firmy. Jedná se o zaměstnance celkem (nejen ve VaV). Průměrná hodnota činí 53 tis. Kč za rok. Tímto indikátorem zčásti podchycujeme tzv. „výzkumnou náročnost“ produkce firmy.

Na základě uvedených indikátorů jsme vymezili tři kategorie firem. První kategorie obsahuje všechny subjekty, které dosahují nadprůměrné hodnoty v obou uvedených indikátorech. Do této kategorie spadá pouze 195 subjektů z celkového počtu 2 582! Tato skutečnost naznačuje, že kvalitní podnikový VaV je realizován pouze ve velmi omezeném počtu firem. Druhá kategorie obsahuje firmy, které dosahují nadprůměrné hodnoty z hlediska výzkumné náročnosti produkce a minimálně hodnoty 600 tis. Kč³ za rok z hlediska neinvestičních výdajů na VaV na pracovníka ve VaV. Do druhé kategorie spadá pouze 250 firem. Ostatní firmy spadají do třetí kategorie, přičemž naprostá většina z nich dosahuje v obou uvedených indikátorech výrazně podprůměrné hodnoty.

Tabulka 3: VaV potenciál krajů – dle zpracování primárních dat (podíl na ČR v %)

	HDP ČR	Kategorie 1 - celkem				Kategorie 2 - celkem			
		n	pracovníci VaV (FTE)	neinvestiční výdaje	výdaje celkem	n	pracovníci VaV (FTE)	neinvestiční výdaje	výdaje celkem
PHA	24,3	35,1	30,1	32,0	23,3	32,8	50,0	50,4	50,8
SČK	10,3	11,9	11,6	14,1	11,6	7,6	2,8	2,7	3,5
JČK	5,5	1,5	5,7	4,0	3,3	4,0	2,9	3,4	4,0
PZK	5,0	2,1	2,9	4,9	3,2	3,6	3,5	3,3	3,8
KVK	2,3	0,5	0,6	0,4	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0
ULK	6,5	3,6	1,6	1,7	1,2	2,0	2,9	3,0	2,8
LBK	3,5	5,2	10,2	7,1	6,0	3,6	1,9	1,8	1,6
HKK	4,6	2,6	2,0	1,3	0,9	2,4	2,5	2,2	2,1
PUK	4,0	4,6	6,4	4,5	5,0	7,2	12,3	11,7	11,1
VYS	4,2	3,6	2,3	2,0	1,3	2,0	1,0	0,8	0,7
JMK	10,0	16,0	9,7	7,8	5,4	17,2	8,6	8,8	8,2
OCK	4,6	1,5	3,2	1,9	1,4	4,0	2,6	2,9	2,9
ZLK	4,6	7,2	6,1	10,4	6,9	7,2	3,5	3,3	3,4
MSK	10,5	4,6	7,7	7,9	30,1*	6,4	5,4	5,7	5,1

Pozn.: * Vysoký podíl v r. 2006 je způsoben jednorázovou investicí jednoho subjektu do zařízení a technik. VaV. Zdroj: ČSÚ, vlastní analýza.

² Neinvestiční výdaje představují zejména výdaje na mzdy i jiné odměny pracovníků VaV, nákup materiálu, zásob a vybavení na podporu VaV vykonávaného zpravodajskou jednotkou a dále výdaje za služby pronajaté nebo nakoupené pro VaV (ČSÚ 2007).

³ K této hodnotě jsme dospěli na základě odhadu mzdových nákladů na pracovníky VaV. Hodnota 600 tis. korun za rok odpovídá průměrné měsíční hrubé mzdě pracovníka ve VaV ve výši 37 tisíc korun.

Tabulka 3 níže zobrazuje VaV kapacitu jednotlivých krajů ČR dle první a druhé kategorie firem. Provedenou kategorizaci jsme za regiony vyčlenili pouze takové výdaje na VaV a pracovníky ve VaV, které (za předpokladu správnosti primárních dat) reprezentují skutečné VaV aktivity s potenciálem pro vytvoření znalostně založené konkurenční výhody firmy.

V rámci první kategorie byla vypuštěna Škoda Auto, a.s., která svými řádově zcela odlišnými výdaji zavádějícím způsobem zkresluje regionální strukturu podnikových VaV aktivit. Hodnoty v tabulce 3 potvrzují dominantní roli Prahy, která představuje jednoznačně hlavní pól podnikových VaV aktivit v ČR, přičemž vykazuje výrazně diverzifikovanou strukturu firem při absenci jakékoliv výrazné koncentrace VaV kapacit do jednoho nebo několika málo subjektů. V případě Středočeského kraje již tento závěr platí pouze u první kategorie subjektů, přičemž z tabulky 4 vyplývá, že hodnoty kraje jsou dány několika subjekty pod zahraniční kontrolou realizující rozsáhlejší VaV aktivity.

Překvapením je v obou kategoriích podprůměrná úroveň Jihomoravského kraje, který s výjimkou počtu subjektů nedosahuje podílu kraje na HDP ČR. Na rozdíl od celkových souhrnných dat je patrné značné zaostávání Moravskoslezského kraje, který se navíc vyznačuje velmi silnou koncentrací výdajů a zaměstnanců ve VaV do několika málo velkých subjektů⁴. Z krajů mimo hlavní metropolitní regiony ČR je třeba upozornit na relativně rozvinuté kapacity podnikového VaV v Libereckém, Pardubickém a Zlínském kraji.

Tabulka 4: Vnitřní struktura VaV aktivit subjektů kategorie 1 (podíl na ČR v %)

	HDP ČR	Kategorie 1 - domácí				Kategorie 1 - pod ZK			
		n	pracovníci VaV (FTE)	neinvestiční výdaje	výdaje celkem	n	pracovníci VaV (FTE)	neinvestiční výdaje	výdaje celkem
PHA	24,3	33,6	30,8	30,7	33,2	37,9	29,5	33,0	19,3
SČK	10,3	11,7	7,0	9,4	9,0	12,1	15,2	17,5	12,6
JČK	5,5	0,8	0,2	0,3	0,2	3,0	10,1	6,6	4,6
PZK	5,0	1,6	4,2	10,0	9,4	3,0	1,9	1,3	0,7
KVK	2,3	0,0	0,0	0,0	0,0	1,5	1,0	0,7	0,3
ULK	6,5	4,7	3,3	3,9	3,9	1,5	0,3	0,2	0,1
LBK	3,5	5,5	17,7	13,1	12,9	4,5	4,2	2,8	3,2
KHK	4,6	3,1	2,4	1,8	1,8	1,5	1,8	1,0	0,5
PUK	4,0	6,3	8,7	6,2	5,8	1,5	4,5	3,3	4,7
VYS	4,2	4,7	4,7	4,4	4,1	1,5	0,4	0,3	0,2
JMK	10,0	15,6	8,3	7,5	7,3	16,7	10,8	8,1	4,6
OCK	4,6	0,8	0,5	0,4	0,4	3,0	5,3	3,0	1,7
ZLK	4,6	6,3	8,4	9,0	8,6	9,1	4,3	11,4	6,3
MSK	10,5	5,5	4,0	3,4	3,3	3,0	10,7	11,1	41,0

Zdroj: ČSÚ, vlastní analýza

Dalším vodítkem pro hodnocení podnikových VaV kapacit (popř. potenciálu pro rozvoj znalostní ekonomiky) je rozlišení subjektů na domácí subjekty a subjekty pod zahraniční kontrolou. Hodnoty v tabulce ukazují, že nadprůměrné podnikové VaV kapacity (pokud jde o první kategorii firem) v Libereckém a Pardubickém kraji jsou reprezentovány dominantně domácími podniky, zatímco například ve Středočeském a Moravskoslezském kraji rozhodující segment tvoří firmy pod zahraniční kontrolou. Obdobná srovnání lze provést také v dalších kategoriích subjektů. Stejně tak lze primární data použít k řadě dalších dílčích analýz. Stanovený rozsah tohoto článku však neumožňuje prezentaci dalšího použití dat.

⁴ Pro omezený rozsah příspěvku neuvádíme data tohoto charakteru.

Zajímavých zjištění přitom analýza mikrodat nabízí mnoho. Jedním z nejzajímavějších je to, že v segmentu firem pod zahraniční kontrolou jsou průměrné neinvestiční výdaje na VaV na pracovníka VaV výrazně vyšší (cca. 1 650 tis. Kč/rok) než v segmentu domácích firem. Přitom lze předpokládat, že místní VaV aktivity subjektů pod zahraniční kontrolou představují především dílčí (do značné míry okrajové) aktivity související s potřebou poznání místního trhu a přizpůsobení produktů místním podmínkám a potřebám. Jedná se tak zejména o VaV aktivity nejnižší významové úrovně v rámci VaV aktivit nadnárodních produkčních řetězců (viz např. Dicken, 2007). Tato skutečnost zpochybňuje vhodnost indikátoru „podíl výdajů na VaV ku HDP“, neboť pod tímto indikátorem se skrývají jak výdaje na klíčové VVI aktivity tak výdaje na dílčí VaV aktivity z nejnižší hierarchické úrovně nadnárodních produkčních sítí, které však budou mít zcela odlišný dopad na ekonomiku.

Závěr a doporučení dalšího výzkumu

Několik jednoduchých příkladů ukázalo, že použití a interpretace souhrnných dat o VaV přináší řadu velmi zkreslujících informací. Tato data totiž neposkytují informace o koncentraci VaV aktivit uvnitř jednotlivých krajů a institucionálních sektorů. VaV aktivity jsou výrazně koncentrovány v subjektech pod zahraniční kontrolou. U nich lze vzhledem k tomu, že se nejedná o klíčové VaV aktivity firem, očekávat podstatně odlišné přínosy a rizika pro dlouhodobý hospodářský rozvoj regionů. Použití mikrodat také ukazuje, že většina firem je buď zcela neaktivní ve VaV nebo se jedná o firmy s velmi omezenou kapacitou VaV.

Ačkoliv v rámci velmi omezeného prostoru bylo možné prezentovat pouze menšinu zjištění z analýzy mikrodat z šetření VaV, je zřejmé, že je vysoce žádoucí pro adekvátní analýzu používat právě tato mikrodata a že celkové souhrny podávají velmi zkreslené informace, které vedou k zavádějícím interpretacím. V rámci analýzy mikrodat ze šetření VaV je třeba se zaměřit zejména na co nejpřesnější vymezení firem, které skutečně realizují VaV aktivity na takové úrovni, aby mohly vést k rozvoji znalostně založené konkurenční výhody. Je třeba se zaměřit zejména na podrobné zhodnocení míry koncentrace VaV kapacit jak z hlediska územního, tak zejména institucionálního. Na tomto základě bude možné zpracovat přínosnou statickou analýzu podnikového VaV v jednotlivých krajích. Nicméně je také zřejmé, že pro skutečné poznání VaV kapacit a inovačního potenciálu jednotlivých regionů je nezbytný terénní průzkum. Analýza použitých mikrodat však může být velmi užitečným vodítkem pro zaměření takového průzkumu.

Literatura

1. Asheim, B. T., Coenen, L. (2006): Contextualising Regional Innovation Systems in a Globalising Learning Economy: On Knowledge Bases and Institutional Frameworks. *Journal of Technology Transfer*, 31, s. 163–173.
2. Blažek J., Csank P. (2007): Nová fáze regionálního rozvoje v ČR? *Sociologický časopis*, 43, 5, s. 945-965.
3. ČSÚ (2007): Ukazatele výzkumu a vývoje za rok 2006 – metodika. [on-line]
4. Ke stažení: <http://www.czso.cz/csu/2007edicniplan.nsf/p/9601-07>
5. Dicken P. (2007): *Global Shift, Fifth Edition: Mapping the Changing Contours of the World Economy*. The Guilford Press, New York, 600 s.
6. Friedmann, J.(1972): *A General Theory of Polarized Development*. In: Hansen, N.M.: *Growth Centres in Regional Economic Development*, Free Press, New York, str. 82-107 (reprint práce z roku 1966).

7. Hampl, M. (1998): *Realita, společnost, a geografická organizace: hledání integrálního řádu*. Praha, Přírodovědecká fakulta UK.
8. Hampl, M. (ed.). (2001): *Regionální vývoj: specifika české transformace, evropská integrace*
9. *a obecná teorie*. Praha, Přírodovědecká fakulta UK v Praze.
10. Porter M. E. (2000): Location, Competition, and Economic Development. Local Clusters in a Global Economy. *Economic Development Quarterly*, 14, 1, s. 15-34.
11. Reich R. B. (2003): V pasti úspěchu: diagnóza kapitalismu 21. století. *Prostor*, Praha, 423 s.
12. Šrholec, M. (2005): Innovation Strategies of Multinationals: Firm-level evidence from foreign affiliates in the Czech Republic. Proceedings from the 31th European International Business Academy (EIBA) Annual Conference, Oslo, December 2005.

ANALÝZA STRUKTURY REGIONÁLNÍCH INOVAČNÍCH STRATEGIÍ

ANALYSIS OF REGIONAL INNOVATION STRATEGIES' STRUCTURE

ING. VLADIMÍR ŽÍTEK, PH.D.

*Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta,
Katedra regionální ekonomie a správy
Lipová 41a, 602 00 Brno, ČR
e-mail: zitek@econ.muni.cz*

Anotace

Jednotlivé regiony za účelem podpory inovací vytváří své vlastní regionální inovační strategie. Jedná se o dokumenty stanovující priority, opatření, podopatření a nástroje, které by měly být implementovány, aby byl zajištěn rozvoj inovací. V České republice má svoji strategii již 10 krajů. Příspěvek se zabývá analýzou priorit jednotlivých regionálních inovačních strategií. Na základě výsledků provedené analýzy byla vytvořena jejich syntéza. Lze konstatovat, že i když se jednotlivé kraje odlišují ve struktuře priorit, věcný obsah strategií je shodný.

Annotation

For the purpose in support of innovation the regions create own regional innovation strategies. It is a conceptual document suggesting priorities, measures, sub-measures and tools that should be implemented in order to innovation development. In the Czech Republic ten regions has own strategy. The contribution deals with analysis of priorities of regional innovation strategies. On the basis of analysis results the synthesis of priorities was created. It is possible to say that although the regions differ in structure of priorities, the content is the same.

Klíčová slova

regionální inovační strategie, cíle, priority, inovace, regionální rozvoj

Key words

regional innovation strategy, objectives, priorities, innovation, regional development

Úvod

Regionální inovační strategie (RIS) je návrhem priorit, opatření, podopatření a nástrojů, které by měly být implementovány, aby byl zajištěn rozvoj inovací. Za účelem podpory inovací přijímají jednotlivé kraje ČR své vlastní Regionální inovační strategie. Regionální inovační strategie by měly vycházet ze strategických dokumentů na vyšší úrovni a navíc by měly zohledňovat regionální specifika. Mezi takové strategie patří zejména Lisabonská strategie na úrovni EU a Národní inovační strategie a Národní inovační politika na úrovni ČR.

Lisabonská strategie jakožto komplexní strategie pro období 2000 – 2010 se zaměřuje na podporu ekonomického růstu a konkurenceschopnosti EU, a to zejména ve vztahu k USA a Japonsku. Globálním cílem Lisabonské strategie je, aby se EU do roku 2010 stala nejkonkurenceschopnější a nejdynamičtější znalostní ekonomikou, schopnou udržitelného

růstu s více a s lepšími pracovními místy a s posílenou sociální soudržností. Tento cíl by měl být dosažen zejména prostřednictvím inovací.

Národní inovační strategie byla schválena vládou ČR v roce 2004 a zaměřuje se zejména na vytváření a rozvíjení podmínek pro inovační proces. Strategie vymezuje silné a slabé stránky českého inovačního prostředí a nástroje na jeho podporu člení na přímé a nepřímé. Ze strategie vyplynuly tři hlavní nedostatky inovačního systému ČR, a to: financování výzkumu a vývoje a inovačních činností, politický rámec pro inovační aktivity a komunikace mezi výzkumnou a podnikatelskou oblastí.

Na základě Národní inovační strategie byla v roce 2005 vytvořena Národní inovační politika ČR na léta 2005 – 2010. Je v ní zdůrazněno, že pokud chce být ČR v budoucnu konkurenceschopná, nesmí se orientovat na strategii typu „low-cost-economy“, avšak musí využívat takových konkurenčních výhod jako jsou inovační schopnosti podniků, rostoucí kvalita lidských zdrojů, výzkumu a technologií. Národní inovační politika si klade čtyři strategické cíle: 1. Posílit výzkum a vývoj jako zdroj inovací, 2. Vytvořit funkční partnerství veřejného a soukromého sektoru, 3. Zajistit lidské zdroje pro inovace, 4. Zefektivnit výkon státní správy ve výzkumu, vývoji a inovacích.

Regionální inovační strategie a jejich tvorba

Tvorba regionálních inovačních strategií je podporována i na úrovni EU. Jedná ze zejména o iniciativu IRE Network (Innovating Regions in Europe), která byla Evropskou komisí zahájena v polovině 90. let. Jejím hlavním cílem je výměna zkušeností a dobrých praktik mezi evropskými regiony, které zvyšují svoje kapacity pro podporu inovací a konkurenceschopnosti prostřednictvím implementace regionálních inovačních strategií.

V současné době má RIS již 10 krajů ČR (viz. dále). RIS se připravuje i v Královéhradeckém kraji, avšak její tvorba je zatím na úplném začátku. Struktura jednotlivých RIS je velmi odlišná. Většina regionů si vytyčuje cíle a na základě těchto cílů stanovuje prioritní podporované oblasti (resp. opatření). Některé regiony však nerespektují základní pravidla tvorby strategických dokumentů a nejdříve definují opatření a následně pro tato opatření stanovují cíle. Protože jednotlivé RIS operují s různými pojmy, je třeba nejdříve definovat pojem „priorita“. Pro potřeby tohoto článku je prioritou myšlena skupina opatření zaměřených na dosažení strategických a dílčích cílů. Některé RIS nepracují přímo s pojmem priorita, ale užívají takové pojmy jako tématická oblast, strategické opatření, prioritní osa apod. Priority se dále člení na opatření a opatření se mohou členit na aktivity.

Analýzy regionálních inovačních strategií ČR

V dalším textu je provedena analýza regionálních inovačních strategií v jednotlivých krajích ČR. Pozornost je v souladu s předchozím textem zaměřena na strategickou část těchto dokumentů, především na vymezené priority, ale též strategické a dílčí cíle.

Hl. m. Praha

Regionální inovační strategie pro Prahu si neklade žádný základní cíl. Za hlavní cíl je však možné považovat poslání strategie, kterým je vytvořit příznivé prostředí pro využití vysokého vědeckovýzkumné a znalostního potenciálu Prahy, zejména prostřednictvím malých a

středních inovačních podniků, a přispět tak ke zvýšení konkurenceschopnosti hlavního města cestou rozvoje znalostní ekonomiky. Cíle jsou pak určeny pro jednotlivá opatření.

RIS Prahy vymezuje 7 priorit, kterými jsou: 1. Konkurenceschopný sektor inovačních podniků, 2. Aktivní zapojení výzkumné a vývojové základny do rozvoje inovačního podnikání, 3. Lidské zdroje pro inovace, 4. Poradenské služby a infrastruktura pro inovace, 5. Financování inovací, 6. Inovace jako součást regionálního rozvoje, 7. Mezuregionální spolupráce.

Priorita 1 podporuje klastry a progresivní odvětví v regionu. Priorita 2 se zaměřuje na spolupráci vědeckovýzkumných institucí s praxí a transfer technologií. Priorita 3 klade důraz na zvyšování kvalifikace pracovních sil. Priorita 4 usiluje o podporu infrastruktury (technologická centra, inkubátory) a poradenství pro inovace. Priorita 5 hledá možné finanční zdroje pro inovace. Priorita 6 se zaměřuje na rozvoj inovační kultury, inovačního prostředí a na koordinaci a řízení inovací v regionu. Poslední priorita není tématická, ale průřezová a týká se spolupráce s jinými regiony a aktéry.

Jihočeský kraj

RIS vychází z příčinného vztahu, kteří říká, že růst socio-ekonomické úrovně Jihočeského kraje je přímo úměrný úrovni inovační kapacity regionu resp. úrovni znalostní společnosti. Hlavním cílem strategie je udržitelný regionální systém napojený na národní a mezinárodní úroveň, vytvořený za podpory dotačních nástrojů a dále ekonomicky soběstačný – zaměřený/orientovaný na vytvoření a stabilizaci předpokladů a podmínek pro terciární vzdělávání s vazbou na vědecko-výzkumné aktivity realizované v přímé interakci s produkční (komerční) sférou. Z tohoto cíle byly odvozeny 4 priority: 1. Restrukturalizace a rozvoj institucí třetího stupně vzdělání a VaV institucí směrem k otevřenosti, 2. Rozvoj infrastrukturních, technických a servisních předpokladů pro spolupráci a technologický transfer, 3. Posilování inovační výkonnosti produkční sféry, 4. Regionální inovační politika a její provádění.

Priorita 1 (váha 30 %) se zaměřuje na vědeckovýzkumné instituce, jejich funkčnost, efektivitu, spolupráci a uplatňování výsledků v praxi. Priorita 2 (30 %) usiluje o rozvoj vědeckotechnických parků a podnikatelských inkubátorů. Priorita 3 (30 %) klade důraz na spolupráci mezi firmami (např. klastry) a služby pro firmy (informace, zprostředkování zdrojů). Priorita 4 (10 %) má sloužit pro implementaci strategie a pro tvorbu analýz.

Plzeňský kraj

Hlavním cílem RIS Plzeňského kraje je budování komplexní inovační kapacity regionu, která se projeví ve zvýšení výkonnosti regionální ekonomiky. RIS navrhuje 6 základních cílů pro různé oblasti a 3 cíle, které se vztahují k 6 oblastem uvedených v základních cílech. Za priority je možné považovat opatření, která se vztahují k jednotlivým cílům. Prioritami tedy jsou: 1. Vytváření podmínek pro rozvoj progresivních sektorů, 2. Zlepšit infrastrukturu pro inovační firmy, 3. Budování nových a posilování existujících kapacit VaV ve vazbě na podnikovou sféru, 4. Rozvoj lidských zdrojů, 5. Finanční zdroje pro inovační projekty, 6. Posílení image regionu (jako region progresivních technologií), budování inovačního prostředí.

RIS se zaměřuje i na podporu určitých oborů významných pro Plzeňský kraj: informační technologie a software, výroba elektrických strojů a zařízení, elektrotechnický průmysl, plastikářský průmysl, potravinářský průmysl, průmysl stavebních hmot, průmysl dřevozpracující, výroba počítačů. Priorita 2 se zaměřuje na fyzickou infrastrukturu (podnikatelské inkubátory, vědeckotechnické parky) a na služby (poradenství). Priorita 3 usiluje RIS o větší spolupráci výzkumu s podniky a o budování center aplikovaného výzkumu. V oblasti vzdělávání klade RIS důraz na technické obory a na výchovu k podnikatelství. Priorita 5 se zaměřuje na vyhledávání finančních zdrojů. Priorita 6 navrhuje oceňovat a propagovat úspěšné inovace a firmy. Mezi průřezové priority RIS patří: platforma komunikace, meziregionální spolupráce a zapojení do evropských sítí.

Karlovarský kraj

Karlovarský kraj považuje RIS za základní kámen změny a přístupu k podpoře podnikání na regionální úrovni. Jejím je vytvářet a rozvíjet podmínky podporující inovační proces v kraji, systémově rozvíjet inovační strukturu soustavnou a inteligentní podporu MSP, zdokonalovat informační systémy a vytvořit podmínky pro rozvoj informačních sítí. V souladu s Programem rozvoje kraje (oblast Průmysl a služby) a z provedené SWOT analýzy je definován strategický cíl RIS, kterým je „účelné rozšíření inovačních procesů v Karlovarském kraji do všech hospodářských odvětví.“ a v návaznosti na něm tři dílčí cíle: zvýšení konkurenceschopnosti firem, snižování nezaměstnanosti, zlepšení spolupráce subjektů inovační infrastruktury.

Z těchto výše uvedených cílů jsou odvozeny tři priority, zahrnující celkem pět opatření. Pro prioritu 1. Podpora inovací v podnikatelské sféře – opatření 1.1. podpora VaV a inovací v MSP, 1.2. rozvoj infrastruktury pro VaV a inovace, pro prioritu 2. Zvýšení kvality lidských zdrojů v souladu s trhem práce – opatření 2.1. podpora adaptability a mobility lidských zdrojů, pro prioritu 3. Podpora spolupráce všech subjektů inovačního procesu – opatření 3.1. propagace a prezentace inovačních procesů, 3.2. zapojení do mezinárodních projektů VaV a inovací).

Ústecký kraj

Základem RIS je vymezení strategického cíle: „Dosažení srovnatelných investic do inovací a transferu technologií s průměrem EU do roku 2010.“ Tento obecný cíl je dále promítnut do stanovení specifických cílů. Pro tento účel Ústecký kraj vytvořil pět zájmových skupin, z nichž každá definovala cíle RIS. Cíle se částečně překrývají a lze je stručně interpretovat takto: podpora VaV a inovačních firem, zapojení do mezinárodních projektů, podpora technického školství, přenos výsledků VaV do komerční sféry, komplexní a koordinované inovační poradenství. Z cílů byly následně zvoleny tři priority. Priorita 1. Spolupráce všech aktérů VaV a inovací vyplynula z pocitu nedostatečné vzájemné informovanosti a nekoordinovanosti aktivit v oblasti VaV a inovací. Priorita 2. Rozvoj infrastruktury pro VaV a inovace se odvíjí z konstatování, že právě nerozvinutá infrastruktura je konkurenční nevýhodou v rámci jednotného evropského trhu. Základním nedostatkem rozvoje inovací je potom nedostatek vlastního kapitálu MSP a pouze proklamovaná politická podpora, což jsou hlavní důvody pro stanovení priority 3. Finanční a politická podpora VaV a inovací. V rámci jednotlivých priorit je definováno celkem 10 opatření.

Pardubický kraj

Strategickým cílem RIS Pardubického kraje je dosažení kvality života obyvatel regionu srovnatelné s vyspělými regiony Evropy prostřednictvím zvýšení jeho konkurenceschopnosti a atraktivity pro investice. Strategie se orientuje na dvě tématické oblasti a v rámci těchto oblastí jsou stanoveny priority. Tématickými oblastmi jsou Lidské zdroje a vzdělanost (priority 1. Rozvoj celoživotního vzdělání, 2. Zvýšení zájmu o technické profese, 3. Rozvoj spolupráce mezi školstvím a podnikatelskou (zaměstnavatelskou) sférou) a Infrastruktura pro podnikání, ekonomický potenciál, inovace (priority 4. Zvyšování konkurenceschopnosti firem, 5. Aktivní zapojení výzkumné a vývojové základy do rozvoje podnikání, 6. Rozvoj infrastruktury podporující inovace, 7. Zajištění finančních zdrojů pro MSP a inovační projekty, 8. Budování inovačního prostředí).

Priorita 1 se zaměřuje na vzdělávání dle potřeb perspektivních oborů a firem. Priorita 2 chce atraktivit technické profese. Priorita 3 se zaměřuje na spolupráci škol s podniky, a to včetně transferu know-how. Priorita 4 v sobě zahrnuje podporu klastrů a podporu výzkumu, vývoje a inovací ve firmách. Priorita 5 má zvýšit výzkumně-vývojové kapacity regionu a počet spin-off firem. Priorita 6 se orientuje na fyzickou infrastrukturu (inovační centra) a poradenství v oblasti inovací. Priorita 7 se zaměřuje na zprostředkování zdrojů pro inovační podniky. Priorita 8 se zaměřuje na propagaci regionu a výsledků výzkumu, vývoje a inovací.

Jihomoravský kraj

Na základě první verze RIS (2002) bylo vytvořeno Jihomoravské inovační centrum. Současná 2. verze RIS reaguje na změny v okolním prostředí i v JMK a na možnost čerpání zdrojů po vstupu do EU. RIS JMK si neklade přímo nějaký hlavní cíl, ale ten je možné odvodit z vize (cílového stavu do roku 2013), která říká: „JMK je nejvíce inovativní region v České republice a patří mezi prvních padesát inovativních regionů v Evropské unii.“ Bohužel není stanoveno, pomocí čeho se tato inovativnost bude měřit. V současnosti se připravuje 3. verze RIS, která je ovšem ve velmi raném stádiu.

RIS JMK má celkem 9 priorit (v dokumentu nazývány opatřeními): 1. Finance pro MSP, 2. Prostory pro MSP, 3. Ochrana duševního vlastnictví, 4. Propojování subjektů, 5. Přenos know-how mezi VŠ a komerční sférou, 6. Poradenství, 7. Implementace RIS, 8. Monitoring RIS, 9. Komunikace RIS. Prioritou 1 je zajistit zdroje pro inovační firmy, a to např. prostřednictvím monitoringu existujících podpor nebo prostřednictvím vytvoření specifických nástrojů (mikropůjčky, patentový fond). Priorita 2 se zaměřuje na prostory pro inovační podniky (zejm. inkubátory a VTP). Priorita 3 chce pomáhat firmám s procesem ochrany duševního vlastnictví. Priorita 4 se zaměřuje na spolupráci mezi podniky a zahrnuje i tvorbu klastrů. Priorita 5 usiluje o transfere technologií a znalostí z vědeckovýzkumné sféry do praxe. Priorita 6 podporuje odborné poradenství pro firmy. Zbylé tři priority se zaměřují na realizaci RIS, tedy např. zvyšování odbornosti příslušných pracovníků, financování RIS, hodnocení dosaženého pokroku a propagace RIS.

Zlínský kraj

Zlínský kraj vychází z analýz inovačního prostředí, na jejichž základě definuje vizi pro oblast inovací, spočívající ve vytvoření atraktivního prostředí pro inovující podniky. V návaznosti na vizi jsou definovány čtyři prioritní osy: 1. Lidské zdroje pro inovace a konkurenceschopnost, 2. Podpůrná infrastruktura pro inovační prostředí, 3. Podpora inovací

firem, 4. Mezuregionální spolupráce a public relations inovací, v jejich rámci devět cílů a souběžně ještě další dva cíle průřezové. Úspěšnost realizace strategie bude ve značné míře záviset na směřování a konkrétních krocích jednotlivých regionálních partnerů.

Pro prioritu 1 jsou vymezeny cíle podpora spolupráce firem s VŠ a se SŠ, pro prioritu 2 budování a rozvoj inovačního, VaV a poradenského zázemí, pro prioritu 3 podpora absorpční kapacity firem a jejich zapojení do mezinárodních projektů v oblasti inovací a podpora inovačních aktivit začínajících podnikatelů, pro prioritu 4 internacionalizace aktivit podnikatelského, akademického a veřejného sektoru v oblasti inovací a zvyšování povědomí o inovačních a VaV aktivitách v rámci Zlínského kraje. Průřezové cíle jsou důraz na environmentální témata při podpoře inovací a důraz na ekoinovace a rovné příležitosti v oblasti podnikání, VaV a inovací.

Moravskoslezský kraj

Moravskoslezský kraj přijal jako vhodnou neutrálně defenzivní strategii rozvoje technických inovací a neutrálně ofenzivní strategii rozvoje komerčních inovací. V jejich rámci definuje kvantitativní cílové hodnoty, jichž by v horizontu pěti let mělo být dosaženo současných hodnot v zemích EU. Těmito cílovými hodnotami jsou: komerčně úspěšné technické inovace, MSP s technickým inovačním programem, inovační MSP zapojené do regionálních (nadnárodních) klastrů, patenty či licence na inovační know-how, nově zaváděné produkty a služby v existujících podnicích, nově vznikající MSP s programem komerčních inovací, podnikatelské subjekty využívající e-commerce. Pro jejich dosažení je nutné provést řadu organizačních, informačních, marketingových, personálních a finančních opatření a vybudovat regionální trh s inovacemi.

RIS Moravskoslezského kraje přímo nevymezuje priority, v návaznosti na stanové kvantitativní cíle však definuje podmínky dosažitelnosti těchto strategických cílů rozvoje technických inovací (v následujícím přehledu zahrnuty pod čísla 1, 2, 3, 5 a 6) a cílů rozvoje komerčních inovací (v následujícím přehledu zahrnuty pod čísla 1, 2, 4 a 5). Tyto podmínky dosažitelnosti cílů lze za daných okolností za priority označit. Jsou jimi: 1. Vytvoření institucionálních podmínek pro zprostředkování poradenské a finanční podpory inovací, 2. Vybudování a zprovoznění informačních systémů pro získávání informací o inovacích, 3. Nabídka možností prostorového a materiálního zabezpečení startu technologických inovačních MSP, 4. Zabezpečení propagace nabídky služeb (založených na inovacích) subjektů MSP, 5. Vytvoření příležitostí pro cílený výcvik a zvyšování odborných způsobilostí pracovníků inovačních MSP, 6. Spolupráce regionální samosprávy s představiteli zaměstnavatelů a zaměstnanců.

Liberecký kraj

Liberecký kraj má zatím zpracovanou pouze koncepci RIS (materiál předložený k diskusi). Regionální inovační strategie mapuje inovační prostředí, definuje jeho součásti, subjekty, partnery, vazby, potřeby, podmínky a hledá cesty k nastavení a zlepšení prostředí příznivého pro inovace. Motivační charakter má zjevně uvedení ilustrativních příkladů úspěšných projektů v oblasti transferu znalostí a technologických inovací, informační společnosti a inovací pro udržitelný rozvoj. Z hlediska realizace RIS je klíčovou podpora odvětví, která mají šanci být i v budoucnu v evropském měřítku konkurenceschopná.

Liberecký kraj ve své RIS prezentuje šest priorit (Rozvoj konkurenceschopnosti prostřednictvím vytváření příznivého prostředí pro inovační podnikání, zejména malých a středních firem, Podpora rozvoje lidských zdrojů pro inovační proces, Aktivní zapojení výzkumné a vývojové základny do rozvoje podnikání, Podnikové inovace, Finanční zdroje pro zajištění inovačních aktivit a Mezuregionální a mezinárodní spolupráce) a v jejich rámci pak vždy 3 – 5 opatření (celkový počet navržených opatření je 23).

Syntéza priorit RIS

Na základě provedených analýz je možné konstatovat, že se jednotlivé Regionální inovační strategie shodují zejména ve stanovení těchto prioritních oblastí:

- zvýšení spolupráce inovačních a VaV subjektů (regionální i meziregionální)
- rozvoj inovační infrastruktury
- orientace na lidské zdroje a podporu zvyšování vzdělanosti
- finanční podpora inovačních projektů MSP
- přenos výsledků výzkumu a vývoje do komerční (podnikové) praxe

Za důležité dále všechny kraje považují institucionální zabezpečení podpory inovací, zahrnující především monitoring, poradenství a koordinaci v této oblasti.

Tabulka 1: Priority RIS krajů ČR (syntéza) a počet opatření jednotlivých RIS

	Karlovarský	Ústecký	Zlínský	Moravskoslezský	Liberecký	Praha	Plzeňský	Jihočeský	Jihomoravský	Pardubický
Infrastruktura										
Lidské zdroje										
Spolupráce										
Finanční zdroje										
Podpora inovací										
Transfer VaV										
Počet opatření	5	10	11	-	23	15	19	11	42	15

Pramen: RIS jednotlivých krajů (cit. viz. výše), vlastní zpracování

Při bližším pohledu na tabulku 1 je však třeba konstatovat, že prezentované výsledky jsou do určité míry zavádějící a bez podrobného zohlednění dílčích priorit ne zcela objektivní. Většina regionů totiž podporuje všechny ze šesti uvedených oblastí, jen to buď považuje za samozřejmé a jako prioritu neuvádí (typicky „Podpora inovací“) nebo chápe pojmy jako synonyma (typicky „Spolupráce“ a „Transfer VaV“).

Tabulka 1 též vypovídá o počtu priorit jednotlivých RIS a tím o rozdílném přístupu ke struktuře RIS a potřebě podrobnosti specifikovat jednotlivé priority. Při sestavení počtu opatření jsou zohledněny poznámky učiněné v analytické části článku, jsou-li priority dále členěny na cíle, jsou cíle z logiky věci považovány za opatření. Pro Moravskoslezský kraj byly již s určitou mírou abstrakce vyvozeny priority a proto je nemožné v případě tohoto RIS identifikovat nějaká opatření. Informační hodnota ukazatele spočívá především ve zdůraznění

zmíněného rozdílného přístupu, v žádném případě z něj však nelze odvozovat závěry týkající se kvalitativního obsahu jednotlivých RIS.

Závěr

Provedené analýza a následná syntéza prokázaly řadu zajímavých zjištění. Tím nejpodstatnějším je zřejmě malá regionální rozdílnost obsahové stránky jednotlivých RIS. Dokumenty se významně liší vnitřní strukturou a způsobem vymezení cílů, priorit a opatření. Z věcné hlediska lze však identifikovat významnou shodu. Zdá se, že jednotlivé RIS jsou též značně obecné a nekonkrétní. Autoři některých z nich se snaží promítnout regionální specifika alespoň do analytické části dokumentů. Následné strategické části však již zůstávají většinou v poloze obecných (univerzálních) návrhů, kterak zvýšit inovační výkonnost regionů (krajů). Dokonce se zdá, že kteroukoliv ze strategií je potenciálně možné implementovat i v jiném regionu, než pro který byla vytvořena. Z těchto závěrů však není možné odvodit, že by tvorba RIS na úrovni krajů byla něčím zbytečným. Lze se pouze ztotožnit s konstatováním většiny z nich, že důležité není dokument vytvořit a schválit, ale především jej implementovat a tak dosáhnout stanovených cílů a naplnit jednotlivá dílčí opatření. Otevírají se též další možnosti výzkumu v oblasti tvorby strategických dokumentů určených pro řízení rozvoje území, zejména hodnocení vztahu mezi obecnými strategiemi rozvoje kraje a RIS.

Literatura

1. BLAŽEK, J. - UHLÍŘ, D.: Teorie regionálního rozvoje. Karolinum, Praha 2002. ISBN 80-246-0384-5.
2. IRE Network: www.innovating-regions.org
3. KLÍMOVÁ, V.: Inovační procesy. Distanční studijní opora. Masarykova univerzita, Brno 2006. ISBN 80-210-4166-8.
4. Regionální inovační strategie Jihočeského kraje. České Budějovice 2008.
5. Regionální inovační strategie Jihomoravského kraje, verze II. Brno 2005.
6. Regionální inovační strategie Karlovarského kraje. Karlovy Vary 2004.
7. Regionální inovační strategie Libereckého kraje (koncepce). Liberec, leden 2008, dostupná na: www.kraj-lbc.cz/inovace
8. Regionální inovační strategie Moravskoslezského kraje. Ostrava 2003.
9. Regionální inovační strategie Pardubického kraje. Pardubice 2006.
10. Regionální inovační strategie Ústeckého kraje. Ústí nad Labem 2005.
11. Regionální inovační strategie Zlínského kraje. Zlín 2007.
12. Regionální inovační strategie, region Plzeň. Plzeň 2004.
13. SKOKAN, K.: Konkurenceschopnost, inovace a klastry v regionálním rozvoji. Repronis, Ostrava 2004. ISBN 80-7329-059-6.
14. Technologické centrum AV ČR: Regionální inovační strategie pro Prahu. ISBN 80-86794-14-8. Praha 2004.
15. VITURKA, M. - ŽÍTEK, V. - TONEV, P.: Regionální předpoklady rozvoje inovací. Working papers CVKS ESF MU 4/2005. Masarykova univerzita, Brno 2005. ISSN 1801-4496.
16. ŽÍTEK, V. - KLÍMOVÁ, V.: Priority regionálních inovačních strategií v České republice. *Acta regionalia et environmentalica*, Nitra : Slovenská poľnohospodárska univerzita, 5, (v tisku) ISSN 1336-5452. 2008

KRITICKÁ ANALÝZA REGIONÁLNÍ INOVAČNÍ STRATEGIE PARDUBICKÉHO KRAJE

THE CRITICAL ANALYSIS OF THE REGIONAL INNOVATION STRATEGY IN PARDUBICE REGION

ING. JAN STEJSKAL, PH.D.

*Univerzita Pardubice, Fakulta ekonomicko-správní, Ústav ekonomie
Studentská 84, 532 10 Pardubice, ČR
e-mail: jan.stejskal@upce.cz*

PHDR. MILOŠ CHARBUSKÝ, CSC.

*Univerzita Pardubice, Fakulta ekonomicko-správní, Ústav veřejné správy a práva
Studentská 84, 532 10 Pardubice, ČR
e-mail: milos.charbusky@upce.cz*

Anotace

Příspěvek je věnován kritické analýze jednoho ze základních strategických dokumentů – Regionální inovační strategie Pardubického kraje. V příspěvku je věnována zásadní pozornost charakteristice dokumentu a dvou oblastí připomínek. Jednou z nich jsou připomínky obecného charakteru, druhou z nich zcela konkrétní podmínky ke schválené a již aplikované Regionální inovační strategii Pardubického kraje. Cílem je tedy nabídnout k diskusi připomínky ke strategii a případně umožnit srovnání s jinými analyzovanými strategickými dokumenty.

Annotation

This article deals with the critical analysis of one of the fundamental strategic document – Regional innovation strategy in Pardubice region. The characteristics of this document is one of the fundamental part of this article. There are two groups of characteristics – one with concrete remark and recommendations. The second groups flows from applied Regional innovation strategy. The goal of this article is to present some remarks and comments and to allow the comparison with others documents.

Klíčová slova

regionální inovační strategie, strategický dokument, region, inovace

Key words

regional innovation strategy, strategic document, region, innovation

1. Úvod

Regionální inovační strategie je jedním z významných nástrojů regionálního ekonomického rozvoje. Tvorba tohoto dokumentu není upravena formálně, neexistují metodiky k tvorbě dokumentů strategického významu.

Předkládaný příspěvek prezentuje podrobnou charakteristiku Regionální inovační strategie Pardubického kraje v rozdělení na dvě skupiny. První je skupinou připomínek a návrhů obecného charakteru – je možné tyto připomínky považovat za zásady pro tvorbu dokumentů

(nikoliv taxativní), druhá skupina konkrétně dokumentuje připomínky věcné. Ty potvrzují relevantnost připomínek obecných.

Jedním z dílčích cílů je umožnit diskusi, případně srovnání s analýzami podobných dokumentů.

2. Regionální inovační strategie Pardubického kraje

2.1 Charakteristika RIS PK

Regionální inovační strategie (RIS) Pardubického kraje se opírá a navazuje na právní normy a rozvojové dokumenty, které byly vytvořeny na celostátní úrovni (např. zákon č. 130/2002 Sb., o podpoře výzkumu a vývoje) a zároveň na Program rozvoje Pardubického kraje.

Podnětem pro zahájení prací na tomto dokumentu byl zejména vstup ČR do Evropské unie. Ten byl totiž impulsem pro vládu ČR, která se zaměřila na MSP a ve svých usneseních, resp. deklaracích zdůrazňuje zaměření na inovace, díky kterým mají MSP zajišťovat svou konkurenceschopnost na evropských trzích. Vzhledem k možnosti čerpat finanční prostředky ze Strukturálních fondů EU bylo třeba vytvořit jednotlivé regionální inovační strategie v krajích. Ty by měly být souborem nástrojů, které tvoří a definují oblasti inovací (vč. opatření, cílů a nástrojů), které mají být cíleně v kraji rozvíjeny vhodnými formami podpory.

Základním cílem vypracované Regionální inovační strategie Pardubického kraje bude především podpora inovačního procesu v kraji, rozvíjení inovační infrastruktury, podpora MSP, rozvoj informačních sítí a rozvoj vzdělávání a celoživotního vzdělávání v souladu s požadavky trhu práce.

V rámci RIS byly vydefinovány i tzv. specifické cíle inovační strategie. Jedná se především o:

- zvýšení povědomí o důležitosti inovací,
- získání přehledu o potřebách, zdrojích pro inovace a ekonomických trendech,
- zvyšování konkurenceschopnosti a připravenosti pro investice,
- rozvoj spolupráce subjektů inovační infrastruktury,
- rozvoj lidských zdrojů a vzdělávání v regionu v souladu s poptávkou na trhu práce.

Regionální inovační strategie je plánovací dokument, který obsahuje vyhodnocení stávajícího stavu a výhled do budoucna (analytickou a návrhovou část). Jedná se o strategický dokument, který definuje opatření a nástroje, které jsou implementovány takovým způsobem, aby byl zajištěn rozvoj inovací v Pardubickém kraji. Inovační strategie se zaměřuje zejména na vytváření a rozvíjení podmínek pro inovační proces v regionu, soustřeďuje svou pozornost na systémové řešení inovačního prostředí i na rozvíjení inovační infrastruktury. Regionální inovační strategie je strategie zaměřená na inovace, přičemž inovace představují sérii vědeckých, technických, organizačních, obchodních i jiných činností, jejichž cílem je vznik nového nebo podstatně zdokonaleného produktu (výrobku, technologie nebo služby) efektivně umístěného na trh. Z významu slova je zřejmé, že jde o novinku, novost či obnovu v lidské činnosti i myšlení, především ve výrobě. Základním cílem vypracované Regionální inovační strategie Pardubického kraje bude především podpora inovačního procesu v kraji, rozvíjení inovační infrastruktury, podpora MSP, rozvoj informačních sítí a rozvoj vzdělávání a celoživotního vzdělávání v souladu s požadavky trhu práce.

2.2 Přehled návrhů v tématické oblasti Infrastruktura pro podnikání, ekonomický potenciál, inovace

Jak již bylo uvedeno v předchozí charakteristice dokumentu, je RIS PK zaměřen téměř výhradně na malé a střední podniky v rámci Pardubického kraje. Důvodem k tomu je fakt, že v ekonomice Evropské unie hraje tato skupina podniků nejdůležitější úlohu v oblasti zaměstnanosti (např. v textilnictví, stavebnictví apod.). Evropské malé a střední podniky jsou považovány za významný zdroj tvorby inovací a zdrojem nových znalostí. Tím tato skupina podniků může přispívat k hospodářské a sociální koherenci a působit k hospodářskému růstu regionů.

V RIS PK jsou vydefinovány tyto priority a opatření:

- PRIORITA I 1 - Zvyšování konkurenceschopnosti firem
 - A 1 Rozvoj klastrů a kooperačních sítí
 - B 1 Podpora výzkumu, vývoje a inovací ve firmách, zvláště v MSP
- PRIORITA I 2 Aktivní zapojení výzkumné a vývojové základny do rozvoje podnikání
 - A 2 Rozvoj výzkumných a vývojových kapacit v regionu
 - B 2 Podpora vzniku spin-off firem
- PRIORITA I 3 Rozvoj infrastruktury podporující inovace
 - A 3 Rozvoj (fyzické) inovační infrastruktury
 - B 3 Podpora výstavby technologických a inovačních center
 - C 3 Rozvoj kvalifikovaného poradenství a služeb v oblasti inovací
- PRIORITA I 4 Zajištění finančních zdrojů pro MSP a inovační projekty
 - A 4 Zajistit financování inovativních firem v počátečním stádiu rozvoje
 - B 4 Větší využití existujících zdrojů a nových zdrojů ze strukturálních fondů
- PRIORITA I 5 Budování inovačního prostředí
 - A 5 Propagace regionu, marketingové aktivity
 - B 5 Propagace výsledku VaV na území Pardubického kraje

Vzhledem k zaměření tohoto příspěvku budou charakterizována pouze některá vybraná opatření.

Rozvoj klastrů a kooperačních sítí

V Pardubickém kraji byly definovány obory, ve kterých má být podporován vznik klastrů, resp. podněcovány klastrové iniciativy. Sám tvůrce RIS PK ale připouští i vznik kooperačních sítí. Jejich přehled je uveden v tabulce č. 1.

Tab. č. 1: Přehled oborů s potenciálem klastru

Obor	Tradice	Geografické omezení
Elektrotechnika	nové	Subregionální
Elektrotechnický klastr	tradiční	Subregionální
Technické textilie	tradiční	multiregionální (spolu s Libereckým a HK krajem)
Nástrojařský klastr	tradiční	Subregionální
Automobilový průmysl	tradiční	součást polabského pásu chemického průmyslu
Farmacie	nové	multiregionální (spolu s Libereckým a HK krajem)

Zdroj: Regionální inovační strategie PK – návrhová část, s. 45; zpracováno firmou Berman group (Statistická identifikace klastrů v ČR).

V této části jsou navrhována pouze dvě opatření, která směřují k metodické osvětě za pomoci vládní agentury CzechInvest a případným informačním kampaním, resp. workshopům.

Podpora výzkumu, vývoje a inovací ve firmách, zvláště v MSP

Pardubický kraj si uvědomuje potřebnost podpory VaV v malých a středních podnicích a zejména význam realizace transferu technologií, resp. příslušných znalostí. Zejména by se měl podporovat tzv. horizontální transfer, tedy spolupráce inovujících podniků a vysokoškolských ústavů a výzkumných center.

V RIS PK jsou tedy zakotveny dvě základní opatření k tomuto cíli – jedná se o přípravu a realizaci programu na podporu inovací a podporu transferu technologií. Vzhledem k tomu, že tyto záležitosti jsou v praxi velmi nákladné, je jedním z opatření i podpora přípravy projektu spolufinancovaní z evropských i národních programů.

Rozvoj výzkumných a vývojových kapacit v regionu

Podle provedených průzkumů (zahrnujících i průzkum realizovaný v rámci této práce) je možné konstatovat, že Pardubický kraj má na svém území mnoho podniků a organizací, které realizují na různém stupni vědecko-výzkumná centra či oddělení. Jedná se o 3 centra (Synpo a.s., Výzkumný ústav organických syntéz, a.s. a Výzkumný ústav bavlnářský, a.s.) a víc než 55 dalších podniků s oddělením VaV (jejich úplný výčet je uveden v RIS – část analytická, s. 73 – 74, příloha č. 4). Podle RIS je nespornou výhodou, že MSP v Pardubickém kraji vydávají největší podíl výdajů na podporu vědy a výzkumu ve srovnání s jinými regiony ČR.

Uvedená fakta podporují snahu PK o podporu výzkumných center a základního (i aplikovaného) výzkumu na území kraje. Proto mezi opatřeními naplňujícími příslušný cíl nechybí podpora identifikace a přípravy vzniku výzkumných a vývojových center (ve spolupráci s Univerzitou Pardubice, agenturou CzechInvest) a vytvoření systému motivace akademických pracovníků ke spolupráci s podniky.

Podpora vzniku spin-off¹ firem

Jak vyplývá z Národní politiky výzkumu a vývoje ČR na léta 2004 – 2008 je jedním z národních zájmů podpora vzniku spin-off firem² a to z důvodu snazšího vytvoření dalších podniků, které budou schopny inovovat díky efektivnímu využívání výsledků své vědecko-výzkumné činnosti.

Bohužel se však v praxi lze setkat s mnohými překážkami, které bude nutné překonat k dosažení tohoto cíle. Ve stručném (a neúplném) výčtu je třeba zmínit ty nejvýznamnější – „novost“ spin-off firem v českém prostředí (vč. nedostatku informací, zkušeností) a malý počet komerčně využitelných výsledků VaV v reálné praxi.

Pardubický kraj se v RIS zavázal k vypsání podpůrných programů pro vznik a rozvoj spin-off podniků a organizací, dále k vytvoření inkubátorů pro začínající podniky a konečně k posílení

¹ Spin-off firma [z angl. vedlejší produkt; někdy též známé pod pojmem start-up] je firma, která využívá hmotného či nehmotného majetku jiného právního subjektu k zahájení svého podnikání. Spin-off firma může také vzniknout odštěpením od jiných právnických osob (vysokých škol, VVI) s cílem budoucí komercializace výsledků VaV. Může se také jednat o firmu vzniklou odštěpením od jiné firmy, případně jejím rozpadem. Srov. s pojetím pojmu s [A *Wikipedia Project* [online]. 2001, 14:35, 16 July 2007 [cit. 2007-06-06]. Dostupný z WWW: <<http://en.wikipedia.org/wiki/Spin-off>>].

² Cit. čl. 109 z Národní politiky výzkumu a vývoje ČR na léta 2004 – 2008: [109] Regionální úroveň je podstatným místem pro novou organizaci vztahů mezi podnikateli a výzkumně vzdělávacími institucemi, zejména po linii „spin-off“ nových efektivních podnikatelských subjektů, založených na aplikaci nových vědecko-výzkumných poznatků v podnikatelské praxi. Tuto formu organizace lze uplatnit i na úrovni větších měst a jejich spádových území, resp. při utváření mikroregionálně pojatých vědeckotechnických parků.

motivace subjektů, které by potenciálně mohly v budoucnu využívat služby TechnoParku Pardubice, který je jediným svého druhu v Pardubickém kraji.

Rozvoj (fyzické) inovační infrastruktury

Pojem „inovační infrastruktura“³ je v RIS vysvětlen jako „systém vztahů mezi jednotlivými výzkumnými, vývojovými, výrobními, vzdělávacími, obchodními, poradenskými a dalšími specializovanými organizacemi včetně veřejné správy“. Pokud má být inovační infrastruktura systémem, musí mít určitá vnitřní pravidla a zákonitosti svého fungování, vymezení jednotlivých aktérů, pravidla spolupráce aj. To v současné době neexistuje a je to tedy jedním z cílů RIS.

Opatřeními k definovanému cíli jsou

- monitoring nabídek pro umístění podniků (MSP) v Pardubickém kraji,
- rozšíření infrastruktury pro lokalizaci technologických a inovativních firem,
- zajištění nabídky strategických služeb.

Podpora výstavby technologických a inovačních center

V Pardubickém kraji vzniká první technologický park – TechnoPark Pardubice, jehož cílem je vytvoření moderního inkubačního, technologického a inovačního centra s kvalitním zázemím. Je možno jej tedy pojmut jako „komplexní řešení“ problémů nedostatečnosti inovační infrastruktury pro inovativní podniky a organizace.

Podstatné však je, že technologický park má být zaměřen především na průmysl chemický, elektrotechnický a z malé části i automobilový. To odpovídá zaměření podpory jednotlivým odvětvím průmyslu, které mají být v budoucnu v Pardubickém kraji dále významně rozvíjeny.

Z uvedeného vyplývá, že výstavba TechnoParku Pardubice je zásadním opatřením k dosažení vytčeného cíle. Pominuty by však neměly zůstat ani snahy o monitoring dalších míst, kde by mohla vzniknout další centra zaměřená na inovace (např. ve formě inkubátorů, technologických či inovačních středisek).

3. Kritická analýza RIS PK

3.1 Obecné problémy při sestavování strategických dokumentů

Úvodem je třeba poznamenat několik faktů, se kterými se tvůrci strategických dokumentů podobného typu museli vypořádat. Podotýkám, že se nejedná o taxativní výčet, nýbrž o soubor vyzorovaných problémů vyplývajících z podrobného studia různých rozvojových dokumentů.

Prvním z nich je **charakter dokumentů a způsob jejich vzniku**. Dokumenty vycházejí téměř vždy z nadřazených strategických dokumentů pro danou oblast. Např. Program rozvoje Pardubického kraje navazuje na východiska Společného regionálního operačního programu, resp. Regionálního operačního programu NUTS II. Severovýchod. Tím jsou již předem dány jisté „mantinely“, do kterých se tvůrci PRK musí při jeho zpracování vejít. Navíc existuje několik dalších nadřazených dokumentů, které je nutné brát v potaz, jako jsou např. Národní rozvojový plán, Národní inovační strategie, Národní politika výzkumu a vývoje apod.

³ Tento pojem dále užívá Národní inovační politika ČR na léta 2005 – 2010 a interpretuje jej jako systém vědeckotechnických parků, technologických center, podnikatelských inkubátorů apod.

Tyto všechny dokumenty jsou završeny určitými závěry a východisky, ze kterých vyplývá směr dalšího vývoje dané oblasti. Tento směr je pak respektován i ústředními orgány státní správy při vypracování vlastních koncepcí, vyhlášení grantových schémat a programů apod.

Dalším faktorem, který ovlivňuje konečnou podobu strategických dokumentů je **politický vliv**. V průběhu zpracování je tedy nutné mít na zřeteli zaměření vládnoucí stran, resp. koalice v příslušném kraji a podle něj přidat do opatření a aktivit „průchozí“ návrhy. Dokladem politického vlivu na tyto dokumenty může být např. Programové prohlášení Rady Pardubického kraje z 2. 3. 2005, které obsahuje záměr Rady aktualizovat Program rozvoje Pardubického kraje.

Významný faktor, který je však naprosto v praxi pomíjen, je **regionální aspekt** sestavování strategických dokumentů. V analytických částech je často věnována pozornost zejména hospodářsky slabým či strukturálně postiženým regionům, které se vyskytují v rámci dané oblasti, ale v návrhové části jsou všechna opatření a aktivity směřována na celý region, nikoliv jeho části. Přitom je naprosto jasné, že aplikace některých opatření v uvedených regionech není reálná. Dochází tím k nepřímé podpoře zvětšování rozdílů mezi regiony právě v rámci jednoho kraje.

Díky charakteru strategických dokumentů je nutné definovat cíle a různá opatření či návrhy **v rovině obecnosti a univerzálnosti**. To je pak základní překážkou hodnocení těchto dokumentů ex post a provádění analýzy úspěšnosti nebo účinnosti. Podle univerzálního zadání je téměř každý výsledek možno považovat za jistou formu uspokojivého řešení. V této souvislosti by mělo platit, že čím blíže je strategický dokument samotným řešeným regionům, tím by měl být konkrétnější a jasně cílený.

Specifickým problémem je pak také **způsob stanovování strategických cílů**. Ty jsou většinou definovány na základě různých analýz a prováděných průzkumů. V praxi však často jejich definice porušují základní principy – například mnoho ze strategických cílů není měřitelných, časově ohraničených a reálně dosažitelných.

Zpracovatelé strategických dokumentů se musí také často vyrovnat s existencí velkého množství „problémů“, které je třeba řešit. Vznikají tedy tzv. **všepojímající dokumenty**, které integrují návrhy na řešení nedostatků v různých oblastech. Opět to podporuje používání obecných konstatování a univerzálních řešení a návrhů. To však prokazatelně snižuje efektivnost celého dokumentu a mnohdy úplně znemožňuje jeho realizaci.

Mezi závažné nedostatky návrhů aktivit a opatření patří i **zainteresování dalších institucí a organizací**, které se sice podílejí na přípravě dokumentu, ale svým předmětem činnosti zabezpečují i jiné aktivity. V praxi proto dochází k tomu, že např. kraj spoléhá na účinnou pomoc specializované agentury, které danou oblast svěřuje k řešení, avšak agentura svůj úkol pojímá jako standardní nabídku všem subjektům a k zacílené pomoci či péči nikdy nemusí dojít.

Závěrem výčtu je třeba připomenout neustálý vývoj ve strategických dokumentech a to zejména ve sféře nadřazených dokumentů. Díky tomu **není snadné zajistit harmonizaci** aktuální verze PRK a nově vznikajících, resp. aktualizovaných dokumentů, které vydávají ústřední orgány státní správy a orgány EU. Určitou možností řešení jsou častější aktualizace jednotlivých realizovaných opatření.

3.2 Konkrétní připomínky k RIS PK a návrhy

Tato část obsahuje přehled hodnocení analyzovaných dokumentů a konkrétní návrhy na zlepšení. Veškeré definované problémové oblasti však není možno pravděpodobně vyřešit, proto jsou uvedeny jen vybrané návrhy, které by bylo možné realizovat v praxi – například při další aktualizaci PRK nebo konkrétní realizaci opatření vyplývajících z RIS.

Kritické hodnocení v sobě zahrnuje také vyzdvižení pozitivních momentů a aspektů hodnocených dokumentů. Mezi ně řadím:

- zpracování obou dokumentů proběhlo transparentně pod vedením specializované agentury;
- ke zpracování byly přizvány různé instituce v rámci Pardubického kraje (konkrétně odbory Krajského úřadu Pardubického kraje, Český statistický úřad – krajská reprezentace, Úřad práce a Univerzita Pardubice);
- oba dokumenty poměrně komplexně řeší předměty svého zájmu; hodnocení a provedené analýzy (zejména SWOT) jsou maximálně objektivní;
- je patrné, že tvůrci vycházeli z evropských a národních koncepcí, což je zárukou harmonizace a zajišťuje návaznost (zejména v oblasti finančního zabezpečení);
- pro zpracování RIS byly využity výsledky různých průzkumů, což zvyšuje kvalitu a užítí v praxi jednotlivých výstupů celé strategie;
- PRK je pravidelně aktualizován;
- již při sestavování RIS došlo k zahájení realizace některých navrhovaných aktivit;
- při poslední aktualizaci došlo k mírné úpravě a redukci zejména hlavních opatření a některých specifických cílů. Tím došlo k částečné nápravě širokého záběru a dodatečnému zaměření dokumentu na priority kraje ve vztahu k jeho kompetencím;
- v rámci vypracování PRK došlo podle zákona č. 100/2001 Sb., o posuzování vlivu na životní prostředí v platném znění, k připomínkovému řízení a vypořádání všech připomínek a vyžádání stanoviska MŽP ČR.

Po prostudování materiálů je však možné vypočítat i několik negativních vlivů, které mohly významně ovlivnit závěry tvůrců PRK. Jsou to zejména tyto:

- v analytické části socio-ekonomické analýzy byly využity statistické údaje, které byly získány z databází Českého statistického úřadu. Problémem je však zastaralost použitých dat; vycházejí zejména ze sčítání lidu, domů a bytů (2001) a některých dalších statistických zjišťování (nejnovější z roku 2004). SWOT analýza vycházející ze závěrů socio-ekonomické analýzy mohla být tedy zkreslená;
- již v úvodu PRK je uvedeno, že aktualizovaná verze schválená v roce 2006 je považována za střednědobou a to vzhledem k délce funkčního období, plánovacímu období EU a délkou rozpočtového výhledu kraje. Tomuto konstatování však neodpovídá časová náročnost plnění některých ze závěrů. Opatřením proti tomuto vlivu by mělo být rozdělení některých úkolů na fáze. Zlepší se tak i možnost monitoringu a kontroly;
- z textu PRK je patrný vliv „moderních“ přístupů a snaha o využívání nových nástrojů regionálního a ekonomického rozvoje. Tyto snahy však v praxi narážejí na dvě základní úskalí: (1) chybné pojetí přístupů či nástrojů – například používání pojmu klastr a jeho svévolné zaměňování za struktury podnikatelských sítí; (2) nesoulad předpokladů pro realizovatelnost nástroje a skutečné ekonomické reality daného území;
- dalším negativem strategických dokumentů je nesoulad cílů, resp. strategií (nástrojů) definovaných pro jejich dosažení a navrhovaných opatření či aktivit. Cíle a strategie jsou definovány příliš široce a obecně i přesto, že některé z nich již při jejich definování

musely být považovány za nereálné a nenaplnitelné (konkrétně např. opatření 2.1 a 2.2 PRK).

V textu RIS je také možné najít několik negativních či problematických momentů:

- samotné definování cílové skupiny RIS je velmi problematické; je diskutabilní, zda MSP Pardubického kraje jsou v současné situaci (i bez jakékoliv praxe či historické zkušenosti) automatickými nositeli schopnosti inovovat a realizovat VaV. Z výsledků provedených průzkumů (v rámci RIS) sice tato kompetence jejich autorům vyplývá – ve srovnání s vlastním průzkumem však tato kompetence není jasná a přesvědčivá;
- v prioritě A1 se lze setkat s výčtem oborů s potenciálem klastru. Jedná se o obory, ve kterých již v současné době dochází k realizaci určitého typu řetězení podniků, v některých ve spolupráci s podniky Libereckého, resp. Královéhradeckého kraje k zapojování do klastrových iniciativ. O klastru podle pojetí M. Portera se však nedá hovořit. Sami autoři RIS připouští již v názvu tohoto opatření, že vedle klastrů se mohou v Pardubickém kraji vyskytnout i tzv. kooperační sítě. Lze se však důvodně domnívat, že navržená opatření směřující k osvětě nebudou dostačovat ke vzniku samostatné klastrové iniciativy. Podle výsledků průzkumu se má veřejná správa stát integrální součástí klastrových iniciativ, nikoliv jejím iniciátorem. Zpravodajství tohoto opatření bylo svěřeno agentuře CzechInvest a Regionálnímu poradenskému a informačnímu centru pro malé a střední podnikatele;
- priorita A2 má směřovat k transferu technologií, znalostí a poznatků především horizontálně. Definovaná opatření jsou však velmi obecná a nezakládají ani rámec předpokládané spolupráce, nejsou uvedena ani odvětví, kterých by se podpora měla týkat. To může způsobit značnou roztříštěnost zejména finanční podpory (výčet vědecko-výzkumných institucí je v Pardubickém kraji omezen a z tohoto faktu mělo být vycházeno);
- jedním z výsledků průzkumu v rámci RIS i v rámci této práce je výčet podniků a organizací, které realizují určitý stupeň vědeckovýzkumné činnosti. RIS jich uvádí 55, průzkum v této práci 39. Z analýzy empirické materie vyplývá důvodná námitka, že pojem „vědeckovýzkumná činnost“ je pojem poměrně neurčitý a tudíž lze předpokládat, že základna těchto podniků je daleko nižší, než je předpokládáno. Navíc by měla proběhnout shluková analýza či další zpracování, které by pomohlo osvětlit i geografickou a oborovou příbuznost. Zacílení podpory by pak bylo přesnější a efektivnější;
- návrhy týkající se spin-off firem se zdají být moderními a ukotvenými v nadřazených strategických dokumentech. V praxi však tento způsob vzniku nových inovujících podniků je ojedinělý. Jeho „boom“ nelze očekávat ani na základě realizace předkládaných opatření v RIS. Spin-off firmy mohou vznikat pouze po boku silných a inovujících podniků či organizací, které splňují základní předpoklad – dokáží generovat komerčně využitelné výsledky vědeckovýzkumné činnosti. Takových podniků v Pardubickém kraji také není mnoho a tudíž navrhované opatření lze považovat za prakticky nerealizovatelné;
- zavedením pojmu „inovační infrastruktura“ v RIS se tvůrci dopouští zastírání konkrétních potřeb nových inovujících podniků. Po srovnání definice infrastruktury a návrhů opatření je patrné, že jde nejčastěji o pozemky pro lokalizaci těchto podniků, zajištění nabídky strategických služeb. I v tomto případě jde o stanovení „povšechného“ opatření, které nevede ke konkrétnímu zacílení podpory;
- z RIS jasně vyplývá snaha o urychlené vybudování TechnoParku Pardubice, do kterého autoři vkládají nemalé naděje. Důsledky existence parku budou jistě veskrze pozitivní. Za negativní je však třeba pokládat fakt, že monitoring ostatních míst zůstává opomíjen

a chybí tedy iniciativa, která by mohla v jiném místě kraje (ideálně mimo Pardubice) iniciovat úvahy o podnikatelském inkubátoru, inovačním centru či podobném parku třeba i pro jiná odvětví, která by této lokalitě byla geograficky blízko.

Za podstatný nedostatek obou strategických dokumentů označují chybějící regionální aspekt – a to již od fáze provádění průzkumů a analýz až po vydefinovaná opatření.

V dokumentech chybí jakékoliv formy „běžné“ podpory pro malé a střední podniky, které nemají možnost (ani ambice) stát se inovujícím podnikem. Absolutně chybí podpora péče o lokalizované investory ve formě následné péče (aftercare), metodická opatření ke vzniku nových průmyslových zón a jejich obsazování a využívání dalších nabídek vhodných nástrojů místního nebo regionálního rozvoje v rámci mikroregionů či regionů Pardubického kraje.

4. Závěr

Závěrem je možné konstatovat, že dokument Regionální inovační strategie v Pardubickém kraji je zpracován vhodným způsobem a je využíván k podpoře rozvoje inovací. V tomto článku prezentované nedostatky je možné odstranit prostřednictvím pravidelných aktualizací tohoto dokumentu. Je však třeba připomenout, že RIS je jedním ze základních dokumentů rozvoje kraje a musí pojímat všechny různé oblasti, což z něj dělá n-rozměrný dokument a snižuje tak efektivitu jeho aplikovatelnosti v praxi.

KLASTRY JAKO NÁSTROJ REGIONÁLNÍ POLITIKY**CLUSTERS AS INSTRUMENT OF REGIONAL POLICY****ING. JAROSLAV KOVÁRNÍK, PH.D.**

*Univerzita Pardubice, Dopravní fakulta Jana Pernera,
Katedra dopravního managementu, marketingu a logistiky
Studentská 95, 532 10 Pardubice, ČR
email: jaroslav.kovarnik@upce.cz*

Anotace

Příspěvek se zabývá problematikou klastrů a klastrových iniciativ, přičemž důraz je kladen na Porterovu myšlenku klastrů jako motoru produktivity a inovačního růstu. Klastry a klastrové iniciativy představují jednu z nejlepších cest, jak zvýšit konkurenceschopnost regionu, což je základní cíl regionální politiky Evropské unie. Nicméně, nové členské státy velmi často nemají dostatek zkušeností s úspěšnými projekty, jako jsou klastry a klastrové iniciativy. Příspěvek uvádí některé závěry získané výzkumem klastrů v pardubickém regionu.

Annotation

This presentation deals with the issue of the clusters and cluster initiatives and emphasized the genuine idea of Porters cluster as engine of productivity and innovation growth. Cluster and cluster initiatives present one of the best possibilities how to increase the competitiveness of region, which is basic aim of regional policy in Czech Republic as well as in whole European Union. However the new member states of EU often do not have experience with successful projects, clusters and cluster initiatives. The presentation describes some results from research of clusters in the region of Pardubice.

Klíčová slova

klastr, klastrová iniciativa, Pardubice, region

Key words

cluster, cluster initiatives, Pardubice, region.

Úvod

Pro současné plánovací období Evropské unie 2007 – 2013 je zvolen jednoznačný cíl, že Evropa by se měla stát nejkonkurenceschopnější ekonomikou založenou na znalostech a inovacích. Tento cíl je patrný z celé řady dokumentů EU, např. z Rozhodnutí Evropské komise číslo 0299 ze dne 5. června 2005.

Světová praxe jasně ukazuje, že jedním z nejlepších způsobů, jak lze rychle zvýšit konkurenceschopnost určitého regionu a podpořit rozvoj inovací a znalostní ekonomiky, je zakládání klastrů a pochopitelně jejich činnost. Tato skutečnost je pravděpodobně důvodem, proč se i v podmínkách České republiky setkáváme s klastry stále častěji.

Cílem tohoto příspěvku je provést je seznámit s některými závěry výzkumu klastrů, který byl proveden v průběhu roku 2007 a týkal se pěti klastrů, které alespoň částečně zasahují do pardubického regionu. Tento výzkum byl podkladem pro autorovu disertační práci.

1. Klastry a klustrové iniciativy

Na tomto místě by bylo vhodné uvést několik definic, které nás seznámí s rozdílným vnímáním pojmu klastr a klustrová iniciativa. Tyto pojmy jsou totiž, především v podmínkách České republiky, velmi často zaměňovány a ztotožňovány, jak bude uvedeno dále.

Za klasika klustrové teorie je pokládán M. Porter. Ve své knize *Konkurenční výhoda národů* (1990) uvádí hypotézu, že vzájemně provázaná odvětví soustředěná geograficky na vymezeném území jsou hnací silou národního regionálního a místního rozvoje. Definuje přitom klastr jako geografické soustředění vzájemně provázaných firem, specializovaných dodavatelů, poskytovatelů služeb, firem v příbuzných odvětvích a přidružených institucí jako jsou univerzity, agentury a obchodní asociace různých směrů, které soutěží, ale také spolupracují.

Klastry se dají chápat také jako obchodně-výrobní firmy a neobchodní organizace, pro které je členství v rámci skupiny významným prvkem konkurenceschopnosti každého člena, klastry svazují dohromady dodavatelsko-odběratelské vztahy nebo společné technologie nebo společní zákazníci a distribuční kanály nebo společné pracovní trhy a lidský kapitál (Bergman, Fesser 1999).

OECD pak vymezuje podnikové klastry jako geografická soustředění podobných, příbuzných nebo komplementárních podniků, které mají aktivní kanály pro obchodní transakce, komunikaci a dialog, které sdílejí specializovanou infrastrukturu, pracovní trhy a služby, a které jsou vystaveny společným příležitostem a hrozbám. OECD také tvrdí, že koncept klastrů jde dále než síťová spolupráce firem (networking), jelikož postihuje veškeré formy sdílení a výměny znalostí a také jde dále než tradiční sektorová analýza (OECD 2001).

Lze tedy souhrnně uvést, že společná pro uvedené definice je skutečnost, že klastry představují spolupráci podniků na určitém území, regionu, kde do tohoto seskupení nevstupují pouze firmy z příbuzných odvětví, ale zároveň i dodavatelé, odběratelé, spolupracující firmy apod. Vedle firem se zapojují do klastru i univerzity, výzkumná centra a další instituce. Firmy v klastru spolu samozřejmě soutěží, jedná se o konkurenty, ale určitým způsobem kooperují a tím získávají konkurenční výhodu oproti těm firmám, které do klastru zapojeny nejsou. Hlavní přínos klastru spočívá v rychlé implementaci inovací. Je nutné si uvědomit, že se nemusí jednat pouze o inovace v oblasti surovin, výrobních postupů atd., ale samozřejmě to mohou být inovace v oblasti personalistiky, řízení lidských zdrojů, managementu, zlepšení logistických vazeb, spolupráce s dodavateli a odběrateli apod.

Také je vhodné upozornit na skutečnost, že původní Porterova teorie vychází ze skutečnosti, že klastry nepotřebují žádný oficiální statut. Naopak, klastry existovaly a vznikaly v ekonomice samovolně na základě sbližování a spolupráce podniků, společnému výzkumu a kooperaci v určitých oblastech, přičemž profesor Porter tuto skutečnost teoreticky podchytil, zaznamenal a umožnil tak aplikaci takto zjištěných poznatků i na jiná odvětví a jiné situace. Na základě těchto poznatků je tedy možné vyvolat umělý vznik klastru v odvětví a oblasti, která k tomu má určité základní předpoklady a podmínky (určitá koncentrace firem z jedné oblasti a jejich podpůrných firem), ovšem stále podle jeho teorie není bezpodmínečně nutné, aby toto seskupení bylo nějakou zvláštní právní formou.

To je však jeden z klíčových nedostatků klastrů v České republice. Pokud totiž chce nějaký subjekt zažádat o dotaci, musí mít právní formu, a tudíž všechny v našich podmínkách

vznikající klastry se zakládají jako právnické osoby, nejčastěji pak družstva. Je to způsobeno především určitou průhledností této podnikatelské formy a dále volným počtem členů, kdy družstvo může dle svého uvážení přibírat členy nové, nebo naopak mohou stávající členové odejít, aniž by byl nutný zápis do obchodního rejstříku.

Vedle klastrů se setkáme ještě s pojmem klastrová iniciativa. Jak uvádí ve své knize Sölvell, Lindquist a Ketels (2003), klastrovou iniciativu lze charakterizovat jako formu organizovaného úsilí pro zvýšení růstu a konkurenceschopnosti klastrů v regionu, která zahrnuje firmy v klastru, zástupce veřejného sektoru (vlády), výzkumnou a vzdělávací komunitu a další spolupracující instituce. Klastrové iniciativy se tak stávají nejdůležitější složkou v procesu zvyšování růstu a konkurenceschopnosti klastru.

Z uvedeného je tedy zřejmé, že za klastrovou iniciativu je považována pouze taková iniciativa, které se účastní firmy a alespoň jeden další subjekt z dvojice vláda – univerzita. Tato skutečnost, a nikoliv forma spolupráce, jsou základem výše uvedené definice. Klastrem se tedy rozumí firmy a organizace, kterým klastrová iniciativa slouží.

Opět zde ovšem narážíme na určitou pojmovou nesrovnalost. Protože podle Porterovy teorie tedy klastr nemusí mít právní formu, lze si pak velmi jednoduše představit fungování klastrové iniciativy, kdy firmy a buď univerzita, nebo vláda, případně oba subjekty, společnými silami podporují zvyšování konkurenceschopnosti klastru (tedy subjektů do klastru zapojených) nebo jeho růst. Ovšem v podmínkách České republiky, kdy každý klastr musí mít určitou právní subjektivitu, se pod pojmem klastrová iniciativa většinou rozumí určitá iniciativa, úsilí, vedoucí ke vzniku klastru. Jinými slovy, finálním výsledkem klastrové iniciativy je zde vznik nového fungujícího klastru. I zde je tedy patrný posun ve vnímání jednotlivých pojmů. Z tohoto důvodu byl pro samotný výzkum zvolen jednotný termín klastr, který se používal v celém provedeném dotazníkovém šetření, ačkoliv na některých místech by bylo vhodnější hovořit o klastrové iniciativě.

2. Přínosy klastru

Klastr jako jeden z prostředků zvyšování konkurenceschopnosti daného regionu přináší pochopitelně celou řadu pozitivních efektů. Členění těchto efektů lze zobrazit následovně jako přínosy v oblasti:

- plánování, organizování a řízení projektů,
- výroby,
- řízení lidských zdrojů,
- financí,
- logistiky,
- marketingu a prodeje,
- výzkumu a vývoje apod.

Jak je z uvedeného přehledu patrné, mohou členové klastru z efektivní spolupráce vytěžít spoustu přínosů, ovšem celý proces je velmi rizikový. Důležitá je zde hlavně vzájemná důvěra jednotlivých členů, kteří jsou schopni nejen přijímat výsledky a kapacity ostatních členů, ale jsou ochotni i poskytnout své vlastní výsledky a kapacity pro ně. Aby tento proces fungoval, je nutné, aby členové klastru byli svým způsobem rozhodnutí jít stejným směrem, opustit individuální myšlení a vytváření individuálních výsledků, ale začít myslet v rámci celého klastru a budovat výsledky klastru, protože prostřednictvím kvalitních celkových výsledků budou dosahovat kvalitních výsledků i jednotliví členové. Ovšem tato vzájemná důvěra je

především v České republice pravděpodobně klíčový problém, neboť zdejší podnikatelské prostředí je maximálně tvrdé, objevují se případy podvodů, korupce a tunelování a většina podnikatelů nabyla dojem, že přílišná důvěra se nevyplácí. Ovšem to není přístup, který by mohl zvyšovat konkurenceschopnost klastru a potažmo i celého daného regionu. Vysoce funkční klastr pak je přínosem nejen pro podniky samotné, ale zvyšuje i rozvoj celého regionu, ve kterém se nachází, a pomáhá budovat hospodářství založené na znalostech a inovacích.

3. Klastry v pardubickém regionu

Z výzkumu, který autor provedl, vyplývá celá řada závěrů. Pardubický region, pravděpodobně jako i jiné regiony České republiky, má určité problémy v procesu zvyšování konkurenceschopnosti.

Jedním ze základních problémů je skutečnost, že tyto regiony nemají rozvinutý systém podniků podporujících inovace, není zde většinou situovaná žádná výzkumná nebo projektová instituce a často chybí také instituce vyššího vzdělávání a poskytovatelé služeb. Také kvalita veřejné správy může být problematická.

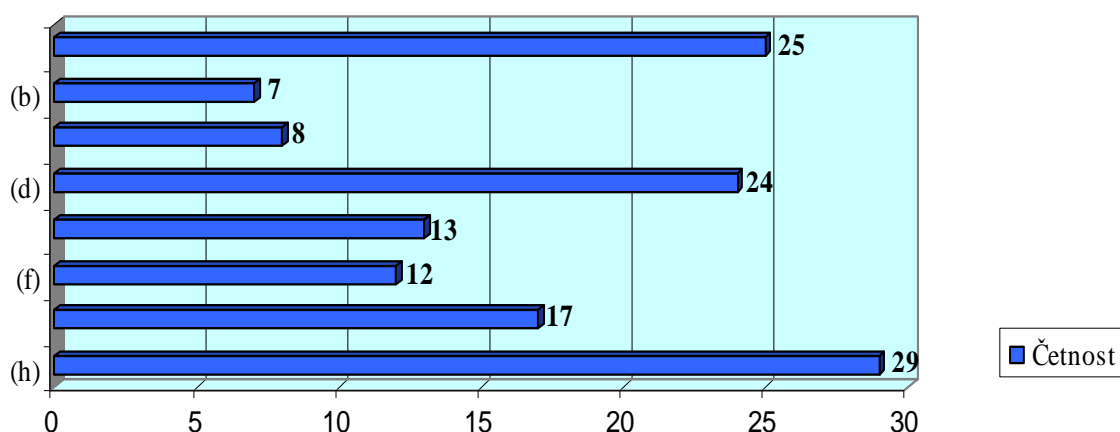
V pardubickém regionu se sice nachází Univerzita Pardubice a také regionální rozvojová agentura, ale na druhou stranu pouze existence těchto institucí není podmínkou úspěšného rozvoje. Díky absenci efektivního systému podporujícího inovace je i výkonnost uvedených institucí na nižší úrovni.

Dalším problémem zaostávajících regionů je často skutečnost, že nemají žádné nebo mají velmi malé zkušenosti s formulováním životaschopných projektů, které by podpořily rozvoj inovací a znalostí. Nízká zkušenost také vede k dalšímu problému – i když dojde k formulování nějakého projektu, tato formulace může být chybná a projekt nemá žádnou budoucnost a jeho celkový přínos je nulový nebo velmi nízký.

Tato skutečnost je pravděpodobně největším problémem pardubického regionu. V tomto regionu se nachází potenciál pro založení a rozvoj klastrů, ale není zde žádná zkušenost s podobnými projekty. Firmy a často i další instituce nemají většinou nezbytné informace o klastrech, což pochopitelně vede k tomu, že se nechtějí ke klastru připojit nebo ho zakládat. Často je jediným důvodem pro založení klastru možnost získat peněžní prostředky z veřejných zdrojů, především ze zdrojů EU, ale klastr není o penězích. Pokud budeme mít „skupinu firem“, která kooperuje a činí pokroky v oblasti prodeje prostřednictvím peněžních prostředků z cizích zdrojů, ale nečiní žádné pokroky v oblasti inovací, musíme konstatovat, že se nejedná o klastr. Takové seskupení dodavatelů a odběratelů ji jistě dobře fungující síť, ale ne klastr. Pro klastr je typická právě produkce inovací a následné zvyšování konkurenceschopnosti, neboť inovace představují konkurenční výhodu. Ale v podmínkách pardubického regionu většina tak zvaných klastrů jsou právě pouze funkční sítě, protože zde není žádná iniciativa v oblasti inovací.

Tuto situaci nejlépe demonstruje struktura odpovědí na otázku, která se zabývala motivem pro vstup do klastru. Přehledně to zachycuje následující graf.

Obr. č. 1: Četnost motivů pro vstup do klastru

V uvedeném grafu se pod písmenem „h“, kde vidíme největší podíl odpovědí, objevuje právě motiv získat finanční podporu z veřejných zdrojů. Na dalších místech pak figuruje možnost získat konkurenční výhodu (25 odpovědí), která je v tomto případě však myšlena spíše v tom smyslu, že členové klastru budou mít výhodu nad těmi, kteří do klastru zapojeni nejsou, zvítězí v konkurenčním boji a rozdělí si trh, který se uvolní po odchodu nečlenských firem. Teprve na třetím místě se pak objevuje odpověď možnost rozvíjet inovace a nové technologie. Motiv zvýšení konkurenceschopnosti, který by měl být v předních místech, se objevuje pod písmenem „c“, a má tedy druhý nejnižší výskyt, přičemž vůbec nejméně se objevuje odpověď „možnost zvýšit produktivitu“. Je tedy zřejmé, že struktura těchto odpovědí jasně dokazuje, že zájemci o vstup do klastru usilují pouze o dotace z veřejných zdrojů, které jim zlepšují jejich vlastní podnikatelskou činnost, ovšem společné aktivity v oblasti vědy a výzkumu jsou odsunuty stranou.

Problém je jistě také to, že členové klastru velmi často považují za inovaci zlepšení v oblasti spolupráce mezi dodavateli a odběrateli, lepší obchodní podmínky a určité výhody a benefity mezi členy klastru, možnost získat větší zakázky a také možnost proniknout na zahraniční trhy. Tato skutečnost je však pouze dalším důkazem toho, že tyto tak zvané klastry jsou pouze sítě. Jen velmi málo z existujících klastrů má potenciál zvýšit konkurenceschopnost a zavést skutečnou produkci inovací.

Na druhou stranu je třeba konstatovat, že v regionu Pardubice je celá řada firem, které mají určitý inovační potenciál. Nicméně, nízká znalost informací o klastru a jeho výhodách a nevýhodách, nebo možná lépe ne tak přesné informace o klastrech, jsou důvodem, proč je tento potenciál nevyužitý. Firmy a společnosti se obvykle chtějí stát členy klastru pouze kvůli možnosti získat finanční podporu z národních, případně nadnárodních zdrojů a nechtějí investovat do výzkumu a inovací. Snahy a kroky v této oblasti jsou prozatím pouze sporadické.

Závěr

Klastry představují, především pro zaostávající regiony, jednu z nejlepších možností, jak splnit cíl EU současného období, kterým je zvýšení konkurenceschopnosti a budování ekonomiky založené na znalostech. Nicméně zakládání klastru je velice komplikovaná záležitost a proto je nutné mu věnovat náležitou pozornost a důsledně kontrolovat jak

samotný vznik klastru, tak jeho činnost. Fungující klastr pak přináší celou řadu výhod nejen jednotlivým členům, ale pochopitelně i celému regionu.

V podmínkách pardubického regionu, jak ukázal provedený výzkum, je však většina tzv. klastrů pouze průmyslovou sítí. Tato síť pomáhá v takových oblastech, jako je prodej, dodavatelsko-odběratelské podmínky a jiné, ovšem není zde žádný efekt v produkci inovací. Nezbytnou podmínkou dobré výkonnosti klastru je vzájemná důvěra mezi členy a do určité míry společná vize, sdílené ideje a jednotný rámec a samozřejmě již zmiňovaná produkce inovací. Dobrý facilitátor může být v tomto ohledu velmi nápomocný, ale přítomnost facilitátora není nezbytnou podmínkou existence a fungování klastru. V pardubickém regionu má hodně firem inovační potenciál a mohly by založit dobrý a efektivní klastr, ovšem nemají žádnou zkušenost s podobným typem projektů.

Ovšem můžeme konstatovat, že všechny tyto zkušenosti jsou důležité, protože současné klastry mohou nakonec být silné a efektivní, nebo mohou podlehnout konkurenčnímu boji a zaniknout, ale obě situace představují velkou zkušenost pro všechny zúčastněné – pro firmy, pro vládu, pro univerzitu i pro ostatní instituce.

Literatura

1. Bergman, E. M., & Fesser, E. J. (1999). *Industrial and Regional Clusters: Concepts and Comparative Applications*. Virginina, WVU Regional Research Institute.
2. Porter, M. E. (1990). *The Competitive Advantage of Nations*. New York, The Free Press.
3. Skokan, K. (2004). *Konkurenceschopnost, inovace a klastry v regionálním rozvoji*. Ostrava, Repronis.
4. Sölvell, Ö., & Lindquist, G., & Ketels, Ch. (2003). *The Cluster Initiative Greenbook*. Stockholm: Bromma tryck AB.

VÝVOJ KONCEPTU PODNIKATELSKÉ INKUBACE VE SVĚTĚ¹

DEVELOPMENT OF BUSINESS INCUBATION CONCEPT IN THE WORLD

ING. VIKTORIE KLÍMOVÁ

*Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta,
Katedra regionální ekonomie a správy
Lipová 41a, 602 00 Brno, ČR
e-mail: klimova@econ.muni.cz*

Anotace

Článek pojednává o rozvoji podnikatelských inkubátorů ve světě, a to ve vyspělých i v rozvojových zemích. Podnikatelský inkubátor je zařízení (budova) určené začínajícím firmám, které jim má pomoci v počáteční fázi podnikání. V ČR jsou podnikatelské inkubátory relativně novým fenoménem, avšak ve světě dochází k jejich rozvoji již od 70. let 20. století. Kolébkou podnikatelských inkubátorů jsou Spojené státy americké. Článek se věnuje také asociacím, které sdružují podnikatelské inkubátory.

Annotation

The article deals with development of business incubators in the world – in developed as well as in developing countries. Business incubator is facility (building) for very young firms and it should help them with starting business. The business incubators are quite new phenomenon in the Czech Republic, but in the world they are developed from 70's. The first business incubator was found in the United States of America. The article also deals with organizations that associate business incubators.

Klíčová slova

podnikatelský inkubátor, podpora podnikání, asociace podnikatelských inkubátorů

Key words

business incubator, enterprise support, association of business incubators

Úvod

Podnikatelský inkubátor je zařízení (budova) určené začínajícím firmám, které jim má pomoci v počáteční fázi podnikání. Jsou to prostory, kde jsou vytvořeny výhodné podmínky pro začínající podnikatele. Těmi jsou například zvýhodněný nájem, sdílení infrastruktury a vybavení, zvýhodněné provozní služby ale především pak služby zaměřené na rozvoj podnikatelských dovedností, tj. poskytování poradenství a šíření podnikatelského know-how. V ČR jsou podnikatelské inkubátory relativně novým fenoménem, avšak ve světě dochází k jejich rozvoji již od 70. let 20. století.

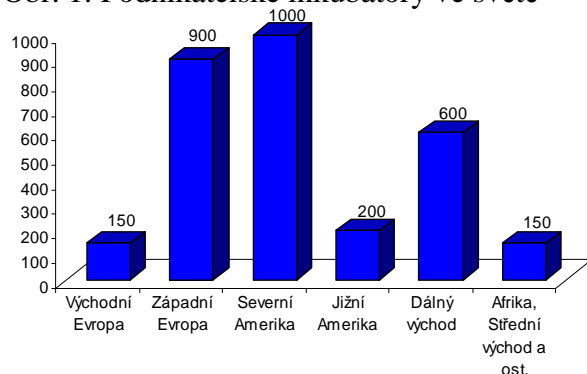
¹ Tento příspěvek vznikl v rámci disertačního výzkumu.

Vznik podnikatelských inkubátorů

Kolébku podnikatelských inkubátorů jsou Spojené státy americké. První inkubátor byl založen v roce 1959 ve státě New York pod jménem Batavia Industrial Center². Podnětem k jeho vzniku bylo ukončení činnosti velké společnosti, po které zůstalo 80 000 m² nevyužitá plocha³. Následně začaly vznikat další inkubátory po celém světě. První inkubátor v Evropě vznikl v roce 1969 (Herriot-Watt University, Edinburgh), v Austrálii v roce 1972, v Asii 1974, v Latinské Americe 1986. Ve střední a východní Evropě začaly inkubátory vznikat po roce 1990. V té samé době začaly být zakládány i v Africe.⁴ Evropské inkubátory jsou podporovány převážně z veřejných prostředků, naproti tomu inkubátory USA jsou nejčastěji součástí nějaké univerzity a častěji než v Evropě jsou financovány soukromým sektorem. Přibližně tři čtvrtiny evropských inkubátorů funguje na neziskové bázi, přičemž veřejné dotace v průměru tvoří 37 % příjmů inkubátorů⁵. Domnívám se, že přestože neexistují žádné přesné statistiky, tak v zemích střední a východní Evropy se počet neziskových inkubátorů blíží ke 100 % a podíl veřejného financování je také vyšší než v Evropě.

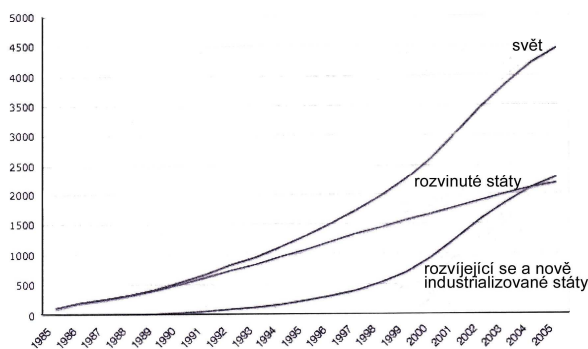
Podle některých odhadů⁶ je v současné době ve světě více než 5000 podnikatelských inkubátorů. Menší počet inkubátorů uvádějí některé starší studie, studie CSES z roku 2002 uvádí, že ve světě se nachází přibližně 3000 inkubátorů. O počtu inkubátorů na různých kontinentech vypovídá obrázek 1. Obrázek 2 zobrazuje vývoj počtu inkubátorů v čase.

Obr. 1: Podnikatelské inkubátory ve světě

Pramen: CSES (EC), 2002

Obr. 2: Vývoj počtu inkubátorů

Pramen: Lalkaka, 2006

Samotný koncept pomoci začínajícím podnikatelům prostřednictvím podnikatelských inkubátorů se začal rozvíjet na přelomu 70. a 80. let 20. století. Zpočátku byly inkubátory víceúčelové a sloužily různým firmám. Později se začaly více specializovat a vznikaly tak inkubátory technologické i oborové. Objevily se i inkubátory soukromé a virtuální.

² Nunberger Irina

³ Národná agentura pre rozvoj malého a stredného podnikania: www.nadsme.sk

⁴ Nunberger Irina

⁵ CSES (EC), 2002

⁶ např. NBIA: www.nbia.org/resource_center/bus_inc_facts/index.php

Severní Amerika

První podnikatelský inkubátor byl založen v USA v roce 1959. Samotný koncept poskytování podpůrných služeb začínajícím podnikům se vyvinul spíše až ke konci 70. let. Na začátku 80. let fungovalo v USA přibližně 12 inkubátorů a všechny se nacházely v průmyslové severovýchodní části USA. V průběhu 80. let začalo docházet k prudkému nárůstu počtu inkubátorů. Od poloviny 80. let byly inkubátory silně podporovány U.S. Small Business Administration, první program na podporu inkubátorů byl schválen roku 1982 v Pensylvánii.⁷ V 90. letech počet nových inkubátorů poklesl, avšak pozornost byla zaměřena na zvyšování efektivnosti těch stávajících inkubátorů.⁸

V roce 1985 byla ve městě Athens ve státě Ohio založena National Business Incubation Association (NBIA). Jedná se o soukromou neziskovou asociaci založenou na členském principu, jejímiž členy jsou převážně manažeři a zakladatelé inkubátorů. Hlavním posláním je poskytovat informace, vzdělávání a pomoc v oblasti řízení inkubátorů a v oblasti nástrojů pro pomoc začínajícím firmám. NBIA vydává různé studie a publikace z oblasti podnikatelských inkubátorů. Jednou z pravděpodobně nejvýznamnějších publikací je „A National Benchmarking Analysis of Technology business Incubator Performance and Practices“, která byla v roce 2002 vytvořena na zakázku pro U.S. Department of Commerce.

V roce 2006 bylo podle NBIA v Severní Americe více než 1400 inkubátorů. Většina z nich (1115) se nachází přímo v USA, zbývající fungují v Mexiku (191) a v Kanadě (120).⁹ Podnikatelské (a zejména technologické) inkubátory v USA jsou většinou součástí univerzit a mají napomáhat komercializaci výsledků vytvořených na univerzitě. Na rozdíl od Evropy jsou tedy méně často zakládány regionálními samosprávnými orgány. Také se v USA častěji než v Evropě vyskytují ziskově orientované inkubátory, které jsou zakládány soukromými subjekty (např. společnostmi rizikového kapitálu). V Kanadě existuje Asociace firemní inkubace CABI¹⁰, která sdružuje členy z oblasti podnikatelských inkubátorů. Cílem Asociace je poskytovat svým členům informační podporu o inkubátorech (a pomáhat jim tak zřizovat a řídit inkubátory), zvyšovat povědomí o výhodách inkubátorů, prostřednictvím vytváření partnerství v místní komunitě zlepšovat dostupnost zdrojů pro své členy a zapojovat do této oblasti subjekty soukromého i veřejného sektoru.¹¹

Evropa

V Evropě funguje od roku 1984 pod záštitou Evropské komise síť EBN – the European BIC Network, což je nezisková organizace, která koordinuje aktivity BIC (Business and Innovation Centres, Podnikatelská a inovační centra) fungujících v různých státech EU, přispívá k jejich rozvoji a propaguje tento koncept po celé EU. V současné době je síť EBN tvořena 160 BIC (tzv. plnohodnotnými členy) působících ve 21 zemích a navíc má asi 70 přidružených členů, což jsou subjekty, které se zaměřují na podporu rozvoje MSP. Součástí BIC je ve většině případů i podnikatelský inkubátor. Několik členů má EBN i v České republice¹². Posláním EBN je podporovat členy, jejichž cílem je přispívat k vzniku

⁷ National Business Incubation Association (www.nbia.org, cit. 11.12.2006)

⁸ Mian, Sarfraz A.. Technology business incubation: learning from the US experience. In: OECD, 1997.

⁹ NBIA: www.nbia.org/resource_center/bus_inc_facts/index.php

¹⁰ Canadian Association of Business Incubation

¹¹ www.cabi.ca/about-cabi.htm (cit. 6.8.2007)

¹² např. BIC Plzeň, s.r.o. anebo BIC Ostrava, s.r.o.

a rozvoji MSP s růstovým potenciálem. Za tímto účelem poskytuje svým členům různé služby a zpracovává odborné studie.¹³

Velká Británie

Podpora pro rozvoj VTP, PI a inovačních center je na národní úrovni velmi omezená, více jsou podporovány z některých regionálních rozvojových agentur. Poskytovaná veřejná podpora obvykle pochází z regionální nebo sub-regionální úrovně, často je hrazena z fondů určených pro rozvoj venkovských oblastí a regeneraci území, kde dochází k poklesu průmyslu. Rozvojová agentura jihovýchodní Anglie (SEEDA, South East Development Agency¹⁴) založila několik tzv. Enterprise Hubs (podnikatelských středisek) a Enterprise Gateways (podnikatelských bran), což jsou sítě a centra inkubace podniků, které mohou získat veřejné prostředky z regionálních zdrojů a následně je použít k financování služeb inkubace podniků a transferu technologií z univerzit a výzkumných ústavů. Tato koncepce byla později převzata i dalšími rozvojovými agenturami. Veřejnou podporu inkubátorům mohou poskytnout i místní samosprávy nebo rady jednotlivých hrabství, ale tyto zdroje jsou obvykle dost omezené. V posledních letech se objevuje trend, kdy VTP začínají nabízet více služeb inkubátorů/inovačních center a inkubátory/inovační centra vyrůstají do menších vědeckotechnologických parků.¹⁵

V roce 1998 byla ve Velké Británii založena organizace United Kingdom Business Incubation (UKBI)¹⁶, která má přispívat k rozvoji inkubačních procesů v celé zemi. Jejím úkolem je přispívat ke zvyšování kvality tohoto typu podpory podnikání a tím pádem i přispět k růstu bohatství a zaměstnanosti na lokální, regionální i národní úrovni. UKBI pomáhá jak jednotlivým inkubátorům (např. při sdílení zkušeností), tak spolupracuje s vládou i různými rozvojovými agenturami, univerzitami, vědeckotechnickými parky apod. při výstavbě a rozvoji inkubační infrastruktury.

Německo

První inkubátor v Německu byl založen v Berlíně¹⁷ v roce 1983. Jeho hlavním úkolem bylo pomoci nezaměstnaným z řad absolventů univerzit, vědců a dělníků z restrukturalizovaných průmyslových podniků. K rozšíření inkubátorů přispěly zejména změny v ekonomické struktuře regionů a otevření se bývalé Německé demokratické republiky.¹⁸ Informace o přesném počtu německých inkubátorů se rozcházejí, a to pravděpodobně zejména z důvodu terminologické nejednotnosti. V některých zdrojích se uvádí, že je zde asi 400 inkubátorů¹⁹. Avšak v tomto čísle jsou zahrnuty i technologická centra a vědecké parky. Z toho by ale mělo být 42 %, tedy cca 170 podnikatelských inkubátorů.

Inkubátory začaly vznikat nejdříve v západní části a později se rozšířily se po celém Německu, zejména v oblastech rychle se měnících ekonomických struktur jako je Severní Porýní-Vestfálsko anebo východní část bývalé NDR. Předpokládá se, že v některých zemích (zejm. Severní Porýní-Vestfálsko) již bylo dosaženo hladiny saturace podnikatelských

¹³ The European BIC Network: www.ebn.be (cit. 6. 8. 2007)

¹⁴ www.seeda.co.uk

¹⁵ Cox a kol., 2005

¹⁶ UKBI: www.ukbi.co.uk

¹⁷ BIG Berliner Innovations- und Gründerzentrum

¹⁸ Johe, 2005

¹⁹ Johe, 2005

inkubátorů, a proto by zde již další neměly vznikat. Naopak v zemích jako je Bavorsko a Hesensko se očekává jejich další rozvoj.²⁰ Před rokem 1990 byly umístěny v oblastech blízko univerzit a výzkumných institucí. Po roce 1994 více vznikají v průmyslových a venkovských oblastech. Dnes německé inkubátory usilují o přeměnu starých průmyslových oblastí a sektorů na v budoucnu perspektivní odvětví a o spolupráci s univerzitami a soukromými firmami v oblasti transferu technologií. Od roku 1998 existuje asociace sdružující inkubátory po celém Německu – ADT, Federální asociace německých inovačních center^{21, 22} Německé inkubátory podpořily přes 6500 firem s celkem 42 tis. zaměstnanci. Průměrný německý inkubátor má plochu 5400 m² a je v něm umístěno 25 firem s 200 zaměstnanci. Právní formou inkubátorů je nejčastěji společnost s ručením omezeným (GmbH), ve které má podíl obec, hospodářská komora nebo banka.²³

Střední Evropa

V České republice v současnosti funguje asi 20 podnikatelských inkubátorů a přibližně 10 by jich mělo být otevřeno v roce 2008. Nejstarší z nich (Podnikatelský inkubátor BIC Ostrava) byl založen v roce 1993. Avšak většina inkubátorů byla založena až po roce 2004 a bylo tak možné čerpat prostředky ze strukturálních fondů určené přímo na rozvoj podnikatelských inkubátorů (Program Prosperita, který byl součástí Operačního programu Průmysl a podnikání 2004-2006 a je rovněž součástí Operačního programu Podnikání a inovace 2007-2013). Zakladateli (a tedy i investory) inkubátorů jsou především aktéři v regionech (kraje, obce, vysoké školy, rozvojové agentury), provoz inkubátorů bývá obvykle svěřen organizacím na podporu podnikání (např. BIC – podnikatelská a inovační centra, Jihomoravské inovační centrum v Brně nebo Technologické inovační centrum ve Zlíně). Podnikatelské inkubátory nyní fungují (anebo brzy budou fungovat) v Praze (2 inkubátory), Brně (4 inkubátory), Ostravě (2), Plzni, Zlíně, Třebíčsku (6), Vsetíně, Slavičíně, Třinci, Olomouci, Nových Hradech a dalších městech.

Na Slovensku se v současnosti nachází asi 16 inkubátorů o celkové rozloze 14 450 m². Většina z nich vznikla (anebo byla alespoň rekonstruována) po roce 2002 a to z programů PHARE, PHARE CBC, Sektorového operačního programu Priemysel a služby a ze státního rozpočtu. Inkubátory se nacházejí v Martině, Bratislavě (2 inkubátory), Spišské Nové Vsi, Rožňavě, Banské Bystrici, Prešově, Košicích, Žilíně, Malackách, Sládkovičově, Prievidzi, Moldavě nad Bodvou, Rimavské Sobotě, Gelnici a Handlové.²⁴ Neexistuje zde přímo asociace inkubátorů, ale jistým zastřešením inkubátorů může být Národní agentura pro rozvoj malého a středního podnikání (NADSME). Některé inkubátory fungují také jako BIC, tedy součást evropské sítě EBN.

První polský inkubátor vznikl v roce 1990 v Poznani za pomoci Rozvojového programu OSN (UNDP – United Nations Development Programme). V roce 1992 vznikla Asociace polských podnikatelských inkubátorů a inovačních center²⁵. Původně se inkubátory zaměřovaly na komercializaci technologií, od roku 1993 se více zaměřují na tvorbu nových pracovních míst a restrukturalizaci polské ekonomiky za podpory Světové banky a EU. V současné době je v Polsku kolem 70 inkubátorů, které podpořily přes 1500 firem a bylo v nich vytvořeno

²⁰ Gross, Bernd. Technology centres and business incubators in German. In: OECD, 1997.

²¹ ADT – Bundesverband Deutscher Innovations-, Technologie- und Gründerzentren: www.adt-online.de

²² Johe, 2005

²³ Lalkaka, 2006

²⁴ NADSME

²⁵ Stowarzyszenie Organizatorów Ośrodków Innowacji i Przedsiębiorczości w Polsce: www.sooipp.org.pl

přes 6000 pracovní míst. Průměrný inkubátor má pronajímatelnou plochu asi 1800 m² a je v něm umístěno 18 firem. Investiční náklady na inkubátor jsou pod 500 tis. \$^{26,27}.

Austrálie a Japonsko

Přestože první inkubátor v Austrálii byl založen v 70. letech 20. století, k většímu rozmachu dochází zejména v 90. letech. Nyní v Austrálii funguje přes 80 inkubátorů.²⁸ V roce 1997 to bylo 63 inkubátorů, 49 inkubátorů v roce 1994, 40 v roce 1992 a jen 17 v roce 1988.²⁹

Inkubátory v Austrálii jsou zakládány převážně v již postavených budovách, tzn. že pro inkubátory nejsou stavěny nové budovy, ale jsou umístěny v prostorách, které ztratily svůj původní účel. Na rekonstrukci těchto budov je možné získat dotaci až 500 tisíc³⁰ australských dolarů z federálního programu „Federal Government Small Business Incubation Program“, který je realizován australskou vládní agenturou AusIndustry. Zvláštností Austrálie je to, že inkubované firmy platí tržní nájemné, což inkubátorům generuje zisk, který investují do poskytování zvýhodněných služeb inkubovaným firmám. V Austrálii převládá názor, že jakmile byl jednou inkubátor založen, musí být schopen financovat svoji činnost. Neexistuje žádný jiný federální ani státní program, ze kterého by bylo možné získat dotaci na provozní náklady inkubátoru.³¹ Podle Wintera³² jsou inkubátory schopné být finančně samostatné z jednoho až tří důvodů. Za prvé, díky již zmíněné veřejné podpoře samotné inkubátory obvykle působí ve vlastních budovách anebo v pronájmu za velmi nízké nájemné. Za druhé, poskytované služby jsou rovněž ziskové. Za třetí, menší inkubátory (do 1500 m²) bývají součástí nějaké větší organizace³³, která získává podporu od místních orgánů.

Také Austrálie má své sdružení na podporu inkubátorů. Jedná se o „Business Innovation and Incubation Australia BIIA“³⁴. BIIA vytváří standardy (doporučení) pro co nejlepší fungování inkubátorů (tzv. best practice standards) a poskytuje poradenství, které se týká zejména studií proveditelnosti, hodnocení inkubátorů, řízení inkubátorů a spolupráce inkubátorů.³⁵ Podnikatelské inkubátory běžně spolupracují s jinými inkubátory působícími v témže regionu³⁶. Regionální inkubátory obvykle nejsou přímými konkurenty, neboť každý se zaměřuje na jinou cílovou skupinu.

V Japonsku existuje přibližně 200 inkubátorů, které se od roku 1999 sdružují v národní asociaci JANBO³⁷. Inkubátory jsou nejčastěji financovány obcemi (32 %), japonskými prefekturami (20 %), nadacemi (15 %) a třetím sektorem (10 %). Provozovateli jsou nejčastěji nadace (32 %), obce (19 %), třetí sektor (12 %) a soukromé firmy (10 %). Asociace JANBO za podpory Ministerstva, hospodářství a průmyslu organizuje pravidelné kurzy pro manažery inkubátoru. Kurz začíná asi 4 denním teoretickým vzděláváním, pokračuje dvěma krátkými stážemi v inkubátorech a končí opět 5 denním teoretickým vzděláváním. V letech 2000 –

²⁶ Lalkaka, 2006

²⁷ cca 12 294 tis. Kč dle kurzu ČNB k 31. 12. 2005

²⁸ Business Innovation and Incubation Australia (BIIA): www.businessincubation.com.au

²⁹ Winter, David. Business incubators in Australia. In: OECD, 1997.

³⁰ asi 7 940 500 Kč dle kurzu ČNB k 31. 12. 2007

³¹ Business Innovation and Incubation Australia (BIIA): www.businessincubation.com.au

³² Winter, David. Business incubators in Australia. In: OECD, 1997

³³ hospodářské rozvojové agentury

³⁴ Původně organizace vznikla jako „Australia and New Zealand Association of Business Incubators“.

³⁵ Business Innovation and Incubation Australia (BIIA): www.businessincubation.com.au

³⁶ Inkubátory v jiných regionech jsou prostorově příliš vzdálené.

³⁷ Japan Association of New Business Incubation Organizations

2006 prošlo kurzem přes 400 manažerů, většina z nich měla nad 40 let (60 %), třetina z nich měla více než 15leté zkušenosti v soukromém sektoru.³⁸

Rozvojové země

Následující část se věnuje inkubátorům v zemích považovaných za rozvojové. Podnikatelské inkubátory zde nejsou rozšířeny tak jako v Severní Americe nebo západní Evropě. Spíše se zde začínají objevovat první inkubátory a vůbec celý koncept podnikatelských inkubátorů. I již založené inkubátory se pravděpodobně budou odlišovat od těch, které známe z našeho prostředí. Obvykle se nezaměřují na technologicky a znalostně náročné obory, ale spíše na méně náročné obory a zapojování znevýhodněných skupin do podnikání.

Inkubátory v rozvojových zemích jsou podporovány prostřednictvím aktivity Světové banky s názvem iDisc - the *infoDev* Incubator Support Center³⁹, která odstartovala v roce 2002 a jejímž úkolem je podporovat organizace podporující ICT inovace a podnikání v rozvojových zemích. Jednotlivým inkubátorům poskytuje finanční, technickou i informační podporu, pořádá různé konference a akce, které podporují výměnu informací a zkušeností mezi inkubátory a které přispívají k přeshraniční spolupráci inkubátorů. Díky této aktivitě bylo vytvořeno pět regionálních sítí podnikatelských inkubátorů:

- Africká síť inkubátorů (African Incubator Network, AIN) byla založena roku 2004 a je to neformální asociace afrických inkubátorů, která sdružuje členy z několika států subsaharské Afriky – Angola, Ghana, Keňa, Mauritius, Namibie, Rwanda, Senegal, Tanzanie, Uganda a Jihoafrická republika (zde je ústředí této sítě).
- Asie a Pacifik - síť, která sdružuje inkubátory v jižní a východní Asii a Pacifiku – Čína, Indie, Indonésie, Malajsie, Mongolsko, Nepál, Filipíny, Srílanka, Thajsko a Vietnam. Počet inkubátorů je odhadován na 1500 - 2000, což je nejvíce z rozvojových regionů.
- Východní Evropa a střední Asie (ECabit Network) – jedná se o region, ve kterém se nachází řada zemí procházejících transformací z centrálně plánované na tržní ekonomiku. Síť vznikla v roce 2005 v Kyjevě a patří do ní inkubátory v Arménii, Ázerbájdžánu, Bulharsku, Kazachstánu, Kyrgyzstánu, Rumunsku, Turecku, Ukrajině a Uzbekistánu.
- Latinská Amerika a Karibik – země z této oblasti vytvořily v roce 2006 v Montevideu síť RedLAC, což je síť podnikatelských inkubátorů a technologických parků, která se orientuje na podporu inovačního podnikání v následujících zemích: Bolívie, Brazílie, Chile, Kolumbie, Kostarika, Dominikánská republika, Ekvádor, Mexiko, Panama, Paraguay, Peru a Uruguay.
- Střední východ a severní Afrika – inkubátory ze států v této oblasti založily v roce 2007 síť MENA. Jejími členy jsou inkubátory z následujících oblastí: Bahrajn, Irán, Jordánsko, Libye, Maroko, Katar, Sýrie, Tunis, Turecko a Západní pobřeží a Gaza.

Všechny tyto sítě sdružují buď samotné podnikatelské inkubátory anebo (místní) sítě inkubátorů. Zaměřují se na šíření povědomí o inkubátorech a vzájemnou výměnu zkušeností.

Nezávisle na projektu iDisc vznikly i další národní a nadnárodní asociace podnikatelských inkubátorů v rozvojových zemích. V západní Asii a arabských státech je to zejména za pomoci OSN vybudovaná Síť technologických parků a inkubátorů NTPI⁴⁰, která je součástí ESCWA⁴¹. Tato síť sdružuje inkubátory a jejich asociace z Bahrajnu, Egypta, Iráku, Jordánska, Kuvajtu, Libanonu, Ómánu, Palestiny, Kataru, Saudské Arábie, Sýrie, Spojených

³⁸ JANBO: www.janpo.gr.jp/eng/e_index.html

³⁹ www.iDisc.net nebo www.infoDev.org/businessincubation

⁴⁰ Network of Technology Parks and Incubation Schemes : www.escwa.un.org/ntpi

⁴¹ United Nations Economic and Social Commission for Western Asia

Arabských Emirátů a Jemenu. V roce 2001 byla založena Asijská asociace podnikatelských inkubátorů (AABI)⁴², která sdružuje síť inkubátorů nejen z rozvojových, ale i vyspělých zemí (Čína, Hongkong, Jižní Korea, Japonsko, Indie, Kazachstán, Kyrgyzstán, Pákistán, Uzbekistán, Singapur, Malajsie, Filipíny, Austrálie a Nový Zéland). Existuje také Síť inkubátorů ve střední Asii (CABIN, Central Asian Business Incubators Network).⁴³

Závěr

Koncept podnikatelských inkubátorů je rozšířen po celém světě. Větší zkušenosti s podnikatelskými inkubátory mají rozvinuté země, kde inkubátory mají již více než třicetiletou tradici. Za kolébku podnikatelských inkubátorů jsou považovány Spojené státy americké. Z evropských zemí má v této oblasti největší tradici zřejmě Velká Británie. V postkomunistických zemích se první inkubátory objevují v 90. letech 20. století, avšak k jejich výraznějšímu rozmachu dochází po roce 2000. V současné době za pomoci mezinárodních organizací začíná docházet k budování podnikatelských inkubátorů i v rozvojových zemích, avšak zde tyto inkubátory mají plnit poněkud odlišnou funkci než ve vyspělejších zemích. Evropské inkubátory jsou podporovány převážně z veřejných prostředků, naproti tomu inkubátory USA jsou nejčastěji součástí nějaké univerzity a častěji než v Evropě jsou financovány soukromým sektorem. V řadě zemí existují asociace podnikatelských inkubátorů, které svým členům poskytují zejména metodickou podporu. V ČR přímo taková organizace není.

Literatura

1. Centre for Strategy & Evaluation Services. Benchmarking of business incubators. *European Commission, Enterprise Directorate-General, 2002.*
2. COX, Jon; MSPETS, Alex; FEDOREK, Radoslav; KOMÁREK, Pavel. *Benchmarking českého a britského přístupu k inovačním centrům.* Projekt podpory rozvoje BIC v České republice. Technologické centrum AV ČR. Praha, 2005.
3. JOHE Dirk. *Report on Business Incubation in Germany.* Technology, Innovation and Incubator Centre, 2005.
4. KLÍMOVÁ, Viktorie; ŽÍTEK, Vladimír. *Kritéria hodnocení podnikatelských inkubátorů v EU.* Acta regionalia et environmentalica 2/2007, Slovenská poľnohospodárska univerzita. Nitra, 2007. ISSN 1336-5452.
5. LALKAKA, Rustam. *Technology Business Incubation. A Toolkit on Innovation in Engineering, Science and Technology.* UNESCO Publishing, 2006. ISBN: 92-3-104009-X.
6. NUNBERGER Irina. *Business Incubators - the International Experience.* Zpracováno v rámci projektu „Support for new and potential start-up incubators in the field of Information and Communication Technology (ICT)“. EXPERPLAN, GmbH a National Computer Board, Mauricius. (Dostupné na: www.gov.mu/portal/goc/ncb/file/Incubator_Forum2_Mauritius.pdf, cit.13. 7. 2007)
7. OECD. *Business Incubation. International Case Studies.* Paris, 1999.
8. OECD. *Technology Incubators: Nurturing Small Firms.* Paris, 1997.
9. SHERMAN D., Hugh. *Assessing the intervention effectiveness of business incubation programs on new business start-ups.* 1999
10. Asian Association of Business Incubation (AABI): www.aabi.info
11. Canadian Association of Business Incubation (CABI): www.cabi.ca

⁴² Asian Association of Business Incubation: www.aabi.info

⁴³ Central Asian Business Incubators Network: www.cabinetwork.org

12. Central Asian Business Incubators Network (CABIN): www.cabinetwork.org
13. European BIC Network (EBN): www.ebn.be
14. infoDev Incubator Support Center: www.iDisc.net
15. Japan Association of New Business Incubation Organizations (JANBO):
www.janpo.gr.jp/eng/e_index.html
16. Národná agentura pre rozvoj malého a stredného podnikania (NADSME): www.nadsme.sk
17. National Business Incubation Association (NBIA): www.nbia.org
18. United Kingdom Business Incubation (UKBI): www.ukbi.co.uk

REGIONÁLNY ROZMER INFORMAČNÝCH A KOMUNIKAČNÝCH TECHNOLOGIÍ: PRÍPADOVÁ ŠTÚDIA IT CENTIER V SR¹

REGIONAL DIMENSION OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES: THE CASE STUDY OF IT CENTRES IN SLOVAK REPUBLIC

MGR. RUDOLF PÁSTOR

*Ekonomická univerzita v Bratislave, Národohospodárska fakulta,
Katedra verejnej správy a regionálneho rozvoja
Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava, SR
e-mail: pastor@euba.sk*

Anotácia

Informačné a komunikačné technológie (IKT) sú určujúcim faktorom pre globálne zvyšovanie produktivity. Globálnym trendom v odvetví IKT je orientácia na služby zákazníkom s vyššou pridanou hodnotou. Postupne narastá prístup a využívanie IKT služieb.

Z regionálneho pohľadu je zaujímavé skúmať delokalizáciu IKT služieb. Možnosť delokalizácie vytvára nové formy konkurencie medzi regiónmi.

Sektor IKT na Slovensku v súčasnosti zaznamenáva výrazný rast, najmä vďaka zahraničným investíciám. Prichádzajúce medzinárodné IKT firmy na Slovensku hľadajú predovšetkým rovnováhu medzi úrovňou nákladov a kvalitou služieb, čo znamená medzi úrovňou miezd a kvalifikáciou obyvateľstva.

V príspevku sa zameriavam na regionálnu dimenziu IKT, konkrétne na súčasný stav relokácie IT činností na Slovensko, predovšetkým do IT centier v regiónoch Bratislavy a Košíc.

Annotation

Information and communication technologies (ICT) are determinate factor for global increasing of productivity. The global trend in ICT industry is the orientation on services for customers with higher value added. Over time access to and use of ICT services is increasing.

From regional point of view, there is interesting issue to research the delocalisation of ICT services. The possibility of delocalisation creates new forms of competition between regions.

The ICT sector in Slovakia has been a source of growth in recent years, notably due to foreign investment. The incoming international ICT firms to Slovakia are looking for the balance between the level of costs and quality of services that means between the level of wages and qualification of people.

In this paper I am focusing on regional dimension of ICT, specifically on present state of relocation of IT activities to Slovakia, especially to IT centres in Bratislava and Košice region.

Kľúčové slová

IKT, delokalizácia, IT centrá, outsourcing, offshoring.

Key words

ICT, delocalisation, IT centres, outsourcing, offshoring.

¹ Tento príspevok vznikol ako súčasť riešenia projektu VEGA č. 1/0871/08 „Úloha informačných a komunikačných technológií pri podpore regionálneho rozvoja“.

1. Úvod

Informačné a komunikačné technológie (IKT), vrátane internetu generujú zmeny na trhu, v súkromnom i verejnom sektore a v ekonomikách viac či menej rozvinutých krajín. Spoločnosť je v 21. storočí čoraz viac závislá od nových poznatkov, informácii ako aj od IKT. IKT dnes zohrávajú vo svetovej ekonomike kľúčovú úlohu. Jednak zvyšujú celkovú kvalitu života, zlepšujú informovanosť a poskytujú rýchly prístup k dôležitým informáciám, urýchľujú a zjednodušujú proces vzdelávania a dorozumievania sa, či vytvárajú nové spoločenstvá ľudí. IKT tiež prispievajú k ekonomickému rastu, prinášajú vysokú pridanú hodnotu, zvyšujú produktivitu práce a inovačnú činnosť atď. (SPENCE, 2003, s. 3).

Svet sa stáva globálnou, technologicky orientovanou spoločnosťou, v ktorej firmy vyžadujú sofistikovanejšie, kompaktnéjšie a lacnejšie produkty. Vo vyspelých ekonomikách už nie je úlohou zefektívniť manuálnu prácu, ale hlavnou výzvou je zvýšiť produktivitu znalostných pracovníkov. Jedným z dôležitých nástrojov tohto zvyšovania produktivity sú práve IKT. Každá hospodárska éra sa prejavuje vlastnými a jedinečnými charakteristickými črtami. Rovnako nová ekonomika, elektronická ekonomika, digitálna ekonomika sa stali v poslednom období často používanými pojmami.

Rozšírenie nových technológií je priestorovo premenlivé a externality podporujúce ich zavádzanie sú silnejšie na regionálnej resp. lokálnej úrovni. Hoci sa výrazne znížili časové a priestorové obmedzenia – ak nie eliminovali – tempom technologických zmien a globalizačných procesov, geografia hrá ešte dôležitejšiu úlohu ako v minulosti a objavujú sa nové výzvy vyplývajúce z narastajúcej integrácie medzi „fyzickým“ a „virtuálnym“ priestorom. Podobne ako v minulosti pri objavení nových technológií, dnes sa tiež neočakáva, že všetky regióny budú v popredí pri zavádzaní nových technológií, avšak bude nevyhnutné, aby sa prispôbili „informačnému veku“, zvyšovali potrebnú kvalifikáciu a profitovali tak zo sociálnych a ekonomických výhod, ktoré využívanie IKT poskytuje (IAMMARINO, JONA-LASINIO, MANTEGAZZA, 2003).

2. Regionálna dynamika sektora IKT – vedúca úloha mestských regiónov

Rýchla difúzia tovarov a služieb IKT v ekonomike, na strane výrobcov ako aj spotrebiteľov kriticky závisí od toho, že tieto odvetvia, ktoré dodávajú relevantný hardvér a softvér sa tiež rýchlo rozširujú do systému funkčných regiónov v ekonomike.

V 80. a 90. rokoch 20. storočia existovali predpovede ohľadom toho, že rozvoj IKT „zruší“ význam geografickej vzdialenosti a urobí mestské regióny prebytočnými. Základnou ideou bolo, že IKT by umožnili úplné rozptýlenie ekonomických aktivít a výrazne by znížili aglomeračné výhody. Narastá fakt, že digitálna revolúcia posilňuje pozíciu vedúcich mestských regiónov. Vedúce mestské regióny sú koncentráciou poznatkov – ľudských zdrojov, univerzít a výskumných a vývojových inštitúcií – a poznatky vytvárajú hlavný „vstup“ v digitálnej ekonomike. Viacero výskumov ukazuje, že tak rozvoj ako aj zavedenie IKT – infraštruktúry, hardvéru a softvéru – sa najprv objavuje v alebo blízko urbanizovaných ekonomických jadrových regiónov. Mnoho veľkých mestských regiónov v Európe je miestom relatívne veľkého a rastúceho sektora IKT. Rozvoj v rámci IKT vyústil do:

- dramatického poklesu cien spracovania informácií;
- technologicky vedenou digitálnou konvergenciou medzi komunikačnou a počítačovou technológiou;

- rychlým rastom v medzinárodnom elektronickom budovaní sietí (networking).

IKT umožňujú kodifikáciu informácií a poznatkov. Ako konsekvencia, IKT robia kodifikované poznatky viac prístupné všetkým sektorom a všetky sektory v ekonomike spája do informačných sietí alebo s poznatkom ako sa dostať k týmto sieťam. IKT revolúcia je obvykle spájaná s objavením nových lokalizačných faktorov uprednostňujúcich niektoré, väčšinou veľké mestské regióny viac ako ostatné regióny. Medzinárodná dostupnosť a kvalita života sa stali kľúčovými pri pritiažení alebo podporovaní „nezakorenených“ podnikov a vysokokvalifikovanej pracovnej sily. Rozmanitosť regionálnej ekonomiky a kvalita regionálnych poznatkových a inovačných systémov sú ďalšími faktormi, ktoré sa stali viac dôležitými. Ekonomický úspech mestských regiónov má tendenciu závisieť od stupňa ku ktorému sa dokážu rozvíjať alebo rozširovať poznatkovú bázu, vylepšovať svoju dostupnosť a poskytovať vysokú kvalitu života. To znamená, že trvalo udržateľný rozvoj nie je iba ideálom ale tiež predbežnou podmienkou pre budúcu prosperitu mestských regiónov.

Narastajúce zavádzanie IKT je spojené s novo sa objavujúcimi sieťovými štruktúrami medzi jednotlivcami, medzi podnikmi ale tiež medzi mestskými regiónmi. Hoci IKT revolúcia nielenže zvýšila ekonomický význam kvality života pre mestské regióny, otvára to tiež nové cesty pre mestské regióny na zlepšenie kvality života a dostupnosti. Nové možnosti pre prácu doma (napr. teleworking) môžu znížiť pravidelnú dopravu atď. Znamená to, že IKT prispievajú svojím spôsobom k posilneniu konkurencieschopnosti mestských regiónov v rozvoji a používaní IKT (ACS, GROOT, NIJKAMP, 2002, s. 245).

3. Decentralizácia sektora IKT – príležitosť pre periférne regióny

Najväčšie mestské regióny sú ohniskami digitálnej ekonomiky. Nie sú len miestom silného IKT sektora, ale existujú náznaky, že vedú v používaní IKT v ďalších sektoroch. Aká je potom situácia v menších mestských regiónoch a periférnych vidieckych regiónoch? Niektoré z nich časom strácajú ľudské zdroje na úkor veľkých aglomerácií (v prípade SR napr. región východného Slovenska v prospech regiónu Bratislavy) a tým sa stávajú menej atraktívne pre súkromné spoločnosti, vrátane IKT sektora. Iné regióny nachádzajú cestu rastu pomocou špecializácie v určitých sektoroch, ktorým môže byť tiež IKT sektor (napr. Košický región - iniciatíva Košice IT Valley). Vzhľadom na túto celkovú situáciu je na mieste otázka, ako sa rozvíja digitálna ekonomika v priestore, okrem iného v systéme funkčných regiónov? Dôležitý zámer teórie priestorovej priemyselnej dynamiky je pokúsiť sa vysvetliť prečo ekonomické prostredie funkčného regiónu môže byť výhodné pre určitý súbor ekonomických aktivít a menej výhodné pre ostatné, a prečo sa ekonomické aktivity rozširujú a/alebo premiestňujú medzi funkčnými regiónmi (ACS, GROOT, NIJKAMP, 2002, s. 246).

Nové príležitosti môže zabezpečiť aj moderná telekomunikačná infraštruktúra, ktorá - hoci sa zavádza pomaly hlavne kvôli geografickým aspektom - môže pomôcť prekonať mnohé problémy dostupnosti, ktorým tieto periférne regióny čelia.²

Z hľadiska dostupnosti sú pozitívnym príkladom aj niektoré mestá s periférnou polohou ako napr. Dublin a Helsinky, ktoré však majú dobré letecké spojenie, čo im umožnilo rozvinúť a pritiahnúť dôležitý priemysel IKT.³

² EC (2007b): Štvrtá správa o hospodárskej a sociálnej kohézii. [cit: 8.1.2008]. Dostupné na internete: http://ec.europa.eu/regional_policy.

³ EC (2006): Cities and the Lisbon Agenda: Accessing the performance of cities in: TRANSFORUM: Core-periphery issues, Carlo Sessa, 2006.

Na základě těchto naznačených súvislosti nás zaujíma odpoveď na otázku, ako vplývajú IKT na odľahlosť regiónov resp. na vyrovnávanie regionálnych rozdielov medzi mestskými a periférnymi regiónmi? Na jednej strane IKT a samotná dostupnosť informačnej infraštruktúry v podstate umožnila obyvateľom periférnych regiónov mať prístup k tým istým informáciám ako majú obyvatelia mestských aglomerácií. Rýchly technologický pokrok v IKT a samotné zvyšovanie prenosovej rýchlosti internetu umožňuje ešte viac využívať vymoženosti nových technológií. Na druhej strane mestské aglomerácie ponúkajú vyššiu kvalitu života najmä pre mladú generáciu, ktorá preferuje využívanie IKT v každodennom živote.

Mnoho ekonomických debát ohľadom offshoringu sa týka toho, či teóriu komparatívnych výhod možno aplikovať na offshoring softvéru a IT služieb. V sektore IT služieb je v súčasnosti efektívnejšie presúvať tzv. low-end IT služby, ako napr. kódovanie alebo údržba, do krajín s nízkymi mzdami, kým high-end činnosti, ako napr. analýzy požiadaviek, dizajn a R&D ostávajú v krajinách s vysokými mzdami.

Prvé krajiny, ktoré rozvíjali softvérový priemysel primárne pre export a nie iba pre domáce účely bolo Írsko a Izrael. Významnú úlohu v tomto smere začala hrať najmä India, ktorá rýchlo rástla koncom 90. rokov 20. storočia. Do istej miery, globálne rozdelenie práce v tomto sektore sa začína formovať: India poskytuje služby pre anglicky hovoriace krajiny sveta, východná Európa a Rusko poskytujú služby západnej Európe a Čína poskytuje služby Japonsku. Avšak India poskytuje tiež služby západnej Európe a Čína zas USA. Existuje tiež mnoho menších poskytovateľov služieb offshoringu, medzi ktorých zaraďujeme tiež SR.⁴

Proces globalizácie okrem iného umožňuje presúvať veľmi rýchlo výrobné činnosti, alebo poskytovanie služieb do lokalít s nízkymi výrobnými nákladmi. Takouto lokalitou pre mnohé americké, ale aj európske firmy je v súčasnosti napr. India. Jedným z priekopníkov tzv. offshoringu⁵ je HP – v indickom Bangalore, ktorý často označujeme ako „Silicon Valley Indie“.

Na offshoring sa môžeme tiež pozrieť z perspektívy firiem. V podstate rozoznávame 5 typov firiem:

- Veľké softvérové firmy, ktoré vyrábajú a predávajú balený softvér (napr. Adobe, Microsoft, Oracle). Spravidla tieto firmy majú hlavné sídlo v USA, výnimkou je spoločnosť SAP, ktorá sídli v Nemecku. Tieto firmy vykonávajú globálne operácie. V mnohých ich offshore operácie sú lokalizáciou práce pre lokálny domáci trh. Tieto činnosti lokalizujú v krajinách s nízkymi mzdami, čo im umožňuje prístup k „lacným“ programátorom s porovnateľnou kvalifikačnou úrovňou ako v ekonomicky vyspelých krajinách. Výhodou je tiež prevádzkovanie týchto činností v odlišných časových zónach, čo urýchľuje produkčný proces.
- Veľké softvérové firmy, ktoré sú poskytovateľmi softvérových služieb resp. môžu tiež poskytovať softvér v balíku (napr. Accenture, EDS, IBM).
- Firmy, ktoré majú softvérové operácie ale nie sú súčasťou sektoru softvérového priemyslu (napr. Citibank, General Motors).
- Malé softvérové firmy, väčšinou začínajúce (najmä v USA).

⁴ (Aspray, W., Mayadas, F., Vardi, M.Y., 2006): Globalization and Offshoring of Software. [cit: 17.3.2008]. Dostupné na internete: www.acm.org/globalizationreport.

⁵ Offshoring - presun pracovných miest v call centrách mimo krajinu.

- Firmy v rozvíjajících sa krajinách, ktoré poskytujú softvérové služby v ekonomicky rozvinutých krajinách. Dostupnosť schopných softvérových programátorov poskytuje príležitosť pre podnikateľov a existujúce firmy ponúkať služby programovania na globálnom trhu (najmä v Indii).⁶

Offshoring môže pre podniky znamenať jednak úsporu nákladov, zároveň však jeho počiatočnou súčasťou môže byť strata pracovných miest v materskej krajine, a naopak vytváranie pracovných miest v hostiteľskej krajine. Napriek tomu však zvýšenie efektivity a úspora nákladov v oboch krajinách prispievajú tak k rastu produktivity ako aj k vytváraniu nových pracovných príležitostí.⁷

Mnoho globálnych firiem si v poslednom čase uvedomilo, že za nízkymi nákladmi nemusia ísť až do Ázie, ale stačí zájsť do strednej Európy a realizovať tzv. nearshoring.⁸ Nearshoring prináša pre IT sektor dva typy príležitosti:

- Príležitosti súvisiace s poskytovaním IT produktov a služieb pre firmy, ktoré presúvajú výrobu alebo služby do regiónu strednej a východnej Európy. Hovoríme o takých príležitostiach ako sú napr. automobilky PSA, Kia v SR alebo v ČR logistická spoločnosť DHL (jej servisné centrum pre Európu sa presťahovalo z Londýna do Prahy).
- Druhý typ príležitosti je z hľadiska pridanej hodnoty ešte zaujímavejší – realizácia servisných a kompetenčných centier, ktoré z nášho územia poskytujú IT služby pre Európu. Napr. HP, IBM, Dell, Accenture a ďalšie globálne IT firmy realizujú na Slovensku podobné servisné centrá. K tradičnému konkurenčnému boju o zákazníka pribudol tvrdý boj o kvalifikované ľudské zdroje, ktoré v týchto servisných centrách môžu byť zamestnané.

4. IT centrá v SR

Lokalizácia IT centier v SR má tiež svoju regionálnu dimenziu. Na jednej strane samotné IT centrá „zápasia“ s nedostatkom kvalifikovanej pracovnej sily (napr. v regióne Bratislavy, aj z toho dôvodu je už badať aktuálny trend lokalizácie IT centier v Košickom regióne). Na druhej strane postupne, aj vzhľadom na zvyšovanie ekonomickej úrovne regiónov SR v rámci EÚ, môžeme očakávať prílev kvalifikovanej lacnej pracovnej sily (napr. z Bulharska, Rumunska, v dlhodobom horizonte možno z Ukrajiny).

Najväčší dopyt po pracovných silách v IT na Slovensku, momentálne registrujeme v IT centrách, ktoré boli založené v poslednom období. Dnes predstavujú na Slovensku skutočne silný segment, medzi najznámejšie patria napr. HP, IBM, Accenture, Siemens PSE, Ness, T-Systems atď.

V odvetví IKT je globálnym trendom orientácia na služby zákazníkom, čo je z hľadiska každého dodávateľa vyššia pridaná hodnota. Adekvátne tomu veľké nadnárodné IT spoločnosti, z ktorých mnohé majú pobočky aj v SR, začali hľadať nové ľudské zdroje na pokrytie nových potrieb. Na Slovensku sa etablovali 3 typy centier: call centrá, medzinárodné operačné centrá a softvérové domy. Pri charakteristike vybraných spoločností sme sa v našom prieskume zamerali predovšetkým na medzinárodné operačné centrá resp. softvérové domy.

⁶ (Aspray, W., Mayadas, F., Vardi, M.Y., 2006): Globalization and Offshoring of Software. [cit: 17.3.2008]. Dostupné na internete: www.acm.org/globalizationreport.

⁷ OECD (2004): OECD Information Technology Outlook. [cit: 18.6.2005]. Dostupné na internete: www.oecd.org.

⁸ Nearshoring - nový trend v IT, využívanie štátov bližších k západnej Európe geograficky i kultúrou.

Operační centrá zaměstnávají především vysokokvalifikovaných IT specialistů, jako jsou softwaroví inženýři, projektoví manažéři, konzultanti a jiní. Tito odborníci řeší technické problémy zákazníků na dálku přes počítač, například formou vzdálené administrace. Takto jsou orientované například IT centrá HP, IBM, Accenture, Ness a T-Systems. Softwarové domy se soustřeďují na čistý vývoj softwaru. Najsilnější je u nás na trhu etablovaný Siemens PSE.⁹

Hlavní dopyt trhu práce v sektoru IT v současnosti na Slovensku vidíme právě v IT centrách, které stále rozšiřují svoje řady o perspektivních mladých IT nadšenců. Z hlediska potenciálu zaměstnanosti do budoucna je důležité, že jde o významné globální IKT společnosti, které mají zájem posilovat svoje postavení na trhu střední a východní Evropy a proto otvorili v SR svoje IT centrá.

Z regionálního pohledu prevažná většina IT centier v SR je lokalizovaná v Bratislavskom a Košickom regióne. V rámci nášho výskumu sme sa zamerali na najvýznamnejšie IT centrá v spomínaných regiónoch. Bratislavský región je vďaka svojej dostupnosti kvalifikovaných ľudí, infraštruktúre a polohe veľmi vhodnou destináciou pre lokalizáciu IT centier. Z najvýznamnejších IT centier môžeme spomenúť napríklad HP, IBM, Accenture, Ajilon a Soitron. Košický región disponuje kvalifikovanou pracovnou silou v odbore IT (s dostatočnou jazykovou vybavenosťou) a skrýva potenciál pre príchod ďalších IT firiem. V Košiciach z najvýznamnejších IT centier už roky pôsobí Siemens PSE, v poslednom období tu vznikli nové IT centrá - Ness Slovakia a T-Systems.

5. Záver

V podmienkach SR platí, že centrá IKT silne korelujú s mestskými aglomeráciami najvyššieho rádu. Potvrdzujú to preskúmané IT centrá najvyššieho rádu – Bratislava a Košice. Naš prieskum nám ukázal, že IT centrá sú lokalizované v Bratislave a Košiciach najmä z dôvodu prítomnosti univerzít so študijnými odbormi zameranými na IT, ktoré vychovávajú kvalifikovanú pracovnú silu v odbore IT, s vysokou úrovňou jazykovej vybavenosti (žadany je najmä anglický a nemecký jazyk) nevyhnutnej práce v IT centrách poskytujúcich outsourcingové služby pre zahraničných partnerov.

IKT pomáhajú odstraňovať zaostávanie marginálnych regiónov v SR. Majú tiež pozitívny vplyv na preklopenie odľahlosti regiónov, keďže vzhľadom na neustály pokrok a zrýchlený cyklus inovácií v IKT dochádza k výraznému „zotieraniu“ významu geografickej vzdialenosti. IKT umožňujú aj obyvateľom v odľahlých regiónoch vykonávať pracovné činnosti na diaľku (teleworking) pričom výraznú úlohu tu zohráva rýchly rozvoj širokopásmového internetu. Vidíme tiež bivalentný vplyv, keďže na druhej strane sa najmä z globálneho pohľadu (do istej miery je to viditeľné aj na regionálnej úrovni) zväčšuje digitálna priepasť medzi tými, ktorí majú resp. nemajú prístup k IKT.

⁹ Hospodárske noviny. [cit:17.10.2006].

Literatúra

1. Acs, Z. J., De Groot, H. L. F., Nijkamp, P. (2002): *The Emergence of the Knowledge Economy*. Berlin Heidelberg: Springer-Verlag, 2002. ISBN 3-540-43722-3.
2. Aspray, W., Mayadas, F., Vardi, M.Y. (2006): *Globalization and Offshoring of Software, A Report of the ACM Job Migration Task Force*. [cit: 17.3.2008]. Dostupné na internete: www.acm.org/globalizationreport.
3. Buček, M. a kol. (2006): *Novšie teoretické koncepcie regionálneho rozvoja*. Bratislava: Ekonóm, 2006. ISBN 80-225-2151-5.
4. EC (2006): *Cities and the Lisbon Agenda: Accessing the performance of cities in: TRANSFORUM: Core-periphery issues*, Carlo Sessa.
5. EC (2007): *Rastúce regióny, rastúca Európa. Štvrtá správa o hospodárskej a sociálnej kohézii*. Luxemburg. [cit: 8.1.2008]. Dostupné na internete: http://ec.europa.eu/regional_policy. ISBN 92-79-05718-2.
6. *Hospodárske noviny*. [cit:17.10.2006].
7. Iammarino, S., Jona-Lasinio, C., Mantegazza, S. (2003): *Regional Growth and ICT in Italy: an Analysis of SMEs vs. Large Firms*. Kongres ERSA, Jyväskylä.
8. OECD (2004): *OECD Information Technology Outlook: 2004 Edition*. [cit:18.6.2005]. Dostupné na internete: www.oecd.org.
9. *Podnikateľský inkubátor a Technologické centrum (2006): Hľadám si budúcnosť. Informačná brožúra o IKT*. Banská Bystrica:
10. Spence, R. (2003): *ICTs for Poverty Reduction: When, Where and How? Background Paper*, IDRC.
11. Varian, H. R., Farrell, J., Shapiro, C. (2004): *The Economics of Information Technology*, Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 0-521-60521-0.

ALTERNATIVNÍ UKAZATELE LIDSKÉHO ROZVOJE NA REGIONÁLNÍ ÚROVNI NA PŘÍKLADU ČR

**ONDŘEJ PETR
MGR. PETR TONEV**

*Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta,
Katedra regionální ekonomie a správy
Lipová 41a, 602 00 Brno, ČR
e-mail: tonev@econ.muni.cz*

Anotace

Příspěvek je zaměřen na problematiku hodnocení lidského rozvoje v ČR. Z hlediska ukazatelů, které pro měření lidského rozvoje běžně používá OSN v rámci United Nations Development Programme, je Česká republika příliš malým a homogenním územím. Hlavním cílem příspěvku tedy je sestavit vhodný syntetický ukazatel, pomocí něž by bylo možné analyzovat rozdíly v úrovni lidského rozvoje resp. životní úrovni v regionech ČR. Sestavený Alternativní index lidského rozvoje (Alt-HDI), založený na konceptu HDI používaném OSN, je nejprve aplikován na úroveň krajů a poté i na úroveň okresů za účelem hlubší analýzy regionální diference ČR.

Annotation

The contribution is aimed at the assessment of human development in the Czech Republic. From the point of view of indexes, which are commonly used by the UN in United Nations Development Programme, the Czech Republic is a small and homogenous area. The main objective of the contribution is to construct appropriate composite index that could help to analyse differences in human development level (or living standard) in the regions of the Czech Republic. Alternative human development index (Alt-HDI), based on the HDI concept used by the UN is applied at the regional level and then at the level of districts so that deeper analysis of regional differentiation of the Czech Republic could be carried out.

Úvod

Koncept lidského rozvoje se postupně formoval na půdě Programu rozvoje OSN. Snaží se o zachycení kvality života i z jiného úhlu pohledu, než ekonomického. Není založen na vymezování se proti konvenčním ekonomickým teoriím, jedná se o komplexní přístup, který bere v úvahu širší souvislosti, jimiž je ovlivňována kvalita lidského života. Za základní předpoklady jsou v tomto ohledu považovány možnost žít dlouhý a zdravý život, být dostatečně vzdělaný a mít přístup ke zdrojům, zajišťujícím přiměřenou životní úroveň.

Pro možnost měření a hodnocení lidského rozvoje bylo tedy nezbytné sestavit syntetický ukazatel, který by dokázal zohlednit situaci ve sledovaných oblastech a vše přehledně spojit v jednu hodnotu, kterou lze snadno dále porovnávat. Pravděpodobně nejznámějším takto zaměřeným složeným ukazatelem je Index lidského rozvoje (Human Development Index, HDI), vyvinutý v rámci již zmíněného Programu rozvoje OSN. HDI vznikl jako ukazatel, který má být schopen zachytit na mezinárodní úrovni rozdíly v úrovni lidského rozvoje lépe,

než konvenční ekonomické ukazatele. Mimoto existují a jsou často používány další „příbuzné“ ukazatele pocházející z dílny OSN týkající se této problematiky. Jsou jimi např. Index lidské chudoby (Human Poverty Index, HPI)¹, který má za cíl vyjádřit nedostatky v základních oblastech lidského rozvoje, Index rovnosti pohlaví (Gender-related Development Index, GDI), jenž zohledňuje nerovnosti v postavení mužů a žen, nebo ukazatel možnosti žen aktivně se účastnit ekonomického a politického života (Gender Empowerment Measure, GEM). Další alternativy uvádí např. N. Lind (2004) - Life quality index (LQI) zohledňuje množství času, věnované výkonu ekonomické aktivity, Time allocation index (TAI) má na základě rozdělení času mezi jednotlivé aktivity odrážet relativní význam, který lidé přiřkládají vzdělání, střední délce života a HDP/os.

HDI je však zřejmě z celé škály podobných ukazatelů nejpoužívanější. Ačkoliv byl index primárně vyvinut pro srovnávání jednotlivých zemí, pro některé státy je aplikován i na regionální úroveň, ale jedná se o zpravidla o velké státy, v nichž se objevují značné meziregionální disproporce. I když je třeba podotknout, že původní HDI bývá pro tyto potřeby upraven nebo nahrazen jiným složeným indexem. Ve Zprávě o lidském rozvoji v rozvoji v Indonésii je prezentována aplikace modifikace HDI na regionální úrovni, v níž došlo ke změnám v oblastech vzdělání a příjmů, v thajské zprávě je pak použit složený ukazatel (Human Achievement Index) tvořený osmi komponentami a celkem čtyřiceti proměnnými, který jinak používá stejnou metodu výpočtu jako u HDI (BPS-Statistics Indonesia, Bappenas and UNDP Indonesia, 2007; UNDP Thailand, 2007). A. J. Marchante, B. Ortega a J. Sanchez (2006) podrobili průzkumu vývoj blahobytu ve španělských regionech. Vycházeli z klasické podoby HDI, rozšířili ovšem počet indikátorů na pět. Dále byli také z důvodu nedostupnosti některých dat a přizpůsobení indexu španělským poměrům nuceni některé indikátory nahradit. S. J. Agostini a S. J. Richardson (1997) aplikovali modifikaci HDI, v níž je použito devět dílčích indikátorů, na 25 vybraných amerických měst.

Nahrazení jiným složeným indexem bylo řešením využitým i v případě ČR, která je ve světovém měřítku relativně malá a homogenní. Autorský kolektiv Centra pro sociální a ekonomické strategie (CESES) při FSV UK, který zpracoval Zprávu o lidském rozvoji v ČR (CESES, 2003), proto použil pro hodnocení rozdílů mezi jednotlivými kraji mnohem obsáhlejší Regionální index lidského rozvoje (viz dále). V minulosti byly v ČR na regionální úrovni vícekrát aplikovány i jiné syntetické ukazatele hodnotící různé oblasti, často však šlo o specificky zaměřené ukazatele (např. Viturka a kol, 2003) nebo naopak velmi komplexní hodnocení, beroucí v potaz veškeré možné aspekty hospodářského, sociálního, demografického apod. vývoje (např. ČSÚ, 2007), často navíc tato hodnocení zůstávala jen na úrovni krajů (podobně jako česká Zpráva o lidském rozvoji), které nejsou v případě ČR z hlediska postihnutí hlubších rozdílů příliš vhodnou územní jednotkou. Cílem příspěvku je tedy sestavení Alternativního ukazatele lidského rozvoje (Alt-HDI), který by tuto problematiku umožňoval postihnout jak na krajské, tak okresní úrovni a tím poskytl přesnější obraz regionální diferenciace České republiky v této oblasti.

Použité metody a data

Z důvodu široké aplikovatelnosti na co nejvíce států, srovnatelnosti údajů, možnosti rychlého sestavení a každoroční aktualizace a také z důvodu metodologické průhlednosti je HDI tvořen třemi komponentami, kdy každá komponenta je reprezentována jedním indikátorem. Tyto komponenty (indikátory) jsou:

¹ Existuje ve dvou podobách (HPI-1 pro rozvojové země a HPI-2 pro země OECD)

- očekávaná délka života při narození (průměr pro obě pohlaví),
- vzdělání (vážená suma - $2/3 \times$ úroveň gramotnosti obyvatelstva staršího 15 let + $1/3 \times$ délka školní docházky²),
- HDP (HDP na obyvatele)³

Aby bylo možné jednotlivé komponenty porovnávat, jsou zdrojové hodnoty při konstrukci indikátorů pomocí rovnice:

$$(\text{aktuální hodnota} - \text{min.hodnota}) / (\text{max. hodnota} - \text{min.hodnota})$$

normalizovány na škálu hodnot 0,0-1,0. Přitom minima a maxima u střední délky života a HDP nepocházejí ze šetřených souborů, ale jsou OSN stanoveny fixně (25 a 85 let, resp. 100US\$ a 40 000 US\$ na obyvatele). Výsledná hodnota HDI potom tvoří průměr tří komponent.

Protože se příspěvek zaměřuje pouze na ČR a všechny údaje pochází z publikací ČSÚ, resp. resortních pracovišť státní statistické služby (např. ÚZIS), víceméně tak odpadly problémy s věcnou srovnatelností údajů a bylo tedy možné škálu sledovaných ukazatelů rozšířit. Na druhé straně důraz na využitelnost syntetického ukazatele i na okresní úrovni možnosti tohoto rozšíření poměrně výrazně limitoval (řadu údajů ČSÚ sleduje jen do úrovně krajů nebo nemají přímou vazbu na problematiku hodnocení lidského rozvoje). Zatímco tedy již zmiňovaný Regionální index lidského rozvoje (CESES, 2003) hodnotil na úrovni krajů téměř 40 ukazatelů seskupených do 8 okruhů, zde prezentovaný Alternativní index lidského rozvoje, Alt-HDI (viz tab.1), byl omezen na 15 ukazatelů soustředěných do 5 okruhů, ze kterých se skládají 3 „tradiční“ komponenty (názvy komponent byly převzaty ze studie CESES, 2003).

² Kombinovaný podíl populace z příslušné věkové skupiny navštěvující školy prvního, druhého a třetího stupně (0-100%)

³Protože je rozložení zemí podle HDP/byyv. velmi asymetrické a přiměřený lidský rozvoj nevyžaduje neomezený příjem, užívá se logaritmovaných hodnot

Tab.1 Struktura Alternativního ukazatele lidského rozvoje (Alt-HDI)

Komponenty Alt-HDI	Oblast	Ukazatel	Období
Předpoklady pro dlouhý a zdravý život	Zdraví	kojenecká úmrtnost (‰)	(2002-2006)
		počet obyvatel na 1 lékaře	(2006)
		střední délka života při narození - ženy	(2006) ⁴
		střední délka života při narození - muži	(2006) ⁵
	Životní prostředí	měrné emise základních znečišťujících látek (t/km ²)	(2006)
		ekologická stabilita krajiny ⁶	(2006)
Předpoklady pro tvořivý život s dostatečným vzděláním	Vzdělání	index vzdělanosti ⁷	(2001)
	Sociální prostředí	míra registrované nezaměstnanosti (%)	(2005-2006)
		počet potratů na 100 narozených	(2005-2006)
		průměrná měsíční výše důchodu (Kč)	(2006)
		zjištěné trestné činy na 1000 obyvatel	(2006)
		sebevraždy na 100 000 obyvatel	(2004-2006)
Předpoklady pro přiměřenou životní úroveň	Ekonomické prostředí	dokončené byty na 10 000 obyvatel	(2005-2006)
		průměrná hrubá měsíční mzda (Kč)	(2005)
		intenzita podnikání (zaměstnavatelé + samostatně činní)/EAO	(2001)

Vzhledem k poměrně výrazným změnám ve vymezení okresů, ke kterým došlo od 1.1. 2007, bylo možné jako nejaktuálnější údaje vzít data za rok 2006 a pro ukazatele, které postihují dynamičtější jevy pak průměr let 2005-2006. V případě kojenecké úmrtnosti a počtu sebevražd potom bylo nutné sáhnout k ještě delšímu období, u dvou dalších sledovaných charakteristik potom jako zdroj sloužila data ze SLDB z roku 2001 z důvodu absence vhodného ukazatele v intercensálním období (vzdělanost) nebo (v případě intenzity podnikání) nepřilíš věrohodnému zdroji průběžné statistiky (Registr ekonomických subjektů⁸). U čtyř posledně zmíněných ukazatelů a střední délky života na úrovni okresů, které pocházejí či zasahují do doby před 1.1. 2005 je ještě nutné upozornit na poněkud problematickou srovnatelnost především u okresů Brno-venkov a Žďár nad Sázavou, mezi kterými se k tomuto datu přesunulo 24 obcí (ze Žďárska do Brna-venkova)⁹. Ze zdrojových dat bohužel nebylo možné tuto nepřesnost odstranit.

Část ukazatelů Regionálního indexu lidského rozvoje (příl.1) mohla být použita i na okresní úrovni, některé byly vypuštěny, i když jsou na okresní úrovni dostupné, pro (subjektivně) nepřilíš velký vliv na lidský rozvoj (např. přirozený a mechanický pohyb obyvatelstva, počet

⁴ Na úrovni okresů bylo nutné využít průměru za období 2001-2005

⁵ Na úrovni okresů bylo nutné využít průměru za období 2001-2005

⁶ Ukazatel ekologické stability krajiny = (rozloha lesů, sadů, zahrad, vinic, chmelnic, luk a pastvin a vodních ploch)/(rozloha orné půdy, zastavěných ploch, ostatních ploch - např. dopravní, těžba aj.) Metodologie je převzata ze studie hodnocení regionálních rozdílů v Jihomoravském kraji (ČSÚ, 2007).

⁷ Vypočten podle vzorce, v němž jsou v čitateli jednotlivým stupňům dosaženého vzdělání přiděleny následující váhy: 1 x ZŠ + 2,5 x SŠ bez maturity + 3 x úplné SŠ + 3,5 x nástavba a VOŠ + 6 x VŠ a tento součet je dělen počtem obyvatel ve věku 15 a více let.

⁸ Problémem je především vyřazování neaktivních subjektů.

⁹ Další změny se týkaly vymezení okresů Třebíč, Olomouc a Bruntál, šlo však o 1 resp. 3 obce, vliv tedy bude výrazně menší.

vydaných stavebních povolení a hodnota staveb), ne zcela jednoznačnou interpretaci (např. vzhledem ke korelaci okresů s nízkou mzdou a vysokým procentem pracovní neschopnosti, je pracovní neschopnost zřejmě do značné míry projevem i málo motivujícího rozdílu mezi nemocenskou a mzdou, než jen odrazem reálného zdravotního stavu obyvatelstva), některé byly substituovány dle názoru autorů vhodnějšími charakteristikami (index .vzdělanosti, intenzita bytové výstavby apod.).

Výpočet Alt-HDI víceméně vycházel z konceptu OSN¹⁰. Převzat byl způsob normalizace hodnot proměnných, určení referenčních bodů (minima a maxima) vycházel přímo z příslušných datových souborů. Bylo upuštěno od logaritmování příjmového ukazatele, jelikož taková úprava nemá v případě ČR své opodstatnění, naopak byly logaritmovány hodnoty emisí, které díky významné koncentraci velkých zdrojů (statisticky dobře podchycených), malé rozloze okresu Ostrava-město a měrným jednotkám – t/km² výrazně znevýhodňovaly severomoravskou metropoli a bez této úpravy by hodnocení ukazatele prakticky postrádalo smysl (bohužel mnohem vhodnější údaje o imisích nejsou v okresním členění dostupné). Normalizované hodnoty ukazatelů pak byly zprůměrnovány nejprve za jednotlivé oblasti a poté za hlavní tři komponenty (viz tab.1).

Při zběžném hodnocení provázanosti procesu lidského rozvoje bylo využito korelační analýzy dílčích ukazatelů. Interval, který určují kategorie pro klasifikaci úrovně lidského rozvoje na úrovni krajů i okresů vychází z metody přirozených zlomů (natural breaks – Jenks). Tato metoda se snaží minimalizovat různorodost hodnot souboru v rámci zadaného počtu intervalů a naopak zvýšit různorodost mezi intervaly, vytváří tedy předem zadaný počet „shluků“ navzájem si nejbližších hodnot. Metoda přirozených zlomů je vhodná pro klasifikaci statistických souborů s nenormálním, vícevrcholovým rozdělením a často se používá při zpracování dat se socioekonomickou tematikou. Metoda je implementována v aplikaci ArcView, která byla využita pro tvorbu intervalů a kartogramů.

Hodnocení lidského rozvoje pomocí Alt-HDI

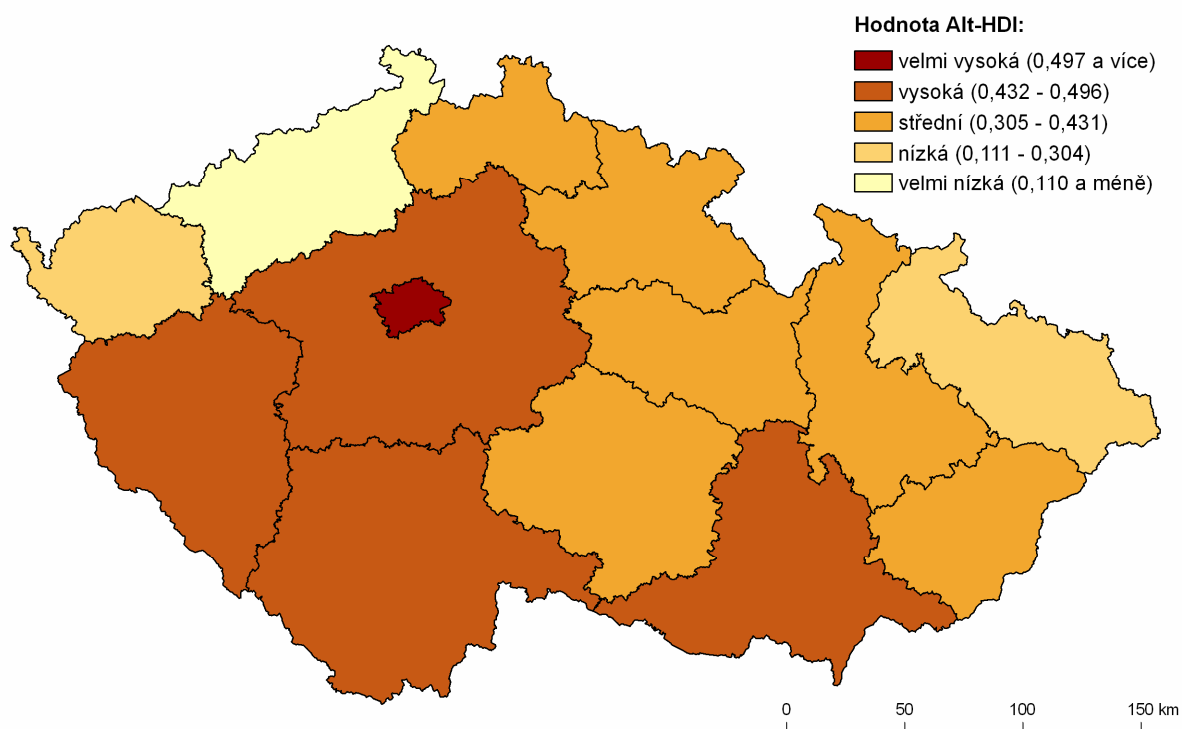
Navržený index byl nejprve aplikován na úroveň krajů. Vzhledem k odlišnému složení indexu nelze samozřejmě na výsledné hodnoty vztáhnout tradiční klasifikaci OSN, ve smyslu vysoká (>0,8), střední (0,5 – 0,8), resp. nízká (< 0,5) úroveň lidského rozvoje, zvolené názvy je třeba vnímat jako pracovní, pro potřeby postižení rozdílů mezi jednotlivými skupinami krajů (nicméně střední interval obsahuje i průměrnou hodnotu daného souboru).

Do kategorie krajů s velmi vysokou úrovní lidského rozvoje spadá pouze hlavní město Praha s hodnotou Alt-HDI = 0,670 (viz obr.1). S výjimkou kriminality a kvality životního prostředí je tento specifický „kraj“ tvořený samotným hlavním městem bez zázemí ve všech ukazatelích mezi nejlépe hodnocenými. Skupina krajů s vysokou úrovní lidského rozvoje je čtyřčlenná, tvoří ji kraje Jihomoravský (0,496), Středočeský (0,475), Plzeňský (0,462), Jihočeský (0,454). Na střední úrovni se nachází šestice krajů tvořící souvislý pás od Liberecka po Zlínsko, včetně Vysočiny (s hodnotami 0,431-0,357). Nízké hodnoty pak vykazují kraje Karlovarský a Moravskoslezský a (0,304 resp. 0,245) a jednoznačně nejnižší hodnoty dosáhl kraj Ústecký. (0,110), který je jako přesný opak Prahy téměř ve všech ukazatelích hodnocen nejhůře (viz příl.2).

¹⁰ Autorský kolektiv CESES při konstrukci Regionálního indexu lidského rozvoje využíval pro dílčí ukazatele průměru ČR, který byl roven 100 %, hodnoty pro jednotlivé regiony se pak pohybovaly nad nebo pod touto hranicí, dle toho zda příslušný ukazatel nabýval v regionu nad- nebo podprůměrnou hodnotu.

Vzhledem k tomu, co již bylo uvedeno o povaze klasického HDI, nemá příliš smyslu nějaké detailní srovnání, přesto byly pro úplnost spočteny hodnoty pro české kraje i původní metodou, používanou OSN. I zde dominovala Praha (s hodnotou 0,931), Ústecký kraj skončil předposlední (0,840) před krajem Karlovarským (0,840). Rozdíly mezi všemi kraji kromě Prahy však byly minimální, všechny zbývající kraje se seřadily v intervalu 0,837-0,866 (Jihomoravský kraj).

Obr.1 Hodnoty Alt-HDI na úrovni krajů

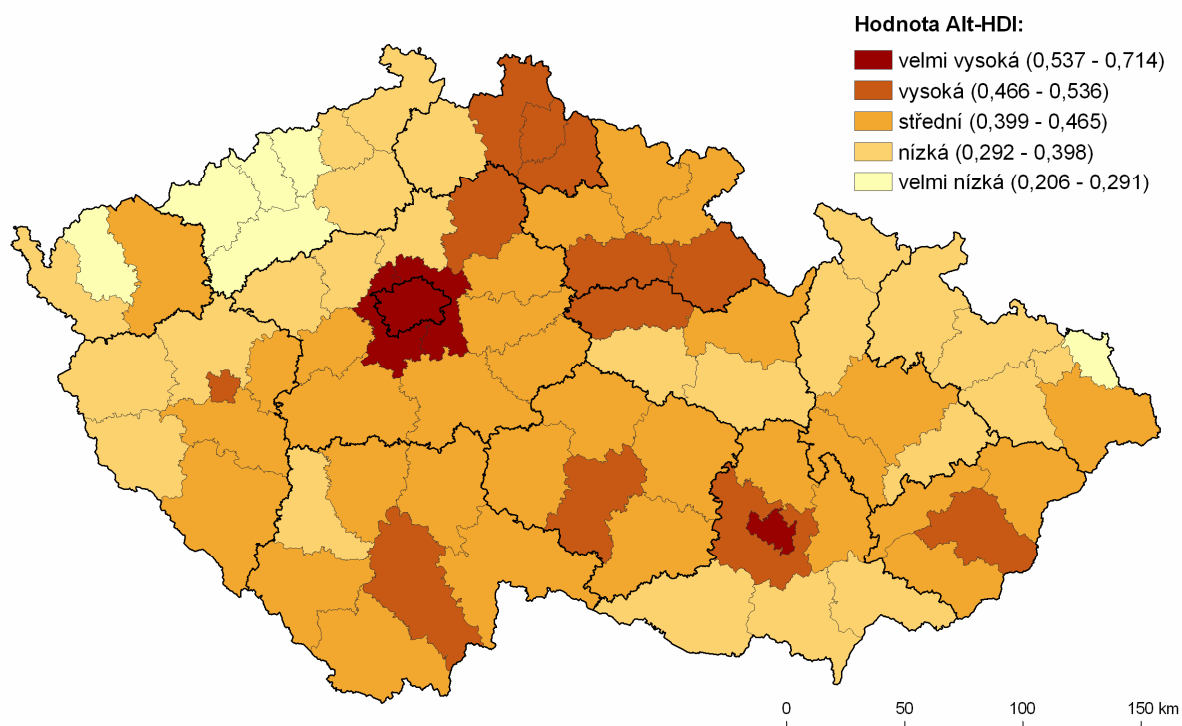

Zdroj: ČSÚ Praha, vlastní výpočty

Daleko zajímavější srovnání se nabízí s již zmiňovaným Regionálním indexem lidského rozvoje použitým v české Zprávě o lidském rozvoji. I v hodnocení autorského kolektivu CESES obsadila poměrně jednoznačné prvenství Praha (celkově bylo také vymezeno pět kategorií), také ve druhé kategorii jsou shodně 4 kraje, pouze ve studii CESES byl Jihomoravský kraj nahrazen Královohradeckým. Také trojice nejhůře hodnocených krajů je shodná, i když v mírně pozměněném pořadí – s odstupem nejnižší hodnoty vykázaly Moravskoslezský a hned po něm Ústecký kraj (tvořili nejslabší kategorii), třetí od konce potom skončil kraj Karlovarský (v kategorii spolu s Olomouckým a Zlínským krajem).

Přes relativně odlišný výběr ukazatelů a metodu výpočtu jsou tedy celkové výsledky velmi podobné a spolu s dalšími obdobně zaměřenými studii znovu potvrzují minimálně výsadní postavení Prahy (zřejmě následované přirozeným zázemím, které tvoří Středočeský kraj), problematickou situaci Podkrušnohoří a Moravskoslezského kraje, následovanou o něco lepšími hodnotami krajů Střední Moravy.

Obr.2 Hodnoty Alt-HDI na úrovni okresů

Zdroj: ČSÚ Praha, vlastní výpočty

Na úrovni okresů jsou výsledky paradoxně méně variabilní, zatímco variační rozpětí souboru krajů činilo téměř 0,7, u výrazně menších okresů potom jen 0,5. V rámci okresů již pozice Prahy není tak dominantní, na druhé straně žádný z „problémových“ okresů není univerzálním poraženým ve většině ukazatelů, i nejhůře hodnocený okres Most, získal nejnižší počet bodů jen ve třech dílčích ukazatelích (míra nezaměstnanosti, kojenecká úmrtnost a počet dokončených bytů). Podobně jako v případě krajů se od zbytku souboru výrazně oddělily nejlépe a nejhůře hodnocené územní jednotky. Zřetelnější je to v případě kladně hodnocené Prahy, jejích sousedních okresů a Brna, kde byl rozdíl oproti nejbližšímu okresu z další kategorie 7 setin. Do takřka stejně velké mezery (a zároveň ještě do nejslabší kategorie) se na opačné straně hodnotového měřítko vklíněl okres Sokolov, který tak tvoří spolu s Karvinou a čtveřicí severočeských okresů skupinu s nejnižšími hodnotami Alt-HDI. Další rozdíly mezi jednotlivými okresy se potom pohybují v řádu tisícín.

Obě největší města těží prakticky ze všech dílčích ukazatelů, s výjimkou kriminality a životního prostředí, téměř to stejné lze říci i o okresech obklopující Prahu, které mají velmi dobrou bilanci prakticky ve všech ukazatelích, menší hodnoty v ukazatelích zdraví nebo vzdělání pak doženou právě v ukazatelích, kde velká města ztrácejí (např. kriminalita). Jako oblasti s vysokou hodnotou Alt-HDI vykryštalizovaly především okresy progresivnějších krajských měst, případně okresy v jejich okolí. Na druhé straně obsazení šestice okresů s velmi nízkými hodnotami Alt-HDI zřejmě není překvapením, možná spíše jen odstup se kterým zaostávají za ostatními okresy a který v dílčích analýzách nemusí být tak zřetelný. Jednotlivé kraje se potom jeví jako relativně homogenní celky, s pochopitelnými výjimkami jako jsou především Středočeský a Jihomoravský kraj.

Závěr

Alternativní ukazatel lidského rozvoje Alt-HDI, který byl v předloženém textu otestován nejprve na krajské a poté i na okresní úrovni je nutné vnímat jako příspěvek do diskuse týkající se syntetického hodnocení regionálních rozdílů (v tomto případě v oblasti lidského rozvoje) na úrovni menších územních celků. Přestože složení ukazatele je značně jednodušší (méně komplexní) než například u porovnávaného Regionálního indexu lidského rozvoje použitého v české Zprávě o lidském rozvoji, byly si výsledky obou indexů na krajské úrovni velmi blízké. Kromě zřejmého výsadního postavení hlavního města shodně poukázaly v hodnocené oblasti lidského rozvoje na velmi dobré postavení Středočeského, Jihočeského a Plzeňského kraje a naopak značné problematickou situaci severozápadních Čech a Moravskoslezského kraje, následované středomoravskými kraji. Při detailnějším hodnocení pak podle Alt-HDI vykazují nejlepší hodnoty okresy většiny krajských měst (případně v jejich sousedství), na opačném konci se potom seřadily okresy potýkající se se všemi negativními důsledky dlouhodobé orientace na odvětví těžkého průmyslu a těžby uhlí a následně jejich útlumu, což je mimo jiné ve shodě s obecně vnímanou realitou regionálních rozdílů v socioekonomické oblasti v rámci ČR.

Složení indexu samozřejmě nelze brát jako definitivní nebo jediné správné, bylo by zřejmě možné některé ukazatele substituovat nebo ještě doplnit jinými. Dalším tématem k diskuzi je pak mechanismus výpočtu, např. členění indexu na různé subkomponenty, kde probíhá dílčí průměrování, má na konečný výsledek nemalý vliv. Samostatnou kapitolou je potom možné přidělování vah některým důležitějším charakteristikám.

Literatura

1. AGOSTINI, SJ; RICHARDSON, SJ. A human development index for US cities: Methodological issues and preliminary findings. *REAL ESTATE ECONOMICS*. 1997, 25 (1): 13-41.
2. BOOYSEN, F. An overview and evaluation of composite indices of development. *SOCIAL INDICATORS RESEARCH*. 2002, 59 (2): 115-151.
3. BPS-Statistics Indonesia, Bappenas and UNDP Indonesia. *Indonesia National Human Development Report 2004: The Economics of Democracy: Financing Human Development in Indonesia* [online, cit. 2007-11-7] Dostupné z WWW: <http://origin-hdr.undp.org/en/reports/nationalreports/asiathepacific/indonesia/indonesia_2004_en.pdf>
4. CESES. *Odkud přicházíme, co jsme, kam jdeme : Zpráva o lidském rozvoji : Česká republika 2003*. 1. vyd. MJF : Praha, 2003. 123 s.ČSÚ. *Regionální rozdíly v demografickém, sociálním a ekonomickém vývoji Jihomoravského kraje v letech 2000 až 2005*. ČSÚ : Brno, 2007. 141 s.
5. DOWRICK, S; DUNLOP, Y; QUIGGIN, J. Social indicators and comparisons of living standards. *JOURNAL OF DEVELOPMENT ECONOMICS*. 2003, 70 (2): 501-529.
6. LIND, N. Values reflected in the Human Development Index. *SOCIAL INDICATORS RESEARCH*. 2004, 66 (3): 283-293.
7. MARCHANTE AJ, ORTEGA B. Quality of life and economic convergence across Spanish regions, 1980-2001. *REGIONAL STUDIES*. 2006, 40 (5): 471-483.
8. MARCHANTE, AJ; ORTEGA, B; SANCHEZ, J. The evolution of well-being in Spain (1980-2001): A regional analysis. *SOCIAL INDICATORS RESEARCH*. 2006, 76 (2): 283 -316.
9. MORSE, S. Greening the United Nations' Human Development Index? *SUSTAINABLE DEVELOPMENT*. 2003, 11 (4): 183-198.

10. PAUL, S. A modified human development index and international comparison. *APPLIED ECONOMICS LETTERS*. 1997, 3 (10): 677-682.
11. UNDP Zambia. *Zambia Human Development Report 2003: Eradication of Extreme Poverty and Hunger in Zambia: An Agenda for Enhancing the Achievement of the Millennium Development Goals* [online, cit. 2007-11-7] Dostupné z WWW:
12. <http://origin-hdr.undp.org/en/reports/nationalreports/africa/zambia/zambia_2003_en.pdf>
13. UNDP Thailand. *Thailand Human Development Report 2007: Sufficiency Economy and Human Development* [online, cit. 2007-11-7]
14. Dostupné z WWW:
15. <http://hdr.undp.org/en/reports/nationalreports/asiathepacific/thailand/thailand_2007_en.pdf>
16. VITURKA, M. a kol. *Regionální vyhodnocení kvality podnikatelského prostředí v České republice*. MU: Brno, 2003. 141 s.

Datové zdroje

17. Publikace Okresy České republiky. Dostupné z WWW: <<http://www.czso.cz/csu/2007edicniplan.nsf/p/1303-07>>
18. Datové publikace sčítání lidu 2001. Dostupné z WWW: <http://www.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/vysledky_sldb_2001>
19. Publikace Analýza bytové výstavby v územích České republiky 1997-2005. Dostupné z WWW: <<http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/p/8209-06>>
20. Publikace Demografická ročenka České republiky v roce 2006. Dostupné z WWW: <<http://www.czso.cz/csu/2007edicniplan.nsf/p/4019-07>>
21. Krajské ročenky. Dostupné z WWW: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/krajske_rocenky>
22. Publikace vydávané krajskými správami ČSÚ. Dostupné z WWW: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/publikace_regiony>
23. Sebevraždy v České republice – 2001 až 2005. Dostupné z WWW: <http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/kapitola/4012-06-2001_az_2005-16>
24. Stav a pohyb obyvatelstva v České republice v roce 2006. Dostupné z WWW: <http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/publ/4001-06-v_roce_2006>

Příl.1 Ukazatele vstupující do výpočtu Regionálního indexu lidského rozvoje podle jednotlivých okruhů (použitého ve Zprávě o lidském rozvoji 2003 pro Českou republiku)

Hodnocené ukazatele	Hodnocené ukazatele
A1 — Demografické předpoklady	B2 — Rodina a sociální soudržnost
A11 – přirozený přírůstek na 1000 obyvatel	B21 – počet sňatků na 1000 obyvatel
A12 – přírůstek stěhováním na 1000 obyvatel	B22 – počet rozvodů na 100 sňatků
A13 – střední délka života při narození	B23 – počet potratů na 100 narozených dětí
A2 — Zdraví a bezpečnost obyvatelstva	B24 – podíl VŠ vzdělaných žen z počtu žen ve věku nad 15 let (%)
A21 – celková úmrtnost na 1000 obyvatel	B3 – Práce a možnosti společenského uplatnění
A22 – kojenecká úmrtnost na 1000 dětí	B31 – registrovaná míra nezaměstnanosti v %
A23 – průměrné procento pracovní neschopnosti	B32 – počet uchazečů o práci na 1 volné pracovní místo
A24 – počet obyvatel na 1 lékaře	B33 – podíl absol. a mladistvých na neumístěn. uchazečích (%)
A25 – počet lůžek v nemocnicích a OLÚ na 1000 obyv.	B34 – podíl ekonomicky aktivních obyvatel (%)
A26 – počet zjištěných trestných činů na 1000 obyv.	C1 — Ekonomická výkonnost regionu
A27 – objasňenost trestných činů v%	C11 – hrubý domácí produkt na obyvatele (Kč)
A3 — Kvalita životního prostředí	C12 – počet soukromých podnikatelů na 1000 obyv.
A31 – hustota obyvatel na 1 km ²	C13 – pořízené hmotné a nehmotné investice na obyv.
A32 – podíl městského obyvatelstva v %	C14 – délka železniční a silniční sítě v km/km ²
A33 – podíl lesů v % celkové plochy	C2 — Sociální status obyvatel
A34 – rozloha maloplošných chráněných území v% celkové plochy	C21 – průměrná hrubá měsíční mzda v Kč
A35 – měrné emise REZZO 1–43 v t na km ² (celkem)	C22 – průměrná výše starobního důchodu v Kč
A36 – podíl obyvatel napojených na veřejný vodovod (%)	C23 – počet vydaných stavebních povolení na 1000 obyv.
A37 – podíl obyvatel napojených na veřejnou kanalizaci (%)	C24 – průměrná hodnota staveb na 1 stavební povolení
B1 – Úroveň školství a vzdělanost obyvatel	C25 – osoby v evidenci sociálně potřebných na 1000 obyv.
B11 – podíl stud. na střed. školách z celk. počtu obyv. produk. věku (%)	
B12 – podíl studentů gymnázií na celk. počtu studentů na SŠ (%)	
B13 – podíl vysokoškolsky vzděl. obyv. na dospělé populaci (%)	
B14 – podíl středoškolsky vzděl. obyv. na dospělé populaci (%)	
B15 – podíl zaměstn. terciárního sektoru na celk. počtu zaměstn. (%)	

Zdroj: CESES, 2003. Upraveno.

Příl.2 Hodnoty Alt-HDI, komponent, okruhů a ukazatelů na úrovni krajů ČR

kraj	PHA	STC	JHC	PLK	KVK	ULK	LBK
kojenecká úmrtnost	1,000	0,962	0,846	0,731	0,394	0,000	0,532
počet obyvatel na 1 lékaře	1,000	0,000	0,250	0,508	0,292	0,138	0,163
naděje dožití žen	1,000	0,522	0,711	0,559	0,324	0,000	0,695
naděje dožití mužů	1,000	0,457	0,616	0,558	0,270	0,000	0,445
Zdraví	1,000	0,485	0,606	0,589	0,320	0,034	0,459
měrné emise zákl. znečišťujících látek	0,222	0,590	0,861	0,780	0,582	0,243	0,749
ekologická stabilita krajiny	0,000	0,189	0,609	0,537	0,872	0,351	1,000
Životní prostředí	0,111	0,389	0,735	0,658	0,727	0,297	0,875
Předpoklady pro dlouhý a zdravý život	0,555	0,437	0,671	0,624	0,524	0,166	0,667
Vzdělání	1,000	0,219	0,255	0,258	0,020	0,000	0,187
registrovaná nezaměstnanost	1,000	0,759	0,724	0,739	0,418	0,000	0,622
potraty na 100 narozených	0,785	0,674	0,701	0,418	0,027	0,000	0,247
průměrná měsíční výše důchodu	1,000	0,258	0,118	0,249	0,120	0,119	0,123
zjištěné trestné činy na 1000 obyv.	0,000	0,737	0,839	0,847	0,746	0,599	0,692
sebevraždy na 100 000 obyv.	0,867	0,327	0,212	0,276	0,610	0,000	0,658
Sociální prostředí	0,730	0,551	0,519	0,506	0,384	0,144	0,468
Předpoklady pro tvořivý život s dostatečným vzděláním	0,865	0,385	0,387	0,382	0,202	0,072	0,328
dokončené byty na 10 000 obyv	0,816	1,000	0,447	0,642	0,211	0,026	0,289
průměrná hrubá měsíční mzda	1,000	0,332	0,079	0,205	0,000	0,138	0,127
intenzita podnikání	1,000	0,478	0,389	0,295	0,351	0,115	0,483
Předpoklady pro přiměřenou životní úroveň/Ekonomické prostředí	0,939	0,603	0,305	0,381	0,187	0,093	0,300
Alt-HDI	0,786	0,475	0,454	0,462	0,304	0,110	0,431
kraj	HKK	PAK	VYS	JHM	OLK	ZLK	MSK
kojenecká úmrtnost	0,721	0,750	0,792	0,830	0,574	0,923	0,558
počet obyvatel na 1 lékaře	0,454	0,138	0,129	0,542	0,467	0,096	0,263
naděje dožití žen	0,908	0,773	0,885	0,855	0,756	0,775	0,473
naděje dožití mužů	0,798	0,563	0,674	0,495	0,502	0,364	0,172
Zdraví	0,720	0,556	0,620	0,680	0,575	0,539	0,366
měrné emise zákl. znečišťujících látek	0,720	0,555	0,887	0,957	0,782	0,776	0,172
ekologická stabilita krajiny	0,383	0,311	0,291	0,188	0,352	0,589	0,537
Životní prostředí	0,551	0,433	0,589	0,572	0,567	0,682	0,354
Předpoklady pro dlouhý a zdravý život	0,636	0,494	0,604	0,626	0,571	0,611	0,360
Vzdělání	0,268	0,241	0,200	0,389	0,264	0,229	0,195
registrovaná nezaměstnanost	0,669	0,600	0,597	0,438	0,412	0,524	0,102
potraty na 100 narozených	0,489	1,000	0,775	0,795	0,786	0,849	0,625
průměrná měsíční výše důchodu	0,156	0,070	0,068	0,060	0,024	0,000	0,276
zjištěné trestné činy na 1000 obyv.	0,917	0,952	1,000	0,794	0,899	0,987	0,774
sebevraždy na 100 000 obyv.	0,472	0,461	1,000	0,993	0,194	0,391	0,327
Sociální prostředí	0,541	0,617	0,688	0,616	0,463	0,550	0,421
Předpoklady pro tvořivý život s dostatečným vzděláním	0,404	0,429	0,444	0,502	0,364	0,390	0,308
dokončené byty na 10 000 obyv	0,237	0,447	0,421	0,579	0,184	0,158	0,000
průměrná hrubá měsíční mzda	0,047	0,045	0,037	0,124	0,024	0,053	0,204
intenzita podnikání	0,435	0,259	0,195	0,372	0,205	0,400	0,000
Předpoklady pro přiměřenou životní úroveň/Ekonomické prostředí	0,239	0,251	0,218	0,358	0,138	0,204	0,068
Alt-HDI	0,426	0,391	0,422	0,496	0,357	0,402	0,245

Zdroj: ČSÚ Praha, vlastní výpočty

Příl.3 Hodnoty Alt-HDI, komponent, okruhů na úrovni okresů ČR

Okres	Zdraví	Životní prostředí	Předpoklady pro dlouhý a zdravý život	Vzdělání	Sociální prostředí	Předpoklady pro tvořivý život s dostatečným vzděláním	Předpoklady pro přiměřenou životní úroveň (Ekonomické prostředí)	Alt-HDI
Praha	0,905	0,230	0,568	1,000	0,691	0,845	0,729	0,714
Benešov	0,642	0,451	0,546	0,265	0,652	0,459	0,365	0,457
Beroun	0,503	0,439	0,471	0,285	0,677	0,481	0,425	0,459
Kladno	0,618	0,274	0,446	0,293	0,473	0,383	0,280	0,370
Kolín	0,603	0,345	0,474	0,260	0,654	0,457	0,345	0,425
Kutná Hora	0,778	0,412	0,595	0,283	0,625	0,454	0,317	0,455
Mělník	0,617	0,217	0,417	0,253	0,581	0,417	0,344	0,393
Mladá Boleslav	0,777	0,379	0,578	0,300	0,671	0,485	0,400	0,488
Nymburk	0,610	0,384	0,497	0,312	0,550	0,431	0,327	0,418
Praha - východ	0,633	0,357	0,495	0,502	0,755	0,628	0,705	0,609
Praha - západ	0,620	0,402	0,511	0,541	0,857	0,699	0,852	0,687
Příbram	0,691	0,494	0,593	0,307	0,578	0,442	0,281	0,439
Rakovník	0,605	0,463	0,534	0,215	0,510	0,363	0,260	0,385
České Budějovice	0,798	0,454	0,626	0,514	0,591	0,552	0,403	0,527
Český Krumlov	0,575	0,765	0,670	0,170	0,534	0,352	0,262	0,428
Jindřichův Hradec	0,700	0,594	0,647	0,213	0,709	0,461	0,196	0,435
Písek	0,731	0,481	0,606	0,363	0,690	0,527	0,205	0,446
Prachatice	0,637	0,817	0,727	0,220	0,535	0,377	0,241	0,449
Strakonice	0,616	0,432	0,524	0,281	0,567	0,424	0,207	0,385
Tábor	0,723	0,411	0,567	0,397	0,672	0,535	0,252	0,451
Domažlice	0,439	0,541	0,490	0,200	0,596	0,398	0,223	0,370
Klatovy	0,621	0,611	0,616	0,283	0,671	0,477	0,255	0,449
Plzeň - město	0,907	0,176	0,541	0,674	0,534	0,604	0,421	0,522
Plzeň - jih	0,658	0,485	0,572	0,204	0,767	0,486	0,248	0,435
Plzeň - sever	0,446	0,500	0,473	0,173	0,577	0,375	0,238	0,362
Rokycany	0,452	0,477	0,465	0,303	0,681	0,492	0,278	0,411
Tachov	0,488	0,599	0,543	0,075	0,550	0,313	0,176	0,344
Cheb	0,487	0,574	0,530	0,159	0,498	0,328	0,290	0,383
Karlovy Vary	0,592	0,607	0,599	0,245	0,537	0,391	0,310	0,434
Sokolov	0,411	0,544	0,478	0,000	0,498	0,249	0,147	0,291
Děčín	0,355	0,776	0,565	0,085	0,305	0,195	0,215	0,325
Chomutov	0,229	0,318	0,274	0,026	0,382	0,204	0,156	0,211
Litoměřice	0,425	0,323	0,374	0,192	0,475	0,333	0,239	0,316
Louny	0,321	0,259	0,290	0,135	0,435	0,285	0,146	0,240
Most	0,211	0,249	0,230	0,094	0,364	0,229	0,159	0,206
Teplice	0,293	0,317	0,305	0,097	0,262	0,179	0,211	0,231
Ústí nad Labem	0,468	0,452	0,460	0,283	0,459	0,371	0,254	0,361
Česká Lípa	0,367	0,599	0,483	0,155	0,475	0,315	0,250	0,349
Jablonec n. Nisou	0,596	0,817	0,707	0,299	0,586	0,442	0,324	0,491
Liberec	0,646	0,565	0,605	0,372	0,596	0,484	0,341	0,477
Semily	0,849	0,582	0,716	0,298	0,575	0,437	0,324	0,492
Hradec Králové	0,881	0,405	0,643	0,559	0,610	0,585	0,347	0,525
Jičín	0,742	0,430	0,586	0,309	0,580	0,445	0,262	0,431
Náchod	0,755	0,441	0,598	0,291	0,673	0,482	0,211	0,430
Rychnov n. Kněžnou	0,775	0,493	0,634	0,302	0,759	0,530	0,245	0,470
Trutnov	0,580	0,542	0,561	0,235	0,551	0,393	0,251	0,402

Zdroj: ČSÚ Praha, vlastní výpočty

Příl.3 Hodnoty Alt-HDI, komponent, okruhů na úrovni okresů ČR - pokračování

Okres	Zdraví	Životní prostředí	Předpoklady pro dlouhý a zdravý život	Vzdělání	Sociální prostředí	Předpoklady pro tvořivý život s dostatečným vzděláním	Předpoklady pro přiměřenou životní úroveň (Ekonomické prostředí)	Alt-HDI
Chrudim	0,644	0,426	0,535	0,240	0,624	0,432	0,220	0,396
Pardubice	0,822	0,279	0,551	0,653	0,745	0,699	0,358	0,536
Svitavy	0,590	0,450	0,520	0,224	0,605	0,415	0,156	0,363
Ústí nad Orlicí	0,713	0,491	0,602	0,307	0,684	0,496	0,185	0,428
Havlíčkův Brod	0,802	0,468	0,635	0,307	0,704	0,505	0,212	0,451
Jihlava	0,778	0,461	0,619	0,318	0,649	0,483	0,313	0,472
Pelhřimov	0,741	0,443	0,592	0,276	0,711	0,494	0,223	0,436
Třebíč	0,686	0,477	0,582	0,275	0,673	0,474	0,192	0,416
Žďár nad Sázavou	0,705	0,495	0,600	0,325	0,767	0,546	0,173	0,440
Blansko	0,709	0,561	0,635	0,353	0,689	0,521	0,204	0,453
Brno - město	0,863	0,363	0,613	0,917	0,681	0,799	0,419	0,611
Brno - venkov	0,671	0,459	0,565	0,337	0,783	0,560	0,340	0,488
Břeclav	0,742	0,505	0,623	0,129	0,585	0,357	0,184	0,388
Hodonín	0,620	0,434	0,527	0,190	0,538	0,364	0,160	0,350
Vyškov	0,699	0,506	0,602	0,293	0,661	0,477	0,210	0,430
Znojmo	0,694	0,445	0,570	0,119	0,429	0,274	0,189	0,344
Jeseník	0,515	0,754	0,634	0,159	0,354	0,256	0,162	0,351
Olomouc	0,735	0,427	0,581	0,484	0,657	0,571	0,242	0,465
Prostějov	0,614	0,414	0,514	0,326	0,586	0,456	0,238	0,403
Přerov	0,510	0,321	0,416	0,344	0,553	0,448	0,168	0,344
Šumperk	0,631	0,635	0,633	0,244	0,560	0,402	0,158	0,398
Kroměříž	0,577	0,459	0,518	0,329	0,673	0,501	0,184	0,401
Uherské Hradiště	0,680	0,526	0,603	0,261	0,639	0,450	0,252	0,435
Vsetín	0,656	0,711	0,683	0,316	0,559	0,437	0,247	0,456
Zlín	0,831	0,517	0,674	0,386	0,676	0,531	0,333	0,513
Bruntál	0,521	0,707	0,614	0,142	0,447	0,295	0,148	0,352
Frýdek - Místek	0,576	0,489	0,532	0,351	0,610	0,480	0,195	0,403
Karviná	0,441	0,220	0,331	0,191	0,466	0,328	0,056	0,238
Nový Jičín	0,524	0,408	0,466	0,293	0,621	0,457	0,207	0,377
Opava	0,575	0,453	0,514	0,257	0,696	0,477	0,183	0,391
Ostrava - město	0,581	0,017	0,299	0,431	0,490	0,461	0,267	0,342

Zdroj: ČSÚ Praha, vlastní výpočty

ŠTRUKTÚRA VZDELANIA V SLOVENSKEJ REPUBLIKE A ABSORPČNÁ SCHOPNOSŤ EURÓPSKEHO SOCIÁLNEHO FONDU V SKRÁTENOM PROGRAMOVACOM OBDOBÍ 2004 - 2006*

DOC. RNDR. VIERA VLČKOVÁ, CSc.
DOC. RNDR. ALŽBETA IVANIČKOVÁ, CSc.

*Ekonomická univerzita v Bratislave, Fakulta národohospodárska,
Katedra verejnej správy a regionálneho rozvoja
Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava
e-mail: vlckova@euba.sk, ivanicko@euba.sk*

Anotácia

Investície do ľudí a vzdelávania, sú prioritou modernej vzdelávacej politiky pre prípravu kvalifikovanej pracovnej sily a vyrovnanie sa so súčasnými demografickými zmenami.

Článok sa zaoberá identifikáciou vzdelanostnej úrovne obyvateľov Slovenska a jeho jednotlivých regiónov a súčasne poukazuje na základe ESF dosah intervencií na rozvoj ľudských zdrojov v programovacom období 2004 – 2006.

Rozmanitosť sociálno-ekonomického potenciálu v regiónoch Slovenska implikoval rôznorodý prístup k prioritám a opatreniam zameraných na oblasť rozvoja ľudských zdrojov.

Všetky regióny môžu mať prospech z investovania do oblasti ľudských zdrojov, ale nie všetky regióny sú rovnako pripravené na takéto investovanie.

Annotation

Investments into humans and education are a priority of modern education policy oriented on preparation of qualified labour force and facing up to current demographic changes.

The article is focused on identification of education level of Slovak citizens in regions and is prepared on the bases of ESF interventions to development of the human resources in the operational programmes implemented during the shortened programming period 2004 – 2006 in the Slovak republic.

Diversity of socio-economic potential in Slovak regions predicated miscellaneous approaches to priorities and measures oriented on development of the human resources.

All regions might benefit from investing to human resources but not all regions are equally prepared for the investing.

Kľúčové slová

vzdelanosť, stredné školy, vysoké školy, štruktúra vzdelávacieho systému, operačné programy v SR, absorpčná schopnosť, absorpčná schopnosť ESF, analýza absorpčnej schopnosti operačných programov zameraných na oblasť ľudských zdrojov

Key words

Education, structure of education, operational programmes in the Slovak republic, absorption capacity, European social fund, human resources

* Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 1/4643/07 " Ľudské zdroje, ako predpoklad konkurencieschopnosti regiónu"

Úvod

Vedomostná spoločnosť vytvára tlaky na kvalifikáciu pracovnej sily s požiadavkou na

- stále viac odborných vedomostí,
- pracovné zručností a návyky,
- celoživotné vzdelávanie
- väčšiu špecializáciu,
- zvýšenie jej národnej a medzinárodnej mobility.

V súčasnosti prebieha v mnohých európskych štátoch reforma systému vzdelávania s cieľom pripraviť pracovnú silu, ktorá by zvládla požiadavky kladené na modernú vedomostnú spoločnosť. Jednou z hlavných úloh je zabezpečiť flexibilitu a zvýšiť dynamickosť vzdelania. Reformy vo vzdelávacích systémoch stierajú hranice medzi počiatočným, ďalším a celoživotným vzdelávaním.

Na podporu reforiem v oblasti vzdelávania posilnila Európska únia pre svoje členské štáty jeden zo štrukturálnych fondov, a to Európsky sociálny fond (ESF). Tento fond zohrával dôležitú úlohu v oblasti vzdelávania nielen v programovacom období 2000 – 2006, ale v súčasnom programovacom období predstavuje ESF aj pre Slovenskú republiku (SR) v oblasti reformy vzdelávacej politiky obrovskú príležitosť. Prostriedky z ESF na vzdelávanie budú tvoriť dominantnú časť prostriedkov reformy vzdelávania v SR. Na rozdiel od prostriedkov určených na normatívne financovanie vzdelávania, sú prostriedky z ESF menej účelovo viazané a môžu byť jedným z najdôležitejších nástrojov reforiem i vo vzdelávacom systéme vo všeobecnosti, na potrebe ktorých sa zhoduje politická reprezentácia, odborná i širšia verejnosť.

Kvalita programovania a jej väzba na pokračujúce reformy v oblasti vzdelávania sú preto významnou výzvou a pri jej úspešnom zvládnutí môžu prostriedky z ESF (ale aj z ostatných štrukturálnych fondov) posunúť vzdelávací systém na Slovensku významne dopredu.

Cieľom príspevku je stručne zhrnúť stav v oblasti vzdelávania vo svetle dokumentovania súčasného stavu dosiahnutého vzdelania slovenskej populácie a poukázať na schopnosť využitia pomoci z Európskeho sociálneho fondu na rozvoj vzdelávania, a to na základe implementácie Sektorového operačného programu Ľudské zdroje (SOP LZ) pre regióny Cieľa 1 a na základe implementácie JPD pre región patriaci pod Cieľ 3 v programovacom období 2004 - 2006. Poukázať na význam ESF, na jeho absorpčnú schopnosť, na základe realizovaných projektov a čerpania finančných prostriedkov pre oblasť vzdelávania.

Prvým krokom pri analýze absorpčnej schopnosti prostriedkov z ESF zameranej na oblasť vzdelávania, je stručný pohľad na súčasný stav vzdelávania v SR.

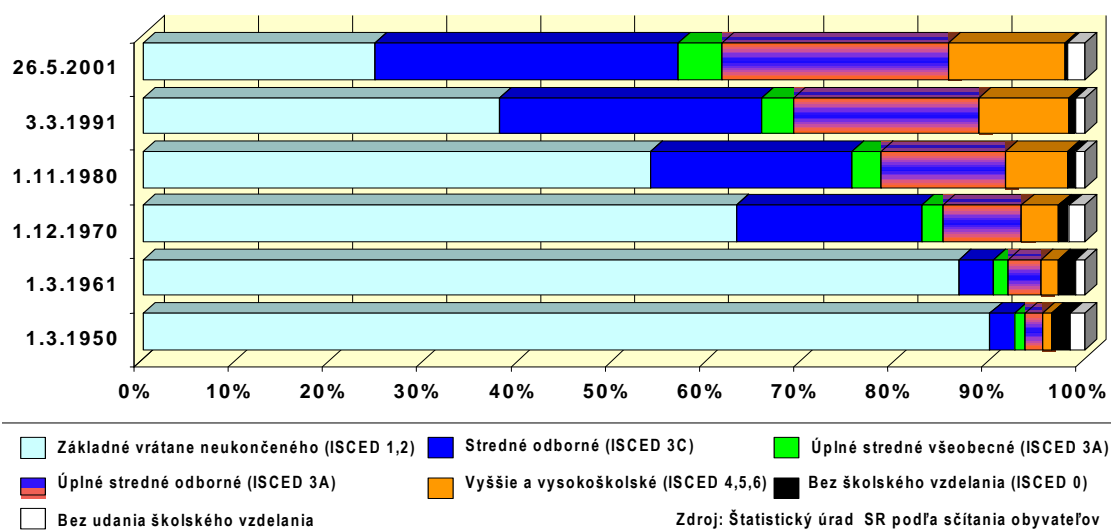
Vývoj vzdelanostnej úrovne obyvateľstva na Slovensku

Na Slovensku sa stretávame so značnými rozdielmi v úrovni vzdelania obyvateľstva medzi jednotlivými regiónmi. Táto diferenciacia má odraz nielen v štruktúre zamestnanosti, ale i v životnej úrovni obyvateľstva a podiele nezamestnaných. Súčasný stav kvalifikácie pracovnej sily, teda ekonomicky aktívneho obyvateľstva, odrážal predchádzajúci vývoj.

Situáciu na Slovensku podľa najvyššie dosiahnutého stupňa vzdelania za roky 1950 -2001 dokumentuje graf 1.

V druhej polovici 20. storočia došlo k prudkému zvýšeniu úrovne vzdelanosti obyvateľov Slovenska. Počet obyvateľstva so základným a nižším vzdelaním klesol vo vekovej skupine 25 rokov a viac pod 25 % a zvýšil sa podiel stredoškolsky vzdelaného obyvateľstva. Slovensko už dosiahlo cieľ navrhnutý Európskou úniou na rok 2010 a to 80% populácie 25 – 64 ročných so stredoškolským vzdelaním. V tomto ukazovateli patrí Slovenská republika k špičke v rámci EÚ.

Graf 1: Obyvateľstvo SR nad 25 rokov podľa najvyššieho stupňa vzdelania podľa kategorizácie ISCED v rokoch 1950-2001

Zdroj: Štatistický úrad SR, In: Vantuch, J. 2003

Výrazne odlišná situácia v porovnaní s inými krajinami je v oblasti stredného odborného vzdelania a s vyšším stupňom vzdelania. Vyššie ako stredné, ale nie vysokoškolské vzdelanie, predstavuje v slovenskom systéme vzdelávania len 2,2 % obyvateľstva s touto úrovňou vzdelania, čo je výrazne pod priemerom OECD 9,4 %¹. V roku 2000 Maďarsko vykazovalo 31,2 %, Poľsko 12,6 %, ČR 9 %.

Neuspokojivo nízky je aj podiel obyvateľstva s vysokoškolským vzdelaním. Po vstupe do EÚ sa Slovensko zaradilo na tretie miesto od konca pred Taliansko a Portugalsko. I keď sa počty študentov usilujúcich o terciárne vzdelanie zvyšujú (napr. v školskom roku 2001/2002 to bolo 18,7 % 20 až 24-ročných), stále nie sú dostačujúce.

Uvedená štruktúra vzdelania dostáva iný rozmer, ak uplatníme priestorový aspekt rozloženia ekonomický aktívneho obyvateľstva podľa vzdelania. Z regionálneho hľadiska je situácia prezentovaná v tabuľke 1.

¹ OECD Indicators, 2002.

Tendenciu postupného poklesu obyvateľstva s najvyšším základným vzdelaním majú prakticky všetky kraje až na kraje Banskobystrický a Prešovský, kde sa situácia nezmenila resp. počet obyvateľstva so základným vzdelaním mierne narástol – Graf 2.

Počet osôb s ukončením stredným odborným vzdelaním (ISCED 3C) vo všetkých krajoch poklesol, pričom ale narástol počet osôb s ukončeným úplným stredoškolským vzdelaním (až na Bratislavský, Banskobystrický resp. Prešovský kraj) – Graf 3.

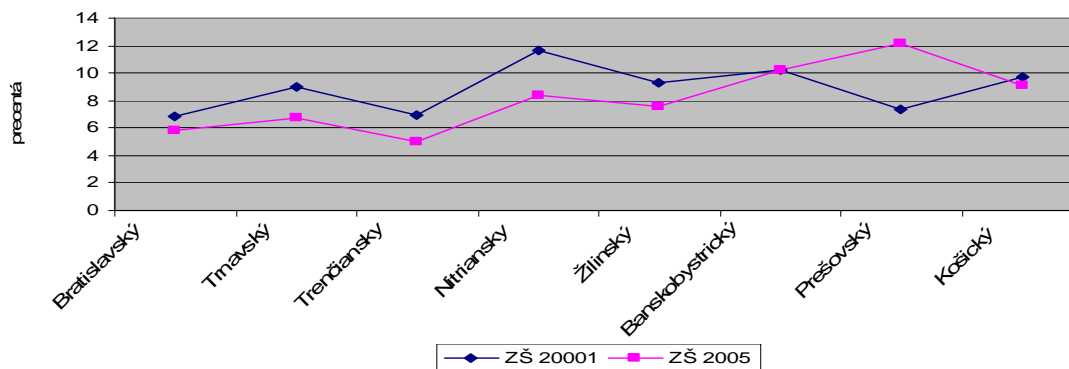
Jednoznačne vo všetkých krajoch narástol počet osôb s najvyšším ukončeným vysokoškolským vzdelaním – Graf 4.

Tabuľka 1: Ekonomicky aktívne obyvateľstvo podľa vzdelania (v %) v krajoch SR

Kraj	ZŠ		SOU		SŠ		VŠ	
	2001	2005	2001	2005	2001	2005	2001	2005
Bratislavský	6,8	5,8	24,2	21,8	45,9	45,6	23,1	26,8
Trnavský	9	6,7	42,7	36,7	40,2	44,9	8,1	11,7
Trenčiansky	6,9	5	46,3	38,9	37,8	42,8	9	13,3
Nitriansky	11,7	8,4	42,3	42,12	37,4	40,53	8,5	8,8
Žilinský	9,3	7,6	44,3	38,6	37,6	40,8	8,8	13,1
Banskobystrický	10,2	10,2	36,8	32,8	44,4	42,5	8,7	14,1
Prešovský	7,4	12,2	42,6	37,3	40,5	40,5	9,5	10
Košický	9,7	9,1	40,3	32,2	41,7	46,8	8,3	11,8
SR spolu	8,9	8,3	39,8	35,1	40,7	43	10,6	13,6

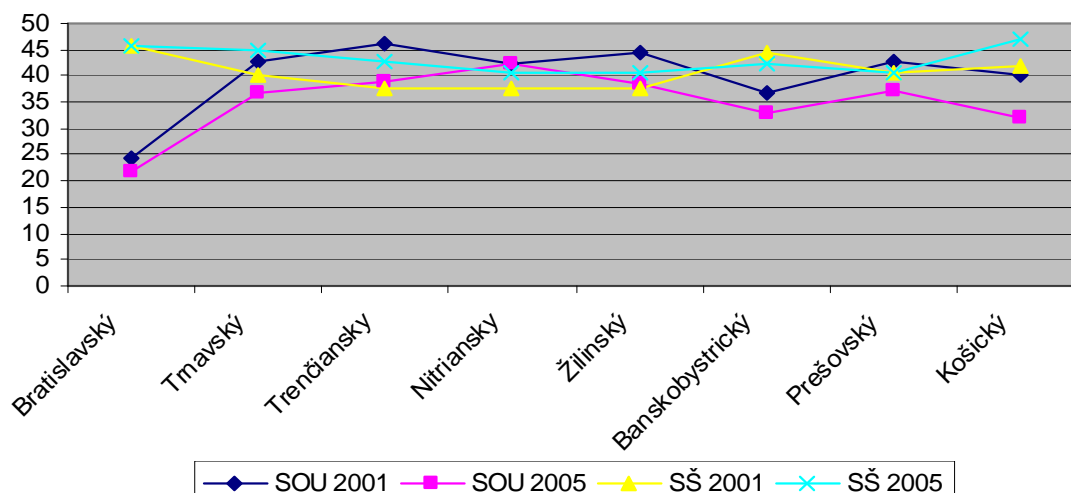
Zdroj: Štatistická ročenka regiónov SR za rok 2006

Graf 2: Tendencia postupného poklesu obyvateľstva s najvyšším základným vzdelaním podľa krajov Slovenska (v %, obdobie 2001 – 2005)

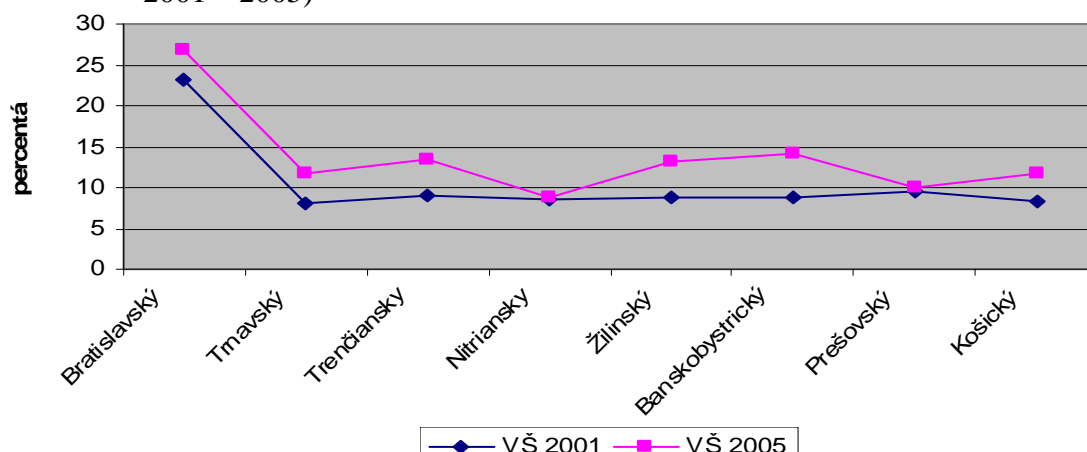
Zdroj: : Štatistická ročenka regiónov SR za rok 2006. Vlastné spracovanie.

Graf 3: Tendencie v strednom odbornom vzdelaní a v úplnom stredoškolskom vzdelaní podľa krajov Slovenska (v %, obdobie 2001 – 2005)

Zdroj: : Štatistická ročenka regiónov SR za rok 2006. Vlastné spracovanie

Graf 4: Osoby s najvyšším vysokoškolským vzdelaním podľa krajov (v %, obdobie 2001 – 2005)

Zdroj: : Štatistická ročenka regiónov SR za rok 2006. Vlastné spracovanie

Najväčší význam pre rast ľudského kapitálu, ako zdroja vedomostnej spoločnosti má terciárne vzdelávanie. V ňom sa pripravuje vysokokvalifikovaná pracovná sila, bez ktorej rozvoj vedomostnej spoločnosti nie je možný. Poslaním vysokých škôl na Slovensku, ktoré je dnes súčasťou európskeho priestoru vysokoškolského vzdelávania a spoločného európskeho výskumného priestoru, je rozvíjať harmonickú osobnosť, vedomosti a tvorivosť človeka. Vysoké školy poskytujú vysokoškolské vzdelávanie v rámci akreditovaných študijných programov. Študijný program prebieha v troch stupňoch.

Vzdelanostná úroveň a špecializácia mladých ľudí priamo závisí od ponuky odborov a štruktúry stredných a vysokých škôl. Tá sa ukazuje v Slovenskej republike ako

nepostačujúca a nezodpovedajúca potrebám trhu práce. Problémom je najmä vytvorená sieť stredných škôl, ktorá nie je schopná pružne reagovať na požiadavky na trhu práce².

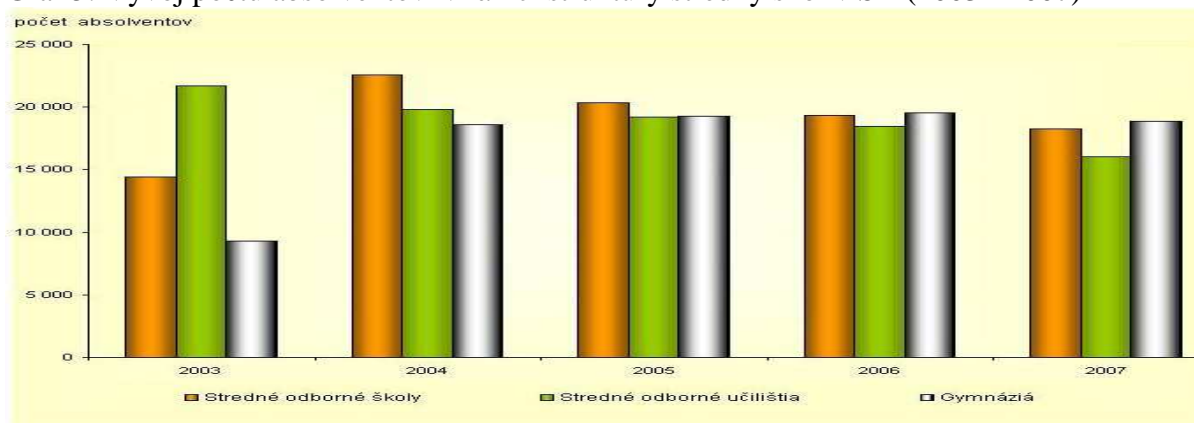
Problémy spojené s požiadavkami na trhu práce v SR sa odzrkadlili aj v štruktúre stredoškolského vzdelania. (Graf 5).

Práve stredoškolské odborné vzdelávanie prechádza recesiou a dostáva sa na okraj záujmu žiakov, ale aj celej spoločnosti. Podľa M. Porubčinovej (2002) problémom sú okolnosti v čase prípravy na povolanie, ktoré vedú k tomu, že mládež opúšťa školu s vedomosťami, ktoré nie sú využiteľné na trhu práce a rozširuje rady nezamestnaných.

Transformáciou ekonomiky sa zvýraznila minimálna spolupráca zamestnávateľov a škôl. Tieto väzby boli v minulosti veľmi intenzívne a odborné stredné školy vznikali najmä ako riešenie zvyšujúceho sa dopytu zamestnávateľov po pracovnej sile v danom odbore. Zmena odvetvovej skladby slovenskej, viedla k tomu, že táto spolupráca zanikla. Školy stratili svoj pôvodný účel. To, že školy a podniky spolu nespolupracujú dokazuje, že len 2,7 % žiakov sa pripravuje na svoje povolanie pre konkrétnu fyzickú alebo právnickú osobu³.

Z analýzy grafu 5 vyplýva, že počet absolventov SOU klesá. Kým v roku 2003 ich bolo spomedzi absolventov všetkých stredných škôl najviac (vyše 22 tisíc, v roku 2007 bol ich počet spomedzi všetkých škôl najnižší, len okolo 17 tisíc). Ich počet sa znížil najmä na úkor absolventov gymnázií. Pritom vzniká paradoxná situácia, že po absolventoch stredných odborných učilišť na trhu práce stále narastá dopyt. Odhad čistého ročného salda potreby pracovných síl len napríklad v automobilovom, elektrotechnickom a stavebnom priemysle je ročne cca 14 300 ľudí.⁴ Pritom tento dopyt po pracovníkoch slovenský trh zatiaľ nevie naplniť.

Graf 5: Vývoj počtu absolventov v rámci štruktúry stredných škôl v SR (2003 - 2007)

Zdroj: Absolventi stredných škôl (2003 - 2007), Štatistický úrad SR.
<http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=11152> 5.3.2008

Vzdelanostná úroveň a špecializácia mladých ľudí priamo závisí od ponuky odborov a štruktúry stredných a vysokých škôl. Tá sa ukazuje ako nepostačujúca a nezodpovedajúca

² V súčasnosti bol prijatý zákon (21.5.2008), ktorý by mal do škôl priniest reformu, teda zmenu učebných osnov tak, aby samotné školy dostali viac priestoru na vlastnú sebarealizáciu.

³ Gramata, J.: Príspevok v konferencii MPSVaR o zosúladovaní vzdelávania s trhom práce konanej 26.6.2007

⁴ Gramata, J.(2007): tamtiež

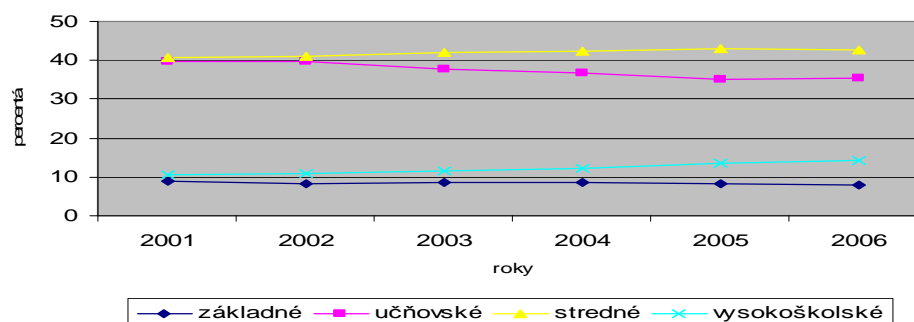
potřebám trhu práce. Vzdelanostná úroveň ekonomicky aktívneho obyvateľstva sa odráža, ako v jej zamestnanosti, tak i v nezamestnanosti (Grafy 6, 7, 8).

Tabuľka 2: Bilancia ekonomickej aktivity podľa vzdelania v %

Vzdelanie		2001	2002	2003	2004	2005	2006
Ekonomicky aktívne obyvateľstvo	Základné	8,9	8,4	8,5	8,5	8,3	7,8
	Učňovské	39,8	39,8	37,9	36,8	35,1	35,3
	Stredné	40,7	41,0	41,9	42,3	43,0	42,6
	Vysokoškolské	10,6	10,8	11,7	12,4	13,6	14,3
Pracujúci podľa vzdelanie	Základné	6,3	5,6	5,6	5,0	4,6	4,6
	Učňovské	38,8	38,8	38,8	35,8	34,1	34,6
	Stredné	42,5	42,9	41,6	44,8	45,7	44,9
	Vysokoškolské	12,4	12,7	14,0	14,4	15,6	15,9
Nezamestnaní podľa vzdelanie	Základné	19,9	20,6	23,2	24,1	27,2	28,3
	Učňovské	44,6	44,3	42,3	41,5	39,7	40,5
	Stredné	32,9	32,4	31,3	30,6	29,1	27,8
	Vysokoškolské	2,6	2,7	3,2	3,8	4,0	3,5

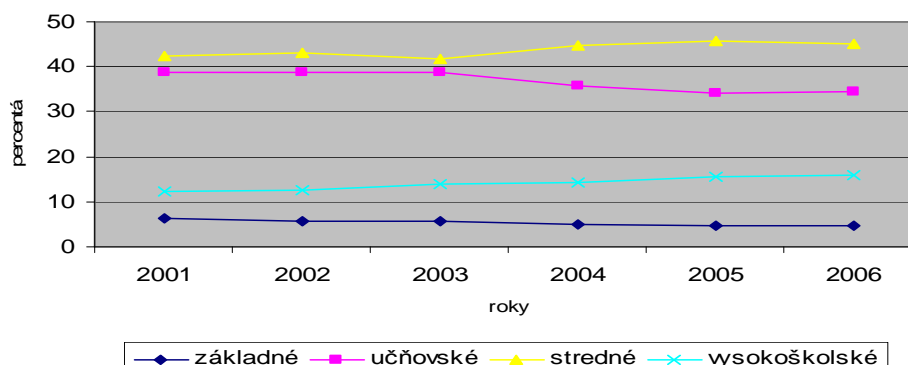
Zdroj: Vlastné prepočty na základe výberového zisťovania pracovných síl údajov ŠÚ SR. Bilancia ekonomickej aktivity – ekonomicky aktívne obyvateľstvo od 15 rokov podľa vzdelania

Graf 6: Bilancia ekonomicky aktívne obyvateľstvo podľa vzdelania (v %)

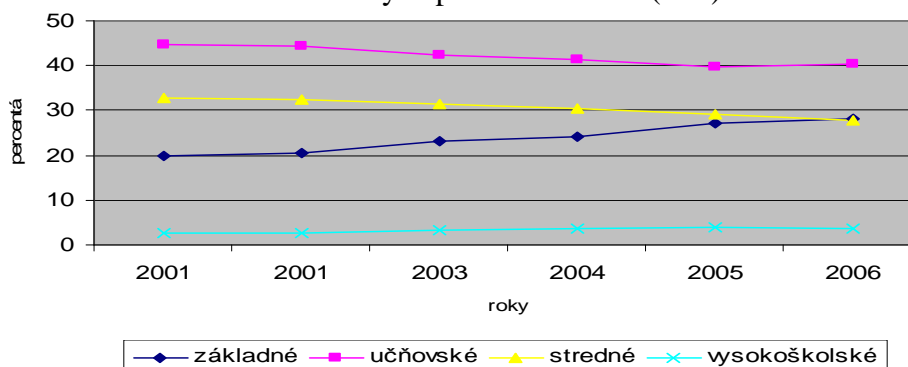
Zdroj: Vlastné prepočty na základe výberového zisťovania pracovných síl údajov ŠÚ SR. Bilancia ekonomickej aktivity – ekonomicky aktívne obyvateľstvo od 15 rokov podľa vzdelania

Graf 7: Bilancia pracujúcich podľa vzdelania (v %)

Zdroj: Vlastné prepočty na základe výberového zisťovania pracovných síl údajov ŠÚ SR. Bilancia ekonomickej aktivity – ekonomicky aktívne obyvateľstvo od 15 rokov podľa vzdelania

Graf 8: Bilancia nezamestnaných podľa vzdelania (v %)

Zdroj: Vlastné prepočty na základe výberového zisťovania pracovných síl údajov ŠÚ SR. Bilancia ekonomickej aktivity – ekonomicky aktívne obyvateľstvo od 15 rokov podľa vzdelania

Samotný vzdelávací systém a jeho harmonizácia s trhom práce je len nevyhnutou, nie však dostačujúcou podmienkou efektívnej politiky zamestnanosti. Najlepšou politikou pre nezamestnaných, ale aj pre zamestnaných je ich vzdelávanie. Zvlášť vysokou prioritou je celoživotné vzdelávanie. Nedostatočne vzdelané vrstvy obyvateľstva sú čím ďalej tým viac vytláčané na perifériu trhu práce. Aj keď vzdelanostná úroveň obyvateľstva Slovenska, a tým aj vzdelanostná úroveň pracovnej sily je pomerne vyhovujúca, jej regionálne rozloženie a profesijná štruktúra nie sú dostatočne vyvážené. V SR je celoživotné vzdelávanie zakotvené v Programovom vyhlásení vlády z roku 2002 ako jedna z priorit rozvoja spoločnosti. Základným strategickým dokumentom je Národný program výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15 – 20 rokov – Milénium, ktorý obsahuje piliere a stratégiu reformných zmien v oblasti vzdelávania. Koncepcia ďalšieho vzdelávania v Slovenskej republike schválená v roku 2004 predstavuje analytický materiál súčasného stavu ďalšieho vzdelávania a základné predpoklady jeho rozvoja do roku 2010. V roku 2005 bola schválená Stratégia konkurencieschopnosti Slovenska do roku 2010, ktorá predstavuje slovenskú „Lisabonskú stratégiu“, pričom obsahuje aj časť vzdelávanie. Na ňu nadväzuje Akčný plán Vzdelávanie a zamestnanosť. Vstupom Slovenska do Európskej únie pribudli ďalšie dokumenty, ktoré prispievali na rozvoj vzdelávania. K týmto dokumentom patrili operačné programy a programy iniciatívy Spoločenstva, podporované zo štrukturálnych fondov. K strategickým slovenským materiálom možno ešte priradiť aj Národný strategický referenčný rámec na obdobie rokov 2007 – 2013 so schváleným Operačným programom Vzdelávanie, kde je jednou z oblastí podpory podpora celoživotného vzdelávania. Podobne

ako pri SOP Ľudské zdroje, aj v tomto OP sa predpokladá istý regionálny rozmer. V júni 2007 vláda prerokovala a schválila dlhodobu pripravovaný návrh zákona o celoživotnom vzdelávaní. Jeho cieľom je vytvoriť pravidlá a postupy uznávania výsledkov neformálneho vzdelávania a neformálneho učenia sa, ktoré budú motivovať občanov aktívne vstupovať do otvoreného systému celoživotného vzdelávania s cieľom nadobúdať nové kvalifikácie podľa vlastných potrieb a potrieb trhu práce.

ABSORPČNÁ SCHOPNOSŤ ESF zameraná na rozvoj vzdelávania

Výdavky na rozvoj ľudských zdrojov podľa programov politiky súdržnosti pokrývajú široký rámec intervencií ako vzdelávanie, programy pre pracovný trh, sociálna inklúzia, podnikateľstvo, činnosti pre ženy a pod. Od uplatňovania týchto intervencií závisí aj absorpčná schopnosť ESF. V uplynulom rozpočtovom období vo všeobecnosti platilo, že nové členské štáty si stanovili priority tak, aby maximalizovali svoju absorpčnú schopnosť, s ohľadom na skutočnú aktuálnosť potrieb v rámci krajiny.

V tejto časti príspevku sa zameriame na otázku absorpčnej schopnosti na strane dopytu, t.j. schopnosti absorbovať finančné prostriedky na jednotlivé priority v operačných programoch financovaných z ESF na základe realizovaných projektov.

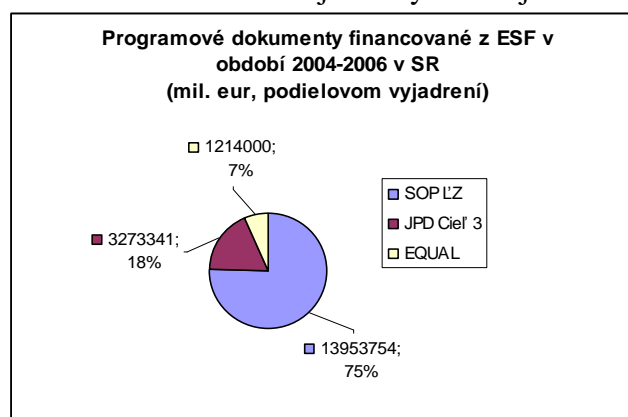
Koncept analýzy absorpčnej schopnosti je realizovaný na úrovni projektov, kde si ale treba uvedomiť, že miera vyčerpaných finančných prostriedkov neodráža kvalitatívnu stránku absorpčnej schopnosti pomoci, ale len špecifické manažérske schopnosti administratívnej pripravenosti centrálnych, regionálnych a lokálnych orgánov, resp. manažérske schopnosti na národnej úrovni členského štátu na jednej strane a požiadavky Európskej komisie na druhej strane.

Absorpčná schopnosť je úzko spojená s alokáciou štrukturálnych fondov a Kohézneho fondu a súvisí s pripravenosťou na čerpanie pomoci z týchto fondov. Každý štát má svoju limitovanú schopnosť účinne absorbovať externú investičnú pomoc, tzn. že existuje určitý rozsah, ktorý členský štát je schopný plne vyčerpať efektívnym a účinným spôsobom alokované finančné zdroje.

Meranie absorpčnej schopnosti sa obyčajne (čiastočne označované ako nedokonalé meranie) realizuje na základe porovnania aktuálnej pridelenej pomoci ku dosiahnutému stavu vyčerpaných prostriedkov pomoci. Vyčerpané prostriedky ako percento z celkového množstva prostriedkov pomoci určujú absorpčnú mieru čerpania. Táto miera ako sme už uviedli neurčuje kvalitatívnu stránku absorpčnej schopnosti, ale môže byť využitá ako ukazovateľ na porovnanie výkonnosti rôznych sektorov, operačných programov, regiónov a spôsobov čerpania pomoci a tak identifikovať slabé miesta absorpčnej schopnosti.

Všeobecne sa uvádza, že absorpcia je fundamentálny úspech implementácie. Pojem absorpčná schopnosť sa v SR skloňuje predovšetkým v súvislosti s prostriedkami plynúcimi do SR z EÚ. Preto je vysvetľovaná ako schopnosť vyčerpať finančné prostriedky zo štrukturálnych fondov na základe realizovaných projektov ako nevyhnutnej súčasti implementácie operačných programov.

Graf 9: Programové dokumenty financované z ESF v SR so zameraním na rozvoj ľudských zdrojov

Zdroj: www.strukturalnefondy.sk

V SR k základným programovým dokumentom zameraných na rozvoj ľudských zdrojov a financovaných z ESF patria Sektorový operačný program Ľudské zdroje (SOP ĽZ) pre NUTS 2 Cieľ 1 a pre NUTS 2 Cieľ 3 Bratislavský kraj bol spracovaný Jednotný programový dokument (JPD) a tiež iniciatíva Spoločenstva EQUAL. V príspevku sa budeme venovať len absorpčnej schopnosti implementáciou SOP ĽZ a JPD Cieľ 3 pre Bratislavský región NUTS 2.

Sektorový operačný program Ľudské zdroje (SOP ĽZ)

SOP ĽZ sa zameriaval na opatrenia, ktoré pokrývali problematiku rozvoja aktívnej politiky trhu práce, rovnosti príležitostí na trhu práce a podporu sociálnej inklúzie, rozvoja celoživotného vzdelávania a prispôsobovania pracovnej sily. Tento program mal nasledovné priority:

Tabuľka 3: SOP Ľudské zdroje – priority, alokácia, čerpanie prostriedkov, absorpčná schopnosť

Priorita	Pridelené finančné prostriedky zo zdrojov EÚ a ŠR v tis. Sk	Vyčerpané finančné prostriedky EÚ a ŠR k 24.3.2008 v tis. Sk	Podiel vyčerpaných a pridelených finančných prostriedkov v %
1. Rozvoj aktívnej politiky trhu práce	9 010 510	7 139 378	79,23
2. Posilnenie sociálnej inklúzie a rovnosti príležitostí na trhu práce	935 745	186 978	19,98
3. Zvýšenie kvalifikácie a adaptability zamestnancov a osôb vstupujúcich na trh práce	3 575 089	686 830	19,21
Technická pomoc	432 411	248 163	57,39
Spolu (absorpčná schopnosť)	13 953 754	8 261 349	59,21

Zdroj: www.strukturalnefondy.sk

Jednotný programový dokument NUTS 2 Bratislava Cieľ 3

Jednotný programový dokument NUTS 2 Bratislava – cieľ 3 bol referenčným dokumentom, na základe ktorého bola v programovacom období 2004 – 2006 poskytovaná podpora na rozvoj ľudských zdrojov na území Bratislavského kraja.

Globálnym cieľom programového dokumentu bolo zvyšovanie konkurencieschopnosti regiónu prostredníctvom rozvoja ľudských zdrojov, pre naplnenie tohto cieľa boli stanovené dva špecifické ciele zlepšenie efektívnosti aktívnej politiky trhu práce s osobitným dôrazom na znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie a osoby ohrozené sociálnou exklúziou s cieľom napomôcť ich začleňovaniu na trh práce a zvýšenie roly celoživotného vzdelávania a výskumu a vývoja pri zabezpečovaní adaptabilnej pracovnej sily požadovanej spoločnosťou založenou na vedomostiach.

Z hľadiska využitia Európskeho sociálneho fondu v rokoch 2004 – 2006 boli v programovom dokumente určené dve priority:

Tabuľka 4: JPD Bratislavský kraj Cieľ 3 – priority, alokácia a čerpanie prostriedkov, absorpčná schopnosť

Priorita	Pridelené finančné prostriedky zo zdrojov EÚ a ŠR v tis. Sk	Vyčerpané finančné prostriedky EÚ a ŠR k 24.3.2008 v tis. Sk	Podiel vyčerpaných a pridelených finančných prostriedkov v %
1. Rozvoj aktívnej politiky trhu práce a sociálnej integrácie	795 256	317 956	39,98
2. Rozvoj celoživotného vzdelávania a podpora rozvoja výskumu a vývoja v kontexte zvyšovania kvality ľudských zdrojov	2 358 588	655 321	27,78
Technická pomoc	119 497	72 173	60,40
Spolu (absorpčná schopnosť)	3 273 341	1 045 540	31,9

Zdroj: www.strukturalnefondy.sk

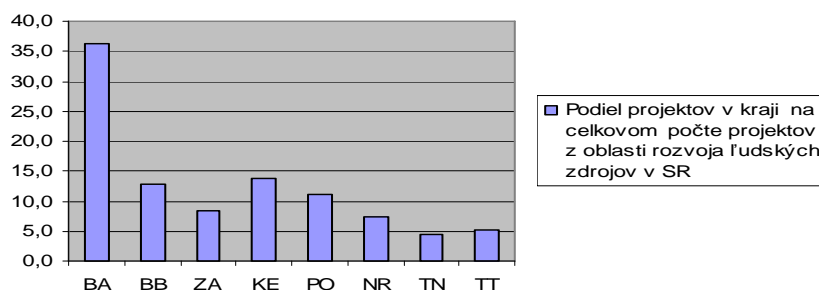
Jednou z kľúčových záležitostí je absorpčná schopnosť v rámci jednotlivých regiónov/krajov. Za jednotlivé kraje analyzujeme absorpčnú schopnosť podľa operačných programov, priorít a opatrení. Absorpčnú schopnosť regiónov určuje schopnosť potenciálnych žiadateľov pripraviť kvalitný projekt a úspešne ho realizovať. Dosiahnutie určitej miery absorpčnej schopnosti regiónu určuje stupeň získania doplnkových finančných zdrojov, ktoré regióny získavajú na základe realizovaných projektov rôznymi subjektmi, aby mohli realizovať širší rozvoj svojho územia, než im dovoľujú ich bežné rozpočtové obmedzenia.

Pre porovnanie absorpčnej schopnosti regiónov možno použiť ukazovateľ pomeru projektov na počet obyvateľov kraja/regiónu a podiel realizovaných projektov v kraji.

Najviac projektov bolo realizovaných v Bratislavskom kraji, t.j. 36,4 % z celkového počtu realizovaných projektov, najmenej v Trenčianskom kraji (5,1 %), (Graf 10). Tomu zodpovedajú aj výsledky porovnávania počtu obyvateľov pripadajúcich na jeden realizovaný projekt (výsledky demonštruje graf 11).

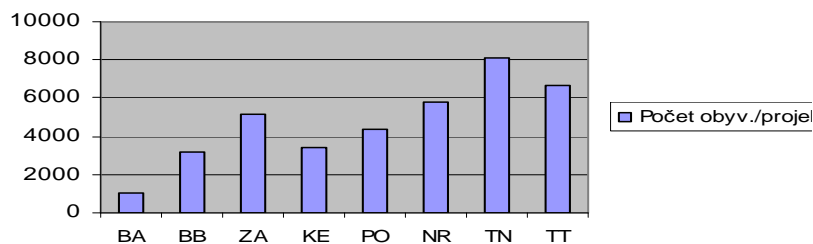
Regionálna absorpčná schopnosť bola meraná počtom realizovaných projektov v jednotlivých regiónoch (krajoch) Slovenska. Bolo identifikovaných celkom 1 060 projektov z dvoch programových dokumentov SOP ĽZ a JPD NUTS 2 BA Cieľ 3. Prevalu realizovaných projektov z hľadiska ich rozdelenia podľa oblasti pomoci tvoria projekty zamerané na rozvoj vzdelávania a odbornej prípravy (Graf 12).

Graf 10: Realizácia projektozameraných na rozvoj ľudských zdrojov v jednotlivých krajoch Slovenska (percentuálne vyjadrenie)

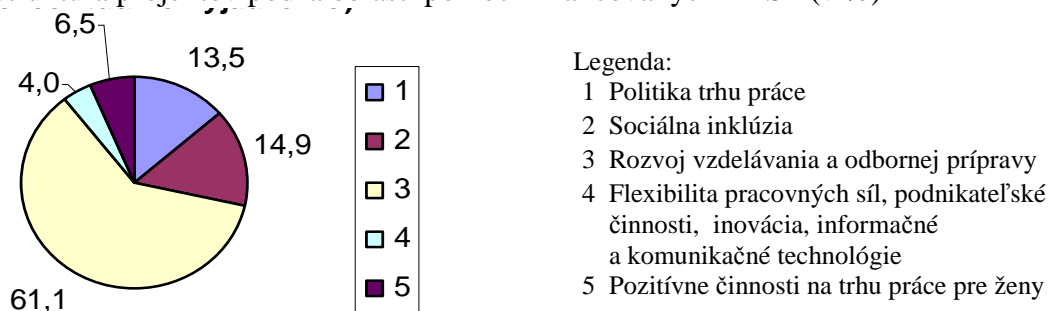
Zdroj: www.strukturalnefondy.sk

Graf 11: Počet obyvateľov na jeden projekt v jednotlivých krajoch Slovenska

Zdroj: www.strukturalnefondy.sk

Graf 12: Štruktúra projektov podľa oblasti pomoci financovaných z ESF (v %)

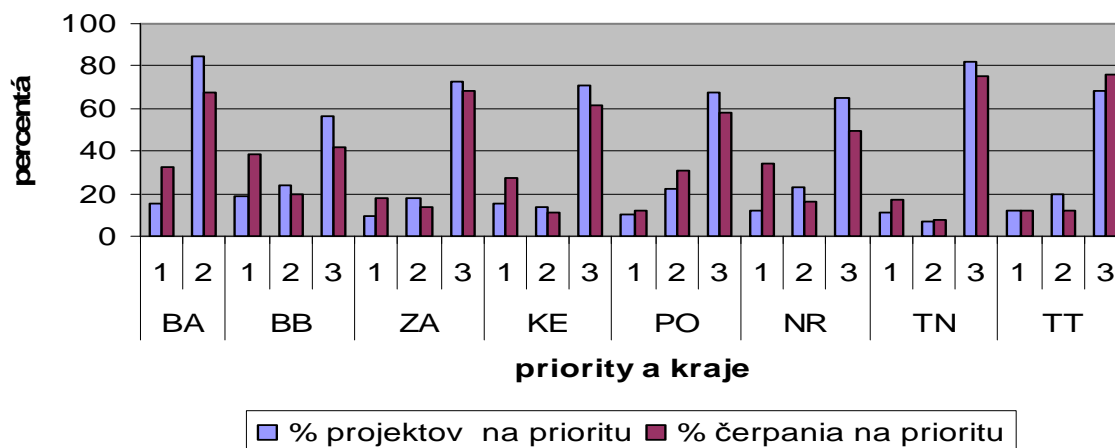
Zdroj: Vlastné spracovanie

Na základe stanovených cieľov v programových dokumentoch financovaných z ESF, hlavných strategických smerov ich naplnenia a výberu kľúčových problémov vyžadujúcich podporu bola najväčšia absorpčná schopnosť v regiónoch patriacich pod cieľ 1 v priorite *Zvýšenie kvalifikácie a adaptability zamestnancov a osôb vstupujúcich na trh práce* (Graf 13) v rámci ktorej boli realizované tri opatrenia:

1. Prispôsobenie odbornej prípravy a vzdelávania požiadavkám spoločnosti založenej na vedomostiach;

2. Zvýšenie rozsahu, zlepšenie a širšie poskytovanie ďalšieho vzdelávania s cieľom zlepšiť kvalifikáciu a adaptabilitu zamestnancov;
3. Rozvoj poradenstva o povolaniach a zamestnaniach a systémov na predvídanie zmien kvalifikačných potrieb trhu práce.

Graf 13: Absorpčná schopnosť SOP ĽZ v regiónoch NUTS 2 Cieľ 1 a JPD Cieľ 3 Bratislava NUTS 2, podľa priorit, realizovaných projektov a čerpania prostriedkov

Legenda:

Priority pre regióny NUTS 2 Cieľ 1

1 – Rozvoj aktívnej politiky trhu práce

2 – Posilnenie sociálnej inklúzie a rovnosti príležitosti na trhu práce

3 – Zvýšenie kvalifikácie a adaptability zamestnancov a osôb vstupujúcich na trh práce

Priority pre región Bratislavský NUTS 2 Cieľ 3

1 – Rozvoja aktívnej politiky trhu práce a sociálnej integrácie

2 – Rozvoj celoživotného vzdelávania a podpora výskumu a vývoja v kontexte zvyšovania kvality ľudských zdrojov

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe realizovaných projektov v jednotlivých regiónoch Slovenska. Prehľad čerpania finančných prostriedkov EÚ a ŠR podľa OP a okresov k 10. 04. 2008. V prehľade nie sú zahrnuté projekty TA, národné a nadregionálne projekty.

Podobná charakteristika je aj pre región NUTS 2 Bratislava Cieľ 3, kde najvýraznejšia absorpčná schopnosť sa prejavila v prioritě zameranej na *Rozvoj celoživotného vzdelávania a podpora rozvoja výskumu a vývoja v kontexte zvyšovania kvality ľudských zdrojov* (Graf 13), kde projekty vychádzali z aktivít zameraných na:

1. Stimulovanie a skvalitňovanie vzdelávania pre potreby zamestnávateľov a podnikateľského sektora;
2. Zlepšenie kvality zamestnania a konkurencieschopnosti Bratislavského regiónu prostredníctvom rozvoja ľudských zdrojov v oblasti výskumu a vývoja.

Táto skutočnosť potvrdzuje regionálne potreby riešenia vzdelanostnej úrovne obyvateľov Slovenska.

Úspešnosť absorpcie ESF sa prejavovala aj v ďalších prioritách (nad 20 %), a to pri prioritě *Rozvoj aktívnej politiky práce a Posilnenie sociálnej inklúzie a rovnosti príležitostí na trhu práce* v SOP ĽZ, najmä v chudobnejších regiónoch ako Prešovský, Košický, Banskobystrický, Nitriansky kraj a čiastočne Trenčiansky kraj. Realizované projekty vyjadrujú

lokálne potreby jednotlivých regiónov, najmä v oblasti rozvoja vzdelávania a prípravy uchádzačov o zamestnanie s cieľom zlepšiť ich možnosti na trhu práce (Graf 13).

Ako sa prejavilo rozloženie absorpčnej schopnosti jednotlivých priorit podľa umiestnenia projektov v jednotlivých okresoch dokumentujú grafy v prílohe 14 – 21, ktoré vyjadrujú rozloženie získaných finančných prostriedkov podľa programov. Prakticky v každom kraji existujú okresy, ktoré vôbec alebo vo veľmi nízkej miere sa podieľali na čerpaní pomoci.

Rozdielny záujem o realizovanie projektov medzi jednotlivými okresmi vyplýva zo samotnej podstaty okresu, možnosti konečných príjemcov realizovať dané projekty, oprávnenosť žiadateľa, existencia cieľových skupín (Grafy v prílohe 22 – 29).

Namiesto záveru

Verejná politika v oblasti ľudských zdrojov musí vytvoriť pre všetkých občanov možnosti a schopnosť neustále sa vzdelávať, absorbovať nové informácie a plynulo prechádzať z jedného zamestnania do druhého. Osobitne dôležité je však využiť vzdelávaciu politiku ako nástroj pre zabezpečovanie vzdelávania v celom rozsahu vzdelávacieho procesu od základného a stredného vzdelania, na úrovni vysokých škôl a čo je nevyhnutné zamerať sa na rozsah celoživotného vzdelávania ľudských zdrojov.

Na urýchlenie zabezpečovania celého rozsahu vzdelávacieho procesu výrazne prispieva aj jeden zo štrukturálnych nástrojov pomoci EÚ, a to Európsky sociálny fond.

Tento fond stáva sa dôležitým nástrojom v oblasti rozvoja ľudských zdrojov. Jeho absorpčná schopnosť je závislá od sociálno-ekonomickej úrovni regiónov. Rôzna úroveň v jednotlivých regiónoch má diferencovaný dosah nielen na životnú úroveň obyvateľov, ale aj na rozvojový proces v jednotlivých regiónoch, ktorý je ovplyvňovaný aj charakterom vzdelania obyvateľstva, podieľajúceho sa na ekonomickej výkonnosti daného regiónu.

V skrátenom programovacom období 2004 – 2006 v SR k základným špecifikám čerpania prostriedkov z ESF, ako výsledok absorpčnej schopnosti bolo:

- veľké množstvo relatívne malých (rozsahom aktivít i veľkosťou rozpočtu) projektov,
- pomerne veľká cieľová skupina,
- nedostatočné administratívne kapacity a zložitý systém finančného riadenia mali dopad na úroveň implementácie projektov, vyjadrujúca absorpčnú schopnosť.

Ako najčastejšie dôvody, ktoré prispeli k nenaplneniu čerpania prostriedkov boli:

- odstúpenie konečných príjemcov od zmlúv o poskytnutí nenávratného finančného príspevku (NFP), s tým súvisiaci výber projektov zo zásobníka projektov a administratívne spracovanie tohto procesu až po prípravu na uzatvorenie zmluvy o NFP,
- často objavujúce sa nedostatky v procese verejného obstarávania,
- štruktúra oprávnených konečných príjemcov (v niektorých okresoch absentovali zamestnávateľia, ktorí by mali dostatočne disponibilné vlastné zdroje a pod.).

V rámci programového obdobia 2004 – 2006 je potrebné ešte vyčerpať finančné prostriedky vo výške 424 295 726 €, t. j. 36,70 %. Dostatočná absorpčná schopnosť programov je jedným zo základných predpokladov úspešnej implementácie skúmaných programových dokumentov.

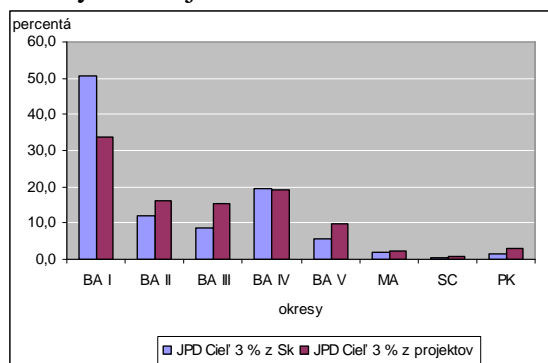
Ako sme už uviedli absorpčnou schopnosťou v tomto zmysle rozumieme dostatočný počet realizovaných projektov, ktoré zabezpečujú nielen vyčerpanie finančných prostriedkov alokovaných pre daný operačný program v súlade s pravidlom N + 2 (t. j. finančný pokrok), ale zároveň splnenie cieľov programu (vecný pokrok).

Literatúra

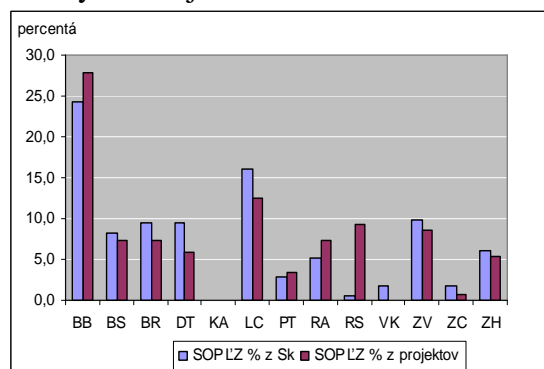
1. HRMO, R., TUREK, I. Klíčové kompetence 1. Bratislava: STU, 2003. ISBN 80-227-1881-5
2. Plavčan, P.: Vedomostná spoločnosť v Slovenskej republike, Merkry, Bratislava, 2006 ISBN: 80-89143-40-7
3. www.eurydice.org/Documents/LLL/Sk/LLLSK.pdf
4. <http://www.employment.gov.sk/new/index.php?SMC=1&id=1712>
5. <http://www.euractiv.sk/lisabonska-strategia>
6. Štúdia „Organizácia vzdelávacieho systému na Slovensku“. Dostupné na internete <http://www.eurydice.org/ressources/Eurydice/pdf/eurybase/Eurybase_SK_VO.pdf>
7. Vantuch, J. Dve strany slov a čísel o vzdelávaní na Slovensku. Dostupné na internete <http://siov.sk/siov/dokhtm/7sno/sno/archiv/sk_2slovcisiel.pdf>
8. Vlčková, V. Náčrt možností ďalšieho vzdelávania sa obyvateľstva regiónov SR. In: Zborník príspevkov z X. mezinárodného kolokvium o regionálnych vedách. Brno: Masarykova univerzita, 2007, s. 8-15
9. Ivaničková, A.- Vlčková, V.- Belvončíková, E. :Postavenie a význam ľudských zdrojov a ich vzdelávania pre podnik a vedomostnú spoločnosť
10. Jasaňová, K., Krnáč, J. Harazinová, M. Vzdelanostná úroveň ...a kvalifikácia podnikateľov a využívanie kontinuálneho vzdelávania. In: výskumná úloha ANPROBA, kapitola 9.
11. Koncepcia celoživotného vzdelávania na Slovensku
12. Absorpčná schopnosť: Zdroj: www.europa.eu
13. Bradley J., E. Morgenroth and G. Untiedt (2003), An examination of the ex-post macroeconomic impacts of CSF 1994-99 on Objective 1 countries and regions, Report to DG Regional Policy, ESRI, Dublin.
14. European Commission (2003), The EU Economy 2003 Review, European Economy, no.6.
15. Herve Y. and R.Holzmann (1998), *Fiscal Transfers and Economic Convergence in the EU: An Analysis of Absorption Problems and an Evaluation of the Literature*, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden.
16. www.strukturalnefondy.sk
17. Operačný program ľudské zdroje. Programovacie obdobie 2004 – 2006.
18. Jednotný programový dokument Bratislavský kraj NUTS 2 Cieľ 3. Programovacie obdobie 2004 – 2006.
19. Programový dokument iniciatívy Spoločenstva EQUAL. Programovacie obdobie 2004 – 2006.

PRÍLOHA

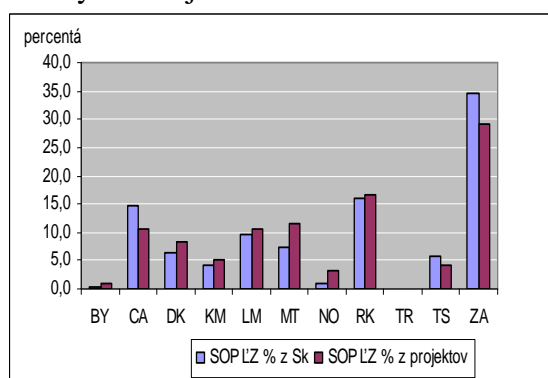
Graf 14: Absorpčná schopnosť okresov Bratislavského kraja v oblasti rozvoja ľudských zdrojov

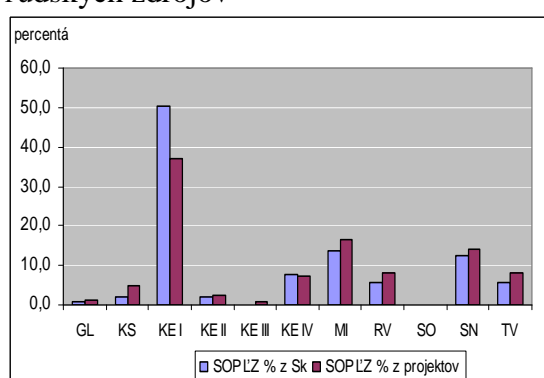
Graf 17: Absorpčná schopnosť okresov Banskobystrického kraja v oblasti rozvoja ľudských zdrojov

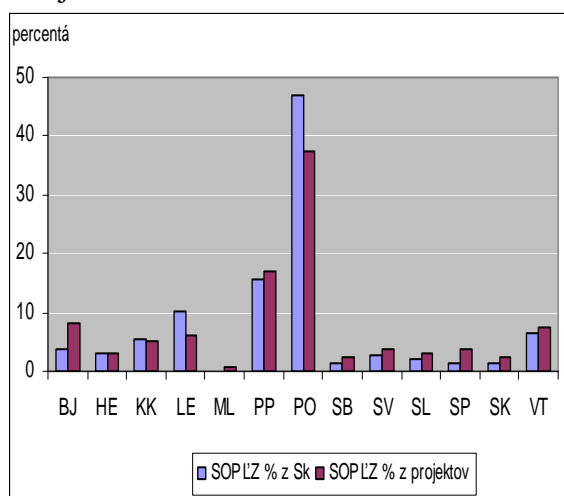
Graf 15: Absorpčná schopnosť okresov Žilinského kraja v oblasti rozvoja ľudských zdrojov

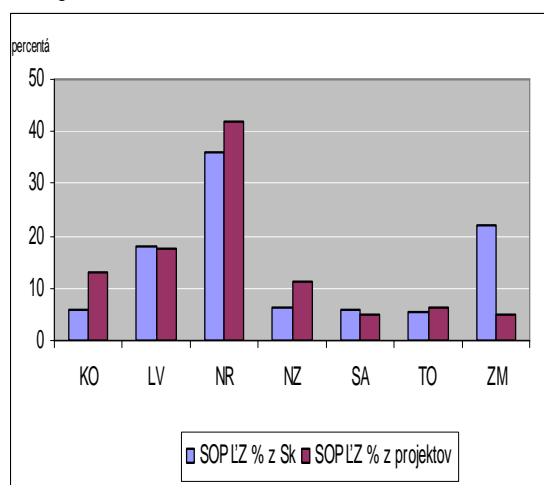
Graf 18: Absorpčná schopnosť okresov Košického kraja v oblasti rozvoja ľudských zdrojov

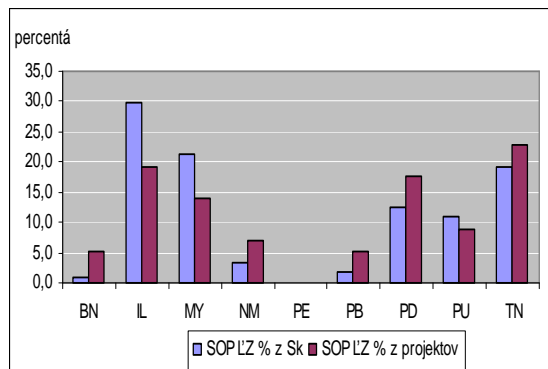
Graf 16: Absorpčná schopnosť okresov Prešovského kraja v oblasti ľudských zdrojov

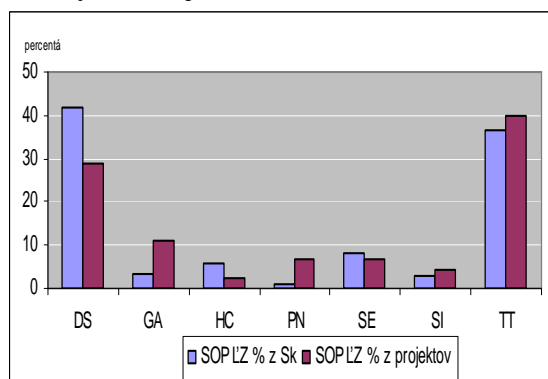
Graf 19: Absorpčná schopnosť okresov Nitrianskeho kraja v oblasti ľudských zdrojov

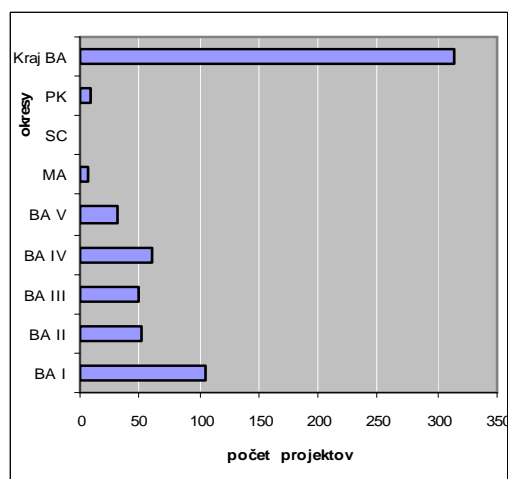
Graf 20: Absorpční schopnost okresů Trenčianskeho kraja v oblasti rozvoja ľudských zdrojov

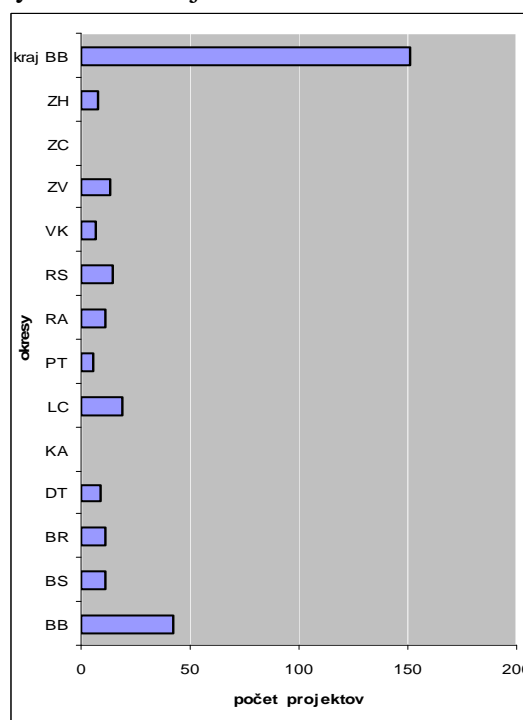
Graf 21: Absorpční schopnost okresů Trnavského kraja v oblasti rozvoja ľudských zdrojov

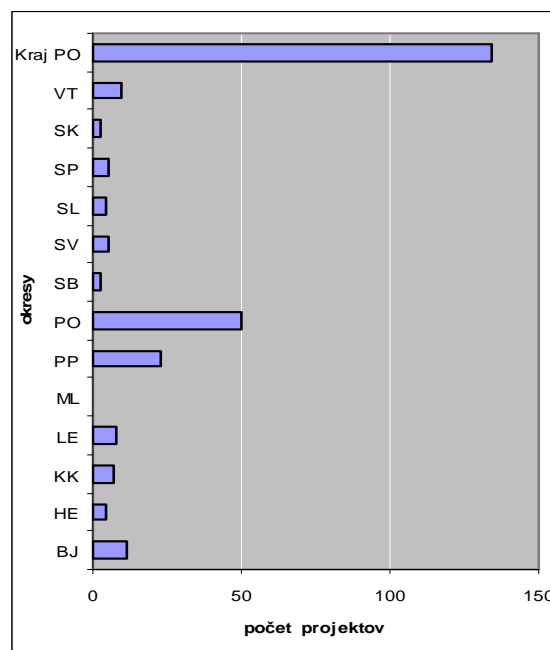
Graf 22: Počet projektov v Bratislavskom kraji a rozloženie v okresoch

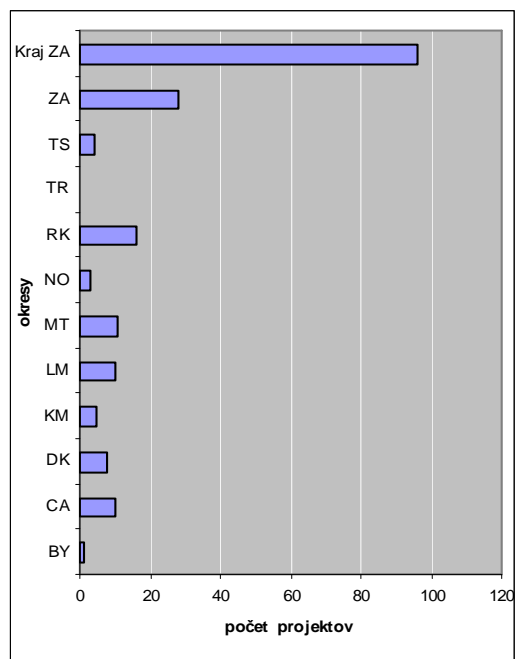
Graf 23: Počet projektov v Banskobystrickom kraji a rozloženie v okresoch

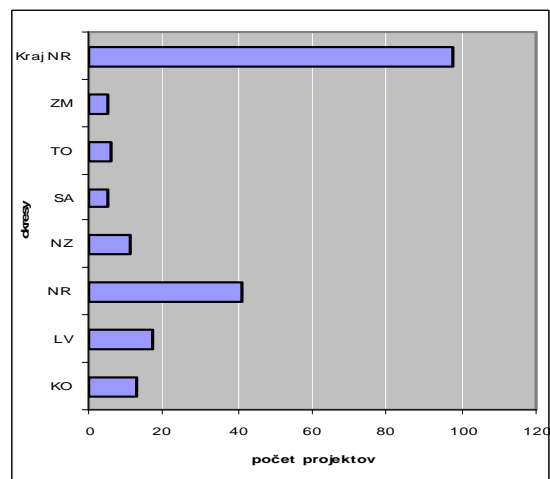
Graf. 24: Počet projektov v Prešovskom kraji a rozloženie v okresoch

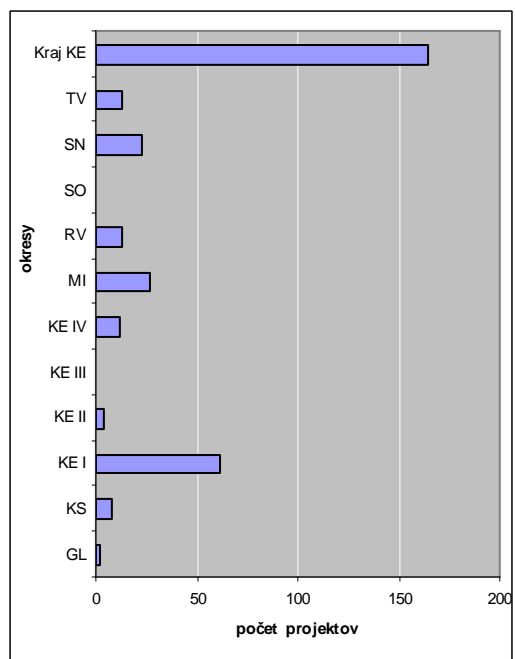
Graf 25: Počet projektů v Žilinském kraji a rozložení v okresoch

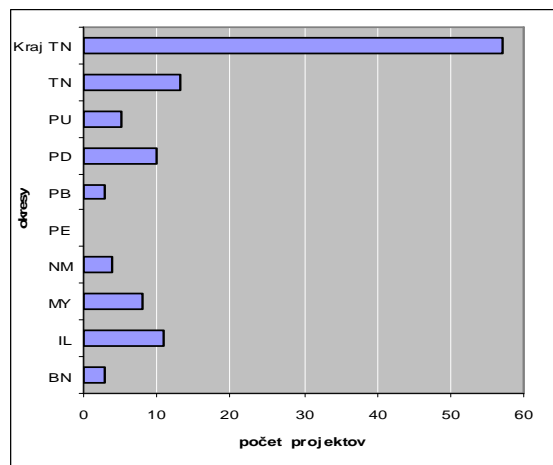
Graf 27: Počet projektů v Nitrianském kraji a rozložení v okresoch

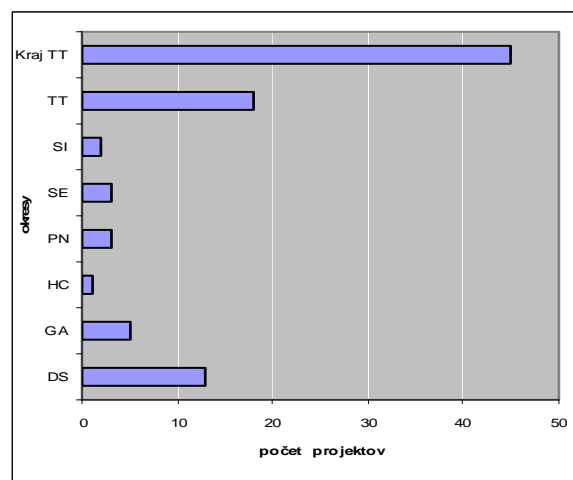
Graf 26: Počet projektů v Košickém kraji a rozložení v okresoch

Graf 28: Počet projektů v Trenčianském kraji a rozložení v okresoch

Graf 29: Počet projektů v Trnavském kraji a rozložení v okresoch

JE PODPORNÁ POLITIKA EURÓPSKEJ ÚNIE ÚČINNÁ? (METÓDY HODNOTENIA JEJ EFEKTÍVNOSTI)

THERE IS A SUPPORT POLICY OF THE EUROPEAN UNION EFFICIENT? (SOME RESULTS OF THE EVALUATION METHODS)

PROF. ING. MILAN BUČEK, DRŠC.

*Ekonomická univerzita v Bratislave,
Katedra verejnej správy a regionálneho rozvoja
Dolnozemska cesta 1, 853 19 Bratislava, SR
e-mail: bucek@euba.sk*

Anotácia

Obrovský rozsah podporných výdavkov na regionálny rozvoj a potreba hodnotenia ich účinnosti. Hodnotenie možno rozdeliť: a) na oficiálne hodnotenia, ktoré používa samotná Európska únia; b) na rozsiahle a rôznorodé hodnotenia vo výskumnej a akademickej literatúre. Prehľad teoretických koncepcií ku konvergencii a divergencii. Aplikácie modelov na minulé a budúce obdobie podpornej politiky EÚ. Hodnotenia vo výskumnej a akademickej literatúre, sú veľmi rozsiahle ma možno ich roztriediť do štyroch skupín: tzv. Beta – konvergencia, tzv. Sigma konvergencia, tzv. konvergenčné kluby a Markovove reťazce. Empirické štúdie pozorujú konvergenčný proces, ale jeho miera je veľmi nízka

Annotation

The regional development is strongly supported policy of the EÚ and that is why there is a need for evaluation methods applications. Evaluation can be divided to: a) the official evaluation, used by the EÚ yourself; b) wide literature of the evaluation in research and academic field. There is an overview of the basic theoretic concepts in relation to convergence. Models application on the past and future period of EÚ support policy. The evaluation in academic literature could be divided to four groups: Beta – convergence, Sigma - convergence, the convergence clubs and Markov chains. Empirical studies noticed a very low extent of the convergence process.

Kľúčové slová

Účinnosť kohéznej politiky, metódy hodnotenie regionálnej politiky, konvergencia, model HERMIN, model QUEST, EcoMod, Alfa a Sigma konvergencia

Key words

effectiveness of the cohesion policy, methods of the regional policy evaluation, regional convergence, HERMIN model, QUEST model, EcoMod, Alfa and Sigma convergence.

Obrovské zdroje EU sa vynakladajú na redukciu regionálnych disparít a smerujú k frekventovaným pojmom ako je regionálna kohézia, regionálna konvergencia. Nakoniec iba regionálna konvergencia dáva zmysel pre vysoké výdavky cez podpornú politiku EÚ. Z tohto hľadiska má kvantifikované, modelové hodnotenie výsledkov kohéznej politiky význam.

Diskusia o efektívnosti podporných programov EÚ sa v poslednom období naširoko rozrástli. Možno ich rozdeliť do dvoch skupín:

- na oficiálne hodnotenia, ktoré používa samotná Európska únia;
- na rozsiahle a rôznorodé hodnotenia vo výskumnej a akademickej literatúre.

Hodnotenie sa robí prevažne pomocou ekonometrickéj analýzy. Táto analýza je začlenená alebo vychádza z nejakého teoretického konceptu, pričom niektoré obsahujú argumenty pre konvergenciu, iné pre divergenciu. „Neoklasický koncept predpokladá konvergenciu spôsobenú klesajúcou marginálnou výnosovosťou kapitálu. Kritické teórie týkajúce sa trhových aktivít – post – Keynesiánske a polarizačné teórie –naznačujú, že rozdiely v ekonomickom blahobyte budú z dlhodobého hľadiska narastať. Niektoré teórie nevyvodzujú v tomto smere nijaké jasné závery. Endogénna teória rastu a nová ekonomická geografia (NEG) riešia otázku konvergenie a divergenie v závislosti od špecifických ekonomických podmienok“.¹

V prehľadnej tabuľke uvádzame vzťah teoretických koncepcií ku konvergencii a divergencii:

Teória	Dôvody pre divergenciu	Dôvody pre konvergenciu
Neoklasická		klesajúca marginálna výnosovosť kapitálu
Post – Keynesiánske	Mobilný priestorový dopyt a externé šoky	
Polarizačná teória	Dominancia dostredivých síl, cirkulačno- kumulačné procesy	
Endogénna teória rastu	Inovatívny proces ako jadro rasu, Pozitívne externé efekty môžu spôsobovať konvergentný alebo divergentný rozvoj, pripúšťa rastúce marginálne výnosy	
Nová ekonomická geografia	Dopravné náklady , koncentračné efekty, ich rozširovanie cez dopytové efekty, veľký vplyv priestorových daností vo väzbe na mobilitu faktorov	

Podľa Eckey, H.-F.- Tuerck, M: (2007) str. 8 upravil a doplnil autor

1. Oficiálne hodnotenia, ktoré používa samotná Európska únia

sú založené na 3 makroekonomických modeloch:²

- HERMIN je makroekonometrický model, ktorý kombinuje neoklasické a keynesovské prvky, aby v jednom rámci analyzoval krátkodobé vplyvy (dopytové) a dlhodobé vplyvy (ponukové). Navyše ako model osobitne navrhnutý na meranie vplyvu kohéznej politiky má dômyselný systém na spracovanie rôznych foriem výdavkov v rámci kohéznych programov.
- EcoMod je multisektorový, „rekurzívno-dynamický“ model všeobecnej rovnováhy (CGE). Obsahuje podrobné vyjadrenie štruktúry hospodárstva, najmä správania a vzájomného pôsobenia rôznych sektorov, rôznych druhov ekonomických činiteľov (domácností, firiem a pod.) a rozličných typov hospodárskeho správania (spotreba, výroba, investície a pod.). Tento model je preto dobre navrhnutý na zachytenie štruktúrnych posunov, účinkov trhu a dynamických prínosov ponukovej stránky — hlavného cieľa kohéznej politiky — ale nie je vhodný na meranie krátkodobých, medziročných zmien.
- QUEST je vlastný model Komisie. Je to globálny makroekonometrický model založený na novej keynesovsko neoklasikej syntéze so silnými mikrozákladmi a výhľadovými činiteľmi. Obsahuje menej sektorových detailov ako ďalšie dva, ale najširšie geografické pokrytie, vrátane všetkých ekonomík EÚ. Preto môže ako jediný spomedzi modelov

¹ Eckey, H.-F.- Tuerck, M: Convergence of EU-Regions. A Literature Report, Investigaciones regionales, č. 10/2007, Madrid, str.7

² Rastúce regióny4 kohézna sprava, Európska komisia, Brusel, 2007

zohľadniť vplyv na čisto darcovské ekonomiky kohéznej politiky (a teda vplyv politiky na EÚ ako celok). Tiež najúplnejšie pokrýva mechanizmy, na základe ktorých dochádza k „vytláčaniu“.

Spoločnou ústrednou charakteristikou makroekonomických modelov je, že rast poháňa investície do fyzického a ľudského kapitálu. V modeli QUEST sa predpokladá, že pre hospodárstvo ako celok sú verejné investície rovnako produktívne ako súkromné investície, čo v niektorých prípadoch nemusí byť pravda. Hoci majú HERMIN a EcoMod rôzne štruktúry a priradujú rôzne „elasticity“ (a teda vplyvy) rôznym typom investícií na základe svojich vlastných výkladov literatúry, pozoruhodným výsledkom je, že všetky tri modely majú tendenciu vytvárať v období pomoci podobné ponukové efekty. Všetky tri modely predpokladajú riadne finančné hospodárenie a optimálne investičné voľby, čo sa opäť môže značne líšiť od reality. Jedným z hlavných rozdielov medzi modelmi je riešenie „vytláčania“. V modeli QUEST sú ekonomické činitele výhľadové a úrokové miery a výmenné kurzy sú určené vnútorne. Vedie to vždy k vytlačeniu súkromných investícií verejnými investíciami. Dopytové efekty sú preto menšie ako v ďalších dvoch modeloch (dokonca aj na vrchole implementácie) a konečné vplyvy na zamestnanosť sú rovnako malé. V modeli HERMIN dochádza k určitému vytlačaniu (napätím na trhu práce a stratou medzinárodnej konkurencieschopnosti), ale aj vtlačaniu (účinkom „keynesovského multiplikátora“). Dopytové efekty sú preto významné a zodpovedajú za veľký podiel celkového vplyvu. Charakteristické výsledky modelu EcoMod po programovacom období sú tvorené zahrnutím dlhodobých dynamických prínosov. Predpokladá sa, že dlhodobé pozitívne vzájomné pôsobenie medzi faktormi, ako napríklad rozvoj výskumu a technológií a investície do ľudského kapitálu, budú naďalej generovať vysoký rast (a nielen vyššiu úroveň HDP) aj po skončení využívania poskytovanej pomoci. Je to v rozpore najmä s prístupom modelu HERMIN k rozvoju výskumu a technológií a inováciám, keď sa predpokladajú len malé účinky, nakoľko v súčasnej literatúre v tejto veci panuje značná neistota.

Aplikácie modelov na minulé a budúce obdobie podpornej politiky EÚ

Simulácie, ktoré spracovali pre jej potreby príslušné „think-thanks“³ alebo ich aplikovala samotná zahŕňajú len vplyv príspevkov EÚ.

Model HERMIN poukazuje na to, že kohézna politika má výrazne pozitívny vplyv vo väčšine nových členských štátov s absolútnym HDP vyšším približne o 5–10 %, ako by bol bez intervencie. Objem zamestnanosti je vysoký, do roku 2015 sa predpokladajú 2 milióny ďalších čistých pracovných miest.

Model stanovil vplyv kohéznej politiky pre SR za obdobie 2000 – 2006:

Nárast HDP %	Nárast zamestnanosti %	Nárast zamestnanosti v 1000
nad východiskovými hodnotami		
0,7	0,5	11,3
Vplyv obdobia 2000 – 2013 na HDP a zamestnanosť v roku 2015		
6,1	4,0	87,9

Rastúce regióny c.d. str.96

³ Model Hermin aplikovali GEFRA – Gesellschaft für Finanz- und Regionalanalysen, Muenster, EMDS - Economic Modelling and Development Systems, Dublin (publikované Bradley, Untiedt and Mitze (2007) „Analysis of the Impact of Cohesion Policy using the COHESION system of HERMIN models“; EcoMod, Free University of Brussels; network výskumných inštitúcií pre pokročilé modelovanie rozvoja. (EcoMod (2007) „The economic impacts of convergence interventions 2007–13“)

EcoMod predpovedá významné pozitívne vplyvy intervencií politiky vo všetkých 15 kohéznych krajinách, najmä vo všetkých nových členských štátoch, kde je financovanie pomerne vysoké. Na Slovensku, v Litve, Lotyšsku a Bulharsku sa odhaduje, že do roku 2020 bude úroveň HDP v dôsledku intervencie asi o 15 % vyššia, ako by bola bez nej. Z prognóz vyplýva, že vplyv politiky po roku 2015 bude vďaka vyššej produktivite, vzdelanejšej pracovnej sile a lepšej infraštruktúre o niečo väčší než predtým.

Podľa tohto modelu by vplyv kohéznej politiky na zamestnanosť v SR v roku 2015 bol cca 6,1 % (HERMIN 4,0%) a SR by mala po Lotyšsku druhý najvyšší nárast zamestnanosti (podľa modelu HERMIN na 6. mieste).

Model QUEST zahŕňa silný predpoklad efektu „vytláčania“ intervencií politiky, v kohéznych krajinách je zvyšovanie dopytu na základe čerpania zo štrukturálnych fondov pomerne skromné (obr. 2.2). Namiesto toho tu existuje pomalé zlepšovanie ponukovej stránky, aj keď sa to odráža hlavne vo zvyšovaní produktivity, pretože model predpokladá účinok rastu na zamestnanosť za zanedbateľný. (Je potrebné uviesť, aj keď je to možno extrém, že v mnohých nových členských štátoch viac zodpovedá dôkazom ako ostatné dva modely.) Z charakteru týchto prínosov však vyplýva, že budú po programovacom období a po ukončení financovania väčšinou pretrvávajú dlhodobo. V modeli QUEST rozdiely medzi krajinami v rozsahu vplyvu politiky odrážajú nielen veľkosť podpory z fondov v pomere k HDP, ale aj menovú politiku.

Na záver je možné povedať, že rôzne modely vykazujú zrejme rozdiely v odhadovanom vplyve politiky na rôzne krajiny, čo odráža ich odlišné charakteristické znaky. Týka sa to rovnako relatívnej aj celkovej miery vplyvu, napríklad podľa *EcoMod* má politika pomerne veľký vplyv na HDP na Slovensku a v Bulharsku, ale podľa modelu HERMIN je tento vplyv menší v porovnaní s inými krajinami. Aj keď sa podrobné výsledky odlišujú, tri makroekonomické modely používané na hodnotenie kohéznej politiky predpokladajú, že bude mať značný vplyv na nárast HDP v zaostávajúcich regiónoch EÚ nielen v súčasnom programovacom období, ale trvalo. Dva z týchto modelov odhadujú, že do roku 2015 kohézna politika zvýši HDP vo väčšine nových členských štátov približne o 5–15 % a zamestnanosť približne o 2 milióny.

Na Slovensku sa model HERMIN aplikoval na dvoch pracoviskách⁴ na regionálnej úrovni, čo kladie na model veľmi vysoké nároky a znižuje jeho výpovednú schopnosť.

2. Hodnotenia vo výskumnej a akademickej literatúre,

sú veľmi rozsiahle ma možno ich roztriediť do štyroch skupín:

- a) tzv. Beta – konvergencia,
- b) tzv. Sigma konvergencia
- c) tzv. konvergenčné kluby
- d) Markovove reťazce

a) *Tzv. beta- konvergencia* je založená na neoklasickom koncepte a prebieha buď tak, že všetky regióny sa pohybujú k tomu istému vyrovnanému (stabilnému) stavu (tzv. absolútna konvergencia), alebo regióny s rovnakými východiskovými podmienkami dosiahnu taký istý HDP na obyv. v dlhodobom horizonte (tzv. podmienená konvergencia). V citovanej literatúre (Eckey, H.-F.- Tuerck, M: (2007) sa uvádza 12 aplikácií na rôzny počet EÚ

⁴ EÚ SAV v rámci Ex-ante hodnotenia Národného strategického rámca 2007-2013 a EkF TU Košice v PhD práci Džupka, P.: Možnosti hodnotenia vplyvu štrukturálnych fondov na regionálnej úrovni v SR, 2007 a Hudec, O. – Džupka, P.: Možnosti hodnotenia dopadov štrukturálnych fondov na regionálnej úrovni s využitím modelu HERMIN, Regionální studie, Praha (v tlači)

regiónov, pre rôzne obdobia a aj s rôznymi výsledkami. Napr. Fingleton ⁵ vyvodzuje, že vzhľadom na veľkú heterogenitu regiónov EÚ, možno predpokladať, že regióny budú konvergovať na rôznych úrovniach stability. Mnohí autori tiež vyvodzujú, že konvergenčný proces je podmienený aj s odstraňovaním sociálno – politických diferencií. Navyše priestorová konvergenca je závislá od migrácie práce a „human capital“, dennej dochádzky a prenosu inovácií a znalostí. Vcelku však modely beta- konvergenencie vykazujú pozitívnu mieru konvergenencie – aj keď kvantitatívne táto miera sa odlišuje od modelu k modelu.

b) tzv. *Sigma konvergenca*, je založená na rozptyle dôchodkov na obyv. a ostatných ukazovateľov⁶. Nastáva iba vtedy, ak prebieha beta- konvergenca, ale to nie dostačujúca podmienka (t.j. nemusí automaticky viesť k zmenšeniu rozptylu hodnôt). Kritickým miestom je používanie agregovaných ukazovateľov a tak aplikácie sú prevažne orientované na konvergenciu krajín EÚ. Prevažná časť aplikácií konvergenciu (meranú napr. štandardnou odchýlkou alebo Giniho koeficientom) nepotvrďuje. Veľmi často je vývoj regionálnych odchýlok závislý od vývoja ukazovateľov za krajinu ako celok. Objavili sa pokusy skúmať sigma- konvergenciu nielen prostredníctvom ekonomických alej aj sociálnych ukazovateľov (osobné automobily, lekári na 1000 obyv. a pod.).

c) tzv. *konvergenčné kluby*; táto koncepcia nepredpokladá, že všetky regióny konvergujú k určitému vyrovnanému stavu (ako je to u beta konvergenencie), ale je kompromisným riešením: do konvergenčného klubu patria regióny s podobnými východiskovými podmienkami, ktoré konvergujú k vyrovnanému stavu. (prítom predpoklady môžu byť neoklasické, ale endogénne – napr. produkcia poznatkov, kvalita ľudského kapitálu a pod.). V aplikáciách to väčšinou vedie k tzv. konvergenčným klastrom.⁷

d) *Markovove reťazce a podobné modely*, sú založené na pravdepodobnostných procesoch regionálneho rozvoja, napr. na pravdepodobnosti zmien HDP na obyv.

Závery: Po rozsiahlej zrovnávacej analýze empirických výsledkov všetkých aplikácií, dochádzajú autori ⁸k nasledovným záverom o dopade konvergenčného procesu na potrebu podpornej politiky EÚ:

Empirické výsledky	Situácia	Podporná politika
a) Absolútna konvergenca, (nie podmienená)	Všetky regióny konvergujú k vyrovnanému stavu	Nie je dôvod pre konvergenčnú politiku
b) Absolútna aj podmienená konvergenca	Regióny konvergujú k rôznym stavom vyrovnanosti, ktoré sa navzájom veľmi neodchyľujú	Podpora periférnych regiónov (rovnovážna hodnota pod priemerom)
c) Bez absolútnej konvergenencie, ale podmienená konvergenca	Regióny konvergujú k rôznym rovnovážnym stavom	Podpora menej rozvinutým regiónom
d) Bez absolútnej aj podmienennej konvergenencie	Regióny nekonvergujú	Iba obrovská podpora môže zmenšiť rozdiely v ekonomických podmienkach.

⁵ Fingleton (2003 a): European Regional Growth, Berlin et al, Springer, 11-53

⁶ Barro and Sala-i-Martin (2004), str. 462

⁷ Napr. Fischer- Stirbock (2006) ekonometrickým modelom identifikovali v EÚ 27 pre obdobie 1995-2000 dva konvergenčné kluby.

⁸ Eckey, H.-F.- Tuerck, M (2007), str. 25

Výsledky sú ovplyvnené jednak dostupnosťou štatistických dát (najmä po rozšírení o krajiny SVE), jednak spomínanou zrovnateľnosťou NUTS 2 regiónov (nehomogénnosť, rôzna veľkosť). Empirické štúdie pozorujú konvergenčný proces, ale jeho miera je veľmi nízka. Pri skúmaní redukcie regionálnych rozdielov pomocou európskej regionálnej politiky treba vziať do úvahy „efekty jednotlivých krajín“:

- členské štáty majú významné kompetencie v ťažiskových politikách i v samotnej regionálnej politike;
- podstatné rozdiely sú v právnom a inštitucionálnom systéme členských krajín (vplyv na investície a migráciu);
- národné bariéry vyplývajúce z jazykových a kultúrnych bariér.

Literatúra

1. A Study of the Macro-economic Impact of the Reform of EU Cohesion Policy. The Economic and Social Research Institute, Dublin 2004,
2. Bradley, Untiedt and Mitze (2007) „Analysis of the Impact of Cohesion Policy using the COHESION system of HERMIN models“; GEFRA – Gesellschaft für Finanz- und Regionalanalysen, Muenster, EMDS - Economic Modelling and Development Systems;
3. Eckey, H.-F.- Tuerck, M: Convergence of EU-Regions. A Literature Report, Investigaciones regionales, č. 10/2007, Madrid,
4. EcoMod (2007) „The economic impacts of convergence interventions 2007–13“, Free University of Brussels
5. Hudec, O. – Džupka, P.: Možnosti hodnotenia dopadov štrukturálnych fondov na regionálnej úrovni s využitím modelu HERMIN, Regionální studie, Praha (v tlači)
6. Eurostat News Release. GDP per capita varied by one to five across the EU25 Member States, 2006
7. Fingleton et al (2003 a): European Regional Growth, Berlin , Springer
8. Národný strategický referenčný rámec pre ČR a SR, 2007
9. Ivaničková A.: Tvorba programov a projektov. Bratislava: Vydavateľstvo Ekonom, 2006. ISBN 80-225-2069-1
10. Maier G., Todtling F.: Regionálna a urbanistická ekonomika 2. Bratislava: Vydavateľstvo Elita, 1998. ISBN 80-8044-049-2
11. Rastúce regióny, rastúca Európa. Štvrtá správa o hospodárskej a sociálnej kohézii. Belgicko, Európske spoločenstvá, máj 2007. ISBN 92-79-05718-2 [online] [cit. 10.4. 2008] Dostupné z: http://ec.europa.eu/regional_policy/index_en.htm
12. Politika súdržnosti 2007-2013. Belgicko, Európske spoločenstvá, január 2007. ISBN 92-79-03819-2. Dostupné z: <http://ec.europa.eu>
13. Cohesion Policy in Support of Growth and Jobs: Community Strategic Guidelines, 2007-2013. Communication from the Commission, COM (2005) 0299, 05.07.2005.
14. Nariadenie Rady, ktorým sa zakladajú všeobecné ustanovenia o Európskom fonde regionálneho rozvoja, Európskom sociálnom fonde a Kohéznom fonde. KOM (2004) 492, konečná verzia, 14.7.2004,
15. Third Report on Economic and Social Cohesion. EC, 18 Feb. 2004

REGIONÁLNÍ ROZVOJ A KOHEZNÍ POLITIKA

REGIONAL DEVELOPMENT AND COHESION POLICY

ING. MILAN PŮČEK, MBA, PHD.

*Ministerstvo pro místní rozvoj
Staroměstské náměstí 6, 110 15 Praha 1, ČR
e-mail: milan.pucek@mmr.cz*

Anotace

Příspěvek se zabývá problematikou kohezní politiky (politiky hospodářské, sociální a územní soudržnosti) zejména z hlediska její budoucnosti po roce 2013.

Annotation

The paper deals with the issue of cohesion policy (policy of economic, social and territorial cohesion), especially from the view of the future after 2013.

Klíčová slova

Regionální rozvoj, kohezní politika

Key words

Regional development, cohesion policy

1. Regionální rozvoj a kohezní politika

Současné pojetí regionální politiky je vymezeno zákonem č.248/2000 Sb., o podpoře regionálního rozvoje. Strategickým dokumentem české regionální politiky pro roky 2007 až 2013 je Strategie regionálního rozvoje ČR. Zákon i strategie vychází z kohezní politiky EU.

Globálním cílem regionální politiky je vyvážený, harmonický a udržitelný rozvoj regionů, který povede ke zvyšování kvality života. Globální cíl se skládá ze tří strategických cílů:

- rozvojově zaměřený cíl zvýšení ekonomického a enviromentálního potenciálu, konkurenceschopnosti a sociální úrovně regionů ČR na úroveň srovnatelnou s vyspělými regiony Evropy,
- disparitně zaměřený cíl zastavení růstu a postupné snižování nepřiměřených regionálních disparit a využívání specifík území,
- instrumentální cíl institucionálního a finančního zabezpečení strategie.
-
- Nástroji pro naplňování cílů Strategie regionálního rozvoje jsou strukturální fondy EU (tedy nástroje kohezní politiky) a národní programy.

2. Co je kohezní politika a jaké má cíle

Kohezní politika (neboli politika hospodářské sociální a územní soudržnosti) je jednou z klíčových politik EU. Základy kohezní politiky se datují k roku 1986, kdy byl podepsán Jednotný evropský akt. Následně se tato politika promítla do Maastrichtské smlouvy. Právním základem stávající kohezní politiky je čl. 158 Smlouvy o založení Evropské unie a Smlouvy o

založení Evropského společenství. Cílem kohezní politiky pro programové období 2007-2013 je snižování rozdílů mezi úrovní rozvoje jednotlivých regionů a snížení zaostalosti nejvíce znevýhodněných regionů.

Před rozšířením EU v roce 2004 o deset nových států byli největšími příjemci prostředků v rámci kohezní politiky Portugalsko, Řecko a také například Irsko. Po rozšíření se socioekonomické rozdíly mezi nejzaostalejšími a nejvyspělejšími regiony prakticky zdvojnásobily. K hlavním příjemcům finančním zdrojů kohezní politiky patří státy východní a střední Evropy, a tedy i Česká republika. Kohezní politika je z hlediska výdajů z rozpočtu EU srovnatelná se Společnou zemědělskou politikou, její význam poroste a činí cca třetinu rozpočtu EU. Klíčovým nástrojem kohezní politiky jsou strukturální fondy. ČR v období 2007-2013 má možnost vyčerpat v rámci této politiky 26,6 miliardy euro.

Stávající kohezní politika EU má tyto 3 cíle:

1. Konvergence – pomoc zaostávajícím regionům. Tento cíl představuje 81,54 % prostředků politiky soudržnosti v rámci EU a v ČR je to 97,1 % z celkové alokace pro ČR. Týká se celého území ČR kromě Prahy.
2. Regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost. Tento cíl představuje 15,95 % politiky soudržnosti v rámci EU a v ČR je to 1,6 % z její celkové alokace. Týká se pouze Prahy.
3. Evropská územní spolupráce – s novým institutem Evropským seskupením pro územní spolupráci (ESÚS). Tento cíl představuje 2,52 %, v ČR je to 1,3 % z celkové alokace.

3. Čtvrtá kohezní zpráva

Evropská komise vydala v roce 2007 svoji „Čtvrtou zprávu o hospodářské a sociální soudržnosti“ s názvem „Rostoucí regiony, rostoucí Evropa“. Zpráva v češtině je dostupná na http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/cohesion4/pdf/4cr_cs.pdf.

Ze čtvrté kohezní zprávy vyplývá, že:

- na národní i regionální úrovni dochází ke konvergenci a lze předpokládat, že vývoj bude pokračovat
- politika podporuje růst a tvorbu pracovních míst také mimo konvergenční regiony
- politika podporuje inovační schopnost členských států a regionů
- investice do lidských zdrojů v rámci politiky soudržnosti mají vysokou návratnost
- politika mobilizuje veřejný a soukromý kapitál na podporu produktivních investic
- politika podporuje integrované přístupy k rozvoji
- politika pomáhá zvýšit kvalitu veřejných investic
- politika prosazuje partnerství jako klíčový prvek řádné správy věcí veřejných.

4. Budoucnost kohezní politiky po roce 2013

Na Kohezním fóru v září 2007 byla zahájena diskuse o budoucnosti kohezní politiky.

Z hlediska ČR má budoucnost tři aspekty:

- finanční (tedy v jakém rozsahu bude po roce 2013 poskytována a zda je to pro ČR jako pro budoucího čistého plátce do rozpočtu EU výhodné)
- obsahový rozměr (tedy jaké cíle budou podporovány)
- organizační (k jakým změnám či zjednodušením dojde, aby politika byla efektivnější).

Z finančního hlediska je klíčové, jaká pravidla budou zvolena. Lze předpokládat, že i po roce 2013 budou zachována obdobná pravidla, jako platí nyní. Tedy, že cíl konvergence (kde lze

očekávat rozhodující objem prostředků) bude určen zejména pro méně vyspělé (kohezní) země a méně rozvinuté regiony v těchto zemích. K méně vyspělým zemím patří ty, jejichž HDP na 1 obyvatele nedosahuje 90 % průměru EU. U regionů je hranice 75% průměru EU.

Jaký vývoj lze u ČR předpokládat? V roce 2006 bylo HDP na obyvatele v ČR 79,2 % průměru EU-27. HDP za jednotlivé regiony soudržnosti se však liší. Region soudržnosti Praha vykazuje 166,8 % a tři další neúspěšnější regiony soudržnosti překročily hranici 70 % (Střední Čechy 71,6 %, Jihozápad 72,7 % a Jihovýchod 70,4 %). Pokud předpokládáme roční růst HDP v rozsahu 3 – 5% dosáhla by hodnota HDP za klíčové roky pro určení nároku (pravděpodobně roky 2008 -2010) hodnoty kolem 85%. Znamená to, že ČR by tak patřila mezi kohezní země. Z hlediska regionů je třeba počítat s možností, že některé regiony přesáhnou hranici 75% a mohou tak ztratit nárok na podporu v rámci cíle Konvergence. Podrobněji viz tabulka.

Ministerstvo pro místní rozvoj připravilo návrh Rámcové pozice ČR k budoucnosti kohezní politiky EU jejímž cílem je:

- umožnit aktivní zapojení ČR do debaty o budoucnosti kohezní politiky po roce 2013
- v této debatě adekvátně hájit zájmy ČR.

Pozice je k dispozici na www.ministerstva jako podklad k diskusi. Další verze rámcové pozice bude zpracována do 30.10. 2008.

Literatura

1. MMR (2006): Strategie regionální politiky České republiky
2. PŮČEK, M., GOLDOVÁ, V., TREZNER, J. A KOL. (2007): Udržitelný rozvoj, environmentální řízení a audit. Mepco, s.r.o., Praha, 77 s.
3. MMR (2008): Rámcová pozice ČR k budoucnosti kohezní politiky EU
4. PŮČEK, M. (2008): Kohezní politika a její budoucnost po roce 2013. In Veřejná správa 9/2008, s. 17

Tabulka : Regionální HDP na 1 obyvatele, EU27 = 100, v %

Území Region	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Průměr 2007-2009	Průměr 2008-2010
ČESKÁ REPUBLIKA	70,7	73,9	75,9	77,2	79,2	81,4	83,5	85,6	87,8	83,5	85,6
Praha	148,1	155,1	156,4	161,5	166,8	171,5	176,2	180,9	185,6	176,2	180,9
Středočeský kraj	67,4	69,7	72,2	71,1	71,6	72,7	73,8	74,8	75,9	73,8	74,8
Jihozápad	64,2	67,4	70,4	70,5	72,7	74,8	76,9	79,0	81,1	76,9	79,0
<i>Jihočeský kraj</i>	63,6	66,0	67,9	69,0	71,4	73,4	75,3	77,2	79,2	75,3	77,2
<i>Plzeňský kraj</i>	64,9	69,0	73,2	72,2	74,1	76,4	78,7	81,1	83,4	78,7	81,1
Severozápad	56,5	60,4	61,6	61,4	63,0	64,6	66,2	67,9	69,5	66,2	67,9
<i>Karlovarský kraj</i>	57,4	59,1	59,0	58,2	60,4	61,2	61,9	62,7	63,5	61,9	62,7
<i>Ústecký kraj</i>	56,1	60,9	62,5	62,6	63,9	65,9	67,8	69,8	71,7	67,8	69,8
Severovýchod	61,8	63,2	64,6	65,4	66,9	68,2	69,5	70,8	72,1	69,5	70,8
<i>Liberecký kraj</i>	61,9	59,8	61,0	64,9	67,1	68,4	69,7	71,0	72,3	69,7	71,0
<i>Královéhradecký kraj</i>	64,1	66,3	68,2	67,6	68,9	70,1	71,2	72,4	73,6	71,2	72,4
<i>Pardubický kraj</i>	59,3	62,8	63,7	63,5	64,7	66,1	67,4	68,8	70,2	67,4	68,8
Jihovýchod	63,9	67,0	67,9	68,6	70,4	72,0	73,6	75,3	76,9	73,6	75,3
<i>Vysočina</i>	61,2	63,5	64,8	65,1	66,8	68,2	69,6	71,0	72,4	69,6	71,0
<i>Jihomoravský kraj</i>	65,1	68,6	69,4	70,2	72,0	73,7	75,5	77,2	78,9	75,5	77,2
Střední Morava	56,4	58,5	60,0	60,3	61,3	62,6	63,8	65,1	66,3	63,8	65,1
<i>Olomoucký kraj</i>	54,5	56,7	59,5	58,4	58,8	59,9	61,0	62,1	63,2	61,0	62,1
<i>Zlínský kraj</i>	58,4	60,5	60,4	62,3	64,1	65,5	66,9	68,3	69,7	66,9	68,3
Moravskoslezsko	54,5	57,3	62,3	65,8	68,1	71,5	74,9	78,3	81,7	74,9	78,3

Zdroj: ČSÚ, Regionální účty 2006, MMR Extrapolace časových řad na roky 2007 - 2010

EURÓPSKA INTEGRÁCIA A OTÁZKY S ŇOU SPOJENÉ**EUROPEAN INTEGRATION AND QUESTIONS CONNECTED WITH IT****DOC. JUDR. ALENA PAULIČKOVÁ, PHD.**

Vysoká škola v Sládkovičove, Fakulta práva Janka Jesenského,
Katedra obchodného, hospodárskeho a finančného práva
ul. Fučíkova 269, 925 21 Sládkovičovo, SR
e-mail: apaul@palmsoft.sk

Anotácia

Európska integrácia priniesla stabilitu, mier a ekonomickú prosperitu. Pomohla zvýšiť životnú úroveň, vytvoriť vnútorný trh a zaviesť euro. Prvotným cieľom bolo a je aj dnes zaistiť mier, prosperitu a novú budúcnosť. Európska únia je založená na právnom poriadku a demokracii. Jej členské štáty delegujú suverenitu na spoločné inštitúcie v otázkach spoločného záujmu. Základným cieľom únie je podpora udržateľného a vyváženého ekonomického a sociálneho pokroku, bez vnútorných hraníc, posilňovaním ekonomickej a sociálnej súdržnosti a zavedením hospodárskej a menovej únie s jednotnou menou. Vstup Slovenskej republiky do EÚ je spojený s rozpočtovými efektmi, poskytovaním štrukturálnej pomoci, jej spolufinancovaním, platením príspevku do spoločného rozpočtu EÚ, odvodom väčšej časti colného výnosu do rozpočtu EÚ. Úlohou bude tiež harmonizácia daní medzi členskými štátmi a postupné znižovanie daňového zaťaženia. Vláda musí úzko koordinovať svoje politiky v oblasti hospodárstva, financií, rozpočtu daní, dotácií, cien, podpory investícií a v ďalších ekonomických činnostiach, ako aj štruktúru a objem verejných príjmov a výdavkov s menovou politikou Národnej banky Slovenska s cieľom zaviesť euro k 1.1.2009.

Anotation

European integration has brought stability, peace and economic welfare. It has helped to increase a standard of living, create the internal market and to implement Euro. The primary goal has been, and it still is to secure peace, economic welfare and a new future. The European Union is based on legal rules and democracy. Its member states delegate sovereignty to common institutions in tasks of a common interest. The basic goal of the EU is to support and balance economic and social progress without any internal barriers, strengthen economic and social cohesion and implement economic and monetary union with the unique currency. Entry of the Slovak Republic to the EU is connected with budgetary effects, providing structural assistance, its co-financing, paying contributions to the common EU budget, payment of a major part of duty income to the EU budget. The obligation will be also tax approximation between the member states and a gradual decreasing of tax burden. The government has to strictly coordinate its policies in spheres of economy, finance, budget, taxes, subsidies, prices, investment support and other economic activities, as well as a structure and amount of public income and expenditures, with the monetary policy of the National Bank of Slovakia with an aim to implement Euro by 1 January 2009.

Kľúčové slová

európska integrácia, európska únia, jednotná mena, ekonomická a sociálna súdržnosť, vnútorný trh, euro, prosperita, harmonizácia daní, verejné financie.

Key words

European integration, European Union, unique currency, economic and social cohesion, internal market, Euro, economic welfare, tax approximation, public finance

Európska integrácia priniesla polstoročie stability, mieru a ekonomickej prosperity. Pomohla zvýšiť životnú úroveň, vytvoriť vnútorný trh, zaviesť euro a posilnila hlas únie vo svete. Myšlienka zjednotenej Európy je veľmi stará. Snaha vytvoriť inštitúciu vedúcu k užšiemu spojeniu medzi národmi Európy sa zrodila na ruinách druhej svetovej vojny. Prvotným cieľom bolo a je aj dnes zaistiť mier, prosperitu i novú budúcnosť pre kontinent, ktorého politické a ekonomicke základy sú porušené. Proces európskej integrácie bol začatý 9. mája 1950, keď Francúzsko oficiálne navrhlo vytvorenie "prvého skutočného základu Európskej federácie." Šesť krajín (Belgicko, Francúzsko, Holandsko, Luxembursko, Nemecko, Taliansko) sa spojilo už na úplnom počiatku. Predchodcom dnešnej Európskej únie bolo Európske spoločenstvo pre uhlie a oceľ ESUO - svoju činnosť začalo v roku 1951 na základe tzv. Parížskej zmluvy.

Na Haagskom samite v roku 1969 sa zástupcovia štátov a vlád šiestich zakladajúcich krajín pokúsili upevniť svoje vzájomné väzby založením Hospodárskej a menovej únie. Približne v tom čase sa začal používať pojem Európska únia.

Európska únia je založená na právnom poriadku a demokracii. Nie je to nový štát, nahradzujúci tie doterajšie ani nie je porovnateľná s ostatnými medzinárodnými organizáciami. Jej členské štáty delegujú suverenitu na spoločné inštitúcie, zastupujúce záujmy únie ako celku v otázkach spoločného záujmu. Všetky rozhodnutia a procedúry sa odvodzujú zo základných zmlúv, ratifikovaných členskými štátmi. Základným cieľom únie je podporovať udržateľný a vyvážený ekonomicke a sociálny pokrok najmä vytvorením zóny bez vnútorných hraníc, posilňovaním ekonomickej a sociálnej súdržnosti a zavedením hospodárskej a menovej únie s jednotnou menou.

Európska únia je dnes pojem, politický i ekonomicke. Niet preto divu, že štáty doteraz stojace mimo nej prejavujú záujem o členstvo. No nebolo tomu vždy tak. Diskusie medzi krajinami, ktoré sa neskôr stali zakladateľmi spoločných európskych inštitúcií, boli zdĺhavé a často nikam neviedli. Nikto nechcel neuvážene vstúpiť do neznámej rieky. Aj vznik Európskeho hospodárskeho spoločenstva (EHS), ktoré sa stalo jedným z troch pilierov neskoršej únie, sprevádzali mnohé komplikácie. Existovalo totiž už viacero iných organizácií, ktorých cieľom bolo integrovať Európu. Z EHS sa však napokon vyvinul elitný klub európskych štátov.

Európska únia predstavuje inštitucionalizovaný rámec pre všeobecne známy pojem európska integrácia. Európska integrácia zase predstavuje proces utvárania „stále užšieho spojenectva medzi národmi Európy“ – tak ako sa uvádza v úvode Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva. Jej charakter je jedinečný a nemá v oblasti medzinárodného práva a medzinárodných vzťahov obdoby.

Európska únia predstavuje spoločenstvo štátov, ktoré sa riadi právom Európskych spoločenstiev (tzv. „acquis communautaire“ – vo voľnom preklade „všetko, čo sa v rámci práva EÚ dosiahlo“) a právom Európskej únie. Každá z členských krajín delegovala časť svojej národnej suverenity v prospech spoločných inštitúcií EÚ, ktoré konajú v spoločnom záujme Únie, jej členských štátov a obyvateľov Európskej únie. Inštitúcie Európskej únie vykonávajú svoje úlohy v rámci presne stanovenej právnej štruktúry, ktorá je jasne

vymedzená zmluvami ES a EÚ ratifikovanými členskými štátmi a rozhodnutiami Európskeho súdneho dvora.

Členskú základňu EÚ v súčasnosti predstavujú tieto štáty: Nemecko, Francúzsko, Taliansko, Belgicko, Holandsko, Luxembursko, Dánsko, Írsko, Veľká Británia, Grécko, Španielsko, Portugalsko, Rakúsko, Švédsko a Fínsko, Cyprus, Česká republika, Estónsko, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Malta, Poľsko, Slovinsko, Slovensko, Rumunsko a Bulharsko. Kandidátskymi krajinami sú: Turecko, Chorvátsko a Macedónsko.

Príjmovú stránku štátneho rozpočtu ovplyvňuje predovšetkým proces harmonizácie daní, ktorý sa bude týkať hlavne nepriamych daní, t. j. dane z pridanej hodnoty a spotrebných daní, ale prejaví sa aj v oblasti priamych daní. Hlavným cieľom harmonizácie daní je podstatne obmedziť daňovú konkurenciu medzi členskými štátmi.

Úloha príjmov z DPH pre štátne rozpočty členských štátov je rozdielna, pričom priemer za EÚ pri normálnej sadzbe DPH je zhruba 21 % a pri zvýhodnenej sadzbe 5 – 10 %. Európska únia si preto zatiaľ nestanoví cieľ úplne zjednotiť sadzby DPH, ktorá by mala byť v zásade neutrálna, jej cieľom je dosiahnuť úzke rozpätie DPH (15– 25 %). Ide o pomerne vysoký rast, ktorý sa premietne do príjmov rozpočtu, súčasne však vyvolá rast cenovej hladiny.

Harmonizácia DPH znamená vyššie príjmy štátneho rozpočtu a vyššiu cenovú hladinu, ktorá sa tým čiastočne priblíži priemeru EÚ. Rast cien negatívne ovplyvní spotrebiteľov, a preto by sa malo uvažovať s jeho optimálnym časovým rozložením. Tento rast cien sa zrejme premietne do vývoja nominálnych miezd, dôchodkov, sociálnych dávok a podobne.

Ďalšou oblasťou, kde sa takisto počíta s harmonizáciou, sú spotrebné dane, ktorých objem by sa mal zvýšiť. Účinky harmonizácie spotrebných daní budú podobné ako v prípade DPH. V oblasti priamych daní by malo dôjsť k postupnému znižovaniu daňového zaťaženia fyzických aj právnických osôb, ktoré sa môže prejaviť v určitom znížení daňových príjmov. Súhrnný efekt harmonizácie daní (rast príjmov z nepriamych daní a pokles príjmov z priamych daní) bude prínosom pre štátny rozpočet SR, ako aj pre kofinancovanie štruktúrnych projektov. Znižovanie priamych daní však môže byť stimulom rozvoja ponukovej stránky ekonomiky (zavádzanie moderných technológií, výrobkové inovácie a podobne).

Významným prínosom vstupu SR do EÚ je pomoc EÚ prostredníctvom štruktúrnych fondov a Fondu kohézie. V prípravnom období EÚ poskytuje kandidátskym krajinám túto pomoc z predvstupových fondov, najmä PHARE, ISPA a SAPARD. Vstupom SR do EÚ sa podieľa na štruktúrnych fondoch EÚ a na Fonde kohézie. Hlavným štruktúrnym fondom, prostredníctvom ktorého sa poskytuje pomoc zaostávajúcim regiónom EÚ (regióny s HDP nižším ako 75 % priemeru EÚ), je Európsky fond regionálneho rozvoja (European Regional Development Fund – ERDF). Dôležitý princíp, na základe ktorého tento fond funguje, je princíp doplnkovosti (spolufinancovania), podľa ktorého príspevky z ERDF sú iba doplnkovým zdrojom k prostriedkom národných vlád na financovanie daného projektu. Ďalším štruktúrnym fondom je Európsky sociálny fond (European Social Fund – ESF), z ktorého možno čerpať podporu na rozvoj ľudských zdrojov, predovšetkým na iniciatívy súvisiace so vzdelaním a s výchovou.

Významnú úlohu v systéme štruktúrnych fondov má Európsky poľnohospodársky usmerňovací a záručný fond (European Agricultural Guidance and Guarantee Fund –

EAGGF), který pomáhá při implementaci společné zemědělské politiky. Tento fond má záruční sekci (až 95 % výdavků súvisiacich s trhovou reguláciou) a usmerňovací sekci (5 % výdavků na podporu aktívnych štruktúrnych zmien v poľnohospodárstve). Pri reštrukturalizácii rybolovného priemyslu EÚ pomáha Finančný nástroj na usmerňovanie rybolovu (Financial Instrument for Fisheries Guidance – FIFG).

K spomínaným štyrom štruktúrnym fondom v užšom zmysle treba priradiť aj Fond kohézie (Cohesion Fund – CF). Tento fond, ktorý slúži na zmierňovanie ekonomických rozdielov medzi jednotlivými členskými štátmi, je určený pre Írsko, Španielsko, Portugalsko a Grécko, ktorých HDP na jedného obyvateľa bol v čase vzniku tohto fondu nižší ako 90 % priemeru EÚ. Z tohto fondu možno získať prostriedky na veľké projekty v oblasti dopravnej infraštruktúry a infraštruktúry podporujúcej kvalitu životného prostredia. Kritériami rozdeľovania prostriedkov z neho fondu sú tri faktory: počet obyvateľstva, HDP na jedného obyvateľa a rozloha danej krajiny.

Colné výnosy

Pokiaľ ide o odvody colných výnosov, významná z hľadiska vplyvov, od vstupu SR do EÚ je skutočnosť, že 75 % ročných colných výnosov musí SR odvieť do Spoločného rozpočtu EÚ. Prevažná časť colných výnosov z doterajšieho dovozu do SR sa vstupom Slovenska do EÚ síce stratí, získa sa však colný výnos z dovozov do rozšírenej EÚ, prechádzajúcich slovensko-ukrajinskou hranicou. Na základe týchto rozdielov sa preto celkový colný výnos SR po vstupe do EÚ znížil.

Vstupom SR do EÚ nastali v dôsledku prevzatia Spoločnej poľnohospodárskej politiky (SPP) významné zmeny aj v podpore poľnohospodárstva prostredníctvom štátneho rozpočtu. Ťažisko týchto zmien spočíva v novom usporiadaní poskytovaných dotácií do poľnohospodárstva.

Vzhľadom na potrebu priblížiť sa nižším svetovým cenám poľnohospodárskych produktov a nevyhnutnosť priblížiť sa zároveň štandardom EÚ. Slovenská republika nastolila v negociačnom procese požiadavku na vyrovnanie komoditnej podpory na existujúcu úroveň. Aby slovenské poľnohospodárstvo mohlo zabezpečovať pokrytie dopytu po potravinách v jeho efektívnej komoditnej štruktúre, bolo potrebné v negociačnom procese presadzovať aj zvýšenie niektorých produkčných kvót.

Celkový vplyv vstupu SR do EÚ z hľadiska uvedených hlavných položiek verejných financií sa podľa hrubých prepočtov ukázal ako pozitívny. Riziko, ktoré by tento pozitívny vplyv mohlo redukovať, však môže predstavovať jednak nedostatočné využívanie zdrojov zo štruktúrnych fondov EÚ, čím by sa narušila vyváženosť medzi príjmami z EÚ a platbami do EÚ, a jednak prípadné zahraničné zadĺženie z titulu získavania mimorozpočtových zdrojov na financovanie projektov súvisiacich s implementáciou štandardov a noriem EÚ.

Vláda SR kládla dôraz na taký makroekonomický rámec, ktorý zabezpečí stabilný a dlhodobý udržateľný rast ekonomiky Slovenskej republiky a jej celkovú konvergenciu k vyspelým ekonomikám. Stabilitu rastu zabezpečuje zvyšovaním potenciálneho produktu ekonomiky založenom na raste produktivity, konkurencieschopnosti a zamestnanosti, čo predpokladá vytváranie priaznivého podnikateľského prostredia a postupné smerovanie hospodárstva k poznatkovej ekonomike.

Vláda stále úzko koordinuje svoje politiky v oblasti hospodárstva, financií, rozpočtu daní, dotácií, cien, podpory investícií a v ďalších ekonomických oblastiach. Ako aj štruktúru a objem verejných príjmov a výdavkov s menovou politikou nezávislej NBS s cieľom zaviesť euro k 1. januáru 2009.

Úlohou vlády SR je v oblasti verejných financií sústrediť sa na:

- racionalizáciu výdavkov vo verejnej správe a sledovanie ich efektívneho využitia pri dôslednom zavedení viacročného programového rozpočtovania vo väzbe na efektívne a lepšie využitie fondov EÚ;
- prísne dodržiavanie pravidiel pri nakladaní s verejnými zdrojmi a ich dôslednú kontrolu a vyhodnocovanie efektívnosti nakladania s nimi;
- zníženie daňového zaťaženia nízko a stredne príjmových skupín zvyšovaním nezdaniteľného základu i úpravou jednotnej sadzby DPH vo vybraných komoditách;
- zníženie daňových a colných únikov a potláčanie šedej ekonomiky.

Verejné financie a daňová oblasť budú projektované a používané ako hlavný hospodársky nástroj na vybudovanie moderného sociálneho štátu s cieľom minimalizovať sociálne vylúčenie a postupne odstraňovať stále rastúce regionálne rozdiely a sociálnu nerovnováhu. Konvergenciu ekonomiky bude vláda SR realizovať v súlade so strednodobým Konvergenčným programom Slovenskej republiky. Ďalší proces konvergenzie ročne konkretizuje v súlade s harmonogramom a jednotnými smernicami EK.

Základným rámcom pri presadzovaní politiky a cieľov vlády SR je obozretná rozpočtová politika, ale aj fiškálna politika a postupné upevňovanie stability verejných financií pri dôslednom dodržiavaní maastrichtských kritérií a záväzkov SR vyplývajúcich z reformovaného Paktu stability a rastu.

Vzhľadom na existujúcu korupciu a klientelizmus vo verejnom sektore, ktoré zásadným spôsobom ohrozujú efektivitu verejných výdavkov a reálnu konvergenciu SR v rámci EÚ, vláda SR pomocou vecne príslušných orgánov verejnej správy bude dôsledne potierať neehospodárne nakladanie s verejnými prostriedkami.

V oblasti výdavkov verejných financií vláda SR pristúpila k ich reforme s hlavným dôrazom na dôsledné programové rozpočtovanie. Prednosť dostali také výdavky resp. programy, ktoré sú kľúčové pre rast výkonnosti ekonomiky, pokles nezamestnanosti a odstraňovanie regionálnych rozdielov, sociálnu a rodinnú stabilitu, budú podporovať priaznivý demografický vývoj a v ekonomike sa prejavia multiplikačne.

Ďalšou úlohou je aktívne riadiť štátny a verejný dlh, racionalizovať výdavky spojené s financovaním štátneho dlhu a minimalizovať riziká súvisiace s finančnými aktívami, pasívami, ako aj s celkovými finančnými tokmi štátu. Vláda SR využíva inštitút štátnych záruk len v nevyhnutnom rozsahu a v mimoriadnych prípadoch.

Postupne sa bude harmonizovať, zosúladiť a zjednodušovať systém vnútornej finančnej kontroly vo verejnej správe, ktorý zahŕňa predbežnú a priebežnú finančnú kontrolu, následnú finančnú kontrolu a vnútorný audit, predmetom ktorých sú prostriedky verejného rozpočtu SR, prostriedky EÚ a prostriedky inej formy pomoci zo zahraničia. Potreba zmeny legislatívy v oblasti terajšej finančnej kontroly a vnútorného auditu vyplýva hlavne z novej legislatívy EÚ na programové obdobie 2007 - 2013.

Zefektívni sa výkon, postupy a celková kvalitu nezávislého overovania a hodnotenia, riadenia procesov a všetkých činností v implementácii programov zahraničnej pomoci v súvislosti so zabezpečením plnenia funkcie orgánu auditu pre programové obdobie 2007 - 2013.

TECHNIKY PRO OCEŇOVÁNÍ NEHMOTNÝCH NÁKLADŮ A VÝNOSŮ PRO POTŘEBY CBA

TECHNIQUES FOR VALUATION COSTS AND BENEFITS

ING. PETR HALÁMEK, PH.D.

*Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta,
Katedra regionální ekonomie a správy
Lipová 41a, 602 00, Brno, ČR
e-mail: halamek@econ.muni.cz*

Anotace

Předmětem příspěvku je přehled vybraných metod pro oceňování nehmotných nákladů pro potřeby zpracování analýzy nákladů a výnosů (CBA). Postupně jsou rozebrána problematika kontingentních oceňovacích metod, metod založených na odhalených preferencích a použití sekundárních zdrojů dat. V závěru příspěvku jsou jednotlivé metody přiřazeny k obvyklým (typickým) nákladům a výnosům regionálních rozvojových projektů

Annotation

Papers concern the selected techniques for valuation of costs and benefits during preparation cost-benefit analysis. In details are described contingent valuation technique, technique based on revealed preferences and use of secondary data sources. Individual methods are ranged for evaluation of typical costs and benefits from regional development projects.

Klíčová slova

oceňování nákladů a výnosů, analýza nákladů a výnosů, hodnocení projektů

Keyword

valuation of costs and benefits, cost-benefit analysis, project evaluation

Úvod

Oceňování nehmotných¹ nákladů a výnosů je jedním z největších problémů spojených se zpracováním analýzy nákladů a výnosů (CBA), zejména potom její části zaměřené na hodnocení společenských dopadů projektu – ekonomické analýzy. Ekonomická analýza se provádí se na základě hodnocení vlivu projektu na jednotlivé dotčené subjekty v rámci zájmového území projektu (rozšiřuje výsledky finanční analýzy, která se vztahuje pouze na nositele projektu). Při zpracování regionálních rozvojových projektů je základní struktura ekonomické analýzy zpravidla tvořena následujícími prvky: identifikace ekonomického prostředí projektu, analýza dotčených subjektů, identifikace nákladů a výnosů, rektifikace tržních cen a stanovení stínových cen nehmotných položek. Výstupem jednotlivých prvků je ekonomické cash-flow projektu, na jehož základě je prováděno vyhodnocení ekonomických dopadů investice (analýza dopadů projektu na společnost). V praxi jednotlivé prvky nabývají různého významu, s ohledem na charakter posuzovaného projektu. V některých případech ani není zpracování ekonomické analýzy vyžadováno, zejména pokud není pochyb o

¹ tj. takové, pro které neexistuje tržní cena

celospolečenské prospěšnosti daného projektu (např. rekonstrukce jediné základní školy ve střediskové obci).

Kvantifikace socio-ekonomických dopadů projektu

Cílem kvantifikace socio-ekonomických dopadů projektu je ocenit (tj. vyjádřit v peněžních jednotkách) vnější přínosy nebo vnější náklady projektu, které byly identifikovány v průběhu zpracování analýzy dotčených subjektů a definovány jako náklady nebo výnosy související s realizací projektu tak, aby mohly tvořit vstup do kalkulace výsledků CBA. Příkladem položek, pro které neexistuje cena, mohou být náklady a přínosy spojené s vlivy na životní prostředí, časové úspory vyplývající z projektů v oblasti dopravy, lidské životy zachráněné díky projektům ve zdravotnictví atd. V některých případech je hodnocení vnějších nákladů a přínosů obtížné, ačkoli je možné tyto položky snadno identifikovat. Projekt může způsobit určité ekologické škody, jejichž dopad v kombinaci s dalšími faktory se projeví teprve v dlouhodobém horizontu, přičemž tento dopad je obtížně kvantifikovatelný a hodnotitelný. Má smysl alespoň sepsat seznam nekvantifikovatelných vnějších faktorů tak, aby orgán přijímající rozhodnutí (představenstvo společnosti, regionální nebo národní vláda, implementační agentura programu, apod.) měl k dispozici více informací a mohl zvážit kvantifikovatelné aspekty vyjádřené prostřednictvím ekonomické výnosové míry v porovnání s nekvantifikovatelnými aspekty. Za významné nehmotné položky, které vstupují do hodnocení regionálních rozvojových projektů je možno označit: vznik nových pracovních míst, snížení nezaměstnanosti v regionu; hospodářský růst regionu, zvýšení daňové výtěžnosti; čas, ztráta času nebo jeho úspora; život a lidské zdraví; vliv na životní prostředí; vzdělanost a kvalifikace obyvatelstva; bezpečnost, snížení kriminality; pocit sociální soudržnosti; atraktivita regionu, a mnohé další.

Mnoho velkých projektů, zvláště v oblasti infrastruktury, může znamenat přínos pro subjekty mimo rámec těch, které ze sociálního přínosu vytvořeného projektem bezprostředně těží. Tyto přínosy se mohou týkat nejen přímých uživatelů produktu, ale také třetích stran, pro které nebyly původně zamýšleny. V takovém případě je rovněž třeba tyto přínosy zahrnout do příslušného hodnocení. Mezi příklady takových pozitivních vnějších faktorů nebo přesahů směrem k dalším spotřebitelům patří následující situace: železnice může přispět k menším dopravním zácpám na dálnici nebo nová univerzita může udržet aplikovaný výzkum a budoucí příjmy zaměstnavatelů budou díky vzdělanější pracovní síle vyšší atd. Negativním faktorem může být zvýšení hladiny hluku realizací výstavby nové železniční trati nebo zvýšení vandalismu v obci kvůli zvýšenému pohybu studentů.

Postup při oceňování nehmotných položek dosud nebyl uspokojivým způsobem vyřešen. V dostupné literatuře je uváděna celá řada přístupů, které se oceňování nehmotných položek věnují. Jejich aplikací lze dospět ke značně odlišným výsledkům v závislosti na tom, který přístup je zvolen. Pravděpodobně nejvýznamnější skupina těchto metod se orientuje na zjištění či odvození částky, kterou jsou spotřebitelé ochotni za poskytované statky či služby zaplatit (preferenční oceňovací metody). Tak lze například stanovit ekonomické výnosy z výstavby mostu změřením potencionální poptávky po jeho využití při stanovené ceně. Zcela nevhodná ale tato metoda může být při volbě variant výstavby hřiště v bohaté nebo chudinské části města. Bohatí by byli ochotni za jeho výstavbu či možnost používání platit vysoké

částky, chudí nebudou ochotni vydávat nic². K dalším používaným metodám patří skupina tržních metod (odhalené preference) nebo oceňování s využitím sekundárních zdrojů dat.

² Musgrave (1994)

Tab.: Přehled skupin metod pro kvantifikaci nákladů a výnosů

skupina metod	princip použití
kontingentní oceňovací metody	přímé dotazování reprezentativního vzorku ovlivněných skupin
tržní metody (odhalené preference)	ocenění prostřednictvím souvisejících (náhradních) trhů
použití sekundárních zdrojů dat, expertní metody	použití externích zdrojů dat (statistik) nebo expertních posouzení

Pramen: vlastní zpracování

Výběr metody může mít podstatný vliv na výsledky ekonomické analýzy, jednotlivé ukazatele se při použití různých postupů mohou radikálně odlišovat. Pro dosažení co možná nejobektivnějšího výsledku je vhodné při posuzování jednotlivých variant nebo projektů mezi sebou dodržovat vždy předem pevně stanovený postup, který je stejným způsobem aplikován na jednotlivé varianty.

Přehled vybraných oceňovacích metod

Pojem ekonomické oceňování či ekonomická hodnota vychází podle neoklasické ekonomické teorie z ochoty jednotlivce či skupiny lidí (chápané jako suma jednotlivců) platit (willingness to pay) za nějaký statek či službu, či ochotu platit za vyloučení nějakých nákladů (např. zdravotních rizik plynoucích ze špatného životního prostředí). Alternativním přístupem ke zjištění peněžně vyjádřených osobních preferencí je tzv. ochota přijímat (willingness to accept).³ Na tomto přístupu je založena tzv. kontingentní oceňovací technika, která reaguje na absenci tržních informací o spotřebitelských preferencích tím, že na základě analýzy “ochoty platit” a “ochoty přijímat kompenzace” konstruuje preference hypotetické. Rozbor analytických studií zemí EU a OECD vede k závěru, že tato metoda je nejčastěji využívanou technikou pro kvantifikaci škod na životním prostředí (ztrát ekologických užitků) v posledních patnácti letech⁴.

Kontingentní oceňovací metoda se soustřeďuje na preference jednotlivců ve vztahu k veřejným nebo smíšeným privátně-veřejným statkům (či k jejich ztrátě). Spotřebitelé vyjadřují své hodnocení přímo, nikoliv však v reálné situaci. V rámci sociologického průzkumu (dotazník, interview, apod.) vyjadřují velikost své “ochoty platit” za konkrétně specifikované zvýšení užitku. Obdobně se vyjadřují, jak velkou kompenzací by požadovali za utrpěnou škodu. Tímto způsobem je vytvořen simulovaný trh, kde reakce spotřebitelů na hypotetickou situaci substituuje jejich chování na skutečném trhu. Jde o subjektivní ocenění, které má přímou vazbu na rozpočtové omezení jednotlivce či domácnosti. Pro zdárnou aplikaci této metody je nezbytná poměrně široká metodologická příprava. Prvním předpokladem je zajistit reprezentativnost vzorku populace, která bude dotazována a jasné vymezení předmětu hodnocení. Hypotetický scénář, který je předložen respondentům, musí obsahovat dostatečné množství relevantních informací, které však musí být natolik neutrální, aby výsledné odpovědi nebyly ovlivněny jimi vyvolaným modelem chováním. Součástí scénáře je i navržený mechanismus placení (např. platba do zvláštního fondu, zvýšení daňového zatížení, zvýšení daně z příjmu aj.).⁵ Výsledná hodnota ochota platit je do značné

³ Seják, J. (2002)

⁴ Tošovská, E. (1999)

⁵ Tošovská, E. (1999)

míry také ovlivněna technikou použitou pro stanovení ceny respondentem. Jednotlivé postupy jsou shrnuty v následující tabulce.

Tab. : Techniky používané pro stanovení ceny respondentem

technika	princip
otevřená otázka	výše ceny, kterou je respondent ochoten platit není nijak ohraničena, přístup již není příliš používán z důvodu častého „přehánění“
uzavřený postupný přístup	je zadána startovací hodnota, která je postupně zvyšována / snižována, až do dosažení stropu ochoty platit, přístup vykazuje vysokou citlivost na hodnotu startovací ceny
klasifikační technika	kardinální srovnávání kombinací výše platby a úrovně poskytovaných služeb (statků), tato technika klade vysoké nároky na zpracování zadání
technika referenda	ve vymezeném rozhraní je pro každého respondenta náhodně stanovena hodnota ochoty platit, zkoumáno je její přijetí nebo odmítnutí (četnost)

Pramen: zpracováno podle Boardman, E.A. (2001), s. 359-363

Při použití kontingentní oceňovací metody je také nezbytné rozlišit tzv. “ochotu platit” a “ochotu přijímat kompenzace”. Podle teoretických předpokladů by kvantifikace škod na životním prostředí na základě ochoty platit a ochoty přijímat kompenzace měla být řádově srovnatelná. V praxi jsou však mezi oběma způsoby značné rozdíly, neboť jednotlivci obecně vyžadují vyšší finanční náhrady za věci (stavy), které již mají, než jsou ochotni platit za dosažení takové věci (stavu). Četné studie⁶ dokazují, že ochota přijímat kompenzace je 4 až 15-krát větší, než ochota platit. K přednostem metody kontingentního oceňování patří snadnost získání dat a začlenění dotčených skupin do procesu hodnocení. K nevýhodám patří vysoké náklady spojené s realizací sociologických průzkumů a často jsou uváděny také výtky k hypotetickému charakteru dotazování (tj. respondenti předpokládají, že uvedenou částku nebudou muset reálně platit). Tyto závěry částečně (zejména v přístupu k ochotě platit) vyvrací studie uvedené v Boardman, E.A. (2001) při udílení povolenek pro lov zvěře v oblasti Wisconsinu v USA⁷.

Přístup s využitím skupiny metod odhalených preferencí (nazývány také metodami souvisejících trhů) je založen na nepřímém oceňování jednotlivých dopadů na společnost (preferencí jednotlivců) na souvisejících trzích. Metody v této skupině usilují o ocenění netržních statků odvozením z cen na souvisejících trzích, tj. na trzích, které jsou nějak spjaté s oceňovaným statkem či službou. Tyto metody jsou také někdy nazývány metodami nepřímého oceňování, protože nespolehlají na přímé odpovědi lidí.⁸

⁶ např. Tošovská E. (1999) nebo Boardman, E. A. (2001)

⁷ Povolenky byly standardně rozdělovány losem. Náhodný vzorek neúspěšných uchazečů dostal reálnou nabídku na zakoupení povolenky za náhodně stanovenou cenu (metoda referenda), ostatní byly dotazovány hypoteticky. Zjištěný rozdíl nebyl statisticky signifikantní (\$31 a \$35). Podobně polovině vylosovaných vlastníků povolenek byla nabídnuta reálná a polovině hypotetická možnost prodeje. Dosažené výsledky ochoty přijímat kompenzace činily \$153 při reálném prodeji a průměr hypotetických požadavků činil \$420.

⁸ Seják, J. (2002) on-line dostupné < <http://www.fns.uniba.sk/zp/casopisy/zp/2002/zp1/sejak.htm> > 20.1.2007

K nejnámějším metodám odhalených preferencí patří metoda analogických trhů a hedonická oceňovací metoda, na nákladovém principu jsou potom založeny metoda cestovních nákladů a metoda defenzivních nákladů.

Na principu ocenění netržních statků na trzích s obdobnými produkty je založena metoda analogických trhů. Často uváděným příkladem je oceňování služeb poskytovaných veřejným sektorem zdarma (např. školství nebo zdravotnictví) na trzích obdobných služeb zajišťovaných soukromým sektorem za tržní cenu. Pokud např. z právních důvodů trh neexistuje (např. s byty), jsou často využívány ceny dosahované na černých trzích. Metoda analogických trhů je uváděna také ve spojitosti s oceňováním času nebo života, jako častých dopadů realizace rozvojových projektů.

Hodnota času je uváděna do souvislosti s trhem práce, kde je čas směnován za mzdovou sazbu. V oblasti hodnocení dopravních projektů se ale většina autorů shoduje také na tom, že hodnota času je závislá na účelu cesty. Pravděpodobně lze tvrdit, že hodnota času uspořené při služební cestě má jinou hodnotu, než hodnota času ušetřené při cestě za zábavou. Jednoduchý případ nastane v okamžiku, kdy je hodnocen čas zaměstnance na služební cestě. Zde jsou jednoduše použity náklady zaměstnavatele, které vyjadřují ztrátu ušlého času zaměstnance, zpravidla mzdu včetně odvodů (případně se zahrnutím příslušného podílu ostatních nákladů souvisejících s jeho časovou úsporou nebo ztrátou). Pokud ovšem daný zaměstnanec či jednotlivce uspoří čas při cestě do práce, z práce, či za zábavou, je nutné jednotlivé složky uspořené náklady dále identifikovat. Za předpokladu, že mzdová sazba je považována za sumu položky kompenzující ztrátu volného času, úsilí zaměstnance a jeho schopností je možné tímto způsobem zahrnout do hodnocení pouze kompenzací volného času. Úspora volného času je oceněna zpravidla níže, než náklady na mzdu, její diferenciace by neměla být příliš rozdílná napříč různými příjmovými skupinami. Zvláštní případ může nastat v případě nutnosti čekání v autě nebo nutnosti chůzí překonávat určité vzdálenosti. Nedávné studie v Evropě⁹ ukázaly, že čas strávený čekáním v autě nebo chůzí si většina lidí cení více, než čas strávený jízdou. Z těchto důvodů jsou hodinové sazby zahrnující čekání nebo chůzi hodnoceny zpravidla s třicetiprocentní premii.

Použití stejného trhu (tedy trhu práce) pro oceňování ceny života ale nevede k přijatelným výsledkům. Přesto, že tento přístup je například soudy v USA často využíván¹⁰, nevede k uspokojivým výsledkům. Známým případem je nulová hodnota života důchodce¹¹ nebo různá hodnota života napříč pohlavími. Vhodnějším přístupem k ocenění hodnoty života jednotlivce ale může být např. použití trhu se zařízeními zvyšujícími bezpečnost v automobilu. Tak například pokud je uvažována osoba indiferentní mezi nákupem airbagu (v ceně \$220) a zvýšením pravděpodobnosti přežití při nehodě (o 1/10.000¹²) je cena života daného jednotlivce kalkulována jako podíl ceny a pravděpodobnosti, tj. \$2.200.000.¹³ Hodnocení na základě tohoto přístupu je zase ovlivněno důchodovou situací jednotlivce, případně mírou jeho averze k riziku, přesto trhy s bezpečnostními prostředky (např. protipožární, zabezpečovací, apod.) jsou často k oceňování hodnoty života využívány. Obdobné postupy na základě pravděpodobnosti jsou obvyklé také ve zdravotnictví, blíže např. Drummond, M. F. et al. (1992).

⁹ Belli, P. (2001)

¹⁰ Boardman, E.A. (2001), s. 334

¹¹ např. Mališová, I., Malý, I. (1997)

¹² tj. pokud si 10.000 osob koupí airbag, 1 z nich díky tomu přežije

¹³ Boardman, E.A. (2001), s. 335

Hedonická oceňovací metoda - využití techniky hedonického oceňování předpokládá nalezení trhu s nějakým jiným zbožím či statkem, který je však ovlivněn vstupem hodnoceného netržního statku. V souvislosti s využitím techniky hedonického oceňování je uváděn především trh s nemovitostmi (např. kvalita prostředí ovlivňuje jejich hodnotu) a trh práce (např. pracovní rizika ovlivňují výši mzdy). Použití techniky hedonického oceňování ale je založeno na neměnnosti ostatních faktorů ovlivňujících dané trhy. Mzdové rozdíly jsou tak závislé nejen na dosaženém stupni vzdělání, ale i na celé řadě dalších faktorů jako jsou jeho schopnosti, zkušenosti, mzdová politika konkurence nebo celková situace na trhu. Podobně prostředí, kde je nemovitost umístěna, je pouze jedním z mnoha faktorů ovlivňujících její cenu. Při zpracování analýzy by měly být zohledněny všechny relevantní proměnné a vtaženy do hodnocení, jejich zanedbání výrazným způsobem snižuje vypovídací schopnost analýzy. Dalším potencialem problémem je existence rozdílných preferencí ve společnosti. V praxi tak lze pozorovat minimální rozdíly mezi mzdovou sazbou u nebezpečných povolání a běžnou mzdovou sazbou. Toto je způsobeno především existencí skupiny osob, které preferují (vyhledávají) riziko a jsou tedy ochotni přijmout danou práci za průměrnou mzdu¹⁴. Z dalších problémů je možno zmínit ještě například situaci vysoké nezaměstnanosti, kdy pracovníci ve snaze získat pracovní místo zcela přehlížejí jeho negativní charakteristiky¹⁵.

Metoda cestovních nákladů – tato metoda bývá označována za druhou nejvíce využívanou metodou pro kvantifikaci škod na životním prostředí v zemích EU a OECD.¹⁶ Vychází z rozšíření teorie spotřebitelské poptávky. Její podstatou je kvantifikace užitku hodnocených statků nebo škody, spojené se ztrátou tohoto užitku, která se odvozuje ze soukromých “cestovních” nákladů. Ty jsou propočteny z analýzy skutečného chování spotřebitelů. Metodou cestovních nákladů jsou kvantifikovány především výnosy ze zvýšení atraktivity rekreačních oblastí nebo výstavby zábavních parků. Kvantifikace výnosů spojovaných s poskytováním těchto statků vychází z předpokladu, že jejich výše je minimálně tak vysoká jako souhrn nákladů, vypovídající o finanční a časové náročnosti návštěvy analyzovaných míst. Jinými slovy, chce-li daný subjekt navštívit rekreační oblast, provádí tím transakci, při níž jsou “cestovní náklady” cenou, kterou musí zaplatit za přístup k této lokalitě. Jednotlivé subjekty (např. domácnosti) vynakládají různě velké cestovní náklady v závislosti na tom, kterou lokalitu chtějí navštívit.¹⁷

Metoda defenzivních nákladů - někdy též nazývaná metoda averzních nákladů či soukromých kompenzačních nákladů je založena na hypotéze o možnosti substituce (zabránění) negativních dopadů hodnoceného opatření prostřednictvím nákupu tržních statků. Jediní (domácnosti) vynakládají peníze, aby se externímu negativnímu statku bránili. Soukromě vynakládané náklady na zamezení negativního působení daného vlivu lze přibližně interpretovat jako dolní hranici pro užitek příslušných opatření.¹⁸

Poslední skupina metod zahrnuje použití statických zdrojů dat (sekundární data) nebo využívá expertních hodnocení. Tyto ceny bývají někdy označovány jako typ „plug-in“, tj. jsou vyhledávány nebo odvozovány z dostupných statistik nebo stanovovány na základě expertních posouzení a zaváděny do hodnocení. K základním zdrojům těchto dat patří vedle oficiálních statistik přehledy dat shromažďovaných pojišťovnami, policií, správou silnic, z měření znečištění ovzduší, apod. Přístup plug-in oceňování je využíván také při výběru

¹⁴ Boardman, E.A. (2001), s. 340

¹⁵ Tošovská, E. (1999)

¹⁶ Tošovská, E. (1999)

¹⁷ Tošovská, E. (1999)

¹⁸ Seják, J. (2002)

alternativních projektů v průběhu implementace rozvojových programů, kdy jednotlivé hodnoty jsou definovány přímo příslušnou implementační agenturou. Tento přístup při implementaci strukturálních fondů v ČR používá pouze Ministerstvo životního prostředí v rámci OP Infrastruktura, Evropská komise¹⁹ i ostatní orgány se tomuto přístupu vyhýbají. Přesto, že takto je maximalizována, ve srovnání s použitím předchozích postupů, možnost porovnávání konkurenčních projektů mezi sebou. Následující tabulka uvádí jednotlivé popisované metody v souhrnném přehledu. Je uveden základní princip pro jejich použití, základní výhody a nevýhody jejich aplikace a převažující oblasti použití.

Tab. : Přehled metod používaných pro oceňování ekonomických nákladů a výnosů

	metoda	princip	výhody/nevýhody	oblast použití
kontingentní oceňování	ochota platit	sociologický průzkum vedoucí ke stanovení hypot. ochoty platit za poskytnutí hodn. statků	+ aktivní účast dotčených skupin na hodnocení - časově náročné, závislost na příjm. situaci	životní prostředí, cestovní ruch, občanská vybavenost, doprava, školství, zdravotnictví
	ochota přijímat kompenzace	sociologický průzkum, stanovení ochoty přijímat kompenzace za přijetí negativních dopadů	+ aktivní účast dotčených skupin na hodnocení - časté přehánění (nereálné požadavky)	životní prostředí, doprava, zdravotnictví
metody odhalených preferencí	metoda analog. trhů	ocenění s využitím ceny na analogickém trhu (černý trh, v zahraničí,...)	+ snadné stanovení ceny - nutná existence souv. trhu, často dochází k srov. „nesrovnatelného“	občanská vybavenost, školství, zdravotnictví, čas, hodnota života
	hedonické oceňování	ocenění s využitím cenových změn na ovlivněných trzích, např. nemovitostí nebo práce	+ snadné stanovení ceny - nutné očištění o vlivy ostatních faktorů	životní prostředí, doprava, občanská vybavenost, školství,
	met. cestovních nákladů	kalkulace soukromých nákladů vynaložených na cestu za danými cíly	+ stanovení nákladů na základě stat.návštěvníků - nutné očištění vlivů ostatních atraktivit v reg.	cestovní ruch, kulturně-společenská zařízení, životní prostř. (přírodní rezervace, apod.)
	met.defenzivních nákladů	kalkulace nákladů vynaložených na zabránění dopadů (jako dolní hranice nákladů)	+ často jasné souvislosti, lehce interpretovatelné - obtížné zjišťování dat, podhodn. neg.dopadů	životní prostředí, doprava
expert.met.	využití sekund. zdrojů dat	využití shromážděných dat ve statistikách, expertní posouzení	+ snadný zdroj dat, možnost srovn. projektů - nutnost zohlednění konkrétních podmínek	bez převažující oblasti použití

Pramen: vlastní zpracování

Pro projekty realizované v oblasti regionálního rozvoje byl dále zpracován přehled typových nákladů a výnosů, které jsou s jejich realizací obvykle spojovány. Z oblastí regionálního rozvoje byla do přehledu zařazena problematika dopravní infrastruktury, technické infrastruktury a ochrany ŽP, infrastruktury pro rozvoj podnikání, infrastruktury pro volnočasové aktivity a cestovní ruch. Tyto oblasti pokrývají takřka celou škálu aktivit běžně s regionálním rozvojem spojovaných, do výběru záměrně nebyly řazeny oblasti typu školství, zdravotnictví nebo věda a výzkum, zejména s ohledem na výrazné problémy spojené s použitím CBA pro jejich hodnocení (problematika stanovení ceny života, apod.), pro srovnání těchto projektů mezi sebou je často výhodnější použít analýzu účinnosti nebo

¹⁹ EC DG Regio (2002)

užitečnosti nákladů. Použití CBA může vést k diskusi o morálních aspektech ocenění, např. je finanční hodnota roku života bezdomovce shodná s hodnotou roku života známé celebrity? Použití CBA pro hodnocení těchto projektů je nutné především v případě nutnosti srovnání zcela rozdílných projektů mezi sebou (např. rozhodování o rekonstrukci střední školy nebo nemocnice v okresním městě), pro rozhodnutí lze doporučit sledovat výsledky finanční analýzy (finančně návratný projekt pravděpodobně umožní realizaci následujících), hodnocení ekonomické analýzy je vhodné založit na preferenci konečných uživatelů (v uváděném případě občanů), např. s použitím metody kontingentního oceňování.

Tab.: Typologie nákladů a výnosů v regionálních rozvojových projektech

oblast realizace projektu	ekonomické náklady a výnosy	způsob měření
doprava a dopravní infrastruktura (výstavba obchvatu, mostu, apod.)	čas a jeho úspory	analogické trhy (práce)
	úspora dopravních nákladů	plug-in
	zvýšení bezpečnosti dopravy	plug-in
	dopady na životní prostředí	defenzivní nákl., plug-in
technická infrastruktura a ochrana ŽP (tech. sítě, hospodaření s odpady, apod.)	úspory nákladů na alt.zdroje	analog.trhy, plug-in
	dopady na životní prostředí	plug-in, anal.trhy (CO ₂)
	rozvoj hospodářské aktivity	plug-in
infrastruktura pro rozvoj podnikání (výstavba průmyslových zón, podnik. inkubátorů, apod.)	rozvoj zaměstnanosti	plug-in
	zvýšení hospodářské aktivity	plug-in
	narušení pravidel volného trhu	plug-in
	dopady na životní prostředí	plug-in
infrastruktura pro volno-časové aktivity (výstavba kulturních a sportovních zařízení, apod.)	možnost trávení volného času	ochota platit
	prevence patologických jevů	plug-in
	úspora času	analogické trhy (práce)
	snížení dopravních nákladů	plug-in
cestovní ruch (rekonstrukce hradu, stavba rozhledny, apod.)	vznik nových atraktivit	ochota platit, metoda cestovních nákladů
	rozvoj hospodářské aktivity	plug-in
	rozvoj zaměstnanosti	plug-in
	dopady na životní prostředí	plug-in

Pramen: vlastní zpracování

U jednotlivých nákladů a výnosů jsou uváděny techniky obvykle používané pro jejich hodnocení, při jejich volbě je samozřejmě vždy nezbytné přihlídnout k charakteru záměru. Vzhledem k velkému počtu popsání nástrojů pro kvantifikaci nehmotných nákladů a výnosů je paradoxem velký počet navrhovaných způsobů typu „plug-in“, tedy použití sekundárních zdrojů dat nebo expertní metody pro stanovení ceny jednotlivých položek. Toto doporučení odráží především vysokou variabilitu jednotlivých projektů a umožňuje řešení nestandardních situací. Možnost použití specifických nástrojů pro hodnocení se objevuje především v typových situacích (např. metoda cestovních nákladů při hodnocení projektů v oblasti cestovního ruchu), v jiných situacích může být jejich použití zavádějící. Obecně lze doporučit srovnávání co nejpodobnějších projektů mezi sebou, což ale „ad absurdum“ může vést k návratu od analýzy nákladů a výnosů k metodice analýzy účinnosti nákladů nebo jednoduchým multikriteriálním metodám.

Závěr

Cílem ekonomické analýzy jako nedílné součásti analýzy nákladů a výnosů je zahrnutí celospolečenských dopadů projektu ve sledovaném území do hodnocení, tj. ekonomická analýza rozšiřuje výsledky finanční analýzy o odhad dopadů na společnost. K základním metodám používaným pro oceňování netržních statků patří nástroje kontingentního oceňování (zjišťování ochoty platit a ochoty přijímat kompenzace), skupina metod založených na zkoumání souvisejících trhů (hedonické oceňování, apod.) a využití sekundárních zdrojů dat jako podkladů pro oceňování. Jednotlivé hodnotící techniky musí být aplikovány vždy s ohledem na charakter hodnoceného statku.

Literatura

1. Belli, P.: Economic analysis of investment operations: analytical tools and practical applications. The World Bank, Washington, 2001.
2. Boardman, A. E. et al.: „Plug-in“ shadow price estimates for policy analysis. *The Annals of Regional Science*, vol. 31, (1997), 299-324.
3. Boardmann, A.E., Greenberg, D.H., Vining, A.R., Weimer, D.L.: *Cost-Benefit Analysis - concepts and practice*. Prentice Hall, Upper Saddle River, 2001.
4. Florio, M., Vignetti, S.: *Cost-benefit analysis, development planning and the EU Cohesion Fund: learning from experience*. Working Paper n. 31.2004, DG Regional Development, Bruxelles, 2004.
5. *Guide to Cost-Benefit Analysis of Investment Projects*, EC DG Regio, 2002.
6. Haláček, P.: *Zpracování analýzy nákladů a výnosů*. ESF MU, Brno, 2004.
7. Mališová, I., Malý, I.: *Hodnocení veřejných projektů*. ESF MU, Brno, 1997.
8. Mishan, E. J.: *Cost-benefit analysis*. Unwin Hyman, London, 1988.
9. Seják, J.: *Principy a metody oceňování životního prostředí*. *Životne Prostredie*, Vol. 36, No. 1, Bratislava, 2002.
10. Tošovská, E.: *Přístup členských zemí EU k pojetí a rozsahu škod na životním prostředí a jejich kvantifikaci*. In: *EKO VIS MZP – Informační zpravodaj*, 03 / 1999, MŽP.
11. Žítek, V., Haláček, P., a kol.: *Teoreticko-metodologická východiska hodnocení regionálních rozvojových projektů*. ESF MU, Brno, 2003.

POSTUPY HODNOCENÍ A VÝBĚRU PROJEKTŮ PRO FINANCOVÁNÍ Z EVROPSKÉHO SOCIÁLNÍHO FONDU V ČR

APPRAISAL AND SELECTION PROCEDURES APPLIED IN THE CR FOR THE EUROPEAN SOCIAL FUND PROJECTS

MGR. LENKA BROWN

ING. LUCIE STAROŇOVÁ

Vysoká škola ekonomická v Praze, Národohospodářská fakulta,

Katedra regionálních studií

W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3, ČR

e-mail: Lenka.Brown@seznam.cz, Lucie.Staronova@seznam.cz

Anotace

Cílem článku je analýza hodnotících a výběrových postupů využívaných při výběru projektů k financování z Evropského sociálního fondu jak ve zkráceném programovém období 2004-2006, tak i v novém programovém období 2007-2013. Srovnání používaných přístupů v této oblasti umožňuje ověřit hypotézu, že přístup ČR k hodnocení a výběru projektů určených k finančním podpoře z ESF není zcela konzistentní a neodráží zcela zkušenosti získané již v prvním programovém období, do něhož byla ČR jako příjemce strukturální pomoci EU zapojena.

Annotation

The objective of the article is to analyze the assessment and selection procedures applied in the Czech Republic for the European Social Fund projects both in the shortened programming period 2004-2006 and in the new programming period 2007-2013. The comparison of the applied approaches in this field makes it possible to verify the hypothesis that the approach of the Czech Republic was not very consistent and did not fully reflect the experience gained in the area within the first programming period realized in this country.

Klíčová slova

Česká republika, Evropský sociální fond, hospodářská a sociální soudržnost, postupy hodnocení, projekt, strukturální politika Evropské unie, výběrová kritéria

Key words

Assessment criteria, Czech Republic, economic and social cohesion, European social fund, EU structural policy, project, selection procedures

JEL klasifikace

R11 - Regional Economic Activity: Growth, Development, and Changes; R58 - Regional Development Policy

Úvod

Cílem následujícího článku je analýza postupů hodnocení využívaných v ČR při hodnocení a výběru projektů financovaných z Evropského sociálního fondu (ESF) jak ve zkráceném programovém období 2004-2006, tak i v novém programovém období 2007-2013. Tento

výzkumný úkol je velmi zajímavý zejména z hlediska možné komparace přístupu ČR v obou programových obdobích, jichž se ČR účastní jako příjemce strukturální pomoci EU. Cílem této komparace je ověření hypotézy, že přístup ČR v oblasti hodnocení a výběru projektů ESF není příliš koncepční, neboť nevychází ze zkušeností získaných již v prvním programovém období podporujícím prostřednictvím ESF i rozvojové projekty ČR.

Výsledky analýzy postupů hodnocení využívaných v ČR při hodnocení a výběru projektů financovaných z ESF, včetně srovnání přístupu k této oblasti v rámci zkráceného programového období 2004-2006 a v rámci nového programového období 2007-2013 prezentované v tomto článku byly zpracovány v rámci grantového projektu Interní grantové agentury Vysoké školy ekonomické „Role krajů, měst a obcí při přípravě, řízení, monitorování a hodnocení programů financovaných ze strukturálních fondů EU v ČR“ realizovaného v letech 2007 - 2008.

Význam výběrových kritérií a postupů hodnocení projektů financovaných z ESF pro dosahování cílů politiky hospodářské a sociální soudržnosti EU

Politika hospodářské a sociální soudržnosti EU (dále jen HSS) si klade za cíl vyrovnávání hospodářských a sociálních rozdílů mezi státy a regiony EU. Vedle jednotného trhu a měnové unie jde o jedinou evropskou politiku, „která se výslovně zabývá hospodářskými a sociálními nerovnostmi“¹⁵.

Mezi vůbec nejvýznamnější finanční nástroje EU využívané pro realizaci HSS patří vedle Kohezního fondu tzv. strukturální fondy, mezi které jsou v případě nového programového období 2007-2013 počítány již jen Evropský fond pro regionální rozvoj (ERDF) a Evropský sociální fond (ESF).

Strukturální fondy v rámci svých intervenčních oblastí přispívají k rozvoji infrastruktury a rozvoji lidských zdrojů, a to zejména v těch oblastech EU, „kde je vysoký nevyužitý potenciál“¹⁵.

V současné době, tj. v průběhu nového programového období 2007-2013 je podpora poskytovaná v rámci strukturálních intervencí realizována výrazně decentralizovaným způsobem, tj. na úrovni jednotlivých členských států, resp. jejich konkrétních regionů. Míra decentralizace přípravy, řízení a provádění strukturální pomoci v členských státech EU je však v novém programovém období 2007-2013 ve srovnání s programovým obdobím 2000-2006 výrazně vyšší. Operační programy provádějící národní strategické referenční rámce nejsou již v novém programovém období dále podrobněji rozváděny prostřednictvím tzv. programových dodatků, které v předchozím období podrobně upravovaly nejen jednotlivé aktivity, jejichž podpora byla v rámci daného operačního programu možná, ale také hodnotící a výběrová kritéria využívaná při hodnocení a výběru projektů určených pro podporu z těchto programů.

Programové dodatky navíc v minulém programovém období podléhaly schvalování monitorovacím výborem a „odsouhlasení“ či „vzetí na vědomí“ ze strany Evropské komise. Jejich zrušením pro nové programové období 2007-2013 tak přechází pravomoc rozhodovat o podobě konkrétních podporovaných aktivit na úroveň řídicího orgánu daného operačního programu. V podmínkách nového programového období vymezují jednotlivé řídicí orgány operačních programů ČR tyto konkrétní aktivity buď podrobněji prostřednictvím tzv. implementačních (neboli prováděcích) dokumentů, což je v případě programů ESF postup

uplatňovaný řídicími orgány Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost a Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost, anebo tyto aktivity podrobněji uvádí až přímo ve vyhlášených výzvách k předkládání žádostí o finanční podporu z daného operačního programu (viz případ Operačního programu Praha - Adaptabilita).

Pokud jde o výběrová kritéria a postupy hodnocení, zůstává i v průběhu nového programového období 2007-2013 povinnost tyto informace poskytnout potenciálním žadatelům o finanční podporu z daného operačního programu v platnosti. Obdobně jako u zaměření a charakteru konkrétních podporovaných aktivit však již záleží na konkrétním rozhodnutí řídicího orgánu, jakou formou a jakým způsobem budou tyto informace potenciálním žadatelům o finanční podporu poskytnuty.

V každém případě ale i v průběhu nového programového období představuje způsob nastavení hodnotících a výběrových kritérií spolu s postupy uplatňovanými při hodnocení předložených žádostí o finanční podporu některého ze strukturálních fondů EU zcela zásadní a nezastupitelnou součást celého systému přípravy a řízení jednotlivých operačních programů financovaných z těchto fondů, neboť o skutečné možnosti dosahování cílů politiky HSS v konkrétním členském státě rozhodují nejen důkladně propracované národní a regionální strategie zaměřené na jejich dosažení, dostatečně vysoké alokace jednotlivých strukturálních fondů určené daným státům či existence dostatečné absorpční kapacity daného členského státu či regionu tyto prostředky v souladu se stanovenými strategiemi a pravidly účinně využít, ale také skutečná možnost vybrat na základě zavedených výběrových kritérií a postupů hodnocení předložených žádostí právě ty, které nejspíše povedou k dosažení cílů, na jejichž dosahování jsou jednotlivé operační programy zaměřeny.

Těžiště zde prezentované analýzy však nespočívá přímo v komplexním zkoumání a hodnocení dostatečnosti absorpční kapacity ČR pro čerpání prostředků z ESF v průběhu nového programového období, ale spočívá ve zhodnocení reálné možnosti vybrat v ČR v novém programovém období na základě existujících výběrových kritérií a postupů hodnocení aplikovaných při výběru těchto projektů z předložených projektů ty nevhodnější, tj. takové, které ze všech předložených projektů skutečně dosažení vytyčených cílů HSS nejspíše přispějí.

V následujících kapitolách tohoto článku se proto budeme podrobněji zabývat nastavením hodnotících a výběrových kritérií a postupů hodnocení uplatňovaných v ČR při řízení programů financovaných z ESF. Základní hypotézou, na jejíž ověření či vyvrácení se v dalších částech tohoto článku zaměříme pak bude, že přístup ČR v oblasti hodnocení žádostí předkládaných v rámci operačních programů financovaných z ESF v novém programovém období 2007-2013 není dostatečně koncepční, neboť zcela nevyužívá zkušeností získaných v ČR v této oblasti již ve zkráceném programovém období 2004-2006. Podnikatelské subjekty přitom patří mezi jedny z nejvýznamnějších příjemců strukturální pomoci poskytované právě z tohoto finančního nástroje v ČR i celé EU, a proto právě systém výběrových kritérií a postupů hodnocení zavedený pro výběr podporovaných projektů v dané zemi významně ovlivňuje i jejich vlastní ekonomická rozhodování a jimi realizované činnosti.

Výběrová kritéria a postupy hodnocení projektů financovaných z ESF v ČR ve zkráceném programovém období 2004-2006

Ve zkráceném programovém období 2004-2006 čerpala ČR podporu z ESF prostřednictvím čtyř programů, a to prostřednictvím Operačního programu Rozvoj lidských zdrojů (OP RLZ),

Programu Iniciativy Společenství EQUAL (CIP EQUAL), Jednotného programového dokumentu pro Cíl 3 hl. m. Prahy (JPD 3) a částečně také prostřednictvím Společného regionálního operačního programu (SROP). Vzhledem k celkovému objemu finančních prostředků ESF těchto čtyř programů však patří zcela jednoznačně k významnějším pouze první tři. Následující analýzy výběrových kritérií a postupů hodnocení projektů financovaných z ESF se proto zaměří právě na tyto tři programy.

V případě CIP EQUAL byl proces hodnocení postaven na nezávislém posouzení vždy alespoň dvěma hodnotiteli. U každého kritéria i celkového počtu bodů hodnocené žádosti byly dále posuzovány rozdíly mezi výsledky těchto dvou externích hodnotitelů, přičemž při zjištění výraznějších rozdílů byla projektová žádost předána ještě k přehodnocení třetímu hodnotiteli. Za konečný výsledek hodnocení dané žádosti pak byl považován průměr těch dvou hodnocení, které si byly v rámci tří provedených hodnocení nejbližší. Tento zavedený mechanismus tzv. „přehodnocení“, resp. „dodatečného hodnocení“ tak do značné míry umožnil identifikovat a částečně i ze systému hodnocení odstranit subjektivní vhléd jednotlivých hodnotitelů. O samotném schvalování jednotlivých žádostí rozhodoval řídicí orgán již na základě seznamů předložených žádostí seřazených podle počtu bodů získaných v průběhu procesu hodnocení žádostí. V rámci postupů hodnocení a schvalování žádostí pro podporu CIP EQUAL tak do rozhodovacího procesu nevstupoval již žádný jiný faktor než kvalita, relevance a efektivita postupů řešení projektových cílů navrhovaných ve zpracované žádosti.

Naproti tomu v případě OP RLZ a JPD 3 byla výběrová kritéria a postupy hodnocení předkládaných žádostí o finanční podporu odlišné v tom, že po zajištění hodnocení žádostí ze strany nezávislých hodnotitelů byly ty žádosti, které získaly alespoň minimální požadovaný počet bodů, dále ještě projednávány v tzv. výběrových komisích. Výběrové komise posuzovaly jednotlivé projekty v kontextu ostatních předložených projektů i v kontextu projektů v dané prioritní ose již podpořených. V konečném důsledku tak mohly výběrové komise měnit pořadí projektů, které úspěšně prošly první fází hodnocení, před jejich doporučením ke schválení odpovědnému zástupci řídicího orgánu.

Mezi nejčastěji uváděná slabá místa systému hodnocení žádostí o finanční podporu z ESF předkládaných v průběhu zkráceného programového období 2004-2006 pak kromě netransparentních postupů uplatňovaných při výběru projektů ze strany výběrových komisí a subjektivních názorů vnášených do hodnocení ze strany hodnotitelů patří konfliktnost zájmů některých hodnotitelů, kdy velmi často hodnotitelé jsou zároveň i zpracovateli konkurenčních žádostí o finanční podporu daného programu, příliš velký důraz kladený spíše na charakter a právní formu subjektů žádajících o finanční podporu než na skutečné možnosti a schopnosti žadatele efektivně řešit potřeby cílových skupin, na něž je projekt zaměřen či nedostatečné vysvětlení důvodů, pro které byla žádost v průběhu procesu hodnocení zamítnuta 0.

Výběrová kritéria a postupy hodnocení projektů financovaných z ESF v ČR v novém programovém období 2007-2013

V novém programovém období 2007-2013 jsou v ČR z ESF financovány celkem tři operační programy – Operační program Lidské zdroje a zaměstnanost (OP LZZ), Operační program Vzdělávání pro konkurenceschopnost (OP VpK) a Operační program Praha – Adaptabilita (OPPA). V současné době však byly zatím vyhlášeny výzvy k předkládání žádostí o finanční podporu z ESF ze strany jiných organizací než orgánů veřejné správy, jejich podřízených složek či jimi zřizovaných organizací pouze v rámci OPPA. Z tohoto důvodu budeme

v následující kapitole analyzovat pouze výběrová kritéria a postupy hodnocení využívané právě v rámci tohoto programu.

Žádosti předložené v rámci OPPA budou hodnoceny prostřednictvím tří hlavních fází hodnotícího procesu. Nejprve přímo pracovníci řídicího orgánu posoudí formální kritéria, z nichž některá mají čistě formální charakter (např. kompletnost předložené žádosti) a některá mají naopak charakter z hlediska hodnocení žádostí zcela zásadní (např. posouzení, zda navrhované aktivity a cílové skupiny jsou způsobilé pro podporu z OPPA). V další fázi posuzují každou žádost vždy dva externí hodnotitelé, kteří posuzují zaměření navrhovaných aktivit, jejich efektivitu a další aspekty realizace navrhovaných projektů. V závěrečné fázi hodnocení může pořadí projektů ovlivnit rozhodnutí výběrových komisí, které srovnávají projekty mezi sebou navzájem a v případě, že by se příliš projektů zaměřovalo na stejnou cílovou skupinu, mohou některé z dalšího hodnocení zcela vyřadit (resp. nedoporučit ke schválení).

Dále pokud jde o ověření tzv. přidané hodnoty realizovaných projektů, tedy o ověření, zda prostřednictvím jejich financování nedochází pouze k nahrazení soukromých finančních zdrojů zdroji veřejnými, nejsou na tuto oblast v rámci výběrových kritérií OPPA přímo zaměřena žádná výběrová kritéria. Částečně se v projektové žádosti mohou údaje o přidané hodnotě realizovaných projektů objevit v části zaměřené na stručný popis projektu a jeho cílů, resp. v části obsahující zdůvodnění zaměření předkládaného projektu, nicméně přímý vliv mezi prokázanou přidanou hodnotou a hodnotícími kritérii se v našich analýzách prokázat nepodařilo. Z hlediska aplikovaných postupů hodnocení těchto žádostí tedy není prokázání přidané hodnoty realizovaných projektů, resp. ověření, že prostřednictvím jejich financování nebude docházet pouze k nahrazení soukromých finančních zdrojů zdroji veřejnými, považováno za relevantní údaj pro rozhodnutí o jejich případné skutečné podpoře z ESF.

Závěr: Srovnání výběrových kritérií a postupů hodnocení projektů financovaných z ESF v ČR ve zkráceném programovém období 2004-2006 a v novém programovém období 2007-2013

Z hlediska odlišností mezi výběrovými kritérii a postupy hodnocení projektů financovaných z ESF v ČR ve zkráceném programovém období 2004-2006 a v novém programovém období 2007-2013 patří mezi nejvýznamnější absence institutu odvolání proti výsledku kterékoli fáze hodnocení dané žádosti v průběhu nového programového období. Zatímco tento institut byl v průběhu zkráceného programového období jako možnost včasného odhalení případné vzniklé chyby zaveden a ze strany žadatelů i využíván, postupy hodnocení uplatňované v rámci OPPA s ním nepočítají.

Dalším velkým rozdílem je postup, jakým se uplatňuje při hodnocení žádostí předkládaných v rámci OPPA tzv. přehodnocení třetím externím hodnotitelem v případě velkých rozdílů v hodnocení zajištěných původními dvěma hodnotiteli. Tento postup byl poprvé zaveden v rámci CIP EQUAL, kdy se za účelem snížení míry subjektivního vhledu na hodnocené projekty posuzovaly rozdíly v hodnocení nejen za projekt jako celek, ale i za jednotlivá kritéria a jednotlivé oblasti hodnocení (např. relevance zaměření projektu, metodologie navrhovaného řešení atd.). Tímto způsobem bylo možné odhalit nejen přílišné rozdíly v celkovém hodnocení externích hodnotitelů, ale i konkrétní kritéria, u nichž se tato hodnocení výrazně lišila. Dodatečně zajištěné přehodnocení proto mohlo odstranit přílišnou subjektivitu hodnocení nejen z celkového výsledku hodnocení, ale i z hodnocení dílčích kritérií či jejich skupin. V případě OPPA je navíc institut přehodnocení využíván pouze

v případě, že se hodnotitelé v celkovém počtu udělených bodů liší o min. 25 bodů, což je ¼ celkového maximálního počtu udělovaných bodů. Vzhledem k pravidlu, dle kterého musí každá žádost doporučená hodnotiteli k dalšímu posouzení ve výběrové komisi, získat minimálně 50 bodů se však zavedená možnost přehodnocení jeví jako nedostatečná, neboť zbývajících 50 bodů je právě dvojnásobek požadovaného rozdílu 25 bodů jako předpokladu pro zajištění dodatečného přehodnocení dané žádosti.

Pokud jde o využívání institutu výběrových komisí, využívá OPPA obdobných postupů jako dříve JPD 3 či OP RLZ. Obdobně jako ve zkráceném programovém období 2004-2006 se však i v průběhu nového programového období opakuje situace, kdy jediným postupem uplatňovaným při projednávání projektů ve výběrové komisi je srovnávání projektů mezi sebou z hlediska potřeb cílové skupiny, na něž jsou zaměřeny, přičemž v případě, že by se na stejnou skupinu a její potřeby zaměřovalo více projektu, budou některé z nich již v této fázi hodnocení z dalšího schvalování vyloučeny. To, co postupy hodnocení však již neupravují, jsou kritéria, na základě kterých bude výběrová komise rozhodovat o doporučení jen některých z obdobných projektů (není totiž stanoveno, že to budou ty, které získají nejvyšší počet bodů či ty, které svými aktivitami zajistí pokrytí většího rozsahu potřeb dané cílové skupiny). Do jisté míry proto mohou být rozhodnutí výběrových komisí i v novém programovém období značně netransparentní.

Postupy hodnocení uplatňované při hodnocení a výběru projektů financovaných z ESF v rámci OPPA v novém programovém období proto vzhledem k výše uvedeným závěrům provedených analýz nevycházejí zcela ze zkušeností získaných v této oblasti již v průběhu zkráceného programového období 2004-2006. Přístup ČR k této oblasti proto nelze považovat za zcela koncepční, neboť některé nedostatky, které byly ze systému hodnocení odstraněny již v průběhu zkráceného programového období, se v průběhu nového programového období v postupech hodnocení opět vyskytují.

Literatura

1. Brown, Lenka, Fantová-Šumpíková, Markéta, Pěchotová, Barbora, Pělucha, Martin, Potluka, Oto: Doporučení k efektivnímu a průhlednému užívání a čerpání prostředků ze strukturálních fondů. Praha: Transparency International – Česká republika, 2007. ISBN 978-80-903032-2-5
2. Jednotný programový dokument pro cíl 3 vč. programového dodatku
3. Kolektiv autorů: Úvod do regionálních věd a veřejné správy. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-086-4
4. Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1081/2006, ze dne 5. července 2006, o Evropském sociálním fondu a o zrušení nařízení (ES) č. 1784/1999
5. Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1784/1999, ze dne 12. července 1999, o Evropském sociálním fondu
6. Nařízení Komise (ES) č. 1828/2006, ze dne 8. prosince 2006, kterým se stanoví prováděcí pravidla k nařízení Rady (ES) č. 1083/2006 o obecných ustanoveních týkajících se Evropského fondu pro regionální rozvoj, Evropského sociálního fondu a Fondu soudržnosti a k nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1080/2006 o Evropském fondu pro regionální rozvoj
7. Nařízení Rady (ES) č. 1083/2006, ze dne 11. července 2006, o obecných ustanoveních o Evropském fondu pro regionální rozvoj, Evropském sociálním fondu a Fondu soudržnosti a o zrušení nařízení (ES) č. 1260/1999

8. Nařízení Rady (ES) č. 1260/1999, ze dne 21. června 1999, o obecných ustanoveních o strukturálních fondech
9. Operační program Lidské zdroje a zaměstnanost vč. prováděcího dokumentu
10. Operační program Praha – Adaptabilita
11. Operační program Rozvoj lidských zdrojů vč. programového dodatku
12. Operační program Vzdělávání pro konkurenceschopnost vč. prováděcího dokumentu
13. Program iniciativy Společenství EQUAL
14. Projektová příručka OPPA
15. Třetí zpráva Evropské komise o soudržnosti, 2004, s. 25
16. Wokoun, R.: Česká regionální politika v období vstupu do Evropské unie. Praha : Oeconomica, VŠE, 2003

Internetové odkazy

17. Fondy Evropské unie: www.strukturalni-fondy.cz, 20.2.2008
18. Evropský sociální fond v ČR: www.esfcr.cz, 18.2.2008
19. EQUAL: www.equalcr.cz, 18.2.2008
20. Operační program Praha Adaptabilita: <http://magistrat.praha-mesto.cz/Dotace-a-granty/EU/Fondy-2007-2013/area9535>, 18.2.2008

UČIACE SA REGIÓNY – PRIESTOR PRE VYUŽITIE FONDŮV EÚ?

LEARNING REGIONS – SPACE FOR EU FUNDING?

MGR. MIROSLAV ŠIPIKAL, PHD.

*Ekonomická Univerzita v Bratislave, Národohospodárska fakulta,
Katedra verejnej správy a regionálneho rozvoja
Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava, SR
email: msipikal@post.sk*

Anotácia

Príspevok sa zaoberá problematikou učiacich sa regiónov a najmä otázke podpory ich rozvoja prostredníctvom vzdelávania. Zaoberá sa základným vymedzením učiacich sa regiónov a vymedzením foriem podpory učiacich sa regiónov zo strany verejnej správy. Dokumentuje niektoré výskumy, ktoré boli v tomto smere uskutočnené v rámci Bratislavského kraja a Slovenskej republiky. Poukazuje na súčasný stav vnímania pojmu učiace sa regióny v implementácii tohto konceptu na Slovensku a navrhuje niektoré opatrenia pre vytvorenie učiaceho sa regiónu vhodné pre Slovenskú republiku.

Annotation

The article deals with concept of learning regions, especially the question of their support from the public administration. The article contains a basic definition of learning regions and forms of support from public administration. It also contains some research results from Slovak republic and Bratislava region. It gives also some suggestions for future development of the learning regions in Slovakia.

Kľúčové slová

učiace sa regióny, štrukturálne fondy, vzdelávanie

Key words

learning regions, structural funds, education

Teoretické vymedzenie učiacich sa regiónov

Medzi regiónmi v súčasnosti existuje výrazne konkurenčné prostredie. Vo svete rastúceho významu poznatkov sa práve oni stávajú kľúčovým nástrojom konkurencieschopnosti. Poznatky a vzdelávanie predstavujú jeden z kľúčových vstupov pre tvorbu inovácií. Snahou verejnej správy v jednotlivých regiónoch je najmä maximálne využívanie endogénneho potenciálu regiónov v tejto oblasti. To zahŕňa najmä snahu o vzájomné sieťovanie regionálnych aktérov inovácií.

Učiace sa regióny môžeme najčastejšie chápať ako klaster v oblasti vzdelávania a tvorby poznatkov. V mnohom tak celý koncept kopíruje koncept tvorby a rozvoja klastrov. Boekema (Rehák 2006) chápe učiace sa región ako je fyzické vnímanie, že ekonomický rast je závislý od inovácií, inovácie sú závislé od tvorby, diseminácie a aplikácie poznatkov. Posledné činnosti sa týkajú procesu učenia a tento proces je spojený s priestorom. Toto sa často chápe

ako širšie zameranie učiacich sa regiónov, v tom užšom ponímaní ide len o vzdelávací subsystém regiónu.

Koncept učiacich sa regiónov predstavuje jeden z veľmi zaujímavých nástrojov regionálnej politiky, ktoré je možné využívať pri stimulovaní endogénneho potenciálu regiónov. Neustále vzdelávanie a výmena informácií má výrazný vplyv na absorpčnú kapacitu regiónov a ich schopnosť generovať poznatkovo založený rozvoj, prípadne inovácie.

Baumfield (2005) definuje tri základné dimenzie učiaceho sa regiónu:

- existujú v ňom systematické aktivity podporujúce celoživotné vzdelávanie ľudí
- existujú v ňom systematické aktivity podporujúce sieťovanie vzdelávacích inštitúcií
- existujú v ňom systematické aktivity podporujúce vzájomné učenie sa a inovácie

Aj z tejto definície môžeme vidieť užšie a širšie chápanie pojmu učiaci sa región. Kým v prvom prípade sa obmedzíme iba na subsystém vzdelávania, v druhom prípade vidieť aj väzbu medzi vzdelávaním, učením sa a inováciami. Pri príklade implementácie učiacich sa regiónov na Slovensku poukážeme na to, že sa zodpovedné authority do značnej miery zameriavajú len na zúžený výklad tohto pojmu, čo vedie k ignorovaniu značnej časti potenciálu učiaceho sa regiónu.

Podpora učiacich sa regiónov

Z pohľadu rozvoja regiónov je zaujímavá otázka, akým spôsobom by verejná správa mala zasahovať do procesov učiaceho sa regiónu. Proces výmeny poznatkov nie je závislý od podpory regionálnych inštitúcií, tie ho však môžu významným spôsobom podporiť. Na druhej strane môžu byť tieto iniciatívy kontraproduktívne alebo minimálne neefektívne.

Podporu zo strany verejnej správy učiacemu sa regiónu môžeme vidieť v štyroch oblastiach intervencie (Lukesch P., 2005):

- operačná (schopnosť tvorby projektov)
- strategická (schopnosť tvorby programov)
- organizačná (schopnosť riadiť projektov a riadiť sietí)
- symbolická (schopnosť prezentovať siete a výstupy, tvoriť image regiónov, komunikácie s aktérmi)

Základným prvkom učiacich sa regiónov zo strany verejnej správy vo väčšine európskych štátov je najmä podpora celoživotného vzdelávania. Aj OECD (2005) považuje za jednu zo štyroch základných rozvojových podmienok pre zabezpečenie kvalitného vzdelávania - vzájomné prepojenie a existujúci systém vo vzdelávaní. Školské vzdelávanie preto musí byť prepojené so vzdelávaním v ďalších fázach života. Vo väčšine európskych krajín existujú národné programy podporujúce sieťovanie firiem a rozvoj a zlepšovanie kvality celoživotného vzdelávania. Napr. v Nemecku je dôraz kladený najmä na kvalitu vzdelávania, „organizáciu“ vzdelávania, vytvárania vzájomného prepojenia a spolupráce vzdelávacích inštitúcií, marketingu vzdelávania a prepojenia vzdelávania a praxe (BMBF 2004).

Učiace sa regióny a Slovenská republika

V Slovenskej republike je koncept učiacich sa regiónov pomerne nový. Jeho rozvoj v posledných rokoch bol najmä zásluhou využívania fondov Európskej únie, ktoré zvýšili vnímanie dôležitosti sieťovania inštitúcií a celoživotného vzdelávania a poskytli pre ich

rozvoj aj finančné zdroje. Na Slovensku je však pojem učiace sa región výrazne spätý najmä s problematikou celoživotného vzdelávania a len vo veľmi malej miere so systémom tvorby inovácií ako nástroja regionálneho rozvoja.

Slovenská republika pripravila národný program pre učiace sa regióny, ktorý vychádza najmä z niektorých európskych dokumentov (lisabonská stratégia, odporúčania EÚ 174/06) a existujúcich koncepcií celoživotného vzdelávania na Slovensku. V súčasnosti sa v rámci Sektorového operačného programu Ľudské zdroje v prioritě č. 3 Zvýšenie kvalifikačného potenciálu a adaptability zamestnancov a osôb vstupujúcich na trh práce, v rámci opatrenia 3.2 (projekty predložené v rámci výzvy č. SOP ĽZ/JPD BA Cieľ 3-2005-SORO-NP 1 vyhlásenej dňa 12. decembra 2005) implementuje šesť pilotných projektov zameraných na učiace sa regióny a jeden projekt zameraný na rovnaký predmet sa implementuje v rámci Jednotného programového dokumentu NUTS II Bratislava Cieľ 3. Implementácia projektov je plánovaná na roky 2006-2008. (MŠ SR, 2007).

Už na príklade pilotného testovania snahy o vytváranie partnerstiev je vidieť výrazne odlišný prístup v jednotlivých regiónoch. V žiadnom z nich však zatiaľ nemôžeme hovoriť o úspešnom aplikovaní konceptu učiacych sa regiónov v jeho širšej podobe. Jedným zo základných problémov je aj súčasná úroveň spolupráce vzdelávacích inštitúcií. Niektoré realizované projekty sú zamerané na samotné vzdelávanie a nie na kľúčový aspekt učiacych sa regiónov – sieťovanie a podpora spolupráce zainteresovaných inštitúcií.

Na základe prieskumu v rámci projektu „Tvorba, rozvoj a implementácia otvoreného systému celoživotného vzdelávania v SR pre potreby trhu práce“, ktorého realizátorom bola Academia Istropolitana ako priamo riadená organizácia Ministerstva školstva SR zodpovedná za rozvoj celoživotného vzdelávania, až 80% vzdelávacích organizácií výrazne pociťuje absenciu chýbajúceho centrálného informačného vzdelávacieho systému. Prieskum bol realizovaný medzi akreditovanými vzdelávacími inštitúciami v Slovenskej republike. Prieskumu sa zúčastnilo 232 inštitúcií, čo reprezentuje približne 17% akreditovaných inštitúcií ďalšieho vzdelávania na Slovensku. Zúčastnené inštitúcie ročne vyškolia viac ako 170 000 absolventov, čo podľa odhadov z minulých rokov predstavuje asi tretinu osôb, ktoré každoročne prejdú akreditovanými kurzami. Absentuje tiež systém monitorovania kvality celoživotného vzdelávania. Výsledky prieskumu tiež naznačujú, že vzdelávacie organizácie výrazne podceňujú organizačnú a systémovú úroveň vzdelávania. Vzdelávacie inštitúcie sa len úzko orientujú na samotné vzdelávanie, bez výraznejšej snahy o vzájomnú spoluprácu, metodické prepájanie kurzov a aktivít alebo systematické analyzovanie potrieb trhu v oblasti vzdelávania. Vzdelávacím inštitúciám tiež výrazne chýba informovanosť o aktivitách prebiehajúcich na európskej úrovni (AI, 2007).

Na vážne nedostatky v tejto oblasti poukazuje aj prieskum, ktorý bol uskutočnený v Bratislavskom kraji zo 104 zamestnávateľmi (AI 2008). Bratislavský kraj je najvyspelejším regiónom SR s najväčšími predpokladmi nato, aby mohol splniť atribúty učiaceho sa regiónu. V porovnaní s ostatnými regiónmi tu existuje tu silná koncentrácia vzdelávacích inštitúcií ako silný dopyt po vzdelávacích aktivitách. Aj keď tu je nutné pripomenúť, že v tejto oblasti nie sú dostupné žiadne štatistické údaje (oproti údajov z oblasti formálneho vzdelávania), čo je tiež jeden z problémových bodov brániacich definovaniu potrebných aktivít zo strany regionálnych a miestnych samospráv.

Realizovaný prieskum poukázal na niekoľko zaujímavých bodov:

- Zamestnávateľia v Bratislavskom kraji stál nedostatočne vnímajú vzdelávanie ako nástroj, ktorým môžu získať konkurenčnú výhodu oproti iným podnikom. V odpovediach pri zdôvodňovaní nízkej úrovne vzdelávania v podnikoch prevládali najmä aspekty, ktoré sú spojené so samotným vzdelávaním a nie z technickými podmienkami. Vzdelávanie bolo vnímané najmä viac ako strata času alebo určitá nevyhnutnosť. Až 20 percent organizácií uviedlo tiež nechotu zamestnancov sa ďalej vzdelávať. Vyše 22% zamestnávateľov nemá adaptačné programy. Časť odpovedí nasvedčuje tiež tomu, že organizácie sa viac venujú nevyhnutným a povinným školeniam ako školeniam zameraných na tvorbu konkurenčných výhod.
- Absentuje väzba medzi vzdelávaním a hodnotením zamestnancov. Až 40% zamestnávateľov uviedlo, že absolvovanie vzdelávania sa nijako neprejavuje na hodnotení zamestnanca alebo zmene prístupu k nemu.
- Pri malých a stredných podnikoch neexistuje takmer žiadna organizácia vzdelávania. Nemajú prehľad o možnostiach vzdelávania, chýba im orientácia a prehľad vo vzdelávacích potrebách. V podstatne menšej miere tiež využívajú možnosti financovania vzdelávania z podporných zdrojov ako je napríklad Európsky sociálny fond.
- V regióne takmer neexistujú partnerstvá v oblasti vzdelávania (ako základného predpokladu pre učiace sa regióny). Nejakú formu partnerskej spolupráce so vzdelávacími inštitúciami má menej ako 40 percent z nich. Spolupráca na úrovni vysokých škôl a MSP je takmer nulová.

Problém sieťovania a tvorby partnerstiev potvrdil aj iný prieskum zameraný na prepojenie trhu práce a vzdelávania (KSÚ 2007), ktorý poukázal na veľmi nízke prepojenia medzi odborným vzdelávaním a praxou. Veľká časť výmeny poznatkov a informácií tak prebieha na individuálnej báze bez systematickej podpory verejnej správy alebo aj samotných vzdelávacích inštitúcií.

Výrazným problémom pre Slovenskú republiku je aj fakt, že podpora učiacich sa regiónov prichádza zhora a nie zo samotných regiónov. Všetky doterajšie aktivity boli vyvíjané najmä zo strany ústredných orgánov. Zmeniť by to mali najmä spomínané pilotné projekty, ktorých cieľom je vytvoriť základ fungujúcej siete v regióne. Dosiahnutie tohto stavu sa však zatiaľ javí ako problematické.

Európsky sociálny fond

Aj napriek veľmi malému povedomiu o učiacich sa regiónoch v Slovenskej republike, v poslednom období nastal významný pokrok aj v praktickom uplatnení tohto konceptu, a to najmä vďaka podpore zo zdrojov Európskej únie, konkrétne ESF. V rámci jeho podpory už okrem spomínaných pilotných projektov bude možné vytvoriť základné podmienky pre tvorbu učiacich sa regiónov aj na Slovensku.

Európsky sociálny fond v novom programovacom období by tak mohol napomôcť k realizácii niektorých podstatných potrieb SR v oblasti podpory učiacich sa regiónov:

- Vytvorenie jednotného informačného systému na národnej úrovni ako základného nástroja pre sieťovanie a výmenu informácií tak medzi vzdelávacími inštitúciami navzájom ako aj medzi podnikmi a vzdelávacími inštitúciami
- Vytvorenie efektívneho systému monitorovania kvality celoživotného vzdelávania, ktoré by umožnilo prehľadnejšie odlišovať jednotlivé aktivity vzdelávacích inštitúcií a ich kvalitu.

- Pilotne otestovať aktivity na prepojenie formálneho a neformálneho vzdelávania pomocou kreditového systému. Toto prepojenie je základným predpokladom pre vytvorenie skutočného „klastra“ v oblasti vzdelávania v regiónoch
- Vytvorenie platformy pre zmluvnú spoluprácu vzdelávacích inštitúcií a pre prepojenie ich činnosti na celkovú podporu hospodárskeho rastu regiónu
- Vytvorenie systému zberu dát umožňujúci lepšie mapovanie potrieb v oblasti celoživotného vzdelávania

Objem zdrojov, ktoré budú v nasledujúcom období alokované do podpory celoživotného vzdelávania tak otvára možnosti dosiahnuť stav, aby aspoň Bratislavský kraj mohol naplniť charakteristiky učiaceho sa regiónu. Pre dosiahnutie tohto stavu by okrem samotných vyššie spomínaných projektov bola potrebná aj väčšia aktivita samotných regionálnych inštitúcií verejnej správy, najmä v oblasti strategického plánovania a rozvoja smerom k vytváraniu učiaceho sa regiónu. To by mohlo predstavovať potrebné východisko pre neskoršie prepojenie vzdelávania aj na podporu inovácií a dosiahnuť tak plné chápanie pojmu učiace sa regióny aj v reálnej hospodárskej praxi.

Literatúra

1. Baumfeld, L.: Balanced Scorecard für Regionen. LEADER+ Österreich. Wien, 2005
2. BMBF: Learning regions – providing support for regions“, Bonn, 2004
3. KŠÚ: Analýza prepojenia vzdelávania a trhu práce v Bratislavskom kraji, Bratislava, 2007
4. MŠ SR: Návrh národného programu pre učiace sa regióny, Bratislava, 2007
5. Interné materiály Academia Istropolitana: Výsledky projektu „Tvorba, rozvoj a implementácia otvoreného systému celoživotného vzdelávania v SR pre potreby trhu práce“. Dostupné na internete: <<https://www.aiprojektyesf.sk> (22.8.2007).
6. Interné materiály Academia Istropolitana: Analýza potrieb celoživotného vzdelávania v Bratislavskom kraji, Bratislava, máj 2008 (projekt Tvorby partnerstva učiaceho sa regiónu v Bratislavskom kraji)
7. Lukesch R., Payer H: Learning regions, evolving governance, Hagen, 2005
8. OECD: Promoting adult education, Paríž, 2005
9. Reháč Š: Regionálny rozmer poznatkovo založenej ekonomiky in Buček M. et al.: Regionálny rozvoj – novšie teoretické poznatky, Bratislava, Ekonom, 2006

MOŽNOSTI A BARIÉRY ČERPANIA FINANČNÝCH PROSTRIEDKOV EU PRE MALÉ OBCE NA SLOVENSKU

POSSIBILITIES AND BARRIERS OF EU FINANCIAL RESOURCES FOR SMALL VILLAGES IN SLOVAKIA

ING. IVANA GECÍKOVÁ, PHD.

*Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre,
Fakulta európskych štúdií a regionálneho rozvoja, Katedra regionálneho rozvoja
Tr. A. Hlinku 2, 949 76 Nitra, Slovensko
e-mail: ivana.gecikova@uniag.sk*

ING. IVETA KOSTKOVÁ

*Úrad Nitrianskeho samosprávneho kraja, SO/RO pre ROP,
Štefánikova tr. 69, 949 01 Nitra
e-mail: iveta.kostkova@unsk.sk*

ING. BARBORA MILOTOVÁ

*Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre,
Fakulta európskych štúdií a regionálneho rozvoja, Katedra regionálneho rozvoja
Tr. A. Hlinku 2, 949 76 Nitra, Slovensko
e-mail: barbora.milotova@uniag.sk*

Anotácia

Územná koncentrácia finančnej podpory z fondov Európskej únie zacielená na pozornosť pri podávaní žiadostí o NFP aj na vplyv veľkostnej skupiny obcí. Cieľom príspevku je poukázať na možnosti a bariéry čerpania finančných prostriedkov z Európskej únie v plánovacom období 2007-2013 pre malé obce na Slovensku. Malé obce majú možnosť žiadať o nenávratný finančný príspevok z dvoch aktivít Programu rozvoja vidieka SR na roky 2007-2013, a to skupiny opatrení 3.4 Obnova a rozvoj obcí, občianskej vybavenosti a služieb a Leader.

Kľúčové slová

malé obce, štrukturálne fondy, Leader

Annotation

The territorial concentration of financial subsidy from European funds focuses to size category of villages by requiring of financial grand. The aim of the paper is to show on possibilities and barriers of EU financial resources in programming period 2007 -2013 for small villages in Slovakia. Small villages have the possibility to ask for financial grand from two activities of The Program of Rural Development in SR for years 2007-2013: group of action 3.4 Renewal and development of villages, civil infrastructure and services and the Leader.

Key words

small villages, structural funds, Leader

Úvod

Plánovacie obdobie v rokoch 2007 – 2013 si vyžaduje, aby Slovenská republika mala pripravené dokumenty a programy, pomocou ktorých bude možné koordinovať a cielene implementovať finančnú podporu s cieľom eliminovať regionálne disparity na Slovensku. Podpora cieleňá do inovačných a kohéznych pólov rastu, resp. do centier osídlenia a ťažísk osídlenia, predstavuje jednu z priorít regionálneho rozvoja v podmienkach Slovenskej republiky. Táto skutočnosť však nastoľuje niekoľko praktických otázok: ako je to v prípade obcí, ktoré neboli zaradené do vyššie spomínaných kategórií; znamená to, že v súčasnosti nemajú možnosť uchádzať sa o nenávratné finančné príspevky z fondov Európskej Únie; existujú nástroje aj pre túto skupinu obcí? Ak áno, potom je potrebné poznať ich možnosti a identifikovať šance uchádzať sa o nenávratný finančný príspevok.

Materiál a metódy

V súčasnosti je v systéme osídlenia na Slovensku registrovaných 2 891 obcí (ŠUSR), z toho 138 obcí má udelený štatút mesta. V celkovej populácii dominuje mestské obyvateľstvo (55,5 %), avšak významný je aj podiel obyvateľstva žijúceho vo vidieckych sídlach (44,5 %). Sídelná sieť je charakteristická vysokou mierou rozdrobenosti, o čom svedčí skutočnosť, že najvýraznejším podielom (67 %) sú zastúpené malé obce (do 1 000 obyvateľov), v ktorých žije 16 % populácie SR.

Tabuľka 1: Prehľad veľkostných kategórií obcí v SR (podľa počtu obyvateľov)

Veľkostná kategória obcí (podľa počtu obyvateľov)	Počet obcí		% podiel obcí		Počet obyvateľov		% podiel obyvateľov	
	2 003	2 004	2 003	2 004	2 003	2 004	2 003	2 004
do 1 000	1 949	1 946	67,42	67,31	867 604	866 560	16,13	16,09
1 000 - 1 999	555	554	19,20	19,16	774 448	774 140	14,39	14,38
2 000 - 4 999	259	263	8,96	9,10	753 922	765 907	14,01	14,22
5 000 - 9 999	56	56	1,94	1,94	386 411	386 473	7,18	7,18
10 000 - 19 999	32	32	1,11	1,11	452 325	452 105	8,41	8,40
20 000 - 49 999	29	29	1,00	1,00	844 944	842 556	15,71	15,65
50 000 - 99 999	9	9	0,31	0,31	639 585	636 920	11,89	11,83
100 000 a viac	2	2	0,07	0,07	660 814	660 161	12,28	12,26
spolu SR	2 891	2 891	100	100	5 380 053	5 384 822	100	100

Zdroj: vlastné spracovanie na základe podkladov zo ŠUSR

Ťažisko mestskej štruktúry z hľadiska počtu sídiel (viac ako 90 % mestských sídiel) tvoria stredné a malé mestá do 50 tis. obyvateľov, avšak z hľadiska počtu obyvateľov sú významnejšie väčšie stredné a veľké mestá (nad 50 tis. obyv.), kde býva skoro 25 % obyvateľov SR [PRV SR 2007-2013, 2007]. Z priestorového hľadiska sa malé obce nachádzajú prevažne v Prešovskom a Košickom kraji (bližšie pozri mapu 1).

V plánovacom období rokov 2007 – 2013 Slovenská republika má záujem zabezpečiť tematickú a územnú koncentráciu príspevkov v rámci NSRR, a tak bol Rozhodnutím ministra výstavby a regionálneho rozvoja SR č. 3/2007 zo 6. júna 2007 stanovený zoznam pólov rastu pre NSRR na roky 2007 – 2013. Na základe analýzy členenia obcí SR do inovačných a kohéznych pólov rastu vyplynulo, že celkový počet hodnotených obcí mimo Bratislavského kraja bol 2 818. Medzi inovačné póly rastu bolo zaradených 82 obcí, čo tvorí 12,84 % podiel na celkovom počte obcí SR. Tvoria ich najmä krajské mestá, mestá so sídlom obvodu a mestá s bývalým sídlom okresu. Do záujmového územia inovačných pólov rastu spadá 415 obcí

s podielom 14,4 % na celkovom počte obcí. Medzi týmito obcami sa nachádza 345 malých obcí s počtom obyvateľov do 1000. Kohézne póly rastu tvorí 891 obcí Slovenska, t.j. 30,8 % obcí SR a mimo Bratislavského kraja 858 kohéznych pólov rastu. Počet obcí, ktoré nie sú ani inovačnými ani kohéznymi pólmi rastu bez ohľadu na ich lokalizáciu (aj tie, ktoré ležia v záujmovom území inovačných pólov rastu), je v SR 1918 a mimo Bratislavského kraja je 1882. Počet obcí s počtom obyvateľov menším ako 1 000 je v SR spolu 1 946 a v SR mimo Bratislavského kraja je ich 1 922. Ich najväčšia koncentrácia je v poslednej kategórii - obce, ktoré nie sú pólmi rastu mimo záujmového územia inovačných pólov rastu, kde ich podiel zo začlenených obcí je viac ako 95 %. Do tejto kategórie sa tak dostalo 1503 obcí, kde takmer 90 % obcí majú do 1000 obyvateľov a žije v nich 12 % obyvateľov Slovenska.

Cieľom príspevku je poukázať na možnosti a bariéry pripravenosti malých obcí na Slovensku na podávanie žiadostí o podporu zo štrukturálnych fondov a následne implementáciu kontrahovaných projektov. Identifikácia bariér vychádza zo skúseností podávania žiadostí o poskytnutie NFP v plánovacom období 2004-2006 a identifikácia možností zo súčasného nastavenia podmienok pre čerpanie finančných prostriedkov z EU.

Výsledky práce

Prehľad počtu obcí do 1000 obyvateľov, ktoré nie sú pólmi rastu a nachádzajú sa mimo záujmového územia, je prezentovaný v tabuľke 2. Najviac žiadateľov podpory malých obcí je sústredených v kategórii do 400 obyvateľov (v počte 791 obcí).

Tabuľka 2: Prehľad počtu malých obcí do 1000 obyvateľov podľa krajov SR¹
(k 31.12.2004)

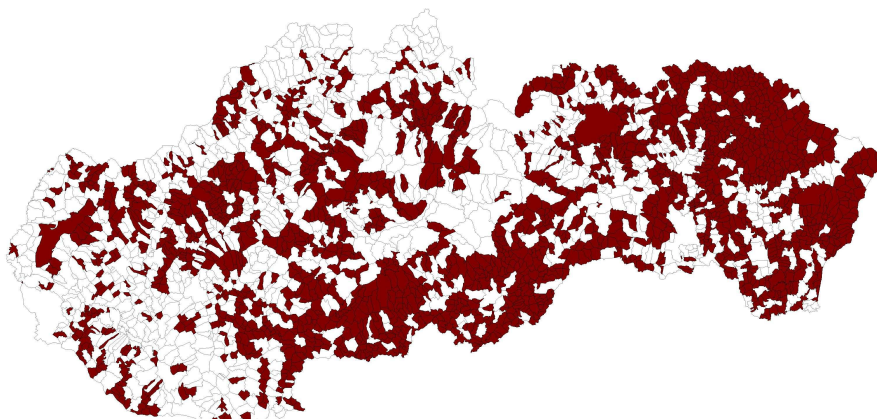
Počet obyvateľov	do 399	400 - 599	600 - 799	800 - 1000	počet obcí za kraj
Bratislavský kraj	5	1	3	1	10
Trnavský kraj	26	28	25	18	97
Trenčiansky kraj	51	44	27	17	139
Nitriansky kraj	65	43	34	19	161
Žilinský kraj	45	18	17	7	87
Banskobystrický kraj	210	62	33	12	317
Prešovský kraj	280	76	30	9	395
Košický kraj	109	61	42	15	227
SR spolu	791	333	211	98	1433

Vysvetlivky: ¹ členenie veľkostných kategórií obcí je podľa bodu 6 hodnotiacich kritérií skupiny opatrení 3.4 PRV SR 2007-2013

Zdroj: vlastné spracovanie

Z hľadiska priestorovej alokácie sa najviac týchto obcí nachádza na severovýchode Slovenska (okresy Bardejov, Svidník, Sobrance, Medzilaborce), na východnej časti krajiny v okrese Sobrance, na juhu sú to okresy Rimavská Sobota, Revúca, Veľký Krtíš, Detva, Krupina (bližšie pozri mapu 1). Pre tieto okresy, najmä okresy juhoslovenskej kotliny, je charakteristická vysoká miera nezamestnanosti (NSRR 2007-2013).

Mapa 1: Priestorové rozmiestnenia malých obcí do 1000 obyvateľov na Slovensku (k 31.12.2004)

Zdroj: vlastné spracovanie

Skúsenosti z obdobia rokov 2004 – 2006

V skrátenom programovom období 2004-2006 nebola stanovená územná koncentrácia príspevkov zo štrukturálnych fondov a všetky obce (tie, ktoré nemajú štatút mesta) a ich združenia (podľa Zákona NR SR č.369/1990 Z.z. o obecnom zriadení) boli konečnými prijímateľmi v rámci Operačného programu Základná infraštruktúra, opatrenie 3.4 Renovácia a rozvoj obcí.

Hlavným cieľom tohto opatrenia bolo zlepšenie miestnej hmotnej a nehmotnej (kultúrnej) infraštruktúry na dedinách, ktoré podporí vidiecke podnikanie a poskytne základné služby vidieckemu obyvateľstvu a návštevníkom vidieka. Tento cieľ sa mal naplniť špecifickými cieľmi zameranými na zlepšenie stavu obecného a iného majetku, vytvorenie nových pracovných miest, zlepšenie hmotnej a nehmotnej infraštruktúry vidieka, zachovanie miestnej identity a kultúrnej kontinuity, využívanie prírodného a kultúrneho potenciálu obcí pre ich rozvoj. Projekty mohli byť zamerané na dve skupiny aktivít, a to:

- *Aktivita A* zamerané na tvorbu dokumentov na podporu rozvoja obce/združenia obcí (tvorba programov hospodárskeho a sociálneho rozvoja, tvorba územno-plánovacích dokumentov),
- *Aktivita B* zamerané na uskutočnenie investičných zámerov obnovy obce/združenia obcí (rekonštrukcia miestnych komunikácií, lávok, mostov, chodníkov, rekonštrukcia alebo zriadenie verejného osvetlenia, autobusových zastávok, cyklistických chodníkov v intraviláne, verejných sociálno-hygienických zariadení, rekonštrukcia prípojok kanalizácie, vodovodu a plynovodu pod rekonštruovanými verejnými priestranstvami a pod.).

Tabuľka 3 prezentuje počty prijatých a schválených projektov v jednotlivých samosprávnych krajoch v rámci dvoch vyhlásených výziev na predkladanie žiadostí. Obsahovo boli orientované predovšetkým na aktivity A, kam smerovalo až 384 zo schválených projektov v objeme 158 mil. Sk a len 117 projektov, t.j. 23,35% z celkového počtu schválených projektov smerovalo do investičných aktivít v objeme 1 234 mil. Sk.

Tabuľka č. 3: Opatrenie 3.4 Renovácia a rozvoj obcí OP ZI v skrátenom programovom období 2004-2006

VÚC	Počet prijatých žiadostí	Počet schválených projektov	Úspešnosť v %
BBSK	167	45	26,95
ŽSK	99	40	40,4
KSK	184	104	56,52
PSK	305	147	48,19
NSK	165	70	42,42
TSK	90	40	44,44
TTSK	118	55	46,61
Spolu	1128	501	44,41

Zdroj: MVRR SR

Medzi najčastejšie nedostatky projektov, a teda aj dôvody, prečo sa projekty nedostali až pred Výberovú komisiu boli chýbajúci list vlastníctva, chýbajúca, resp. nepostačujúca finančná analýza, chýbajúce uznesenie obecného zastupiteľstva deklarujúce spolufinancovanie projektov, nevysporiadané majetkovoprávne vzťahy, chýbajúce stavebné povolenie a iné chýbajúce dokumenty.

Pre zhodnotenie úspešnosti malých obcí bol vyselektovaný Nitriansky samosprávny kraj, v ktorom bolo schválených 70 projektov v celkovom objeme približne 270 mil. Sk, kde konečnými prijímateľmi bolo 65 obcí (v 2 obciach boli podporené 2 projekty) a 3 združenia obcí. Z hľadiska veľkosti štruktúry obcí bolo podporených 5 projektov v obciach do 399 obyvateľov, 5 projektov v obciach od 400-599 obyvateľov, 9 projektov v obciach od 600-799 obyvateľov a 6 projektov v obciach od 800-1 000 obyvateľov. Najväčšiu skupinu, až 42 podporených projektov, dosiahli obce nad 1 000 obyvateľov. Odhliadnuc od združení obcí môžeme teda tvrdiť, že malé obce Nitrianskeho samosprávneho kraja dosiahli 35,7%-nú úspešnosť pri získavaní prostriedkov na svoj rozvoj v skrátenom programovom období 2004-2006.

Plánovacie obdobie 2007-2013

V súčasnom období majú malé obce možnosť uchádzať sa o nenávratný finančný príspevok najmä v rámci Plánu rozvoja vidieka SR 2007-2013, a to v osi 3 „Kvalita života vo vidieckych oblastiach a diverzifikácia vidieckeho hospodárstva“, kde bola zaradená priorita „Zlepšenie kvality života vo vidieckych oblastiach“. Táto priorita je bližšie rozpracovaná v skupine opatrení 3.4 „Obnova a rozvoj obcí, občianskej vybavenosti a služieb“ a v osi 4 Leader.

Rozsah a činnosti podopatrenia 3.4.1 analyzovaného opatrenia sú zamerané jednak na zlepšenie vzhľadu obce (napr. rekonštrukcia a modernizácia autobusových zastávok, ďalej rekonštrukcia a modernizácia obecných stavieb (napr. obecný úrad, kultúrny dom, dom smútku), objektov spoločenského významu vrátane ich okolia, skvalitnenie podmienok, ako aj na skvalitnenie života miestneho obyvateľstva formou ponuky zariadení pre krátkodobú rekreáciu (rekonštrukcia a modernizácia rekreačných zón, výstavba detských a športových ihrísk), rekonštrukcia a modernizácia tržníc atď.. Medzi podporované aktivity je preto možné zaradiť:

- rekonštrukciu a modernizáciu miestnej infraštruktúry;
- rekonštrukciu a modernizáciu stavieb a objektov spoločenského významu;
- investície do objektov podporujúcich voľno časové aktivity.

Podopatrenie 3.4.2 sa svojím obsahom činností orientuje najmä na vybudovanie vodovodov, miestnych ciest, lávok, mostov, chodníkov, cyklotrás, verejného osvetlenia, verejných priestranstiev a parkov, resp. ich rekonštrukciu a modernizáciu. Aktivity podporované z tohto podopatrenia sa tak týkajú výstavby, rekonštrukcie a modernizácie miestnej technickej infraštruktúry akou je dopravná infraštruktúra, vodohospodárska infraštruktúra a ďalšia technická infraštruktúra) a zlepšenie vzhľadu obcí (verejné priestranstvá, parky).

Podporované aktivity oboch opatrení sledujú stabilizáciu vidieckeho obyvateľstva, najmä mladších vekových kategórií, nakoľko skvalitnenie života v obciach a následné zvýšenie atraktivity obcí pre obyvateľstvo je nevyhnutnosťou ďalšieho sociálno-ekonomického rozvoja obcí. Vzhľadom k tomu že tematické zameranie podporovaných činností je v niektorých bodoch podobné, žiadateľ o NFP nemusí presne odhadnúť, v rámci ktorého podopatrenia sa má uchádzať o NFP. Bolo by preto dobré, keby boli niektoré kategórie špecifikované. Napríklad pod kategóriou miestna infraštruktúra sa môžu chápať drobné architektonické prvky (napr. autobusové zastávky, informačné tabule, lavičky atď.) a však v širšom slova zmysle je miestnou infraštruktúrou aj vodovod, miestne komunikácie, kanalizácia atď. Taktiež problém zatriedenia vznikne pokiaľ sa obec bude uchádzať o modernizáciu a rekonštrukciu infraštruktúrnych sietí a verejných priestranstiev, nakoľko tieto sú podporované v rámci oboch opatrení.

Pre malé obce sa v súčasnom období naskytá aj nová možnosť - zapojiť sa do implementácie prístupu Leader, ktorý by mal podľa PRV SR 2007 – 2013 viesť „k zaktivizovaniu života na vidieku ako takého, kde by kľúčovú úlohu mohlo zohrať pôsobenie miestnych akčných skupín.“ Cieľom je podporovať spoluprácu obyvateľov vidieckych oblastí na základe partnerstva, aby takto spoločne trvalo udržateľne využívali svoj potenciál prostredníctvom integrovaných stratégií, a tak prekonávali problémy vidieckych oblastí, ktorým v súčasnosti čelia.

Príjemcovia podpory sú tzv. miestne akčné skupiny (MAS) vytvorené na princípe partnerstva verejnej správy, podnikateľského a neziskového sektora, kde podiel verejnej správy je menší ako 50 %. MAS má právnu subjektivitu, pokrýva súvislé územie s obcami s počtom obyvateľov do 20 tisíc, kde celkový počet občanov je od 10 do 150 tisíc a má spracovanú integrovanú stratégiu rozvoja. MAS si vo svojej stratégii stanoví zdroj financovania jednotlivých aktivít z osi 3 PRV a zo štrukturálnych fondov a iných finančných zdrojov. V rámci prebiehajúceho obdobia sa dva krát naskytne šanca verejno-súkromným partnerstvám získať štatút MAS. Prvých 13 MAS bude vybraných na základe výzvy na podávanie stratégií v rámci opatrenia 4.1 „Implementácia integrovaných stratégií rozvoja územia“ a výber ďalších, najmenej 12 MAS, je plánovaný na rok 2009. V predchádzajúcom období bol tento prístup implementovaný v mnohých členských krajinách EU prostredníctvom iniciatívy Leader+. Slovenská Republika ho začína implementovať až v súčasnom období v rámci PRV SR 2007 – 2013, a to prostredníctvom opatrenia 3.5 Získavanie zručností, oživovanie a vykonávanie stratégií miestneho rozvoja v rámci osi 3 a prostredníctvom troch opatrení v rámci osi 4 „Realizácia prístupu Leader“.

Opatrenie 3.5 je určené pre verejno-súkromné partnerstvá (PPP) a podporuje činnosti zamerané na vypracovanie integrovanej stratégie rozvoja územia, jej propagáciu a vzdelávanie pracovníkov PPP, ktorí vytvárajú stratégiu ako aj tí, ktorí ju budú implementovať. Opatrenie je určené na podporu prípravných procesov partnerstiev na vybudovanie silnej MAS. Pri tomto opatrení sú hodnotené PPP aj na základe predošlých

aktivit (ako realizácia projektov zameraných na rozvoj území, participácia na školeniach a vzdelávacích aktivitách súvisiacich s implementáciou Leader) či na základe teritoriálnych charakteristík (okresy s vyššou nezamestnanosťou, s viac ako 50 % podielom vidieckych obcí).

Kým opatrenie 3.5 je určené pre PPP, ktoré sú žiadateľmi o štatút MAS, opatrenia osi 4 sú určené pre MAS. Opatrenie 4.1 „*Implementácia integrovaných stratégií rozvoja územia*“ si dáva za cieľ zlepšiť kvalitu života vo vidieckych oblastiach a zlepšenie ekonomickej príležitosti a sociálnych podmienok vidieckeho obyvateľstva prostredníctvom realizácie stratégie podporovaného územia cez realizáciu projektov jednotlivých žiadateľov pri uplatnení metódy a princípov Leader. Projekty v rámci tohto opatrenia sú realizované prostredníctvom opatrení osi 3 Programu rozvoja vidieka SR. Ďalšie opatrenie 4.2 „*Vykonávanie projektov spolupráce*“ je zamerané na podporu spolupráce, inovácií, potrebných zručností, výmenu a prenos skúsenosti a to prostredníctvom budovania kapacít, spoločného marketingu a ochrany spoločného kultúrneho bohatstva. Tretie opatrenie 4.3 „*Chod MAS*“ je zamerané, ako tomu napovedá aj názov, na zabezpečenie chodu MAS a na jej kvalitatívny rozvoj (prostredníctvom školení, vykonávania štúdií, analýz a zberov údajov, na vypracovanie integrovanej stratégie). Spomínané opatrenia sú financované v plnej miere verejnými zdrojmi (približne 85,6 mil. Eur), systémom zálohovej platby aj refundácie, čo výrazne pomôže pri implementácii programu.

V porovnaní s doterajšími skúsenosťami s implementáciou programov je vidieť posun k integrovanej podpore práve vďaka možnosti získať príspevky už v prípravnej fáze tvorby partnerstva. Malé obce vstupujúce do partnerstiev, ako aj ďalší členovia, nemajú zväčša kapacity (hlavne finančné) na spracovanie stratégie ako i na zabezpečenie chodu partnerstva. Problémom však stále ostávajú nevyriešené kompetencie pri administrácii implementácie tohto prístupu, čo môže negatívne ovplyvniť súčasné budovanie partnerstiev ako aj ich ďalší chod.

Záver

Územná koncentrácia finančnej podpory z fondov Európskej únie zacielená na pozornosť pri podávaní žiadostí o NFP aj na vplyv veľkostnej skupiny obcí. Inými slovami povedané, malým obciam sa otvorila možnosť získať podporu prostredníctvom skupiny opatrení 3.4 a Leader v rámci PRV SR na roky 2007-2013 a tak skvalitniť podmienky života ľudí v týchto vidieckych obciach. Ako vidieť v predchádzajúcej analýze opatrenia PRV SR 3.4.1 *Základné služby pre vidiecke obyvateľstvo* a 3.4.2 *Obnova a rozvoj obcí* výrazne zvýhodňujú malé obce, najmä tie, ktoré nepresahujú 800 obyvateľov. Podporou týchto obcí, nakoľko nie sú zaradené do pólov rastu je zabezpečené, že podpora z fondov EPFRV a EFRR sa nebude prekrývať.

Prístup Leader, ako vyplýva zo skúseností iných krajín, je dobre fungujúcim nástrojom v pomerne rôznych oblastiach práve vďaka značnej jednoduchosti a flexibilitě systému. Je ale otázne, ako naši aktéri rozvoja budú schopní implementovať tento prístup. Problémom ostáva aj naďalej neinformovanosť a hlavne nespôlupráca medzi jednotlivými aktérmi rozvoja, (štátna správa, samospráva, tretí sektor a súkromný sektor), ako aj v súčasnosti sa prejavujúci vzťah rivality medzi PPP. Ak partnerstvá nedokážu spolupracovať, ale skôr sa správajú ako konkurenti v tomto prípravnom procese, práve kvôli obmedzeniam riadiaceho orgánu (MP SR), ako budú v budúcnosti rozvíjať spoluprácu, jeden z najdôležitejších princípov?

Na druhej strane si treba uvedomiť, že objem prostriedkov vyčlenených na obe aktivity je minimálny (na danú prioritu bolo vyčlenených iba 13,5 % z celkových prostriedkov EPFRV

a na LEADER len 3%), čiže šancu získať podporu v rámci týchto opatrení majú len dobre pripravené obce s kvalitným projektom. Ako však poukazujú skúsenosti, práve to bola najčastejšia príčina neúspechu pri získavaní podpory z eurofondov predchádzajúcom období.

Literatúra

1. Konceptia územného rozvoja Slovenska 2001, www.environ.gov.sk
2. Národný strategický referenčný rámec SR 2007 – 2013, www.build.gov.sk (10.2.2007)
3. Príručka pre žiadateľa o poskytnutie NFP z PRV SR 2007-2013
4. Program rozvoja vidieka SR 2007-2013 www.land.gov.sk (10.2.2007)
5. Štatistická ročenka regiónov Slovenska 2006. Bratislava: ŠUSR, 2006. 375 s.
6. Zoznamu pólov rastu pre NSRR na roky 2007 – 2013
7. Informácie a podklady na web-stránkach PPA, MP SR, MVRR SR, MŽP SR

Príloha: Stručný prehľad kritérií spôsobilosti skupiny opatrení 3.4 Obnova a rozvoj obcí, občianskej vybavenosti a služieb

Opatrenie	3.4.1 Základné služby pre vidiecke obyvateľstvo	3.4.2 Obnova a rozvoj obcí
kód opatrenia	21 Základné služby pre hospodárstvo a vidiecke obyvateľstvo	322 Obnova a rozvoj dedín
Rozsah a činnosti	<ul style="list-style-type: none"> • rekonštrukcia a modernizácia rekreačných zón; • výstavba, rekonštrukcia a modernizácia detských a športových ihrísk (vrátane krytých), tržníc (vrátane krytých), autobusových zastávok a pod.; • rekonštrukcia a modernizácia obecných stavieb (napr. obecný úrad, kultúrny dom, dom smútku) a objektov spoločenského významu (napr. amfiteátre) vrátane ich okolia (okrem stavieb a budov evidovaných na Ministerstve kultúry SR (ďalej len „MK SR“) v registri nehnuteľných kultúrnych pamiatok a lokalít UNESCO) vrátane zriadenia pripojenia na internet; • a pod. 	<ul style="list-style-type: none"> • výstavba, rekonštrukcia a modernizácia vodovodov a kanalizácie; • výstavba, rekonštrukcia a modernizácia miestnych ciest, lávok, mostov; • výstavba, rekonštrukcia a modernizácia chodníkov, cyklotrás, verejného osvetlenia, verejných priestranstiev a parkov; • a pod.
Typ podporených aktivít	<ul style="list-style-type: none"> • rekonštrukcia a modernizácia miestnej infraštruktúry; • rekonštrukcia a modernizácia stavieb a objektov spoločenského významu; • investície do objektov podporujúcich voľno časové aktivity. 	<ul style="list-style-type: none"> • výstavba, rekonštrukcia a modernizácia miestnej technickej infraštruktúry (dopravná infraštruktúra, vodohospodárska infraštruktúra a ďalšia technická infraštruktúra); • zlepšenie vzhľadu obcí (verejné priestranstvá, parky).
Oprávnené výdavky	<ul style="list-style-type: none"> • investície do dlhodobého hmotného majetku; • investície do dlhodobého nehmotného majetku; • výdavky spojené s obstarávaním podľa zákona o verejnom obstarávaní; • výdavky spojené s vypracovaním projektovej dokumentácie potrebnej v rámci stavebného konania; • vlastná práca (iba mzdy vrátane odvodov). 	<ul style="list-style-type: none"> • investície do dlhodobého hmotného majetku; • investície do dlhodobého nehmotného majetku; • výdavky spojené s obstarávaním podľa zákona o verejnom obstarávaní; • výdavky spojené s vypracovaním projektovej dokumentácie potrebnej v rámci stavebného konania; • vlastná práca (iba mzdy vrátane odvodov).

Opatrenie	3.4.2 Základné služby pre vidiecke obyvateľstvo	3.4.2 Obnova a rozvoj obcí
Neoprávnené projekty	<ul style="list-style-type: none"> projekty, kde v mieste realizácie projektu je miestna akčná skupina podporovaná v rámci Programu rozvoja vidieka SR a predmetná aktivita je zahrnutá v opatreniach Integrovannej stratégie rozvoja územia MAS; projekty zamerané na vytváranie zisku; projekty zamerané na zdravotnú starostlivosť, bytovú a školskú problematiku 	<ul style="list-style-type: none"> projekty, kde v mieste realizácie projektu je Miestna akčná skupina podporovaná z PRV a predmetná aktivita je zahrnutá v opatreniach Integrovannej stratégie rozvoja územia MAS; projekty zamerané na vytváranie zisku.
Konečný prijímateľ (oprávnený žiadateľ)	Obce nezaradené do pólov rastu s výnimkou dohodnutého počtu obcí zahŕňajúcich rómske osídlenia, ktoré budú riešené v rámci Regionálneho operačného programu	Obce bez štatútu mesta nezaradené do pólov rastu s výnimkou dohodnutého počtu obcí zahŕňajúcich rómske osídlenia, ktoré budú riešené v rámci Regionálneho operačného programu.
Druh podpory	nenávratný finančný príspevok	nenávratný finančný príspevok
Spôsob financovania	plné financovanie	plné financovanie
Typ investície	nezisková	nezisková
Oblasť podpory	oblasti cieľa Konvergencia	oblasti cieľa Konvergencia
Výška oprávnených výdavkov na 1 projekt	min. 2 500 EUR a max. 1 mil. EUR	min. 2 500 EUR a max. 1 mil. EUR

Zdroj: Príručka pre žiadateľa o poskytnutie NFP z PRV SR 2007-2013

VÝVOJOVÉ FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ KONCIPOVÁNÍ POLITIKY HSS EU V SOUVISLOSTECH POSTUPUJÍCÍ EVROPSKÉ INTEGRACE

DEVELOPMENT FACTORS OF THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COHESION POLICY IN RELATION TO THE EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES

MGR. LENKA BROWN

ING. MARTIN PĚLUCHA

Vysoká škola ekonomická v Praze, Národohospodářská fakulta,

Katedra regionálních studií

W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3, ČR

e-mail: Lenka.Brown@seznam.cz, pelucham@vse.cz

Anotace

Cílem článku je vyhodnotit nejvýznamnější vývojové faktory ovlivňující koncipování politiky HSS EU v souvislosti s postupující evropskou integrací. Autoři se zabývají významnými změnami této politiky, přičemž nejdůležitější z nich vysvětlují a interpretují v kontextu posledních dvou vln rozšíření EU. Příspěvek zároveň upozorňuje i na některé zajímavé aspekty posledních reforem evropské politiky HSS, které mají na provádění této politiky na evropské úrovni, resp. na výsledcích touto politikou dosahovaných na úrovni členských států EU značný vliv. Autoři ve svém článku také hodnotí hlavní výzvy, kterým politika HSS stále čelí a bude dále ještě silněji čelit s každým dalším rozšířením Unie.

Annotation

The objective of the paper is to analyze and to evaluate the most significant development factors of the European Economic and Social Cohesion Policy, especially in connection to the European Integration. Authors analyze the important changes of this policy and interpret them in the context of the last two rounds of the EU enlargement. The paper also highlights some interesting aspects of the last reforms of this policy, especially those having impact on its realization at the European level or on its results at the level of the member states. Authors also evaluate the most important challenges of the current and also future form of the Economic and Social Cohesion Policy as these challenges will get stronger with any other round of the EU enlargement.

Klíčová slova

evropská integrace, Evropská unie, Hospodářská a sociální soudržnost, strukturální fondy, strukturální politika EU

Keywords

Economic and Social Cohesion, European Integration, European Union, Structural Funds, Structural Policy

1. Úvod

Cílem článku je vyhodnotit nejvýznamnější vývojové faktory ovlivňující koncipování politiky HSS EU v souvislostech postupující evropské integrace. Autoři se snaží reagovat na potřebu

revidovat evropskou politiku zaměřenou na podporu regionálního rozvoje, ekonomického růstu a zaměstnanosti v období před dalším rozšířením Unie. V současné době neexistuje žádná komplexní studie prokazující, že by kterékoli dřívější rozšíření EU vedlo k automatické konvergenci, a proto je nezbytné se podrobně zabývat problematikou dopadů rozšíření EU na udržitelnost konceptu hospodářské a sociální soudržnosti EU. Hospodářské a sociální soudržnosti, která je jedním z hlavních cílů EU, je dosahováno zejména prostřednictvím strukturální politiky EU, a z tohoto důvodu je cílem tohoto článku analyzovat nejvýznamnější vývojové faktory ovlivňující její koncipování v souvislostech s postupujícími integračními procesy.

Příspěvek věcně navazuje na závěry vědeckého projektu „Analýza dopadů rozšíření EU na provádění strukturální politiky EU a doporučení pro zvýšení její účinnosti po roce 2013“ z oblasti vývojových faktorů ovlivňujících koncipování politiky HSS EU v souvislosti s postupující integrací EU. Projekt „Analýza dopadů rozšíření EU na provádění strukturální politiky EU a doporučení pro zvýšení její účinnosti po roce 2013“ byl autory článku řešen v průběhu roku 2007, a to na základě grantu programu GRACES uděleného Centrem evropských studií VŠE a Nadací Konrada Adenauera.

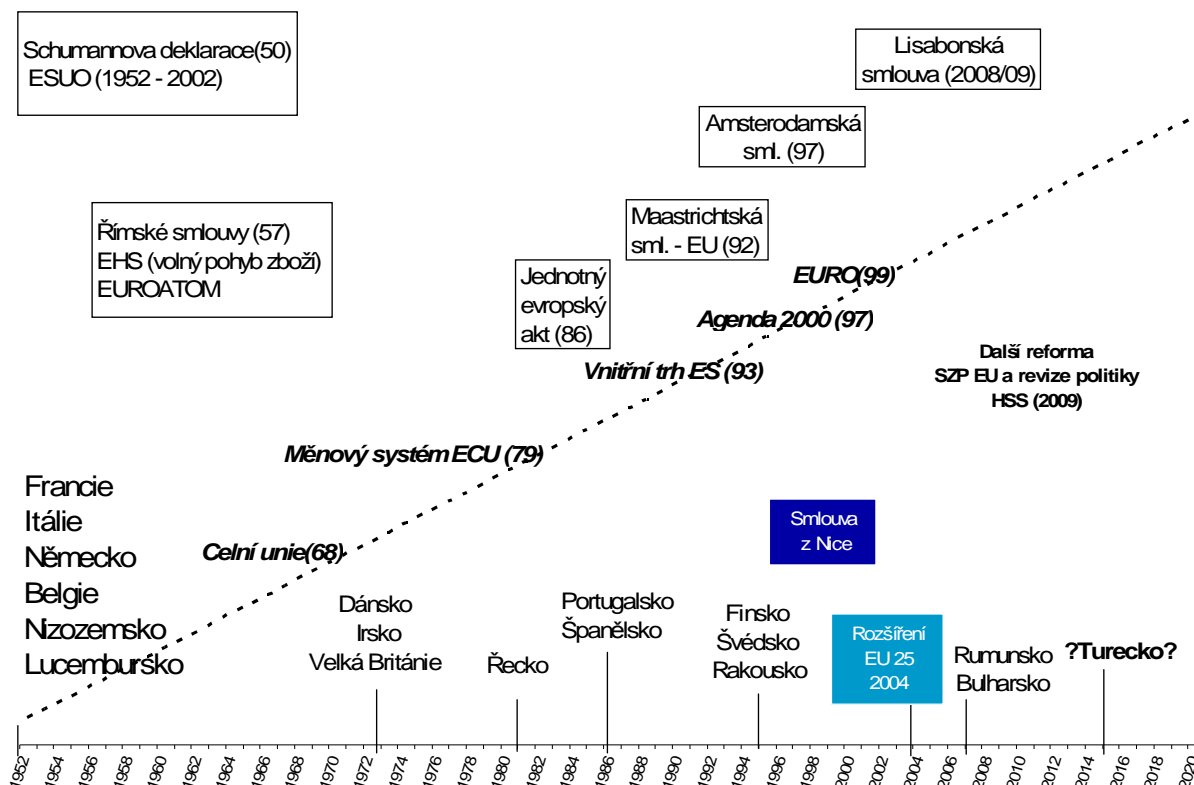
2. Faktory ovlivňující koncipování politiky soudržnosti

Z historického hlediska byla poslední dvě kola rozšíření EU určitým završením vývoje po tzv. pádu Berlínské zdi. Z ekonomického hlediska ovšem toto rozšíření významně přispělo k vyšší heterogenitě nejen na úrovni členských států, ale zejména na úrovni regionální. Z tohoto důvodu se zároveň zvýšila i váha politiky hospodářské a sociální soudržnosti, jejímž účelem je zmírňování meziregionálních rozdílů tak, aby nedocházelo k významným sociálněekonomickým nerovnováhám. Rozšířená EU o 10, resp. 12, nových členských států musí v současné době reagovat na řadu výzev týkající se jejího vnitřního i vnějšího vývoje. Vnitřní podmínky vývoje se týkají zejména systému jejího fungování a schopností řešit vnitřní problémy EU (např. rozhodovací mechanismy, financování nadnárodních politik, otázky politické integrace). Vnější ekonomický vývoj je spojen zpravidla s globalizací ekonomických procesů. Zde je důležitá schopnost EU účinně reagovat na tyto tlaky (např. WTO, ekonomická expanze východoasijských ekonomik) v příslušných negociačních procesech, které se promítají do vnitřního systému fungování.

Můžeme si položit otázku, jestli existuje vazba mezi jednotlivými koly rozšiřování EU a změnami v systému fungování EU. V obr. č. 1 je znázorněn vývoj dvou základních procesů, tj. rozšiřování a prohlubování evropské ekonomické integrace, ze kterého vyplývá, že zmíněné procesy probíhaly a stále probíhají paralelně, i když ne vždy se stejnou intenzitou. Rozšíření v 70. a 90. letech mělo politický vliv na vznik a výrazné prohloubení evropské regionální (později strukturální) politiky, zatímco rozšíření v 80. letech mělo pouze dílčí vliv na systém fungování Společné zemědělské politiky EU. Mnohem výraznější reformy a změny se vytvářely zejména během 90. let právě z důvodu změněné „politické“ mapy Evropy a připravovaného východního rozšíření. Jednalo se zejména o Maastrichtskou smlouvu, přípravu fungování EHMU¹, Agendu 2000 a Smlouvu z Nice. Významnost těchto změn spočívala zejména v odlišnosti ekonomické úrovni staré EU-15 a tehdejších kandidátských zemí střední a východní Evropy.

¹ Zkratka - Evropská hospodářská a měnová unie

Obr. č. 1: Vývoj integračního procesu v Evropě

Zdroj: Wokoun (2003), vlastní úpravy a doplnění časové osy

Pokud bychom srovnali východní rozšíření s tzv. jižním rozšířením v 80. letech, tak je možné pozorovat jak jejich vzájemné podobnosti, tak i rozdíly. Ve smyslu velikosti např. celkového HDP nebo počtu obyvatel ve srovnání s celou EU v daném období jsou obě kola rozšíření relativně podobná. Ovšem srovnáme-li ekonomickou úroveň² mezi novými členskými státy a EU-15, tak jednoznačně bude vzájemná mezera mnohem větší než tomu bylo u států jižní Evropy. Navíc přístup 12 nových členských států přidává určitou dimenzi vyšší komplexity a heterogenity, která v předchozích kolech rozšíření nebyla tak výrazná. S ohledem na tuto výraznou propast v ekonomické úrovni bude existovat pro toto rozšíření klíč k úspěchu tzv. ekonomická konvergence mezi novými a starými členskými státy. Proces rozšíření ovšem v minulosti vždy nepotvrzoval skutečnost, že by automaticky došlo ke konvergenci na úrovni států nebo regionů. I přes zvýšenou pozornost evropské regionální politiky na nejchudší regiony nebo státy nelze pozorovat u těch nejvíce strukturálně postižených významnější posun v jejich ekonomické úrovni – jedná se zejména o území bývalé NDR, Řecko a stále velmi chudé regiony jižní Itálie nebo jižního Španělska. Ekonomická struktura těchto regionů stále není schopná výraznějšího ekonomického růstu a konkurenceschopnosti nejen v rámci evropské, ale zejména v globální ekonomice.³ Tato zkušenost je o to více důležitá v případě posledních dvou kol rozšíření EU, která jsou zásadní strukturální výzvou pro fungování EU a sbližování členských států. Jestliže se původní EU-15 rozšířila o dalších 12 členů, tak statistické údaje jsou v této souvislosti nekompromisní, protože počet obyvatel se zvýšil z původních 380 mil. na zhruba 490 mil., což je nárůst o cca 29 %, zatímco HDP vzrostlo o

² Ukazatel HDP/obyvatele

³ Sapir Andre et al. (2005), str. 961 - 962

necelých 9 %. Cihelková a Jakš (2004) dále upozorňují na různorodost nových členských států jako samotného celku. Vnitřní vzájemná odlišnost spočívá zejména ve specifickém regionálním profilu s rozdílnou kvalitou pracovní síly, zděděná ekonomická struktura a růstové rezervy některých regionů. Z toho všeho vyplývá rozdílný růstový potenciál. Komparativní data Eurostat (2007) dokládají významné rozdíly na regionální úrovni v případě celé EU-27. HDP připadající na 1 obyvatele se pohybovalo od 24 % průměru EU27 v regionech severovýchodního Rumunska do 303 % regionu *Inner London* ve Velké Británii. Z tabulky v příloze č. 1 je zřejmé, že mezi 15 nejlepšími regiony v EU27 se v tomto ukazateli umístila z nových členských států pouze Praha. Naopak nejhůře výkonné regionů patří pouze do 3 nových členských států – Rumunsko, Bulharsko a Polsko. I přes tato fakta mají nové členské státy východní Evropy výrazný potenciál pro vysoký a udržitelný ekonomický růst v následujících 10 – 15 letech. Tzv. čtvrtá kohezní zpráva EK potvrzuje tento fakt tím, že v EU-27 nebyl celkový růst HDP v roce 2005 nijaký závratný a pohyboval se na úrovni 1,5 %, ovšem napříč všemi členskými státy EU existovaly výrazné rozdíly. Nejvyšší tempo ekonomického růstu měly státy s nízkou životní úrovní, zejména Slovensko, pobaltské státy, Řecko, Irsko, a také Bulharsko a Rumunsko, které v té době byly ještě kandidátskými zeměmi. Z tohoto úhlu pohledu jsou nové členské státy významným přínosem pro revidovanou Lisabonskou strategii, která od zasedání Evropské rady v roce 2005 klade větší důraz na ekonomický růst a zaměstnanost.

Obecně můžeme u nových členských států stále hovořit o následujících stále přetrvávajících problémech, které zároveň představují významné vývojové faktory při koncipování politiky HSS EU:⁴

- nízké HDP na jednoho obyvatele,
- problémy spojené s velkou vahou zemědělství a tzv. citlivých sektorů v ekonomikách (i úrovni zaměstnanosti) nových členských států,
- neadekvátní úroveň dopravní, spojové a energetické infrastruktury,
- málo rozvinuté struktury administrativy a státní správy,
- nevhodná struktura míry nezaměstnanosti (gender, dlouhodobá míra nezaměstnanosti, uplatňování antidiskriminační politiky na trhu práce).

3. Problematické okruhy koncipování politiky HSS v období 2000-2006 a 2007 – 2013

Postavení strukturální politiky v rámci hospodářské politiky EU je velmi významné, což dokazuje výše výdajů určených na realizaci strukturální politiky EU představující hned druhou nejvyšší položku výdajů rozpočtu EU. Od 70., resp. 80. let 20. století se však podíl výdajů rozpočtu EU určených na společnou zemědělskou politiku představující vůbec nejvyšší výdajovou položku evropského rozpočtu postupně snižuje, zatímco podíl jeho výdajů určených na realizaci strukturální politiky EU naopak roste⁵. I tato skutečnost proto svědčí o významu, který je dosud této politice v rámci hospodářské politiky EU přičítán.

V průběhu existence této politiky se však tato politika velmi výrazně měnila. Neměnilo se pouze její zaměření, ale také způsoby, jimiž byla v členských státech i na úrovni EU jako takové realizována. V případě rozšíření Unie o Rakousko, Finsko a Švédsko je vliv na provádění strukturální politiky např. zřejmý ihned v programovém období, do jeho realizace se tyto státy po svém vstupu do Unie roku 1995 zapojily. S ohledem na specifické potřeby zejména Finska a Švédska totiž došlo k vytvoření samostatného cíle strukturální politiky a dále i vytvoření jednoho ze dvou strukturálních nástrojů (FIG) vytvořených před tímto

⁴ Cihelková Eva, Jakš Jaroslav a kol. (2004), str. 342

⁵ Viz Wokoun (2003).

kolem rozšíření EU bylo zcela jistě ovlivněno právě i potřebami těchto dvou přistupujících zemí.

Deset nových členských států EU, které do Unie vstoupily v roce 2004, začalo využívat strukturálních nástrojů EU v rámci tzv. zkráceného programového období 2004-2006. Zatím poslední kolo rozšíření EU však nemělo dopad pouze na podobu realizace politiky hospodářské a sociální soudržnosti právě v průběhu programového období 2000-2006 (resp. v průběhu zkráceného programového období 2004-2006), ale také na její podobu v novém programovém období 2007-2013, v němž došlo k výraznému zjednodušení realizace této politiky na úrovni EU i jednotlivých členských států. V rámci této reformy strukturální politiky EU došlo k největším změnám opět v oblasti cílů podporovaných jednotlivými strukturálními fondy. Stejně jako v období předchozím byly v této době ještě čtyři – ESF, ERDF, EAGGF a FIG. Velkou změnou oproti předchozímu období však bylo výrazné snížení počtu cílů těmito fondy podporovaných. Z původního počtu sedmi cílů⁶ byly totiž v tomto období vyhlášeny již jen cíle tři.

Pro nové členské státy bylo v tomto období navíc zavedeno i určité změkčení pravidel týkajících se čerpání prostředků ze strukturálních fondů EU. Konkrétně šlo o zvýšení zálohové platby vyplácené z těchto fondů na každý program schválený ze strany Evropské komise (dále jen EK). Nové členské státy tak získaly bezprecedentní možnost čerpat zálohové platby až do výše 10 % místo běžných 7 %, přičemž tato „výhoda“ měla velmi zásadní dopad na čerpání prostředků ze strukturálních fondů v těchto státech, protože do tzv. pravidla $n + 2$ ⁷ platného pro celé programové období 2000-2006, se při výpočtu „vyčerpaných“ prostředků z alokace stanovené na daný rok započítávala právě i výše poskytnuté zálohové platby. V konečném důsledku tato úprava pravidel pomohla výrazným způsobem minimalizovat riziko automatického rušení závazku v případě pomalého zahájení realizace a tudíž i pomalého čerpání prostředků z těchto zdrojů na území těchto zemí.

Další změnou bylo zavedení institutu tzv. přechodné podpory pro státy a jejich regiony, které v novém systému cílů strukturálních fondů EU již nepatřily mezi státy či regiony nejvíce podporované (nejvíce podporované z hlediska maximální přípustné výše spolufinancování jednotlivých forem pomoci z prostředků některého ze strukturálních fondů EU). Ve velké většině případů se totiž jednalo o ztrátu možnosti čerpat prostředky z Cíle 1 z důvodu statistického dopadu rozšíření o 10 nových členských států, jejichž nižší ekonomická výkonnost se projevila i na průměrné výši HDP na obyvatele Unie, díky čemuž některé státy a jejich regiony přestaly patřit mezi země podporované právě z Cíle 1. Pro tyto státy a regiony byl proto vytvořen výše uvedený institut umožňující jim alespoň částečně kompenzovat „ztráty“ způsobené nově vymezeným systémem cílů strukturálních fondů EU a zejména statistickým efektem rozšíření Unie o nových 10 zemí ze Střední a Východní Evropy.

Posledním velmi důležitým aspektem reformy strukturální politiky EU provedené v roce 1999 před zahájením programového období 2000-2006 však bylo stanovení finančního rámce pro celkový objem strukturální pomoci určeného právě novým členským státům EU. Tento rámec

⁶ Cíl 5 byl v programovém období 1994-1999 rozdělen na dva samostatné podcíle, tj. při jejich započítání do celkového počtu cílů bylo v programovém období 1994-1999 skutečně podporováno cílů sedm a nikoli pouze šest.

⁷ Pravidla $n + 2$ bylo do evropské legislativy zavedeno před zahájením programového období 2000-2006 na základě návrhu Velké Británie, přičemž toto pravidlo omezuje dobu, po kterou je možné čerpat prostředky ze strukturálních fondů EU, na dva roky následující po tzv. roku alokace, tj. roku, na který jsou finanční prostředky daného fondu danému členskému státu ze strany Evropské komise přiděleny.

stanovoval maximální objem prostředků určený z jednotlivých strukturálních fondů a poskytovaný z jednotlivých cílů strukturální politiky pro jednotlivé nově vstupující členské státy. Základní finanční rámec strukturálních operací byl vymezen ve vazbě na berlínský rámec z roku 1999, který jako první indikoval celkový objem finančních prostředků uvolněných z rozpočtu EU pro jednotlivé kandidátské země EU. Jelikož však berlínský rámec vycházel z předpokladu, že v nejbližší vlně rozšíření přistoupí k EU pouze 6 kandidátských zemí a to v roce 2002, musel být upraven v návaznosti na výsledky vyjednávání o vstupu všech 10 kandidátských zemí, které vstoupily do EU k 1. květnu 2004. Pro ČR tak bylo z celkové alokace na strukturální operace nových členských států ve zkráceném programovém období 2004-2006 vyčleněno celkem 2 630,1 mil. EUR. Z hlediska podoby berlínského rámce i jeho upravené verze je však významná skutečnost, že EU v době jejich příprav dostatečně nezohlednila skutečný rozsah území spadající v nově vstupujících členských státech pod Cíl 1, resp. že nebyla do rámce dostatečně promítnuta skutečnost, že podporu v rámci Cílů 2 a 3 budou čerpat ve zkráceném programovém období 2004-2006 pouze Praha a Bratislava.

Problém, který z výše uvedeného finančního rámce vyplynul, byl že EK při konstrukci berlínského rámce, i dále při jeho úpravách, dostatečně nezohlednila pravidla pro určení míry spolufinancování programů realizovaných v jednotlivých oblastech nově vstupujících zemích. EU podporuje v souladu s cíli HSS prostřednictvím intervencí strukturálních fondů EU nejvíce oblasti nedosahující 75 % průměru HDP EU. V ČR však došlo z důvodu předem určené výše prostředků zvláště pro oblasti, jejichž HDP na obyvatele překračuje a naopak nepřekračuje úroveň 75 % průměru HDP EU, k paradoxnímu jevu. Po připočtení odpovídající míry spolufinancování bylo průměrně na hlavu podporováno z programů financovaných ze strukturálních fondů více území hl. m. Prahy než území ostatních regionů ČR. Z těchto výpočtů je zřejmé, že ačkoli se EU snaží v souladu s cíli HSS prostřednictvím své strukturální politiky zmírňovat regionální rozdíly mezi jednotlivými oblastmi EU, a podporovat proto zejména ty oblasti, jejichž rozvoj zaostává, důsledkem svého rozhodnutí o omezení celkového množství prostředků uvolněných ze strukturálních fondů EU na území jednotlivých nově vstupujících zemí sama dosažení cílů HSS v tomto případě značně zkomplikovala.

4. Závěrečné poznámky

Prognózy z oblasti dopadů rozšíření a dalšímu prohloubení Unie o potenciální kandidátské země ukazují, že by po tomto dalším rozšíření došlo k extrémnímu zvýšení regionálních rozdílů v blahobytu mezi zeměmi rozšířené EU. Samo další rozšíření Unie o chudší státy jako je Turecko, resp. státy Západního Balkánu proto představuje pro politiku hospodářské a sociální soudržnosti velkou výzvu.

Zcela klíčovou pro budoucí podobu politiky hospodářské sociální soudržnosti realizované prostřednictvím strukturální politiky v době po dalším rozšíření EU proto bude ekonomická výkonnost těchto nových států EU v době jejich vstupu do EU a dále ochota a připravenost stávajících členských států EU podporovat dosažení cílů hospodářské a sociální soudržnosti i v případě, že do ekonomického a sociálního rozvoje nových členských států bude směřovat výrazně větší podíl prostředků strukturální politiky EU ve srovnání s výší prostředků vynakládaných v původních členských státech, než tomu bylo kdykoli předtím. Vzhledem ke skutečnosti, že mezi stávající kandidátské země EU patří převážně země s nižší ekonomickou výkonností měřenou průměrem HDP na obyvatele, než je stávající průměr HDP na obyvatele EU-27, to totiž znamená, že má-li být politika HSS realizována za účelem stejných cílů a na základě stejných mechanismů jako dosud, budou objemy prostředků vynakládaných v řadě původních členských států EU-27 výrazně nižší, než tomu bylo dosud.

Již dnes však čelí tato politika založená na cílené snaze o sblížení ekonomické úrovně regionů Unie další výzvě, a to výzvě spojené s napjatou situací veřejných rozpočtů a zvětšujícím se globálním konkurenčním tlakem v rámci dnešní EU-27. V souvislosti s dalším rozšířením EU proto nelze realisticky očekávat výraznější zvyšování celkové výše prostředků rozdělované v rámci strukturální politiky EU, a to ani přesto, že po dalším rozšíření dojde k vytvoření extrémních regionálních rozdílů v ekonomické a sociální úrovni jednotlivých členských států rozšířené EU. Navíc s přihlédnutím ke skutečnosti, že se od evropské politiky HSS stále očekává také výraznější přínos pro realizaci a dosahování cílů tzv. Lisabonské strategie, bude každé další kolo rozšíření Unie představovat pro politiku HSS zcela novou a po každé větší a náročnější výzvu, a to i s ohledem na vývoj vnějšího ekonomického prostředí představující celou řadu dalších výzev pro členské státy EU zejména z důvodu sílících globalizačních procesů a celosvětových konkurenčních tlaků.

5. Literatura

1. Cihelková Eva, Jakš Jaroslav a kol. (2004); *Evropská integrace – Evropská unie*, Vysoká škola ekonomická v Praze
2. Evropská komise (2006a), *Enlargement, two years after: an economic evaluation*, by the Bureau of European Policy Advisers and the Directorate-General for Economic and Financial Affairs, No. 24, May 2006, ISSN 1725-3209, str. 43 – 48
3. Evropská komise (2006b); *Rozšíření EU – 20 mýtů a skutečností o rozšíření*, Lucemburk, Úřad pro úřední tisky Evropských společenství, 2006, ISBN 92-79-02127-3
4. Evropská komise (2006d); *Strategie rozšíření a hlavní výzvy na roky 2006 – 2007, včetně zvláštní zprávy o schopnosti EU integrovat nové členy*, Sdělení Komise Evropskému parlamentu a Radě, KOM(2006) 649, v Bruselu 8. 11. 2006
5. Evropský parlament, Výbor pro regionální rozvoj (2007): *Návrh zprávy o důsledcích budoucího rozšiřování na účinnost politiky soudržnosti*, 2006/21070(INI) z 4. 1. 2007.
6. Evropská rada (2006a); *nařízení Rady (ES) č. 1083/2006 ze dne 11. července 2006 o obecných ustanoveních o Evropském fondu pro regionální rozvoj, Evropském sociálním fondu a Fondu soudržnosti a o zrušení nařízení (ES) č. 1260/1999*
7. European Commission (2007); *Growing regions, growing Europe: Fourth report on economic and social cohesion*, provisional version, May 2007
8. Ministerstvo financí (2006); *Finanční perspektiva 2007 – 2013, rozdělení prostředků na OP a Metodika finančních toků*, powerpointová prezentace Ing. Lenky Filípkové na konferenci „Budoucnost politiky hospodářské a sociální soudržnosti 2007 – 2013, 20. března 2006, Praha
9. Rudiger Dornbusch Stanley Fischer (1994), *Makroekonomie*, SPN a Nadace Economics, translation Ing. Zdeněk Tůma, CSc., Praha, 1994, ISBN 80-04-25 556-6
10. Sapir Andre et al. (2005); *An Agenda for a Growing Europe: The Sapir Report*, Regional Studies, Journal of the Regional Studies Association, Volume 39, No. 7, October 2005
11. Wokoun, R. (2003): *Česká regionální politika v období vstupu do Evropské unie*. Nakladatelství Oeconomica Praha.

FINANČNÍ PLÁNOVÁNÍ A ROZPOČET EVROPSKÉ UNIE**FINANCIAL PROGRAMMING AND BUDGET EU****ING. JIŘÍ DUŠEK****ING. LADISLAV SKOŘEPA, PH.D***Vysoká škola evropských a regionálních studií,**Žižkova 6, 370 01 České Budějovice, ČR**email: dusek@vsers.cz, skorepa@vsers.cz***Anotace**

Příspěvek se zabývá analýzou rozpočtu EU a poskytuje informace o hlavních oblastech výdajů EU stejně tak jako příklady programů a projektů, které jsou v průběhu roku financovány. Příspěvek se dále zabývá též pozicí ČR vůči rozpočtu EU po rozšíření v roce 2004.

Annotation

The contribution deals with analyses of budget EU and provides information on the main areas of expenditure as well as examples of programmes and projects to be financed throughout the year. The contribution contains information about budgetary position of the Czech Republic after enlargement in 2004.

Klíčová slova

rozpočet Evropské unie, výdaje, pozice ČR vůči rozpočtu EU

Key words

budget EU, expenditures, budgetary position

Úvod

Rozpočet Evropské unie je určen k financování politik EU, administrativních výdajů evropských institucí a na další účely. Na rozdíl od národních rozpočtů musí být vždy vyrovnaný, nepřipouští se tedy rozpočtové deficity. Na základě usnesení Rady v období 1999–2006 nesmí výdaje rozpočtu překročit 1,24 % HDP Unie (podíl výdajů národních rozpočtů na HDP jednotlivých členských států se přitom pohybuje okolo 40 %).¹

Výdaje rozpočtu směřují převážně na společnou zemědělskou politiku a strukturální operace, zatímco hlavní výdaje národních rozpočtů jsou výdaji do sociální oblasti.

Česká republika je po svém vstupu do Evropské unie čistým příjemcem prostředků z Evropské unie a je jen na ní, jak dokáže těchto prostředků nyní využít, protože je velmi pravděpodobné, že se po roce 2013 stane místo čistého příjemce čistým plátcem.

1. Výsledky a diskuse**Struktura rozpočtu Evropské unie**

Pro plnění vytyčených cílů je nutné, aby Evropská společenství disponovala vlastním rozpočtem, ze kterého je možné jednotlivé politiky financovat. Rozpočet Evropské unie je

určen k financování politik EU, administrativních výdajů evropských institucí a další účely. Narozdíl od národních rozpočtů musí být vždy vyrovnaný, nepřipouští se tedy rozpočtové deficity. Roční rozpočet stanoví, jakou částku lze na každou činnost čerpat. Návrh rozpočtu vypracovává Komise a předkládá jej ke schválení Radě. Evropský parlament je oprávněn návrh pozměnit.

Vlastní zdroje ke krytí svých výdajů má Evropské společenství od roku 1970. Rozpočet je každoročně navrhován Evropskou komisí a schvalován tzv. rozpočtovou autoritou, tj. Radou EU a Evropským parlamentem. Roční výdaje nesmí přesáhnout stropy dané víceletým finančním rámcem pro jednotlivé roky a nesmí překročit limit vlastních zdrojů stanovený na 1,24 % HND EU.²

Rozpočtové zásady

Rozpočet EU je sestavován v jednotce euro na základě zásad uvedených v nařízení Rady (ES, Euratom) č. 1605/2002, kterým se stanoví finanční nařízení o souhrnném rozpočtu ES:

- zásada jednotnosti a správnosti rozpočtu (principle of unity and accuracy)
- zásada ročního rozpočtu (principle of annuality) – od 1. ledna do 31. prosince
- zásada vyrovnanosti (principle of equilibrium)
- zásada zúčtovací jednotky (principle of unit of account) – euro
- zásada obecnosti (principle of universality)
- zásada specifikace (principle of specification)
- zásada řádného finančního řízení (principle of sound financial management)
- zásada průhlednosti (principle of transparency)²

Schvalování rozpočtu

Evropský rozpočet je společným dílem všech tří hlavních institucí EU. Návrh rozpočtu sestavuje Evropská komise (většinou v dubnu), předkládá ho poté Radě ministrů financí (ECOFIN), která může do návrhu vnést změny a následně ho předává k projednání Evropskému parlamentu. Ten pak může návrh Rady přijmout, navrhnout další změny, nebo jako celek odmítnout.

Rozhodování o rozpočtu je rozděleno mezi Radu a Evropský parlament z důvodu dělení výdajů na povinné a nepovinné. Povinné výdaje, které tvoří kolem poloviny výdajů rozpočtu, musí být do rozpočtu zahrnuty, protože jsou vytvářeny na základě smlouvy o ES (patří sem většina výdajů na Společnou zemědělskou politiku, anebo výdaje na rozvojovou pomoc). U povinných výdajů může Evropský parlament navrhnout pouze dílčí úpravy, definitivně rozhoduje Rada.

Nepovinné výdaje (strukturální fondy, sociální programy, projekty na ochranu životního prostředí, kulturu aj.) jsou v rozhodovací pravomoci EP. Ve výjimečných případech může EP návrh rozpočtu odmítnout jako celek a vrátit ho k přepracování.

Rozpočet je přijat s podpisem předsedy Evropského parlamentu. Správu přijatého rozpočtu provádí Komise, kontrolu rozpočtového hospodaření provádí jednak EP, jednak Evropský účetní dvůr.³

Příjmy rozpočtu EU

Převažující část příjmů rozpočtu EU tvoří vlastní zdroje ES, které jsou doplněny zdroji dalšími.

Vlastní zdroje:

- tradiční vlastní zdroje (cca 14,9 % celkových příjmů v roce 2007)
 - cla z obchodu se třetími zeměmi vybraná podle společného celního tarifu
 - dávky (cla) uvalené na dovoz zemědělských produktů,
 - dávky uvalené na cukr a izoglukózu
- zdroj z daně z přidané hodnoty (DPH) podle jednotné sazby aplikované na sjednocený základ (cca 15,3 % celkových příjmů v roce 2007)
- zdroj založený na hrubém národním důchodu (HND) členských států (cca 68,7 % celkových příjmů v roce 2007).

Další zdroje:

- přebytky z předcházejícího roku
- příjmy z administrativních operací institucí
- úroky z opožděných splátek
- sankce, apod.

Příjmy rozpočtu tvoří převážně odvody založené na HDP členských zemí (73,0 %), dále pak celní poplatky a zemědělské dovozní dávky (11,5 %) a podíl na dani z přidané hodnoty (DPH) členských zemí (14,4 %). S postupným omezováním bariér ve světovém obchodě klesal podíl tradičních vlastních zdrojů a zvyšoval se podíl zdroje založeného na HND daného členského státu. Na příjmech rozpočtu roku 2006 se tradiční vlastní zdroje podílí 15 %, zdroj z DPH také 15 % a zbývajících 70 % tvoří příjem z HND.

Výdaje rozpočtu EU

V celkových výdajích rozpočtu EU jsou obsaženy výdaje všech evropských institucí. Zdaleka největší část představují výdaje Komise, neboť ty zahrnují nad rámec administrativních výdajů Komise také všechny výdaje na politiky EU – např. na zemědělství a rozvoj venkova, politiku soudržnosti, vnější vztahy, výzkum, životní prostředí, a další.

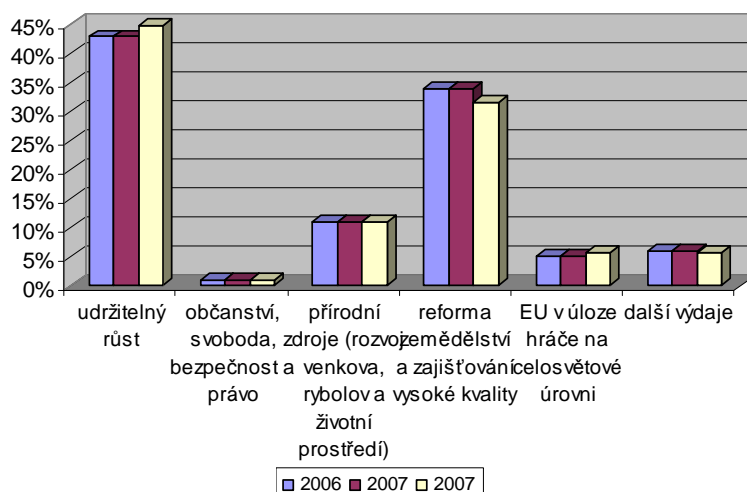
Přehled výdajů:

- Společná zemědělská politika – zemědělský sektor, povinná položka rozpočtu, nadále představuje největší rozpočtovou položku, ačkoli v posledních letech tento trend klesá. Na výdajích rozpočtu EU se i v příštím programovacím období 2007 – 2013 bude podílet v průměru 43 % (v letech 1968 – 1975 to bylo až 93 % rozpočtu). Většina (34 %) zemědělských výdajů směřuje na tzv. přímé platby zemědělcům a na opatření na zemědělských trzích (intervence apod.). Zbytek (9 %) je určen na podporu rozvoje venkova.
- Strukturální opatření – výdaje na strukturální fondy tvoří druhou nejvýznamnější výdajovou položku rozpočtu EU (cca 36 % rozpočtových výdajů). Finance plynou do Evropského fondu regionálního rozvoje (ERDF), Evropského sociálního fondu (ESF) a Fondu soudržnosti.
- Výdaje na posílení konkurenceschopnosti EU – tato oblast představuje cca 8,5 % rozpočtových výdajů. Jedná se především o výdaje na výzkum a technologický rozvoj,

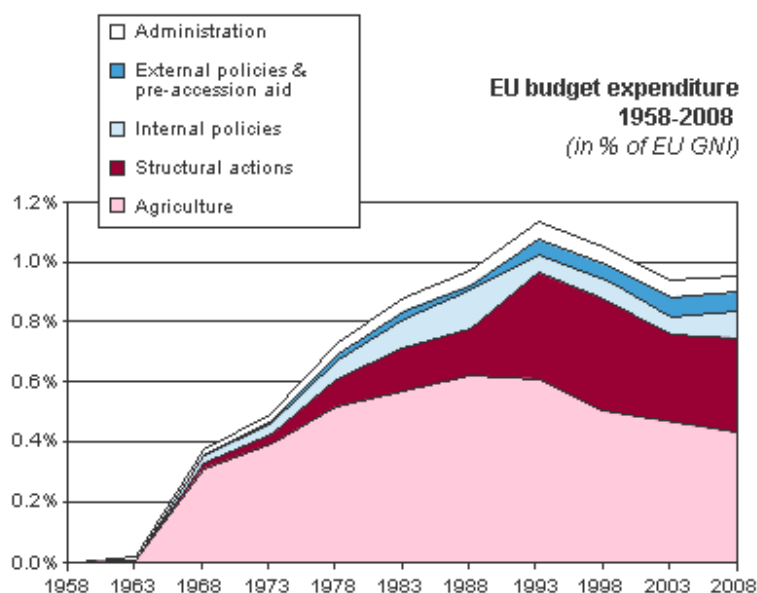
transevropské dopravní a energetické sítě, vzdělávací programy, podporu podnikání a další politiky směřující k podpoře konkurenceschopnosti EU.

- Spolupráce se třetími zeměmi – cca 5,7 % výdajů rozpočtu poplyne na rozvoj spolupráce s třetími zeměmi, zejména pak s rozvojovými zeměmi. Značná částka bude vynaložena i na předvstupní pomoc a pomoc v rámci tzv. sousedské politiky.
- Občanství, svoboda, bezpečnost a právo – výdaje určené na řízení migrace, boj proti terorismu, ochranu základních lidských práv a na soudní spolupráci. Do této kategorie spadají i programy na podporu kultury, ochranu spotřebitele či evropské audiovizuální produkce.³

Graf 1: Rozpočet EU 2006–2008

Graf 2: Výdaje EU v letech 1958–2008⁴

Za pozitivní trend vzhledem ke zlepšení konkurenceschopnosti EU je snižování podílu zemědělského sektoru, což představovalo největší položku evropského rozpočtu, na výdajích se podílí téměř 43 %. Převážná částka směřuje na tzv. přímé platby zemědělcům a na opatření

na zemědělských trzích, zbývající část slouží k podpoře rozvoje venkova. Tato položka byla v minulých letech rozdělena formálně na dvě části – přírodní zdroje (11 %) a reformu zemědělství (31,6 %), aby se největším výdajem EU stala oblast udržitelného růstu (44,9 %).

V rámci snah o dosažení tzv. lisabonských cílů spočívajících v posílení hospodářského růstu, bylo rozhodnuto o navyšování výdajů na tuto oblast, především na výzkum a technologický rozvoj. Prostředky určené na podporu hospodářského růstu budou tak v roce 2008 poprvé vyšší než výdaje na zemědělství a přírodní zdroje.

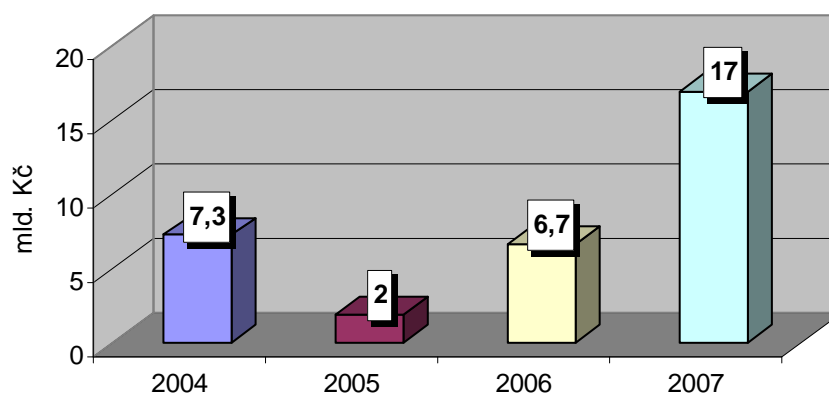
Téměř polovina navrhovaného rozpočtu EU na rok 2008 (44,9 %) je určena na podporu růstu a zaměstnanosti. Tento historický posun je důkazem odhodlání EU přeměřovat prostředky směrem k větší podpoře hospodářského rozvoje. Výdaje na podporu růstu a zaměstnanosti dosáhnou v roce 2008 výše 57,1 miliard eur z celkových 129,2 miliardy eur. Oproti roku 2007 to představuje navýšení o 4,2 %. Zvýší se výdaje na výzkum (+11 %), transevropské energetické a dopravní sítě (+14 %) a programy celoživotního vzdělávání (+9 %, zejména program Erasmus Mundus).⁵

Na společnou zemědělskou politiku a přírodní zdroje nyní připadá 42,6 % celkových výdajů, a tedy druhé místo. V této oblasti dochází k postupnému přesunu prostředků: rostou výdaje na programy rozvoje venkova (12,5 miliardy eur, čili +1,6 %), zatímco výdaje na přímé dotace zemědělcům klesají. Tento nový přístup navrhovaný Evropskou komisí neznamená oslabení činnosti v jiných oblastech, jako jsou zejména energetika, životní prostředí, svoboda a bezpečnost a zahraniční pomoc.

Česká republika a čerpání finančních prostředků z rozpočtu EU

V roce 2007 obdržela Česká republika z rozpočtu EU opět více, než do něj odvedla. Stejně jako v předchozích letech tak ČR zůstává čistým příjemcem z rozpočtu EU. Rozdíl mezi příjmy z rozpočtu EU a odvody do něj, tedy tzv. čistá pozice ČR za rok 2007 dosáhla 17 mld. Kč a je nejen výrazně lepší než v předchozím roce (kdy dosáhla 6,7 mld. Kč), ale dokonce nejlepší od vstupu ČR do EU. Tohoto pozitivního výsledku ČR dosáhla i přesto, že v roce 2007 již ztratila nárok na čerpání tzv. rozpočtových kompenzací.⁶

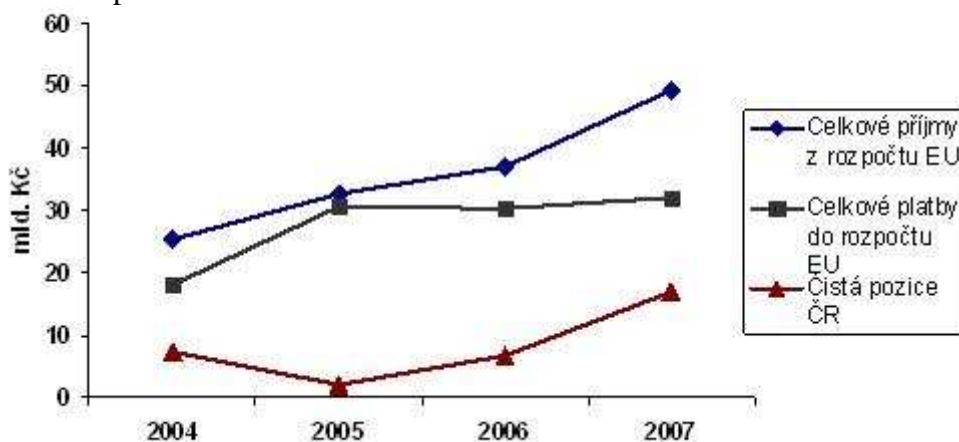
Graf 3 – Vývoj čisté pozice ČR od přistoupení k EU

Příjmy ČR z EU dynamicky rostou, zatímco odvody se zvyšují jen mírně. Příjmy z rozpočtu EU v roce 2007 dosáhly 49,1 mld. Kč a byly tak o 12 mld. Kč vyšší než v předchozím roce.

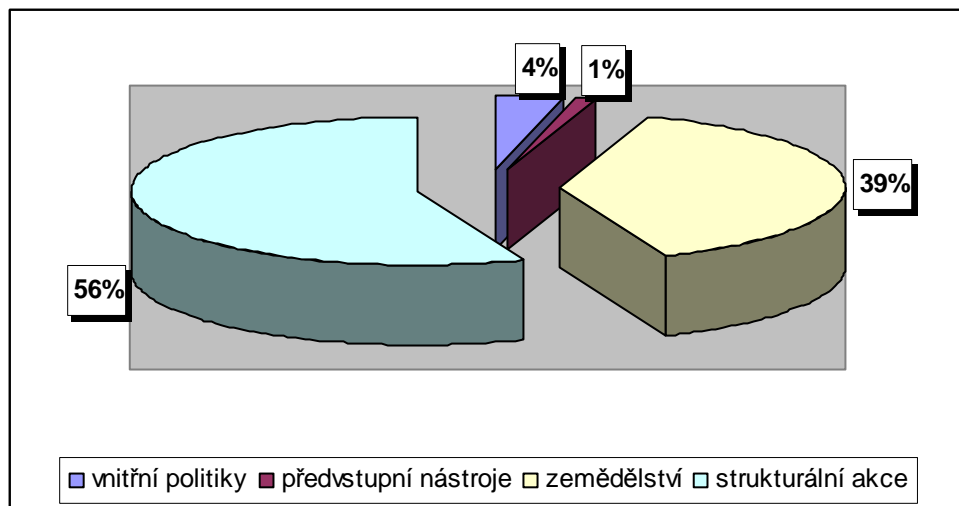
Naše odvody do evropského rozpočtu činily 32,1 mld. Kč a oproti roku 2006 se zvýšily jen o 1,7 mld. Kč.

Graf 4 – Vývoj příjmů z rozpočtu EU a plateb do rozpočtu EU od přistoupení ČR k Evropské unii⁶

Za pozitivní bilanci ČR vůči rozpočtu EU stojí zejména příjmy ze strukturálních fondů a Fondu soudržnosti EU, které včetně zálohových plateb na programové období 2007–2013 činily celkem 27,6 mld. Kč. Další výraznou příjmovou položku tvoří prostředky určené na Společnou zemědělskou politiku (19,2 mld. Kč), tvořené zejména přímými platbami (8,9 mld. Kč) a prostředky na rozvoj venkova (8,4 mld. Kč).

Graf 5 – Struktura příjmů ČR z rozpočtu EU za rok 2007

Od přistoupení k EU 1. května 2004 do konce roku 2007 odvedla ČR do rozpočtu Unie 111,2 mld. Kč a získala 144,2 mld. Kč. Kladné saldo ČR ve vztahu k rozpočtu EU tak dosahuje celkem 33 mld. Kč. Čistá pozice za loňský rok k této souhrnné pozitivní bilanci přispívá více než polovinou.

Souhrn a závěry

V současné době EU dodržuje finanční perspektivu na období 2007–2013. Finanční perspektiva 2007 – 2013 je členěna do šesti okruhů, z nichž dva jsou dále členěny, vždy na dva sub-okruhy. Celková výše finančního rámce na příštích sedm let činí 864,3 mld. EUR, v

cenách roku 2004. Značnou část rozpočtu i nadále zaujímají výdaje na Společnou zemědělskou politiku, následované výdaji na strukturální fondy a Fond soudržnosti.

Do České republiky by mohl proudit teoreticky čistý příjem až 93 miliard Kč ročně. Samotný výpočet čisté pozice ČR vůči rozpočtu EU představuje pouze účetní přehled porovnávající příjmy a výdaje ČR ve vztahu k evropskému rozpočtu. Neodráží ani toky vůči státnímu rozpočtu ČR, ani výši prostředků, kterou obdrželi koneční příjemci. Především však nedokáže postihnout skutečné přínosy, které členství v Evropské unii přináší. Jako příklad lze uvést odbourání překážek volnému trhu a zlepšení obchodní bilance ČR.

V současnosti má Evropská unie 27 členů, což komplikuje jednání o zásadních změnách rozpočtu. To se projevilo například při projednávání současné finanční perspektivy na léta 2007–2013 v roce 2006. Velká Británie v roce 2007 neuspěla s návrhem na reformu zemědělské politiky, kdy byla ochotna vzdát se tzv. britského rabatu. Komplikace přinese i budoucí další rozšiřování EU, o kterém se například hovoří v souvislosti s potenciálním rozšířením EU o Turecko. Zároveň se vynořily v minulých letech i další problémy jako je změna klimatu, energetika a migrace. Inovace, schopnosti a správné podnikatelské prostředí jsou více než kdy předtím těžištěm strategie růstu a zaměstnanosti. Větší finanční prostředky je nutno vynakládat i na prosazování evropských zájmů a hodnot na celém světě. Rozšíření též posílilo potřebu podporovat sociální, hospodářskou a teritoriální soudržnost.

Rozpočet je tedy důležitou pákou EU umožňující splnění politických cílů, provádění změn a maximalizaci dlouhodobého dopadu činností EU. Po mnoha letech, které uplynuly od sestavení prvního finančního rámce, je teď nezbytné dohodnout se společně na zaměření výdajové politiky tak, aby bylo možné splnit úkoly příštích desetiletí. Přezkum probíhá jak na úrovni EU, tak i jednotlivých států. Je nutno stanovit priority a efektivnost vynaložených prostředků na období od roku 2014. Přezkum se však netýká jen výdajové stránky rozpočtu, ale i stránky příjmové, tj. jak co nejlépe zajistit zdroje potřebné k financování EU.

Literatura

1. Evropská unie. [online]. 2007. [cit. 2008-2-24]. Dostupný z <http://cs.wikipedia.org/wiki/Evropsk%C3%A1_unie#Financov.C3.A1n.C3.AD_a_rozpo.C4.8Det_EU>
2. Rozpočet EU. [online]. 2007. [cit. 2008-2-24]. Dostupný z <http://ec.europa.eu/ceskarepublika/abc/budget/index_cs.htm>
3. DUŠEK, J.: *Historie a organizace Evropské unie*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2008.
4. History of the budget. [online]. 2007. [cit. 2008-2-24]. Dostupný z <http://ec.europa.eu/budget/reform/history/history1957_en.htm>
5. Rozpočet EU na rok 2008 zaměřen na růst a zaměstnanost. [online]. 2007. [cit. 2008-2-24]. Dostupný z <http://ec.europa.eu/news/economy/070503_1_cs.htm>
6. Čistá pozice České republiky vůči rozpočtu Evropské unie v roce 2007. [online]. 2007. [cit. 2008-2-24]. Dostupný z <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/tiskove_zpravy_37712.html>

PROSTOROVÁ ORGANIZACE ŘÍZENÍ CESTOVNÍHO RUCHU

SPATIAL TOURISM MANAGEMENT ORGANIZATION

ING. BC. ANDREA HOLEŠINSKÁ

Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta

Katedra regionální ekonomie a správy

Lipová 41a, 602 00 Brno, ČR

e-mail: holesinska@econ.muni.cz

Anotace

Příspěvek se zabývá problematikou organizace (uspořádání) cestovního ruchu v území. Ve zkratce analyzuje strukturu organizace cestovního ruchu v Rakousku a Kanadě a srovnává daný stav organizační struktury v České republice. Příspěvek se dále soustředí na funkce destinačního řízení (managementu) a z nich plynoucí kooperativní úkoly, jejichž rozsah je ovlivněn územním působením destinační společnosti.

Annotation

The contribution deals with the issue of the spatial tourism management organization. In brief it analyzes the tourism organization structure in Austria and Canada and compares it with the situation in the Czech Republic. Moreover, the paper focuses on the functions of destination management process and their cooperative tasks which extent is determined by the spatial operation of each destination companies.

Klíčová slova

Organizace cestovního ruchu, destinační společnost, funkce destinačního managementu, kooperativní úkoly

Key words

Tourism organization, destination company, functions of destination management, cooperative tasks

Úvod

Terminologie

Na samý úvod je nutné si vyjasnit terminologii, která bude v tomto příspěvku používána. Klíčovým termínem je pojem „organizace cestovního ruchu“, jež může nabývat několika významů, které jsou v praxi velice často zaměňovány. Jednou lze totiž pojem „organizace cestovního ruchu“ chápat jako *uspořádání* či organizační strukturu cestovního ruchu a jindy jako instituci cestovního ruchu (viz Holešinská, 2007a). V případě tohoto článku je používáno spojení „organizace cestovního ruchu“ ve smyslu *uspořádání* či organizační struktura cestovního ruchu. Zatímco pro pojem organizace cestovního ruchu ve smyslu instituce bude používán termín *destinační společnost*.

O problematice organizace (*uspořádání*) cestovního ruchu se v České republice hovoří již řadu let, ovšem ve skutečnosti tato oblast zůstávala dlouho ze strany politiky cestovního ruchu

nepovšimnuta.¹ Uvědomění si faktického významu a opodstatnění organizace cestovního ruchu na sebe nechalo čekat až do roku 2006, kdy bylo do připravované *Koncepce státní politiky cestovního ruchu* na období 2007-2013 zařazeno jako jeden z hlavních strategických cílů také „vytváření organizační struktury cestovního ruchu“.

V kontextu organizace cestovního ruchu v území, tedy prostorového uspořádání cestovního ruchu, je dále třeba rozlišit, zda jde o organizační strukturou cestovního ruchu ve smyslu politickém nebo (spíše) manažerském. V případě *politické organizace cestovního ruchu* se jedná o tzv. nositele politiky cestovního ruchu působící na jednotlivých územních úrovních, zatímco u *manažerského uspořádání cestovního ruchu* jde o destinační společnosti. Rozdíl mezi těmito institucemi, potažmo organizačními strukturami, je v tom, že **nositelé politiky cestovního ruchu** (nejčastěji představitelé státní správy a samosprávy) rozhodují o politice cestovního ruchu, tj. vytvářejí rámcové podmínky pro rozvoj cestovního ruchu v daném území, například v podobě legislativy, kdežto **destinační společnosti** (nejčastěji uskupení na principu public-private partnership) se zabývají organizací (řízením), tj. kooperací a koordinací, činnostmi rozvíjejících území v podmínkách (mantinelech) stanovených politikou cestovního ruchu.

Nutno podotknout, že v některých případech však není možné politické a manažerské uspořádání (organizaci) cestovního ruchu v území od sebe jednoznačně oddělit.

Výchozí předpoklady

Tento příspěvek se zaměřuje na organizaci cestovního ruchu v území z hlediska manažerského, tedy na prostorovou (vertikální) „hierarchii“ destinačních společností.

Předmětem příspěvku je vymezení funkcí a kompetencí destinačních společností na jednotlivých prostorových úrovních a jejich vzájemných vazeb. Prezentované skutečnosti vycházejí ze zahraničních zkušeností turisticky vyspělých destinací, viz Bieger (1996).

Prostorová působnost destinačních společností je popsána ve čtyřech úrovních: národní (země), regionální (region), sub-regionální (subregion) a lokální (místo). Je třeba upozornit, že v některých případech se národní úroveň neslučuje s hranicemi státu, ale s vymezením spolkově země či provincie.

Organizace cestovního ruchu ve vybraných zemích světa a v české republice

Dříve než nahlédneme do organizační struktury cestovního ruchu vybraných zemí světa - Rakouska a Kanady a provedeme jejich srovnání s Českou republikou, přiblížíme si některé zahraniční poznatky týkající se prostorové organizace cestovního ruchu.

Již v roce 1992 prezentoval Pearce svůj koncept organizace cestovního ruchu, který byl posléze použit v řadě evropských zemí (In Jenkins, 2000). Tento koncept nebyl jen pouhým schématem zobrazujícím prostorovou „hierarchii“ cestovního ruchu, ale byl obohacen o *meziorganizační vztahy (vazby) mezi jednotlivými články (destinačními společnostmi) struktury a vnějším prostředím*. Jenkins (2000) však naznačuje, že tento koncept nelze

¹ Dalo by se namítnout, že důležitým krokem v otázce uspořádání cestovního ruchu v ČR bylo v roce 1993 zřízení příspěvkové organizace České centrály cestovního ruchu (dnes – CzechTourism). V této souvislosti je však třeba poznamenat, že tato agentura byla primárně založena za marketingovým účelem, přesněji za účelem propagace České republiky na zahraničním i domácím trhu, nikoli za účelem organizování cestovního ruchu.

považovat za univerzální model aplikovatelný za každých podmínek, a upozorňuje na jeho nedostatky (limity) v případě australské organizace cestovního ruchu týkající se přerozdělení pravomocí, politického uspořádání, formy destinačních společností atd.

Rakousko

Rakousko je turistickou destinací, která má organizaci cestovního ruchu upravenou vlastním zákonem, resp. jednotlivé spolkové země Rakouska. Příkladem je Dolní Rakousko, které ve svém zákoně z roku 1991 vedle základní terminologie cestovního ruchu definuje také organizační strukturu cestovního ruchu, význam obcí z hlediska cestovního ruchu, formu příspěvků a poplatků z cestovního ruchu a další náležitosti.

Na úrovni spolkové země působí *Niederösterreich-Werbung GmbH* (Dolnorakouská centrála cestovního ruchu), která je založena a financována spolkovou vládou Dolního Rakouska a Hospodářskou komorou Dolního Rakouska. Posláním centrály je poskytování informací a servisních služeb návštěvníkům a zájmovým veřejnoprávním i soukromoprávním subjektům. Mimo to je cílem centrály rozvíjet cestovní ruch v destinaci.

Klíčovým článkem organizace na *regionální úrovni* jsou regionální turistické kanceláře, resp. *regionální destinační turistické společnosti*, např. Destination Waldviertel GmbH, která spravuje destinaci Waldviertel a je tvořena zástupci ze spolkové vlády Dolního Rakouska, zástupci subregionálních a místních turistických sdružení, podnikateli z oblasti cestovního ruchu a také nejrůznějšími ekonomickými zájmovými skupinami a sdruženími. Jejím posláním je plánování a provádění marketingu cestovního ruchu, tj. propagace destinace, péče o značku; spravování destinace; poskytování informací o regionu a upevňování pozice destinace na trhu.

Na *subregionální a lokální úrovni* sice působí různá turistická sdružení, které by bylo možné označit za destinační společnosti, ovšem ta již nemají takou autonomii jako regionální destinační turistické společnosti.

Z rakouského modelu vyplývá, že významné postavení v organizaci cestovního ruchu mají *regionální destinační společnosti*. Jejich přínosem je zejména to, že se zde střetávají jak zástupci národní, tak subregionální a lokální úrovně. Regionální destinační společnosti tak nejsou pouhým „mezičlánkem“ organizace cestovního ruchu, ale slouží jako *platforma pro komunikaci, kooperaci a koordinaci subjektů cestovního ruchu* na všech prostorových úrovních. Subregionální a lokální destinační společnosti se tak mohou přímo zapojit či přímo ovlivnit činnosti nejen v rámci svého území, ale i na regionální (potažmo národní) úrovni. V podstatě dochází k *oboustranné vazbě* mezi jednotlivými úrovněmi.

Kanada

V případě Kanady je vzhledem ke státnímu uspořádání situace na „*národní*“ úrovni obdobná s Rakouskem. Každá provincie si organizaci cestovního ruchu upravuje sama a často tak činní formou legislativy. Příkladem může být atraktivní turistická destinace Britská Kolumbie, která v roce 1997 zákonem zřídila „zastřešující“ instituci cestovního ruchu *Tourism British Columbia*. Jedná se o společnost, která v sobě sdružuje různé zástupce průmyslu cestovního ruchu, včetně veřejného sektoru. Hlavním cílem společnosti je podpora rozvoje cestovního ruchu s ekonomickými dopady, tj. zvýšení příjmů a zaměstnanosti. Její aktivity však nejsou zaměřeny pouze na marketing, ale například i do oblasti vzdělávání. Postavení Tourism

British Columbia je v rámci organizace cestovního ruchu klíčové, protože společnost je autonomním celkem a suverénně může rozhodovat o záležitostech cestovního ruchu na celém území provincie.

Na *regionální úrovni* působí tzv. **provinční návštěvnická centra** (British Columbia Visitor Centres), která jsou umístěna v šesti významných lokalitách provincie. Jejich stěžejním úkolem je poskytování komplexního informačního servisu postihujícího jak provinční, tak regionální i lokální úroveň. Kromě informační služby se centra podílejí ve spolupráci s Tourism British Columbia na marketingových aktivitách a na tvorbě produktů.

Na *lokální úrovni* sehrávají podstatnou roli **místní návštěvnická centra** (Community Visitor Centres), která tvoří síť 110 jednotek. Tato návštěvnická centra jsou povětšinou zakládána místními úřady (veřejnou správou) ve spolupráci s místní obchodní/hospodářskou komorou (sdružuje soukromý sektor). Primární činností je poskytování informačního servisu návštěvníkům. Další aktivity, resp. jejich rozsah se odvíjí od „velikosti“ či spíše významnosti návštěvnického centra.

Kanadská organizace cestovního ruchu se oproti rakouské dosti liší. Je evidentní, že dominantní postavení zde sehrává společnost působící na „národní“ (provinční) úrovni, která koordinuje veškerou činnost na nižších úrovních. Tourism British Columbia operuje se všemi úrovněmi prostřednictvím propracovaného destinačního systému řízení, tedy *destination management system (DMS)*, který usnadňuje vzájemnou spolupráci a především zajišťuje kvalitní datovou základnu (metadata, průzkumy, marketingové podklady apod.).

Česká republika

Vzhledem k státnímu uspořádání České republiky je prostorová organizace cestovního ruchu malinko odlišná od výše uvedených zemích, kdy působnost destinační společnosti na národní úrovni je vymezena státními hranicemi a regionální úroveň odpovídá převážně hranicím krajů.

V rámci organizace cestovního ruchu v České republice na *národní úrovni* neexistuje žádná destinační společnost. Významné postavení však zaujímá **Česká centrála cestovního ruchu – CzechTourism**, která se spíše řadí k nositelům politiky cestovního ruchu a zaměřuje se především na marketingovou činnost zasahující nejen domácí, ale zejména zahraniční trhy.

O destinačních společnostech v pravém slova smyslu tak můžeme hovořit až na *regionální (krajské) úrovni*, kde více či méně fungují různé formy společností - nejčastěji sdružení spojující představitele veřejného i soukromého sektoru. Příkladem na území Jihomoravského kraje je **Centrála cestovního ruchu – Jižní Morava**. Tato společnost byla založena veřejnoprávními subjekty (Jihomoravským krajem a městem Brnem), kteří mají dominantní postavení, ale své zastoupení má i soukromý sektor v podobě Svazu obchodu a cestovního ruchu ČR. Prioritní oblastí zájmu centrály jsou marketingové aktivity, ovšem stranou nezůstávají ani koordinační a kooperační činnosti. Nezastupitelná je i projektová činnost.

Na *subregionální úrovni* existuje celá řada společností, které usilují o realizaci destinačního řízení, příkladem může být **Region Slovácko – sdružení pro rozvoj cestovního ruchu**, který v podstatě přesahuje (regionální) administrativní hranice kraje.

Příklad destinační společnosti působící v Jihomoravském kraji na *lokální úrovni* bychom hledali marně. Ukázkovou destinační společnost na této prostorové úrovni však nalezneme v Jihočeském kraji, a to ***Destinační management Český Krumlov***.

Ve srovnání s předchozími zeměmi Česká republika nemá nikterak koncepčně danou organizaci cestovního ruchu, což dokládá samotný vývoj zakládání destinačních společností u nás, kdy společnosti vznikaly (vznikají) na různých prostorových úrovních samovolně. Tento fakt vede k tomu, že destinační společnosti na jednotlivých úrovních fungují jako samostatné subjekty, které jsou jen v minimální míře vzájemně propojeny. Dochází tak k *nízké intenzitě reciproční spolupráce* mezi jednotlivými společnostmi na daných úrovních, která je často doprovázena nezájmem o oboustrannou komunikaci. Tento stav pak v konečném důsledku potlačuje efektivitu řízení cestovního ruchu a tudíž i rozvoje destinace. Účinným východiskem z této situace je rakouský model, kdy na regionální úrovni jsou zastoupeni jak představitelé národní, tak i lokální (subregionální) úrovně, a tudíž dochází k propojenosti celé struktury.

Územní působnost a rozsah kooperativních úkolů destinační společnosti

Podle Biegerovy teorie (1996) je proces řízení destinace, nebo-li destinační management, založen na čtyřech funkcích, ze kterých plynou konkrétní kooperativní úkoly destinační společnosti. Jedná se o funkci plánování, funkci nabídky, marketingovou funkci a funkci zastupování zájmů.

Tyto funkce vykonává každá destinační společnost, ovšem z ohledem na její územní působnost je rozsah úkolů v dané funkci odlišný, což potvrdily zahraniční průzkumy z praxe uskutečněné mezi destinačními společnostmi na různých úrovních, viz Bieger (1996). Zjištěné výsledky je možné názorně shrnout do tohoto schématu (tabulky), viz Obr. 1.

Obr. 1 Rozsah funkcí destinační společnosti dle územní působnosti

	Plánovací funkce	Zastupování zájmů	Marketingová funkce	Funkce nabídky
Země	○	zajišťují jiné subjekty než turistická organizace	vzdálenost	
Region	○	●		●
Subregion	○	pokud existuje politický subjekt na stejné úrovni		●
Místo	○	●		●

Pramen: Bieger, 1996

Plánovací funkci musí zabezpečovat každá destinační společnost bez ohledu na to na jaké prostorové úrovni operuje. To znamená, že tak jako destinační společnost na národní úrovni musí vyvinout národní strategii, odborně ji řídit a dohlížet na její prosazování, tak lokální organizace plní tuto roli ve stejném rozsahu v místě.

Ke konkrétním kooperativním úkolům plánovací funkce vykonávané na všech úrovních stejně tak patří:

- analýza trhu (nabídka, poptávka, konkurence);
- stanovení strategie rozvoje destinace;
- vypracování a naplňování strategie;
- stanovení konceptu financování;
- projektová činnost.

Funkce zastupování turistických zájmů musí být realizována taktéž na každé úrovni, a to zejména tam, kde na stejné geografické úrovni působí nositelé politiky cestovního ruchu. To zaručuje, že destinační společnost bude mít na stejné prostorové úrovni dostatečnou váhu oproti politickému sboru. Na národním stupni to pak většinou nejsou destinační společnosti, které zabezpečují tuto funkci. Tyto jsou totiž převážně financovány ze státní pokladny, což se přičítá myšlence, aby hájili svoje zájmy proti politice nebo možná dokonce proti vládě. Proto vznikly v mnoha státech zájmové organizace, které tuto funkci na celostátní úrovni vykonávají, např. ve Švýcarsku Schweizer Tourismusverband (Švýcarské sdružení cestovního ruchu) nebo v Německu Deutscher Tourismusverband (Německé sdružení cestovního ruchu). V České republice bohužel takovou instituci nemáme. Možným ekvivalentem by však mohla být různá profesní sdružení a svazy, např. Asociace cestovních kanceláří ČR², působící na národní úrovni, ovšem ty se orientují vždy pouze na určitou oblast cestovního ruchu.

Z výše uvedeného je zřejmé, že mezi úkoly naplňující funkci zastupování zájmů, které se budou plnit na regionální, ale i na (subregionální) lokální úrovni, bude patřit především koordinační a kooperační činnost, a to:

- zastupování turistických zájmů vůči úřadům a veřejnosti;
- koordinace zájmů subjektů cestovního ruchu (jejich informovanost – poradenská služba);
- informování veřejnosti o činnosti společnosti;
- senzibilace obyvatelstva vůči cestovnímu ruchu (pořádání seminářů apod.).

V případě lokální úrovně hraje v rámci funkce zastupování zájmů dominantní úlohu přímá komunikace s místním obyvatelstvem.

Míra realizování **marketingové funkce** v rámci destinace je závislá na dosahu působení její znalosti u návštěvníků, její image a v neposlední řadě také finančních možnostech. V ideálním případě se lokální destinační společnost snaží zvýšit povědomí u návštěvníků na národní úrovni, ovšem stěžejními jsou pro ně okolní (blízké) trhy. Regionální destinační společnosti musí usilovat o svoje zviditelnění v rámci celé země a na primárních zahraničních trzích. Národní turistická organizace musí orientovat svoje aktivity na celý svět, popřípadě vybrané kontinenty nebo státy.

Obecně platí, že každá úroveň destinace naplňuje svoje marketingové úkoly v rámci jejího trhu, přičemž na všech úrovních je prováděno:

- vypracování marketingové strategie destinace;
- budování a péče o značku destinace;
- propagační činnost a činnost PR.

² Z pohledu politiky cestovního ruchu se tyto organizace řadí do tzv. vlivové sféry, kterou tvoří subjekty (nositelé) vlivu na rozhodování, jež jsou sice bez rozhodovací a výkonné pravomoci, ale prostřednictvím lobby mohou politická rozhodnutí významně ovlivnit.

Mimo to, národní úrovni přísluší zajišťování informačního servisu v zahraničí. Na regionální úrovni je marketingová funkce pro změnu rozšířena o výzkum trhu, zajištění informačního (a rezervačního) systému a zabezpečení podpory prodeje. A stěžejním úkolem subregionální/lokální destinační společnosti je vedle výše naznačeného výčtu sběr informací a jejich distribuce.

V případě zabezpečování *funkce nabídky* vstupují do popření lokální destinační společnosti (resp. instituce na nejnižší úrovni), jelikož mají nejlepší možnost vlivu na jednotlivé aktéry v cestovním ruchu. Na této úrovni totiž existuje nejpřímější kontakt s poskytovateli dílčích služeb a znalost konkrétního produktu je na nejlepším možném stupni. Naproti tomu v případě národní úrovně je zabezpečování úkolů funkce nabídky značně eliminováno.

Mezi základní kooperativní úkoly funkce nabídky se tak na regionální, ale i sburegionální/lokální úrovni řadí:

- zajišťování veřejných statků, např. provoz informačního centra;
- koordinace nabídky (produktů) cestovního ruchu v destinaci, např. doprovodné programy, akce apod.;
- vytváření nových produktů cestovního ruchu na základě znalosti nabídky místních poskytovatelů služeb cestovního ruchu;
- zajišťování (kontrola) kvality poskytovaných služeb.

Na regionální úrovni má kromě výše uvedených úkolů svoje opodstatnění ještě vzdělávací a poradenská činnost.

Závěr

Je zřejmé, že ideální model organizace cestovního ruchu, který by byl použitelný ve všech státech světa a řešil by otázku efektivního řízení cestovního ruchu v destinaci neexistuje. Zahraniční zkušenosti však přinášejí různé poznatky, které je možné aplikovat do naší praxe a vytvořit tak vlastní model organizační struktury cestovního ruchu, který by fungoval v podmínkách České republiky.

Analýza organizace cestovního ruchu prokázala, že koncepční úprava uspořádání cestovního ruchu v území je přínosná minimálně v tom ohledu, že zaručuje (vymezuje) provázanost destinačních společností na všech úrovních a tím posiluje jejich vzájemnou spolupráci, která je klíčovým principem fungování destinačního řízení (Holešinská 2007a,b), tvůrcem synergií a předpokladem efektivního rozvoje cestovního ruchu v destinaci.

Biegerova zjištění (1996) navíc poukazují na odlišný rozsah kooperativních úkolů prováděných v rámci jednotlivých funkcí destinačního řízení (managementu) na konkrétních prostorových úrovních. Rozhodující zde není velikost území, ale blízkost destinační společnosti ke zdrojům rozvoje cestovního ruchu³. S jistou nadsázkou by bylo možné konstatovat, že čím blíže ke zdrojům destinační společnost je, tím úžeji (podrobněji) zaměřené úkoly musí zastávat. Bieger však poznamenává, že v současném globalizovaném světě a s neustále se měnícími trendy již dávno neplatí mýtus vertikální hierarchie, kdy se podřízená destinační společnost musí orientovat ve svých úkolech na společnost vyššího

³ Záměrně není použit termín potenciál cestovního ruchu či rekreační zdroje, jelikož je zde uvažováno vedle přírodních, kulturně-historických předpokladů a infrastruktury cestovního ruchu i o zdrojích lidských, o poskytovatelích služeb cestovního ruchu či vědomostních apod.

stupně, tedy tzv. princip „trychtýře“. Co vyzdvihuje je význam existence *vzájemné vazby*, tj. *spolupráce* - například při výměně informací, vzdělávání apod., a také zmiňuje úkoly, na kterých je třeba participovat i s jinými destinačními společnostmi operujícími nejen vertikálně ale i horizontálně.

Literatura

1. Bieger, T.: *Management von Destinationen und Tourismusorganisationen*. Mnichov: Oldenburg Verlag, 1996.
2. Jenkins, J.: The Dynamics of Regina Tourism Organisations in Nex Wouth Wales, Australia: History, Structures and Operations. *Current Issues in Tourism*, Vol. 3, No. 3, 2000, pp 175-203
3. Holešinská, A.: Destinační management a spolupráce v destinaci. In *Sborník z 1. a 2. mezinárodní konference "Aktuální problémy cestovního ruchu"*. [CD ROM] Jihlava: Vysoká škola polytechnická Jihlava, 2007a.
4. Holešinská, A.: *Destinační management aneb Jak řídit turistickou destinaci*. Brno: ESF MU, 2007b, 90s.
5. *Koncepce státní politiky cestovního ruchu v ČR na období 2007-2013*. Praha: MMR, říjen 2007.
Dostupná na:
http://old.mmr.cz/upload/files/cestovni_ruch/III._Koncepce_7.11.07.pdf
6. Tourism British Columbia, Canada <http://www.tourismbc.com>
7. Niederösterreich-Werbung GmbH
<http://www.niederoesterreich.at/tiscover/default20264.html>
8. Destination Waldviertel GmbH
http://www.waldviertel.or.at/waldviertel/content.asp?id=27578&tt=EX_WAV_R13

MARKETING OF TOURISM DESTINATIONS

RAMONA GRUESCU, PHD.

ROXANA NANU, PHD.

GHEORGHE PIRVU, PHD.

University of Craiova, The Faculty of Economic Sciences

Street A.I. Cuza nr.13, Craiova, Romania

e-mail: ramonagruescu@yahoo.com

Annotation

The destination lies at the very heart of the travel and tourism system, representing as it does an amalgam of products that collectively provide a tourism experience to consumers. Indeed, the array of components that make up the destination product, the complexity of the relationships that exist between them and the strengthening of this complexity due to the tendency for a large number of different stakeholders to be involved is such that the destination is widely acknowledged to be one of the most difficult products to manage and market.

Key words

destination, marketing, product, consumer, market

Introduction

Over the coming decade, the challenge facing destination marketers is likely to be even greater with a whole host of issues likely to impact on the future marketing of destinations. In view of the above context, a destination-marketing framework is proposed that serves as a 'route-map' for professionals and researchers in the field. The framework proposed is not derived from any one particular research study, but is the outcome of the combined experience of the authors — both in a professional and academic capacity. It is therefore experience based and a reflection of the thoughts, ideas and frustrations of the authors and their students in addition to the views of a select few authors in the field who have passed a variety of similar judgements — albeit less comprehensive — in the past.

Common sources of customized information are travel agents, institutional and commercial brochures, and the Internet. Marketers use these sources to build tourists' specific expectations with the goal of influencing future purchase decisions. Non-customized information might also affect tourists' product image. This information is typically not requested by consumers, but comes instead in the form of reports and advertising in mass media. It is our aim to develop a model that assesses the importance of non-media information sources, and their impact on expectations fulfillment and on the use of mass media information sources in future trip planning. In addition to mass media information sources, we include four non-media information sources: travel agents, institutional brochures, commercial brochures and the Internet. Tourists use these non-media information sources in information search to select the route to the destination, accommodation, and activities at the chosen destination.

Global exposure is of prime importance for tourism destinations. Till the mid-1990s destination promotions were entirely reliant on travel agencies to market its products. The

web has enabled tourism destinations to market themselves through well designed and well promoted websites. Doing business on the web has helped avoid regulations and restrictions that companies must follow when physically doing business in other countries. For example in some countries, foreign travel companies are forbidden to operate. Finally, compared with the traditional media, the web allows unlimited access for hundreds of millions users to an unlimited amount of information.

From a theoretical perspective, understanding consumer behavior is essential in decoding all the activities used to develop, communicate and sell services. Similarly, from a practitioner's perspective, it is necessary to understand the motives regarding why some services are preferred or rejected by consumers. With this understanding, it will be possible to influence consumers' decisions by developing appropriate strategies.

Consumer behavior study is much more complex for services than for goods, due to their intrinsic characteristics: intangibility, inseparability of production and consumption, heterogeneity, and perishability. Tourist consumer behavior is particularly complex because the final decision of buying tourist services presents distinctive aspects. First, the acquisition process has a strong emotional component for consumers. Second, purchasing is often the culmination of a long process of planning, choice, evaluation and assessment of alternatives by a large number of people. More importantly, this intangibility of tourist services creates uncertainty and perceived risk in the consumer's mind. So, before buying a tourist service, consumers acquire a large quantity of information and anticipate the consumption, creating images and expectations.

Consumers are increasingly choosing those offers in which they can be certain that the services, outdoor experiences and also the welcome from the local population are of a high quality and worth the price paid. At the same time, tourist destinations and the providers of tourist services are increasingly confronted with changes in guest expectations and requirements, and increasing competition at home and abroad. A lack of attention to quality issues now could have serious consequences later in terms of loss of image, falling income and the initiation of potentially expensive damage limitation exercises.

The complexity of the destination product is not in dispute. What remains an issue for the future is that the destination is likely to become even more complex due to the myriad of forces and stakeholders both internal and external to it. For example, the complexity of the destination as a product to be marketed is further increased when the consumer and community dimensions are taken into consideration. For the former, individual consumers of the destination product will frequently differ in their perceptions, expectations and desired satisfactions of the 'tourism-place'. Few, if any, are likely to regard the destination as a neatly encapsulated bundle of suppliers, as might be the case from the supply perspective. For the short, medium and longer-term, the destination is likely not only to have multiple stakeholders, multiple components and multiple suppliers but also to convey multiple meanings to multiple markets and market segments.

Continual change and fear of crises should be sufficient in themselves to prevent complacency among those marketing destinations. One of the problems for many destinations, however, is that for so long now specific markets have been such reliable sources of custom. Although destinations can perhaps be excused in the past for being slow to react to forces in the external environment, recent crises alone ought to be sufficient in themselves to demonstrate that that the *status quo* of visitors to destinations can no longer be taken for granted. 9/11 was

significant in one way in that although many destinations clearly suffered from very rapid drops in demand, tourists continued to travel albeit intra-regionally or domestically. Tourism has thus yet again been proved to be a highly robust phenomenon in that although travel patterns may change, the act of travelling remains steadfast in that to many markets it is now a necessity rather than a luxury; especially in the developed world.

The complexity of the destination as a product to be marketed is further increased when the consumer dimension is taken into consideration. For example, individual customers of the destination product will frequently differ in their perceptions, expectations and desired satisfactions of the 'tourism-place'. Few, if any, are likely to regard the destination as a neatly encapsulated bundle of suppliers, as might be the case from the supply perspective. The task of managing the tourist destination is therefore never going to be an easy one for the destination is likely not only to have multiple stakeholders, multiple components and multiple suppliers but also to convey multiple meanings to multiple markets and market segments.

In many instances, destination marketers need to be more innovative in their adoption of marketing techniques and strategies in meeting the needs of more demanding customers. For example, the highly competitive global market for tourists serves as a catalyst for tourism destinations to seek more innovative 'relationship' marketing strategies so as to engender a degree of loyalty and stimulate lucrative repeat business among their visitor base.

Studies conducted by a variety of authors (see for example, Bowen & Shoemaker, 1998) have begun to explore many of the issues but far greater insights are required to move the debate and application of such strategies on. For example, in a context of many destinations competing in price-driven, low-margin markets, the costs and benefits to be derived from relationship marketing require significant research before tourism destinations are able to accept the concept as a new paradigm or potential solution to maintain/expand their share of the market for visitors. In view of the inherent imbalance of power, resources and experience between tourism destination 'actors', generating cohesion, mutual trust and respect within the tourism system stand as significant challenges for those marketing tourism destinations in the future.

The issue of culture is relevant to both demand and supply-side perspectives of destination marketing. For example, as identified in the component of change, the cultural division between the public and private sectors within tourism continues to represent a barrier for progress across many countries. Although there is evidence to suggest that change is beginning to happen, albeit slowly, the particular characteristics of the destination and its fundamental reliance on 'public goods' as part of its wider appeal is likely to ensure that the two cultures will have to continue working alongside each other for the foreseeable future.

On the demand side, however, one means by which destinations — and especially those that have acquired 'commodity' status in recent years, can differentiate themselves in the future is via the development of niche tourism strategies; often driven by the development of cultural products, more often than not of a heritage genre — for the more discerning visitor. Further work is clearly needed in determining the true worth of such strategies to domestic and international markets.

The aforementioned need to differentiate the destination product is testament to the sheer number of destinations now available for sale in the 'tourism supermarket'. In the European context the dearth of destination competition has been driven ostensibly by the

continual growth of discount airlines making hitherto inaccessible destinations real alternatives for many tourists from the key generating markets of the UK, Scandinavia, and Germany. The surge in ownership of second homes — most notably in France and Spain — also serves as an indirect competitive threat in that an increasingly significant percentage of the market now no longer needs variety in their choice of destinations as via their purchase of a second home they have expressed their loyalty, albeit to varying degrees, to a particular destination.

Competition is at its most cutthroat post-crisis with evidence from recent disasters suggesting that although the overall volume of trips taking place remains relatively static, the shift in travel patterns is significant in that domestic and intra-regional travel to more familiar and perceived 'safe' destinations have become the norm.

The increase in competition across all regions of the world is such that over periods of time more and more destinations are likely to share similar if not identical 'selling points'. The 'commodified' destination is already a reality — particularly in parts of the Mediterranean, South East Asia and the Caribbean — where the pressure is now to differentiate as much as possible between one destination and another. One of the outcomes of commodification of the destination product is the continual downward pressure on prices. Although highly beneficial to the tourist the reduction in yield poses a significant headache for destination marketers in that increasingly more marketing — and marketing spend — has to be conducted in return for a decreasing yield from tourists. Niche tourism developments are the means to counter such a trend — as best demonstrated by marketing strategies adopted by the Tourism Authority of Thailand and their development of the brand Amazing Thailand brand and its annual niche-oriented marketing 'straplines'.

The aforementioned need for greater branding of destinations is just part of the need for a wider appreciation of greater creativity across the whole spectrum of marketing activity. Branding is the most obvious development, especially with regard to attempts made to position destinations outside of the mass of commodity destinations around the world. One of the biggest hurdles for destination marketers in this regard, however, is their limited ability to build destination-wide brands. The lack of product control and tight budgets as well as the potential for political interference, all inhibit the ease with which brands can be developed. This in turn helps to explain why there is such a paucity of brand innovation in the destination sector as compared to other sectors within the tourism industry.

The need for greater creativity is particularly apparent in the context of communication. Traditionally, a disproportionately high percentage of marketing budgets has been spent on brochures and leaflets and although in many parts of the world this remains the case more varied communication efforts are now needed for a more educated and increasingly sophisticated clientele. Clearly, this statement varies according to the generating market in question in that what maybe true for developed markets such as Germany and the UK may not be so for emerging markets such as Korea and Russia. Much greater emphasis needs to be given to the creation and communication of holiday experiences that link key brand values and assets with the holiday aspirations and needs of key customers.

In parallel he advocates a move away from a relatively passive promotional role to include greater intervention, facilitation and direction in the conversion process. The migration to an economy based on 'experience' opens the door to the establishment of ongoing, direct, two-way and networking consumer communication channels, and for key customer relationship

strategies to take place with the eventual development of mass customisation marketing and delivery capabilities.

This and the issue that immediately follows — cyberspace — are closely related in that they both are concerned with the aspect of distribution of the destination product. With disintermediation of much of the tourism marketing system now taking place — in part driven by the increase in independent travel in many origin markets — as at the same time reintermediation beginning to take place due to the uncertain travel patterns of some key markets, it is clear that the issue of channels is very much in a state of flux at the current moment in time. Although there have been significant developments *vis-à-vis* computer reservation systems and global distribution systems, for the destination it is the growth of destination management and marketing systems that are the principal competitive tool for destinations in their quest for gaining greater control over the distribution of the destination product. Irrespective of the location, scale and type of destination in question, the development of a suitable destination management system — whether unilaterally or with other like-minded destination(s) is a priority that can no longer be ignored.

As alluded to above, the emerging role and influence of the Internet is a significant force in the future distribution and management of tourism across generally and the destination in particular. The emergence over the past decade of virtual intermediaries such as Expedia, Travelocity and Opodo continue to represent a significant threat to destinations in that their expertise and scope of operation brings considerable economies of scale that further enhance their position in the marketplace.

The emergence of the Internet and its application in the domains of tourism, travel and hospitality is significant in that it has underpinned significant changing patterns of consumption — as has it impacted the entire buying processes — and the entire means by which tourism, travel and hospitality products are packaged and sold. A large number of studies have been conducted in this area as academia and the wider industry continue to learn from the e-revolution. The complexity of the destination product and the co-ordinating role practised by destination marketers clearly makes the development, implementation and management of destination-wide web sites particularly challenging. However, as with the rest of the wider tourism industry, it is a challenge that destinations cannot afford to ignore.

Conclusions

For destination marketing to be effective and succeed both now and in the future — and to counter the threat of increasing consolidation across the industry — it is clear that destinations need to bring all of the individual partners together to co-operate rather than compete, and to pool resources towards developing an integrated marketing mix and delivery system. Whether one is referring to intra-destination networks, relational brands or forms of collaboration governance, this move towards the need for greater collaboration is referred to by Ansoff, I. (1984) as the 'network economy'.

If one single issue is to be identified as that which most comprehensively encapsulates those fifteen challenges identified in the 15 Cs Framework, it is the latter issue of collaboration and the need for destinations to work together in solving problems deemed too demanding to solve in isolation. This was identified initially in the mid-1990s when Edgar, D. and Nessbitt L. stated that '*a free market* solution to tourism destination marketing in which there

is no collaboration among stakeholders gives rise to a number of potential problems for them' (1996). Three main reasons were given for this.

1. The stakeholders are able to create less promotional impact on potential visitors by working independently than by joining together to put in place a promotional campaign in which resources are pooled.
2. The market mechanisms typically fail to support and share the benefits of the collective promotion of an area.
3. In the marketing planning process that stakeholders can achieve their objectives more effectively by recognising their interdependencies. If a strong counter-body does emerge, this may well generate significant confusion in the marketplace and engender dysfunctional behaviour within the destination.

Collaboration is, therefore, likely to represent the *sine qua non* for successful destination marketing in the future. Likewise the destination's ability to gain — and maintain — *control* over its destiny in the market is more often than not dependent on inter-destination solutions while the need for a *change* in organisational culture, in the UK at least, is beginning to emerge in the form of cross-border (be it local or regional) destination marketing partnerships. It is most likely that for the foreseeable future the destinations impacted by the devastation caused by the Tsunami will work together in promoting the collective appeal of the region post-emu, for many working with destinations previously considered to be *competition*.

This in itself provides evidence of destinations confronting previously *complacent* attitudes and that they are more in tune with the needs and wants of *customers*. Clearly such a move requires a shift in the *cultural* mindset of destination marketers, the historical orientation of *competition* being replaced by a more relational collaborative orientation where more often than not, destinations of a *commodified* nature are being forced to work with other destinations in attempts to distinguish themselves in an increasingly cluttered marketplace. Via *creative* branding and more traditional *communication* techniques, often via *channels* of distribution — and increasingly in *cyberspace* — destinations can work in isolation or together with other destinations in developing destination management systems to counter the competitive threat of multinational organisations that have come together as a consequence of merger and acquisition activity and are testament to the trend of concentration and *consolidation*.

Too often in the past, have researchers of tourism generally — and destinations more specifically — applied a somewhat superficial gloss over much of the rigour applied in the mainstream Marketing literature in their attempts to help understand and explain the dynamics of marketing and market orientation within the domain of destinations. And, consistent with the message coming out of this chapter, the dynamics of collaboration marketing and relational market orientation within the domain of destinations.

References

1. Ansoff, I. (1984) *Implanting Strategic Management*, Prentice Hall, Harlow
2. Bowen, J., & Shoemaker, S. (1998). Loyalty: A strategic commitment. *Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly*, (February), 12-25.
3. Coulter, M. (2002) *Strategic Management in Action*, Prentice Hall, Harlow
4. Edgar, D. And Nessbitt L. (1996) A matter of chaos – some issues in hospitality businesses, *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 8(2)
5. Hein W. (1997) *The Tourism and the Durable Development*

6. Johnson, G., Scholes, K. and Whittington, R., (2005) Exploring corporate strategz, Pretince Hall, Harlow
7. Kerr W. R. (2003) Tourism Public Policy, and the Strategic Management of Failure, Imprint Elsevier
8. Kotelnikov, V. (2004) Your Entreprise Strategy, availilable from www.kpmg.co.uk/news/detail.cfm?pr=1756
9. Souty, F. (2004) Passport to progress: challenges for world tourism and global anti-competitive practices in the tourism industry

ROZVOJ VENKOVSKÉ TURISTIKY ZALOŽENÝ NA VZÁJEMNÉ SYNERGII AKTÉRŮ ROZVOJE VE VENKOVSKÉM PROSTORU

THE SYNERGY OF PARTICIPANTS LIKE BASE FOR RURAL TOURISM DEVELOPMENT IN RURAL REGIONS

PHDR. IVA GALVASOVÁ

MGR. JAN HOLEČEK

GaREP, spol. s r.o., společnost pro regionální ekonomické poradenství

Nám. 28. října 3, 602 00 Brno, ČR

e-mail: garep@garep.cz

Anotace

Venkovské regiony patří již dlouhodobě k velmi zkoumaným územím. Je to dáno zejména jejich rozsahem v rámci republiky a jejich historickým vývojem. V posledních letech se začíná prosazovat větší diverzifikace hospodářských činností venkova mezi které patří i stále oblíbenější rozvoj venkovského cestovního ruchu. Nejen těmito aspekty venkovských regionů by se měl zabývat výzkumný projekt „Synergie v přístupu k rozvoji venkova“. Tento víceletý projekt Ministerstva zemědělství ČR začala od února 2008 řešit společnost pro regionální a ekonomické poradenství GaREP, spol. s r.o. Brno.

Cílem projektu je vytvoření strukturovaných a uspořádaných souborů opatření a nástrojů vedoucích ke zlepšení podnikání v agrárním sektoru, kvality života na venkově a dopadu hospodářských činností na krajinu a zesilujících funkčnost a provázanost činností zainteresovaných institucí. Projekt usiluje o nalezení cest a opatření pro systémová i praktická řešení, vedoucí ke snížení nežádoucích trendů dosavadních změn venkovského prostoru.

Annotation

Rural regions are very good long-term subject for study. Causes for still research this location are for example: big area rural regions in the Czech republic or interesting history of this territory. In last years start new phenomenon in countryside – bigger diversification in economic activities of rural regions as for example rural tourism development. This new phenomenon and the others will main subjects for research project named: „Synergy in the country development approach“. This multi-annual project for Ministry of agriculture ČR has been started solve of Regional and Economic Consulting Company GaREP, spol. s r.o. since february 2008.

The aim of the project is to create structured and organized sets of procedures and tools which will lead towards agrarian entrepreneurship improvement, quality of country life, the impact of economic activities on the landscape and towards amplifying utility and cohesion of interested institutions activities. The project struggles for finding ways and procedures for systemic and practical solutions which will make for reduction in undesirable trends of hitherto changes in countryside area.

Klíčová slova

Synergie, spolupráce, aktéři, venkovský region, cestovní ruch

Key words

Synergy, cooperation, participants, rural region, tourism

Úvod

Současný stav i vzhled českého venkova je dosud výrazně poznamenán kolektivizací zemědělství v 50. letech, následným slučováním zemědělských družstev do větších výrobních celků a zaváděním mechanizace a technologie, předpokládající velké nerozčleněné plochy orné půdy pro rostlinnou výrobu a velkokapacitní provozy živočišné výroby. Společenské změny po roce 1989 vedly k zásadním změnám ve vlastnické a organizační struktuře zemědělské výroby a postupně se odrážejí i ve vzhledu krajiny, překonání negativních důsledků předchozího vývoje je však dlouhodobou záležitostí. Jednou z dlouhodobých tendencí, která byla vývojem po roce 1989 urychlena, je rozvolňování vztahu mezi venkovem a zemědělstvím. Snížení intenzity zemědělské výroby a snaha o zvyšování efektivity podnikání vedlo k výraznému poklesu pracovních míst v zemědělství. Díky přerušení těchto vazeb a vlivem společné zemědělské politiky EU, která je od vstupu (květen 2004) České republiky do EU zde uplatňována, dochází k čím dál větší diverzifikaci činností na venkově. Jednou z těchto činností, v posledních letech stále více prosazované, je právě rozvoj venkovského cestovního ruchu.

Předkládaný článek navazuje na výsledky výzkumného projektu č. WB-07-05 „Spolupráce obcí jako faktor rozvoje“, který pro Ministerstvo pro místní rozvoj ČR řešila v uplynulém období společnost GaREP, spol. s r.o. V rámci tohoto výzkumu byly mj. analyzovány jednotlivé formy spolupráce mezi obcemi a byli charakterizováni další aktéři této spolupráce a jejich vzájemné vztahy. Důležitá část výzkumu byla věnována jednotlivým nástrojům – finančním i nefinančním, které lze na rozvinutí spolupráce využívat. Finálním vyústěním celého výzkumu bylo navržení optimálního modelu a nástrojů pro co nejefektivnější fungování spolupráce obcí. Všechny tyto průběžné i konečné výsledky byly shrnuty do závěrečné publikace „Spolupráce obcí jako faktor rozvoje“ [3].

Od začátku roku 2008 řeší GaREP, spol. s r.o. v rámci výzkumného programu Ministerstva zemědělství ČR další výzkumný projekt - „Synergie v přístupu k rozvoji venkova: návrh strukturovaného komplexu postupů, opatření a nástrojů k podpoře vyšší kvality života na venkově a podnikání v agrárním sektoru zkvalitněním činnosti institucí ovlivňujících tento rozvoj“. Hlavním cílem tohoto výzkumného projektu je vypracování strukturovaných a účelově uspořádaných souborů opatření a nástrojů, které prokazatelně povedou ke zlepšení podmínek pro kvalitní život na venkově, k rozvinutí možností podnikání v agrárním sektoru při zlepšení dopadu hospodářských činností na krajinu a rozvoj diverzifikovaných činností na venkově.

Východiska

Venkovský prostor je specifickou částí životního prostoru, kde se prolínají různorodé prvky environmentálního, hospodářského a společenského charakteru. Venkov byl dříve významně formován zejména vlivem zemědělské a lesnické činnosti. S postupujícím technickým pokrokem se mění podíl zemědělské ekonomiky na celkové hospodářské produkci společnosti. Zároveň (výrazně v posledních desetiletích) trvale klesá počet lidí nezbytných k zajištění dostatečného množství potravin. Uvolňované pracovní síly postupně přecházejí ze zemědělství a lesnictví do sektoru průmyslu či služeb včetně cestovního ruchu, jejichž produkce rychle narůstá. Tyto změny vyvolaly rozsáhlé přesuny obyvatelstva (1. a 2. průmyslová revoluce) z venkova do měst. Tento trend se uplatňoval až do nedávné doby, kdy začalo docházet k diverzifikaci migračních proudů [1]. Vedle jednosměrného proudu migrace

obyvatel z venkova do měst za prací se projevuje také v ČR směr opačný, i když slabší. Tato změna je důsledkem několika faktorů: zvyšování dopravní dostupnosti měst z venkovských obcí, růst ekonomické síly některých sociálních skupin, levnější a dostupnější bydlení, klidné a čisté životní prostředí, sociální vazby, tradice a další.

Zemědělství a lesnictví přestává být v ČR tradičním pilířem venkovské komunity, a to jak z hlediska produkce, tak i zaměstnanosti (2,9 % v roce 2004). Bez větších potíží je doložitelné, že většina ekonomicky aktivních obyvatel ve venkovských obcích nepracuje ani v zemědělství, ani v místě svého bydliště. Díky tomu se zde ale otevírá možnost pro další odvětví činností, které na zmíněné zemědělství mohou mít vliv a mohou být vytvářeny ve spolupráci i s dalšími aktéry. Mezi takové činnosti bude jistě patřit například údržba krajiny, rozvoj tradičních řemesel, rozvoj cestovního ruchu apod.

Venkovský cestovní ruch

Charakteristika venkovského cestovního ruchu je velmi obsáhlá. Venkovský cestovní ruch je považován za produkt udržitelného (šetrného) cestovního ruchu a ve stručnosti představuje souborné označení pro druh cestovního ruchu s vícedenním pobytem a s rekreačními aktivitami v jeho charakteristickém prostředí, tzn. na venkově. Jde např. o pěší turistiku, jízdu na kole či na koni, pozorování domácích zvířat a péče o ně, konzumace potravin vyrobených na farmě atd. Jeho rozvoj souvisí s rozvojem venkova, budováním turistických tras a cyklostezek, s rozvojem farem a alternativního zemědělství.

Obecně lze konstatovat, že venkovský cestovní ruch je jen jeden z druhů cestovního ruchu, které jsou zaměřeny na aktivity výhradně spojené s venkovským prostorem a zahrnuje různé formy šetrného cestovního ruchu, založené na jejich realizačních předpokladech, kam můžeme zařadit např. agroturistiku, hipoturistiku, ekoturistiku apod. Pro tento účel je také důležité pracovat s jednotnou definicí venkovského prostoru, pro který ale v současnosti existují definice naopak velmi různorodé. Zabývat se vymezením venkovského prostoru pro náš účel výzkumu ale není stěžejní, neboť spolupráce nejrůznějších aktérů rozvoje venkovského prostoru není příliš striktně územně podmíněna. Jako důležitější se z hlediska rozvoje cestovního ruchu (dále CR) spíše jeví vymezení území s potenciálními předpoklady pro rozvoj CR v něm. Jedním z možných přístupů je vymezení tří základních typů venkovské krajiny dle Vystoupila [10], rozlišujících její předpoklady pro rozvoj CR jako minimální, průměrné a velmi příznivé. Metodika jejich vymezení je uvedena tamtéž.

Obecně však lze říci, že celkový potenciál rozvoje venkovské turistiky v České republice je velmi vysoký a to zejména díky rozdrobené sídelní struktuře a většinou zachovalé kulturní krajině. Přesto již dominují některá území, která vzala rozvoj venkovského cestovního ruchu vážně a kde je již cíleně nabízeno víc. Jsou to zejména jižní Čechy (hipoturistika, agroturistika, kulturně-historické památky), střední Čechy (blízkost největšího zdroje městského obyvatelstva v ČR – Praha) nebo jižní Morava (dominantní celorepublikový unikát – vinařství). Rozvoj aktivit venkovského cestovního ruchu je ale především alternativou proti využívání nabídek např. v současnosti již přetížených středisek CR, vůči městské turistice nebo „uspěchanému“ životnímu stylu městského života. Provozování venkovského cestovního ruchu je také hlavně jedna z cest pro diverzifikaci podnikatelských činností, které se odehrávají na venkově a pro udržení a následné přilákání obyvatel do venkovského prostoru.

Aktéři rozvoje venkovského prostoru

Vymezit aktéry, podílející se svými aktivitami na rozvoji venkovského prostoru je součástí výše specifikovaného výzkumného projektu. Není to jednoduchá záležitost, neboť většinou ovlivňují tento prostor v obtížně srovnatelné míře. Naznačíme zde ty významnější, kteří mohou mít současně i výrazný vliv na rozvoj venkovského cestovního ruchu.

Veřejný sektor

Oblastí veřejného sektoru je zde myšlena zejména veřejná správa (subjekty státní správy a samosprávy). Pro tuto skupinu subjektů je typické právě to, že se podílí přímo i nepřímo na vytváření podmínek a přípravě vhodného prostředí pro samotný rozvoj venkova či venkovské turistiky (výběr a příprava vhodných území a technické infrastruktury pro podnikání a bydlení, spolkový život, výstavba pěších a cyklostezek, marketing apod.). Pro samotné vymezení veřejného sektoru je zcela rozhodující skutečnost, že je financován z veřejných financí, je řízen a spravován veřejnou správou, rozhoduje se o něm veřejnou volbou a podléhá veřejné kontrole.

Aktéři z oblasti veřejné správy představují širokou škálu subjektů na různých hierarchických úrovních řízení a správy územích celků - od těch na místech nejvyšších - státních jako jsou různá ministerstva (zemědělství, pro místní rozvoj, životního prostředí, kultury, školství ...) nebo centrální instituce či orgány – např. Česká centrála cestovního ruchu apod., přes úroveň jednotlivých krajů až po úroveň lokální, kterou představují jednotlivé obce, svazky obcí a další relevantní subjekty. Zatímco subjekty vyšší a střední úrovně uplatňují při rozvoji venkova i venkovského CR spíše metodickou spolupráci a využívání finančních nástrojů (v současnosti tak populární různé dotační programy), tak subjekty na lokální úrovni realizují své aktivity přímo v daném území, nebo s bezprostředním dopadem těchto aktivit na něj, čímž mohou přímo ovlivňovat jeho rozvoj (budování infrastruktury, organizování různých akcí se zapojením obyvatel nebo navazování aktivní spolupráce s jinými aktéry venkova apod.).

Občanský sektor

Rozmach občanského (neziskového) sektoru v posledních deseti letech se pozitivně odrazil i v rozvoji venkova potažmo v rozvoji venkovské turistiky. Na rozdíl od veřejné sféry jsou jednotliví aktéři neziskového sektoru úžeji vyprofilováni a na rozdíl od soukromé sféry není jejich cílovou funkcí zisk ve finančním vyjádření, ale přímé dosažení užitku. Může se jednat o různé rozvojové (Centrum pro komunitní plánování...), zájmové (myslivci, hasiči, senioři...) a sportovní organizace (různé sportovní kluby, Sokol, Orel...) nebo i různé nadace (nadace Partnerství, nadace ČEZ...). K těmto neziskovým organizacím se dále přidávají například vysoké školy či různé výzkumné ústavy, jejichž aktivity mají většinou celorepublikový dosah.

Z hlediska venkovské turistiky je velmi významná nezisková organizace „Evropské centrum pro ekoagroturistiku – ECEAT“. Tato organizace, která byla založená v roce 1994 v Nizozemí, se orientuje zejména na rozvoj ekoagroturistiky, která je provozována na certifikovaných ekologických farmách. Těch je sice v České republice oproti západní Evropě stále velmi málo, ale vzhledem k současnému „boomu“ ekologie a všeho co s tím souvisí, to je jistě významný a potenciální směr rozvoje venkovských oblastí. Členem této evropské organizace je také česká nevládní organizace sdružující odborníky na udržitelný cestovní

ruh. Jejím hlavním cílem je přispět k udržitelnému rozvoji prostřednictvím odpovědného cestovního ruchu a to nejen na venkově.

Podnikatelský sektor

Soukromý podnikatelský sektor se začal vyvíjet až v 90. letech 20. století. Do té doby byl poznamenán socialistickým režimem, který nepodporoval jeho existenci, spíše jej zjevně potlačoval a tím značně negativně ovlivnil nejen smýšlení budoucích podnikatelů, ale většiny české společnosti. Za posledních cca 20 let se podnikatelský sektor výrazně transformoval a v současnosti se dá říci, že konečně i více stabilizoval.

V oblasti venkovských regionů vždy dominoval obor zemědělství a lesnictví, který ale po roce 1989 prodělal dramatickou redukci, která vedla až k tomu, že nyní již zemědělství nepatří mezi dominantní podnikatelské sektory venkova z hlediska zaměstnanosti, jak by se mohlo na první pohled zdát. Stále má ale nezastupitelnou roli v produkci potravin a v oblasti údržby krajiny. Z hlediska zaměstnanosti v současné době dominují spíše drobní živnostníci, malé a střední průmyslové podniky a sektor služeb.

Škála podnikatelských subjektů na venkově zahrnuje jak výše zmíněné zemědělské podniky či samostatně hospodařící rolníky, tak i lesní a vodohospodářské podniky, průmyslové podniky (často v zázemí měst), tak i různá zájmová uskupení (Hospodářské a agrární komory, Asociace soukromého zemědělství apod.) či malé podnikatele z různých oborů hospodářství.

V oblasti venkovského cestovního ruchu působí od roku 1997 velmi významné sdružení podnikatelů nazvané „Svaz venkovské turistiky“. Jejich hlavním posláním je přispívat k ekonomickému, kulturnímu a společenskému oživení venkova, obnově jeho tradic, údržbě krajiny i ke stabilizaci jeho osídlení. Jeho hlavní činnost spočívá v prosazování a hájení zájmů svých členů – venkovských podnikatelů, v kontrole kvalitativních standardů ubytovacích kapacit na venkově, dále pomáhá při rozvoji odborných schopností poskytovatelů služeb ve venkovském cestovním ruchu a ve spolupráci s partnery, zejména krajskými úřady, agenturou CzechTourism a ECEAT CZ pomáhá při propagaci ubytovacích zařízení svých členů. Toto sdružení také provozuje asi největší internetový server [8] ubytovacích kapacit (několik stovek různého typu ubytování) v České republice zaměřený čistě na venkovskou turistiku.

Mezisektorová spolupráce

V posledních letech se začínají výše popsané sektory vzájemně prolínat za účelem znásobení pozitivních účinků více typů subjektů pomocí vzájemné kooperace. Forma spolupráce aktérů veřejného a soukromého sektoru může mít formálně stanovenou podobu (např. Public-Private-Partnership) nebo naopak volnou strukturu, která je založena spíše na vzájemném porozumění, důvěře a často slovní dohodě případných partnerů.

V posledních několika letech se ve venkovském prostoru čím dál více prosazuje forma spolupráce, která se oficiálně nazývá „Místní akční skupina (MAS)“. V rámci těchto skupin se uplatňuje princip partnerství, který spočívá ve funkční spolupráci subjektů z různých socioekonomických sektorů, které na daném území působí. Skladba aktérů MAS musí zahrnovat minimálně 50 % soukromého sektoru (podnikatelé, neziskové organizace, fyzické osoby) a zbytek tvoří sektor veřejný (obce, svazky obcí). Hlavním cílem všech MAS je podporovat zavádění integrovaných strategií pro trvale udržitelný rozvoj, zkoušet nové způsoby podpory přírodního a kulturního dědictví, upevnit ekonomické prostředí, přispět

k tvorbě nových pracovních míst i k celkovému zlepšení organizačních schopností příslušné komunity. Dle polohy, složení a rozsahu spolupráce v MAS tyto jednotlivé skupiny upřednostňují jeden obor činnosti více než jiný. Často touto rozvíjenou oblastí je právě venkovský cestovní ruch.

Synergie jako impulz k rozvoji ČR na venkově

Hlavním záměrem výše prezentovaného výzkumného projektu je rozvinutí „synergie“ v přístupu k rozvoji venkova. Synergii chápeme jako „spolupůsobení různých energií nebo potencií k jedinému konečnému výsledku“ [5]. Projekt je zaměřen na nalezení možností jak dosáhnout synergického účinku při aplikaci účelně vybraných postupů, opatření a nástrojů k podpoře vyšší kvality života na venkově a podnikání v agrárním sektoru, který bude umožněn zvýšením kvality činností institucí ovlivňujících tento rozvoj.

Podchycením celého komplexu rozvojových aktivit realizovaných ve venkovském prostoru a zhodnocením jejich vazeb, účinků a omezení jejich plného rozvinutí budou nalezeny možnosti jak účinněji přistupovat k řešení nepříznivých trendů na venkově – zejména jde o vylidňování, ztrátu pracovních míst, úpadek dříve nosného zemědělského sektoru, zhoršení životních podmínek atd. – prostřednictvím sladění přístupů jednotlivých aktérů rozvoje a rozvinutím vzájemné podpory a spolupráce.

Klíčovou otázkou oživení, rozvoje či stabilizace venkova je pochopení vztahů mezi jeho složkami, tj. poznání relevantních interakcí mezi socioekonomickými podmínkami pro život obyvatel, jejich promítnutím v určité struktuře osídlení, zemědělstvím a lesnictvím jako tradičním hospodářským odvětvím a dalšími odvětvími podnikání ve venkovském prostoru.

Jako jedno z dalších možných odvětví podnikání na venkově se nabízí právě odvětví cestovního ruchu. V současné době je reprezentováno „především“ podnikateli v ubytovacích a stravovacích zařízeních a provozovateli různých typů farem. Jejich efekt pro rozvoj venkova je ale značně omezený. To souvisí zejména se slabším zapojením do života v obcích, slabší vzájemnou spoluprací s dalšími subjekty venkova, čímž nedochází k tomu kýženému efektu synergie ze spolupráce aktérů při rozvoji venkova. Tato situace se samozřejmě region od regionu liší. Vhodným příkladem ilustrujícím synergický přístup k rozvoji může být vstřícný postoj Lesů ČR k budování cyklostezek, kdy Lesy ČR na základě krajského plánu budování cyklostezek přizpůsobují svůj plán budování zpevněných komunikací v lesích, tak aby tyto komunikace mohly být optimálně využity i pro cyklistiku.

Zmiňovaný výzkumný projekt svými výsledky rozvine poznatky o významu podnikatelské sféry pro další proměny venkovského prostoru a přispěje k poznání určujících souvislostí produkční, environmentální a rozvojové funkce agrárního sektoru ve vztahu k místnímu prostředí. Tím napomůže posílení multiplikačního a synergického efektu při realizaci rozvojových aktivit ve venkovském prostoru. Řešení výzkumného projektu je také zasazeno do evropského rámce společné zemědělské politiky EU, kdy vychází z cílů Programu rozvoje venkova 2007-2013 a svým zaměřením přispívá k jejich naplnění. Tím tak podporuje úsilí o multifunkční rozvoj venkova a jeho hospodářství v duchu Lisabonské strategie. Dále je tento program začleněn i do národního výzkumného plánu Ministerstva zemědělství ČR.

Literatura

1. BINEK, J., TOUŠEK, V., GALVASOVÁ, I., VĚŽNÍK, A., KUNC, J., SEIDENGLANZ, D., HALÁSEK, D., ŘEHÁK, S.: Venkovský prostor a jeho oživení, Brno, Georgetown, 2007, 140 s., ISBN 80-251-19-5
2. Evropské centrum pro ekoagroturistiku (<http://www.eceat.cz/index.php?lang=cz>)
3. GALVASOVÁ, I., BINEK, J., CHABIČOVSKÁ, K., HOLEČEK, J., HALÁSEK, D.: Spolupráce obcí jako faktor rozvoje. Brno, Georgetown, 2007, 140 s., ISBN 80-251-20-90
4. GALVASOVÁ, I., CHABIČOVSKÁ, K., HOLEČEK, J.: Spolupráce obcí při řízení a organizaci cestovního ruchu. In Sborník z X. mezinárodního kolokvia o regionálních vědách v Pavlově, Brno, Masarykova univerzita, 2007, str. 338-345., ISBN 978-80-210-4325-1
5. Malá československá encyklopedie (<http://www.cotoje.cz>)
6. Strategie rozvoje Jihomoravského kraje, GaREP, spol. s r.o., VUT Brno, 2006
7. STRECKOVÁ, Y., MALÝ, I., ŠELEŠOVSKÝ, J., HLAVÁČEK, A., REKTOŘÍK, J.: Veřejná ekonomie pro školu i praxi, Computer Press, Brno, 1998, ISBN 80-7226-112-6
8. Svaz venkovské turistiky (<http://www.svazvt.cz/>, <http://www.prazdninynavenkove.cz/>)
9. VYSTOUPIL, J., HOLEŠINSKÁ, A., KUNC, J., MARYÁŠ, J., SEIDENGLANZ, D., ŠAUER, M., TONEV, P., VITURKA, M.: Atlas cestovního ruchu České republiky. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2006, 156 s., ISBN 80-239-7256-1
10. VYSTOUPIL, J., HOLEŠINSKÁ, A., KUNC, J., ŠAUER, M.: Námět nové rajonizace cestovního ruchu ČR, Masarykova univerzita, Brno, 2007, s.98, ISBN 978-80-210-4263-6

PROSTOROVÉ ASPEKTY PODPORY CESTOVNÍHO RUCHU ZE SROP

SPATIAL ASPECTS OF TOURISM SUPPORT FROM THE JROP

ING. MARTIN ŠAUER

*Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta,
Katedra regionální ekonomie a správy
Lipová 41a, 602 00 Brno, ČR
e-mail: sauer@econ.muni.cz*

Anotace

Příspěvek se zabývá prostorovou diferenciací zájmu o podporu cestovního ruchu ze strukturálních fondů EU. Předmětem analýzy je operační program SROP, konkrétně prioritní č. 4 – Rozvoj cestovního ruchu. Analýza je provedena ve třech hierarchických úrovních (kraj, obce s rozšířenou působností, obce). Výsledky této analýzy pak umožňují zkoumat faktory, které z územního hlediska ovlivňují aktivitu samotných žadatelů. Pozornost je především věnována vazbě na turistickou atraktivitu území.

Annotation

The paper deals with spatial differentiation of interest in the tourism support from the EU structural funds. The object of analysis is the Joint Regional Operational Programme, namely priority No. 4 - Development of tourism. The analysis is carried out in three hierarchical levels (region, municipality with extended power, municipality). The results of this analysis will allow to examine the factors that affect the regional activity of the applicants. Attention is primarily devoted to tourist attractiveness of regions.

Klíčová slova

cestovní ruch, veřejná podpora, regionální rozvoj, strukturální fondy

Key words

tourism, public support, regional development, structural funds

Úvod

Česká republika se jako členský stát Evropské unie (EU) zařazuje po bok zemí, které vnímají cestovní ruch jako jednu z prioritních oblastí, a které by měly být z veřejných financí podporovány. Podpora cestovního ruchu je totiž považována za aktivitu, pomocí níž jsou naplňovány cíle politiky hospodářské a sociální soudržnosti. Finanční prostředky jsou tak do cestovního ruchu směřovány skrze strukturální fondy EU, které jsou dnes nejvýznamnější zdrojem podpory cestovního ruchu.

V České republice je problematice cestovního ruchu věnována především čtvrtá prioritní SROP – Rozvoj cestovního ruchu, která je členěna do dvou opatření. Ty jsou zaměřeny jednak na rozvoj služeb pro cestovní ruch a na rozvoj infrastruktury cestovního ruchu. V obou opatřeních jsou pak vyčleněna vždy dvě podopatření, které mají oddělit projekty regionální či místní povahy od projektů nadregionálního a nadnárodního dopadu. „*Je důležité sledovat správný sled strategie cestovního ruchu a začít s rozvojem cestovního ruchu v oblastech*

s nejvyšším potenciálem růstu. Nadnárodní projekty poskytnou rámec, ze kterého by měly profitovat regionální i místní projekty tak, aby byl plně využit jejich potenciál. Také pozitivní přelévání vlivu Prahy jako hlavní turistické atrakce ČR do ostatních částí země je důležitým prvkem strategie cestovního ruchu v ČR.“¹

V rámci struktury realizovaných opatření SROP byl cestovnímu ruchu přisouzen poměrně velký význam. Z celkového objemu 454,3 mil. € bylo na čtvrtou prioritu určeno téměř 24% veškerých financí z EU. Největší část prostředků je věnována na rozvoj infrastruktury v regionech (43,4%). Přehled alokace finančních prostředků z hlediska jednotlivých opatření uvádí následující tabulka.

Tabulka č. 1: Priority a opatření Společného regionálního operačního programu² (mil. EUR)

	Priority a opatření	Podpora EU	Váha
Priorita 1	Regionální podpora podnikání	45 138	9,9
Opatření 1.1	Podpora podnikání ve vybraných regionech	45 138	9,9
Priorita 2	Regionální rozvoj infrastruktury	196 998	43,4
Opatření 2.1	Rozvoj dopravy v regionech	151 964	33,4
Opatření 2.2	Rozvoj informačních a komunikačních technologií v regionech	22 517	5,0
Opatření 2.3	Regenerace a revitalizace vybraných měst	22 517	5,0
Priorita 3	Rozvoj lidských zdrojů v regionech	92 303	20,3
Opatření 3.1	Infrastruktura pro rozvoj lidských zdrojů v regionech	45 025	9,9
Opatření 3.2	Podpora sociální integrace v regionech	37 143	8,2
Opatření 3.3	Posílení kapacity místních a regionálních aktérů při plánování a realizaci programů	10 135	2,2
Priorita 4	Rozvoj cestovního ruchu	108 084	23,8
Opatření 4.1	Rozvoj služeb pro cestovní ruch	36 024	7,9
Opatření 4.2	Rozvoj infrastruktury pro cestovní ruch	72 060	15,9
Priorita 5	Technická pomoc	11 807	2,6
Opatření 5.1	Technická pomoc pro SROP	6 720	1,5
Opatření 5.2	Technická pomoc pro CSF	5 087	1,1
SROP celkem		454 330	100,0

Pramen: www.strukturalni-fondy.cz/srop

Na cestovní ruch (prioritu 4) bylo z veřejných zdrojů vyčleněno zhruba 144 mil. EUR, které byly v rámci schválených projektů již k 31.8.2007 poměrně významně překročeny. Důvodem jsou kursové rozdíly mezi datem, kdy byly podepsány finanční smlouvy k jednotlivým projektům a datem vynaložení těchto prostředků. Důsledkem je potom převis celkového financování 4.priority programu SROP (k 31.8.2007 činí čerpání 123%), který přinutil Řídící výbor programu SROP k řadě úsporným opatření a do budoucna se nedá vyloučit situace, kdy bude třeba vynaložit dodatečné finanční prostředky ze státního rozpočtu k dofinancování daného schodku. Je třeba ale také připomenout, že národní spolufinancování se na EUR přepočítává jen pro potřeby výročních a průběžných zpráv. Rozpočet těchto zdrojů se vlivem

¹ <http://www.strukturalni-fondy.cz/srop/programovy-dokument-srop-2004-2006>

² Hodnoty uvedené ve sloupci podpory EU jsou hodnoty původně plánované při sestavování rozpočtu pro toto programovací období. Hodnoty nelze vyčíslit v CZK jelikož čerpání ze strukturálních fondů v současnosti stále probíhá a vlivem rychlého posilování CZK vůči EURu může být konečná výše příspěvku v CZK výrazně odlišná od původně plánované či v současnosti vypočtené.

kurzu nemění. A jelikož jsou všechna rozhodnutí vydávána v KČ, je třeba pohlížet na převis jako na nižší (MV SROP, 2007b).

Prostorová analýza předložených žádostí o podporu cestovního ruchu (Opatření 4 SROP)

Územní analýza podpory cestovního ruchu z veřejných financí je jedním ze základních přístupů ke zkoumání této problematiky. Analýzu lze provádět na různých úrovních NUTS. V doposud provedených analýzách vývoje čerpání finančních prostředků ze SF EU byla jako výchozí srovnávací báze zvolena úroveň krajů (zprávy MV SROP, MSSF). Tento příspěvek se vedle diferenciací zájmu o podporu podle krajů soustředí i na nižší územní jednotky (správní obvody ORP, obce).

Vyhlášené výzvy v opatření 4 – Rozvoj cestovního ruchu vyvolaly u oprávněných žadatelů veliký zájem. Celkem bylo zaregistrováno 1 974 žádostí, což představuje více než jednu třetinu všech žádostí ve SROP. Ve srovnání s ostatními prioritami SROP byl zájem o podporu v cestovním ruchu nejvyšší. Vztáhneme-li zájem žadatelů k možnostem financování pak atraktivita opatření ještě vzroste (srovnej s Tab. č. 1). Počet žádostí však byl v rámci jednotlivých podopatření výrazně diferencovaný. Důvodů rozdílného zájmu je celá řada, ale největší význam měl charakter a povaha zaměření podopatření. Tuto skutečnost dobře dokumentuje následující tabulka. Největší zájem byl logicky zaznamenán u projektů místní a regionální povahy. Nižší počet žádostí u nadregionálních podopatření (4.1.1 a 4.2.1) vyplývá z jejich přirozené nižší absorpční kapacity.

Tabulka č. 2: Přehled zájmu o finanční podporu v rámci jednotlivých podopatření

Podopatření	Počet žádostí	Podíl (%)	Hodnota nároků na financování z VS	Podíl (%)	Průměrná hodnota projektu
5.4.1.1	52	2,63	929 330 758	4,59	17 871 745
5.4.1.2	801	40,58	898 331 363	4,44	1 121 512
5.4.2.1	128	6,48	11 595 070 942	57,24	90 586 492
5.4.2.2	993	50,30	6 832 531 080	33,73	6 880 696
Celkem	1 974	100,00	20 255 264 142	100,00	10 261 025

Pramen: MMR, vlastní zpracování

Poněkud odlišná situace je v případě vyjádření hodnoty nároků na financování z veřejných rozpočtů. Zde se výrazně projevuje finanční náročnost infrastrukturních projektů. Více než jedna polovina všech finančních nároků připadá na podporu nadregionální infrastrukturních projektů, zatímco nároky v oblasti služeb dohromady netvoří ani jednu desetinu celkové požadované částky. Obě hlediska komparace syntetizuje ukazatel průměrné hodnoty projektu. Zájem v oblasti podpory nadregionálních služeb byl typický nízkým počtem žádostí a poměrně vysokou průměrnou hodnotou projektu. Podopatření – Podpora místních a regionálních služeb v CR zaznamenalo vysoký zájem žadatelů, ale s průměrně nízkou hodnotou projektů. Opačný vztah se vyskytoval v případě podpory nadregionální infrastruktury (podopatření 5.4.2.1), která byla charakteristická relativně nízkým počtem žádostí, ale s extrémně vysokou průměrnou hodnotou projektu. Poslední podopatření 5.4.2.2. se vyznačovalo nejvyšším zájmem uchazečů o podporu a druhou nejnižší průměrnou hodnotou projektu.

Rozložení zájmu mezi jednotlivá podopatření determinovala pravděpodobnost schválení předloženého projektu. Průměrně úspěšnost projektů se pohybovala okolo 35 %. Největší

šance výběru projektu byla v případě podpory místních a regionálních služeb. V tomto podopatření získal podporu každý druhý projekt. Naopak relativně největší zájem o podporu byl zaznamenán u podopatření 5.4.2.1 – Podpora nadregionální infrastruktury. Zde byla pravděpodobnost úspěchu pouze 14 %.

Z hlediska velikosti poptávky se projevila výše zmíněná kapitálová náročnost infrastrukturních projektů. Největší převis poptávky nad možnostmi programu se opět objevuje u podpory nadregionální infrastruktury, následovaná infrastrukturou místní a regionální (viz tab. č. 3).

Tabulka č. 3: Pravděpodobnost schválení projektu a převis poptávky dle jednotlivých podopatření

Podopatření	Pozitivní	Negativní	Úspěšnost (v %)	Převis poptávky ¹ (v %)
5.4.1.1	12	40	23,08	273,1
5.4.1.2	445	356	55,56	179,1
5.4.2.1	18	110	14,06	755,9
5.4.2.2	235	758	23,67	562,4
Celkem	710	1 264	35,97	564,1

Pramen: MMR, vlastní zpracování

¹vyjádřeno hodnotou nároků v Kč

Z územního hlediska byla aktivita uchazečů relativně diferencovaná. Absolutně nejvyšší aktivitu vykazoval kraj Moravskoslezský (267 podaných žádostí). Odstup ostatních krajů byl celkem výrazný. V případě druhého Ústeckého a třetího Jihočeského kraje byl zaznamenán o jednu čtvrtinu nižší zájem. Mezi kraje s podprůměrnou aktivitou patřily kraj Pardubický, Plzeňský a Královehradecký. Z hlediska jednotlivých podopatření se celkovému obrazu nejvíce vymykala oblast podpory nadregionálních služeb. V tomto podopatření bylo podáno nejvíce projektů z nadkrajským dopadem (např. propagace ČR jako ucelené destinace doma i v zahraničí) a zájem pocházel hlavně ze dvou krajů – Středočeského a Ústeckého kraje. Rozložení zájmu podle krajů pak charakterizuje následující tabulka a mapa.

Tabulka č. 4: Prostorové diferenciací zájmu o podporu cestovního ruchu ze SROP

Podopatření	Kraje	
	Vysoký zájem	Malý zájem
5.4.1.1	SČ, ÚS	PL, VY, LB
5.4.1.2	MS, JM, ÚS, LB	PA, KH, ZL, VY
5.4.2.1	MS, KA, JM	PL, OL, PA, ZL
5.4.2.2	MS, JČ, ST	LB, PA, PL

Pramen: MMR, vlastní zpracování

Z pohledu významu jednotlivých podopatření pro jednotlivé kraje České republiky lze konstatovat, že některé kraje vykazovaly výrazný relativní sklon k určitým podopatřením. Například pro Středočeský a Pardubický kraj byl typický zájem o podporu nadregionálních služeb v cestovním ruchu. U Libereckého a Plzeňského to byla zase oblast podpory místních a regionálních služeb. Karlovarský a Královehradecký kraj byl charakteristický zájmem o nadregionální infrastrukturu. V případě Moravskoslezského, Středočeského kraje a kraje Vysočina bylo signifikantní zaměření žádostí na místní a regionální infrastrukturu cestovního ruchu.

Struktura zaměření žádostí ovlivnila i celkové finanční nároky žadatelů. Kraje s relativně vysokým zájmem o infrastrukturní podporu vykazovaly i nejvyšší míru převisu poptávky nad možnostmi programu. Více než desetinásobný převis poptávky byl zaznamenán v kraji Vysočina a v Karlovarském kraji, těsně pod touto hranicí se pohybovaly další kraje – Moravskoslezský, Zlínský a Liberecký.

Silná pozice Moravskoslezského kraje se nemění ani v situaci, kdy počet žádostí vztáhneme k počtu ekonomicky aktivních a počtu obcí³. Z tohoto hlediska posílily své postavení kraje Karlovarský, Liberecký a Olomoucký. Naopak poslední příčky zaujímají stále stejné kraje – Pardubický a Plzeňský.

Hlubší pohled na prostorovou diferenciaci žádostí o podporu v cestovním ruchu nám dovoluje analýza v územní podrobnosti správních obvodů obcí s rozšířenou působností. Tato úroveň již umožňuje hledat určité polopravidelnosti mezi mírou aktivity oprávněných žadatelů a jejich prostorovou lokalizací.

Z celkového počtu 206 správních obvodů ORP nebyla podána žádost pouze v jedenácti obvodech. Na jeden správní obvod ORP připadalo v průměru 9 žádostí. Nejvíce žádostí bylo předloženo v ORP Karlovy Vary, následované Jeseníkem, Frýdkem-Místkem, Třebíčí, Českými Budějovicemi, Šumperkem, Olomoucí, Českým Krumlovem a Ústím nad Labem. Celkově můžeme vymezit několik oblastí koncentrace zájmu o podporu v cestovním ruchu (viz příložený kartogram). Mimo velká města jde hlavně o oblast Jesenicka, severovýchodní Moravu, pohraniční regiony jižní Moravy s návazností na jih Vysočiny. V jižních Čechách je to pak Třeboňsko s jihovýchodní částí Šumavy, v západních a severních Čechách se zájem o podporu soustřeďuje v oblasti „Lázeňského trojúhelníku“ a následně celého masivu Krušných hor a vybraných lokalit v Jizerských horách a Krkonoších. Relativní vyjádření ukazatele celkově doplňuje a sceluje výše uvedené oblasti.

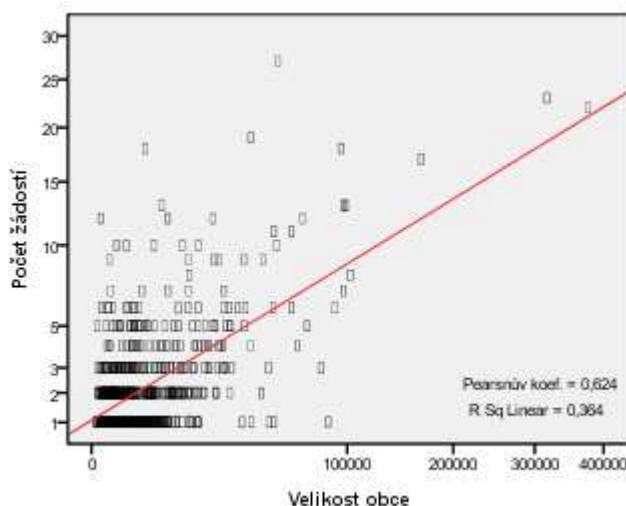
Aktivita žadatelů o podporu v cestovním ruchu ve struktuře obcí ČR

Do úrovně obcí bylo identifikováno 1773 projektů, ostatní subjekty předkládaly projekty s regionálním a nadregionálním dopadem (201 projektů). Projekty mikroregionů (svazku obcí) byly do analýzy rovněž zahrnuty, přičemž bylo bráno v úvahu pouze sídlo jejich statutárního zástupce. V následujícím textu bude zkoumána aktivita žadatelů o podporu v cestovním ruchu z různých úhlů pohledu.

Prvním hlediskem analýzy je výzkum vazby mezi aktivitou žadatelů (počtem žádostí) a velikostí obce jejich sídla. Zde se jednoznačně projevil přímo úměrný vztah mezi sledovanými veličinami. S růstem populační velikosti obce relativně roste i počet podaných projektů (Pearsonův koeficient = 0,624). Rozdíly mezi jednotlivými podopatřeními nejsou velké. Nepatrně silnější závislost existuje u podpory služeb v cestovním ruchu. Tento výsledek se dal očekávat. Populačně velké obce disponují hlavně dostatečnou kapacitou lidského kapitálu doplněnou o vyšší podnikatelskou aktivitu.

Obrázek č. 1: Těsnost vazby mezi počtem žádostí a velikostí obce

³ Přesněji je počet žádostí vztážen k váženému průměru podílu hodnot – počet žádostí na 1000 ekonomicky aktivních a počet žádostí na 1000 obcí. Tento celkem komplikovaný ukazatel se snaží zohlednit strukturu způsobilých žadatelů, mezi které patří jak podnikatelské subjekty, tak obce.

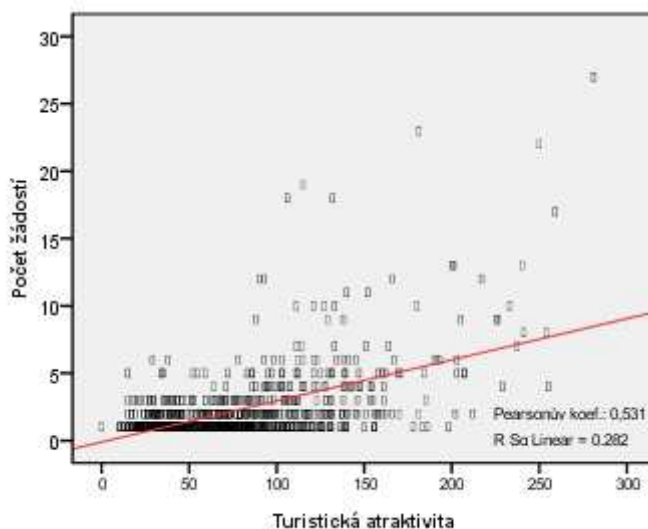
Tabulka č. 5: Diferenciace žádostí o podporu v cestovním ruchu podle velikosti obcí

Velikost obce	Počet projektů	Počet projektů/100 obcí				
		celkem	4.1.1	4.1.2	4.2.1	4.2.2
< 200	76	4,60	0,00	0,85	0,12	3,63
200 - 499	154	7,55	0,05	1,72	0,29	5,49
500 - 999	210	16,41	0,08	3,98	0,78	11,56
1000 - 1999	209	32,06	0,31	7,98	1,69	22,09
2000 - 4999	311	85,67	0,83	32,78	4,41	47,66
5000 - 9999	201	154,62	0,00	62,31	17,69	74,62
10000 - 19999	191	280,88	10,29	122,06	38,24	110,29
20000 - 49999	192	468,29	9,76	224,39	7,32	226,83
> 49999	229	1040,91	27,27	554,55	95,45	363,64

Pramen: MMR, vlastní zpracování

Dalším hlediskem je zkoumání vztahu mezi zaregistrovaným počtem žádostí a turistickou atraktivitou území. Předpokladem pro zjištění míry těsnosti obou charakteristik je vyhodnocení jednotlivých obcí ČR z hlediska jejich předpokladů pro rozvoj cestovního ruchu. Uvedený vztah byl testován na dvou hodnoceních. Prvním byly výstupy výzkumného projektu „Návrh nové rajonizace cestovního ruchu ČR“ (Vystoupil a kol., 2007), druhým zdrojem bylo Hodnocení potenciálu cestovního ruchu v obcích ČR (Bína a kol., 2002). Výsledky analýzy opět přináší přiložený graf a tabulka. Korelaci mezi počtem žádostí a turistickou atraktivitou lze hodnotit jako významnou. Pearsonův koeficient dosahuje hodnoty 0,531. Slabší těsnost vazby byla identifikována u infrastrukturních projektů (podopatření 4.2.2), kde byl zaznamenán větší rozptyl projektů do obcí podle různé úrovně předpokladů pro rozvoj cestovního ruchu. Tyto základní souvislosti byly potvrzeny oběma testy, jak na základě Bínova hodnocení potenciálu CR, tak v případě kategorizace obcí z Návrhu nové rajonizace cestovního ruchu ČR.

Obrázek č. 2: Těsnost vazby mezi počtem žádostí a turistickou atraktivitou obcí

Tabulka č. 6: Aktivita žadatelů podle turistické atraktivity území

Hodnocení atraktivity CR	Počet projektů	Počet projektů/100 obcí				
		celkem	4.1.1	4.1.2	4.2.1	4.2.2
Návrh nové rajonizace cestovního ruchu						
Výjimečné předpoklady CR	438	515,29	9,41	234,12	47,06	224,71
Velmi příznivé předpoklady CR	469	170,55	2,55	72,36	12,36	83,27
Průměrné předpoklady CR	488	38,01	0,31	12,38	2,34	22,98
Základní předpoklady CR	321	8,73	0,00	1,99	0,38	6,36
Minimální předpoklady CR	52	5,62	0,11	2,05	0,00	3,46
ÚÚR (Bína)						
Výjimečné předpoklady CR	384	581,82	13,64	293,94	53,03	221,21
Velmi příznivé předpoklady CR	512	197,68	2,32	71,81	18,53	105,02
Průměrné předpoklady CR	554	28,63	0,21	9,30	1,24	17,88
Základní předpoklady CR	255	8,69	0,00	2,59	0,31	5,80
Minimální předpoklady CR	62	5,98	0,10	1,25	0,19	4,44

Pramen: MMR, vlastní zpracování

Pro verifikaci sledovaného vztahu je možné využít i dalších nepřímých ukazatelů. Například z celkového počtu obcí s více než 1 000 lůžky (68) pouze pět obcí (Seč, Vítkovice, Josefův Důl, Strážné, Slapy) nevykázalo žádnou aktivitu. U obcí s celkovou kapacitou 500 – 999 lůžek je sice podíl neaktivních obcí vyšší, ale stále nedosahuje ani jedné čtvrtiny.

Zajímavé je i sledovat aktivitu žadatelů podle funkční typologie středisek, ze kterých pocházejí. Necelá polovina všech žadatelů nepocházela z žádného významného střediska cestovního ruchu⁴. Zájem ostatních žadatelů byl typický jejich lokalizací do městských středisek cestovního ruchu (historická města nadregionálního i mezinárodního významu, ostatní města, lázeňská střediska), v menší míře již do populačně menších horských středisek letní a zimní rekreace. Rozdíl mezi jednotlivými podopatřeními nejsou signifikantní. Pouze v případě místní a regionální infrastruktury cestovního ruchu se projevuje významnější orientace žadatelů na horská střediska letní a zimní rekreace.

⁴ Dle Atlasu cestovního ruchu ČR (Vystoupil a kol.: 2006) jsou významnými středisky cestovního ruchu obce s více jak 300 lůžky v hromadných ubytovacích zařízeních. Celkem jich bylo vymezeno 345 a představují 80 % celkové lůžkové kapacity hromadných ubytovacích zařízení.

Závěr

Aktivita žadatelů o podporu cestovního ruchu ze Společného operačního programu v letech 2002 – 2004 byla prostorově diferencovaná. Smyslem analýzy bylo prozkoumat faktory, které ovlivňují zájem oprávněných žadatelů o poskytnutí finanční podpory. Předně to byla turistická atraktivita území, ze kterého žadatel pocházel, a kde měl být i projekt realizován. Zde byl nalezen přímo úměrný vztah, kdy s rostoucí atraktivitou území rostl i zájem žadatelů. Nicméně se vyskytly i projekty, u kterých byla plánována realizace v méně vhodných územích (s minimálními či základními předpoklady pro rozvoj cestovního ruchu). Cílem dalšího výzkumu proto bude odpovědět na otázku, nakolik proces výběru projektů právě tyto žadatele eliminuje, resp. do jaké míry přispívá k zaměřování či cílování podpory do lokalit s největšími předpoklady pro rozvoj cestovního ruchu.

Dalším významným faktorem determinující aktivitu žadatelů byla populační velikost sídla žadatele. S rostoucí velikostí sídla rostl i počet zaregistrovaných žádostí. Toto zjištění vyvolává další otázky k řešení. Povede menší aktivita žadatelů v malých obcích i k jejich relativně nižší podpoře? Budou z programu podpory relativně více těžit hospodářsky silné regiony a sídla na úkor těch periferních a hospodářsky slabých?

Literatura

1. BÍNA, J. a kol. (2001): *Hodnocení potenciálu cestovního ruchu na území ČR*. Textová zpráva, kartogramy, databáze obcí. Úkol B.-II.2, Brno: Ústav územního rozvoje.
2. VYSTOUPIL, J. a kol. (2006): *Atlas cestovního ruchu České republiky*. 1. vydání, Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 156 s.
3. VYSTOUPIL, J., HOLEŠINSKÁ, A., KUNC, J., ŠAUER, M. (2006): *Návrh nové rajonizace cestovního ruchu ČR*. 1. vydání, Brno: ESF MU, 98 s.
4. MMR ČR: *Programový dokument SROP ČR na léta 2004–2006*. Verze 0.2, <http://www.strukturalni-fondy.cz/srop/programovy-dokument-srop-2004-2006>,
5. MV SROP: *Měsíční analýza SROP prosinec 2006*. <http://www.strukturalni-fondy.cz/srop/mesicni-analyza-programu-srop-k-31-12-2006>,
6. MV SROP (a): *Měsíční analýza SROP listopad 2006*. <http://www.strukturalni-fondy.cz/srop/mesicni-analyza-programu-srop-k-30-11-2006>,
7. MV SROP (b): *Výroční zpráva SROP za rok 2006*. <http://www.strukturalni-fondy.cz/srop/prubezna-zprava-o-realizaci-programu-srop>,
8. MV SROP (c): *Průběžná zpráva SROP k 31.8.2007.*, <http://www.strukturalni-fondy.cz/srop/8-zasedani-monitorovaciho-vyboru-srop>

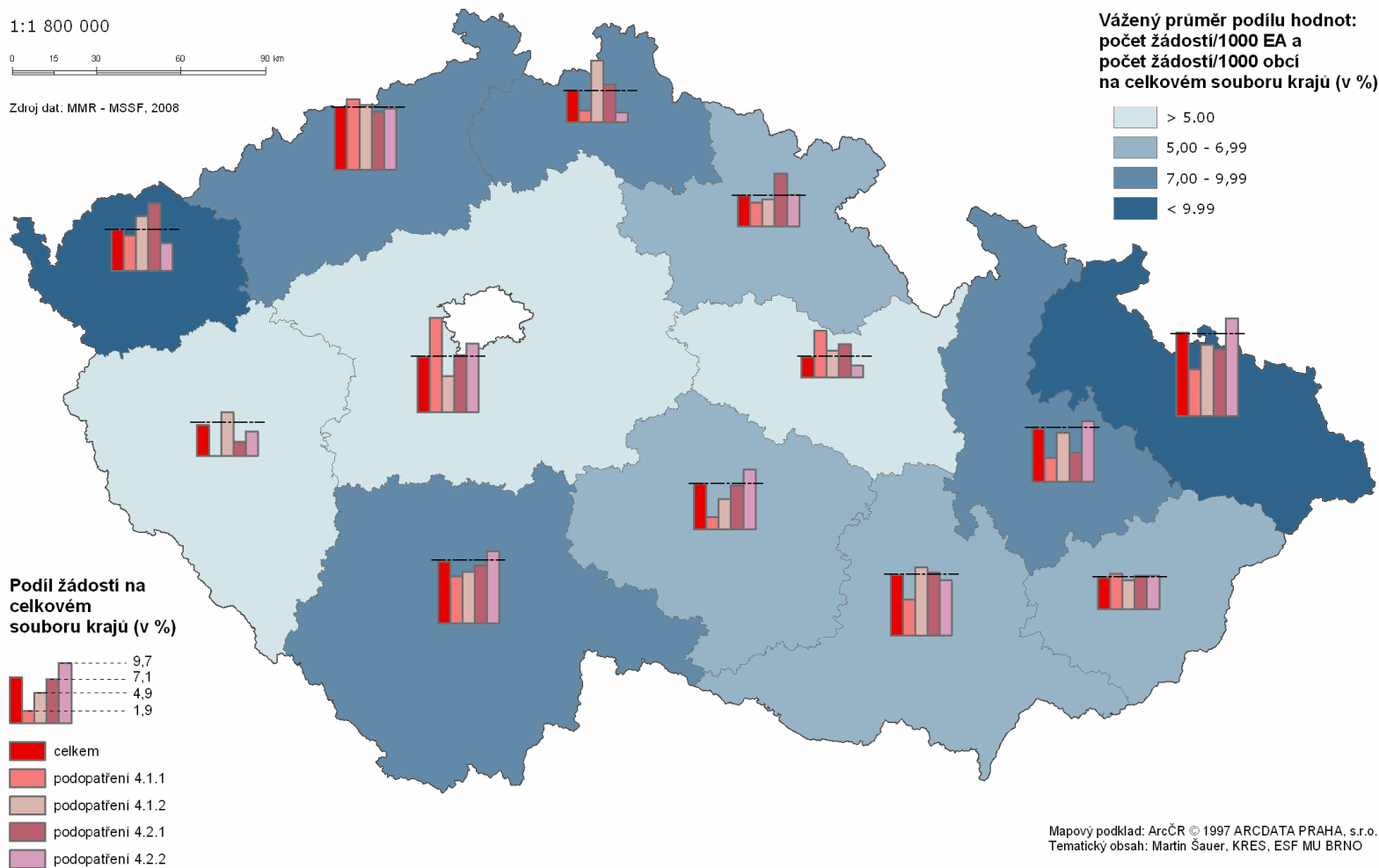
Prostorové rozložení žádostí podle krajů ČR

Opatření 4: Podpora cestovního ruchu

1:1 800 000

Zdroj dat: MMR - MSSF, 2008

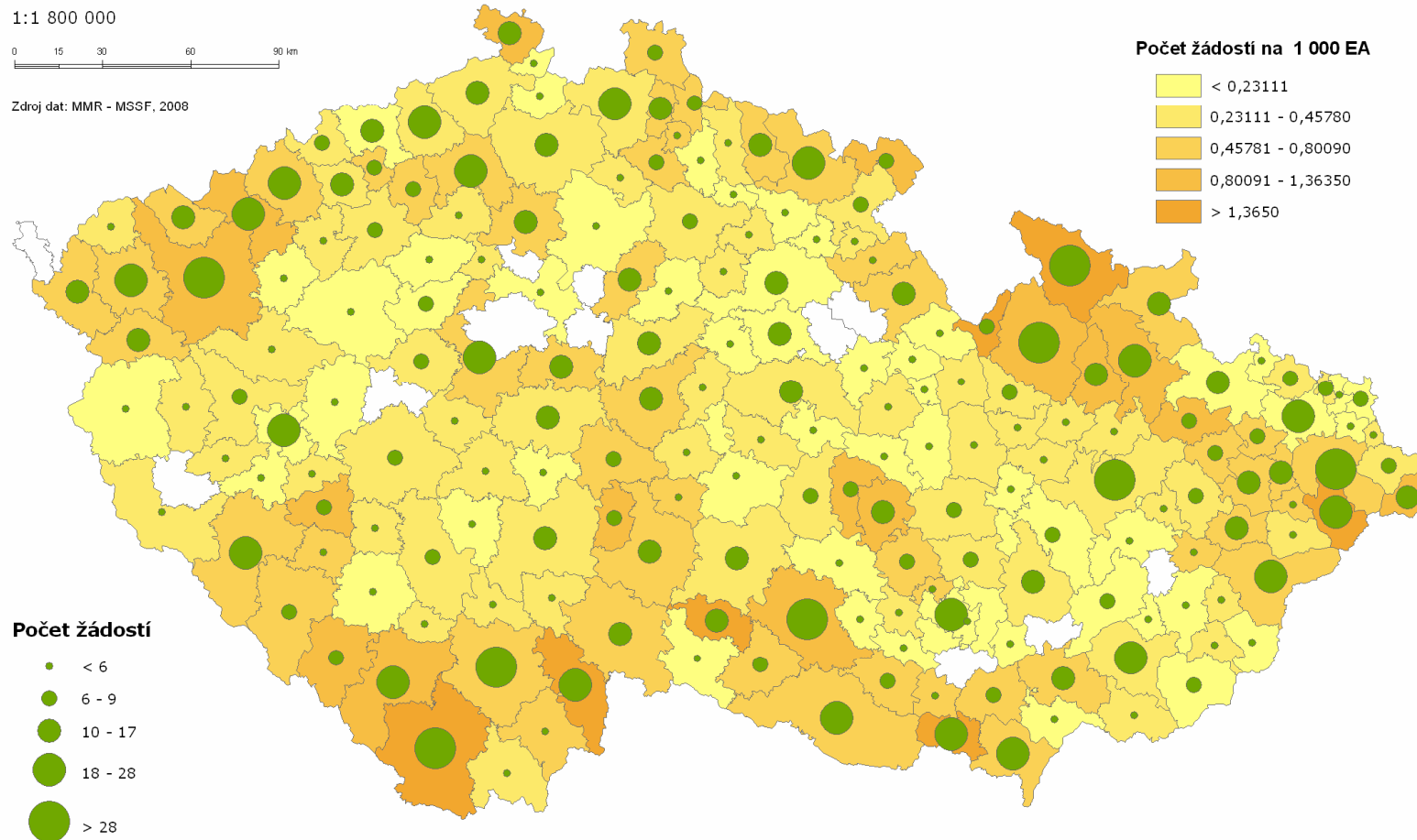
Prostorové rozložení žádostí podle ORP

Opatření 4: Podpora cestovního ruchu

1:1 800 000

Zdroj dat: MMR - MSSF, 2008

Mapový podklad: ArcČR © 1997 ARCDATA PRAHA, s.r.o.
Tematický obsah: Martin Šauer, KRES, ESF MU BRNO

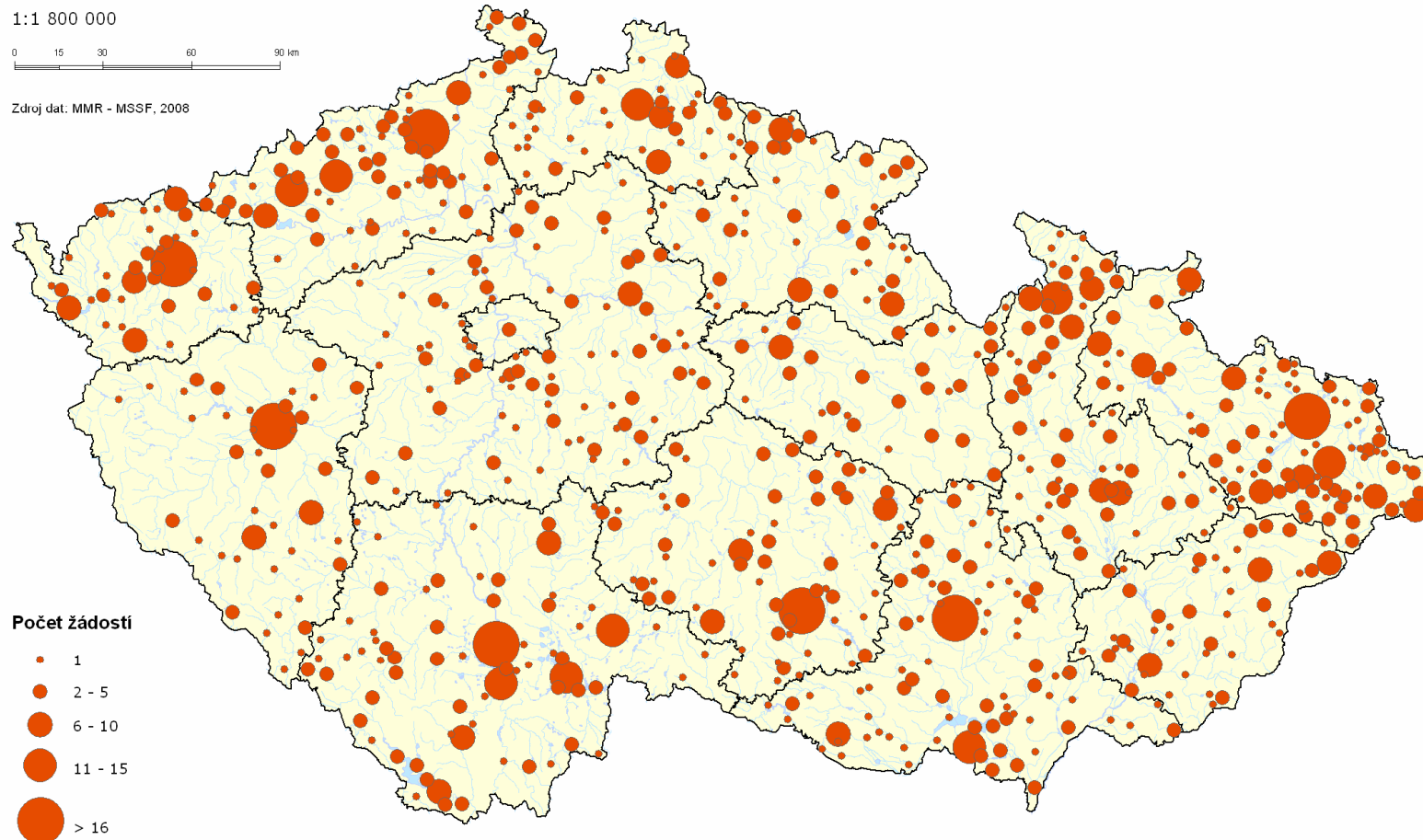
Prostorové rozložení žadatelů podle obcí ČR

Opatření 4: Podpora cestovního ruchu

1:1 800 000

Zdroj dat: MMR - MSSF, 2008

Počet žádostí

- 1
- 2 - 5
- 6 - 10
- 11 - 15
- > 16

Mapový podklad: ArcČR © 1997 ARCDATA PRAHA, s.r.o.
Tematický obsah: Martin Šauer, KRES, ESF MU BRNO

VÝUKA ANGLIČTINY V OBORU MANAGEMENT CESTOVNÍHO RUCHU NA FIM UHK

TEACHING ENGLISH IN MANAGEMENT OF TRAVEL AND TOURISM STUDY PROGRAMME AT FIM UHK

MGR. JAROSLAV KACETL, PH.D.

*Univerzita Hradec Králové, Fakulta informatiky a managementu,
Katedra aplikované lingvistiky
Rokitanského 62, 500 03 Hradec Králové 3, ČR
e-mail: jaroslav.kacetyl@uhk.cz*

Anotace

Na univerzitě Hradec Králové mohou úspěšní uchazeči studovat obor MCR od akademického roku 2007/2008 nejen v prezenční, ale i v kombinované formě. Absolventi získávají předpoklady pro široké profesní uplatnění v oblasti cestovního ruchu. Mezi uchazeči je každoročně o tento obor veliký zájem, což vytváří předpoklady pro výběr skutečně kvalitních studentů. V anglickém jazyce je vyučováno hned několik povinných i volitelných předmětů, jejichž výuku zajišťuje Katedra aplikované lingvistiky, která vznikla v roce 1997 a je tvořena anglickým a německým oddělením. Všichni studenti MCR A povinně navštěvují předmět Cvičení v anglickém jazyce, který si klade za cíl dále prohlubovat jejich dosavadní znalosti a celkově zlepšovat jejich schopnost všestranně používat anglického jazyka. Další předměty jej vhodně rozšiřují tím, že tříbí všeobecný přehled studentů o historii a kultuře anglicky mluvících zemí, seznamují studenty se zásadami překladu a tlumočení, rozšiřují jejich slovní zásobu, atd. Absolventi oboru se velmi dobře uplatňují v praxi, což lze považovat za úspěch a potvrzení kvality práce nejen členů Katedry aplikované lingvistiky, ale celé FIM UHK.

Annotation

Successful applicants can study from the 2007/2008 academic year at the University of Hradec Králové both full-time and part-time Management of Travel and Tourism (MCR) study programme. MCR graduates possess all necessary prerequisites to become successful professionals in the field of travel and tourism. As there are always a lot of applicants, the level of MCR students is very high. Several subjects of this study programme are taught in English (or German) by members of the Department of Applied Linguistics, which was established in 1997 and consists of English and German sections. All MCR A (i.e. aimed at English) students attend one compulsory subject – Practical English. Its objective is to deepen their knowledge of all aspects of English. Other subjects, which are more or less voluntary, are carefully chosen and prepared to further improve students' general knowledge of culture and history of English speaking countries, to train them in interpreting and translating, and so on. The graduates usually become successful professionals in the field of travel and tourism, which proves that the way the Dept. of Applied Linguistics and the whole Faculty of Informatics and Management have taken is a good one.

Klíčová slova

Fakulta informatiky a managementu, Univerzita Hradec Králové, management cestovního ruchu

Key words

Faculty of Informatics and Management, University of Hradec Králové, Management of Travel and Tourism

Na univerzitě Hradec Králové mohou úspěšní uchazeči od akademického roku 2007/2008 studovat obor MCR nejen v prezenční, ale i v kombinované formě. V obou formách studia jsou studenti systematicky připravováni k řídicí a odborné činnosti v oblasti cestovního ruchu. Předpokladem úspěšného dokončení studia jsou prokázané teoretické, metodické a odborné znalosti. Absolventi mají organizační schopnosti, nadto jsou schopni získávat informace, pracovat s nimi a prezentovat je před publikem. Jsou schopni aplikovat svou znalost managementu a marketingu, samozřejmě jsou jejich široké dovednosti v práci s informačními technologiemi. Navíc v průběhu studia získávají licenci průvodce cestovního ruchu. To vše vytváří vhodné předpoklady pro široké profesní uplatnění ve vedení organizací, zvláště při řízení a uskutečňování činnosti institucí působících v oblasti cestovního ruchu – v cestovních kancelářích a informačních centrech, ve státní správě, v regionálních agenturách, ve správách národních parků, rekreačních oblastí či rekreačních středisek.

Velmi dobrou vizitkou je fakt, že se mnoho absolventů MCR na FIM UHK dobře uplatnilo i v ostatních členských zemích Evropské unie a jinde ve světě, což je důkazem vysoké kvality jazykové přípravy studentů MCR na FIM UHK. Uchazeči o studium konají přijímací zkoušky pouze z jednoho cizího jazyka – z angličtiny nebo z němčiny. Mohou však v průběhu studia studovat i další cizí jazyky, včetně francouzštiny, italštiny, španělštiny či ruštiny, ačkoliv ne do takové hloubky, jako je tomu v případě dvou prvně jmenovaných jazyků. Studium hlavního jazyka – angličtiny nebo němčiny – je v oboru MCR uzavřeno odbornou státní zkouškou. Mnozí studenti prakticky využívají své jazykové znalosti již v době svého studia, kdy v rámci programu ERASMUS vyjíždějí na několikaměsíční stáže na řadu evropských univerzit. Tyto stáže studentům pomáhají nejen z jazykového, ale i z lidského hlediska, neboť se vracejí jako daleko vyzrálejší osobnosti, jsou samostatní a i pro učitele jsou rozhovory a diskuse s nimi obohacující.

Jistě není náhodou, že právě o obor MCR je každoročně mezi uchazeči o studium na FIM UHK jasně největší zájem. Pro stovky zájemců je tak možné připravit velmi náročné přijímací zkoušky s anglického i německého jazyka. Kvalita studentů je proto vysoká, čemuž odpovídá i náročnost jazykového studia v rámci oboru MCR. Byl to právě obrovský zájem o studium MCR, který umožnil, aby Fakulta informatiky a managementu mohla v roce 2007 otevřít i kombinovanou formu studia MCR. Je jistě zajímavé porovnat počty uchazečů o studium jednotlivých oborů. Na FIM UHK byly v roce 2007 otevřeny následující obory: *aplikovaná informatika, finanční management, management cestovního ruchu, sportovní management, informační management a informační a znalostní management*. Jedná se vesměs o bakalářské obory, pouze *informační management* lze na FIM UHK studovat – vedle tříletého – i jako pětileté magisterské studium. Všechny obory mimo *sportovního managementu* mají vedle prezenční rovněž kombinovanou formu. V roce 2007 se na Fakultu informatiky a managementu přihlásilo dohromady 3817 uchazečů o studium, na přijímací zkoušky se dostavilo 2712 z nich, přijato bylo 1228 zájemců a ke studiu zapsáno 867 studentů. Z toho se na prezenční formu studia MCR přihlásilo 1418 zájemců, což je jasně nejvíc. Na druhém místě figurovala kombinovaná forma MCR s 380 uchazeči a teprve pak následovala prezenční forma finančního managementu s 324 přihlášenými. Pro větší přehlednost následuje tabulka srovnávající obor MCR a FIM celkově:

obor	forma studia	přihlášených	dostavilo se	přijatých	zapsaných
MCR	prezenční	1418	1098	162	108
MCR	kombinovaná	380	294	94	86
Celkem FIM		3817	2712	1228	867

V další tabulce jsou uvedeny počty přihlášek ke studiu pro akademický rok 2008/9 podle jednotlivých oborů:

obor	počet
aplikovaná informatika (ai) 2 (navazující magisterské studium)	34
aplikovaná informatika 3 (bakalářské studium)	322
finanční management (fm)	288
informační management (im)2	36
informační management 3	300
informační management 5 (magisterské studium)	230
K (kombinovaná forma) -ai2	102
K-ai3	170
K-fm	207
K-im2	84
K-im3	105
<i>K-management cestovního ruchu (mcr) A (zaměření na anglický jazyk)</i>	393
<i>K-mcr N</i>	114
<i>mcr A</i>	910
<i>mcr N</i>	263
sportovní management (sm) A	123
sm N	39
Celkem	3721

V akademickém roce 2007/2008 má obor MCR na FIM UHK dohromady 388 posluchačů¹. 209 z nich studuje MCR se zaměřením na anglický jazyk – 162 v prezenční formě a 47 v kombinované formě, kde je však v tomto roce otevřen pouze první ročník, takže číslo v následujících dvou letech ještě poroste, jak budou přicházet noví studenti a stávající budou postupovat do druhého a třetího ročníků tohoto nově otevřeného tříletého oboru.

Typ studia	Forma studia	Obor	Zaměření	Počet studentů 1. ročníku	Počet studentů 2. ročníku	Počet studentů 3. ročníku	Celkově
bakalářské	prezenční	MCR	angličtina	52	55	55	162
bakalářské	prezenční	MCR	němčina	54	38	51	143
bakalářské	kombinovaná	MCR	angličtina	47	-	-	47
bakalářské	kombinovaná	MCR	němčina	36	-	-	36

V anglickém jazyce je pro obor MCR vyučováno hned několik předmětů. V prezenčním studiu je *povinný* předmět *Cvičení v anglickém jazyce I-VI*². Z ostatních předmětů, které jsou *povinně volitelné* či *volitelné*, jsou v angličtině vyučovány tyto: *Kapitoly z kultury a literatury zemí AJ I-IV*, *Konverzace v anglickém jazyce I-VI*, *Reálie anglicky mluvících zemí I-VI*, *Překladatelství v anglickém jazyce I-III*, *Obchodní angličtina I-II*, *Akademické psaní a*

¹ Jak uvedly pracovnice studijního oddělení – vedoucí Mgr. Zuzana Páková a Hana Hornyšová – je mezi studenty 1. ročníku prezenčního studia MCR i jeden vládní stipendista, Filipíнец Angelo Michael Quiller.

² Římské číslice označují semestry studia, v tomto případě se jedná o šesti-semestrální studium.

Seminář z anglického jazyka I-IV. V angličtině samozřejmě probíhá *Klauzura z anglického jazyka*, což je závěrečná písemná zkouška na gramatiku, poslech, čtení a esej na neznámé téma. V kombinovaném studiu je opět povinný předmět *Cvičení v anglickém jazyce I-VI*, ostatní předměty – Kapitoly z kultury a literatury zemí AJ I-IV, *Obchodní angličtina I-II* a *Klauzura z anglického jazyka* – jsou volitelné.

Výuku jazykových předmětů zajišťuje Katedra aplikované lingvistiky, která vznikla v roce 1997 a je tvořena anglickým a německým oddělením, ovšem její členové vyučují i další jazyky: francouzštinu, italštinu, ruštinu a španělštinu. Mimo výuku v oboru MCR Katedra aplikované lingvistiky zajišťuje povinnou výuku angličtiny a němčiny i v dalších oborech.³ Učitelé Katedry aplikované lingvistiky⁴ mají vysokou odbornost a dále se vzdělávají, spolupracují s Britskou radou, Goethe-Institutem, Německou centrálou pro turistiku, účastní se výzkumu v oblasti nových trendů ve výuce jazyků⁵, vystupují na domácích i zahraničních vědeckých konferencích, spolupracují s tuzemskými⁶ i zahraničními univerzitami, kam navíc každoročně vyjíždějí na týdenní výukové stáže. Od ledna 2000 je Katedra aplikované lingvistiky oprávněna uskutečňovat mezinárodně uznávané zkoušky (LCCI). Od roku 2001 katedra garantuje profesionální jazykovou přípravu a zkoušky studentů doktorského oboru Filosofie při PF UK v Praze. V letech 2006 a 2007 pak Katedra aplikované lingvistiky pořádala již dva ročníky konference *Vědecký výzkum a výuka jazyků*.

Věnujme se však nyní oboru *Management cestovního ruchu* se zaměřením na anglický jazyk. Jediný povinný předmět pro MCR A, *Cvičení v anglickém jazyce I-VI (CAJI-6)*, si klade za cíl dále prohlubovat již nabyté znalosti studentů a celkově zvyšovat úroveň jejich schopnosti všestranně používat anglického jazyka, zvláště s ohledem na jejich zaměření na cestovní ruch. To zahrnuje zejména odbornou slovní zásobu, ale i velmi dobrou znalost gramatických struktur současné (britské) angličtiny. Cílem je všestranně kvalitní používání anglického jazyka, přičemž studenti svou znalost uplatňují při studiu anglosaské literatury v oblasti turismu a rovněž při tvorbě svých vlastních projektů. V prvních dvou ročnících studenti studují podle britské učebnice *New Headway Advanced*⁷. Mimoto používají řadu dalších materiálů⁸ a v neposlední řadě dostávají seznam anglicky psaných cestopisů a další literatury

³ Pro obor mcr se učí v anglickém jazyce ve všech semestrech 8 vyučovacími hodinami týdně, pro fm 4 hodiny, obory sm a im mají 2 hodiny angličtiny týdně.

⁴ Akademické pracovníky Katedry aplikované lingvistiky lze najít na adrese:
<http://www.uhk.cz/eng/fim/faculty/p1>

⁵ Jazyková studia na FIM UHK jsou umožněna i prostřednictvím tzv. e-learningu. Na internetových stránkách <https://oliva.uhk.cz> je umístěno již více než 40 kurzů podporujících výuku jazyků.

⁶ Inter-university studies project (RIUS) – with University of Plzeň, Tomáš Bat'a University in Zlín; University of F. Palacký in Olomouc; University of Ostrava

⁷ Soars, Liz and John (2003). *New Headway Advanced*, OUP. (Student's Book, Workbook, CDs)

⁸ **Povinná literatura:**

Soars, L. – Soars, J. (2003) *New Headway Advanced*. OUP. Student's Book, Workbook

Doporučená literatura:

Beaver, A. (2002). *A Dictionary of Travel and Tourism Terminology*. CABI Publishing.

Bell, J. – Gower, R. (2000). *Advanced Matters*, Longman. Student's Book, Workbook.

Burns, P.M. (1999). *An Introduction to Tourism and Anthropology*. Routledge.

Dictionary of Hotels, Tourism and Catering Management (1996). Peter Collin Publishing. D

El-Hmoudová, D. (2002). *English for Tourism*. Fraus.

Gottheinerová, T. – Tryml, S. (2003). *Moderní učebnice angličtiny*. Praha: Svoboda.

Harding, K. – Henderson, P. (1999). *High Season*. Oxford: OUP.

Harding, K. (1998). *Going International*. OUP.

Harrison, David (ed) (2001). *Tourism and the less developed world : issues and case studies*. London : CABI publishing.

dotýkající se oblasti cestovního ruchu od autorů jako Alain de Botton, Bill Bryson, Tim Butcher, David Lodge, Peter Mayle, Michael Palin, John Steinbeck a od mnoha dalších. Navíc jsou studenti vyzýváni, aby četly anglickou verzi časopisu National Geographic a pravidelně poslouchali média vysílající v angličtině, zvláště rádiovou stanicí BBC World. Témata, která probírají v hodinách, nesou názvy jako např. *Kariéra v turistickém průmyslu*, *Trendy v turistickém ruchu*, *Kam lidé cestují*, *Turistické destinace*, *Odpovědný turistický ruch*, *Bezpečný turistický ruch*, *Výhody a nevýhody rozvoje turistického ruchu*, *Česká republika jako turistická destinace* a tak podobně. K zápočtu studenti musejí napsat tři písemné práce. V prvních dvou ročnících ze čtení, poslechu a gramatiky + slovní zásoby, ve třetím ročníku z porozumění psanému textu a poslechu, navíc píší esej na odborné téma. Ústní zkoušky pak ve všech ročnících mají prokázat schopnost studentů plynně a gramaticky správně hovořit.

Ostatní předměty nejsou povinné, nicméně mají velký význam pro další rozvoj znalostí studentů. *Kapitoly z kultury a literatury zemí AJ* tříbí všeobecný přehled studentů o historii a kultuře Velké Británie, Kanady, anglofonní Afriky, Indie a dalších zemí. *Překladařství a tlumočnictví v anglickém jazyce* studenty seznamuje se zásadami uměleckého literárního překladu a rozšiřuje jejich slovní zásobu se zaměřením na kulturu, cestování, dopravu, politický a společenský život. Studenti rovněž nacvičují tlumočení, osvojují si základní tlumočnické návyky, zejména rychlou reakci, předvídání, improvizaci a samozřejmě paměť. Další předměty pak vhodně doplňují základní kostru výuky anglického jazyka v oboru MCR. Absolventi oboru se i proto velmi dobře uplatňují v praxi, což lze považovat za hlavní úspěch práce všech pracovníků nejen Katedra aplikované lingvistiky, ale vlastně celé FIM UHK. Nelze než věřit, že tomu tak bude i do budoucna.

Literatura

1. Frydrychová Klímová, B.: *Department of Applied Linguistics UHK, FIM*. PPP Erasmus Teaching Mobility Programme, Madrid, 2008.
2. www.uhk.cz www.uhk.cz

Jacobs, M. – Strutt, P. (1997). *English for International Tourism*. London: Longman.

Jones, L. (2001). *Welcome! English for travel and tourism industry*. Cambridge: CUP.

Meethan, Kevin (2001) *Tourism in Global Society: place, culture, consumption*. New York: Palgrave.

O'Driscoll, J.(1995). *Britain-the country and its people*, OUP.

Pohl, A. (1996). *Test Your Business English: Hotel and Catering*. Penguin.

Revell, R. – Scott, T. (2000). *Highly Recommended English for the Hotel and Catering Industry*. Oxford: OUP.

Stott, T. – Holt,R.(1992). *First Class- English for Tourism*, OUP.

Atd.

REGIONÁLNÍ DISPARITY V MALÝCH ZEMÍCH**REGIONAL DISPARITIES IN SMALL COUNTRIES****DOC. ING. ALOIS KUTSCHERAUER, CSc.**

Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava,
Ekonomická fakulta, Katedra regionální a environmentální ekonomiky,
Sokolská tř. 33, 701 21 Ostrava, ČR
e-mail: akc@vol.cz

Anotace

Příspěvek se zabývá vlivem měřítka země na vznik, charakter a působení regionálních disparit v malých zemích a odlišností jejich vlivu na regionální rozvoj ve velké a malé zemi. Ukazuje se v něm na rozpor mezi možnostmi teoretického a systémového vymezení specifík regionálních disparit v malých zemích a výsledky jejich modelového a praktického ověřování.

Annotation

The Paper deals with influence of Country Scale on creation, character and incidence of Regional Disparities in Small Countries and describes diversity of their effects on Regional Development in Large and Small Countries. Pointed to that exists split between possibilities of theoretic and system determination specifics of Regional Disparities in Small Countries and results theirs modeling and practical verification.

Klíčová slova

Region, regionální disparity, regionální rozvoj, malá země

Key words

Region, Regional Disparities, Regional Development, Small Countries

Úvod

Při výzkumu regionálních disparit (regionálních nerovností)¹ se zákonitě nabízí otázka: mají malé země stejné disparity jako velké země, mají tyto disparity stejný charakter a působí stejně intenzivně a ve stejném směru (konvergenčně – divergenčně) ve velkých i malých zemích? Například: bude podstata, charakter a intenzita působení regionálních disparit stejná v Německu či ve Francii jako v České republice či v Maďarsku?

Na tyto otázky jsme museli zcela zákonitě narazit také při řešení výzkumného úkolu WD-55-07-1 Regionální disparity v územním rozvoji České republiky, jehož řešitelem je Ekonomická fakulta VŠB-TUO ve spolupráci s Obchodně-podnikatelskou fakultou SUO.

Místo jednoznačných odpovědí na vznesené otázky se nabízí hned několik dalších otázek:

- Co je velká a malá země?
- Mají specifika velké a malé země vliv na vznik, působení a řešení (eliminaci či zmírňování) regionálních disparit?
- Jaké nástroje se pro řešení disparit nabízejí; jsou jiné ve velkých a v malých zemích?

¹ Většina autorů teoretické literatury nerozlišuje pojem disparita a nerovnost; řada z nich ani pojem disparita nezavádí. Proto i v tomto příspěvku budeme pojmy disparita a nerovnost považovat za synonymum.

Je Česká republika malá země?

Česká republika se svými 10,3 miliony obyvatel, rozlohou necelých 79 000 km² a hustotou osídlení 129 obyvatel/km² patří ke středně velkým evropským státům. Podle rozlohy, kdy z celkové rozlohy Evropské unie Česká republika zaujímá jen něco přes 2 %, patří spíše k malým zemím.

Tabulka č. 1:

Země	Počet obyv. v tis. *	Rozloha v km ²	Obyvatel/ km ²	HDP/obyv. tis. EUR **	Počet správních jednotek
Česká republika	10 230	78 864	129	14,3	14 krajů
Maďarsko	10 106	92 966	109	12,4	20 žup
Belgie	10 443	30 518	342	26,7	11 provincií

* údaje roku 2004, Belgie 2005

** v PPS, rok 2002

Zdroj: *Urbanismus a územní rozvoj*, číslo 6/2005

Velikost země

Velikost jako fyzikální pojem je jednoznačně definovatelná. Velikost země je však nejednoznačný pojem, který se v různých interpretacích může dost zásadně lišit. Kritéria pro stanovení velikosti země jsou podle účelu tohoto určení dost odlišná. Pro posouzení odlišnosti identifikaci disparit a jejich působení se nabízí zejména: počet obyvatel země, rozloha, hustota osídlení a síla ekonomiky (často zjednodušeně vyjadřovaná jako HDP na obyvatele). D. Felsenstein a B. A. Portnov ve své publikaci "Regional Disparities in Small Countries" (Springer 2005) konstatují, že malá země „je to těžko postižitelný pojem. Objektivně může být velikost země měřena třemi rozdílnými, vzájemně závislými parametry – územím, obyvatelstvem a ekonomikou země“.

„Fyzická velikost země (měřená velikostí obyvatelstva nebo rozlohou) zdánlivě nabízí celou řadou atributů, v nichž příčina a účinek jsou jasně vymezeny. Tedy malé země mají pravděpodobně menší trhy a jsou otevřenější k externímu obchodu. Menší počty obyvatelstva mohou vést k menším extrémním odchylkám v sociálních nebo ekonomických charakteristikách.“

„Velikost však může také být pochopena jako relativní nebo kontextuální pojem. Žádný jednotlivý index nebo měřítko velikosti nebude vyhovovat všem účelům. Jestliže regiony jsou země ve zmenšeném měřítku, pak všechny atributy vztahující se k malým zemím by se měly stejně aplikovat na jejich regiony“.

Definování země jako malé, založené pouze na ekonomické výkonnosti, může být značně zavádějící. Lehce najdeme ve světě řadu zemí velkých rozlohou i počtem obyvatel, ale „trpasličích“ silou ekonomiky. Naproti tomu, řada středně velkých či malých zemí se může prokázat značně velkou ekonomickou silou země.

Atributy malých zemí

Jedním z podstatných aspektů pohledu na zemi je, že země je seskupení regionů a region je seskupení municipalit. Tyto charakteristiky lze do značné míry aplikovat na malé země jako jejich atributy, dokonce je možno říci, že za jistých předpokladů pro ně mohou být typické.

Malá země má proti velké některá významná omezení charakterizovaná na straně nabídky omezeností zdrojů, především omezeností nabídky práce a omezeností domácí nabídky hmotné i nehmotné produkce (výrobků a služeb). Tato omezení však mohou být kompenzována, např. dovozem pracovní síly, když země leží v blízkosti zemí, které tuto pracovní sílu mohou nabídnout, důrazem na rozvíjení vysoce kvalifikované pracovní síly a tím možností země orientovat se více na výroby s vyšší přidanou hodnotou či vyšší mírou otevřenosti trhu kompenzující omezení domácí nabídky.

Apriorní představu o vztahu mezi velikostí země a regionálními disparitami se dosud nepodařilo jednoznačně potvrdit. Tabulka 3 (viz dále) znázorňuje některé z hlavních očekávaných výsledků tohoto vztahu. Řada autorů však zastává názor, že takový vztah neexistuje.

Atributy regionálních disparit odvozené od velikosti země (např. vliv měřítka země na regionální konvergenci nebo divergenci) jsou sice prezentovány, ale dosud šlo jen o hypotézy, které se prakticky, ale ani modelově, nepodařilo potvrdit. Tyto lze dle D. Felsensteina a B. A. Portnova (2005) charakterizovat jako prostorové a neprostorové.

Prostorové atributy a jejich vlivy:

- malý počet regionů, malé vzdálenosti mezi regionálními centry a všeobecně kratší vzdálenosti v malé zemi podporují regionální konvergenci,
- dominantní metropolitní centrum omezuje významnější vnitroregionální účinky,
- růst dominance metropolitního centra, malá vzdálenost mezi centrem a venkovskými regiony nemotivuje k vykonání potřebných změn v těchto regionech,
- malá velikost regionů zmenšuje pravděpodobnost extrémních hodnot v rámci regionu a implikuje menší vnitroregionální proměnlivost a meziregionální rovnosti,
- malé země mají obvykle větší sociální kohezi,
- výrobní činitelé jsou vzhledem ke kratším vzdálenostem mobilnější,
- rozměr malé země přináší větší nespojitosti generované národními hranicemi, s omezujícím účinkem na faktor mobility.

Neprostorové atributy a jejich vlivy:

- malá rozloha země,
- otevřenost ekonomiky malé země,
- závislost na externích ekonomických silách (zdroje nabídky apod.), což obecně vede k menší nezávislosti při stanovování sociálních a regionálních priorit,
- centralizovaná struktura vlády charakteristická pro malé země,
- kapitál, práce, zboží a technologie v různém stupni mobility; tato mobilita zprostředkovává efekt rozlohy země jako velikostní faktor,
- úroveň obchodovatelnosti určitého zboží, zejména služeb, je často ve vztahu k velikosti populace,
- různé vrstvy obyvatelstva mají rozdílné sklony ke změně nebo migraci (mobilita práce),
- nižší transakční náklady hrají významnou roli při určování faktoru mobility a určování geografické periferality regionů (McCann 2004).

Faktor mobility a transakční náklady jsou úzce spjaty s regionálními disparitami. Nižší transakční náklady mohou přinést více meziregionální rovnosti v ekonomické aktivitě.

U neprostorových faktorů a jejich vlivů lze očekávat, že budou více podporovat regionální divergence.

Míra dominance tří hlavních měst výše uvedených zemí EU je patrná z následující tabulky.

Tabulka č. 2:

Město	Počet obyv. města v tis. *	Podíl na počtu obyv. země v %	Počet obyv. regionu v tis.	Podíl na počtu obyv. země v %	Město	
					km ²	Obyvatel na km ²
Praha	1 165	11,4	1 388	13,6	496	2 349
Budapest	1 716	17,1	2 588	25,7	525	3 269
Brussel	1 006	9,6	1 774	17,0	161	6 248

* údaje roku 2004, Belgie 2005

Zdroj: *Urbanismus a územní rozvoj*, číslo 6/2005

Modelování problematiky disparit v malých zemích naznačilo, že chudší země a země s větším počtem obyvatelstva směřují ke stavu širší regionální diference. Regionální disparity v menších a bohatších zemích vykazují (za jinak stejných podmínek) menší regionální diference.

Výsledky modelování také ukazují relativní význam prostorových versus neprostorových determinant regionálních disparit. Pro modelované země se neprostorové determinanty regionálních disparit zdají odrážet většinu ekonomických faktorů (jako je počet místních trvale bydlících obyvatel či všeobecná ekonomická výkonnost země), zatímco prostorové determinanty (jako je rozloha území či počet regionů) se zdají být mnohem méně významné (Felsenstein, Portnov 2005).

Tabulka č. 3: Atributy malé země a jejich potencionální dopady na regionální disparity

Velikostně vztahovaný atribut	Konvergence	Divergence
Omezené přírodní zdroje	Rovnoměrnější regionální rozvoj díky absenci počáteční výhody ve vybavení regionálními zdroji.	Specializace na terciární odvětví a služby vedoucí k větší koncentraci regionálního rozvoje.
Malá proměnlivost klimatických podmínek a zemědělské produktivity	Shodně jako výše.	Aglomerační síly nenarážejí na žádné překážky v „přírodní přitažlivosti“ venkovských regionů.
Vysoká hustota obyvatelstva	Velká vzdálenost dojíždění nahrazuje meziregionální migraci; neekonomičnost měřítka se rozprostírá přes většinu národního území.	Silná neekonomičnost měřítka zejména v přelidněných jádrových regionech, vedoucí k růstu vedlejších efektů.
Otevřenost vůči globální ekonomice	Přímá reprezentace regionů na mezinárodních trzích; přímé zahraniční investice v regionálních ekonomikách; výhody jádrových i hraničních regionů pro mezinárodní obchod.	Menší nezávislost při stanovení sociálních a regionálních priorit; vyhlášená koncentrace rozvoje na několik „globálních měst“ a okolí hlavních dopravních center.
Centralizovaná struktura vlády	Méně omezení na implementaci regionálních rozvojových politik a programů.	Silnější jednotná vláda; méně regionálního rozpočtování.
Krátké vzdálenosti	Vysoká úroveň sociální koheze; nízké dopravní náklady pro místní dodavatele a poskytovatele služeb; možnost denních meziregionálních změn; větší faktor mobility; více rozvojových vedlejších účinků.	Funkční dominance („stínový efekt“) hlavních center obyvatelstva (prostřednictvím pracovních míst a poskytování služeb) přes většinu národního území.
Malý počet regionů	Menší meziregionální proměnlivost rozvojových podílů.	
Malá velikost regionů	Menší meziregionální proměnlivost (menší agregáty).	Omezená ekonomie aglomerace; malé regionální trhy; větší závislost na exportech; zranitelnost exogenními šoky, zvláště v periferních regionech.

Zdroj: D. Felsenstein, B. A. Portnov: *Regional Disparities in Small Countries*, Springer 2005

Charakteristické rysy regionálních disparit v malé zemi

S ohledem na tyto zvláštnosti malých zemí můžeme zavést následující tři základní požadavky pro měření nerovnosti, které by měly být aplikovatelné pro malou zemi. Tyto požadavky je možné charakterizovat takto:

- **Princip členění:** bez ohledu na to, do kolika regionů (oblastí) je rozčleněna země, ocenění nerovností by se nemělo měnit, i když se parametr rozdělení mění.
- **Tolerance k velikostním rozdílům:** měřítko nerovnosti by mělo produkovat shodná ocenění jak pro geograficky stejnoměrné, tak geograficky nepravidelné rozdělení obyvatelstva, za předpokladu, že parametr rozdělení (tj. rozdělení důchodů) zůstává nezměněn.
- **Necitlivost k pořadí:** ocenění nerovnosti by se nemělo měnit v důsledku změny v pořadí, v němž jsou regiony zaváděny do kalkulace, tj. seřazeny buď podle velikosti obyvatelstva, nebo v abecedním pořadí.

Závěr

Na závěr se pokusme odpovědět na tři otázky vznesené v úvodu tohoto příspěvku.

Co je velká a malá země?

Z výše uvedeného lze vyvodit, že ve vztahu k regionálním disparitám (regionálním nerovnostem) se malá země liší od velké země ve třech základních rysech:

1. Malé země obvykle mají relativně malý počet regionálních částí.
2. Regiony malé země jsou obvykle značně rozdílné počtem obyvatelstva.
3. Regiony malé země mohou rychle měnit své pořadové pozice v širší hierarchii země změnou svých atributů, zejména obyvatelstva a důchodů. (Ve velké zemi takové změny v pořadí jsou méně obvyklé a působí pomaleji.)

Mají specifika velké a malé země vliv na vznik, působení a řešení (eliminaci či zmírňování) regionálních disparit?

Pokud jsme očekávali, že malé země mají menší regionální disparity, pak musíme odpovědět, že nikoliv. Ve fungování malých zemí existuje řada konkurujících si sil, jako je sociální koheze, dostupnost přírodních zdrojů, složení obyvatelstva, otevřenost trhu atd.

Kombinace a intenzita působení těchto sil může být obousměrná: směrem k regionální divergenci, i směrem k regionální konvergenci.

Jaké nástroje se pro řešení disparit nabízejí; jsou jiné ve velkých a v malých zemích?

Systémové vymezení, dekompozice a uplatnitelnosti nástrojů identifikace a hodnocení regionálních disparit nebyly předmětem tohoto příspěvku. Probíhající výzkumy regionálních disparit a jejich vlivu na regionální rozvoj však již vedou k jednoznačnému závěru, že v systémovém vymezení, dekompozici a uplatnitelnosti nástrojů identifikace a hodnocení regionálních disparit nelze nalézt racionální rozdíly mezi malými a velkými zeměmi.

V tomto příspěvku jsme definovali řadu rozdílů v regionálních disparitách malých a velkých zemí. Tyto rozdíly však byly nalezeny na základě uplatněných teorií. Praktickými případovými studii ani experimentálním modelováním se však formulované teoretické závěry dosud nepodařilo v dostatečném rozsahu potvrdit.

Na úplný závěr, ještě jedna dodatečná otázka: *Má tedy vůbec smysl se odlišnostmi regionálních disparit v malých a velkých zemích zabývat?*

Ani na tuto otázku není odpověď jednoznačná.

Z poznatků které byly řadou autorů, ale i v tomto příspěvku, prezentovány vyplývá, že v systémové identifikační a metodické rovině neexistují (a ani by neměly existovat) rozdíly mezi regionálními disparitami malých a velkých zemí.

V rovině charakteru působení regionálních disparit a možností jejich zmírňování však je za jistých podmínek racionální se rozdílností disparit v malých zemích zabývat. Týká se to především zaostávajících a méně vyvinutých zemí (společensky, ekonomicky), s nízkým stupněm demokracie a decentralizace země.

S úrovní rozvinutosti malé země se její regionální disparity v rostoucí míře stávají podobné disparitám ve velkých zemích. Neexistuje žádný apriorní důvod očekávání, že malé vyspělé země budou nevyrovnanější ani více vyrovnané než velké země.

Tak také k posuzování velikostního měřítka země přistupuje při posuzování disparit i Evropská unie. Jinými slovy, země, které jsou způsobilé pro přistoupení do Evropské unie musí splňovat kritéria, která prokazují, že země není zaostalá a je schopná fungování na demokratických principech, na kterých je Unie založena. K regionům zaostávajícím (ne zaostalým), vykazujícím vyšší hodnoty hodnocených regionálních disparit než je průměr Unie, je při pomoci zmenšovat jejich disparity proto přistupováno podle kritérií jednotných pro všechny členské státy Evropské unie bez ohledu na jejich velikost.

Literatura

1. Cuffaro, M., Cracolici, M. F., Nijkamp, P.: Měření chování italských regionů ze sociálně ekonomického hlediska, Palermská universita - Itálie, Free University Amsterdam - Nizozemsko
2. Ederveen, S., Nahuis, R., Parikh, A.: Labour Mobility and Regional Disparities: The Role of Female Labour Participation. Discussion Paper No. 05-31. Utrecht School of Economics, 2005
3. Felsenstein, D., Portnov, B. A.: Regional Disparities in Small Countries, Springer, Berlin, 2005, ISBN: 978-3-540-24303-8
4. Körner, M.: Struktura osídlení České republiky, Maďarska, Belgie, Bavorska a Lombardie In: Urbanismus a územní rozvoj, č. 6/2005

VYMEZOVÁNÍ PROBLÉMOVÝCH ÚZEMÍ V KRAJÍCH ČR**SPECIFICATION OF DISPARITY AREAS WITHIN THE REGIONS OF THE CZECH REPUBLIC****MGR. KATEŘINA CHABIČOVSKÁ***GaREP, spol. s.r.o.**Náměstí 28. října 3, 602 00 Brno, ČR**e-mail: garep@garep.cz***Anotace**

Jedním z úkolů regionální politiky je přispět ke snižování meziregionálních rozdílů. Na úrovni ČR jsou hlavními subjekty regionální politiky kraje, které by svou činností měly přispívat k vyváženému rozvoji celého svého území. Za tímto účelem kraje vymezují svá problémová území, do nichž směřují podporu. Ale jednotná metodika pro vymezování neexistuje, takže si každý kraj může tato území vymezit libovolným způsobem. Tento příspěvek přibližuje přístupy krajů k vymezování a hlavní poznatky z aplikace jednotlivých metodik na území Jihomoravského kraje. Vznikl jako výstup z výsledků rigorózní práce, v jejímž rámci byla zpracována ucelená část výzkumného úkolu Ministerstva pro místní rozvoj ČR č. WD-39-07-1 „Rozvojový interaktivní audit“, jehož řešitelem je společnost GaREP, spol. s r.o.

Annotation

One of the aims of the regional policy is to contribute to interregional differences decreasing. The regions as main regional policy subjects should assist to well-balanced development of all their area. For this goal the regions delimitate their problem regions and help to improve satiation in those regions. But there is not a unified procedure how to delimitate them. This article summarizes approaches of individual regions and main outcomes of individual procedures application to the area of the Jihomoravský region. It is a resume of rigorous study outcomes. The study was elaborated as a part of a research for the Ministry of local development No. WD-39-07-1 called “Development interactive audit” solved by GaREP, Ltd.

Klíčová slova

Regionální rozvoj, kraj, pověřený obecní úřad (POÚ), disparity

Key words

Regional development, region, commissioned municipality (POÚ), disparities

Úvod

Po roce 1990 se v České republice objevily nové podmínky, možnosti i prostředky, které bylo možno využít na podporu rozvoje jednotlivých územních celků – regionů. Nově se začala formovat podoba české regionální politiky a jejích nástrojů využitelných k podpoře regionů, návazně na poznávání principů a podmínek regionální politiky v Evropské unii. V počátcích transformačního procesu v ČR (zejména v období let 1992-1997) zůstávala regionální politika na okraji zájmu vládní politiky a byla – dle K. Prančla (2001) – chápána v redukované podobě jen jako pragmatický a jednorázový prostředek pro řešení případných regionálních problémů. Zejména v důsledku tohoto ne zcela koncepčního a koordinovaného rozvíjení regionální politiky se začaly projevovat rozdíly mezi jednotlivými regiony. Tím se zvýraznila potřeba poznat příčiny těchto rozdílů (rozvojových disparit) a hledat možnosti jejich efektivního

řešení. Důležitý zlom nastal s přijetím Zásad regionální politiky vlády, schválených usnesením vlády č. 235/1998. Tyto Zásady se pak staly východiskem pro další formování legislativy v oblasti regionální politiky. Vyvrcholením bylo v roce 2000 přijetí zákona č. 248/2000 Sb., o podpoře regionálního rozvoje, který je pro danou problematiku stále platným legislativním nástrojem.

Rok 2000 byl rozhodující i pro vznik nových legitimních subjektů – krajů, jejichž prostřednictvím se rozvinuly možnosti formování regionální politiky a podmínek rozvoje v České republice jako celku i jednotlivých regionech. Jejich vznik a fungování upravuje zákon o krajích (zákon č. 129/2000 Sb., ve znění pozdějších předpisů). Podle tohoto zákona spadá péče o rozvoj území a potřeby občanů do samostatné působnosti krajů, proto jsou nyní kraje klíčovými subjekty v problematice regionálního rozvoje. Role Ministerstva pro místní rozvoj se v tomto pojetí považuje spíše jen za koordinační. Kraj podle § 8 zákona č. 248/2000 Sb., o podpoře regionálního rozvoje, v rámci své samostatné působnosti podporuje rozvoj regionů vymezených v programu rozvoje svého územního obvodu podle svých konkrétních potřeb s ohledem na vyvážený rozvoj územního obvodu. V jeho kompetenci je mimo jiné také vymezení těchto regionů a finanční pomoc k odstraňování nežádoucích rozdílů uvnitř územního obvodu kraje (§ 13).

Přístup krajů k vymezení problémových regionů není de facto stanoven žádnou závaznou metodikou, a tak se v tomto směru lze setkat s velmi variantním přístupem. Vymezení problémových regionů z pohledu ČR jako celku je uplatněno ve Strategii regionálního rozvoje ČR, ovšem ukazatele zde použité nelze aplikovat a vyhodnotit za dílčí území kraje. Kraje ale potřebují detailněji zhodnotit svá území, proto si vytvářejí vlastní metodiky, které využívají různé struktury statistických ukazatelů a různé metody jejich syntézy. V této souvislosti vznikla myšlenka aplikovat metodiky jednotlivých krajů na kraj Jihomoravský a srovnat podobnost či různost dosažených výsledků.

Z důvodu nejednotné terminologie v jednotlivých krajích bylo pro vymežované regiony použito shrnující označení „problémová“ území, které se týká všech typů regionů – strukturálně postižených, hospodářsky slabých, venkovských, podporovaných a dalších, tak jak je nazývají jednotlivé kraje.

Metodický přístup k vymežování

Východními dokumenty pro vymezení problémových území v Jihomoravském kraji podle metodik jednotlivých krajů byly Programy rozvoje krajů, v případě Královéhradeckého kraje Strategie rozvoje kraje. Vybrány byly pouze ty kraje, jež mají ve svém Programu, resp. Strategii exaktně definovanou metodiku vymezení problémových oblastí; celkem tedy devět krajů – Jihočeský, Jihomoravský, Karlovarský, Královéhradecký, Liberecký, Olomoucký, Pardubický, Ústecký, Zlínský. Pro srovnání bylo doplněno vymezení problémových regionů ve Strategiích regionálního rozvoje ČR z roku 2000 i 2006.

Za prostorovou úroveň hodnocení byly vzhledem ke struktuře administrativních jednotek v Jihomoravském kraji zvoleny pověřené obecní úřady (POÚ). Úroveň obcí by sice umožnila vytvořit plastičtější mozaiku „problémovosti“, ale pro zacílení nástrojů regionální politiky je to již úroveň příliš nízká. Obvody obcí s rozšířenou působností (ORP) jsou v Jihomoravském kraji svou rozlohou příliš velké a mohou smazávat některé vnitroregionální rozdíly.¹

¹ Pozn.: Obvody POÚ a ORP jsou vhodnými regiony pro analýzy v oblasti regionální politiky, ale jak uvádí J. Musil (2008), např. pro sociologické výzkumy jsou již příliš velkými jednotkami.

POÚ jsou také nejčastější územní jednotkou používanou kraji, v obvodech POÚ hodnotí své území pět z devíti sledovaných krajů. Úroveň obcí a ORP je zastoupena vždy jen v jednom kraji (Libereckém, resp. Pardubickém). Zlínský a Ústecký kraj vymezují problémové okresy, přičemž Ústecký kraj plně přejímá metodiku Strategie regionálního rozvoje ČR.

Při samotném vymezování byla statistická data použitá v jednotlivých metodikách vztažena k POÚ Jihomoravského kraje a následně z nich byly vypočteny syntetické charakteristiky jednotlivých POÚ. Tyto charakteristiky byly v souladu s příslušnou metodikou kartograficky znázorněny. Vznikl tak poměrně obsáhlý soubor map (jejich počet vzrostl tím, že některé kraje vymezují více typů problémových území), který zde bohužel není možné vzhledem k rozsahu příspěvku prezentovat.

Používané ukazatele a metodiky

Pro vymezení svých problémových území používají kraje různé metodiky hodnocení, v nichž figuruje různý počet statistických ukazatelů (viz tab. 1). Nejjednodušší způsob vymezení zvolil Karlovarský kraj, kde byly jako problémové identifikovány obvody POÚ s nezaměstnaností vyšší než průměr ČR.

Ostatní kraje používají 6 až 11 ukazatelů (průměrně 7). Opačným extrémem než Karlovarský kraj je kraj Královéhradecký s 23 ukazateli. Tento vysoký počet je ovšem dán už samotným přístupem Královéhradeckého kraje k vymezování problémových území – hodnoceno je pouze šest dílčích tematických oblastí (populační potenciál, počet ekonomických subjektů, daňová výtěžnost, potenciál pracovní síly, technická infrastruktura, bytový fond), ovšem souhrnné vymezení problémových území chybí.

Tab. 1: Srovnání ukazatelů využívaných při vymezování problémových území v ČR

Ukazatel		JČK	PLK	KVK	ULK	LBK	KHK	PAK	JMK	OLK	ZLK
		Rok zpracování programového dokumentu									
		2007	2002	2007	2001	2007	2007	2006	2006	2005	2002
Trh práce	Míra nezaměstnanosti	X	X	X	XY ^A	X	X	X	XY	XY	XY
	Míra dlouhodobé nezaměstnanosti	X									
	Počet uchazečů na 1 VPM	X									
	Míra ekonomické aktivity obyvatel						X			X	X
	Podíl pracovních sil v zemědělství	X	X		Y				Y	Y	
	Vývoj zaměstnanosti v zemědělství				Y						Y
	Podíl pracovních sil v průmyslu				X					X	X
	Podíl pracovních sil ve službách					X	X		Y		
Ekonomika	Daňová výtěžnost ^B		X		Y	X	X	X		Y	
	Podnikatelská aktivita				X	X	X	X	Y	XY	
	Průměrná hrubá měsíční mzda	X									
Demografie	Vývoj počtu obyvatel						X		Y		
	Index mládí						X				
	Index stáří		X					X		Y	Y
	Index závislosti						X				
	Přirozený přírůstek						X				
	Migrační přírůstek (saldo)	X	X				X	X		Y	
	Míra přebytku/úbytku obyvatel						X				
	Podíl české národnosti						X				
	Podíl obyvatel s VŠ vzděláním		X				X				
Podíl obyv. s maturitou a vyšším vzděl.								Y			

		JČK	PLK	KVK	ULK	LBK	KHK	PAK	JMK	OLK	ZLK
Infrastruktura	Podíl obyvatelstva bez maturity					X					
	Podíl domů postavených před 1945								Y		
	Podíl domů napojených na kanalizaci		X				X		Y		
	Podíl domů napojených na vodovod		X				X		Y		
	Podíl domů napojených na plyn						X		Y		
	Podíl domů s ústředním topením						X				
	Změna obydlených bytů						X				
	Průměrná plocha na 1 byt						X				
	Průměrná plocha bytu na 1 osobu						X				
	Podíl bytů s plynem						X				
	Podíl bytů postavených do 1945						X				
	Podíl neobydlených bytů						X				
	Hustota dopravních sítí	X									
Hustota zalidnění	X	X		Y	X		X	Y	Y	Y	

Vysvětlivky: VPM – volná pracovní místa

X, Y = rozlišení ukazatelů v případě vymezení více typů problémových území

A = souhrnné hodnocení nezaměstnanosti; B = daňová výtěžnost dle finančních úřadů

Pozn.: V tabulce chybí kraje Středočeský, Vysočina a Moravskoslezský. Kraj Středočeský má sice v Programu rozvoje návrh přístupu k vymezení prioritních území z hlediska řešení jejich problémů, nicméně jde pouze o typové vymezení založené na ukazatelích rozvoje pouze zčásti. Algoritmus výpočtu není obsažen. Kraj Vysočina a Moravskoslezský kraj nemají specifické způsoby vymezení problémových území. V případě Moravskoslezského kraje je to způsobeno tím, že jeho celé území spadá do strukturálně postižených regionů a hospodářsky slabých regionů vymezených vládou ČR.

Pramen: Galvasová, I. a kol. (2007): *Rozvojový interaktivní audit, regionální politika a poznání disparit.*

Souhrnná studie z řešení aktivity A701 projektu WD-39-07-1. GaREP, Brno. Upraveno.

Při hodnocení regionů jsou používány především ukazatele související s trhem práce a ekonomikou. Absolutně nejčastěji používaným ukazatelem je míra nezaměstnanosti – jednak jako samostatný ukazatel, jednak v rámci souhrnného hodnocení nezaměstnanosti². Relativně často se objevují i míra podnikatelské aktivity nebo zaměstnanost v zemědělství. Ostatní sektory nejsou tak často hodnoceny, protože pouze vysoká zaměstnanost v zemědělství obecně představuje problém. Ekonomická situace regionu bývá charakterizována také daňovou výtěžností či daňovými příjmy. Další významnou sledovanou oblastí je obyvatelstvo, konkrétně vývoj počtu obyvatel a jejich rozmístění. Vzhledem k tomu, že ve většině regionů je pohyb obyvatel dán v rozhodující míře migrací, používá se jako ukazatel migrační saldo; přirozený přírůstek se vyskytl jen v jediném případě. Kumulaci obyvatel v daném regionu popisuje hustota zalidnění, v některých krajích označována jako hustota osídlení či obyvatel.

Ostatní typy ukazatelů jsou používány výrazně méně, spíše v ojedinělých případech. Důvodem je pravděpodobně to, že problémovost regionu se většinou projevuje právě v charakteristikách souvisejících s ekonomikou, trhem práce a obyvateli. Jiné ukazatele, např. vzdělanost či vybavenost, bývají příčinou nebo důsledkem existujících problémů.

Metodika hodnocení ukazatelů spočívá převážně ve výpočtu váženého součtu ukazatelů nebo srovnání ukazatelů s určitou kritickou hodnotou (průměrem ČR nebo kraje). Přitom Olomoucký kraj využívá oba tyto přístupy, kdy ukazatele nejprve vztáhne k republikové hodnotě a následně vypočítá vážený součet „postižení“ identifikovaných jednotlivými ukazateli. Jiné způsoby hodnocení se objevují jen v ojedinělých případech – součet pořadí

² Souhrnné hodnocení nezaměstnanosti je bezrozměrný ukazatel, představující vážený průměr míry nezaměstnanosti, míry dlouhodobé nezaměstnanosti a tlaku na pracovní místa ([uchazeči – volná prac. místa] / pracovní síla).

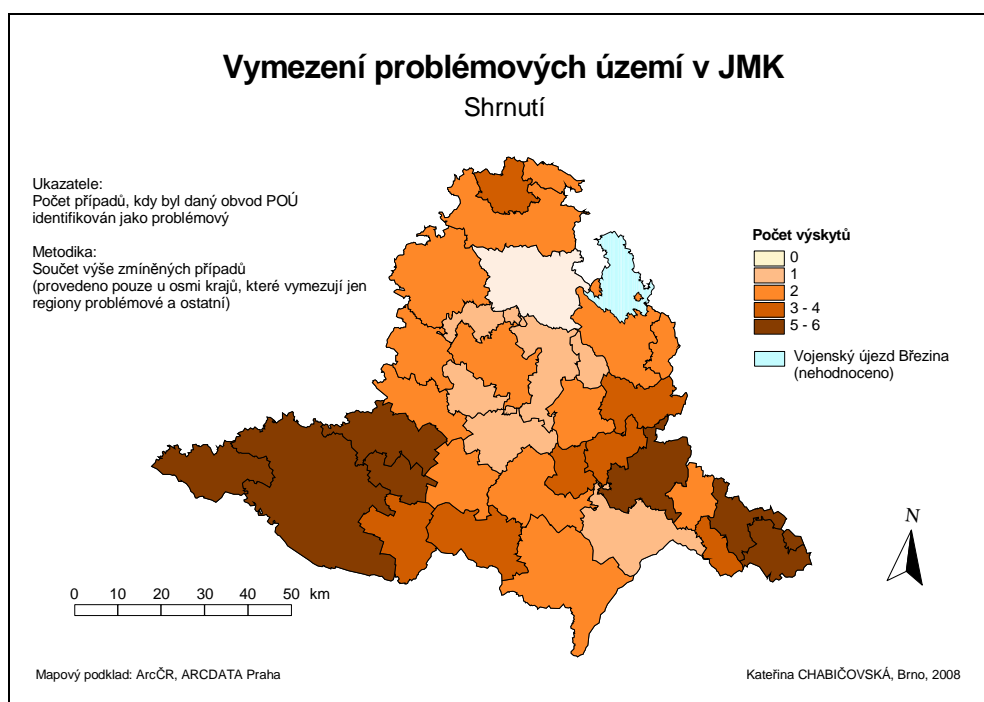
podle jednotlivých ukazatelů (Královéhradecký kraj) a aritmetický průměr poměrných hodnot (Jihomoravský kraj).

Výsledky hodnocení

Kraje vymezují svá problémová území dvěma základními způsoby. Některé kraje používají pouze dvě kategorie, tj. regiony „problémové“ a ostatní. Jiné kraje klasifikují celé své území podle míry problémovosti, přičemž používají pětistupňovou škálu. Specifický přístup uplatňuje Královéhradecký kraj, jenž má klasifikováno celé své území, ale pouze v jednotlivých dílčích tematických oblastech – populační potenciál, potenciál pracovní síly, bytový fond atd. Souborné hodnocení problémovosti regionů, které by našlo místa se zvýšenou kumulací problémových charakteristik území, se v tomto kraji neprovádí.

Aplikace přístupů jednotlivých krajů na podmínky Jihomoravského kraje přináší poněkud rozdílné výsledky ve vymezení problémových území. Přesto lze identifikovat některé typické problémové obvody POÚ, např. Moravský Krumlov, Velká nad Veličkou, Vranov nad Dyjí, Kyjov a další (viz obr. 1). Klasifikace POÚ Jihomoravského kraje podle četnosti POÚ označených jako problémové překvapivě dobře odráží skutečnou situaci v kraji (až na město Brno, což bude vysvětleno dále).

Obr. 1: Počet POÚ identifikovaných jako problémové podle metodik jednotlivých krajů

Výsledné vymezení problémových POÚ úzce souvisí s použitými ukazateli. Použití některých často užívaných ukazatelů – např. míry nezaměstnanosti či indexu stárí – může v určitých případech zkreslovat výsledky, jsou-li disparity v daných regionech způsobeny jinými příčinami. Příkladem je např. vymezení venkovských území podle metodiky Zlínského kraje, kde se jako jeden z venkovských regionů objevilo i POÚ Brno (zejména díky svému poměrně vysokému indexu stárí). Proto by měla být používána širší struktura ukazatelů, která tato zkreslení eliminuje.

Použití určitých dat při hodnocení souvisí také s jejich dostupností. Řada ukazatelů, které by měly žádoucí vypovídací schopnost ke sledovanému jevu, je k dispozici pouze za vyšší územní jednotky, např. za kraj, a je tedy pro daný účel nepoužitelná. Data ze sčítání lidu, domů a bytů by měla být používána jen v omezené míře, protože není možné je poměrně dlouhou dobu aktualizovat. Velmi vhodné je používat data, jež jsou za danou prostorovou úroveň (ORP či POÚ) dostupná veřejně a není nutné je speciálně objednávat – jako např. daňovou výtěžnost, která je navíc sledována jen za obvody finančních úřadů.

U některých krajů jsou hodnoty ukazatelů za jednotlivé dílčí regiony (např. POÚ) vztahovány k určité referenční hodnotě – průměru za kraj nebo ČR. Toto srovnávat může být ovšem i poněkud zavádějící. Příkladem je výsledek použití metodiky Karlovarského kraje, kde je míra nezaměstnanosti srovnávána s republikovým průměrem. Podle této metodiky náleží k problémovým oblastem 88,2 % POÚ v Jihomoravském kraji. Pro hodnocení disparit v rámci kraje je tedy vhodnější jako referenční úroveň použít údaje za kraj.

Pro vytvoření finálního syntetického ukazatele, odrážejícího postavení daného obvodu POÚ mezi ostatními obvody kraje, se jeví jako nejvhodnější použít vážený součet hodnot jednotlivých použitých ukazatelů (lépe relativních hodnot, vztažených k hodnotám za kraj). Méně výhodný je prostý součet hodnot nebo součet ukazatelů nad určitou kritickou hodnotou. Specifickou metodu používá Královéhradecký kraj – bodové ohodnocení (součet pořadí) POÚ dle jednotlivých ukazatelů.

Některé z krajů používají pro zvýšení objektivit ukazatelů jejich průměry za delší období – Jihočeský kraj u přírůstku obyvatel migrací, Pardubický u čtyř ze šesti ukazatelů. Používá se také rozdíl za desetileté období či rozdíl stavu v daném roce oproti referenčnímu roku. Zvláštností je míra nezaměstnanosti hodnocená Libereckým krajem, kde byly pro podchycení sezónnosti srovnány hodnoty za prosinec a následující červen, a byla použita vyšší z obou hodnot (při aplikaci v Jihomoravském kraji byla ovšem u všech POÚ míra nezaměstnanosti vyšší v prosinci).

Pro přesnější zacílení regionální podpory je vhodné identifikovat regiony, v nichž je problémem pouze určitá dílčí část sociálně-ekonomicko-environmentálních podmínek, jak to např. činí Královéhradecký kraj. Díky tomu lze poznat příčiny problémovosti jednotlivých regionů a na ně pak reagovat. Vždy by ovšem mělo být vytvořeno také syntetické hodnocení socioekonomické úrovně dílčích regionů, aby se odhalila případná kumulace problémů v některých regionech, vyžadující zvláštní intervenci.

Závěr

Analýza mapových znázornění problémových území dle metodik jednotlivých krajů prokázala, že tyto metodiky vedou v některých případech k dosti odlišným výsledkům. Přitom je diskutabilní, jestli jsou tyto rozdíly jevem pozitivním či negativním. Negativem je to, že různé metodiky a prostorové úrovně vymezených problémových území znemožňují jejich srovnávání a hodnocení v kontextu celé ČR. Na druhou stranu, kraje si pravděpodobně metodiky vytvářejí s ohledem na svou situaci a příčiny problémů. Výsledek tak lépe odráží skutečnou situaci v kraji a umožňuje přesněji zacílit regionální podporu.

Tradičním nástrojem podpory jsou nástroje regionální politiky. R. Wokoun a P. Mates (2006) vymezují nástroje finanční a nefinanční, přičemž finanční nástroje mají podobu různých subvencí, grantů, daňových výhod apod.; nástroje nefinanční se týkají legislativy,

poradenství, zjednodušení administrativy a dalších oblastí. V současné době se však stále více uplatňuje poměrně nový způsob realizace regionální politiky, založený na strategickém řízení regionálního rozvoje (A. Kutscherauer, 2006), jenž usiluje o maximální efektivnost. Upřednostňuje se konkurenceschopnost a produktivita před dosažením rovnosti a vyrovnáním rozdílů. Regionální politika se více zaměřuje na regionální úroveň – do přípravy a realizace politiky jsou zapojeni regionální aktéři, je kladen důraz na regionální schopnosti (inovační prostředí, klastry, sítě), programování na regionální úrovni atd.

Literatura

1. Galvasová, I. a kol. (2007): Rozvojový interaktivní audit, regionální politika a poznání disparit. Souhrnná studie z řešení aktivity A701. Výzkumný úkol MMR ČR č. WD-39-07-1. GaREP, Brno. 104 s.
2. Galvasová, I. a kol. (2007): Spolupráce obcí jako faktor rozvoje. Brno, Georgetown. 140 s. ISBN 80-251-20-9.
3. Kutscherauer, A. a kol. (2006): Regionální a municipální management. Souhrnná výzkumná zpráva. Výzkumný úkol MMR ČR č. WB-14-04. DHV CR a VŠB-TUO, Ostrava. 22 s.
4. Musil, J. (2008): Inner peripheries of Czech Republic and Social Exclusion. In Venkov je náš svět / Countryside - our World (Kutná Hora 16.-18.4.2008), sborník z konference. ČZU v Praze, Provozně ekonomická fakulta, 2008.
5. Prančl, K. (2001): Problematika regionálního rozvoje v České republice. In Veřejná správa 7/2001 (příloha). 6 s. ISSN 1213-6581.
6. Průmět strategických dokumentů do území Jihomoravského kraje. GaREP, Brno, 2003.
7. Strategie a Programy rozvoje jednotlivých krajů.
8. Strategie regionálního rozvoje ČR (2000, 2006).
9. Wokoun, R.; Mates, P. (2006): Management regionální politiky a reforma veřejné správy. Praha, Linde. 354 s. ISBN 80-7201-547-8.
10. Zákon č. 129/2000 Sb., o krajích (krajské zřízení), ve znění pozdějších předpisů.
11. Zákon č. 248/2000 Sb., o podpoře regionálního rozvoje, ve znění pozdějších předpisů.

INFORMACE O MONITORINGU MIKROREGIONŮ ČR A ON-LINE APLIKACI EVIDENCE MIKROREGIONŮ A JEJICH ROZVOJOVÝCH DOKUMENTŮ (IMR), ZVEŘEJNĚNÉ NA STRÁNKÁCH ÚÚR

INFORMATION ON THE MONITORING OF THE CZECH REPUBLIC'S MICROREGIONS AND ON THE ONLINE APPLICATION OF THE "REGISTRATION OF MICROREGIONS AND THEIR DEVELOPMENT DOCUMENTS (IMR)", PUBLISHED ON THE WEB SITES OF THE INSTITUTE OF SPATIAL DEVELOPMENT

RNDR. VLADIMÍRA LABOUNKOVÁ

Ústav územního rozvoje
Jakubské nám. 3, 601 00 Brno, ČR
e-mail: labounkova@uur.cz

Anotace

Článek se věnuje monitoringu zdola vznikajících mikroregionů, který je prováděn Ústavem územního rozvoje v Brně již od roku 2000. Tento monitoring v průběhu let měnil svoji podobu, a to jak v metodice a způsobu zjišťování vstupních dat, tak i při jejich prezentaci. Cílem příspěvku je především však podat informaci o on-line aplikaci Evidence mikroregionů a jejich rozvojových dokumentů (iMR), zveřejněné na stránkách ÚÚR, a způsobu aktualizace údajů v této databázi mikroregionů na území celé České republiky.

Annotation

The paper deals with the monitoring of microregions arising from the bottom up, which has been carried out since the year 2000. Over the years, the form of this monitoring has changed in the methodology and applied method of input data detection as well as in their presentation. The aim of this report is, above all, to acquaint with the online application of the Registration of microregions and their development documents (iMR) published on the ÚÚR web sites and with the method of updating the data within this database of microregions on the whole territory of the Czech Republic.

Klíčová slova

mikroregion, monitoring, dobrovolný svazek obcí, databáze, on-line aplikace, informační systém, registr GIS, pasport, geoaplikace

Key words

microregion, monitoring, voluntary union of municipalities, database, on-line application, information system, GIS register, passport, GeoApplication

Ústav územního rozvoje (ÚÚR) v souladu se statutem organizace a na základě pověření Ministerstva pro místní rozvoj monitoruje od roku 2000 na území ČR zdola vznikající mikroregiony jejich fungování a připravenost a aktuálnost jejich strategických rozvojových dokumentů. Agenda průběžného sledování mikroregionů a jejich rozvojových dokumentů je součástí celostátního úkolu.

Terminologická poznámka: Pokud je užíván výraz „mikroregion“ bez dalšího určení, je tím míněn dobrovolný svazek obcí DSO dle § 49 zákona č.128/2000 Sb., o obcích se širším než jednoúčelovým zaměřením, případně zájmové sdružení právnických osob dle § 20f až §20j Občanského zákoníku.

Monitoring mikroregionů na ÚÚR byl v počátcích v letech 2000-2002 prováděn prostřednictvím dotazníkového šetření na referáty regionálního rozvoje okresních úřadů a vyhodnocován v podobě grafů za celou republiku i za jednotlivé kraje.

Cílem šetření bylo získat údaje o geografickém vymezení mikroregionů, základní identifikační údaje o mikroregionech, informace o jejich vzniku, rozvojových dokumentech, zpracovateli těchto dokumentů, zahraničních kontaktech a jiné doplňující údaje. Prověřován byl rovněž vztah územního vymezení mikroregionu, správního obvodu příslušné pověřené obce a správního obvodu obce s rozšířenou působností.

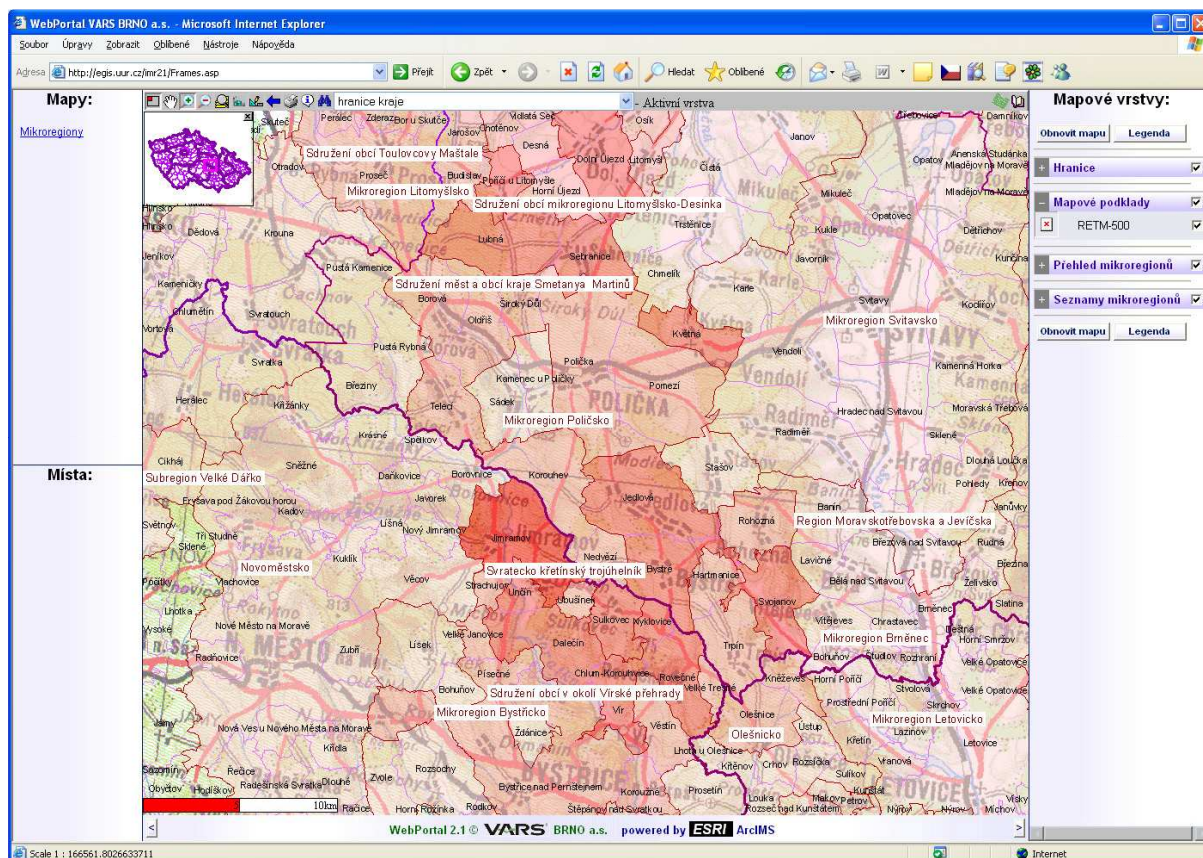
V letech 2003-2004 probíhal sběr dat o mikroregionech rovněž formou dotazníkového šetření, avšak prostřednictvím referátů regionálního rozvoje krajů. Podařilo se tak navázat spolupráci se všemi kraji.

Údaje získané v dotazníkovém šetření byly za roky 2002-2004 zpracovány a vyhodnoceny za celou ČR formou tematicky zaměřených kartogramů. Kartografické výstupy za rok 2003-2005 a přehled mikroregionů v roce 2002 je možné si prohlédnout na www stránkách Ústavu územního rozvoje v Brně na adrese <http://www.uur.cz/default.asp?ID=1665>.

V roce 2005 Ústav územního rozvoje poprvé neprováděl dotazníkové šetření prostřednictvím krajů, ale oslovil dotazníky přímo jednotlivé mikroregiony. Účelem bylo navázání přímého kontaktu s jednotlivými mikroregiony. Velké množství mikroregionů se aktivně zapojilo do spolupráce při vytváření databáze mikroregionů ČR. Dotazníky bylo osloveno více než 500 mikroregionů. Návratnost byla různá podle krajů. Zatímco v některých krajích byla téměř sto procentní, jinde se pohybovala kolem 70%. Dotazníkové šetření, prováděné přímo na mikroregiony v roce 2005 lze považovat za úspěšné. Podařilo se získat a zpracovat dostatečné množství podkladových dat o mikroregionech, potřebných pro vytvoření databáze mikroregionů ČR, jako podkladu pro zpracování on-line evidence mikroregionů ČR.

On-line systém evidence mikroregionů a jejich rozvojových dokumentů-monitoring mikroregionů a jejich rozvojových dokumentů iMR

V roce 2006 byl založen informační systém / registr GIS mikroregionů ČR včetně grafiky a jeho webová aplikace *Monitoring mikroregionů* vč. mapové prezentace byla zveřejněna na www stránkách ÚÚR

V této databázi lze získat informace o umístění mikroregionu, příslušnosti do kraje, okresu a ORP. V pasportu každého mikroregionu je možné získat geografické vymezení mikroregionů, základní identifikační informace o mikroregionech, jejich rozvojových dokumentech, zahraničních kontaktech a další doplňující informace. U každého mikroregionu je rovněž připojen odkaz na www stránky mikroregionu (pokud existují), kde lze získat další podrobné informace o mikroregionech.

V roce 2006 se zásadně změnil rovněž systém aktualizace údajů o mikroregionech. Údaje v databázi mikroregionů jsou od roku 2006 on-line aktualizovány prostřednictvím webových aplikací pověřenými pracovníky mikroregionů. Zástupce každého mikroregionu má přístup do pasportu příslušného mikroregionu a uvedené údaje má možnost při nastalé změně sám aktualizovat. Všechny mikroregiony ČR byly osloveny s prosbou o průběžnou aktualizaci dat a byla jim poskytnuta metodická instrukce.

V případě neaktivního přístupu mikroregionů aktualizuje databázi podle možností přímo zástupce ÚÚR.

Ústav územního rozvoje zajišťuje tedy od roku 2006 pro Ministerstvo pro místní rozvoj vývoj a provoz on-line aplikace Evidence mikroregionů a jejich rozvojových dokumentů (iMR) na internetu, archivuje centrální databázi, zajišťující veškeré funkce, které jsou potřebné pro sběr, třídění, import a export dat.

Na úvodní stránku systému lze přistoupit dvojím způsobem:

1. z www stránek ÚÚR <http://www.uur.cz/> kliknutím na položku **ÚZEMNÍ ROZVOJ** v prvním řádku menu, pak na položku **REGIONÁLNÍ POLITIKA** ve druhém řádku menu

- a na položku **MIKROREGIONY** ve třetím řádku menu; poté se zobrazí **SYSTÉM iMR** zvýrazněný v levém sloupcovém menu;
2. přímým zadáním adresy <http://www.uur.cz/iMR/imr.asp>

The screenshot shows the iMR web application interface. The header includes the iMR logo and the UUR logo. The main content area is divided into three columns:

- Seznam krajů:** A list of regions including Hlavní město Praha, Jihočeský, Jihomoravský, Karlovarský, Královéhradecký, Liberecký, Moravskoslezský, Olomoucký, Pardubický, Plzeňský, Středočeský, Ústecký, Vysočina, and Zlínský. Below the list are buttons for 'Zobraz okresy' and 'Zobraz ORP'.
- Pasport kraje:** A table showing details for 'Hlavní město Praha', including 'Název', 'Kód' (11), and 'NUTS3' (CZ011).
- Seznam úloh:** A section titled 'Hledání' (Search).

At the bottom of the page, there is a search bar for 'Název mikroregionu', navigation links for 'Pasport', 'WWW', 'FAQ', and 'Napište nám', and a copyright notice: '(c) Ústav územního rozvoje, 2006'.

 Ministerstvo pro místní rozvoj

Aplikace iMR pracuje ve dvou základních režimech:

- **prohlížecím**, který je určen pro veřejnost a základní práci,
- **editačním**, který umožňuje pověřeným pracovníkům vkládat data, provádět jejich opravy, aktualizaci a další potřebné operace.

Režim prohlížení je přístupný všem uživatelům Internetu, zatímco režim editace je určen vymezenému okruhu uživatelů, kteří disponují přístupovými oprávněními.

System v režimu prohlížení

Po vstupu do systému se zobrazí *Seznam krajů*, *Pasport kraje*, *Seznam úloh* a *Seznam mikroregionů* za vyznačený kraj. Po kliknutí na zvolený kraj ze *Seznamu krajů* se zobrazí *Seznam mikroregionů příslušných k tomuto kraji*. V *Seznamu krajů* lze rovněž vybrat požadovaný kraj a zobrazit okresy a příslušné mikroregiony podle okresů. Totéž lze provést rovněž pro jednotlivé ORP.

Po kliknutí na zvolenou obec ze *Seznamu obcí* se zobrazí *Seznam mikroregionů příslušných k této obci*.

Hledání mikroregionu lze v systému provádět dvěma způsoby

- **podle obce** - Zobrazí se hledaná obec s bližší specifikací okresu a obce s rozšířenou působností do jejichž správního území náleží. Vyhledaná obec bude zároveň vyznačena v *Seznamu obcí* a zobrazen *Seznam mikroregionů*, do nichž obec náleží.

- podle názvu mikroregionu
Zobrazí se hledaná obec s bližší specifikací okresu a obce s rozšířenou působností do jejichž správního území náleží.

Zobrazení Pasportu vybraného mikroregionu

Pro zvolený kraj ze seznamu krajů se zobrazí seznam mikroregionů příslušných k tomuto kraji. Pro kterýkoliv vybraný mikroregion je poté možno zobrazit zpracovaný pasport mikroregionu.

Pasport	
Rodné číslo záznamu	
Oficiální název mikroregionu	
Zkrácený název mikroregionu	
Rok vzniku mikroregionu	
Datum vzniku mikroregionu	
Datum transformace mikroregionu	
Zastupující obec	
Adresa sídla MR	
Adresa sídla MR - nový formát	
E-mail	
WWW	
Kontaktní osoba	
Telefon	
Právní forma	
Předmět činnosti	
Jiný předmět	
Strategický rozvojový dokument -SRD	
Název SRD	
Dokončení SRD	
Návrhové období SRD	
Zpracovatel SRD	
Mezinárodní partner	
Forma mezinárodních kontaktů	
Zahraniční partner sousedí s mikroregionem	
Jméno zahraničního partnera	
Seznam obcí	
Dotčené ORP	
Dotčené okresy	
Dotčené kraje	

Za vyplněné informace odpovídají příslušné Mikroregiony.
Data mají pouze informativní charakter. Pokud se domníváte, že výpis obsahuje chyby, obraťte se, prosím, na Kontaktní osobu mikroregionu pověřeného editací dat.

V seznamu mikroregionů lze u vybraného mikroregionu po kliknutí na tlačítko **WWW** zobrazit rovněž například webovou stránku mikroregionu, pokud existuje.

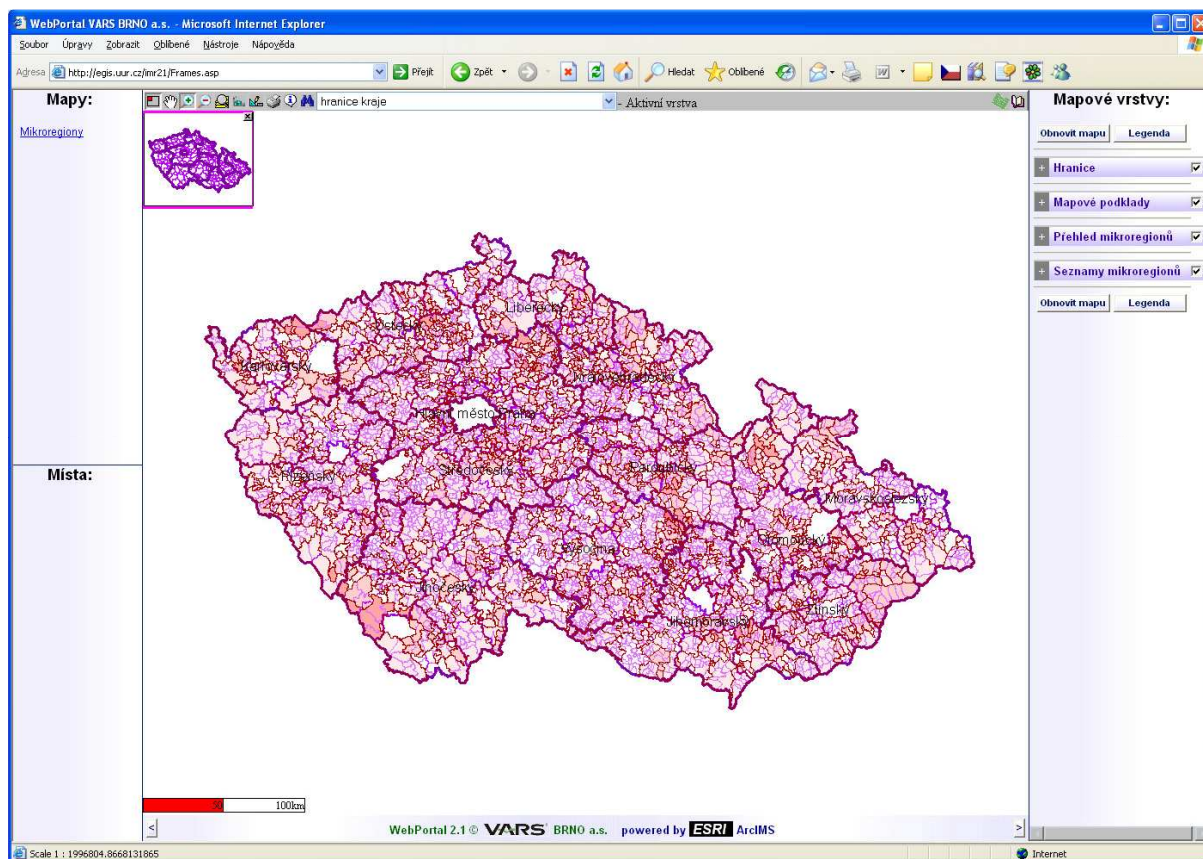
System v režimu editace

Režim editace umožňuje editaci databáze a provádění oprav a aktualizací a vkládání nových záznamů a mikroregionů a rovněž vymazání oprávněnými uživateli. Oprávněnými uživateli

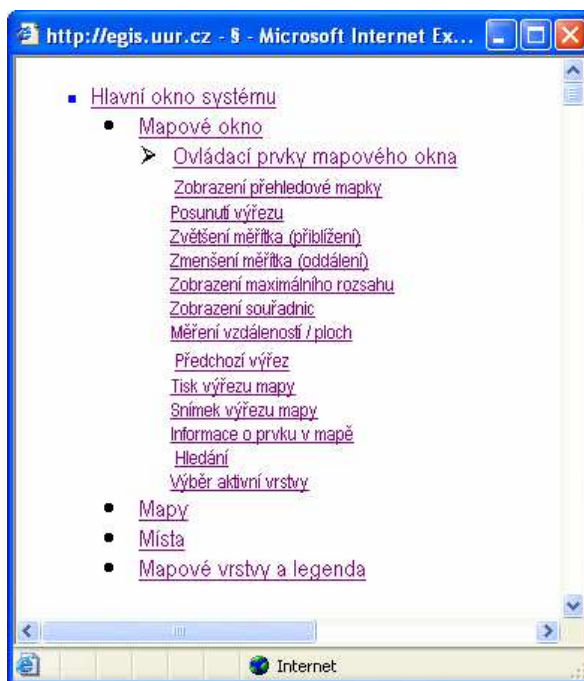
jsou pověřeni pracovníci jednotlivých mikroregionů. Přístupová práva k editaci oprávněným uživatelům přiděluje Ústav územního rozvoje. Zástupci mikroregionů mají v režimu editace přístup do příslušného pasportu a uvedené údaje mají možnost při nastalé změně aktualizovat.

Geoaplikace

Kliknutí na odkaz iMR umožňuje vstup do geoaplikace. Mapa mikroregionů zobrazuje hranice a popis mikroregionů. Sytostí barvy je znázorněn počet mikroregionů, do kterých každá obec náleží.

Web portál má svůj vlastní návod na pravém horním okraji lišty (symbol knihy).

Výše uvedené seznámení s on-line systémem evidence a monitoringu mikroregionů a jejich rozvojových dokumentů – iMR a jeho geoplakacemi je pouze informativní a neobsahuje všechny funkce tohoto systému evidence a jeho možnosti.

Provádění monitoringu mikroregionů ČR v takovém rozsahu by nebylo možné bez aktivní spolupráce jednotlivých krajských úřadů, ale je závislé zejména na spolupráci a aktivním přístupu jednotlivých mikroregionů, kterých je v současné době monitorováno cca. 550. Zejména na jejich ochotě aktualizovat data za svoje území, závisí aktuálnost celé databáze.

Z dlouhodobě prováděného monitoringu mikroregionů vyplývají tyto základní obecné poznatky

- Převážná většina evidovaných mikroregionů má právní formu svazku obcí (dle § 49 zákona č.128/2000 Sb. o obcích). Evidována jsou však i zájmová sdružení právnických osob (dle § 20f až §20j Občanského zákoníku).
- Předmět činnosti mikroregionu je většinou v souladu se zákonem č.128/2000 Sb. o obcích. Převážná většina mikroregionů vykazuje předmět své činnosti v plném rozsahu výše uvedeného zákona.
- Do mikroregionů je zapojen stále vyšší počet obcí a pokrytí mikroregiony v rámci ČR zaujímá stále větší plochu.
- Stále dochází k překryvům jednotlivých mikroregionů, mnohdy vícečetným.
- Vysoké procento mikroregionů v současné době disponuje zpracovaným aktuálním rozvojovým dokumentem pro svoje území, nebo takový dokument pořizuje.

U komplexně zaměřených mikroregionů se počet mikroregionů s pořízeným SRD blíží téměř 100%. Potřeba zpracování strategického rozvojového dokumentu na vyšší úrovni konkretizace, které odpovídá nižší územní jednotka, než je kraj vede tedy v souvislosti se vznikem mikroregionů k téměř plošnému pořizování rozvojových dokumentů na úrovni mikroregionů.

- Nejčastějším zpracovatelem rozvojových dokumentů mikroregionů zůstává odborná firma. Na druhém místě mezi zpracovateli je rozvojová agentura. Nárůst byl zaznamenán u fyzické osoby jako zpracovatele.

- Pohyb evidovaný při vzniku a zániku mikroregionů v jednotlivých letech a změny územního vymezení jsou stále zaznamenávány, jejich četnost však pomalu slábne.
- Rozvojové dokumenty mikroregionů jsou vesměs v souladu s rozvojovými dokumenty vyššího stupně, tedy krajskými.
- Na většinu rozvojových dokumentů mikroregionů navazují konkrétní projekty.

Zapojení obcí do mikroregionů v letech 2003-2006

Rok	Počet obcí celkem	Obce v mikroregionech		Obce mimo mikroregiony		Počet mikroregionů
		absol.	%	absol.	%	absol.
2003	6249	4625	74,01	1624	25,99	491
2004	6249	4685	74,97	1564	25,03	505
2005	6248	5280	84,51	968	15,49	533
2006	6249	5486	87,79	763	12,21	551

Vedle rámcového monitoringu mikroregionů za celou ČR se věnuje Ústav územního rozvoje podrobně monitoringu a vyhodnocování mikroregionů Jihomoravského kraje. Bylo zpracováno například Hodnocení ekonomické úrovně mikroregionů Jihomoravského kraje, podklad pro Katalog mikroregionů JM kraje, Hodnocení vývoje mikroregionů v letech 2002-2005, Vymezení a hodnocení středisek průmyslu a služeb v Jihomoravském kraji, jejich vztah k mikroregionům, Zhodnocení přirozené soudržnosti současně existujících mikroregionů s důrazem na vyhodnocení nodálních mikroregionů s přirozenou spádovostí a další výstupy. Některé vybrané materiály lze nalézt v plném znění na stránkách Ústavu územního rozvoje v Brně <http://www.uur.cz/default.asp?ID=1665>.

ROLE INTEGROVANÉHO DOPRAVNÍHO SYSTÉMU V POLYCENTRICKÝCH REGIONECH¹

THE ROLE OF INTEGRATED TRANSPORTATION SYSTEMS IN POLYCENTRIC URBAN REGIONS

MGR. TOMÁŠ BORUTA

*Ostravská univerzita v Ostravě, Přírodovědecká fakulta,
Katedra sociální geografie
a regionálního rozvoje
Chittussiho 10, 710 00 Ostrava - Slezská Ostrava, ČR
e-mail: tomas.boruta@osu.cz*

Anotace

Příspěvek se zabývá vznikem a obecnými principy fungování integrovaných dopravních systémů veřejné dopravy v urbanizovaných oblastech s ohledem na specifický typ tzv. polycentrických regionů. Města v polycentrických regionech jsou propojena sítí přímých a nepřímých vazeb a vztahů, přičemž nejvýznamnější vztahy jsou zpravidla socioekonomické povahy. Určitým subtypem polycentrického regionu jsou staré průmyslové regiony, v nichž existují historicky jinak vzniklé dopravní sítě ve vazbě na masivní proces industrializace a z něj vyplývající orientaci na těžký průmysl. Lze předpokládat, že integrované dopravní systémy v takovém regionu mají pozitivní roli při zvyšování konkurenceschopnosti regionu v případě, že dokáží reagovat na změněnou dopravní poptávku v souvislosti s procesem restrukturalizace.

Annotation

The paper discusses the formation and general principles of operating the public transport integrated systems in urbanized areas, with respect to the specific type of so-called polycentric urban regions. In polycentric urban regions, cities are interconnected by a network of direct and indirect relations and links; the socio-economic relations being usually the most prominent. Old industrial regions are a specific sub-type of polycentric urban regions. In these regions, the history of the transport network development is specific due to its relation to the process of massive industrialization and consequential orientation on the heavy industry. It can be assumed that integrated transport systems in such region play a positive role in increasing the region's competitiveness in case that they manage to react to the changing transport demand connected with the process of restructuring.

Klíčová slova

integrovaný dopravní systém, polycentrický region, starý průmyslový region

Key words

integrated transportation systém, polycentric urban region, old industrial region

¹ Tento příspěvek vznikl v rámci projektu Ministerstva pro místní rozvoj WD-61-07-1 „Role měkkých lokalizačních faktorů v eliminaci regionálních disparit ve strukturálně postižených regionech Ostravska a Ústecka“.

Úvod

Zkušenosti se zemí západní Evropy ukazují, že zavádění integrovaných systémů podporujících obsluhu urbanizovaných území hromadnou dopravou vede k zastavení negativního trendu zvyšujícího se podílu individuální automobilové dopravy v díle přepravní práce v městských regionech.

Integrace dopravních systémů je proto dnes nezbytným krokem ke zvyšování kvality veřejné dopravy na lokální a zejména regionální úrovni a jejím cílem je nabídka plnohodnotné a konkurenceschopné alternativy k mobilitě založené na automobilové přepravě. Nelze přitom opomenout ani environmentální aspekty, neboť dobře organizovanou hromadnou dopravu v hustě zalidněných oblastech lze považovat za nejekologičtější variantu mobility (White, 2002), a současně pozitivní ekonomické efekty spojené s fungováním těchto systémů. Zavádění a optimalizace integrovaných dopravních systémů veřejné dopravy je regionálně diferencovaný proces, související se specifickou prostorovou strukturou daných území, jako např. polycentrických regionů.

Integrovaný dopravní systém veřejné dopravy

Integrované dopravní systémy (IDS) veřejné dopravy vznikaly ve velkých aglomeracích zejména v německy mluvících zemích (první IDS vznikl v Hamburku v roce 1965)² a jejich zavádění souviselo se suburbanizačním procesem probíhajícím v západní Evropě. Masivní nárůst automobilismu a rozvoj příměstských zón poblíž hlavních komunikačních tahů přinesl enormní zatížení dopravního systému města (Ouředníček, 2002), kdy se jeho centrální oblast s převažující nabídkou pracovních příležitostí stala obtížněji dostupná díky kongescím a nízké propustnosti silniční sítě – kvalitní veřejná doprava a její preference v prostoru vůči IAD se tak stala nutnou podmínkou pro socioekonomický rozvoj celého území, přestože postupné dekoncentrační tendence v rámci metropolitních oblastí (Marcusen, 2007) snížily relativně tento tlak na vnitřní město.

Rostoucí počet cest na rozhraní město/zázemí, růst významu tangenciálních vazeb (viz níže) ve městě samotném a nakonec i rozsáhlá funkční a strukturální přeměna některých regionů vedla ke změně přepravních proudů a vyvolala tlak na koordinaci regionální veřejné dopravy.

Integrovaný dopravní systém propojuje všechny dostupné druhy hromadné dopravy do jednoho celku (Jareš, 2007b), zároveň ale jeho implementace v území vyžaduje koordinovanou politiku také v oblasti city-logistiky, zklidňování dopravy, případně zpoplatňování individuální automobilové dopravy ve městech. Nutná je také jeho integrace s individuální dopravou, např. vytvořením systému Park and Ride, Bike and Ride apod. Funkční IDS přináší zákazníkům jednotný tarif a smluvní přepravní podmínky, společné jízdní doklady a koordinovaný jízdní řád, odpovídající kvalitu dopravních informací a jasnou strukturu přestupních terminálů (Boruta, 2007). Z hlediska provozovatelů sice přináší IDS nutnost podřídit se racionalitě organizace systému a komplikovanější ekonomické přístupy (Martínek, 2006), na druhé straně mají dopravci smluvně zajištěnou stabilní účast na dopravním trhu (nejlépe dlouhodobě) a garantování operacionality dopravní obslužnosti v území – v IDS jsou eliminovány souběžně provozované linky a je tak zajištěna efektivnost systému (více viz Vančura, 2006).

² IDS v Mnichově a Stuttgartu vznikly v 70. letech, v Porúří v roce 1980, ostatní až začátkem 90. let (Curych, Karlsruhe).

Předpokladem pro funkční IDS je existence pátečního systému, zpravidla postaveného na ekologicky šetrné kolejové dopravě, silného koordinátora jakožto základní podmínky pro institucionalizaci konceptu IDS, a vhodně zvoleném způsobu prostorové organizace IDS.

Páteční síť je tvořena příměstskou železnicí a kolejovou dopravou ve městě, přičemž v mnoha evropských městech byly budovány *mezisystémy* vhodné jak pro dopravu v intravilánech měst, tak pro dopravu na delší vzdálenosti v regionu (Jareš, 2007b). Příkladem jsou rychlodrážní tramvaje, známé jako S-bahn, nebo koncept vlakotramvajů, používajících infrastrukturu železniční a tramvajovou³. Předpokladem pro vznik těchto *mezisystémů* byly zejména příhodné podmínky ve smyslu neexistence sítě z důvodu rušení např. kolejové dopravy ve městech západní Evropy v padesátých letech 20. století, kdy všechny plánovací mechanismy směřovaly k podpoře automobilismu; dalším předpokladem pak bylo dostatečné zajištění zdrojů na rozvoj této infrastruktury. Městská tramvajová síť obsluhuje především radiální a diametrální přepravní směry a většinou je dominantním subsystémem městské hromadné dopravy (společně s podzemní dráhou ve velkých městech). Při průkazném růstu intenzity automobilové dopravy (Sýkora, 2003) je nutné podporovat dopravní segregaci tramvajové dopravy tak, aby byla garantována její rychlost, kvalita a bezpečnost. Kontinuální rozvoj tramvajové sítě v socialistických státech pak dnes paradoxně zhoršuje možnosti jejich přeměny na rychlejší a konkurenceschopnější způsob dopravy, vyhovující změně dopravního chování obyvatel.

Železniční síť je dominantním systémem IDS, má největší kapacitní možnosti, propojení s dálkovou osobní veřejnou dopravou a její zastávky vytvářejí nejdůležitější přestupní uzly v systému, tzv. multimodální terminály.

Doplňkovou síť IDS tvoří ostatní druhy dopravy (autobusová, trolejbusová, cyklistická, lodní atp.). Základní úlohou příměstské autobusové dopravy je napájení páteční sítě, v rámci měst se pak pomocí ní zajišťují vnitroobvodové a zejména tangenciální vazby, jejichž význam v souvislosti s rozvojem okrajových částí velkých měst stoupá (Buruta, 2007).

Koordinátor IDS je specializovaný subjekt zabývající se organizací IDS, dopravním plánováním a poskytováním informací směrem k zákazníkovi a provozovatelům systému. V podmínkách České republiky jsou to většinou orgány samosprávy, které „přenesou“ odpovědnost za zajištění základní a další dopravní obslužnosti území na koordinátora. Díky nutnému administrativnímu pozadí vzniku koordinátora je tak rozvoj IDS z velké části politickou záležitostí. Prostorové uspořádání regionu ovlivňuje důležitost politické podpory, kdy ustanovení IDS v čistě monocentrickém modelu osídlení závisí v převážné míře na schopnosti vysvětlit municipalitám v zázemí funkčního jádra (koncentrace ekonomických, řídicích a volnočasových funkcí) výhody takové organizace veřejné dopravy; v případě polycentrických regionů pak závisí na míře a typech socioekonomických vztahů a vazeb mezi jednotlivými regionálními centry a také na schopnosti multilaterálního konsensu mezi (v ideálním polycentrickém regionu, viz níže) nejvýznamnějšími reprezentanty regionálních center.

Způsob prostorové organizace IDS je determinován technickými možnostmi systému, poptávce po dopravních službách a zejména strukturou osídlení a vzájemnými funkčními vazbami v regionu. Z provozně-technického hlediska je území obsluhováno buď tzv. liniovou

³ V České republice je možné o S-bahn mluvit v souvislosti s novou tramvajovou tratí v Praze, vedoucí ze Smíchova na Barrandov, do určité míry je S-bahn také ostravský úsek, souběžný s ulicí Místeckou, a spojující největší sídelní celek Ostravy (Ostrava-Jih) s centrem města.

či planiovou obslužností (Vančura, 2006). Liniová obsluha zajišťuje přepravní vztahy v liniích, v případě monocentrických regionů vedou tyto linie radiálně směrem do centra jádrového města (klasickým případem je v tomto případě v České republice Brno nebo Praha). Je-li uspořádání sídel spíše polycentrického charakteru, uplatňuje se tzv. planiová obslužnost (nikoli pouze kolem radiál), která je důsledkem složitého prostorového sídelního uspořádání.

Důležitým institucionálním aspektem je tzv. cílový stav územní expanze IDS, tzn. jaká má být finální podoba sítě integrovaného systému v daném regionu/území a jak bude tato síť diferencována. Při návrhu tzv. cílového stavu sítě je zohledňováno buďto funkční, nebo administrativní hledisko. Funkční hledisko zohledňuje např. míru každodenní dojížděky za prací a vzděláním, tedy sílu gravitačních vazeb regionálního centra (center) vzhledem ke svému zázemí, nicméně vzhledem k růstu významu mimopracovní prostorové mobility je dnes nutné zahrnout v kontextu veřejné dopravy i další funkční vazby v regionu (příměstská a víkendová rekreace apod.). Pro zřizovatele je praktičtější hledisko administrativní, kdy hranice území spadajícího pod výkon samosprávy zřizovatele IDS je také mezní hranicí prostorové expanze sítě. V podmínkách České republiky je často zřizovatelem IDS kraj, proto koncepce již existujících IDS počítají s územní expanzí v rámci krajů, což přináší organizační výhody při alokaci finančních prostředků jak na zajištění základní a další dopravní obslužnosti ze strany obcí, tak také při racionálním financování tzv. prokazatelné ztráty, jež vzniká jednotlivým operátorům provozováním linek. Výjimku tvoří sídelní systémy, kde funkční vymezení natolik determinuje dopravní systém, že administrativní přístup k prostorovému vymezení lze považovat za neefektivní – jako v případě integrovaného systému VYDIS, který působí na území Pardubického a Královéhradeckého kraje a propojuje zejména aglomerace těchto krajských měst.

Polycentrický region

Polycentrický region lze zjednodušeně popsat jako území s několika městskými centry (uzly, nódy), jež jsou propojeny sítí přímých a nepřímých vazeb a vztahů, přičemž nejvýznamnější vztahy jsou zpravidla socioekonomické povahy (resp. ekonomické; Parr, J.B.; Kloosterman, Musterd, 2001), což problematizuje jednoduché chápání polycentrality jakožto topologické charakteristiky, podle níž lze určit dva extrémní, modelové typy regionů – monocentrický a polycentrický. Jak uvádí Kloosterman a Musterd (2001), při vymezení polycentrického regionu závisí na hierarchické úrovni a také na paradigmatech, v jejichž rámci problém jednotliví autoři interpretují (urbanisté, geografové, ekonomové). Polycentralita na makroúrovni je vnímána v kontextu kontinentálním (evropském) a jejím cílem je podpora rozvoje území ve smyslu zvyšování celoevropské koheze v rámci koncepce European Spatial Development Perspective (ESDP, Faludi, 2005). Na mezoúrovni je pak vnímán na úrovni národní (viz částečně Blotevogel, 2001) či meziregionální a mikroúroveň je chápána jako regionální (ESPON, 2003), přestože polycentralita je studována také v rámci intraurbánních vztahů v samotných městech (změna jejich monocentrické funkce nebo přímo vznik polycentrického modelu města v kontextu procesu industrializace např. montánních regionů).

Současné diskuse v západní Evropě zkoumající prostorovou polycentralitu se do značné míry zabírají zejména silně prorůstovými regiony v oblasti tzv. evropského banánu, přičemž důraz je kladen na výzkum základních indikátorů, podle nichž je možno identifikovat PUR. Vzhledem k pluralismu geografie však není dosaženo konsensu ani v metodologických otázkách, ani v obecně přijatelných hlavních znacích PUR, ačkoliv se tento koncept stal integrální součástí politiky ekonomické a sociální soudržnosti Evropské unie.

Postupná přeměna monocentrických měst na polycentrické, prostorová expanze měst podél hlavních komunikací a v okolí křížení dopravních os, snížení důležitosti lokalizace některých ekonomických aktivit v samotném centru města, změna životního stylu obyvatel, silné suburbanizační tendence v 70. letech a technický pokrok v dopravě měly za následek mentální i fyzické sblížení měst; následný konkurenční boj těchto měst vyústil v jejich postupnou specializaci a prohloubil vztahy závislosti (Kloosterman a Musterd, 2001) – z několika jádrových měst (monocentrických) tak vznikl kvalitativně vyšší celek, polycentrický region (polycentric urban region – PUR). Laan (1998) v této souvislosti poukazuje na posun od vertikální, hierarchické urbánní struktury k horizontální.

Kloosterman a Musterd (2001) identifikují 4 dimenze konceptu PUR:

1. Fyzický prostor

- Dojíždka za prací se uskutečňuje pomocí lineárních či okružních, méně pak radiálních vazeb, chybí struktura hub-and-spoke typická pro monocentrické regiony; veřejná doprava je rozvinutá v samotných městech, zatímco dopravní vazby v rámci regionu jsou zajištěny zejména díky kvalitním silničním komunikacím (a tedy automobilismu).
- Neexistuje tzv. monocentrický gradient hustoty zalidnění (nezvyšuje se hustota zalidnění směrem k jádru regionu, případně k centru města, s výjimkou některých vztahů město-suburbie).

2. Politický prostor

- Jak již bylo zmíněno výše v souvislosti s IDS, právě různorodost veřejných i privátních zájmů je největším problémem při využívání synergických efektů plynoucích z případné existence PUR. Nutností je integrované plánování založené na participaci, případně pluralitě všech dotčených aktérů.

3. Funkční vazby

- Jedná se o vazby především ekonomické povahy, kdy prostorová koncentrace a využívání aglomeračních výhod v regionu přispívají ke geografické diferenciaci a specializaci trhů práce ve městech lokalizovaných v PUR; Kloosterman k tomu podotýká, že ačkoliv je například Porúří z hlediska první dimenze typicky polycentrické, neexistence silných vazeb této povahy mezi jednotlivými městy a struktura ekonomiky orientovaná na staré obory do značné míry oslabuje polycentralitu Porúří z hlediska funkčních vazeb. Laan (1998), podle jehož názoru splňují kritéria polycentrality jak např. Randstadt, tak i již zmiňované Porúří, doplňuje, že se pouze liší míra polycentrality, která je z velké části určována právě vazbami ekonomické povahy.

4. Identita regionu PUR

- Je mnohem složitější ji konstruovat při procesu vzniku nových PUR z měst s vlastním historickým vývojem (každé má své lokální symboly – média, architekturu, sportovní kluby – díky nimž přetrvává mentální představa monocentrismu).

Základní znaky, které by měly vykazovat PUR, jsou podle Kloostermana a Musterda tyto:

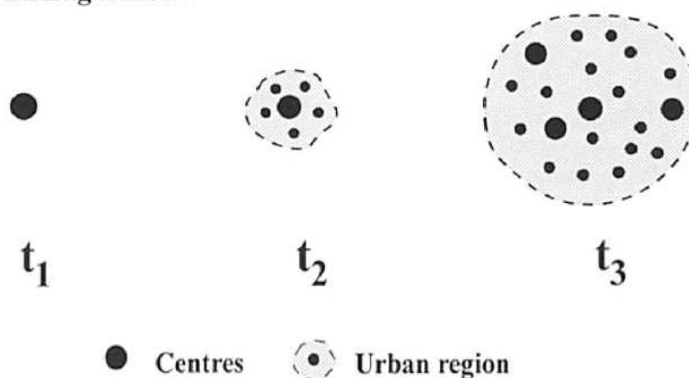
- Mnoho historicky odlišných měst.
- Neexistuje město-hegemon (ačkoliv může být populačně největší, není výrazná jeho ekonomická, politická a kulturní moc).

- Několik velkých měst, které nejsou vzhledem k celkové ekonomické důležitosti výrazně odlišné, společně s velkým počtem malých měst.
- Města tvořící vlastní polycentralitu PUR jsou lokalizovány v určité, často dojížděkovým časem definované geografické blízkosti; a tvoří specifický region v rámci státu.
- Každé město má nezávislou samosprávu.

Podobné znaky tzv. ideálních PUR vymezuje A.G.Champion (2001), přičemž opět zdůrazňuje roli ekonomických vazeb a interakcí a také vznik PUR v centrifugálním procesu přeměny monocentrického města (viz obr. č. 1), který dokládá na příkladu rozmístění pracovních míst ve městě, potažmo městském regionu (kdy excentricky položené zóny mimo centrum města nabízejí v úhrnu více pracovních příležitostí než v samotném historickém centru).

Obrázek č. 1: Centrifugální proces přeměny

A. Centrifugal mode

Zdroj: upraveno dle Champion, 2001

Určitým subtypem konceptu polycentrického regionu jsou klasické staré průmyslové regiony, které se v současnosti vyznačují výraznými problémy s adaptací a přizpůsobením se na postfordistický výrobní režim (Rumpel, Slach, Koutský, 2008). Dopravní systém byl založen zejména na železniční a lodní dopravě, umožňující montánním podnikům přepravu hlavních výrobních surovin. Tyto závody vznikaly v místech lokalizace přírodních zdrojů a funkce rezidenční navazovala na tuto výrobní funkci, výsledkem byla rozvolněná sídelní struktura a promísení funkcí bydlení, výroby, služeb a volného času (tamtéž, 2008). To kladlo zvýšené nároky na dopravní systém veřejné dopravy (delší dojížděková vzdálenost, větší směrová heterogenita přepravních proudů, vyšší finanční náročnost provozu), zároveň ale existence velkých dominantních podniků zajišťovala stabilní charakter sítě a dostatečný objem veřejné přepravy.

Role IDS v polycentrickém regionu

Rozvoj IDS v polycentrických regionech závisí na úrovni evoluce a typu polycentrického regionu, v němž je veřejná hromadná doprava osob organizována. Prostorové rozmístění center, jejich populační velikost ovlivňující tzv. potenciální akcesibilitu (Rodrigue, 2006; Champion, 2001) a historický vývoj a současný stav ekonomických vazeb určuje funkci a možnosti využití integrovaného dopravního systému. Jiný typ dopravní poptávky mají PUR vzniknuvší z několika monocentrických, samostatně se vyvíjejících měst a jiný typ poptávky (ale také tvar dopravní sítě) mají historicky vzniklé PUR, zejména staré průmyslové regiony.

IDS v polycentrickém, starém průmyslovém regionu, využívá železnici historicky vzniklou pro jiné účely (především dominantních výrobních struktur). Přestože hustota dopravních cest

v území je vysoká a tratě jsou většinou zdvoukolejněny a elektrifikovány, největším problémem je lokalizace dopravních terminálů mimo místa dnešní intenzivní poptávky po dopravě. V případě relokalizace či vzniku nových dopravních terminálů (viz nově vzniklá zastávka Ostrava-centrum) pak může stávající železniční síť sloužit v polycentrickém regionu jako S-bahn a zvýraznit svou funkci jakožto páteřního systému hromadné dopravy i mezi městy. Vznikem nových dopravních bodů na páteřní síti by se však neměla snížit rychlost přepravy, naopak – investice do infrastruktury dopravní cesty a vozového parku (rychlost, efektivnost, komfort cestujících) by měly umožnit snížení dojížděkových časů, ono mentální i fyzické přiblížení měst, které umožní rozhýbat trh práce a větší flexibilizaci jednotlivých center v rámci PUR (viz základní znaky PUR výše). Dojížděka za prací a vzděláním je jedním ze stěžejních znaků polycentrických regionů, která se neodehrává jen mezi předměstími (zázemím) a centrem města, ale rovněž mezi dvěma a více městy. Zůstává otázkou, nakolik region splňuje výše zmiňované znaky polycentrality v případě, že dojížděka mezi těmito městy má výrazně jednosměrný charakter.

V procesu restrukturalizace je s ohledem na existenci páteřní sítě kolejové dopravy důležitý plánovací proces lokalizace nových produkčních a rezidenčních funkcí v regionu právě v blízkosti stávající železniční infrastruktury. Nová subcentra vznikající na zelené louce je tedy vhodné lokalizovat s ohledem na budoucí přepravní poptávku. Ještě výhodnější z hlediska dopravního systému ve starých průmyslových regionech je lokalizace těchto funkcí v prostoru průmyslových brownfields, kdy lze využít rovněž bývalou průmyslovou infrastrukturu (vlečky, posunovací dráhy napojené na páteřní síť železnice či městské kolejové dopravy). Liniové dopravní stavby, z hlediska hustoty dopravy nevyužitelné pro veřejnou dopravu, se pak doporučuje využít při podpoře nemotorové individuální mobility – přeměnou na cyklostezky (Kala, 2007).

V případě, že dochází k restrukturalizaci regionu skrze pouze částečnou likvidaci tradičních odvětví (Sucháček, 2005), je také důležité se koncentrovat na technické inovace zlepšující ekologické vlastnosti provozu dopravních prostředků obsluhujících doplňkovou městskou síť a případné meziměstské vazby.

Závěr

Doprava je jedním ze základních městotvorných prvků a proto je nutné vytvářet takové integrované dopravní systémy, které umožní udržitelný rozvoj měst a zajistí dobrou dostupnost příměstských oblastí a propojení mezi regionálními centry v polycentrických regionech. Funkční IDS v polycentrických regionech jsou podmínkou konkurenceschopné veřejné dopravy vůči IAD i samotné konkurenceschopnosti polycentrických regionů.

Literatura

1. Blotevogel. Die Metropolregionen in der Raumordnungspolitik Deutschlands - ein neues strategisches Raumbild? In: *Geographica Helvetica* 56, 2001, s. 157-168.
2. Boruta, T. Integrovaný dopravní systém jako faktor územního rozvoje. In *Zvyšování konkurenceschopnosti aneb Nové výzvy pro rozvoj regionů, států a mezinárodních trhů*. Ostrava. Ostrava : VŠB-TUO, 2007. s. 361-368.
3. ESPON. The role, specific situation and potentials of urban areas as nodes in a polycentric development. ESPON (European Spatial Planning Observation Network), 2003.
4. Faludi, A. Polycentric territorial cohesion policy. *The Town Planning Review*, 2005. 76 (1), s. 107-118.

5. Champion, A.G. A Changing Demographic Regime and Evolving Polycentric Urban Regions: Consequences for the Size, Composition and Distribution of City Populations. *Urban Studies*, r. 38, č. 4, 2001, s. 657-677.
6. Jareš, M. Integrované dopravní systémy - šance pro budoucnost. [online] cit. [2007-5-15]. <http://www.ids.zastavka.net/id-clanky/01-2007_mj.phtml>
7. Kala, J. Drážní stezky (greenways) na rušených železnicích. [online]. [cit. 2008-02-03]. <<http://www.cyklostrategie.cz/temata14.php>>.
8. Kloosterman, R., and Musterd, S. The Polycentric Urban Region: Towards a Research Agenda. *Urban Studies*, 2001, 28(4), 623–633.
9. Laan van der, Lambert. Changing Urban Systems: An Empirical Analysis at Two Spatial Levels. *Regional Studies*, 1998. 32 (3), s. 235-247.
10. Markusen, A. The Urban Core as Cultural Sticky Place. Project on Regional and Industrial Economics, Humphrey Institute of Public Affairs, s. 1-18, 2007.
11. Martínek, J. Intermodalita cestujících s důrazem na propojenost mezi veřejnou a nemotorovou dopravou. Periodická zpráva za rok 2005 projektu “Udržitelná doprava – šance pro budoucnost“. Brno: CDV, 2006. In Martínek, J. et al. 21 pilířů pro cyklistickou infrastrukturu. Brno: CDV, 2007. 72 s.
12. Ouředníček, M. Suburbanizace v kontextu urbanizačního procesu. In: Sýkora, L. (eds) Suburbanizace a její sociální, ekonomické a ekologické důsledky. Praha: Ústav pro ekopolitiku, 2002, s. 39-54.
13. Parr, J.B. Reinventing Regions? The Case of the Polycentric Urban Region. [online] cit. [2008-5-10] <<http://www.regional-studies-assoc.ac.uk/events/pisa03/parr.pdf>>
14. Rodrigue, J-P. The Geography of Transport Systems. 1 vyd. New York: TF-ROUTL, 2006. 284 s.
15. Rumpel, P., Slach, O., Koutský, J. Měkké faktory regionálního rozvoje. Ostrava: Repronis, 2008. 178 s.
16. Vančura, P. Podmínky využití liniové dopravní obslužnosti regionu – naplnění potenciálu páteřních železničních tratí. *Doprava – ekonomicko-technická revue*, č. 2, 2006, s. 31-33.
17. Sýkora, L. Suburbanizace a její společenské důsledky. *Sociologický časopis*, 2003, r.39, č. 2.
18. White, P. Public Transport. Spon Press, London, 2001.

REGIONÁLNÍ VYHODNOCENÍ EFEKTIVITY DOPRAVNÍHO SYSTÉMU ČESKÉ REPUBLIKY A JEHO PROSTOROVÝCH DOPADŮ

REGIONAL EVALUATION OF CZECH TRANSPORT SYSTEM EFFICIENCY AND ITS SPATIAL IMPACTS

MGR. STANISLAV KRAFT

MGR. MICHAL VANČURA, PH.D.

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích,

Pedagogická fakulta, Katedra geografie

Jeronýmova 10, 371 15 České Budějovice, ČR

Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta, Geografický Ústav,

Kotlářská 2, 611 37 Brno, ČR

e-mail: kraft@pf.jcu.cz , vancura@pf.jcu.cz

Klíčová slova

dopravní systém, časová dostupnost, regionální rozvoj, time-space mapy

Key words

transport system, time accessibility, regional development, time-space maps

1. Úvod

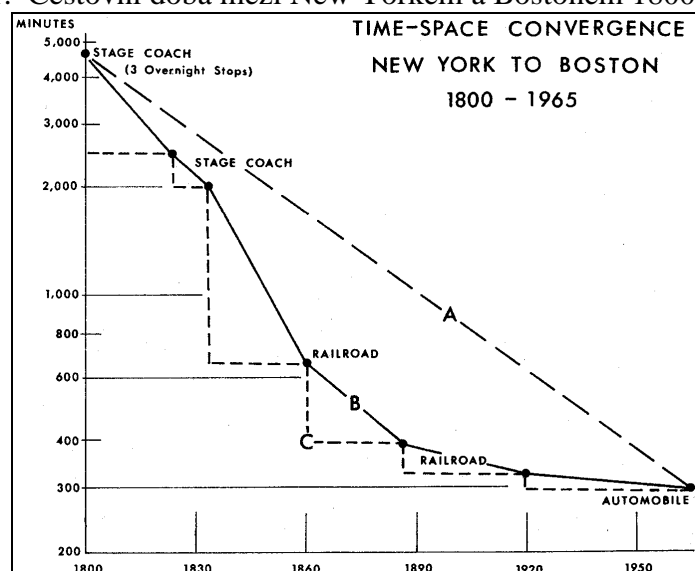
Možnosti rozvoje jednotlivých regionů jsou výrazně determinovány jejich postavením v dopravním systému (síti). Výhodná dopravní poloha určitého regionu může přispívat k jeho rozvoji, zatímco periferní poloha může být z tohoto hlediska problematická. Přestože došlo všeobecně k poklesu významu dopravních faktorů (zejména dopravních nákladů), doprava stále platí za jeden z velmi významných lokalizačních faktorů v regionálním rozvoji (viz např. Víturka a kol., 2003; Vančura 2007).

Doprava svým působením umožňuje překonání bariéry prostoru (Rodrigue et al., 2006). Nerovnoměrné rozmístění dopravní infrastruktury však přispívá ke vzniku relativních nerovnoměrností v prostorové struktuře dopravního systému a tím i jeho efektivity. Budování kvalitní dopravní infrastruktury (dálnice, železniční koridory) přispívá ke vzniku relativních nerovnoměrností v postavení jednotlivých regionů v dopravním systému. Regiony napojené na kvalitní dopravní infrastrukturu mohou být integrovány do širších socioekonomických celků, zatímco regiony s horší dopravní polohou tak mohou být marginalizovány. Postavení jednotlivých regionů v dopravním systému tak do jisté míry odráží výkon, resp. efektivity, celého dopravního systému.

Zásadní otázkou je stanovení „měřítek“ efektivity dopravního systému. Budováním kvalitní dopravní infrastruktury se pokouší propojit jádrové aglomerace a zlepšit tak jejich vzájemnou *časovou dostupnost*. Efektivnější časová mobilita mezi geografickými lokalitami je tak jedním ze zásadních požadavků na současný dopravní systém na všech hierarchických / řádovostních úrovních. V duchu hesla „time is money“ se rychlost pohybu v prostoru stává velmi významnou charakteristikou, která odráží funkci dopravního systému.

Adekvátním grafickým vyjádřením vztahů založených na časové dostupnosti dvou a více různých lokalit jsou časoprostorové mapy (*time-space maps*). Jejich podstata spočívá v relativizaci umístění a vzdálenosti geografických lokalit, jímž se podstatně liší od běžných geografických, resp. topografických map. Časoprostorové mapy poskytují synoptické vizuální vyjádření časových a prostorových vztahů generovaných dopravním systémem (Ahmed, Miller, 2007). Výstupem časoprostorové mapy je zdeformovaný obraz původní geografické mapy, kde vzdálenosti neodpovídají skutečným fyzickým vzdálenostem, ale hodnotám časové dostupnosti, resp. rychlosti pohybu, mezi sledovanými lokalitami. Přestože *time-space* mapování není u nás zatím obvyklé, má zejména v USA relativně dlouhou tradici. Jejich počátky jsou spjaty se vznikem konceptu tzv. časoprostorové komprese (*time-space compression*), která předpokládá určité smršťování geografického prostoru při inovaci v dopravních technologiích a dopravních prostředcích a tím zvýšení rychlosti dopravy. D.G. Janelle (1968) poukázal na význam časoprostorové komprese při změnách v časové dostupnosti mezi New Yorkem a Bostonem mezi léty 1800 – 1965. Obdobně prokázal P. Vickerman (1999) smršťování prostoru Evropy vlivem rozvoje vysokorychlostních železnic.

Obr. 1. Cestovní doba mezi New Yorkem a Bostonem 1800 - 1965

zdroj: Janelle 1968

2. Metodika výzkumu

Základními jednotkami, ke kterým byl výzkum vztažen, byly správní obvody obcí s rozšířenou působností (ORP), které vznikly ve II. fázi reformy územně správního členění v roce 2003 („malé okresy“). V současné době tyto jednotky (celkem 205) plní mikroregionální funkce veřejné správy v České republice. Byla sledována časová dostupnost všech středisek ORP do hlavního města Prahy¹ pro individuální automobilovou i veřejnou hromadnou dopravu. Zároveň byla u obou druhů dopravy sledována kilometrická vzdálenost od Prahy².

Časová dostupnost středisek ORP do Prahy individuální automobilovou dopravou byla vypočtena modelem dostupnosti převzatým z dizertační práce T. Hudečka (2008). Model

¹ Praha je v současné době stále nejvýznamnější koncentrací obyvatel, pracovních příležitostí, služeb atd. v rámci České republiky. Význam Prahy dokazuje i výrazná denní i nedenní dojíždka za prací i vzestup významu v regionální i sídelní hierarchii České republiky (Hampel 2005).

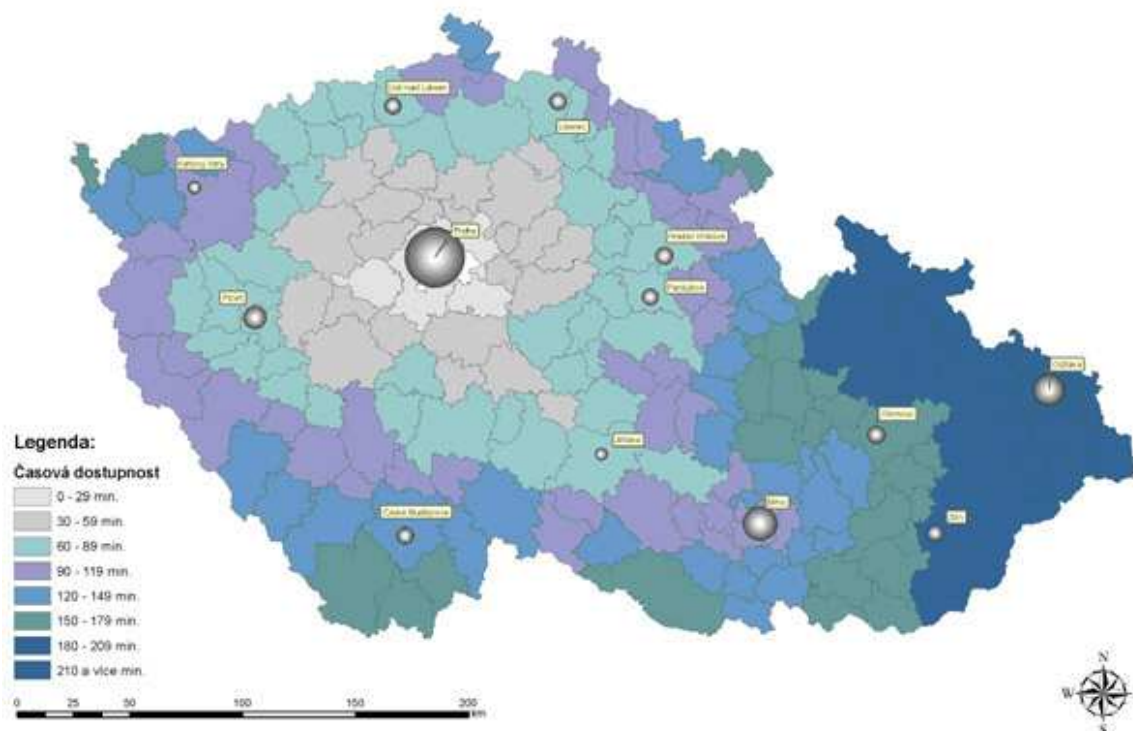
² Pro zřetelnější kartografickou interpretaci byla střediska obvodů ORP ztotožněna s celým správním obvodem.

dostupnosti³ zohledňuje nejrychlejší spojení realizované pomocí průměrných rychlostí po různých druzích komunikací (dálnice; rychlostní silnice; silnice I., II. a III. třídy), počtu jízdních pruhů, sklonitosti komunikace a rozlišuje komunikace v obci a mimo obec. Na základě těchto hodnot byla graficky vyjádřena diferenciací zkoumaných regionů podle hodnoty průměrné časové dostupnosti (obr. 2.).

Data pro zjištění časové dostupnosti ze středisek ORP do Prahy pro veřejnou hromadnou dopravu byla zjišťována z elektronické databáze jízdních řádů IDOS 2007/2008 v běžný pracovní den. Byly započítávány autobusové i vlakové spoje a povoleny byly maximálně 2 přestupy s možností kombinace obou druhů dopravy navzájem. Započítáno bylo vždy nejrychlejší spojení, které však muselo být z důvodu větší reprezentativnosti realizováno alespoň třikrát denně. Časová dostupnost středisek ORP do hlavního města je znázorněna na obr. 3.

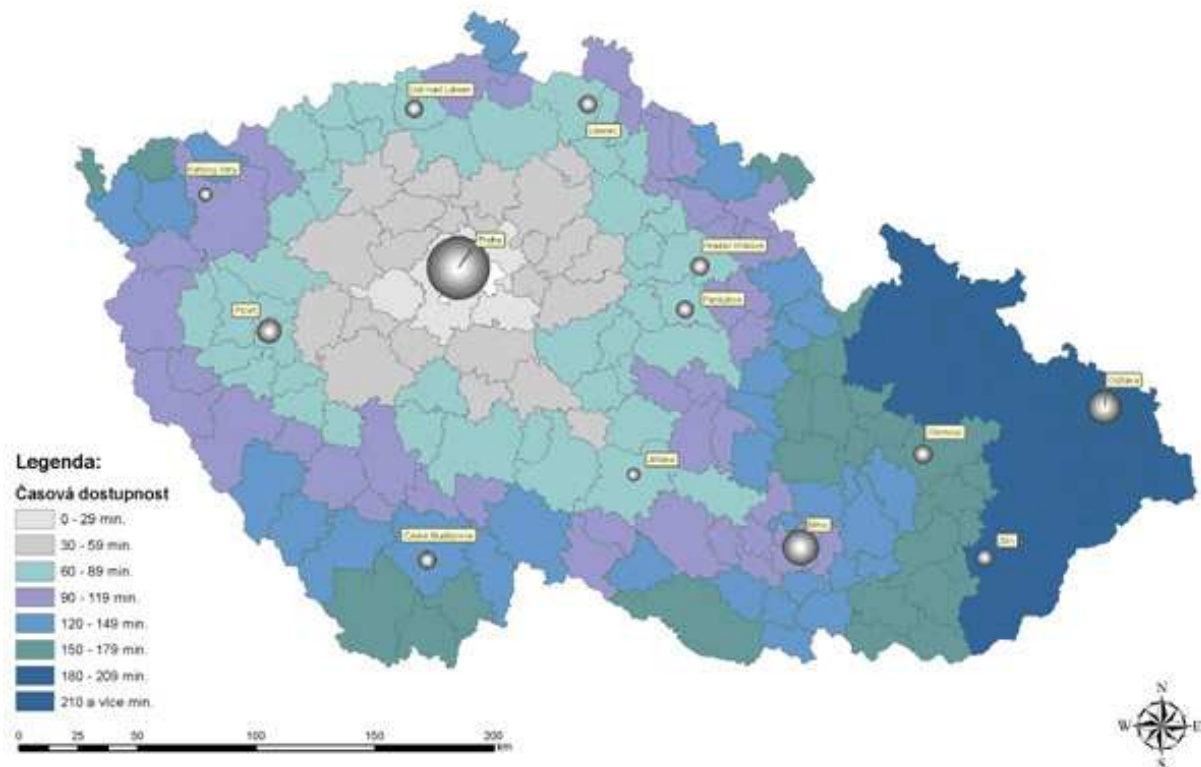
Vypočtené hodnoty časové dostupnosti středisek ORP do Prahy pro oba dva druhy dopravy byly použity i pro výpočet průměrných rychlostí každého střediska ORP při dostupnosti Prahy. Vybavenost kvalitní dopravní infrastrukturou, resp. vzdálenost od „rychlostních“ os, daleko lépe vystihuje postavení jednotlivých regionů v dopravním systému a poukazuje tak na celkovou diferenciaci regionů podle této charakteristiky.

Obr. 2. Časová dostupnost Prahy ze středisek ORP individuální automobilovou dopravou

³ Použitý model dostupnosti pro individuální automobilovou dopravu pracuje se silniční sítí k roku 2005, zatímco hodnoty o časové dostupnosti pro veřejnou hromadnou dopravu se vztahují k roku 2008.

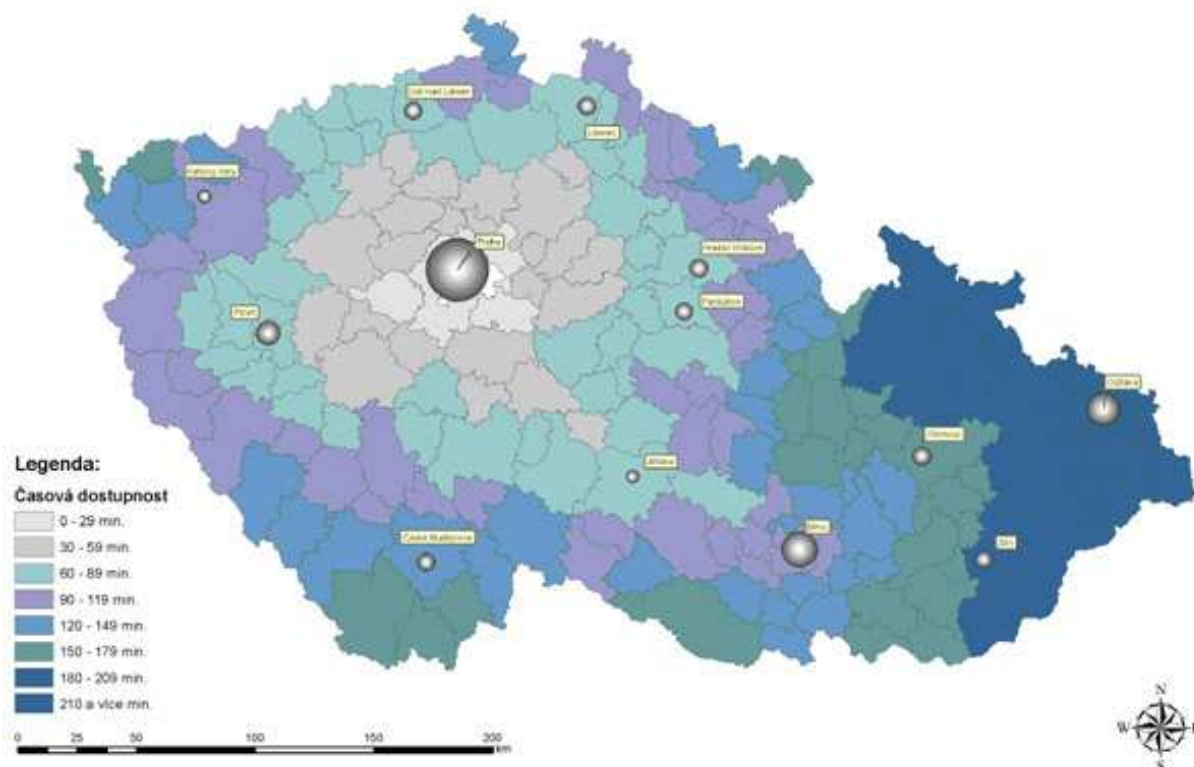
Obr. 3. Časová dostupnost Prahy ze středisek ORP veřejnou hromadnou dopravou

Nejpříznivějšími hodnotami časové dostupnosti se u obou druhů dopravy logicky vyznačují střediska ORP v zázemí Prahy, zatímco nejméně příznivé hodnoty vykazují ORP nejvzdálenější. V případě individuální automobilové dopravy je patrná existence rychlostních os (dálnice D1, D5, D8 a rychlostní silnice R10), které významně ovlivňují dostupnost všech dotčených středisek ORP. Nejhorší časovou dostupností se vyznačuje oblast Jesenicka a celého Moravskoslezského kraje. V případě veřejné hromadné dopravy je zřetelná výraznější diference celého souboru regionů a méně patrné „difúzní“ šíření hodnot časové dostupnosti. Opět se zde velmi výrazně projevuje existence dopravní infrastruktury vyšší kvality, zejména železničních koridorů a dálnic. Některá střediska však vlivem špatně provázaného systému veřejné dopravy vykazují výrazně horší hodnoty než odpovídají jejich vzdálenostem (Rýmařov, Konice, Tachov apod.).

Pro vhodnější vyjádření relativních rozdílů v postavení jednotlivých středisek v dopravním systému byly pro střediska ORP vypočteny na základě předchozích analýz průměrné rychlosti při dostupnosti Prahy (obr. 4 a 5).

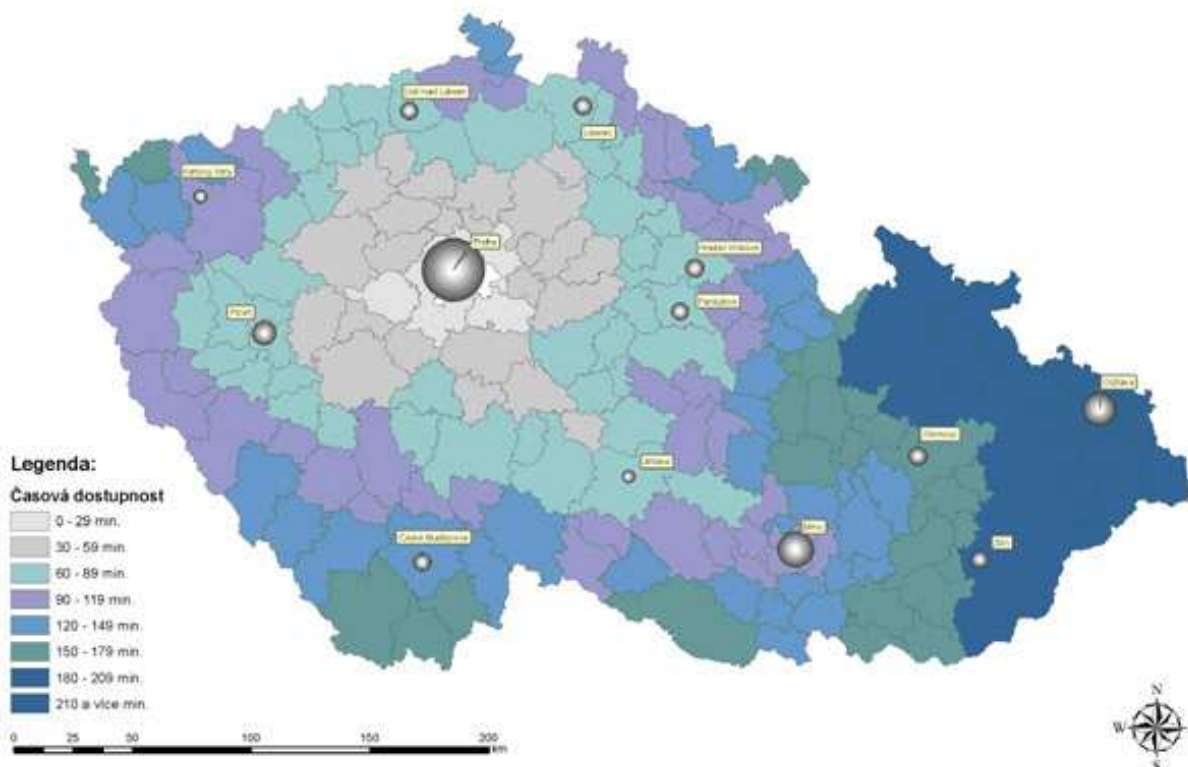
Obr. 4. Regionální diferenciace průměrné rychlosti prostředků individuální automobilové dopravy při dostupnosti Prahy

Průměrná rychlost prostředků individuální automobilové dopravy při dostupnosti Prahy prokazatelně odráží relativní nerovnoměrnosti v územním rozložení kvalitativně vyšší dopravní infrastruktury na území České republiky. Nejpříznivějšími hodnotami se vyznačují střediska v blízkosti dálnic a rychlostních silnic. Nejvýraznější koncentrace těchto středisek je podél hlavního silničního tahu ČR dálnice D1 a D2 (hodnoty průměrné rychlosti 95,0 a více km/h). Naopak střediska s relativně nevýhodnou polohou vůči dopravní infrastruktuře vyšší kvality jsou koncentrována v samotném zázemí Prahy, v oblasti jižních a západních Čech a v příhraničních regionech východních Čech. Sledovaná charakteristika v zásadě odpovídá současnému stavu rozložení silniční sítě vyšší kvality na území ČR.

V případě veřejné hromadné dopravy je sledovaná charakteristika silně diferencovaná nejen podle územního rozložení dopravní infrastruktury, ale zároveň podle efektivní provázanosti jednotlivých spojů hromadné dopravy. Nejvyšší hodnot (75 km/h a více) dosahují střediska na významných silničních (Jihlava, Plzeň) a železničních tratích (Pardubice, Ústí nad Labem, Břeclav). Střediska s nejnižšími hodnotami průměrné rychlosti se opět nacházejí v těsném zázemí Prahy, což je ovlivněno především větším počtem zastávek a tudíž nižším průměrným rychlostem a v periferních oblastech středních (Dobříš, Sedlčany, Rakovník), jižních (Milevsko, Týn nad Vltavou) a západních Čech (Tachov).

Obr. 5. Regionální diference průměrné rychlosti prostředků veřejné hromadné dopravy při dostupnosti Prahy

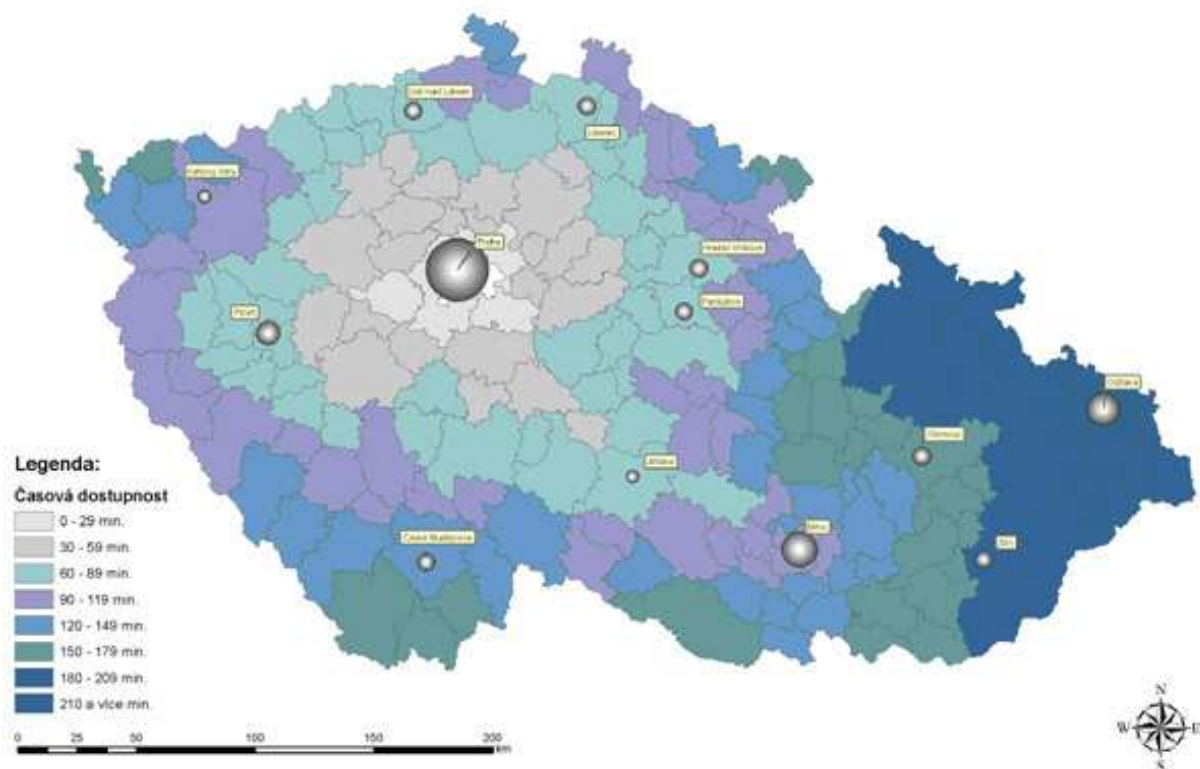
3. Vážená časová dostupnost

Na základě vypočtených hodnot o průměrné rychlosti obou druhů dopravy mohl být soubor středisek rozdělen podle hodnot průměrných rychlostí obou druhů dopravy. Relativizací těchto údajů mohly být vymezeny ORP s nadprůměrnými, průměrnými a podprůměrnými hodnotami rychlostí při dostupnosti Prahy, které později posloužily jako podklad pro vytváření *time-space* map (obr. 6 a 7). Pro jejich tvorbu bylo potřeba zjistit novou „transformovanou“ polohu střediska ORP vůči Praze, která nebude odpovídat jejich fyzické vzdálenosti, ale hodnotě časové dostupnosti, resp. rychlosti. Transformovaná poloha bodu byla vypočtena podle vzorce pro váženou časovou dostupnost (Kraft 2008) ve tvaru:

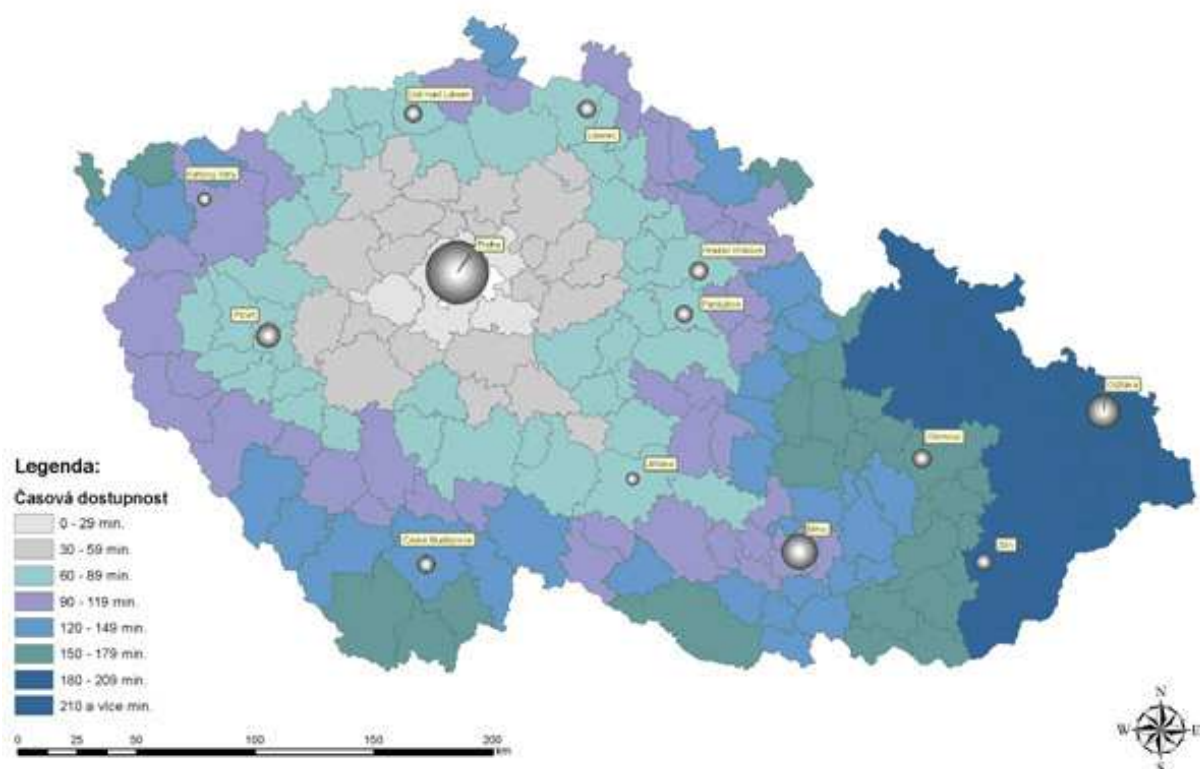
$$Vcd = \frac{\sum_{i=1}^n \frac{d_i}{t_i}}{\frac{d_i}{t_i}} * 100$$

, kde Vcd = vážená časová dostupnost; d_i = vzdálenost střediska ORP od Prahy (po dopravní síti); t_i = časová dostupnost Prahy, n = počet středisek ORP. Hodnoty vážené časové dostupnosti jsou vyjádřeny v %. Střediska vykazující hodnoty Vcd nižší než 100 % mají nadprůměrnou časovou dostupnost a jejich vzdálenost je v *time-space* mapách redukována na příslušnou vzdálenost odpovídající hodnotě vážené časové dostupnosti (časoprostorová konvergence). Střediska s hodnotou vyšší než 100 % mají podprůměrnou časovou dostupnost a jejich vzdálenost je „prodloužena“ na příslušnou vzdálenost odpovídající hodnotě vážené časové dostupnosti (časoprostorová divergence).

Obr. 6. Regionální diferenciace hodnot vážené časové dostupnosti pro individuální automobilovou dopravu

Obr. 7. Regionální diferenciace hodnot vážené časové dostupnosti pro veřejnou hromadnou dopravu

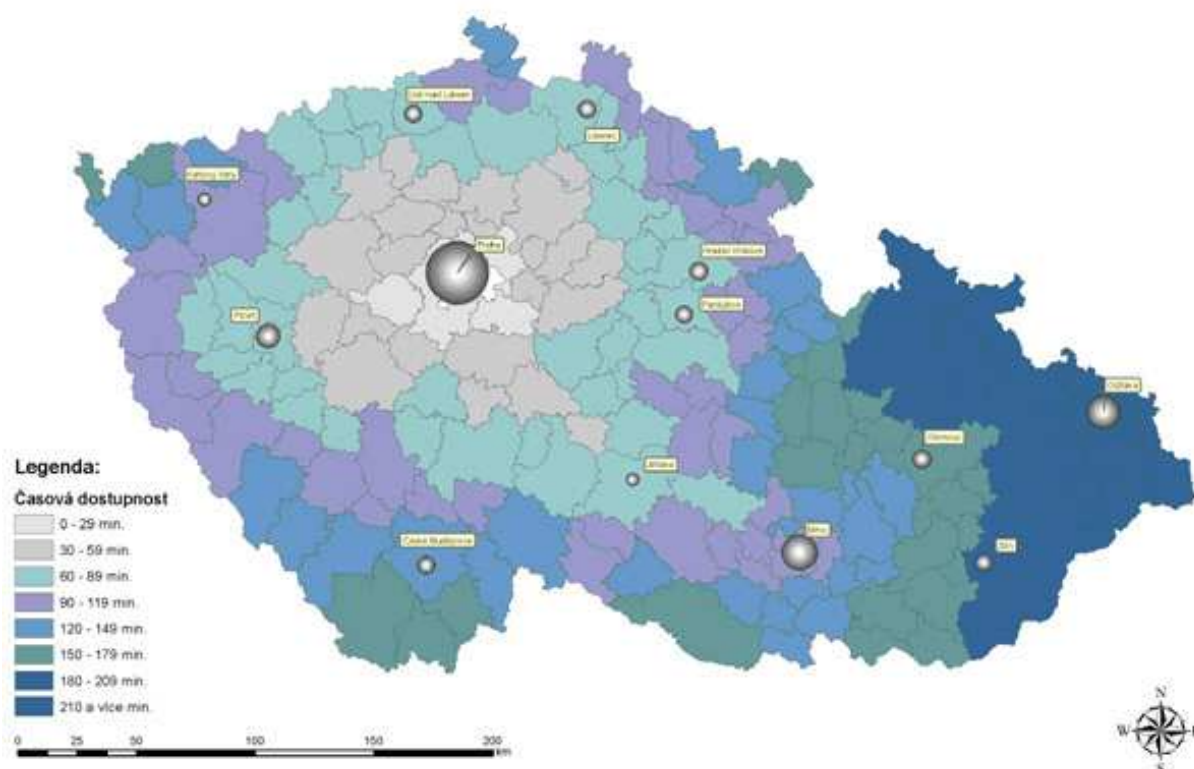

Stejně jako v předchozích hodnoceních se i vážená časová dostupnost projevuje u obou druhů dopravy různě. U individuální automobilové dopravy je patrná opět výrazná koncentrace středisek s nejpříznivějšími hodnotami (méně než 80,0 %) v okolí dálnic D1 a D2. U hromadné dopravy žádná takováto koncentrace není. Stejné hodnoty vážené časové dostupnosti dosahují pouze nejvýznamnější střediska osídlení, která leží na expresních železničních tratích.

4. Aplikace v time-space mapách

Použitá metodika pro výpočet vážené časové dostupnosti byla aplikována v prostředí time-space map (obr. 8), které explicitně vyjadřují časové a prostorové vztahy generované dopravním systémem, které odráží efektivitu celého dopravního systému.

Obr. 8. Time-space mapa pro dostupnost Prahy individuální automobilovou dopravou

5. Závěr

Závěrem lze poznamenat, že provedené analýzy prokázaly relativně silnou diferenciaci středisek (regionů) podle jejich postavení v dopravním systému. Výraznější diferenciaci hodnot časové dostupnosti a průměrných rychlostí byla prokázána u veřejné hromadné dopravy, která je závislá nejen na existenci dopravní infrastruktury, ale i provázanosti dopravních spojů. Na základě výpočtu vážené časové dostupnosti byla zkoumaná problematika aplikována v time-space mapách, které objektivně odrážejí časové a prostorové vztahy generované dopravním systémem.

6. Literatura

1. Ahmed, N., Miller, H.J., 2007. "Time-space transformations of geographic space for exploring, analyzing and visualizing transportation systems," *Journal of Transport Geography*, 15, s. 2-17.
2. Hampl, M., 2005. *Geografická organizace společnosti v České republice: transformační procesy a jejich obecný kontext*. Praha, Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, 147 s.
3. Hudeček, T., 2008. *Akcesibilita a dopady její změny v Česku v transformačním období: vztah k systému osídlení*. Disertační práce, KSGRR, PŘF, UK, Praha, 148 s.
4. Janelle, D.G. 1968. "Central Place Development in a Time-space Framework" *The Professional Geographer* 20, s. 5-10.
5. Kraft, S. 2008. "Time accessibility" - příklad deformace prostoru generované dopravou. *Miscellanea geographica* 13, Plzeň, s. 77-84.
6. Seidenglanz, D., 2004. *Vysokorychlostní železniční doprava v evropské dopravní politice*. In *Geografické informácie 8. Stredoeurópsky priestor, geografie v kontexte nového regionálneho rozvoja*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, s. 513-519.
7. Vančura, M., 2007. *Direkte Auslandsinvestitionen, Investitionsanreize und Zielregionen in der Tschechischen Republik*. In: Jurczek, P. (ed.): "Beiträge zur Kommunal - und Regionalentwicklung, Sachsen und Tschechien - zwischen Konkurrenz und Zusammenarbeit aus geographischer Sicht", Heft 45, Chemnitz, Technische Universität Chemnitz, s. 131 - 146.
8. Vickerman, R., Spiekermann, K. and Wegener, M., 1999. *Accessibility and economic development in Europe*, *Regional Studies*, 33(1), s. 1-15.
9. Víturka, M. a kol., 2003. *Regionální vyhodnocení kvality podnikatelského prostředí v České republice*. Brno : Masarykova univerzita, 141 s.

PROMĚNA VZTAHŮ „JÁDRO-ZÁZEMÍ“ V METROPOLITNÍCH OBLASTECH ČR – KOMPARACE BRNĚNSKA, OSTRAVSKA A PLZEŇSKA

CHANGES OF RELATIONS BETWEEN CENTRE AND ITS HINTERLAND IN THE
CZECH METROPOLITAN REGIONS – COMPARISON OF BRNO, PLZEŇ AND
OSTRAVA REGIONS

MGR. DAVID MICHALEC

Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta,

Geografický ústav

Kotlářská 2, 611 37 Brno, ČR

e-mail: davmi@mail.muni.cz

Anotace

Po revoluci v r. 1989 se v České republice začínají projevovat tendence k dekoncentraci obyvatelstva v metropolitních oblastech. V prvních letech po pádu socialismu je proces suburbanizace brzděn omezujícími faktory vyvolanými společenskou změnou. Zhruba od 2. poloviny 90. let minulého století začínají migrační proudy směřující za hranice velkoměst výrazněji převažovat nad dostředivými migračními proudy. To vše s sebou přináší demografické změny ve prospěch většiny obcí v zázemí a spíše negativně se projevuje na demografické a sociální struktuře obyvatelstva samotného města (historické části, panelová sídliště). Příspěvek je zaměřen na srovnání migrace v metropolitních oblastech v období 1991-1995 a 2000-2004, posléze na vývoj migrace v letech 2002 až 2006 v rámci vzdálenostních zón od velkoměsta.

Annotation

Tendencies to deconcentration of population in metropolitan regions have occurred in the Czech Republic after the revolution in 1989. During the several years after the end of the socialism the process of suburbanization is influenced by limiting factors caused by societal change. Roughly from the 2nd half of 1990's migration flows oriented away from city begin to be more predominated over centripetal ones. All this positively influence demographic changes in municipalities in a hinterland of the cities and have rather negative consequences on a demographic and social structure of population of city itself (historical parts, housing estates of prefabs). This entry is intent on comparison of migration in metropolitan regions during the period 1991-1995 and 2000-2004, further on trends of migration in years from 2002 till 2006 according to distance zones from city.

Klíčová slova

migrace, suburbanizace, metropolitní oblast, srovnání

Key words

migration, suburbanization, metropolitan region, comparison

1. Úvod

V České republice dochází po r. 1989 k procesu, který ve vyspělých zemích a především v USA probíhá již několik desetiletí, a sice k suburbanizaci v oblastech velkých měst. Tento

proces, spočívající ve změnách geografického rozmístění obyvatelstva ve smyslu jeho dekoncentrace, a je tedy protikladem k silným koncentračním snahám spojeným s výstavbou sídlišť za socialismu, s sebou přináší pozitivní, ale také negativní důsledky. Mnoha rodinám ze středních a vyšších společenských vrstev se splní sen mít vlastní dům za městem, snaha uniknout nevyhovujícímu městskému, resp. uniformnímu sídlištnímu prostředí. Negativa suburbanizace často vztahujeme ke krajině a životnímu prostředí. Výstavbou nových domů často vznikají opět architektonicky uniformní kolonie, izolující se fyzicky i sociálně od mateřské obce. Kromě rezidenční suburbanizace rozlišujeme tzv. suburbanizaci komerční, typickým příkladem je výstavba rozsáhlých obchodně-zábavních center na okrajích měst při významných komunikacích. Není třeba připomínat, jak se na životním prostředí podepisuje časté využívání individuální automobilové dopravy nových obyvatel za prací, do škol, nákupy a jinými službami, zábavou atd., protože tyto oblasti nejsou efektivně obslouženy veřejnou dopravou. O environmentálních, sociálních a ekonomických důsledcích suburbanizace se lze dočíst ve sborníku příspěvků s podobným názvem [1], hodně kritický pohled na současné formy sledovaného procesu podává publikace *Sídelní kaše* [2].

90. léta 20. století jsou v ČR obdobím depopulačních tendencí většiny měst a růstem počtu obyvatel v blízkém zázemí především největších měst. Pokles počtu obyvatel ve městech v tomto období nebyl vyloženě způsoben emigrací za administrativní hranice měst, ale také přirozeným úbytkem obyvatelstva způsobeným rapidním poklesem porodnosti v 2. polovině 90. let. Suburbanizační trendy nabraly na intenzitě spíše až v 2. polovině tohoto desetiletí, v prvních porevolučních letech byl totiž tento proces utlumen snížením příjmů, zdražením a nedostatečnou výstavbou bytů, nemožností hypotečních půjček a jinými okolnostmi. Případný růst počtu obyvatelstva byl téměř výhradně spojen s imigrací. Během 90. let byl nejvíce migračně ziskový byl okres Praha-západ, s odstupem okres Praha-východ, ke stejnému absolutnímu nárůstu populace došlo v okrese Brno-venkov. Okolí Plzně mělo v té době jen nepatrné přírůstky, v případě Ostravska migrace do venkovských oblastí podstatně zmírnily úbytek obyvatel vlivem odlivu z velkých měst v silně urbanizované oblasti. Vlastní území měst se typicky vyznačovalo a v současnosti stále vyznačuje úbytky obyvatelstva jak ve starých částech měst, tak na sídlištních různého stáří budovaných za socialismu, v okrajových sídlech naopak obvykle k relativně vysokému přírůstku, na něž navazují suburbia za administrativními hranicemi měst. Především okolí historických center často doplácí na odchod lidí s vyšším sociálním statutem a vzděláním, může docházet jak k sociální degradaci, tak i k fyzické, navíc v sousedství tzv. starých (a nevzhledných) průmyslových zón. Také se mění i věková struktura obyvatelstva, zvyšuje se průměrný věk nejen kvůli zvyšující se naději dožití, ale taktéž odchodem středních či mladých generací.

Migrační směry směřující z města do okolí nabírají na intenzitě především od přelomu století, což ve spojení s poněkud klesající intenzitou stěhování do měst projevuje na dosti patrném zvyšování počtu obyvatel v zázemí. Lze s jistotou říci, že cíle migračních proudů jsou značně selektivní. Nemusí jít jen o atraktivní lokality, hodně záleží na tom, do jaké míry je v dané obci regulována nová výstavba. V zázemí Prahy se překotným růstem některých obcí (např. Jesenice) začínají pomalu projevovat typické příznaky neřízeného vývoje nové výstavby, pro něž se užívá termín „sídelní kaše“ (angl. „urban sprawl“). V ČR se donedávna na vývoj v blízkých zázemích měst nebral příliš zřetel, bylo by nasnadě se poučit ze zahraničních zkušeností a případným negativním projevům zabránit užitím příslušných nástrojů regionální politiky.

2. Metodika, data, řešená území

Hlavním tématem tohoto příspěvku je analýza migrace ve vybraných metropolitních oblastech ČR, srovnání dvou pětiletých období v porevoluční době, doplněné vývojem migrace v posledním období podle jednotlivých roků. Jako příklady ke komparaci jsou vybrány metropolitní oblasti Brno, Plzeň a Ostrava. Tyto oblasti se řeší v rámci grantu s označením WA-205-05-Z01 („Proměny vztahů ‚jádro-zázemí‘ v metropolitních oblastech“). Na změny v prostorovém rozmístění obyvatelstva v zázemí velkých měst je mj. zaměřena moje dizertační práce. Zatím jde jen o počáteční fázi této práce, zaměřenou kromě teoretické části především na zpracování dat o migraci, proto je tento příspěvek pojat příliš statisticky na základě části získaných výsledků.

Data o vnitrostátním stěhování poskytuje Český statistický úřad. Do r. 2004 bylo možné z datového souboru zjistit směr migrace a konkrétní údaje o migrantovi, a to pohlaví, věk, stav, vzdělání. Od r. 2005 se neuvádějí údaje o vzdělání, které jsou pro hodnocení struktury stěhujících se významné. Analýza této struktury by byla již nad rámec tohoto článku, bude zde zhodnocena jen intenzita migrace vycházející z počtu migrantů v uvažovaných směrech. Počty obyvatel k výpočtům vycházejí z bilance obyvatelstva, jejíž výsledky jsou publikovány každoročně za obce. Jak je známo, směr migrace je sledován mezi administrativními obcemi, nikoliv už za nižší územní jednotky, čímž přicházíme o možnost sledovat intenzitu migrace do venkovských sídel v hranicích města. Silniční vzdálenosti okolních obcí do města byly vztaženy k významné městské okružní silnici.

Práce obsahuje dvě hlavní části. Zaprvé půjde o sledování proměny vztahů mezi velkoměstem a jeho zázemím mezi obdobími 1991-1995, kdy odstředivé migrační proudy byly ještě relativně slabé, a obdobími 2000-2004, kdy tyto trendy patřičně zesílily. Zadruhé bude ve stručnosti sledován vývoj v jednotlivých letech od r. 2002 do r. 2006; v době zpracování nebyla k dispozici novější data. Na rozdíl od předchozí části, jež bude prezentována mapovými výstupy s výsledky podle obcí, bude tato část sledována podle zón vymezených vzdálenostními intervaly od centra metropolitní oblasti. Zónování slouží ke shlazení meziročních výkyvů v migraci na úrovni jednotlivých obcí. Zóny jsou ohraničeny vzdálenostmi: do 10 km včetně, 10,1-15, 15,1-20, 20,1-25 a nad 25 km. Na poslední zónu už nebude brán větší zřetel. Pro zvýraznění suburbanizačních tendencí byla z příslušných zón vyjmuta města nad 10000 obyv. (menší města v posledních letech obvykle migračně získávají). Změny administrativních hranic okresů (Brno-venkov v r. 2005, město Plzeň v r. 2003) byly při výpočtech zohledněny; při naznačení vývoje počtu obyvatel v tabulce č. 2 se ponechal územní stav v r. 2004.

V práci půjde o srovnání tří výše zmíněných oblastí. Sledované území Brněnska je tvořeno okresy Brno-venkov a vzhledem k blízkosti taktéž okresy Blansko a Vyškov (rozloha včetně území centra činí necelých 3200 km² před rozšířením v r. 2007). Plzeňsko s rozlohou cca 3100 km² je vymezeno oběma okolními venkovskými okresy a okresem Rokycany. Ostravsko (necelých 3900 km²) je vymezeno okresy sousedícími s Ostravou, a sice okresy Frýdek-Místek, Karviná, Nový Jičín a Opava. Je jisté, že okrajové oblasti, které sice mají spád k příslušnému krajskému městu, se již nevyznačují intenzivním vztahem k tomuto jádru (především na Ostravsku, ale i u obou dalších oblastí mohou bývalá okresní města blokovat vliv blízkých velkoměst).

Brno se vyznačuje výraznou centrální dominancí v oblasti spíše venkovského charakteru s malými městy. Struktura osídlení se vyznačuje středně velkými až velkými obcemi (běžně

nad 2000 obyv.) především v nížinné oblasti Dyjsko-svrateckého úvalu a menšími obcemi ve výše položených oblastech v severní polovině sledovaného území. Plzeň, ač populačně mnohem menší než Brno, působí svému okolí dominantně. Většina obcí v této oblasti je příliš malá, v minulých letech hodně postižena vyliďňováním. Větší obce se nacházejí v blízkosti Plzně, v případě větší vzdálenosti od města mají mnohem silnější střediskovou funkci na rozdíl od stejně velkých obcí v zázemí Brna či Ostravy. Opět je zde typická absence větších měst. Ostrava má oproti oběma městům zvláštní postavení – vliv města je patřičně omezen státními hranicemi a navíc se nachází v silně urbanizované oblasti. Venkovské oblasti v pánevní či jiných níže položených místech jsou tvořeny velkými obcemi s nepříliš kompaktní zástavbou, se stoupající nadmořskou výškou velikost obcí klesá. Mnoho obcí především na Opavsku a Novojičínsku doplatilo populačně na poválečné vysídlení.

3. Intenzita migrace v období 1991-1995 a 2000-2004

Následující tabulka a mapy prezentují intenzitu migrace vyjádřenou počtem přistěhovalých z centra do obce či počtem vystěhovalých z obce do centra a z toho vycházejícího salda migrace s centrem, u kartogramů přepočteného na 1000 obyv. dané obce. Z důvodů omezeného rozsahu článku bude výběr map omezen na imigraci z velkoměsta do jeho zázemí. Je třeba podotknout, že se sleduje směr migrace z centra či naopak, směry do jiných oblastí, resp. možných konkurenčních středisek se neberou v potaz.

Tab. 1. Srovnání migrace mezi jádrem oblasti a zázemím v období 1991-1995 a 2000-2004.

oblast	okres	MIGRACE						věkový průměr			
		imigrace		emigrace		saldo migrace		imigranti		emigranti	
		1991-95	2000-04	1991-95	2000-04	1991-95	2000-04	1991-95	2000-04	1991-95	2000-04
BRNO											
	Brno-venkov	5796	9708	5136	3827	660	5881	27,9	31,5	27,3	30,3
	Blansko	1236	1536	1214	1025	22	511	31,2	34,6	27,8	29,4
	Vyškov	1581	1998	1465	1056	116	942	28,8	32,7	27,7	29,9
	CELKEM	8613	13242	7815	5908	798	7334	28,5	32,0	27,5	30,1
PLZEŇ											
	Plzeň-jih	2063	2919	1828	1323	235	1596	27,7	30,6	27,5	30,1
	Plzeň-sever	2539	3700	2331	1719	208	1981	27,0	30,5	26,2	29,9
	Rokycany	667	616	583	505	84	111	26,8	33,1	26,1	30,1
	CELKEM	5269	7235	4742	3547	527	3688	27,2	30,8	26,7	30,0
OSTRAVA											
	Frydek-Místek	3279	3575	2601	2042	678	1533	28,4	32,0	26,2	28,6
	Karviná	3966	2644	3671	2918	295	-274	24,8	29,2	26,9	29,1
	Nový Jičín	2208	2064	1754	1425	454	639	27,6	31,7	25,3	27,7
	Opava	3069	2713	2808	2166	261	547	27,3	30,2	24,1	27,8
	CELKEM	12522	10996	10834	8551	1688	2445	26,9	30,8	25,8	28,4

Pramen: ČSÚ, vlastní výpočty

Z výsledků uvedených v tabulce č. 1 je patrné, že při nepatrné změně objemu migrace dochází během 90. let k jednoznačnému zvýšení imigrace do zázemí; počet osob stěhujících se z okolí do města se mezi oběma sledovanými obdobími snížil zhruba o ¼, v opačném směru došlo k patrnému relativnímu zvýšení na Brněnsku, k poněkud nižšímu na Plzeňsku, na Ostravsku byl zaznamenán úbytek, způsobený snížením emigrace do okolních velkých měst. Začátkem 90. let se z Ostravy vystěhovalo do zázemí o téměř 4 tis. osob než z Brna. Poměrně silný proud stěhujících se směřoval do Havířova (Havířov na rozdíl od ostatních velkých měst neměl výrazný úbytek obyvatelstva). K mírnému zvýšení imigrace z Ostravy došlo v okrese

Frýdek-Místek, především do oblasti podhůří Moravskoslezských Beskyd. Emigrace z ostravského zázemí do centra byla absolutně o více než 2,5 tis. vyšší než u zázemí Brna, což je ale dáno mnohem vyšším počtem obyvatel vymezeného území kolem Ostravy. Zde ale žádný okolní okres nedosahoval počtu emigrujících do centra ve srovnání s emigrací z okresu Brno-venkov do Brna; ovšem v tomto případě dochází ke zkreslení z důvodu absence okresu obklopujícího celou Ostravu.

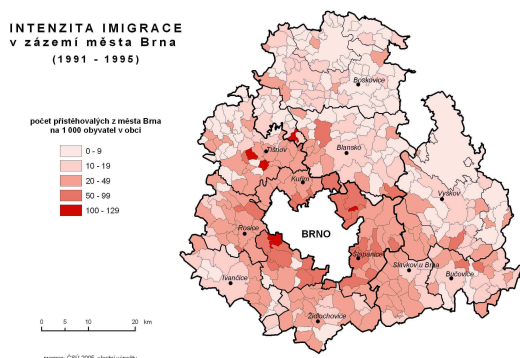
Saldo migrace zázemí s centrem bylo ve všech třech oblastech kladné, především pro okolní venkovské okresy bez výrazného centra. Nejvíce ziskovým územím na Brněnsku se stává okres Brno-venkov, především nejbližší okolí, v podstatě bez ohledu na to, zda jde o sever s lepšími přírodními poměry (Kuřim, Lelekovice, Rozdrojovice, ...) či nížinatý jih (Modřice, Rebešovice, Troubsko, ...). Okresy Blansko a Vyškov sice zaznamenaly nárůst salda migrace v řádově stovkách osob, ale vlivem bývalých okresních měst je nepatrné vůči saldu mezi Brnem a okolním venkovským okresem. V případě Plzeňska je nejvíce ziskové přiléhající okolí s většími obcemi (Zruč-Senec, Vejprnice, Chrást, Tlučná, Dýšina, Líně a další; kromě toho taktéž malá obec Letkov). Poměrně slabé migrační vztahy má Plzeň s okresem Rokycany, nedošlo ani k výraznějšímu zvýšení salda na rozdíl od obou venkovských okresů kolem Plzně s několikanásobně zvýšeným saldem během 90. let. Vymezené zázemí Ostravy mělo oproti Brněnsku či Plzeňsku v první polovině 90. let poměrně silné saldo migrace, ale jak již bylo zmíněno, silné proudy mířily také do okolních měst. Na případné suburbanizaci se pochopitelně podílela všechna města na Ostravsku. Saldo migrace zázemí s Ostravou se do začátku 21. stol. v absolutních číslech zvýšilo nepatrně (nejvíce na Frýdecku) a nakonec byl migrační zisk celého vymezeného území nižší než v okolí Brna a mnohem menší Plzně. Kromě velkých obcí, příp. menších měst v bezprostředním okolí Ostravy (Vřesina, Klimkovice, Krmelín, ...) velké migrační zisky díky Ostravě získávaly obce nacházející se mnohem jižněji v blízkosti Beskyd (Frýdlant n. O., Čeladná, Palkovice, Ostravice, ...), zatímco Karvinsko mělo s Ostravou v období 2000-2004 dokonce mírně záporné saldo.

Pokud jde o průměrný věk migrantů, ve všech oblastech se věk mezi obdobími 1991-1995 a 2000-2004 zvýšil jak u přistěhovalých osob do zázemí, tak i u vystěhovalých do centra. Mezi oblastmi nejsou velké odchylky, u Ostravska vidíme poněkud nižší věk. Průměrný věk stěhujících se do zázemí je obecně vyšší, překračuje 30 let (např. Brno-venkov 31,5 let), v případě emigrantů se pohybuje kolem 30 let, u Ostravska méně. Důležité je, že průměrný věk migrantů je mnohem nižší než je průměr pro celou ČR (po r. 2000 se pohyboval mezi 39-40 lety, se stoupající tendencí), tudíž u obcí s vyšší intenzitou imigrace snižuje věkový průměr obyvatel obce. Zvýšení věku stěhujících se během 90. let má především demografické příčiny, např. zvyšování průměrného věku vstupu do manželství, vzdělanostní úrovně apod.

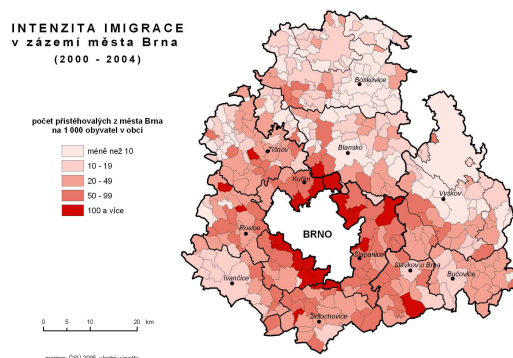
Vizuální představu o směru migrace z řešených oblastí do zázemí a změny intenzity mezi obdobími 1991-1995 a 2000-2004 získáme z map na obrázcích 1, 2 a 3.

Obr. 1. Intenzita imigrace (počet přistěhovalých na 1000 obyv. obce) v zázemí města Brna v období (a) 1991-1995 a (b) 2000-2004

a)

b)

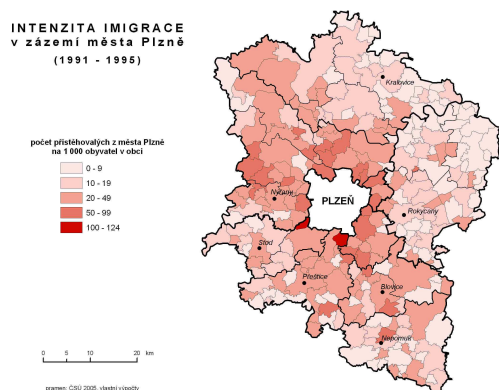

Pramen: ČSÚ, vlastní výpočty

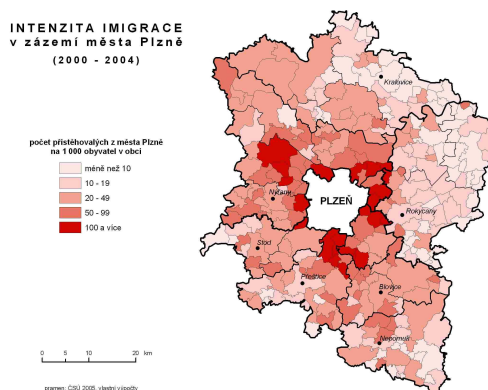
Obce s vyššími absolutními hodnotami imigrace z centra vykazují ve většině případů i vyšší hodnoty intenzity migrace vyjádřené relativně, čili v našem případě v přepočtu na 1000 obyvatel dané obce (výsledky ale mohou být nadhodnoceny u malých obcí). Nejvyšší hodnoty překračují 100 přistěhovalých na 1000 obyv., počet obcí s takovou mírou na Brněnsku (viz obr. 1a, b), hlavně v nejbližším okolí města, během 90. let vzrostl. Imigrační oblasti se během tohoto období nezměnily, kromě blízkého okolí s dobrým dopravním spojením do Brna se atraktivní oblasti nacházejí na sever od Brna (a hlavně především na severu Brna samotného – Ivanovice, Jehnice, Útěchov, ...), především podél hlavního silničního tahu na Svitavy (v protikladu s Boskovickem), dále ve směru na Tišnov, příp. směrem k Moravskému krasu; vyšší imigrací se vyznačuje Rosicko či jihovýchodní sektor směrem na Šlapanice, Slavkov u Brna nebo dokonce ještě dále za město Bučovice. Dále můžeme zmínit oblast mezi Židlochovicemi a Ivančicemi (přímo na Ivančicku jsou hodnoty už nižší). Během 90. let se výrazně zvyšuje počet obcí s kladným migračním saldem s Brnem, ještě začátkem 90. let bylo mnoho obcí blízko Brna migračně ztrátových, v období 2000-2004 šlo již o několik vzdálenějších obcí, zvláště na Boskovicku s větším počtem malých sídel.

Obr. 2. Intenzita imigrace (počet přistěhovalých na 1000 obyv. obce) v zázemí města Plzně v období (a) 1991-1995 a (b) 2000-2004

a)

b)

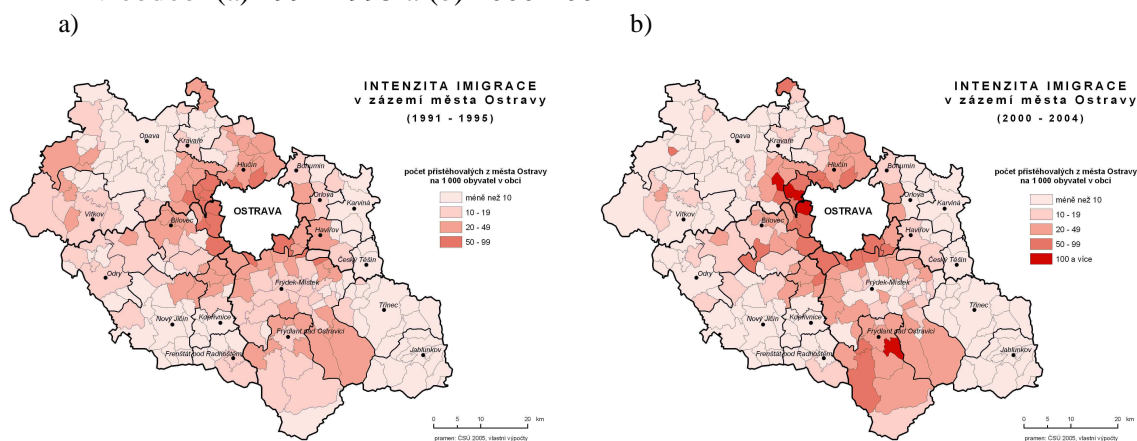

Pramen: ČSÚ, vlastní výpočty

Ze srovnání map na obrázcích č. 2a a 2b je opět patrné zvýšení relativní intenzity imigrace z Plzně do jeho zázemí, a taktéž se objevují obce s hodnotou překračující 100 imigrantů na 1000 obyv. obce. Poněkud atraktivnější je okres Plzeň-sever, především přímo na sever a severovýchod od centra, sledující hlavní silnici na Karlovy Vary. Oblast na západ (Nýřansko) a na jih či jihovýchod od Plzně (Blovice, Nepomuk) je poměrně migračně přitažlivá, zato území na východ, tvořené především okresem Rokycany, se vyznačuje dosti nízkou intenzitou imigrace z Plzně. Jak již bylo zmíněno výše, během 90. let se zanedbatelné migrační saldo Rokycanska s Plzní v podstatě nezvýšilo. V průběhu tohoto období se poněkud méně přitažlivou oblastí stává okolí Kralovic. Poměrně velké migračně ztrátové oblasti v 1. pol. 90. let se nacházely především na severovýchod od Plzně a na jihovýchodě okresu Plzeň-jih, a dále mnoho malých obcí na Rokycansku. Celkově by se dalo konstatovat, že Plzeňsko bylo v 90. letech depopulační oblastí, suburbanizační tendence nastupují později než např. v okolí Brna. V období 2000-2004 již byla ztrátová jen sídla v okrajových oblastech, především na Kralovicku a Rokycansku.

Na první pohled odlišnou situaci týkající se imigračních oblastí dostáváme u Ostravska (viz obr. 3a, b). Zde se dostávají do jisté konkurence suburbanizační trendy způsobené migrací z Ostravy, která je předmětem srovnávání, odstředivé migrační proudy z ostatních velkých měst (okres Karviná, Frýdek-Místek, Třinec, Opava) a možná ještě silné vztahy mezi středisky navzájem, z čehož plyne, že bude imigrační zázemí samotného města Ostravy patřičně deformované. Na imigraci z Ostravy nejvíce získávají nejbližší obce, především v jižním až západním lemu. Oblast s vyšší intenzitou imigrace (nad 20 přistěhovalých na 1000 obyv.) nedosahuje takového územního rozsahu jako v případě Brněnska a Plzeňska, ale je protáhlá směrem na jih až do oblasti Beskyd, ještě s dobrou dopravní dostupností do Ostravy.

Obr. 3. Intenzita imigrace (počet přistěhovalých na 1000 obyv. obce) v zázemí města Ostravy v období (a) 1991-1995 a (b) 2000-2004

Pramen: ČSÚ, vlastní výpočty

Vzhledem k omezené možnosti suburbanizace v blízkém silně urbanizovaném prostoru se lidé stěhují do větších vzdáleností s lepším životním prostředím (Frýdlantsko, Ostravice, mj. malá obec Malenovice s poměrně značným nárůstem počtu obyv.). Intenzita stěhování do obcí na sever od Ostravy je možná nepřímo snižována blízkostí státní hranice. Během 90. let došlo dokonce ke snížení intenzity stěhování z Ostravy především do okrajových částí okresu Nový Jičín a převážné většiny Opavska. Pokud jde o migrační saldo, na Ostravsku během 90. let počet obcí se zápornou hodnotou na rozdíl od obou dalších srovnávaných oblastí vzrostl. Pokud pomineme okres Karviná, jde o velké oblasti v okrese Opava a Nový Jičín.

4. Migrace podle vzdálenosti od centra

Následující tabulka č. 2 a stručný výklad se vztahuje na hodnocení intenzity migrace v závislosti na vzdálenosti od příslušného centra podle jednotlivých let v období 2002-2006. O vymezení zón je pojednáno výše.

Jak je z níže uvedené tabulky vidět, všechny vzdálenostní zóny ve všech rocích sledovaného období 2002-2006 měly více či méně kladné migrační saldo. Migrační zisk se obvykle projevuje zvyšováním celkového počtu obyvatel ve venkovských oblastech. V zázemí Brna a Plzně nejvíce získávají první dvě zóny (do 15 km), na Ostravsku je situace odlišná. U prvních dvou jmenovaných oblastí má 2. zóna zhruba poloviční míru salda migrace než zóna nejbližší, v 3. zóně tato míra klesá pod 1/3 vůči 1. zóně. Relativní migrační zisk na Ostravsku roste se vzdáleností od Ostravy, nejvyšší míru vykazuje území ve vzdálenosti 15-20 km, kde se nachází již větší počet neměstských obcí. První dvě zóny jsou i přes výše uvedenou metodiku tvořeny obcemi se statutem města (Šenov, Vratimov, Rychvald, ...), což se projevuje na celkovém výsledku míry. Lokalizace velkých měst kolem Ostravy snižuje celkové migrační saldo zázemí s centrem ve srovnání s vymezeným zázemím Brna.

Tab. 2. Vývoj počtu obyvatel a salda migrace (%) ve vybraných metropolitních oblastech podle vzdálenostních zón

oblast	zóna (km)	počet obcí	počet obyvatel (tis.)					saldo migrace (‰)					
			2002	2003	2004	2005	2006	2002	2003	2004	2005	2006	Σ
BRNO	...10	17	34,9	35,6	36,7	37,8	38,2	18,2	17,1	19,7	15,0	16,1	85,8
	10,1...15	33	33,1	33,4	33,7	34,1	34,4	10,2	7,2	9,1	11,2	9,3	47,1
	15,1...20	48	69,7	69,9	70,2	70,9	71,1	4,2	3,3	4,4	5,2	6,6	23,7
	20,1...25	56	43,3	43,6	44,0	44,5	44,6	4,2	3,1	3,4	2,9	5,6	19,2
	25...	191	118,8	119,0	119,4	119,7	120,0	2,3	1,9	1,8	2,7	2,0	10,8
	Σ	345	301,8	303,5	306,0	308,9	310,3	3,8	3,5	4,8	6,3	6,2	24,7
PLZEŇ	...10	12	21,9	22,2	22,5	22,9	23,2	11,7	11,8	17,1	11,7	14,5	67,3
	10,1...15	31	36,9	37,1	37,6	38,0	38,3	6,9	7,1	9,2	5,8	7,1	36,1
	15,1...20	36	28,7	28,9	29,1	29,2	29,5	2,5	3,0	3,9	0,5	1,1	11,0
	20,1...25	41	33,3	33,2	33,5	33,6	33,8	0,4	2,8	1,9	1,2	0,1	6,2
	25...	147	51,3	51,3	51,4	51,6	51,7	0,7	2,1	1,6	0,5	1,5	6,4
	Σ	267	172,1	172,7	174,1	175,3	176,5	3,7	4,7	5,7	3,2	4,1	21,3
OSTRAVA	...10	6	31,8	31,9	31,9	32,0	32,3	2,5	4,8	6,0	7,3	9,3	30,1
	10,1...15	14	22,1	22,2	22,3	22,5	22,7	5,1	8,4	9,6	7,9	11,8	42,9
	15,1...20	27	52,3	52,3	52,6	52,9	53,0	1,2	3,7	5,5	3,6	4,6	18,6
	20,1...25	27	55,9	56,1	56,4	56,7	56,9	1,3	1,4	1,5	2,8	0,9	7,8
	25,1...	143	212,1	212,7	213,3	213,8	214,5	0,8	0,5	1,1	1,2	1,1	4,6
	Σ	217	374,2	375,2	376,5	378,0	379,3	1,3	1,9	2,7	2,7	2,9	11,5

Pramen: ČSÚ, vlastní výpočty

Vývoj migračního salda od r. 2002 do r. 2006 má ve všech oblastech rostoucí trend, v případě Plzně došlo k určitému propadu v r. 2005, především do vzdálenosti 15 km (podle průběžné statistiky určitě souvisí s růstem počtu obyv. v samotné Plzni). Vývoj míry v jednotlivých zónách se vyznačoval spíše fluktuacemi, nelze tedy během tohoto relativně krátkého období vyvodit závěr o směru vývoje.

5. Závěr

Proměna vztahů „jádro-zázemí“ ve všech srovnávaných metropolitních oblastech se dle výsledků zpracování dat o migraci projevuje intenzifikací odstředivých migračních proudů na úkor spíše klesající či stagnující migrace do měst. Zázemí, především blízké okolí (s výjimkou Ostravska), se vyznačuje rostoucím trendem jak absolutně, tak relativně vyjádřeného migračního salda, což vede k absolutnímu nárůstu počtu obyvatel dotčených obcí a k příznivému ovlivňování věkové struktury venkovské populace. Dochází tedy k zesilování a často díky nové výstavbě rodinných domů i ke zviditelnění suburbanizačního procesu. V řešených územích zatím nedosahuje takových mezí se všemi negativními důsledky, jimiž se potýká zejména USA, objevují se ale oblasti, kde by mělo dojít k jejímu omezení.

Literatura

1. Sýkora, Luděk (ed.): *Suburbanizace a její sociální, ekonomické a ekologické důsledky*. 1. vyd. Ústav pro ekopolitiku, o. p. s., Praha, 2002. 191 s.
 2. Hnilička, Pavel: *Sídelní kaše. Otázky k suburbánní výstavbě kolonií rodinných domů*. 1. vyd. ERA. Brno, 2005. 131 s.
 3. *Evidence migrace v ČRv roce.... Databáze ČSÚ* Praha: ČSÚ.
 4. *Počet obyvatel v obcích České republiky k 1.1. ...* Praha: ČSÚ.
- ... a další elektronické či tištěné statistické publikace, autoatlasy, internetové mapy.

PŘEDSTAVENÍ POLARIZOVANÉHO VÝVOJE BRNO – BŘECLAV - ZNOJMO¹

INTRODUCING CORE-PERIPHERY PROGRESS IN SPACE BRNO – BŘECLAV - ZNOJMO

MGR. LUKÁŠ NEVĚDĚL

*Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta,
Geografický ústav,
Kotlářská 2, 611 37 Brno, ČR
e-mail: dodislav@mail.muni.cz*

Anotace

Článek představuje aktuální vývoj v polarizaci prostoru mezi Brnem – Břeclaví – Znojmem v souvislostech rozvoje venkova (studia venkovů), historického vývoje, nynějších témat, které ovlivňují kvalitu života místních lidí.

Druhým cílem je srovnání aktuálních trendů, představených v prvním cíli, s hypotézami, fenomenologiemi, teoriemi regionálního rozvoje. A zjišťování jejich relevantnosti v území.

Annotation

This article introduce actual polarization progress in the space among Brno – Břeclav – Znojmo in the context of rural development (rural studies), historical context and present themes, which interact local people's quality of life.

Second ambition is to compare actual trends, spoken in the first goal, with hypothesis, phenomenologies and theories of regional development, as well as to “investigate” their relevance in this (author's) case study.

Klíčová slova

jádro – periferie, venkov, kvalita života, regionální rozvoj - teorie

Key words

core – periphery, countryside, quality of life, regional development - theories

1 Data a metody zkoumání polarizace zkoumaného území

Z běžně dostupných publikovaných dat byly použity údaje ze Sčítání lidu, domů a bytů (s přihlédnutím k neaktuálnosti přejímaných dat vzhledem k roku cenzu), údaje z vyjížděky a dojížděky pro zkoumané okresy z Českého statistického úřadu (ČSÚ) a z Městské a obecní statistiky (MOS) – srovnání občanské vybavenosti (zde neuvedeno), jež je rovněž přístupná pro veřejnost (poznámka platí rovněž, týká se aktualizací, respektive „věrohodnosti“ informací). Pro nástin demografických proměn, analýzy časových řad, v jednotlivých obcích byl autorovi poskytnut nepublikovaný soubor dat bilance počtu obyvatel dělené do složek narození, zemřelí, přistěhovalí a odstěhovaní v excelovském souboru za úhradu. Kvantitativní

¹ Poděkování: Práce autora je podpořena projektem firmy GaREP spol. s r.o.: Synergie v přístupu k rozvoji venkova – QH82249, VS6MZEVP MZE712 Program výzkumu v agrárním sektoru 2007-2012, Podpora udržitelného rozvoje venkova (venkovského prostoru).

Z pohledu kulturních geografů, architektů, etnografů, se jedná o území, které je výše na obrázku označeno za Dyjsko-Svatecko, společným rysem Dyjsko-Svatecka je významný vliv odsunu německého obyvatelstva po druhé světové válce (označovali ho za Südmähren) a osídlení novým obyvatelstvem nejen, ale i z okolí, tj. včetně sousedních kulturních oblastí Hanáckého Slovácka a Podluží (viz výše uvedený obrázek). Tj. pracovní hypotézou sledování klesajícího gradientu regionální identity, aktivity lidí, komunit a plánování, regionálního/lokálního rozvoje, ale i předpokladů dle demografických statistik a reakcí na trh práce ve vysídleném území „Jižní Moravy“ v závislosti na vzdálenosti od okrajových částí Slovácka (viz obr. 1.). Dalšími otázkami je vliv Brna, měst na venkovské zázemí, efekt sousedství, vazeb? a historie vývoje. Podle výpovědí teze ztrácí platnost, lidé „zakořeňují“.

Byl učiněn pokus sladit zkoumané území s územně správními celky České Republiky. Východní „hranici“ zájmu tvoří okresní hranice Břeclav – Hodonín, na severu hranice území obce s rozšířenou působností Židlochovice a Šlapanice, Západní hranice vymezení byla specifikována rozdílem krajinného rázu a historickými souvislostmi.

3 Polarizace prostoru, diskuse a závěry

Tab. 1. Vybraný vývoj počtu trvale bydlících (hlášených) obyvatel a přehled jejich obytného zázemí podle vybraných roků sčítání ve sledovaném území (stavy).

území* bez měst	1869	1900	1930	1950	1980	1991	2001	domy 1930	domy 2001
část ORP Ivančice	5 020	5 318	5 388	4 506	4 179	4 023	4 174	1 210	1 322
POÚ Klobouky u Brna	8 288	9 371	9 865	8 487	7 593	6 983	6 941	2 437	2 715
POÚ Miroslav + obce M.K.	12 063	13 382	14 450	10 761	10 823	10 282	10 362	3 482	3 539
POÚ Hrušovany n. J.	11 458	13 757	16 183	10 176	11 429	11 120	11 402	3 669	3 107
ORP Pohořelice	13 296	16 232	18 016	12 771	13 005	12 414	12 398	3 516	3 606
část ORP Znojmo*	26 992	31 717	33 266	20 832	19 035	18 756	19 754	7 742	6 177
ORP Mikulov	23 899	27 016	26 840	17 481	19 773	19 618	19 888	6 014	5 394
ORP Židlochovice	17 939	21 293	25 459	24 193	27 903	26 671	27 099	5 219	7 567
ORP Hustopeče	23 460	26 535	28 474	24 812	27 638	27 305	27 508	6 343	8 179
ORP Břeclav*	25 116	32 086	36 562	32 970	35 260	34 376	34 375	8 097	10 993
CELKEM bez větších měst	167 739	196 897	214 799	167 240	176 944	171 961	174 425	47 792	52 759
CELKEM vč. větších měst	190 028	234 007	265 047	208 194	234 165	233 074	235 668	54 141	61 345
Jihomoravský kraj	668 256	849 791	1 045 392	977 892	1 141 993	1 144 160	1 134 786	178 883	240 100
Česká Republika	7 565 463	9 374 028	10 674 240	8 896 086	10 291 927	10 302 215	10 230 060	1 592 999	1 969 018
Podluží	31 799	45 880	56 016	48 778	57 931	59 355	59 860	11 180	15 085
Hanácké Slovácko	54 915	62 707	69 482	62 249	67 619	65 395	66 246	15 272	19 943
„Jižní Morava“	79 415	98 404	112 709	79 686	88 842	88 706	89 674	21 675	20 923

Pramen: Historický lexikon obcí 35 – 40 a 610 – 650, vlastní výpočty

Ad hoc vývoj počtu obyvatel a domů je srovnáván v souvislostech s historickým vývojem počtu obyvatel, domů a bytů v České republice a v jeho regionálních odlišnostech s analýzou příčin a důsledků pro budoucí vývoj (v případě rozvoje venkova, s ohledem na tato území musí autor uvést, lze obtížně hovořit o rozvoji).

V historickém vývoji osídlení zdejších regionů, krajiny, hrají významnou úlohu první demografický přechod, ve kterém na počátku 20. století počet obyvatel i počet nově vystavených i celkový počet domů v obcích, regionech bez ohledu na národnostní složení rostl (viz SLDB – stáří domů). Z výše uvedených nepřímých dat je potvrzena národnostní a regionální identita obyvatelstva v území, etnografických územích. Zkoumaná území byla

nejvíce osídlena, měla vrchol svého sociálního rozvoje na přelomu 20. a 30. let 20. století. V obcích byl tradiční vztah k půdě, odpovědnost ke krajině, bylo zachovááno selství (i se svými **negativními** sociálními, ekonomickými, kulturními vlivy). Přesto na osídlení, domovní fond mělo lepší vliv než „budoucí rozvoj“ v konsolidovaném území ztráty odpovědnosti, ve vysídleném území navíc k absenci vztahu k místu života (mimo lidí příchozích z Kloboucka!), minimální regionální identitě, která se obtížně buduje dodnes a má tak přímý vliv i na iniciativu LEADER i neúčinné exogenní impulzy. Území „Jižní Moravy“ je většinou marginálním, emigračním regionem.

Dalším pozorovatelným jevem je rostoucí vliv města Brna na své zázemí, růst jeho dominantní, hierarchické role (vývoj počtu (městských) obyvatel v rurálním zázemí), což se v současnosti projevuje „urban sprawlem a růstem sídelní kaše (P. Hnilička 2005)“ do zázemí Brna, kde starostové obcí, jejich percepce, jsou tímto vývojem znepokojeni, ohroženi a reagují politickou aktivizací a sdružováním, aby vytvořili Brnu relativně srovnatelného partnera pro vyjednávání.

Krajina jižní Moravy je dlouhodobě bezlesá a využívána pro zemědělství, později intenzivní zemědělství s perspektivou nasytit právě zázemí rostoucího pólu rozvoje – město Brno, případně nyní polycentrický vývoj v malých a středních městech, v osách spojující Brno s těmito centry (póly rozvoje venkovů), většinou malými městy (Slavkov, Hustopeče, Pohořelice, Mikulov, Ivančice s Moravským Krumlovem) a Břeclaví a Znojmem.

Vývoj využívání území se z produkční funkce, nasycení obyvatelstva, i díky technologiím, vědecko-technickému vývoji (opět lze polemizovat o pokroku), posouvá více k individuálnějšímu využívání krajiny, osídlení regionů, lidé – nepřímo z dat o počtu obyvatel na dům, jehož rozměry se stále zvětšují (P. Hnilička 2005 a A. Knopp 1994) prostorově zextenzivňují svůj obytný prostor, čímž vyvíjí tlaky na využívání půdy. Nejvíce je popisovaná obecná zkušenost pozorovatelná v zázemí města Brna, dále i pro Břeclav a Znojmo, nejméně v území označeném autorem jako „Jižní Morava“, tj. autor se domnívá, že je zde potvrzena teorie vln v časoprostorovém vývoji.

Zajímavým fenoménem mimo oblast zkoumání je růst hustoty obyvatelstva v Jihomoravském kraji a srovnání s Českou republikou, kdy Jihomoravský kraj po druhé světové válce významně roste.

V datech se projevuje rovněž druhý demografický přechod obecně, a současný rozvoj pro ORP Mikulov, autor se domnívá vlivem cestovního ruchu, turistiky i rekreace na Pálavě.

Další úvahy a potvrzování pracovních hypotéz se snažily postihnout projevy hierarchizace obcí, v případě zkoumaného území se obce shodují ve velké míře se sídly, proto pro generalizaci v tomto případě, opětovně využívána metoda analogie, indukce i dedukce, lze hovořit o hierarchizaci středisek, které se dlouhodobě věnuje M. Hampl (M. Hampl – J. Müller 1998) s hodnocením docházkové vzdálenosti (J. Löw – I. Míchal 2003).

V těchto souvislostech se do konfliktu s hierarchizací středisek v moderní společnosti, společnosti průmyslové, socialistické, mezi 50. a 90. lety 20. století, dostávají starší etnografické struktury, regionální identity lidí, včetně odsunu/vyhnání německy mluvícího obyvatelstva ze sledovaného území a dosídlení tohoto pohraničí lidmi, kteří neměli vztah ke zkoumanému území, mnohdy se k němu chovali nešetrně, často úmyslně nešetrně,

což mělo za následek vytvoření hranice jako bariéry, nikoliv jako prostoru zprostředkování (viz Jeřábek, M. - Dokoupil, J. - Havlíček, T. et al. (2004)). Nyní podle výpovědí proměna.

Na Hanáckém Slovácku, v bezprostřední blízkosti sílícího Brna ale nebylo a ani nevzniklo významnější centrum, dezintegrace, odmítnutí železničního spojení měla vliv na ne-růst Židlochovic, a na růst konkurentů v okolí, především Hrušovan u Brna právě díky dopravnímu napojení a průmyslové výrobě. Židlochovice jako potenciální pól rozvoje byl omezen v rozvoji právě tímto rozhodnutím, dále předchozími rozhodnutími německého obyvatelstva, aby získalo významnějšího postavení ve volbách (volební systém), kdy značnou část katastru Židlochovic „rozdalo“ do okolních (tehdy i nyní konkurujících) obcí. V tomto případě se projevila závislost na zvolené cestě – path dependence, jak uvádí J. Blažek a D. Uhlíř (2002). Hustopeče si zajistili svoji centrální pozici po druhé světové válce růstem průmyslové lokalizace závodů – viz L. Nevěděl (2006) a přísunem obyvatelstva z nedalekého Kloboucka, které na tento fenomén v současnosti doplatilo ztrátou vlastní regionální identity.

Po 2. světové válce se dosídlené malé obce (do 500 obyvatel) potýkají s trvající krizí, čímž potvrzují domněnky známé z obecných poměrů v ČR, zda nejsou naše obce příliš malé.

Výrazný podíl produktivních má ORP Mikulov, které v současnosti zaznamenává dynamický rozvoj v souvislostech s otevřením hranice (vstupu ČR do Schengenského prostoru), přesto hranice je stále v myslích, krajině(ách), kultuře(ách), společnostech stále přítomna. ORP Mikulov a město Mikulov, ač dosídlený region i město, je atraktivní pro místní obyvatelstvo, i dosídlené, navazuje na svůj historický význam, i když v současné době nedokáže hrát alternativu k Břeclavi, jak bylo v minulosti. Břeclav byla růstově ovlivněna železničním spojením na Vídeň – path dependence.

Fenoménem je území Miroslavska, kde je významná předproduktivní, ale i poproduktivní, a to především složka populace, nejvyšší index ekonomického zatížení. Starší obyvatelstvo mají konsolidovanější území, POÚ Klobouky vlivem socialistické kolonizace a v podstatě procesem emigrace z území se stalo periferním regionem v území.

Nejen perifernost, ale dle autora až marginálnost Hrušovanska nad Jevišovkou dále dokládá index maskulinity (z uvedených by se dalo uvažovat i o venkovském pseudo-zázemí Znojma a o vymezeném Ivančicku, vše vysídlená území, velmi špatné charakteristiky i pro vzdělanostní strukturu). Při šetření ve výše zmíněných statisticky problémových regionech, což dokládá i osobní přítomnost, apod. řada lidí dokládá, že jsou se svým způsobem života spokojeni, dle jejich endogenní „aktivity“ tak vychází, že toto území jim vyhovuje pro svůj klid. Lidé tak „volí“ kvalitu svého života, mohou-li volit, další otázka k výzkumu, protože exkludované, frustrované obyvatelstvo si takový způsob, kvalitu života nechtějí zvolit. Do rozvoje, vývoje apod. území se dostávají charakteristiky spokojenosti s kvalitou života, preferencí životních stylů, což potvrzuje i M. Woods (2005).

Vývoj počtu obyvatel, sociálně-kulturní kapitál obcí, leaderi venkovské komunity, aktivity, cíle rozvoje venkova a jejich opatření, jsou závislé především na mechanickém pohybu obyvatelstva. Z uvedených hodnot lze vyvozovat tyto závěry: populačně získávají obyvatelstvo území, které jsou v zázemí města Brna, především Židlochovicko, Hustopečsko, Pohořelicko, i když v těchto případech je vysoký ukazatel hrubé míry imigrace i emigrace, tj. důležitý je rozdíl v charakteristikách, vysoká míra fluktuace, post-moderní společnost, vazby a vztahy. Depopulaci zažívalo území ORP Mikulov, u kterého lze očekávat nyní růst.

Autor se domnívá, že výše uvedené demografické procesy jsou časově dobře pozorovatelné, a to procesně tak, že první impluzy změny dává město Brno, následně přes své zázemí a ORP Židlochovice a nyní i ORP Pohořelice, dále jsou trendy spatřovány v městě Znojmo, v ORP Hustopeče a ORP Břeclav (osa Brno – Hustopeče – Břeclav) a městě Mikulov, dříve až následně identifikace v ORP Pohořelice, až později se dostává do území Mikulovska, Hrušovanska nad Jevišovkou a Miroslavska. Tyto teze potvrzují studium polarizace prostoru ve smyslu jádro-periferie a důsledky (T. Havlíček – P. Chromý 2001, P. Chromý – H. Janů 2003).

Autor práce se domnívá, že v případě území obce s pověřeným obecním úřadem Klobouky u Brna se jedná o důsledek emigrace ze stabilizované územní jednotky, ke které mělo obyvatelstvo, lidé vztah, regionální identitu. Lidé, kteří doosídlovali blízké příhraničí v území obce s rozšířenou působností Hustopeče, byli, podobně jako kdekoliv u tehdejších migrantů, především produktivní, mladé ročníky. V území zůstávalo starší obyvatelstvo, které „zapustilo kořeny“, které v současnosti je v poproduktivním věku a vymírá, lze předpokládat, že starousedlíci se postarali o sociální reprodukci společnosti, demograficky ale nebyli s to dosáhnout úrovně počtu obyvatel před „kolonizací“.

Zemědělská produkce, nabídka pracovních pozic dobře uspokojuje nabídku kvalifikací, i když ani zde nedosahuje využití „kapitálu“ – větší obce nad 2 000 obyvatel až malá města.

Průmysl, ale i služby jsou převážně koncentrovány do malých a středních měst v území.

Velikostní kategorie 0 – 199 je odkázána sama na sebe a prakticky nabízí jen zemědělství.

Autor práce se pokusil o přepočítání hustoty osídlení na hustotu trvale bydlících (evidovaných) obyvatel na plochu intravilánu obce, kterou metodicky preferuje při zkoumání rozvolnění zástavby na předměstí P. Hnilička (2005), který poukazuje na to, že nová předměstí, která ekologicky zatěžují dopravou města i rurální zázemí, extenzivněji využívají zastavěný prostor/plochu nežli tomu je v tradiční venkovské zástavbě. Tento jev je pozorován v řadě zkoumaných obcí i autorem práce.

Pro formulaci strategií rozvoje území ve smyslu kvantitativní analýzy a její interpretace, viz dříve, myšlení dle teorií jádro-periferie, a současný trend a „rozkvět“ metody LEADER, autor v diplomové práci (L. Nevěděl 2006) ověřuje a aplikuje poznatky I. Bičíka et al. (2001) na své rodné území, I. Bičík se dlouhodobě věnuje právě využíváním půdy.

Zahrádkářské kolonie ve zkoumaném území lze ve významnější míře nalézt pouze v katastrálním území města Židlochovice na Výhoně. Zbylé obce si nevytváří významnější podíl v rámci svého katastru. I přesto, že tento údaj je přepočten na katastrální výměru Židlochovic, které jsou takto velmi úzce vymezené, se jedná dle názoru autora o nejvýznamnější kolonii v rámci zkoumaného území. Musí být rovněž podotknuto, že stav zahrad je často v nevyhovujícím stavu a v minimálně polovině případů lze tyto plochy hodnotit jako neobdělávané plochy (ponechané ladem, i dlouhodobě). Fenomén zahrádkaření se postupně vytrácí a o současné pozemky není zájem o údržbu, ani k odprodeji.

4 Environmentální aspekty (samozřejmé nesamozřejmosti)

Produktivita Jihomoravanů v množství odpadů je republikově nadprůměrná. Geografické aspekty odpadového hospodářství v území by byly úkolem pro další práci.

Geografové reflektují problematiku v ochraně ovzduší a klimatu, nakládání s odpadními vodami, ochranou a sanací půdy, odpadních vod i podpovrchových vod, viz odkazy výše, autorovi, s ohledem na přeměnu funkcí venkova, výrazněji chybí věnování se problematice **odpadového hospodářství z geografické perspektivy (M. Kuraš 1994)**.

Do Jihomoravského kraje směřuje značný podíl investic do řešení znečištění, a to především do nakládání s odpadními vodami, vodní toky ve sledovaném území jsou dle aktuálních informací považovány za znečištěnější, nežli je tomu běžné v České republice, důležité je ale připomenutí, že se území nachází v oblasti s intenzivní zemědělskou výrobou a je ovlivněno průmyslovým střediskem Brnem, přesto environmentální chemie reaguje na současnou poptávku v technologiích šetrnějších k životnímu prostředí a území se celkově revitalizuje a je méně znečišťováno, než tomu bylo v minulosti.

Zemědělská výroba vlivem prudkého poklesu dotací se stala v druhé polovině 90. let minulého století velmi málo konkurenceschopná, nyní dotace na plochu rostou, rostou i dotace směřované mimo produkční složku zemědělství a mimo produkci, která je určena na potravinářské účely (např. olejninu na biopaliva). I přes nárůst míry dotací je české zemědělství podprůměrně dotováno v rámci Evropské unie a musí reagovat na nové výzvy, mimoprodukční funkce, funkci správy krajiny (ekosocioforum, vize „z Rakouska“), na ekonomické problémy (socialistické období, transformace, nynější dluhy - restrukturalizace), environmentální škody a limity využití území, situace v EU a ve světě.

V emisích tuhých látek v tunách na kilometr čtvereční, patří Jihomoravský kraj v relativních hodnotách k nejmenším znečišťovatelům, vlivem cirkulace vzduchu ale emise nedopadají jen na místa své „produkce“ a navíc se regionálně liší (centra – osy -periferie). Podobné teze platí pro vývoj (1995 – 2004) emisí oxidu siřičitého, oxidu dusíku i oxidu uhelnatého, kraj je ale významně znečištěn prachovými částicemi – otevřená využívána krajina intenzivním mechanizovaným zemědělstvím se ztuhlou půdou, tyto prachové částice způsobují nemocnost zdejšího obyvatelstva a podílí se na „kvalitě“ života i naději dožití.

5 Literatura

1. BLAŽEK, J., UHLÍŘ, D.: *Teorie regionálního rozvoje, nástin, kritika, klasifikace*. 1. vydání, Praha: Karolinum, 2002. 211 s. ISBN 80-246-0384-5
2. BIČÍK, I., PERLÍN, R., ŠEFRNA, L.: *Rozvoj povodí Kocáby*. 1. vydání, Praha: Univerzita Karlova – Přírodovědecká fakulta – Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, 2001. 87 s. ISBN 80-238-7322-9
3. HAMPL, M., MÜLLER, J.: *Jsou obce v České republice příliš malé? - Are Municipalities in the Czech Republic too small?* In: *Geografie - Sborník České geografické společnosti*. Praha: ČGS, Vol. 103, 1/1998. s. 1 - 12. ISSN 1210-115X
4. HAVLÍČEK, T., CHROMÝ, P.: *Příspěvek k teorii polarizovaného vývoje území se zaměřením na periferní oblasti*. In: *Geografie - Sborník ČGS*. Praha: ČGS, Vol. 106, 1/2001. s. 1 – 11
5. HNILÍČKA, P.: *Sídelní kaše - Otázky k suburbánní výstavbě rodinných domů*. 1. vydání, Brno: ERA, 2005. 131 s. ISBN 80-7366-028-8
6. CHROMÝ, P., JANŮ, H.: *Regional identity, activation of territorial communities and the potential of the development of peripheral regions*. In: *Acta Universitatis Carolinae - Geographica*. Praha: UK, 1/2003. s. 105 - 117, 512 s. ISBN 80-246-0981-10

7. IVÁNIČKA, K.: *Základy teórie a metodológie socioekonomickej geografie*. 2. vydání. Bratislava: SPN, 1987. 432 s
8. JEŘÁBEK, M., DOKOUPIL, J., HAVLÍČEK, T. et al.: *České pohraničí - bariéra nebo prostor zprostředkování*. Praha: ACADEMIA, 2004. 301 s. ISBN 80-200-1051-3
9. KNOPP, A. et al.: *VESNICE - Stavby a krajina mají svůj řád*. Ediční řada Vesnice, 1. vydání, Brno: Ústav územního rozvoje, 1994. Svazek č. 2, 211 s. ISBN 80-85124-96-3
10. KOSTRHUN, J., LAMMER, V., KHOL, M.: *Krajina révvového listu*. 1. vydání, Břeclav: Moraviapress a.s., 1996. 222 s
11. KURAS, M.: *Odpady, jejich využití a zneškodňování*. Praha: Český ekologický ústav pro Vysokou školu chemicko-technologickou, 1994. 243 s. ISBN 80-85087-32-4
12. LÖW, J., MÍCHAL, I.: *Krajinný ráz*. 1. vydání, Kostelec nad Černými Lesy: Lesnické práce - Ústav aplikované ekologie ČZU, 2003. 552 s. ISBN 80-86386-27-9
13. MÍCHAL, I.: *Ekologická stabilita*. Brno: VERONICA, 1992. 244 s. ISBN 80-85368-22-6
14. NEVĚDĚL, L.: *Regionální studie Židlochovicka a Hustopečska*. Brno: Diplomová práce – Geogr. ústav PŘF MU, 2006. 100 s + 47 příl.
15. SPIŠIAK, P., KOLLÁR, D.: *Vzťah obyvateľstva ku vlastnej obci a ku skúmanému okoliu*. Spoločnosť pre trvalo udržateľný život, odbočka Biele Karpaty, 1994. 34 s
16. WOODS, M.: *Rural Geography: processes, responses and experiences in rural restructuring*. London: SAGE Publications Ltd., 2005. 330 s. ISBN 0-7619-4760-4
17. Regionální informační systém Jihomoravského kraje [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.risy.cz/index.php?pid=202&sid=2652&mid=6579>>. [cit.] 23.10.2007.

NOVÁ PRŮMYSLOVÁ ZÓNA V BRNĚ – BROWNFIELDS NEBO GREENFIELDS?¹

NEW INDUSTRIAL ZONE IN BRNO – BROWNFIELDS OR GREENFIELDS?

RNDR. JOSEF KUNC, PH.D.

MGR. PETR TONEV

*Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta,
Katedra regionální ekonomie a správy
Lipová 41a, 602 00 Brno, ČR
e-mail: kunc@econ.muni.cz, tonev@econ.muni.cz*

MGR. PAVEL KLAPKA, PH.D

*Univerzita Palackého v Olomouci, Přírodovědecká fakulta,
Katedra geografie
tř. Svobody 26, 771 46 Olomouc, ČR
e-mail: pavel.klapka@upol.cz*

Anotace

Potřeba nové průmyslové zóny v Brně vyvstala v posledním období mj. s růstem přílivu průmyslových investic. Vhodných lokalit se nabízí celá řada, lze vybírat mezi starými opuštěnými plochami i novými územími na zelené louce. Hlavním cílem příspěvku je zamyslet se nad možností využít pro novou průmyslovou zónu právě brownfields či greenfields - jednak vzhledem k jejich vlastní lokalizaci v Brně a současně v kontextu k existujícím širším funkčně-prostorovým strukturám města.

Annotation

Recently there occurred a need for new industrial zone in Brno among others thanks to increase in industrial investments. There is a number of appropriate localities, both brownfields and new localities (greenfields). The main objective of the contribution is to assess possible use of brownfields and greenfields for the new industrial zone - both with regard to their location in Brno and in context of existing wider functional-spatial structures of the city.

Klíčová slova

Brownfields, průmyslové zóny, prostorové rozmístění, město Brno

Key words

Brownfields, Industrial Zones, Spatial Position, Brno City

1. Úvod a vysvětlení pojmů

Město Brno a jeho bezprostřední funkční zázemí se v průběhu posledních zhruba 10 let stalo jednou z nejvyhledávanějších lokalit v České republice z hlediska přílivu průmyslových investic. Nacházejí zde uplatnění jak obory s vyšší přidanou hodnotou a hi-tech obory, tak

¹ Tento příspěvek byl zpracován v rámci řešení projektu GA ČR č. 402/07/P436 „Konkurenceschopnost rozvojových zón v České republice se zaměřením na inovační podnikání“.

výroby založené na množství pracovní síly a montážních linkách. Průmyslové, skladové, logistické a další areály tvořící základní kostru pro infrastrukturu industriálních investic, jsou v současnosti nezbytnou podmínkou průmyslového (ale do značné míry i celkového) rozvoje.

Náš příspěvek se v širším kontextu zabývá otázkou, zda tyto areály přednostně budovat nově na „zelené louce“ (*greenfields*), jako se tomu převážně děje nebo se pokusit využít stávajících nevyužívaných prostor (*brownfields*). Oba způsoby budování průmyslových areálů jsou ve svém důsledku významným funkčně-prostorovým zásahem do městských struktur. Je opět otázkou, který zásah nabourává kompaktnost a funkční systém moderního města více.

Pojmy jako *brownfields* a *greenfields*, které mají evokovat rozsah, resp. význam ekologických škod, jsou u nás často citovány a diskutovány a v českém jazyce prakticky zdomácněly a doslova se nepřekládají. V případě *greenfields* se jedná zpravidla o ekologicky čisté lokality bez dřívější zástavby, tedy o potenciální či realizovanou výstavbu na zelené louce.

Jako *brownfields* byly nejprve označovány pouze staré, opuštěné průmyslové zóny a logistická centra s rozsáhlými skladovacími prostory nacházející se na administrativním území měst. Postupně začal být termín *brownfields* vztahován také na nevyužívané, zdevastované, často ekologicky zatížené komerční, administrativní, obytné a další (např. nemocniční) objekty a pozemky v urbanizovaném území, zemědělské objekty ve volné krajině, plochy a budovy využívané k vojenským účelům, zpustlé menší části areálů jinak prosperujících podniků a jejich neupravené okolní pozemky, zanedbané a nevhledné veřejně přístupné plochy, apod. (Šilhánková a kol., 2006).

2. Brownfields v Brně

Brno, podobně jako další města v České republice prošla a stále prochází procesy restrukturalizace a transformace, což jsou poměrně významné faktory pro utváření nových *brownfields*.² Silná průmyslová tradice, útlum především textilního a strojírenského průmyslu po roce 1989, prostorová i populační velikost (Kuča, 2000) udělaly z Brna vhodný příklad pro analýzu a zobecnění této problematiky.

Na žádost brněnského magistrátu provedla začátkem roku 2006 společnost Kovoprojekta evidenci *brownfields* na území města Brna a identifikovala celkem 118 lokalit větších než půl hektaru, které představují celkovou plochu 517 ha. Dle této databáze, která je přehledně zpracována formou podrobných pasportů³ je možné *brownfields* v Brně strukturovat podle několika hledisek. Základní členění se nabízí v souvislosti s původním účelem využití a dokládá ho předchozí tabulka.

² Příčinou rozšíření *brownfields* jsou změny, které postihly naši ekonomiku v uplynulých zhruba 20 letech, zejména odklon od těžkého průmyslu doprovázený krachem velkých podniků. Řada lokalit typu *brownfields* zde však přirozeně existovala již před rokem 1989.

³ Seznam lokalit *brownfields* (<http://www.brno.cz>).

Tab. 1: Základní charakteristiky brněnských brownfields

původní účel využití	počet lokalit	rozloha (ha)	% zastavění	% ekol. zátěže* (z rozlohy)	převažující současné využití (předpoklad)
drážní plochy	3	12,37	48,1	9,7	smíšené plochy
průmyslová výroba	64	259,68	50,0	61,4	plochy pracovních aktivit a smíšené plochy
těžba surovin	2	12,51	22,4	100,0	plochy bydlení a městské zeleně
zemědělská výroba	13	87,29	38,6	0,0	smíšené plochy a plochy pracovních aktivit
vojenské prostory	10	80,92	42,5	9,0	smíšené plochy a plochy veřejné vybavenosti
obytné a školské plochy	3	7,64	66,8	0,0	smíšené plochy a plochy městské zeleně
jiné**	23	56,49	19,0	31,1	smíšené plochy a plochy pracovních aktivit
celkem	118	516,90	43,0	35,9	smíšené plochy a plochy pracovních aktivit

* Identifikovaná ekologická zátěž, nikoliv předpokládaná; ** administrativa, služby, sport, kultura, nespecifikované

Zdroj: Seznam lokalit brownfields (<http://www.brno.cz>); vlastní úpravy a výpočty.

Z upravené a setříděné databáze pasportů jednotlivých lokalit lze dále stručně charakterizovat identifikovaný soubor brněnských brownfields:

- U více než poloviny lokalit se vztahuje původní účel využití k lehkému průmyslu či obecně průmyslové výrobě; tyto zabírají také více než polovinu celkové plochy;
- Nejvyšší zastavěnost vykazují rozlohou malé obytné a školské plochy, naopak nejnižší jiné plochy (specifikace viz výše);
- Při předpokládaném využití v budoucnu se počítá nejvíce se smíšenými plochami a plochami pracovních aktivit, myšleno je však také na plochy bydlení, městské zeleně, veřejné vybavenosti, dopravy a zvláštní plochy rekreace,
- Nejčastějšími majoritními vlastníky jsou právnické a fyzické osoby (asi 69 %), Statutární město Brno (21 %), Česká republika (6 %) a dále Jihomoravský kraj a Ministerstvo obrany ČR,
- Většina lokalit je v nulovém stádiu revitalizace, v několika případech byly zahájeny stavební práce, demolice, či asanace; šest objektů je památkově chráněných,
- Více než dvě třetiny (71 %) lokalit má podle více či méně detailně provedených průzkumů předpokládanou ekologickou zátěž, u téměř čtvrtiny (24 %) byla identifikována ekologická zátěž, pouze 6 lokalit je pravděpodobně bez zátěže⁴.

Prostorovou stratifikaci brownfields na území města představuje obrázek č. 1 (níže). Základním metodickým krokem bylo vymezení morfogenetických zón města. K tomuto účelu jsme využili práci O. Mulíčka (2007), který morfogenetické zóny vymezuje na základě skladebnosti urbanistických obvodů - dle stáří a hustoty zástavby, období integrace k Brnu a převažující funkce obvodu. Po určité úpravě byla tato strukturace vhodná také pro naše účely. Jednotlivé lokality jsou rozlišeny podle původního účelu využití (viz také tabulka č. 1), kvantitu představuje kategorizace brownfields dle zjištěné rozlohy a kvalitu identifikovaná forma ekologické zátěže.

⁴ Často se jedná pouze o "předpoklad", u každé jednotlivé lokality bude nutné provést skutečně objektivní průzkum.

V prostoru města Brna je možné identifikovat tři významná uskupení brownfields. První z nich nalezneme v jižním a jihovýchodním prostoru v bezprostředním zázemí historického jádra (zóna 2 - Štýřice, Komárov, Zábřovice), Jde o plochy a prostory bývalých textilek (Mosilana, Vlněna) a dalších výrobních provozů, jejichž umístění v blízkosti historického jádra do budoucna prakticky vylučuje pokračování náročných výrobních aktivit. Využitelnost těchto lokalit se na jedné straně prakticky zužuje na nevýrobní aktivity (rezidenční, obchodní či kancelářské se zázemím pro volnočasové aktivity, na straně druhé se však jedná a bude jednat o vysoce exponovaná území v kontextu potenciálních sídel firem, kancelářských a administrativních prostor. Tyto lokality mají většinou dostupnou technickou infrastrukturu, v řadě případů však bude zastaralá a nevyhovující. U mnoha lokalit byla identifikována ekologická zátěž, což je v blízkosti historického jádra alarmující skutečnost.

Druhou velkou koncentrací brownfields je tzv. „posvitavská zóna“, táhnoucí se podél toku řeky Svitavy (Zábřovice, Židenice, Maloměřice, Obřany) a přesahující ze zóny vnitřního města do širšího vnitřního města (zóna 3). Oblast je, vzhledem k velkému uskupení bývalých textilek a strojíren v liniovém struktuře dané vodním tokem, pokládána v Brně patrně za nejvíce problémovou. Navíc řada lokalit vykazuje předpokládanou či identifikovanou kontaminaci, což spolu s dnes již nevyhovující dopravní a technickou infrastrukturou bude znamenat do budoucna velké problémy při jejich regeneraci. Potenciální využití stávajících brownfields je v tomto prostoru možné uvažovat jak v lehkém zpracovatelském průmyslu, tak v rezidenční (příznivý krajinný ráz) i administrativní funkci.

Za třetí významnou koncentraci brownfields lze považovat oblast Králova Pole a Ponavy (severně od historického jádra), kde je vyšší soustředění vojenských brownfields a také rozlohou největší brněnská lokalita - Královopolská strojárna (37,5 ha⁵). Tato oblast je vzhledem k budovanému velkému městskému okruhu dopravně lépe dostupná, má většinou dostatečné zázemí v technické infrastruktuře a je zde možné uvažovat i s rozsáhlejšími industriálními funkcemi (průmyslový či logistický park). Vzhledem příznivějšímu krajinnému prostředí je sever tohoto území vhodný také pro rezidenční účely.

Zóny 4 a 5 jsou v souvislosti s brownfields daleko méně exponované, výjimku tvoří příměstská zóna v jihovýchodním prostoru Brna (Černovice, Slatina, Brněnské Ivanovice), kde se nachází plošně rozsáhlé lokality s identifikovanou ekologickou zátěží. Velmi příznivá poloha v blízkosti nejvýznamnějších tuzemských dopravních tepen, existující či snadno dobudovatelná technická infrastruktura (blízkost velkých nákupních center) a krajinně méně atraktivní prostředí (v porovnání se se severní částí Brna) předurčuje zdejší brownfields k průmyslovému využití (průmyslový park), logistickým a skladovacím areálům, apod.

3. Greenfields v Brně

Potenciálních volných ploch na území města Brna, o kterých bychom mohli hovořit jako o „zelených loukách“ bychom našli také velké množství a velmi obtížně bychom je lokalizovali i strukturovali. Pro naše účely jsou však greenfields daleko snáze uchopitelné než brownfields, protože nás v brněnském prostoru budou zajímat jen ty, které zde již existují nebo jsou k průmyslovým investicím reálně využitelné, tzn. nejsou v zásadě v rozporu s územním plánem města Brna.

⁵ To je pro srovnání více než celý průmyslový park CTP Modřice.

Jedním z nejstarších průmyslových parků v České republice je *Český technologický park* založený v roce 1994. Zatím na 19 ha, ale reálně v blízkém horizontu až na 45 ha nabízí prostory společnostem, které se svojí činností orientují jednak na hi-tech průmysl, ale také na strategické služby, vědu, výzkum a vývoj. Český technologický park je budován jako společná investice Města Brna (50 % akcií) a britské nadnárodní firmy P&O (50 % akcií). Společnost spolupracuje s Vysokým učením technickým v Brně (VUT), které je také akcionářem společnosti (jedna akcie). Areál České ho technologického parku bezprostředně sousedí s areálem VUT. Za nejznámější klienty zde sídlící lze považovat společnosti IBM, Motorola, Vodafone, Honeywell Controls, Siemens, Silicon Graphics a FEI. Klientem Českého technologického parku je také Jihomoravské inovační centrum, jež je správcem technologického inkubátoru VUT (otevřen v září 2003). Toto vše umožňuje praktické propojení výukového procesu, praxe, výzkumu a vývoje a podnikání. Park leží poměrně blízko středu města, dopravně je napojen především na rychlostní komunikaci R 43 Brno – Svitavy. Práci zde nachází více než 3 tis. osob (upraveno podle <http://www.technologypark.cz>).

Největším městským rozvojovým projektem vztahujícím se k průmyslovým investicím je Brněnská průmyslová zóna *Černovická terasa* (od roku 1999). Téměř celý pozemek (98 %) je ve vlastnictví statutárního města Brna. V současné době má Černovická terasa rozlohu asi 180 ha a její růstová kapacita je vyčerpána - v plánu je její další rozšíření⁶. Minimální hodnota investice je v této zóně 200 mil. Kč. Zóna nabízí pro investory podnikající v lehkém zpracovatelském průmyslu, ve strategických službách, ale i pro technologická centra. Určitou část terasy (36 ha) získala od města Brna a spravuje nizozemská soukromá developerská společnost CTP Incest. Nejznámější klientelu tvoří aktuálně společnosti Honeywell, Daikin, Bosch Rexroth, Andrew Telecommunications či Acer Czech Republic. Průmyslová zóna se nachází v blízkosti dálnice D1 (Praha-Brno-Olomouc), železniční tratě Brno-Vlárský průsmyk a mezinárodního letiště Brno-Tuřany. V této zóně pracuje zhruba (také podle <http://www.brno.cz>).

V těsném sousedství Černovické terasy nalezneme třetí brněnský průmyslový park, který nese název *Průmyslová zóna Areal Slatina*. Celý areál o rozloze 18 ha je majetkem stejnojmenné akciové společnosti - tedy AREAL SLATINA. Zóna začala vznikat v roce 1999 nikoliv zcela na zelené louce, jak v těchto případech zvykem, ale rekonstrukcemi kancelářů a skladových budov, později výstavbou nové kancelářské budovy. Práce byly ukončeny v roce 2006, přičemž zóna není do dnešní doby zaplněna. Ústřední firmou, kolem které slatinská zóna vznikla, je Roučka slévárna, k dalším větším výrobcům lze počítat již pouze společnosti Vesna Interiors či Harmonie Brno. Většina větších či menších firem se zaměřuje na logistiku, distribuci a administrativu. V areálu však sídlí také renomovaná a jedna z největších VaV firem v Brně – Flextronics Design⁷. Podobně jako Černovická terasa leží zóna v bezprostřední blízkosti dálnice D1 (Praha-Brno-Olomouc) a železniční tratě Brno-Vlárský průsmyk. Slatinská zóna zajišťuje práci pro asi 2 tis. osob (upraveno dle <http://www.arealslatina.cz>).

Za administrativními hranicemi Brna, avšak v prostoru velmi silných funkčních vazeb (propojená dopravní infrastruktura, mj. MHD; dojíždka za prací za službami, do škol, apod.) leží další dvě průmyslové zóny. První z nich je *Central Trade Park Modřice* (od roku 2000),

⁶ Město Brno usiluje o získání bývalých vojenských areálů typu brownfields o rozloze cca 16 ha, která přímo navazují na území průmyslové zóny - Letecká opravárenská základna nebo jsou v její bezprostřední blízkosti - Kasárna ve Slatině.

⁷ Jako inovačně vývojové centrum nadnárodní společnosti Flaxtronics International s asi 70 zaměstnanci.

jenž je považována za „vlajkovou loď“⁸ největšího soukromého průmyslového developera v ČR, již výše zmíněné společnosti CTP Incest. Na rozloze 40 ha se 2 km jižně od Brna dnes tísní více než 2 desítky firem, které zaměstnávají asi 2,3 tis. osob a zabývají se především lehkou průmyslovou výrobou, logistikou a distribucí. Nejznámějšími klienty tohoto průmyslového parku jsou firmy Andrew, IMI Norgren, Danaher Motion a další, navíc zde vznikly rozsáhlé kancelářské prostory (např. firma Tyco a prostory typu Axis Office Park). Dopravně je CTP Modřice napojen na rychlostní komunikaci R52 Brno-Vídeň, ve dostupné vzdálenosti je hlavní dálniční uzel dálnic D1 a D2 (Praha-Brno-Olomouc, resp. Bratislava), blízko je také železniční koridor Praha-Brno-Břeclav-Vídeň (Bratislava) (upraveno podle Kunc, 2005; <http://www.ctpinfo.com>).

Na katastru města Šlapanic, mezi tuřanským letištěm a městskou částí Brno-Černovice roste od podzimu roku 2007 další průmyslová zóna. Svoji plánovanou rozlohou 200 ha se má stát *CTPark Šlapanice* jednou z největších průmyslových zón svého druhu v ČR. Provozovatelem zóny je opět společnost CTP Incest. Celá zóna je teprve ve výstavbě, stojí zatím pouze několik skladových hal, ale vyčleněných nemovitostí různých typů je na sedm desítek. Kromě skladových a logistických prostor zde bude probíhat také lehká průmyslová výroby, místo zde získají i různé druhy služeb, kanceláře a administrativa. Dokončení hrubé výstavby se plánuje na konec roku 2008, což bude asi nereálné, zaměstnání zde má naleznout v budoucnu až 10 tis. osob. Celková investice se do roku 2013 odhaduje na 700 mil. eur. Projekt je rozdělen železniční tratí Brno-Přerov, dopravní dostupnost vyzdvihuje také blízkost tuřanského letiště, dálnice D1 a D2 Praha-Brno-Olomouc (Bratislava) (upraveno také podle <http://www.inbrno.cz>)

V obrázku č. 1 je možné vidět lokalizaci popsaných průmyslových zón. Černovická terasa a AREAL SLATINA leží sice v zóně širšího vnitřního města (zóna 3), ale od historického jádra jsou již značně vzdáleny, Český technologický park je naopak blíže středu Brna, ale je situován na pomezí zón 4 a 5. Další dvě zóny jsou lokalizovány za administrativními hranicemi města.

4. Nová průmyslová zóna na obzoru – brownfields nebo greenfields?

Na konkrétním příkladu města Brna, který však bude platit i v jiných urbánních prostředích ČR, lze poukázat na výše naznačené skutečnosti. V hranicích města či v jeho bezprostředním funkčním zázemí se nacházejí čtyři průmyslové (rozvojové) zóny. Český technologický park plánuje další expanzi a je o něj z pohledu investorů velký zájem, průmyslový park CTP Modřice je více než zaplněn a růstová kapacita největší brněnské zóny - Černovické terasy - je prakticky vyčerpána. Areál slatinské průmyslové zóny (která navíc není „klasickou zónou“) je poměrně malý a nenabízí mnoho volných ploch a CTPark ve Šlapanicích je v prvním stádiu výstavby. Zájem domácích, ale především zahraničních investorů po stavebních pozemcích pro průmysl a logistiku v Brně však stále roste a potřeba nové průmyslové zóny se tak stává poměrně akutní záležitostí.

Město Brno uvažovalo o výstavbě nové velké průmyslové zóny v blízkosti tuřanského letiště, se kterým měla být funkčně i prostorově provázána, avšak po schválení projektu a zahájení výstavby obří průmyslové zóny ve Šlapanicích (asi 5 km od Brna, staví se od podzimu roku 2007) k podobné investici na katastru Brna nedošlo. Město řeší a nadále bude řešit jednak co s pozemky v okolí letiště, na druhé straně se bude také muset vyrovnat se skutečností, že

⁸ Mimo jiné získal v roce 2004 CTP Modřice prestižní ocenění agentury CzechInvest „Průmyslová zóna roku 2003“ jako zóna s největším ekonomickým efektem v ČR.

přišlo o další obrovskou investici (po Nákupním centru Olympia, která leží na katastru města Modřice). A Brno pravděpodobně další průmyslovou zónu potřebuje, i když již ne takových rozměrů, jako v případě neexistence šlapanického projektu.

Jedním z řešení je vybudování nikoliv průmyslového a logistického centra v okolí tuřanského letiště, ale centra opravdu těch „nej“ oborů s přidanou hodnotou (hi-tech) a zázemí pro průmyslový výzkum, vývoj a inovace. Jednalo by se tedy prakticky o výstavbu na zelené louce. Tato alternativa však v sobě skrývá značné riziko konkurence v jisté realizaci rozběhlého nadregionálního projektu kampusu Masarykovy univerzity v Brně-Bohunicích, navíc je území v blízkosti letiště vhodnější právě pro sklady, logistiku či lehkou průmyslovou výrobu.

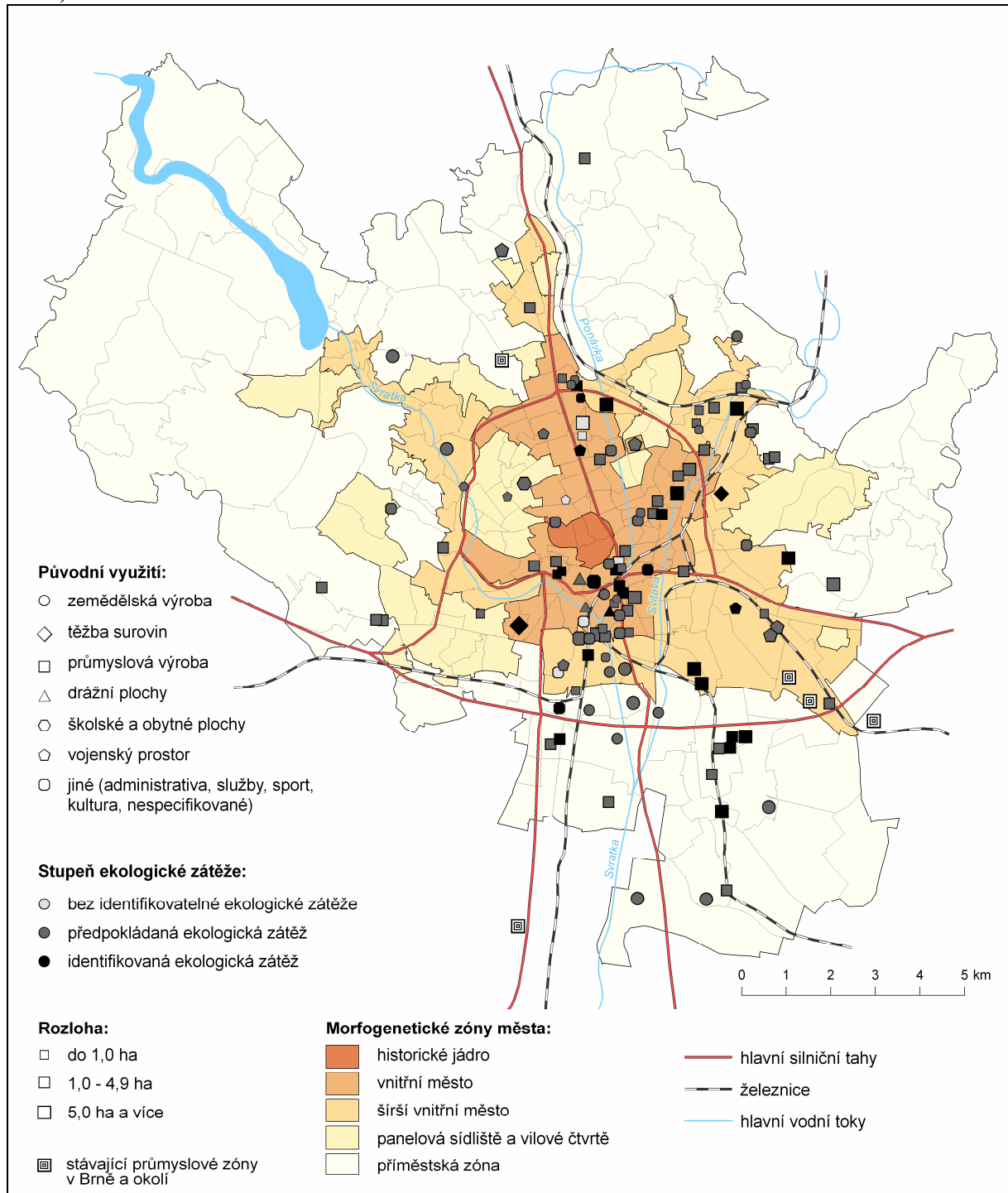
Řešení se ale nabízí také v souvislosti s řadou vhodných lokalit typu brownfields, které nalezneme jak v příměstské suburbánní zóně, tak v zónách bližších městskému historickému jádru. Zde bude ovšem nutné brát velký ohled na konkrétní lokalitu a typ výroby, která by přispěla k zachování kompaktnosti městských struktur a nenarušovala udržitelnost životního prostředí spolu s chodem vlastního města. Podle Kudy a Smolové (2007) však plochy brownfields často odrazují soukromý kapitál od aktivních ekonomických zásahů z důvodů vysoké pravděpodobnosti kontaminace a obvykle vyžadují vysoké veřejné finanční prostředky k odbourání bariér a nastartování možností jejich dalšího využívání, s čímž lze v zásadě souhlasit a je nutné s tím stále počítat.

5. Závěr

Jak si tedy odpovědět na otázku nastolenou již v názvu článku? Je možné potenciální novou zónu nějakým způsobem nahradit, substituovat? Jistě lze, ale není to v našem prostředí běžné ani jednoduché. V zásadě není třeba budovat další rozlehlé zóny na zelené louce, i když je to častější a méně technicky náročný a finančně nákladný způsob, ale je možné obrátit pozornost k dobře podchyceným a zmapovaným brownfields. Přes všechny známé a jmenované negativní stránky mají tato území co nabídnout. Od nenahraditelné polohy v blízkosti centra města - ve vnitřním městě (logistika, kanceláře, VaV pracoviště, ale i rezidenční prostory), až po částečně dochované industriální a jiné objekty v zóně širšího vnitřního města a zóně panelových sídlišť a vilových čtvrtí, kde je potenciálně možné v budoucnu realizovat komerční průmyslové/logistické parky a další velkoplošné areály.

Podpora znovuoživení brownfields v rámci městských struktur (především zóny 2 a 3 - širší město a vnitřní širší město) by měla být jednou z priorit městských institucí, protože se tím udrží kompaktnost historické zástavby, obslužných, dopravních, výrobních, ale i rezidenčních vazeb obyvatel na město samotné, které se tak stává znovu komplexním živým organismem. Budování velkých výrobně-logistických areálů v příměstských zónách bez obslužného a rezidenčního zázemí ve svém důsledku posiluje proces suburbanizace a s ním spojené významné změny v časoprostorovém chování obyvatel města a jeho zázemí a oslabuje pozici vlastního města v rámci denních urbánních struktur. A toto nejsou změny, které by, pro chod samotného města, bylo možné vždy označit za pozitivní.

Obr. 1: Prostorová stratifikace brownfields a průmyslových zón ve městě Brně (stav k roku 2007)

Zdroj: Seznam lokalit brownfields (<http://www.brno.cz>); Mulíček (2007); vlastní úpravy.

Literatura

1. KUČA, K. (2000): *Brno - vývoj města, předměstí a připojených vesnic*. Praha : Baset, 644 s.
2. KUDA, F., SMOLOVÁ, I. (2007): *Technické a geografické aspekty integrace neprůmyslových brownfieldů do území*. Ostrava : Technická univerzita Ostrava, 150 s.
3. KUNC, J. (2005): Průmyslové zóny v rukou soukromých developerů a efektivnost jejich podnikání (příklad Central Trade Park Modřice). In: *Geografické aspekty středoevropského prostoru*. Geografie XVI, Brno : Masarykova univerzita, s. 296-307.
4. MULÍČEK, O. (2007): Prostorové aspekty současného vývoje brněnské maloobchodní sítě. *Urbanismus a územní rozvoj*, X, 6, s. 14-20.
5. TOUŠEK, V., MULÍČEK, O. (2003): Brno - important industrial centre? *Acta Universitatis Carolinae Geographica*, 1, s. 437-444.
6. ŠILHÁNKOVÁ, V. a kol. (2006): *Rekonverze vojenských brownfields*. Pardubice : Univerzita Pardubice, 219 s.

Internetové prameny

7. <http://www.brno.cz>
8. <http://www.arealslatina.cz>
9. <http://www.technologypark.cz>
10. <http://www.ctpinfo.com>
11. <http://www.inbrno.cz>

GALANTA AKO PRÍKLAD ÚSPEŠNE SA TRANSFORMUJÚCEHO REGIÓNU

GALANTA AS THE EXAMPLE OF A SUCCESSFULLY TRANSFORMING REGION

DOC. RNDR. VILIAM LAUKO, CSC.

MGR. FRANTIŠEK KRIŽAN

DOC. RNDR. LADISLAV TOLMÁČI, PHD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Prírodovedecká fakulta,

Katedra regionálnej geografie, ochrany a plánovania krajiny

Mlynská dolina, 842 15 Bratislava, SR

e-mail: lauko@fns.uniba.sk, krizan@fns.uniba.sk, tolmaci@fns.uniba.sk

Anotácia

Slovenská republika oslávila 15. výročie vzniku. Počas tohto obdobia došlo k viacerým transformačným procesom, ktoré sa prejavujú vo všetkých sférach hospodárstva. V tejto súvislosti možno z priestorového hľadiska na území Slovenska identifikovať rôzne regionálne disparity. V niektorých regiónoch zaznamenala transformácia negatívny trend, v iných pozitívny trend. V článku je analyzovaný región Galanty ako príklad úspešne sa transformujúceho regiónu s dôrazom na transformáciu obchodu a služieb.

Annotation

The Slovak Republic celebrated its 15th year anniversary of its foundation. During this period many transforming processes happened and they are displayed in all the spheres of the economy. In some regions the transformation has recorded a negative trend, in some other areas it has been positive. In the following article, the region of Galanta is being analyzed as an example of a successfully transforming region with an emphasis on the transformation of the sphere of production, business and services.

Kľúčové slová

transformácia, Galanta, zahraničné investície, fondy EÚ, obchod a služby.

Key words

transformation, Galanta, foreign investment, EU funds, business, services.

1 Základná charakteristika regiónu

Región Galanty sa rozprestiera v juhozápadnej časti Slovenska. Ak ho chápeme ako okres, zodpovedá NUTS 4, t. j. okresu Galanta, ktorý patrí do NUTS 3 – Trnavský kraj. V rámci Slovenska patrí rozlohou medzi stredne veľké okresy (641 km²) s počtom obyvateľov (95 326 k 31.12.2007). Preto má veľkú hustotu zaľudnenia: 149 obyvateľov na 1 km², kým priemerná hustota zaľudnenia Slovenska je 110 obyvateľov na 1 km². Okres má prevažne vidiecke poľnohospodárske osídlenie. Okrem okresného mesta Galanty (17 000 obyvateľov) sa v okrese nachádzajú mestá Sereď (17 000 obyvateľov) a Sládkovičovo (6 000 obyvateľov). Okres Galanta má vysoké zastúpenie obyvateľov maďarskej národnosti (38,6 %), podiel obyvateľov slovenskej národnosti je 59,5 %.

Územie okresu leží v Podunajskej nížine a to prevažne v jej rovinatej časti. Regiónom preteká najväčšia na Slovensku prameniaca rieka Váh. Celý región patrí do teplej klimatickej oblasti s priemernými ročnými teplotami 9-10°C, s priemerným ročným úhrnom zrážok 500 mm. Vyskytujú sa tu úrodné pôdy, prevažne čiernice, černozeme a luvizeme. Prírodný potenciál územia bol oddávna výhodný pre jeho poľnohospodárske využitie.

2 Stručná história územia po rok 1990

Prírodné podmienky regiónu Galanty pritiahli človeka už v neolite. Od tejto doby je územie trvalo osídlené. Najstaršie kamenné nástroje sa tu našli z obdobia 30 000 rokov p. n. l. Postupne sa menili spôsoby vlastníctva a obhospodarovania poľnohospodárskej pôdy. Po vzniku uhorského štátu patrili majetky predovšetkým kráľovi. Okrem kráľovského majetku tu boli aj rodové majetky, napr. dnešné Matúškovo. Cirkevnými vlastníckmi boli Ostrihomské arcibiskupstvo, benediktínske opátstvo a klarisky. V 13. storočí darovaním sa stávajú majiteľmi pôdy šľachtici.

Počiatky rozvoja priemyslu boli spojené s poľnohospodárskou výrobou. Po revolúcii r. 1848/1849 a zrušení poddanstva boli postavené prvé cukrovary v Sládkovičove a v Seredi. Rozšírila sa aj remeselná výroba. Rozvoj hospodárstva v tomto období bol podmienený aj zavedením železnice z Viedne. Hospodársky rozvoj bol zastavený I. svetovou vojnou. Po skončení I. svetovej vojny sa územie stalo súčasťou Československej republiky.

Medzivojnové obdobie, poznačené najmä svetovou hospodárskou krízou, znamenalo veľmi ťažké obdobie pre tento poľnohospodársky región. Podobne pre rozvoj hospodárstva bolo náročné obdobie II. svetovej vojne.

Po skončení II. svetovej vojny došlo k výrazným politickým a hospodárskym zmenám. V poľnohospodárstve prebehla kolektívizácia, pôda patrila Jednotným roľníckym družstvám a štátnym majetkom. Prebehla industrializácia, v rámci ktorej vzniklo veľa priemyselných podnikov rozličného charakteru a zamerania. Medzi najväčšie patrili hutnícky kombinát v Seredi (Niklová huta), rozvíjal sa priemysel potravinársky (pečivárne, kávoviny, vinárske závody, mliekarne) strojársky a kovospracujúci, ale napr. aj drevársky výroba nábytku). Poľnohospodárstvo malo však stále výrazné postavenie. V roku 1961 pracovalo v poľnohospodárstve až 37,7 %, v roku 1990 ešte 22,8 % ekonomicky aktívnych obyvateľov. Výsledkom industrializácie sa v zamestnanosti na prvé miesto dostal priemysel. Kým v roku 1961 pracovalo v priemysle len 17,1 % ekonomicky aktívnych, v roku 1990 to bolo už 32,8 % ekonomicky aktívnych. Spolu v poľnohospodárstve a v priemysle v roku 1990 pracovalo 55,6 % ekonomicky aktívnych obyvateľov.

3 Transformácia po roku 1990

Spoločenské a politické zmeny po roku 1990 znamenali výrazné zmeny v hospodárstve a v živote obyvateľov regiónu. Zmenili sa vlastnícke pomery. Prebehla rozsiahla privatizácia. Prevažná časť podnikov prestala pracovať. Príkladom je Niklová huta v Seredi, ktorá bola nerentabilná, dovážala rudu (bauxit) z Maďarska a veľmi znečisťovala životné prostredie Serede i celého okolia.

Rozpad priemyselných podnikov, zmeny v štruktúre vlastníctva výrobných podnikov (Mládek 1996) i poľnohospodárskej pôdy (Spišiak 1994) sa najskôr prejavili v stúpajúcej miere nezamestnanosti (Székely 2005, Rajčáková 2002). Nezamestnanosť sa pred rokom 1990

nesledovala, nakoľko jej existencia odporovala zákonom socialistického štátu. V roku 1990 bola hodnota miery nezamestnanosti v okrese Galanta len 1,14 %. Postupne narastala v r. 2000 na 19,6 %.

Najvýznamnejšími podnikmi v 2. polovici 90-tich rokoch boli v Galante: Milex Galanta, a.s. (mliečne výrobky), Medos s.r.o. (spracovanie medu) M. P. P. (hydínarský závod), TOS š.p. Galanta (sústružnícke stroje), J. H. Galant-kovovýroba (kancelársky nábytok), Novoplast s.r.o. (plasty, športové lode a bazény); v Seredi: Pečivárne I. D. C. s.r.o. (trvanlivé pečivo) Hubert s.r.o. (šumivé víno), Mäsový priemysel a.s., B. M. Kávoviny a v Sládkovičove: Cukos s.r.o. (výroba cukru, konzervovanie ovocia a zeleniny).

Na druhej strane sa rozšírilo malé a stredné podnikanie a do regiónu začali prúdiť zahraničné investície a peniaze z fondov EÚ (Morvay 2005, Myant 1995). Galanta patrí medzi prvé mestá na Slovensku, ktoré získali finančnú podporu z EÚ na podporu rôznych investičných a neinvestičných zámerov. Primátor mesta už v roku 2002 zriadil na mestskom úrade špecializované oddelenie zamerané na čerpanie štrukturálnych fondov z EÚ. Bol vytvorený kvalitný manažérsky tím, ktorý úspešne implementoval stratégie mesta do problematiky čerpania prostriedkov, s cieľom progresívneho rozvoja mesta.

Regionálna rozvojová agentúra Galanta (RRA Galanta) začala vypracovávať Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja mesta Galanta. Stratégia obsahuje rozvojové zámery mesta, miestnych neziskových organizácií, ako aj podnikateľov, vrátane možností financovania. Cieľom rozvojovej agentúry je vypracovanie plánu za spoluúčasti organizácií, podnikateľov a občanov mesta. Návrhy môžu občania predložiť v rámci dotazníkového prieskumu a na verejných stretnutiach. Týmto spôsobom je obyvateľ mesta priamo tvorcom a aktívnym účastníkom regionálneho rozvoja mesta. RRA Galanta zriadila 4 odborové skupiny:

- 1) Hospodárstvo a služby – cestovný ruch a podnikanie.
- 2) Ochrana životného prostredia – ovzdušie, voda, verejná zeleň a verejné priestranstvá.
- 3) Spoločenský život – sociálna sféra, kultúra, zdravotníctvo, vzdelávanie, školstvo, verejná bezpečnosť a voľno-časové aktivity.
- 4) Verejná infraštruktúra – doplnenie 1) až 3) a ostatné oblasti.

V súčasnosti mesto rozpracúva 21 pilotných projektov, ktoré budú tvoriť bázu koncepcie čerpania prostriedkov štrukturálnych fondov do roku 2013. Ide o projekty zamerané na rekonštrukciu budov vo vlastníctve mesta, zlepšenie odpadového hospodárstva a rozvoj cestovného ruchu.

4 Zahraničné investície

Veľmi významným faktorom rozvoja regiónu sú zahraničné investície. Mikroregión Galanta patrí v tomto smere medzi najprogresívnejšie regióny na území Slovenska. Za najväčšiu investíciu možno jednoznačne označiť príchod spoločnosti **Samsung Electronics Slovakia**. Samsung Electronics Slovakia s.r.o. patrí do skupiny Samsung Electronics, globálneho lídra v rámci elektrotechnického priemyslu. Celkovo zamestnáva viac ako 138 000 zamestnancov v 56 krajinách sveta. Od roku 2002 pôsobí aj na Slovensku prevádzkou v Galante. V priebehu ďalších rokov pribudli ďalšie zastúpenia v Bratislave (Samsung Electronics Magyar Rt. – slovenská organizačná zložka) a vo Voderadoch (Samsung Electronics LCD Slovakia s.r.o.). Okrem toho spoločnosť Samsung vybudovala v Galante aj logistické a distribučné centrum (Samsung Electronics Europe Logistics B.V.).

V roku 2006 sa Samsung umiestnil na prvom mieste v rebríčku najväčších podnikov elektrotechnického priemyslu SR s tržbami vyše 85 mld. Sk. V rámci TOP 200 najväčších nefinančných podnikov Slovenska (podľa tržieb) zaujal Samsung v roku 2006 piate miesto, pričom nárast medzi rokmi 2005/2006 predstavoval 75,7 %.

V Galante Samsung preinvestoval už viac ako 5 mld. Sk. V súčasnosti zamestnáva viac ako 4 200 zamestnancov, pričom spolu so subdodávateľskými firmami možno toto číslo navýšiť o ďalších 4 000 pracovníkov. Títo zamestnanci nepochádzajú iba z Galanty, ale aj z okolitých obcí či regiónov, čím Galanta získava lepšiu východiskovú pozíciu v hierarchickom usporiadaní regiónu. Navyše sa predpokladá, že závod vo Voderadoch vytvorí spolu so subdodávateľmi ďalších 6 000 pracovných miest, čím sa stane Samsung jedným z najväčších zamestnávateľov na Slovensku. V Galante sa má v najbližšej dobe vytvoriť detašované pracovisko Slovenskej technickej univerzity v Bratislave, s cieľom spolupráce v oblasti vedy a vývoja medzi univerzitou a spoločnosťou Samsung.

Rozvoj mesta, resp. mikroregiónu možno korelovať aj s vývojom registrovanej zamestnanosti (tab. 1). Badateľný je obrovský skok medzi rokmi 2002 a 2003, kedy zamestnanosť v Galante klesla zo 14,35 % na 3,99 %, resp. z 18,49 % na 5,35 % v mikroregióne. V súčasnosti dosahuje úroveň 4,26 % (5,72 %) v súvislosti s veľkou fluktuáciou zamestnancov v spoločnosti Samsung, pričom možno hovoriť o plnej zamestnanosti.

Problémy v mikroregióne, ale aj širšom okolí vznikajú skôr s kvalifikovanou pracovnou silou. Preto do mesta prichádzajú pracovníci zo vzdialenejších okresov (Košický a Prešovský kraj), ale aj zo zahraničia (Rumuni a Srbi). V niektorých prípadoch dochádza k problémovým situáciám s adaptabilitou cudzincov novým podmienkam a prostrediu, čo nie je vždy v očiach občanov prijímané s porozumením. V súvislosti s nárastom počtu pracovníkov sa v meste súčasne zvyšujú ubytovacie kapacity. Za posledné dva roky boli iba v Galante postavené 2 ubytovne, pričom mestský hotel je v rekonštrukcii a plánovaná je aj stavba nového Hotela v centre mesta. Taktiež sa plánuje stavba ďalšieho ubytovacieho zariadenia pri Termál centre Galandia na účely rekreácie.

Tab. 1. Vývoj registrovanej nezamestnanosti v meste Galanta a mikroregióne Galanta medzi rokmi 2000 a 2006.

Rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Nezamestnanosť v Galante [%]	15,68	15,64	14,35	3,99	4,07	4,25	4,26
Nezamestnanosť v mikroregióne [%]	19,60	19,56	18,49	5,35	5,46	5,69	5,72

Zdroj: Okresný úrad práce, sociálnych vecí a rodiny Galanta.

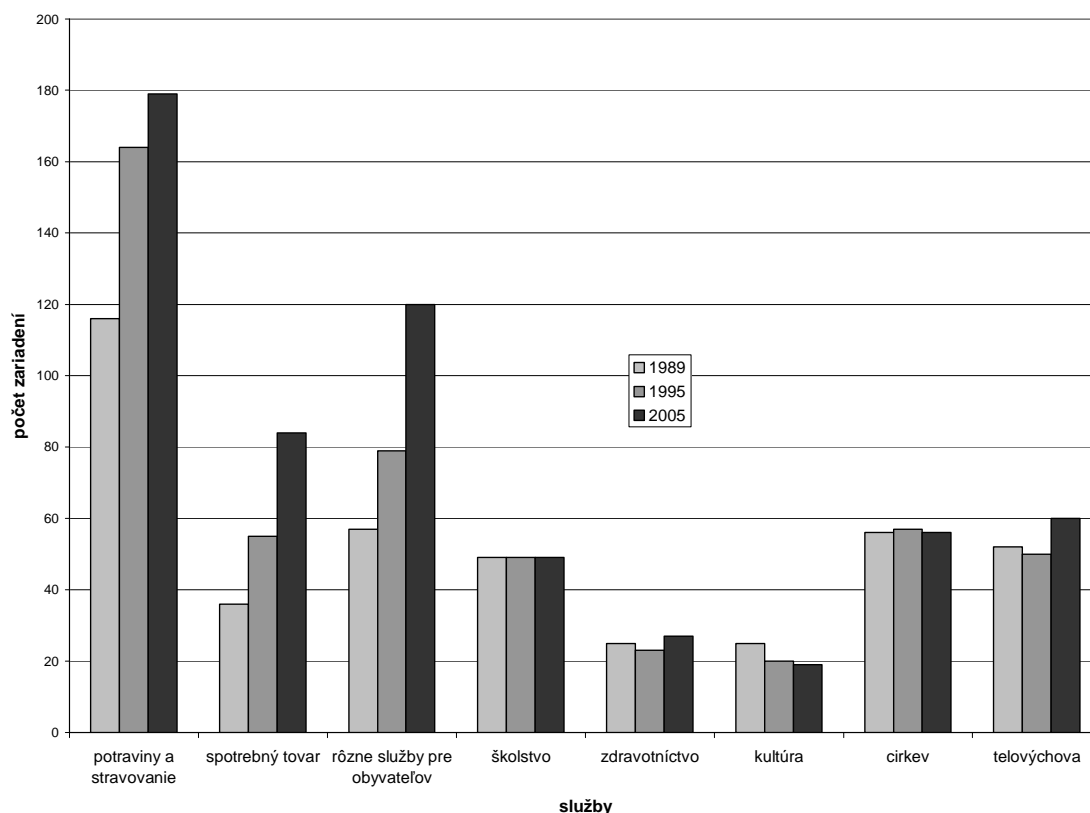
5 Vybrané transformačné zmeny v mikroregióne (obchod a služby)

Výskum bol uskutočnený v 8 oblastiach hospodárstva, ktoré možno považovať za najviac dynamické a sú najviac poznačené transformačnými zmenami (Lauko a Rajčáková 1996, Lauko 2003a, 2003b, 2004a, 2004b, Hajasová 2004). Výsledky analýzy dokumentujú graf 1 a tab. 2.

Najväčšie zmeny boli zaznamenané v oblasti predaja spotrebného tovaru (tab. 2). V sledovanom období medzi rokmi 1989 až 2005 predstavuje nárast za celý mikroregión

hodnotu 133,3 %. Vyše 100 % nárast zaznamenali aj rôzne služby pre obyvateľov (peňažný ústav, kaderníctvo, remeselnícke služby a pod.), ktoré vzrástli o 110,5 %. Transformácia sa prejavila aj v potravinárskom maloobchode a stravovacích službách, kde bol zaznamenaný nárast 54,3 %. Oblasť telovýchovy a jej transformačné zmeny sú poznačené budovaním nových ihrísk a športovísk v jednotlivých obciach mikroregiónu (15,4 %). Veľmi pomaly dochádza k transformačnému rastu v oblasti zdravotníctva vzhľadom na reformné kroky minulej, ale aj súčasnej vlády. Mierny vzostup bol registrovaný najmä v dôsledku pribudnutia lekárne, avšak v mnohých prípadoch bol zaznamenaný odchod odborného alebo všeobecného lekára. V oblasti školstva a cirkvi sa transformačné zmeny prejavili najmenej. Ojedinele došlo k zmene počtu či typu školských zariadení, avšak na druhej strane v niektorých obciach boli s medziročnými zmenami znova otvorené či už materské alebo základné školy. Najväčší kvantitatívny pokles zaznamenala oblasť kultúry. Táto negatívna transformácia je poznačená najmä postupným zatváraním a rušením kín v daných obciach, čo sa prejavilo poklesom o 24 % medzi rokmi 1989 až 2005 (tab. 2).

Graf 1. Transformačné zmeny vybraných oblastí hospodárstva v mikroregióne Galanta

Tab. 2 Transformačné zmeny vybraných oblastí hospodárstva v mikroregióne Galanta medzi rokmi 1989 a 2005

Služby	Zmena medzi rokmi 1989/2005
Potraviny a stravovanie	54,3 %
Spotrebný tovar	133,3 %
Rôzne služby pre obyvateľov	110,5 %
Školstvo	0,0 %
Zdravotníctvo	8,0 %
Kultúra	-24,0 %
Cirkev	0,0 %
Telovýchova	15,4 %

Za důležitý ukazovatel rozvoja a prosperity mesta možno považovať rozpočet a úverovú zaťaženosť mesta. Vývoj týchto ukazovateľov dokumentuje tab. 3 a 4. Kým v roku 2000 mesto hospodáril s rozpočtom menším ako 100 mil. korún a úverová zaťaženosť mesta predstavovala menej ako 20 mil. korún, v roku 2006 to bolo už vyše 500 mil. Sk, pričom úverová zaťaženosť zostala stále pod hranicou 20 mil. Sk. Z vývoja rozpočtov možno identifikovať postupný nárast bežných a kapitálových príjmov. Zaujímavým ukazovateľom hodnotenia rozvoja mesta (regiónu) je podiel príjmov na obyvateľa, pričom v prípade mesta Galanta možno evidovať vyše šesť násobný nárast v sledovanom období.

Vo vývoji úverovej zaťažnosti mesta možno sledovať postupný nárast až do roku 2002 (tab. 4). Po tomto období možno identifikovať zreteľný celkový pokles (až o 50 %). Daný jav možno dávať do súvislosti s príchodom zahraničného kapitálu do mesta (Samsung). Taktiež poklesáva úverová zaťaženosť na 1 obyvateľa mesta s podobným trendom ako pri úverovom zaťažení mesta, čiže postupný nárast do roku 2002 a následný pokles až o hodnotu 50 %. Je možné, že tento ukazovateľ v nasledujúcom novom programovacom období bude na vzostupe v spojitosti s väčšími investičnými zámermi mesta a spolufinancovaní niektorých projektov.

Tab. 3 Vývoj rozpočtu mesta Galanta medzi rokmi 2000 a 2006

Rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
príjmy [tis. Sk]	92 015	99 210	164 101	201 821	236 432	310 801	542 638
Podiel na obyvateľa [Sk]	5 574	6 062	10 198	12 542	14 692	19 314	33 721

Zdroj: Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja mesta Galanta (2005, 2007).

Tab.4 Vývoj úverovej zaťažnosti mesta Galanta medzi rokmi 2000 a 2006

Rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Úvery [tis. Sk]	18 474	25 125	37 856	32 928	27 985	23 028	19 550
Podiel na obyvateľa [Sk]	1 120	1 535	2 352	2 046	1 739	1 430	1 215

Zdroj: Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja mesta Galanta (2005, 2007).

Záver

Transformačné procesy možno identifikovať vo všetkých sférach hospodárstva. V niektorých sférach možno pozorovať pozitívnu transformáciu, v iných negatívnu. Nerovnomernosť transformácie sa prejavuje aj v priestore. Niektoré regióny možno považovať za úspešne transformujúce sa regióny, iné za menej úspešné. Článok je zameraný na analýzu transformačných zmien po roku 1989 v regióne Galanty ako príkladu úspešne sa transformujúceho regiónu.

V prvej časti článku sú opísané základné geografické charakteristiky regiónu. V ďalšej časti sú stručne analyzované história a transformačné procesy a zmeny do roku 1990 v regióne Galanty. Tretia časť je zameraná na transformačné procesy po roku 1990. Je tu charakterizovaná transformácia regiónu v oblasti poľnohospodárstva, priemyslu, ako aj plány projektantov ohľadom regionálneho rozvoja do roku 2013 s pripravovanými pilotnými projektmi. Veľmi dôležitým katalyzátorom úspešnej transformácie sú zahraničné investície. Tejto problematike sa venuje štvrtá časť článku. Najväčšia pozornosť je venovaná spoločnosti Samsung Electronics Slovakia a jej pozitívnemu vplyvu na rozvoj regiónu. V poslednej časti článku sú analyzované vybrané transformačné zmeny v mikroregióne Galanta so zameraním na obchod a služby medzi rokmi 1989 a 2005. V sledovanom období boli najväčšie zmeny

zaznamenané v oblasti predaja spotrebného tovaru. Viac ako 100 % nárast zaznamenali aj rôzne služby pre obyvateľov (peňažný ústav, kaderníctvo, remeselnícke služby a pod.). V potravinárskom maloobchode a stravovacích službách bol zaznamenaný nárast 54,3 %. Transformácia v oblasti telovýchovy je charakterizovaná budovaním nových ihrísk a športovísk v jednotlivých obciach mikroregiónu (nárast o 15,4 %). Veľmi pomaly dochádza k transformačnému rastu v oblasti zdravotníctva vzhľadom na reformné kroky minulej, ale aj súčasnej vlády. Mierny vzostup bol registrovaný najmä v dôsledku pribudnutia lekárne, avšak v mnohých prípadoch bol zaznamenaný odchod odborného alebo všeobecného lekára. V oblasti školstva a cirkvi sa transformačné zmeny prejavili najmenej. Ojedinele došlo k zmene počtu či typu školských zariadení, avšak na druhej strane v niektorých obciach boli s medziročnými zmenami znova otvorené či už materské alebo základné školy. Najväčší kvantitatívny pokles zaznamenala oblasť kultúry. Táto negatívna transformácia je poznačená najmä postupným zatváraním a rušením kín v daných obciach, čo sa prejavilo poklesom o 24 % medzi rokmi 1989 až 2005 (tab. 2).

Literatúra

1. Hajasová, K. (2004): Transformácia novozaloženého mesta z hľadiska politickej, hospodárskej a sociálnej dimenzie na príklade Novej Dubnice. *Geografické informácie* 8, Nitra: UKF, 203-209.
2. Lauko, V., Rajčáková, E. (1996). Transformation and development of commercial and service activities in the privatization process: case of the town of Pezinok. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae Geographica*, 37, 229-236.
3. Lauko, V. (2003a): Transformácia siete služieb v prímestskom regióne Bratislavy na príklade vidieckych obcí okresu Senec. *Geografické aspekty stredoevropského priestoru*, Brno: Masarykova univerzita, 142-147.
4. Lauko, V. (2003b): Transformation of service network in the Bratislava's hinterland region. *Acta Universitatis Carolinae, Geographica*, 38, 1, 219-229.
5. Lauko, V. (2004a): Transformácia siete služieb v zázemí Bratislavy – okres Malacky. *Geografické informácie*, 8, 502-507.
6. Lauko, V. (2004b): Transformácia siete maloobchodných zariadení vo vidieckom zázemí Bratislavy po roku 1990. *Geografické štúdie*, 12, 110-116.
7. Mládek, J. (1996): Transformationsprozesse der Industrie der Slowakei. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae Geographica*, 37, 47-60.
8. Morvay, K. (2005): Strategy and History of Economic Transformation in Slovakia. *Journal of Economics*, 53, 1, 5-32.
9. Myant, M. (1995): Transforming the Czech and Slovak economies: Evidence at the district level. *Regional Studies*, 29, 8, 753-760.
10. Rajčáková, E. (2002): Transformation in Slovakia – Ten Years of Labour Market Development in Slovakia. *5th Edition of the Regional Conference of Geography „Geographic Researches in the Carpathian-Danube Space“. The Reconsideration of the Geographic Approach in the Context of Globalization*, Timisoara: West University.
11. Spišiak, P. (1994): Transformácia poľnohospodárstva na Slovensku. *Geografia*, 2, 1, 11-14.
12. Székely, V. (2005): Regional Differences in the Dynamics of Industrial Employment in Slovakia in the Years 1980 and 2001. *Journal of Economics*, 53, 3, 283-295.

VYBRANÉ PREJAVY TRANSFORMÁCIE TERCIÁRNEHO SEKTORA MESTA GALANTA PO ROKU 2000
SELECTED DISPLAYS OF THE TRANSFORMATION OF THE TERTIARY SECTOR OF GALANTA TOWN AFTER YEAR 2000

MGR. FRANTIŠEK KRIŽAN

*Univerzita Komenského v Bratislave, Prírodovedecká fakulta,
Katedra regionálnej geografie, ochrany a plánovania krajiny,
Mlynská dolina, 842 15 Bratislava, SR
e-mail: krizan@fns.uniba.sk*

MGR. MARTA ALFÖLDIOVÁ

*Regionálna rozvojová agentúra Galanta,
Mierové námestie 941/1, 924 00 Galanta, SR
e-mail: marta.alfoldiova@gmail.com*

DOC. RNDR. VILIAM LAUKO, CSC.

*Univerzita Komenského v Bratislave, Prírodovedecká fakulta,
Katedra regionálnej geografie, ochrany a plánovania krajiny,
Mlynská dolina, 842 15 Bratislava, SR
e-mail: lauko@fns.uniba.sk*

Anotácia

Príspevok sa zaoberá prejavmi transformácie terciárneho sektora mesta Galanta. Keďže prejavy transformácie terciárneho sektora sú veľmi široko spektrálne, článok analyzuje len vybrané prejavy. Konkrétne transformáciu obchodu a služieb, transformáciu cestovného ruchu a transformáciu dopravy. Vývoj mesta Galanta po roku 2000 bol v nemalej miere ovplyvňovaný príchodom strategického investora a vstupom Slovenska do Európskej únie. Preto je článok orientovaný na spomínané obdobie.

Annotation

The article deals with the displays of the transformation of tertiary sector of town Galanta. Since the displays of the transformation of the tertiary sector are wide-ranging, the article analyses only selected displays. Specifically the transformation of trade and services, the transformation of tourist trade and the transformation of transport. Development of Galanta town after the year 2000 was impacted very much by the strategic investor and by the Slovak republic's entrance into the European Union. That's why the article is oriented to period after year 2000.

Kľúčové slová

transformácia, terciárny sektor, obchod, služby, cestovný ruch, doprava, mesto Galanta

Key words

transformation, tertiary sector, trade, services, tourist trade, transport, Galanta

Úvod

Problematika transformácie regiónov sa v ostatnom čase stáva frekventovane diskutovanou témou nielen geografických, ale aj viacerých hraničných vedných odborov. Vo vývoji hospodárstva Slovenska možno identifikovať niekoľko dôležitých medzníkov, ktoré predstavujú istý „transformačný zlom“. Od tohto zlomu sa transformačné tendencie ďalej šíria rôznou rýchlosťou a s rôznym stupňom prejavu v danom prostredí. Prejavy transformácie možno analyzovať vo všetkých sférach hospodárstva a v rôznych veľkostných dimenziách od nadregionálnej, až po lokálnu (v tomto prípade urbánu). Urbánne prostredie je vo viacerých prípadoch nositeľom mnohých inovačných, resp. transformačných tendencií, a preto mestá zohrávajú ústrednú úlohu v procese sociálno-ekonomickej transformácie prebiehajúcej v postkomunistických krajinách.

Mestá prechádzali a prechádzajú mnohými pozitívnymi (zlepšenie estetickej úrovne miest, obnova *genius loci*, komercionalizácia atď.), ale aj negatívnymi transformačnými zmenami (stagnácia bytovej výstavby, rôzne sociálno-patologické javy atď.) (Lauko 2001).

Podľa Sýkora (2001) postkomunistické mestá predstavujú dočasné vývojové štádium, ktoré je možné charakterizovať ako obdobie dynamických premien súvisiacich s prispôbovaním urbánnej priestorovej štruktúry novým podmienkam. Matlovič (2001) poukazuje na to, že transformačné procesy, ktorých efekty sa odrážajú v postkomunistických mestách, sú však okrem faktora sociálno-ekonomickej transformácie (prechodu od komunistického ku kapitalistickému mestu) iniciovanej pádom komunistických režimov na prelome 80. a 90. rokov 20. stor. podmienené aj inými zmenami. Ide o globalizačné procesy, ktoré sa objavili v 80. rokoch 20. stor. a sú nimi v rozličnej miere ovplyvnené mestá vo všetkých častiach sveta. Je teda možné dospieť k určitému záveru, že „vplyv faktora prechodu od komunistického ku kapitalistickému mestu a faktora globalizácie sa v postkomunistických mestách prelína a mnohokrát je obťažné identifikovať, ktorý z týchto faktorov determinoval konkrétnu zmenu“ (Matlovič 2001, s. 73).

Cieľom príspevku je zhodnotenie vybraných prejavov transformácie mesta Galanta v terciárnom sektore v oblasti obchodu, služieb, cestovného ruchu a dopravy so zameraním na obdobie po roku 2000.

1 Transformácia v obchode a službách

Po roku 1989 sa v hospodárstve mesta začína formovať súkromný sektor, čo podnietilo podnikateľské aktivity v meste Galanta a nespornú úlohu od konca 90. rokov zohral aj vstup nadnárodných spoločností.

K prvým prejavom rozširovania ponuky obchodu a služieb po roku 1989 na území mesta Galanta patrí nákupný komplex pod názvom Shopping City. Má výhodnú polohu na trase od železničnej a autobusovej stanici smerom do centra mesta. Je to vlastne súbor menších predajných buniek poskytujúcich predaj tovaru a služieb. Z transformačných tendencií možno identifikovať prejavy intenzifikácie územia mesta vyvolanej komercionalizáciou.

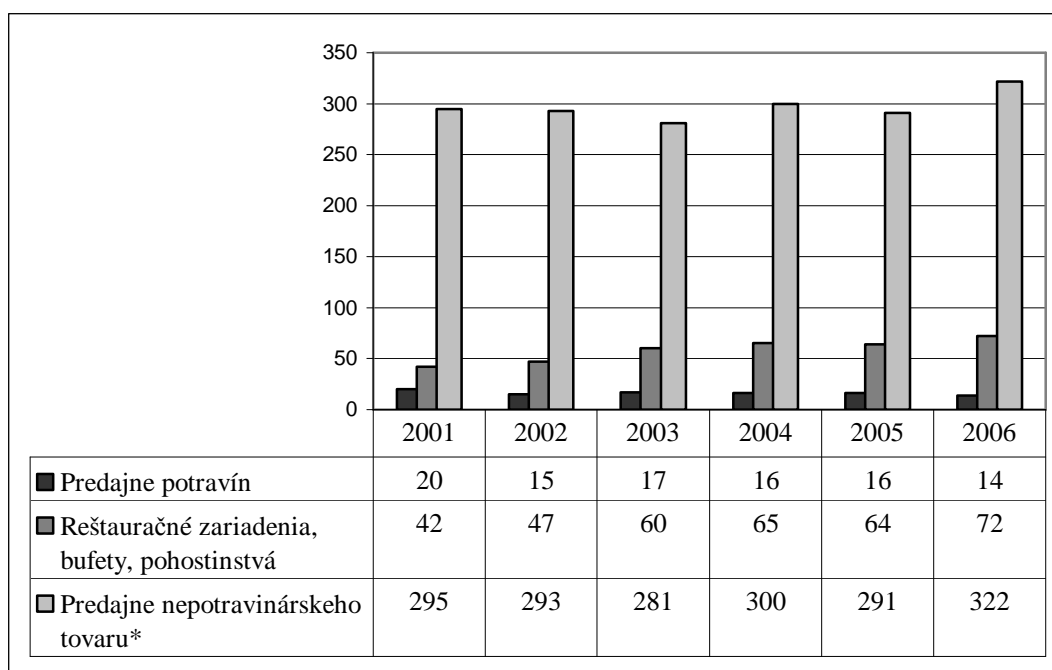
Doznievajúca etapa atomizácie zariadení obchodu sa prejavuje najmä vznikom nových prevádzok a zároveň rozptylom prevádzok mimo centra mesta. Možno konštatovať, že prebiehajúca komercionalizácia bola v rámci mesta najkoncentrovanejšia na ulici Bratislavská a Hodská. Pôvodné rodinné domy boli premenené na rôzne predajne, teda komercionalizácia prebiehala na úkor obytných plôch. Otvorili sa tu prevádzky predajní autosúčiastok, textilu,

elektroinštaláčného materiálu, záhradkárstva, výpočtovej techniky a i. Zároveň dochádza aj k otvoreniu rôznych prevádzok rozptýlených po území mesta, čím možno identifikovať prvé prejavy územnej dekoncentrácie obchodnej siete na území mesta Galanta.

Rok 2000 možno považovať za určitý prelom v transformačných procesoch obchodu na území mesta Galanta. Kým v období rokov 1996-1999 počet prevádzok potravinárskeho tovaru narástol z 23 na 32 predajní, v roku 2000 dochádza prvýkrát ku zníženiu počtu prevádzok. Klesajúci trend počtu prevádzok potravinárskeho tovaru pokračoval aj naďalej. V roku 2006 bolo na území mesta Galanta už len 14 predajní potravín (Graf 1). Tento pokles súvisí s celoslovenským trendom, nástupom etapy koncentrácie v procese transformácie (Fertal'ová 2005), ktorá je charakteristická priestorovo-organizačnou koncentráciou. Predajná plocha zostáva zachovaná (prípadne sa zvyšuje), avšak počet prevádzok (najmä malých rodinných predajní) klesá. Naopak veľkoplošné predajné jednotky zaznamenali vzostup. Okrem obchodnej siete Billa bola v Galante v roku 2005 otvorená pobočka obchodnej siete LIDL a v roku 2006 pobočka obchodnej siete TESCO. Vo výstavbe je taktiež prevádzka maloobchodnej siete Kaufland s plánovaným otvorením v druhej polovici roku 2008.

Na druhej strane dochádza k expanzívnemu rozšíreniu predajní nepotravinárskeho tovaru. Kým v období rokov 1996-1999 je vývoj stabilizovaný, v roku 2000 dochádza k prudkému zvýšeniu (z 90 predajní v roku 1999 sa zvýšil počet na 299 v roku 2000). Trend narastania počtu predajní nepotravinárskeho charakteru pokračoval a v roku 2006 sa zvýšil až na 322 prevádzok (Graf 1).

Graf 1. Vývoj počtu vybraných prevádzok obchodu a služieb na území mesta Galanta období 2000-2006.

*textil, obuv, rozličný tovar, spotrebný a priemyselný tovar,
Zdroj: ŠÚ SR Trnava (2007), Deáková a Morovičová (2007)

Pôvodne celistvé predajné plochy obchodných domov (HM Univerzál a OD Jednota) boli v tomto období rozdeľované medzi viacerých obchodníkov. Zároveň pri OD Jednota dochádza k adícii (cf. Matlovič 2004, Hajasová 2004). Adičný proces sa prejavuje aj pri komplexe Shopping City, či predajni nábytku CZAFÍK (pôvodný objekt postavený v roku

1996 a majitel rozšířil v roku 2007 predajnú plochu). Najvýznamnejším procesom pri snahe o čo najlepšie využitie priestoru v centrálnej časti mesta je však intenzifikácia územia. Boli tak postavené napr. objekty Polyfunkčný dom na Vajanského ulici a Polyfunkčný dom na Šafárikovej ulici. Podobné intenzifikačné procesy sú viditeľné na Matúškovskej ceste, na Sereďskej ceste či na priestore pri Námestí detí. Na mieste bývalej Vojenskej správy bol v roku 2007 otvorený ďalší polyfunkčný objekt Galaxia. Prebehla tak vlastne demilitarizácia a revitalizácia (substitúciou starého objektu za nový) územia zároveň.

Celkovo možno skonštatovať, že sektor obchodu je naďalej koncentrovaný v centre mesta Galanta. Rozšírenie obchodných aktivít v meste Galanta možno však pozorovať aj pozdĺž hlavných komunikačných osí mesta. Pozitívnym sa javí rozšírenie obchodu (aj služieb) aj na najväčšom sídlisku v Galante, na sídlisku Sever. Okrem kvantitatívneho posunu počtu prevádzok možno identifikovať aj určitý kvalitatívny posun jednotlivých prevádzok v zmysle ponúkaného sortimentu. V iniciálnom štádiu transformácie obchodu na území mesta Galanta bol pomerne častým javom predaj v priestoroch typu „boutique“, priestor ktorých nemal často krát ani len priemernú úroveň kultúry predaja. Majitelia obchodov si čoraz väčšmi uvedomujú princípy trhovej ekonomiky. Zmena nákupného správania sa zákazníkov núti majiteľov využívať čoraz väčšmi marketingové stratégie, rôzne reklamy a akcie (Szczyrba 2005, s. 75).

V segmente služieb možno v procese transformácie takisto pozorovať expanzívne tendencie. Počiatočná fáza transformácie služieb je spojená najmä s nárastom služieb ako je kaderníctvo či kozmetika. Dochádza zároveň k rozšíreniu prevádzok reštauračných a kaviarenských zariadení. Transformačný proces má za následok rozšírenie ponuky služieb. Vznikajú nové prevádzky ako napr. stávkové kancelárie, cestovné kancelárie, poradenské služby reklamné a marketingové služby. Za obdobie ostatných rokov je možné pozorovať značný rast ponuky personálnych agentúr a realitných kancelárií. V prípade personálnych agentúr je možno tento nárast prisúdiť prítomnosti veľkých zamestnávateľov v meste Galanta, ktorí často krát zabezpečujú pracovné sily práve prostredníctvom personálnych agentúr (napr. spoločnosť Samsung Electronics Slovakia, TESCO). V prípade realitných kancelárií je možné nárast prisúdiť spoločnosti Samsung, ktorej príchod do Galanty spôsobil nárast cien bytov [1] vyvolaný zvýšeným dopytom po bytoch.

Celkovo možno zhodnotiť, že na území mesta Galanta dochádza k transformačným tendenciám v zmysle kvantitatívneho a kvalitatívneho posunu v ponuke obchodu a služieb. Napriek absencii niektorých špecializovaných prevádzok na území mesta Galanta je rozšírenie prevádzok pozitívnym javom pre samotných obyvateľov a aj pre mesto Galanta.

2 Transformácia v cestovnom ruchu

Možnosti cestovného ruchu v meste Galanta boli dlhé obdobie spojené len s poznávacím turizmom orientovaným na kultúrnohistorické pamiatky (neogotický a renesančný kaštieľ) a pravidelné podujatia. Medzi pravidelné podujatia v meste Galanta možno zaradiť Galantské trhy (predajné stánky spojené so sprievodným programom, napr. predvedenie tradičných remesiel), Kodályové dni (festival dospelých maďarských speváckych zborov na Slovensku s medzinárodnou účasťou) a podujatie spájajúce sa s najväčším investorom v meste Galanta, Deň Samsungu a Mesta Galanta. Vzhľadom na absenciu ubytovacích kapacít (resp. z dôvodu nedostatočnej úrovne ubytovacích kapacít) ide skôr o tranzitívny cestovný ruch na území mesta Galanta.

V procese transformácie cestovného ruchu na území mesta Galanta zohrali dôležitú úlohu na jednej strane fyzickogeografické faktory (výskyt geotermálnej vody, priaznivé klimatické podmienky) a na strane druhej vstup Slovenska do štruktúr EÚ a s ňou spojená možnosť čerpania štrukturálnych fondov. Možno povedať, že samospráva mesta Galanta rozpoznala endogénny potenciál mesta a využila exogénne zdroje za účelom podpory budovania a rekonštrukcie infraštruktúry cestovného ruchu (vybudovanie termálneho kúpaliska s celoročnou prevádzkou) a zároveň zvýšenia návštevnosti a atraktívnosti mesta Galanta. Mesto Galanta získalo v roku 2005 zo Sektorového operačného programu Priemysel a služby nenávratný finančný príspevok vo výške 130 mil. Sk na realizáciu projektu „Výstavba termálneho kúpaliska s celoročnou prevádzkou“. Termálne kúpalisko Termál centrum Galandia je otvorené od augusta 2007 a využíva geotermálnu energiu obsahujúcu zvyšok energie po prvotnom využívaní spoločnosťou GALANTATERM s.r.o. na energetické účely. Otvorenie kúpaliska znamená zavŕšenie prvej etapy výstavby väčšieho urbanisticko-architektonického celku, Centra cestovného ruchu v Galante. Termál centrum Galandia je vybudované na západnom okraji mesta Galanta kde priamo nadväzuje na už existujúce plochy športu a rekreácie mesta Galanta (Dom športu, športovú halu, tenisový areál, areál futbalového oddielu TJ Slovan Galanta).

Progresívny vývoj v oblasti cestovného ruchu pozitívne koreluje s transformáciou v oblasti služieb prostredníctvom ubytovacích zariadení. V Galante je v prevádzke od roku 2004-2005 jedno trojhviezdičkové ubytovacie zariadenie, ktoré menilo názov Markíza-City hotel s kapacitou lôžok 85. V roku 2006 nebol hotel v prevádzke a od augusta 2007 je v prevádzke. Avšak je dlhodobo prenajatý kórejskou spoločnosťou, a preto ubytovanie v ňom pre bežných návštevníkov nie je možné. Rozšírenie ubytovacích kapacít je okrem vyššie spomínaného hotelového komplexu naplánované prostredníctvom výstavby hotela ARLI na Hlavnom námestí s plánovanou kapacitou 100 lôžok. Na území mesta Galanta boli otvorené viaceré ubytovne, ktorých prehľad udáva tab. 1. Najviac ubytovní je lokalizovaných v priemyselnej zóne mesta (Priemyselná ulica). Dané ubytovacie zariadenia slúžia ako ubytovne pre zamestnancov najväčších zamestnávateľov v meste.

Tab. 1 Ubytovne na území mesta Galanta

Názov	Obdobie prevádzky	Kapacita lôžok
Ubytovňa sídl. Nová Doba	05/2005 - 03/2006	20
Ubytovňa SOUP	05/2005 - súčasnosť	92
Ubytovňa LBI	08/2005 - súčasnosť	30
Ubytovňa EUROTRADE	10/2005 - súčasnosť	100
Ubytovňa Dom športu	02/2006 - súčasnosť	26
Ubytovňa EM Realka	05/2006 - súčasnosť	41
Ubytovňa Kolan	05/2006 - súčasnosť	50
Ubytovňa Premont	05/2006 - 02/2007	20
Ubytovňa Most	2007 - súčasnosť	480

Zdroj: MÚ Galanta (2008).

V roku 2007 bolo založené Združenie cestovného ruchu Galantsko, ktorého hlavnou úlohou je koordinácia spoločných aktivít aktérov cestovného ruchu v regióne Galanta. V súvislosti s týmto združením bola vypracovaná „Stratégia integrovaného rozvoja cestovného ruchu v regióne Galanta“ za účelom optimálneho využitia možností EÚ v programovacom období 2007-2013. Rozvojový plán rieši aktuálne infraštruktúrne potreby jednotlivých obcí, miest, neziskových organizácií a podnikateľských subjektov, ale väčšina aktivít je zameraná hlavne na vybudovanie informačného systému, partnerskej spolupráce, publicity a marketingu rozvoja cestovného ruchu v galantskom regióne (Bosák et al. 2007).

3 Transformácia v doprave

Transformácia hospodárstva v meste sa prejavuje aj v dopravných vzťahoch. Intenzívnejšie využívanie osobných a nákladných automobilov prináša dôsledky pre dynamickú a statickú dopravu na území mesta Galanta. Na základe celoštátneho sčítania dopravy z roku 1995 a 2005 je zrejmé, že v priebehu tejto dekády došlo k prudkému zvýšeniu intenzity cestnej dopravy na sledovaných úsekoch. Tento nárast možno prisúdiť rastu automobilizácii a zvyšovaniu hybnosti ako sprievodným javom ekonomickej aktivity. Na druhej strane dochádza k zníženiu počtu prepravených osôb autobusmi MHD a zníženiu najazdených kilometrov autobusmi MHD.

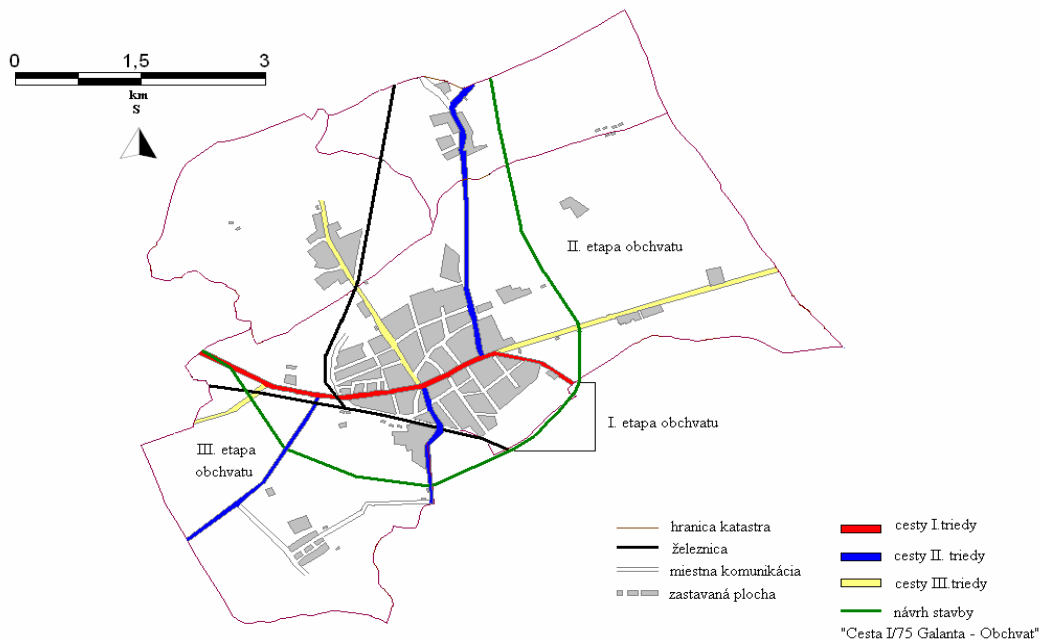
V dôsledku zvýšeného využívania cestnej dopravy sa vynára otázka rekonštrukcie a výstavby cestnej infraštruktúry. V roku 2005 bola vybudovaná prvá kruhová križovatka v Galante spájajúca štátne cesty I/75, II/507 a miestnu komunikáciu ulica Parková. V roku 2006 bola vybudovaná ďalšia kruhová križovatka pri Logisitickom centre Samsung Electronics Slovakia. Bude slúžiť na napojenie plánovaného južného obchvatu mesta Galanta. V roku 2006 boli vybudované ďalšie dve kruhové križovatky. Prvá z nich je v centre mesta, nahrádza svetelnú križovatku a ďalšia k prístupu hypermarketu Tesco a na štátnej ceste II/561 a miestnych komunikácii ulica Z. Kodálya a Staničná ulica.

Vládou SR bola v roku 2002 odsúhlasená výstavba Južného obchvatu mesta Galanta. Návrh obchvatu pozostáva z preložky cesty I/75 do polohy južne od mesta a preložky cesty II/75 severovýchodne od mesta [2]. Vyrieši sa tým odklon tranzitnej dopravy z centrálnej časti mesta mimo obytnú zónu a bude vybudovaná príjazdová komunikácia do priemyselného areálu spoločnosti Samsung Electronics Slovakia s.r.o. Na celý projekt obchvatu bolo vyčlenených viac ako 500 mil. Sk. Do konca roka 2008 bude vybudovaný južný úsek obchvatu od ukončenia premostenia železničnej trate po jestvujúcu cestu I/75 v smere na Šaľu. Druhý úsek obchvatu sa napojí na cestu I/75 (v smere na Šaľu) a bude situovaný pozdĺž východného kraja intravilánu mesta Galanta v smere na časť Nebojsa, kde sa napojí na existujúcu kruhovú križovatku (mapa 1).

Najhustejšie logistické siete sa v rámci Slovenska nachádzajú na západe. Hlavnými faktormi lokalizácie logistických centier práve na západe Slovenska sú blízkosť hlavného mesta, napojenie na diaľničnú sieť a na najväčších automobilových a elektrotechnických výrobcov. Mesto Galanta má podľa Rojku [3] veľkú šancu stať sa hlavným logistickým uzlom. Do konkurenčnej výhody Galantu stavia prítomnosť Samsungu Electronics Slovakia s.r.o., blízkosť automobilky v Trnave a Sony v Nitre.

Na území mesta Galanta je vybudovaných niekoľko logistických parkov. Najväčším je logistické a distribučné centrum pre strednú a západnú Európu patriace spoločnosti Samsung. Ďalším je logistický park Galanta-Východ. Významný logistický park ProLogis Park Galanta-Gáň je situovaný v blízkosti mesta Galanta (6 km severne), v obci Gáň. Maloobchodný reťazec Tesco tu bude využívať vyše 14 tis. m² ako hlavné skladovacie a distribučné centrum pre strednú a východnú Európu [4].

Mapa 1. Návrh usporiadania cestnej siete po vybudovaní obchvatu mesta Galanta

Prameň: Obvodný úrad pre cestnú dopravu a pozemné komunikácie Galanta (2008)

Záver

Príspevok sa venuje analýze vybraných prejavov transformácie mesta terciárneho sektora na príklade obchodu, služieb, cestovného ruchu a dopravy.

Celkovo možno skonštatovať, že sektor obchodu je naďalej koncentrovaný v centre mesta, resp. pozdĺž hlavných komunikačných osí mesta. Pre oblasť obchodu boli v meste identifikované transformačné procesy ako napr. intenzifikácia, komercializácia, dekoncentrácia a pod.

V segmente služieb možno v procese transformácie takisto pozorovať expanzívne tendencie s pozitívnym trendom do budúcnosti. Transformačný proces má za následok rozšírenie ponuky služieb.

V procese transformácie cestovného ruchu na území mesta Galanta zohrali dôležitú úlohu jednak fyzickogeografické faktory, ako aj socioekonomické faktory v zmysle možnosti čerpania štrukturálnych fondov. Finančný príspevok z EÚ prispel k rozvoju cestovného ruchu v meste a s ním spojeného rozvoju služieb. Založenie Združenia cestovného ruchu Galantsko predstavuje pozitívny trend v transformačnom úsilí mesta Galanta.

Oblasť dopravy v meste Galanta prešla výraznou transformáciou v zmysle rekonštrukcie starých a výstavby nových ciest. V pláne je výstavba obchvatu mesta s cieľom znížiť zaťaženosť mestských komunikácií nákladnou dopravou, ktorá sa prejavila po príchode strategického investora do mesta.

V transformácii vybraných prvkov hospodárstva mesta Galanta možno identifikovať kvantitatívny, ale aj kvalitatívny posun, ktorý sa prejavuje rôznou intenzitou a tendenciami v jednotlivých oblastiach terciárneho sektora.

Literatúra

1. Bosák, K. a kol. (2007): Stratégia integrovaného rozvoja cestovného ruchu v regióne Galanta do roku 2016. Micropix, s.r.o. Galanta, 100 s.
2. Deáková, A., Morovičová, Z. (2007): Konceptia rozvoja obchodu, služieb a cestovného ruchu mesta Galanty pre roky 2007-2011. MÚ Galanta, Oddelenie podnikateľskej činnosti, 68 s.
3. Matlovič, R. (2001): Transformačné procesy a ich efekty v intrurbánných štruktúrach postkomunistických miest. Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Matthiae Belii, Geografické štúdie Nr. 8. Premeny Slovenska v regionálnom a didaktickom kontexte. Fakulta prírodných vied UMB Banská Bystrica, s. 73-81.
4. Matlovič, R. (2004): Tranzitívna podoba mesta a jeho intraurbánných štruktúr v ére postkomunistickej transformácie a globalizácie. Sociológia, č. 2, s. 137-158.
5. Lauko, V. (2001): Mestské sídla Slovenska a ich trvaloudržateľný rozvoj. Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Matthiae Belii, Geografické štúdie Nr. 8. Premeny Slovenska v regionálnom a didaktickom kontexte. Fakulta prírodných vied UMB Banská Bystrica, s. 59-66.
6. Sýkora, L. (2001): Klasifikace změn prostorové struktury postkomunistických měst. Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešovians, Folia Geographica, č. 4, s. 194-204.
7. Fertaľová, J. (2005): Regionálnogeografické aspekty hodnotenia vývoja maloobchodu na Slovensku po roku 1989. Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešovians, Folia Geographica, č. 8, s. 5-12.
8. Hajasová, K. 2004. Transformačné procesy v priestorovej štruktúre mesta Nová Dubnica po roku 1989. Geografie malých měst, Brno: Ústav geoniky, s. 20-28.
9. Szczyrba, Z. (2005): Maloobchod v ČR po roce 1989 – vývoj a trendy se zaměřením na geografickou organizaci. Univerzita Palackého, Olomouc, 126 s.
10. <http://reality.etrend.sk/128506/komercne-nehnutelnosti/galante-pribudnu-byty-i-obchody> (10/03/2008).
11. http://www.ssc.sk/user/view_page.php?page_id=1760&preview=1 (10/02/2008).
12. <http://reality.etrend.sk/117723/realitny-biznis/galanta-pritahuje-logistiku> (14/02/2008).
13. <http://reality.etrend.sk/121305/realitny-biznis/do-galantskeho-prologis-parku-ide-tesco> (14/02/2008).

NOVÉ VÝZVY IMPLEMENTACE PPP PROJEKTŮ V ČR**NEW CHALLENGES OF IMPLEMENTATION OF PPP PROJECTS IN THE CR****PHDR. JAROSLAVA KADEŘÁBKOVÁ, CSC.****ING. ZUZANA KHENDRICHE TRHLÍNOVÁ, PH.D.**

Vysoká škola ekonomická v Praze, Národohospodářská fakulta
Katedra regionálních studií a Středisko regionálních a správních věd
W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3, ČR
e-mail: kaderj@vse.cz, trhlinz@vse.cz

Anotace

Základním cílem příspěvku je představit základní kontext využívání PPP modelů v rozvojových projektech i aktuální trendy v aplikaci těchto přístupů v praxi. Příspěvek představuje možnosti uplatnění PPP modelů v oblasti zabezpečování veřejných služeb v zemích EU i v ČR. Specifická pozornost je věnována existujícím omezením intenzivnějšího využívání PPP projektů v ČR. V závěru příspěvku jsou navrženy vybrané otázky, na které je nezbytné se zaměřit pro budoucí využívání PPP projektů v našich podmínkách. Data uvedená v textu jsou výsledkem analýz komplexních empirických šetření autorek v několika regionech zaměřených na problematiku lokálního a regionálního rozvoje i sekundárních analýz dalších výzkumů realizovaných vybranými institucemi¹.

Klíčová slova

veřejné služby, spolupráce mezi veřejným a soukromým sektorem, komunikace, participace, rozvojový projekt, finanční zdroje, veřejné rozpočty

Úvod – rámec realizace PPP projektů

Atraktivita území pro občany i pro podnikatelské aktivity soukromého sektoru je dána mnoha specifickými ukazateli objektivní i subjektivní povahy. Jedním z významných faktorů, který vstupuje rozhodujícím způsobem do vnímání atraktivity prostředí pro jednotlivé ekonomické aktéry, je rozsah i úroveň poskytovaných služeb v dané lokalitě (obec, region, stát) a podnikatelské prostředí. Důsledkem této skutečnosti je kromě jiného také rostoucí tlak na veřejnou správu na všech úrovních řízení **uspokojit stále náročnější poptávku po kvalitě i kvantitě veřejných služeb** s cílem udržet si v maximální možné míře stávající obyvatele a soukromý sektor, popř. přilákat nové subjekty do daného území.

Potřeba rozsáhlých investic do veřejných služeb je nicméně do značné míry limitována **omezenými finančními zdroji současných vlád** i rostoucí mírou veřejného dluhu. Jednotlivé organizace veřejné správy jsou proto nuceny hledat nové techniky a způsoby zabezpečování veřejných služeb². Jedním z nástrojů, které mohou být veřejnou správou v tomto kontextu využívány, je rozvíjení partnerství se soukromým sektorem, které může být významnou

¹ Blíže viz: Kadeřábková J., Trhlínová Z., Actual challenges of implementation of PPP projects in Czech Republic. European Week of Regions and Cities. Brusel, 7.-11.10. 2007. http://ec.europa.eu/regional_policy/conferences/od2007/about.cfm?nmenu=2

² Blíže k problematice zavádění nových manažerských postupů do veřejné správy viz např. Huron D., Spindler J.: Le management du développement local. L.G.D.J. Paris, 1998.

základnou pro realizaci veřejných investic prostřednictvím tzv. PPP projektů, resp. Public-Private Partnership (spolupráce veřejného a soukromého sektoru).

Zkušenosti z našich výzkumů i publikované materiály ze zemí, kde partnerství mezi veřejnou správou a soukromým sektorem má již delší tradici, ukazují, že tato spolupráce přináší **efektivnější využívání veřejných prostředků v rozvoji lokalit a regionů**. Přínosem této spolupráce pro veřejný sektor je, kromě jiného, navýšení finančních zdrojů pro územní samosprávy prostřednictvím sponzorství soukromého sektoru a jeho finanční participace na rozvojových aktivitách v území i na řešení každodenních socio-ekonomických a kulturních problémů obcí, měst a regionů.

Tyto výzkumy také potvrdily, že jedinečnou roli v partnerství hrají **malé a střední podniky** lokalizované přímo na území obcí a měst nebo v jejich okolí, neboť se mnohdy přímo podílejí na jejich aktivitách. Tyto firmy se podílejí na společenském i kulturním životě, podporují místní zájmová a občanská sdružení a jsou v bezprostředním kontaktu s lokálním společenstvím a s územní samosprávou. Mezi oblasti, které mohou být významným způsobem zajištěny ze strany soukromého sektoru patří: odpadové hospodářství, správa technické i dopravní infrastruktury, udržování veřejného osvětlení, udržování veřejné zeleně a veřejných prostranství, podíl na stavebních a údržbářských pracích pro danou lokalitu i na správě obecního majetku (např. lesy, bytový fond aj.).

V posledních desetiletích se rovněž nejen zahraniční, ale i české **velké firmy** v rámci tzv. firemní kultury podílejí na řešení problémů v území, kde působí (např. Škoda Auto ČR, Procter and Gamble, Hewlett-Packard, Phillip Morris a další).

PPP projekty v realizaci rozvojových projektů a v zabezpečování veřejných služeb různého charakteru jsou již od 80. let minulého století využívány **v mnoha sektorech ve Velké Británii** (např. technická infrastruktura, dopravní infrastruktura, osvětlení, zdravotnictví, sociální služby, výstavba sportovních a kulturních center apod.). Na základě britských zkušeností začaly tento přístup k realizaci veřejných služeb využívat i **jiné země EU**. Podle Yescombe [6] je hlavním důvodem pro rostoucí zájem jednotlivých vlád využívat modely PPP fakt, že „investice do projektů PPP mohou probíhat i přes omezené rozpočtové zdroje na veřejné výdaje a navzdory nutnosti nezvyšovat veřejný dluh, např. s ohledem na Maastrichtskou smlouvu“. Realizace PPP projektů se tak zdá být významným alternativním řešením konfliktu mezi nezbytnou nutností investovat do veřejných služeb a nutností šetřit v oblasti veřejných výdajů na lokální, regionální i národní úrovni.

I přes mnohé výhody rozšířených možností investovat do rozvoje veřejných služeb, které uplatnění PPP modelů v praxi přináší, je jednoznačné **definování přínosů PPP projektů** obtížné. Názory odborníků na rozsah i zaměření projektů realizovatelných na základě PPP modelů se tak na národní i na mezinárodní úrovni do značné míry liší. Rovněž Česká republika patří k zemím, kde i přes zahájení několika pilotních PPP projektů převládá u mnoha aktérů na lokální, regionální i národní úrovni skepse k funkčnosti těchto modelů v rozvoji území.

Česká republika hledá způsob i možnosti jak využívat v českém podnikatelském prostředí PPP modely pro zabezpečování veřejných služeb a statků. V tomto rámci jsme se zaměřily na představení počátečních zkušeností implementace PPP projektů v našich podmínkách. Pro poznání procesu realizace PPP projektů jsme využívaly již uskutečněných výzkumů vztahů mezi veřejnou správou a soukromým sektorem. Výsledky těchto výzkumů nám umožnili

vytipovat hlavní bariéry a limitující podmínky využívání tohoto typu financování rozvojových projektů.

Zkušenosti realizace PPP projektů v ČR

Zájem o realizaci PPP projektů v ČR je relativně novým fenoménem. V současné době je možné poznamenat rostoucí zájem o využití těchto typů projektů v oblasti veřejných investic především v souvislosti s očekávanými **možnostmi čerpání prostředků ze strukturálních fondů** v programovacím období 2007-2013. V následujícím programovacím období některé kraje, obce i města předpokládají, že soukromý sektor bude hrát velice významnou roli v oblasti kofinancování a předfinancování rozvojových projektů. Tato tendence je rovněž reflektována v připravované koncepci a metodice MMR určené pro kraje, města a obce, která vychází z předpokladu, že PPP projekty budou hrát důležitou roli v kohezní politice v období 2007-2013³.

Na národní úrovni existuje v současné době **několik pilotních projektů**, které jsou v různých fázích přípravy, a které bude stát garantovat (např. modernizace železniční trati Praha - Kladno, dostavba částí dálnice D3, výstavba ubytovacích kapacit pro vězeňské areály, modernizace nemocnice aj.). Předpokladem je, že zkušenosti získané z realizace těchto pilotních projektů budou využity v budoucích koncepčních a legislativních opatřeních.

Zatímco se velké PPP projekty garantované státem začnou rozbíhat v průběhu roku 2008, **na místní úrovni** již existuje několik zkušeností s realizací investičních projektů vycházejících z konceptu PPP modelů. Důvodem pro intenzivnější tendence využívání PPP projektů lokálními územními samosprávami je několik. Především to je výše zmíněný tlak na růst kvality zabezpečovaných služeb v rámci omezených rozpočtových zdrojů. Významným faktorem je v tomto ohledu i zavádění přísnějších evropských standardů u vybraných veřejných statků, jejichž zabezpečení je nad finanční možnosti obcí a měst se silným venkovským zázemím. Pro venkovské oblasti a mikroregiony je zájem o PPP projekty spojen i s omezenějšími finančními možnostmi vstupovat do rozvojových projektů podpořených ze strukturálních fondů.

Mezi jedny z prvních úspěšných projektů realizovaných **ve venkovských regionech** pomocí PPP principů byla revitalizace nevyužívané zemědělské nemovitosti v obci Zadní Chodov v západních Čechách. Výhodou využití partnerství mezi soukromým sektorem a místní samosprávou v regeneraci zemědělské nemovitosti byla možnost zachovat si budoucí kontrolu nad využíváním nemovitosti a předejít spekulacím s nemovitostí, ke které by mohlo dojít v případě přímého prodeje do soukromých rukou. Obec si tak zachovala možnost ovlivňovat funkční využití budovy s pozitivním dopadem do místního prostředí.

Dynamický rozvoj podobných typů rozvojových projektů ve venkovských regionech se očekává především v následujícím období v souvislosti s rozšířenými možnostmi čerpání finančních prostředků ze strukturálních fondů na širokou škálu typů projektů zaměřených na **rozvoj, modernizaci a diverzifikaci zemědělských aktivit i na podporu lokální kultury**, která přispívá k identifikaci obyvatel s územím a rozšiřuje podněty pro rozvoj malého a středního podnikání. Venkovské obce a malá města vytvářejí zcela specifický prostor pro realizaci PPP projektů. Výhodou těchto typů sídel je vyšší míra sociální kontroly, vyšší

³ Blíže viz: Podkladové materiály ke konferenci „Šance a rizika partnerství veřejného a soukromého sektoru“. Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, 19.9. 2007.

potenciál sociálních kontaktů, intenzivnější komunikace a další faktory, které na jedné straně usnadňují spolupráci se soukromým sektorem a na druhé straně mohou přispívat ke klientelismu v území.

Nad rámec zajišťování obvyklých rozvojových projektů (jako je např. dopravní infrastruktura, obytné areály, infrastruktura pro vězeňské služby apod.) se může soukromý sektor v rozvoji obcí, měst i regionů podílet i na dalších projektech, např. výstavba kulturních a sportovních center (Brno, Zlín). Kromě toho může docházet i k realizaci dalších specifitějších projektů dle potřeb daného území. Jedná se zejména o zajišťování sociální a zdravotní infrastruktury, regenerace průmyslových i zemědělských brownfields a další.

Příprava a realizace PPP projektů je však do značné míry závislá na **schopnostech místní i regionální samosprávy** implementovat PPP projekty, vytvářet kvalitní smlouvy a také na komunikaci s místními aktéry. Tato zjištění vyplývají ze závěrů našich výzkumů, které ukazují, že spolupráce se soukromým sektorem se rozvíjí především v těch obcích a regionech, které jsou charakteristické funkčními partnerskými sítěmi i intenzivním zapojením místních subjektů do lokálních i regionálních rozvojových aktivit. V současné době se rovněž předpokládá, že významnou roli v realizaci PPP projektů budou sehrávat i tzv. místní akční skupiny (MAS).

Existující bariéry realizace PPP projektů

Úspěšná realizace PPP projektů je ovlivněna mnoha exogenními i endogenními faktory. Z hlediska exogenních faktorů je možnost uplatnění PPP projektů na úrovni národních, regionálních i lokálních vlád i jejich efektivita v rozvoji území determinována především stávajícím legislativním a právním prostředím jednotlivých zemí. V České republice byla až do roku 2004 možnost spolupráce mezi veřejným a soukromým sektorem omezena jen na oblast výběrových řízení z důvodu neexistence specifického **zákona pro oblast PPP projektů**. Realizace veřejné investice na základě zákona č. 137/2006 Sb., o veřejných zakázkách však není chápáno jako metoda PPP, především z toho důvodu, že soukromý sektor zodpovídá jen za některá rizika spojená s realizací projektu a veškeré investiční náklady jsou hrazené z veřejných zdrojů.

Realizace PPP projektů je v ČR umožněna až v souvislosti se schválením tzv. **koncesního zákona č. 139/2006 Sb.**, jehož prostřednictvím byl vytvořen základní rámec pro realizaci PPP projektů. Přijetím koncesního zákona a také usnesením vlády ČR o Partnerství veřejného a soukromého sektoru v ČR (usnesení ze dne 7. Ledna 2004) byla završena přípravná fáze pro budoucí implementaci PPP projektů v ČR. I přes tento pokrok však přetrvávají významné bariéry dynamičtějšího rozvoje PPP projektů, které jsou dány jednak nejednoznačností některých opatření koncesního zákona (časté výjimky omezují transparentnost projektů) a jednak právním prostředím země (časová náročnost soudních procesů, vymahatelnost práva apod.).

Z hlediska aplikace PPP projektů v zabezpečování veřejných služeb a statků v ČR je významnou překážkou i **vysoká míra korupce a korupčního jednání**⁴. Vysoká míra korupce má negativní dopady nejen na výslednou efektivitu realizovaných projektů, ale negativně se promítá i v postojích občanské společnosti k možnému využívání konceptu PPP projektů v

⁴ Dle analýz mezinárodní nevládní organizace je ČR v pořadí korupce na 46. místě ze 151 hodnocených zemí. Ze členských zemí EU je situace horší pouze na Slovensku a v Pobaltských zemích. Blíže k hodnocení korupce a závěrům studie viz: www.transparency.cz

praxi. V korupčním prostředí, které je typické i pro ČR, nemá nejširší společnost **důvěru v přínosy PPP projektů** a jako taková je nemá tendenci podporovat. Nepřímo se tento trend ukazuje i na **nejednotné politické podpoře implementace PPP projektů** na úrovni státu i územních samospráv. Jednotliví zastupitelé, resp. zástupci samospráv se obávají nejednoznačných dopadů PPP projektů i dlouhodobé zodpovědnosti realizovaných projektů (zpravidla se jedná o časový horizont 20 – 30 let).

Výše uvedené bariéry vyplynuly z obecnějších podmínek a charakteru českého legislativního, politického i podnikatelského prostředí. V této souvislosti je třeba uvést, že tyto podmínky dokázaly některé obce a mikroregiony překonat a PPP projekty realizovat a využívat daný **podnikatelský i lidský potenciál** pro tuto specifickou formu spolupráce mezi veřejným a soukromým sektorem. Předpokladem pro úspěšné využívání a implementaci PPP projektů v rozvoji území jsou **nezbytné podmínky formálního i neformálního charakteru**, které se mohou mezi jednotlivými obcemi, městy, mikroregiony i regiony významně lišit.

Mezi výrazné omezující podmínky realizace PPP projektů na úrovni obcí a měst patří malé znalosti o metodice využití těchto typů projektů v rozvoji území, resp. nedostatečné **zkušenosti a znalosti územních samospráv** o možnostech a podmínkách realizace projektů ve spolupráci se soukromým sektorem. V mnoha oblastech nemá vedení samospráv dostatečnou podporu, popř. i odvalu PPP projekty realizovat. Kromě tohoto faktu chybí na úrovni obcí a měst dostatek kvalifikovaného personálu, který si je vědom nezbytnosti vytvářet dlouhodobé vize rozvoje území, definovat dlouhodobé investiční projekty, připravit strategické plány apod.

Malá míra zkušeností je zřejmá i v oblasti **smluvních závazků**, které územní samosprávy uzavírají se soukromým sektorem. Zastupitelé obcí i krajů mnohdy podceňují expertní právní pomoc při přípravě dlouhodobých smluv. Výsledkem mohou být takové smlouvy, které podceňují mnohá rizika spolupráce se soukromým sektorem a znevýhodňují budoucí převod vybudované infrastruktury zpět na obec i její budoucí využívání. Tato problematika je částečně řešena prostřednictvím kontrolních procedur státních institucí. Tuto kontrolu provádí zejména Ministerstvo financí ČR. Domníváme se, že otázce kontrolních mechanismů ve vztahu k PPP projektům by měla být věnována hlubší pozornost.

Místní zastupitelé se v mnoha případech rovněž obávají **dlouhodobé zodpovědnosti**, kterou je nezbytné v případě dlouhodobých investičních projektů přijmout. Reprezentanti obcí, měst i krajů zpravidla preferují takové projekty, které mohou být naplněny v rámci čtyřletého volebního období. Krátkodobá rozhodnutí jsou odůvodňována nepřiměřeností jejich mandátu přijímat budoucí finanční závazky, které dopadnou na občany v následujících obdobích.

Dalším významným omezením realizace PPP projektů je v mnoha obcích a regionech nedostatek **vnitřní i vnější komunikace**, podceňování komunikačních strategií a neexistující nebo nedostatečné rozvíjení dlouhodobých partnerských vztahů se soukromým i občanským sektorem. Jak již bylo zmíněno výše - mnoho občanů, občanských sdružení i asociací se obává korupce, která může být spojena s implementací PPP projektů. Mnoho samospráv neklade důraz na zvyšování informovanosti o základních principech PPP projektů ani o metodice realizace těchto projektů s místními aktéry občanské sféry. Vyšší míra komunikace veřejné správy s jednotlivými občany, resp. jejich sdruženími o přínosech využívání PPP projektů může v dlouhodobé perspektivě snižovat míru nedůvěry v tyto typy projektů.

Jedním z předpokladů realizace PPP projektů je takový **způsob hospodaření s majetkem** na úrovni státu, krajů, obcí a měst, který umožní přijetí dlouhodobých závazků příslušných samospráv bez ohrožení budoucích investičních aktivit, a který zaručí kontinuitu i stabilitu vývoje příslušného území. Z tohoto hlediska je omezujícím faktorem pro implementaci PPP projektů jednak **vysoká míra zadlužení i neuvážené prodeje nebo nevýhodného pronájmu majetku**, především obcemi a městy.

Jednotlivé samosprávy se tímto způsobem zbavily možnosti využívat ekonomické zdroje pro **garanci smluvních závazků**. Problémem v této souvislosti je i menší možnost podporovat budoucí rozvoj území prostřednictvím zakládání smíšených podniků, zakládání podnikatelských inkubátorů, investiční přípravu stavebních pozemků pro inženýrské sítě a další. Samosprávy, které podcenily význam majetku ve svém portfoliu, se neuváženým a mnohdy i nevýhodným prodejem nebo pronájmem majetku připravily o možnost být rovnocenným partnerem pro realizaci PPP projektů.

Výsledky výzkumů realizovaných naším pracovištěm ukazují, že pro **intenzivnější využití PPP projektů v investičních aktivitách** na všech úrovních řízení bude třeba hlouběji sledovat a **řešit následující okruhy problémů**:

- Legislativní rámec PPP projektů (koncese, vyjasnění kompetencí územních samospráv, především z hlediska přenesené působnosti)
- Právní prostředí (dlouhotrvající právní rozhodnutí, vymahatelnost práva)
- Nedostatek znalostí a praktických zkušeností s implementací PPP projektů
- Podceňování strategického plánování a vytváření dlouhodobých vizí rozvoje území
- Nedostatek odborníků pro vypracování smluv a řízení investic
- Finanční závazky územních samospráv
- Dlouhodobá zodpovědnost
- Nedostatečné rozvíjení vnitřní i vnější komunikace
- Nedostatečné zkušenosti z dlouhodobé spolupráce mezi veřejnou správou a soukromým sektorem na všech úrovních řízení
- Rizika korupce, místní nátlakové skupiny, lobbying
- Nedůvěra populace
- Nedostatečná politická podpora implementace PPP projektů.

Závěr

Česká republika má, ve srovnání s ostatními členskými zeměmi EU, stále malé zkušenosti s implementací PPP projektů na lokální a na regionální úrovni. Realizace veřejných investic na bázi PPP modelů je v současné době převážně v přípravné fázi. Důvodem je nedostatek politické podpory pro realizaci PPP projektů na národní i lokální úrovni, nedostatečný legislativní rámec i negativní historické zkušenosti z předešlých let.

Vytvoření nezbytného rámce, které umožní úspěšnou realizaci PPP projektů, záleží na mnoha faktorech a vyžaduje zapojení mnoha různých aktérů na všech úrovních řízení veřejné správy. K tomu, aby realizace veřejných služeb prostřednictvím PPP projektů přispěla k rozšíření finančních zdrojů ve veřejném sektoru, je potřeba učinit několik zásadních kroků: stabilizace exogenního prostředí (legislativa, vyjasnění kompetencí, stabilita finančního rámce) i pokračující proces modernizace veřejné správy.

Pro úspěšnou implementaci PPP projektů bude významné se zaměřit také na pokračující proces vzdělávání jak profesionální, tak i volené složky veřejné správy a zvyšování

odbornosti úředníků na všech úrovních řízení. K podpoře a k vytváření PPP projektů může rovněž přispět vyšší míra využívání nových metod řízení kvality ve veřejné správě, posilování komunikace a partnerství mezi veřejnou správou, soukromým sektorem a občany, posilování neformální (občanské) kontroly a další kroky.

Významným stimulem pro intenzivnější využívání PPP projektů by byla rovněž silnější politická podpora jejich implementace na národní i regionální a lokální úrovni, především na národní úrovni. Přestože se s využitím soukromých zdrojů v realizaci vybraných investičních projektů počítá, naráží konkrétní realizace PPP projektů na obavy představitelů obcí i krajů (nejen politických zástupců) dopadů dlouhodobých závazků na budoucí zastupitele těchto samospráv a zatížení rozpočtů. Tyto skutečnosti ovlivňují pomalý proces implementace PPP projektů v oblasti veřejných investic v ČR.

Výzvou pro implementaci PPP projektů v České republice je v této souvislosti prohloubení široké politické a ekonomické diskuse s předními experty v oblasti práva, financí i veřejné správy, která by navázala na aktuální debaty, které probíhají i na politické úrovni. V současné době bylo publikováno několik studií o možnostech využití PPP projektů v různých zemích EU, avšak nedostatečně jsou diskutovány možnosti využití těchto zkušeností v kontextu lokálních a regionálních specifíků ČR a českého právního prostředí.

Předpokládáme, že poptávka veřejné správy po realizaci projektů založených na modelech PPP bude v budoucnu růst v souvislosti s rostoucími nároky na veřejné služby. Intenzivnější využití PPP projektů může v budoucnu přinést významné pozitivní efekty v redukci výdajů jednotlivých vlád do určitých typů veřejných investic a v současném růstu rozsahu a kvality veřejných služeb. Česká republika má před sebou dlouhou cestu v dosažení těchto cílů i přes některé pozitivní zkušenosti. Budoucí efektivní implementace PPP projektů záleží na změně celkového přístupu společnosti k vytváření partnerských svazků mezi veřejným a soukromým sektorem i na vytvoření vysoce transparentního prostředí.

Literatura

1. Blatchord CH., Implementaci PPP bychom měli urychlit, ne zpomalovat. In: *PPP bulletin*. Asociace PPP, 2007.
2. Huron D., Spindler J.: *Le management du développement local*. L.G.D.J. Paris, 1998.
3. Kadeřábková J., Trhlínová Z., *Actual challenges of implementation of PPP projects in Czech Republic*. European Week of Regions and Cities. Brusel, 7.-11.10.2007. http://ec.europa.eu/regional_policy/conferences/od2007/about.cfm?nmenu=2
4. Usnesení vlády ČR o partnerství veřejného a soukromého sektoru. Vláda ČR, 7. Ledna 2004.
5. Vodička K., PPP: ráj na zemi i v obci. In: *Veřejná správa 31/2006*.
6. Yescombe E.R.: Partnerství veřejného a soukromého sektoru: poznatky z praxe. In: *Scientia et Societas 3/2007*. NC Publishing, Praha 2007.
7. www.pppcentrum.cz
8. Podkladové materiály ke konferenci „Šance a rizika partnerství veřejného a soukromého sektoru“. Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, 19.9. 2007.

METÓDA PDCA A JEJ VYUŽITÍ V RIADENÍ SAMOSPRÁVY**THE METHOD PDCA AND ITS UTILISATION IN THE MANAGEMENT OF PUBLIC ADMINISTRATION****ING. EVA BALÁŽOVÁ, PHD.**

Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre,
Fakulta európskych štúdií a regionálneho rozvoja, Katedra regionálneho rozvoja,
Tr. A. Hlinku 2, 949 76 Nitra, SR
email: eva.balazova@uniag.sk

Anotácia

Vo vyspelých krajinách sa na prelome 80-tych a 90-tych rokov 20. storočia začal zavádzať nový systém riadenia verejnej správy, ktorý kladie dôraz na efektívnosť a účinnosť výkonu štátnej správy a samosprávy. Samospráva, v členení na regionálnu (vyššie územné celky - VÚC) a miestnu (mestá a obce), prevzala z podnikateľskej sféry mnohé nové prístupy riadenia. Medzi súčasným manažmentom samospráv a manažmentom v súkromnom sektore stále existujú evidentné rozdiely. Na rozdiel od podnikovej sféry, kde sa môžu uplatňovať individuálne rozhodnutia, pri verejnej správe sa musia individuálne rozhodnutia občanov pretransformovať do jediného kolektívneho rozhodnutia.

Cieľom príspevku je popísať metódu PDCA ako metódu zlepšovania plnenia úloh s univerzálnym použitím tak v originálnej ako aj prenesenej kompetencii územnej samosprávy.

Annotation

As the turn of 80 and 90 years of 20. century in the adult countries started new system of management of public administration. This system set before accent for efficiency and effectivity of output by stet government and self – government. The self – government passed from private sector many new methods of management. In spite of this existing many differences between management of private sector and management of public sector. The main difference is in the process of resolution. In the private sector the resolution is result of individual resolutions but in the self – government resolution is result of collective resolutions. The paper characterized method PDCA as one of method of management of public administration.

Kľúčové slová

metóda PDCA, verejná správa, manažment verejnej správy

Key words

method PDCA, public administration, managenet of public administration

Úvod

Pre podporu rozhodovania a pre kontrolnú činnosť vo verejnom sektore, kde máme na Slovensku veľké rezervy, možno použiť viacero metód. Patrí k nim napr. *metóda evidencie a kontroly výsledkov*, *metóda obsahovej analýzy*, *dotazníkové metódy*, *metóda pozorovania*, *prípadové štúdie*, *metódy kauzálnej analýzy*, *metódy štatistickej analýzy* a *metódy ekonomickej analýzy* (Chajdiak – Komorník – Komorníková, 1999; Stehlíková, 1998). Na kvantifikáciu, analýzu a komparáciu získaných údajov a informácií sa na Slovensku v súčasnosti aplikujú

najmä matematicko-štatistické metódy prostredníctvom softvéru SAS s využitím programu Microsoft Excel (Stehlíková, 2003).

K významným metódam, ktoré môžeme použiť pre podporu rozhodovacej činnosti vo verejnom sektore, patria nákladovo - výnosové, resp. tzv. *inputovo - outputové metódy* (Adamaschek, 2000; Hrabalová, 2005; Ochrana, 2002, 2005; Půček, 2004). Patrí k nim *analýza minimalizácie nákladov* (CMA), *nákladovo - zisková analýza* (CBA), *analýza efektívnosti nákladov* (CEA) a *analýza užitočnosti nákladov* (CUA).

Pokiaľ manažment zisťuje spokojnosť, resp. stupeň uspokojenia občana/zákazníka s poskytnutými verejnými službami cez ich výnosovosť, na meranie takéhoto výnosu môžeme použiť tri druhy metód (Ochrana, 2005). Najjednoduchšou je *metóda RS*, t. j. metóda merania výnosu na škále. Jej podstatou je, že vo vopred stanovenom intervale (napr. od 0 do 10) zisťujeme stupeň uspokojenia užívateľov verejných služieb. Hodnota 0 pritom predstavuje úplnú nespokojnosť s poskytnutými službami a bodové hodnotenie 10 naopak maximálnu spokojnosť. Samozrejme, je možné si vybrať aj inú škálu, napr. percentá a pod. Druhou metódou je *metóda SG*, ktorá sa podobne ako CUA používa väčšinou pre hodnotenie zdravotných programov a kde výsledkom realizácie jednotlivých variant sú určité stavy realizujúce sa s určitou pravdepodobnosťou. Pretože tieto stavy sú náhodnou veličinou, aj výstupy (výnosy) z nich budú takisto náhodnou veličinou. Aby sme teda mohli s nimi pracovať, musíme poznať ich rozdelenie (klasifikáciu). *Metóda TTO* je založená na porovnávaní a voľbe výberu variantných stavov, ktorých atribútom je určité časové trvanie. Hodnotiteľ sa tak dostáva k výberu variant s rôznymi výnosmi, ktoré trvajú rôznu dobu. V každom prípade, tak výnosové ako aj výnosovo - nákladové metódy je možné vo vhodných prípadoch konvertovať. Príkladom môže byť práve metóda CUA, na ktorú je možné nazerať ako na špecifický príklad CMA, t. j. metódy minimalizácie nákladov a pod.

Okrem vyššie uvedených metód môže manažment samospráv na zlepšenie svojej činnosti a efektívnejší výkon poskytovaných služieb občanom využiť aj niektoré metódy zamerané priamo na výkonnosť a kvalitu. Pre zlepšovanie činnosti v miestnej samospráve možno použiť tiež jednoduchú metódu s univerzálnym použitím, tzv. *cyklus PDCA* (Plan –Do - Check - Act), niekedy nazývaný aj ako „Demingov cyklus“. *MA 21* alebo aj „Miestna agenda 21“ bola definovaná OSN už v roku 1992 ako súčasť dokumentu „Agenda 21“. *MA 21* je definovaná ako nástroj pre uplatnenie princípov udržateľného rozvoja na miestnej a regionálnej úrovni a súčasne aj ako proces, ktorý prostredníctvom skvalitňovania správy vecí verejných zvyšuje kvalitu života vo všetkých jeho aspektoch.

Teoretické východiská

V prípade metódy PDCA ide o jednoduchú metódu zlepšovania plnenia úloh s univerzálnym použitím tak v originálnej ako aj prenesenej kompetencii územnej samosprávy.

Pomocou tohto cyklu môžeme riadiť akúkoľvek zmenu, či akýkoľvek plán opatrení.

Je známa aj ako súčasť panelu hodnotenia predpokladov pri uplatňovaní modelu CAF - jednej z metód hodnotenia kvality pre zlepšovanie plnenia úloh

Kontinuálne (nepretržité) zlepšovanie resp. zdokonaľovanie procesu riadenia – PDCA vyžaduje predovšetkým od volených a výkonných manažérov, aby sa neustále zamýšľali, analyzovali a hodnotili vlastnú prácu a snažili sa ju skvalitňovať. Neodmysliteľnou súčasťou

ich práce by mal byť systematický prístup formou PDCA cyklu, ktorý pozostáva z týchto štyroch etáp:

1. Plánovanie činnosti zameranej na skvalitnenie manažmentu (plánovanie postupu overenia a zavádzania nejakej inovácie, hoci aj malej, napr. inovácia v spôsobe motivácie, alebo realizácii spätnej väzby a pod.).
2. Realizácia plánu.
3. Hodnotenie činnosti pomocou adekvátnych metód a techník.
4. Analýza, reflexia, hodnotenie výsledkov činnosti. Ak bola inovácia efektívna, osvedčila sa, stane sa bežnou (štandardnou) súčasťou práce manažéra. Manažér naplánuje a overuje ďalšiu inováciu (realizuje nový PDCA cyklus), po nej ešte ďalšiu a takto postupne, pomaly, evolučne zdokonaľuje rozhodovací proces.

Jednotlivé fázy cyklu PDCA:

1. Plánuj (**P**lan) – čo a ako chceme zlepšovať – *zostav plán*
2. Realizuj (**D**o) – realizácia naplánovaného – *zaved' plán do praxe*
3. Over (**C**heck) – boli dosiahnuté ciele a požadovaný výsledok? – *monitoruj, zostav kontrolný plán a realizuj ho*
4. Poisti výsledky (**A**ct) – hodnotenie, aké opatrenia musíme zaviesť k zlepšeniu či udržaniu výsledkov? – *realizuj opatrenia.*

Pri aplikácii PDCA cyklu manažér v podstate realizuje akčný výskum, ktorý je integrálnou súčasťou riadiaceho procesu, a preto sa môže stať súčasťou práce každého manažéra.

Akčný výskum prináša manažérovi väčšie uspokojenie z práce, manažér pri ňom odborne rastie, stáva sa lepším, rozvíja sa jeho kritické myslenie, sebahodnotenie, sebahodnotenie, prehlbuje chápanie podstaty riadenia.

Kvalita prichádza z ustavičného experimentovania s novými myšlienkami a programami, hodnotenia výsledkov experimentov a rozhodovania na základe týchto výsledkov.

Ťažiskom Demingovho koleso (PDCA) je 14 princípov úspešnej činnosti organizácie, ktoré sformuloval Deming:

1. **Stálosť cieľa:** Dlhodobé perspektívy a stálosť cieľa sú nevyhnutnými podmienkami pre neustále zlepšovanie.
2. **Vedomie kvality:** Základom Demingovej filozofie je kvalita; znamená to odmietanie aj spoločensky prípustnej úrovne nezhodných produktov, služieb
3. **Individualizovaná priebežná kontrola** (*ukončenie závislosti na hromadných kontrolách*): Hromadné kontroly zlyhávajú v akejkoľvek fáze reprodukčného procesu, nedarí sa im vytvárať jasné oddelenie dobrého od zlého. Priebežné kontroly majú väčší význam ako následné, pretože nemusia len konštatovať nekvalitu vo fáze, keď je potrebné vynaložiť veľkú námahu na jej odstránenie.
4. **Kvalita dodaných vstupov:** Táto Demingova požiadavka je dôležitá, aj preto, že od kvality vstupov sa v procese rozhodovania a správy odvíja celá ďalšia činnosť a ony predurčujú aj kvalitu výstupov.
5. **Neustále skvalitňovanie procesu riadenia a rozhodovania** (*proces zlepšenia*): Demingov cyklus je metóda, ktorá môže pomôcť organizácii v nasledovaní pokračujúceho a neustáleho procesu zlepšovania. Je zložený zo 4 základných etáp: PDCA (plan-do-check-act cyklus) *plánovanie, realizácia, kontrola, hodnotenie výsledkov a reflexia*
6. **Školenia a celoživotné vzdelávanie:** je neustály proces, ktorý spája profesionálny rast zamestnanca s jeho vývojom. Školenie je súčasťou práce každého a malo by sa zaoberať

bežnou činností, ale malo by mať aj inovatívny charakter. Každý, kto ovláda svoju prácu, podieľa sa na neustálom zlepšovaní.

7. **Stredný manažment:** Sú kritickým článkom medzi vrcholovým vedením a výkonnými zamestnancami. Ako prví musia ukázať, že akceptujú zodpovednosť za proces zlepšenia. Mali by byť pre nich vytvorené také podmienky, aby im stálo zato neustále sa vzdelávať a zdokonaľovať svoje majstrovstvo. Sú hlavným motorom zlepšovania, nositeľmi kvality.
8. **Vylúčenie strachu (obáv):** Strach zamestnancov ovplyvňuje činnosti vo výkone správy a fungovanie úradov samotných, najmä na úrovni jednotlivca. Dôležitá je motivácia a zmena direktívneho štýlu vedenia demokratický a participatívny, lebo len v takomto vzťahu môžu obe strany (volený a výkonný manažment) naplno rozvinúť svoje schopnosti. Podobne to platí aj vo vzťahoch nadriadenosti a podriadenosti v kolektíve .
9. **Odstránenie bariér:** Veľmi úzko súvisí s predchádzajúcim. Bariéry brzdia plynulý chod procesu zlepšovania. Spôsobujú ich osobné nezhody, viaznuca komunikácia, rozličné pohľady na problém. Najvypuklejšie sa prejavujú medzi jednotlivými stupňami v hierarchii, existujú bariéry medzi vedením a zamestnancami, volenými a výkonnými predstaviteľmi , medzi organizačnými zložkami. Odstránenie bariér je možné iba vtedy, ak sa všetci stotožnia s jedným cieľom, budú vnímať samosprávu ako celok a spolupracovať ako skupina. Otvorená komunikácia je prvou podmienkou ich odstránenia.
10. **Odstránenie číselne vymedzených cieľov a hesiel:** Mať cieľ sa považuje za motiváciu jednotlivca k tomu, aby vedel, čo dosiahol a čo od neho okolie očakáva. Nie je však žiaduce urobiť z neho fetiš.
11. **Prehodnotenie obsahu výkonových štandardov:** V podnikovej praxi sú efekty zavádzania výkonových štandardov často negatívne. Neposkytujú možnosti zlepšenia, len sťažujú prácu strednému manažmentu. Súvisí to so stanovením príliš vysokých, respektíve príliš nízkych štandardov. Nízke štandardy pôsobia deštruktívne, pretože znižujú motiváciu, vysoké zasa pôsobia frustrujúco.
12. **Návrat k hrdosti:** Hrdosť je podnetom k lepšiemu výkonu, na zlepšenie kvality, sebavedomia jednotlivcov aj samotnej samosprávy či jej občanov. Mali by byť hrdí na svoje mesto, dedinu, región. a to ich stimuluje k lepším výkonom.
13. **Rekvalifikácie:** Vzdelávanie môže pomôcť pri stimulovaní pri práci, akceptovaní informácií pre zlepšovanie procesu a presadzovaní záujmov samosprávy. Sústreďenie sa na kvalitu rozhodovacieho a riadiaceho procesu predpokladá mať dostatok znalostí a využívať tie najmodernejšie metódy manažmentu.
14. **Transformácia organizácie:** Vrcholové vedenie musí podliehať organizačnej transformácii, musí existovať túžba vytvoriť novú (efektívnejšiu) organizačnú štruktúru, v ktorej neustály proces zlepšovania kvality je prvoradým cieľom.

Záver

V rámci verejného sektora SR však neexistuje žiadna systematická podpora ani metodický orgán, ktorý by pre obce pripravoval metodické a metodologické postupy pre implementáciu moderných metód manažmentu verejných služieb, vrátane hodnotenia ich efektívneho poskytovania. Táto oblasť je v súčasnom systéme fungovania miestnych samospráv ponechaná na samotné obce, prípadne, viac menej ojedinelé projekty profesijných združení pôsobiacich v samospráve. Združenie miest a obcí Slovenska a Únia miest SR síce navonok zastupujú záujmy miest a obcí SR voči vláde a parlamentu, ale nemajú dostatočné kapacity na konkrétnu metodickú a metodologickú podporu. Súkromné firmy sa v tejto oblasti angažujú skôr vo väčších mestách, kde majú za svoje poradenské služby adekvátne zaplatené.

Literatúra

1. ADAMASCHEK, B. 2000. Efektivita vo verejnej správe. Bratislava: Bertelsmannova nadácia, 2000.
2. HRABALOVÁ, S. 2005. Rozpočtování. In: *Metody a nástroje řízení ve veřejné správě*. Brno: ESF MU, 2005. ISBN 80-210-3679-6.
3. CHAJDIK, J. – KOMORNÍK, J. – KOMRNÍKOVÁ, M. 1999. Štatistické metódy. Bratislava: Statis, 1999. ISBN 80-85659-13-1.
4. OCHRANA, F. 2002. Manažerské metody ve veřejném sektoru – teorie, praxe a metodika uplatnění. Praha: Ekopress, 2002. ISBN 80-86119-51-3.
5. OCHRANA, F. 2005. Nákladově užitkové metody ve veřejném sektoru. Praha: Ekopress, 2005. ISBN 80-86119-96-3.
6. PĀPCUNOVÁ, V. 2006. Dopad presunu kompetencií v rámci reformy verejnej správy na obce (prípadová štúdia) In: *Riešenie krízových situácií v špecifickom prostredí : zborník referátov a diskusných príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou Odboru Ekonomiky a manažmentu Slovenskej akadémie pôdohospodárskych vied, konanej v dňoch 9.-10.11.2006 v hoteli Reduta v Lučenci ; II. diel. - Nitra : Slovenská akadémia pôdohospodárskych vied, 2006. - ISBN 978-80-89162-26-0. - S. 163 -166*
7. PŮČEK, M. 2004. CAF jako logický krok aplikace metod řízení kvality na úřade města – zkušenosti ze Vsetína. In: *Q1 Sborník příspěvků 1. České národní konference kvality ve veřejné správě, 8.-9. prosince 2004 v Ostravě*. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, 2004. ISBN 80-239-4099-6.
8. STEHLÍKOVÁ, B. 1998. Základy bioštatistiky. Nitra: SPU, 1998. 81 s. ISBN 80-7137-539-X.

VÝZKUM KVALITY ŘÍZENÍ A PERSONÁLNÍ PRÁCE V ÚŘADU MĚSTSKÉ ČÁSTI PRAHY

RESEARCH OF QUALITY AND PERSONAL MANAGEMENT IN THE PRAGUE URBAN NEIGHBORHOOD

PHDR. JAROSLAVA KADERÁBKOVÁ, CSc.

*Vysoká škola ekonomická v Praze, Národohospodářská fakulta,
Katedra regionálních studií
W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3, ČR
e-mail: kaderj@vse.cz*

RNDR. JANA KOUŘILOVÁ, Ph.D.

*Vysoká škola ekonomická v Praze, Národohospodářská fakulta,
Středisko regionálních a správních věd,
W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3, ČR
e-mail: kourilov@vse.cz*

Anotace

Příspěvek se zaměřuje na výsledky výzkumu realizovaného na úřadu městské části Prahy. Dvoufázový výzkum, složený z dotazníkového šetření a řízených rozhovorů, se zabýval organizační kulturou úřadu, personálním managementem a kvalitou řízení. Autorky se v příspěvku soustředily na poznatky vyplývající z řízených rozhovorů.

Annotation

The paper is aimed at results of research realized at an office of the Prague urban neighborhood. Two-phases research, combined questionnaires and controlled interviews, was concerned with an organizational culture of the office, personal management and quality management. The authors concentrated at knowledge related to controlled interviews in this paper.

Klíčová slova

veřejná správa, kompetence, management kvality, personální management, participace občanů, motivace, benefity

Keywords

public administration, competency, quality management, personal management, participation of citizens, motivation, benefits

V současné době se úřady veřejné správy zaměřují na zlepšování své činnosti s cílem zkvalitnit ji, zefektivnit a přiblížit k občanům. K předpokladům kvalitního vnitřního managementu patří především odpovídající a efektivní organizace úřadu, která umožňuje aplikovat moderní systém řízení, k jehož uplatnění přispívá jak vnitřní, tak vnější komunikace úřadu. Dalším předpokladem je odpovídající personální zajištění a odbornost pracovníků, kteří dokáží flexibilně a odpovědně reagovat na potřeby občanů v území, jež spravují.

K realizaci záměrů úřadu zlepšovat kvalitu své činnosti je nezbytné získávat na základě odborných sociologických šetření informace o názorech pracovníků úřadu k jeho chodu,

organizaci i jejich motivacích ke změnám nezbytným pro kvalitu práce a efektivní fungování úřadu. Dalším nezbytným krokem je seznámit se také s názory a prioritami obyvatel, kteří jsou hlavní cílovou skupinou práce úředníků.

V průběhu jara 2008 jsme uskutečnily projekt, jehož záměrem je přispět ke zkvalitnění chodu úřadu jedné z městských částí hlavního města Prahy. Výsledky projektu přináší podklady a doporučení pro vytváření efektivní organizační struktury, která umožní zvýšení kvality činnosti při hospodárném provozu úřadu. Součástí projektu bylo výzkumné šetření na úřadu městské části (dále jen ÚMČ), které probíhalo ve dvou fázích – dotazníkové šetření se všemi pracovníky úřadu při zachování anonymity respondentů a řízené rozhovory s vybranými úředníky.

Vzhledem k tomu, že zástupci ÚMČ chtěli, aby dotazník vyplnilo co nejvíce zaměstnanců úřadu (nejen úředníků), nebyly v dotazníku uvedeny žádné identifikační údaje (ani pohlaví). Celkově bylo vyhodnoceno 203 dotazníků (ostatní dotazníky nebyly vyplněny nebo nebyly kompletní). Na základě vyhodnocení dotazníkového šetření byly stanoveny okruhy otázek pro řízené rozhovory, jejichž cílem bylo upřesnit a prohloubit poznatky z dotazníkového šetření. Přínosem takto realizovaných výzkumů je postižení reality fungování veřejné správy. Procesy reformy a modernizace veřejné správy ovlivňují změny a moderní přístupy k řízení organizace a jejímu personálnímu zabezpečení. Tyto změny nutí jednotlivé úřady plně využívat pracovní potenciál svých zaměstnanců a hledat nové formy zkvalitňování řízení, komunikace, motivace i stimulace svých pracovníků. Od pracovníků veřejné správy na všech úrovních se očekává mnohem větší adaptabilita a flexibilita, což je spojeno také s novými formami vzdělávání a personální práce.

Nároky, které jsou kladeny na současné pracovníky organizací veřejné správy, jsou odpovídající spíše situaci v soukromém sektoru. Ten má pro motivaci svých pracovníků a stimulaci pro větší výkon vytvořen fungující systém benefitů i finančního ohodnocení, který vytváří dobrý základ pro kvalitu řízení. Takto propracovaný systém se ve veřejné správě jen velmi obtížně prosazuje, neboť veřejná správa má svá specifika, vyplývající z charakteru její činnosti i legislativního rámce, ale také finančních limitů.

Z širokého spektra výsledků výzkumného šetření jsme zvolily poznatky získané z řízených rozhovorů, které jsme uskutečnily s úředníky vybranými tak, abychom pokryly horizontální i vertikální členění ÚMČ, včetně pohlaví věku respondentů. Výsledky řízených rozhovorů jsme vybraly proto, že plastičtěji zobrazovaly fungování úřadu i možnosti personální práce.

První okruh otázek směřoval k vnitřní organizaci úřadu a organizační kultuře. Většinou se respondenti shodli, že organizace úřadu odráží skutečnosti vyplývající z výkonu samosprávy a státní správy. V této souvislosti je třeba poznamenat, že organizace úřadu je limitována typem a vnitřní dispozicí budovy, v níž úřad sídlí.

Vazby a vztahy mezi jednotlivými útvary jsou dané zejména náplní jejich činností, ze kterých vyplývají také četnosti vzájemných kontaktů a vazeb. Některé útvary proto nemají příležitosti ke kontaktu z důvodu jejich malé nebo žádné návaznosti na agendu dalších útvarů. U vzájemných vazeb a kontaktů respondenti zdůrazňovali, že jsou do značné míry dány také neformálními kontakty mezi pracovníky ÚMČ, které přispívají ke zlepšení komunikace i spokojenosti ze vzájemné spolupráce. Některé útvary jsou v podstatě „samostatné“ při výkonu své agendy, jedná se zejména o výkon státní správy v přenesené působnosti, což u těchto útvarů může mnohdy přispět k určitému pocitu izolace. Zlepšování organizační kultury je

důležitým procesem, který napomáhá zvyšování výkonnosti úředníků i zajišťuje optimální prostředí pro přijímání nových impulzů a zlepšení profesionality pracovníků ÚMČ.

Druhý okruh otázek se zaměřil na hodnocení hierarchického členění a kvality řízení uvnitř útvarů. V tomto okruhu bylo řízení úřadu a hierarchické stupně hodnoceny relativně pozitivně. Nicméně téměř všichni respondenti navrhovali, že by bylo vhodné, aby pracovníci na všech manažerských pozicích prošli školením manažerských dovedností různého rozsahu vyplývajícího z charakteru a úrovně jejich pozice. Personální řízení je součástí organizační kultury a dobře fungující úřad by měl vytvářet podmínky pro zlepšování manažerských schopností a omezovat tak lpění na pracovních stereotypech. Kvalitní management je schopný koordinovat rozdílné cíle a zamezovat partikulárním zájmům, a tím přispívat k efektivitě činností úřadu.

Třetí okruh otázek se zabýval motivačními nástroji, jež přispívají ke spokojenosti pracovníků i ke zvyšování pocitu sounáležitosti s úřadem. Motivační systém souvisí s uspokojením z výkonu práce, pocitem odpovědnosti i s možnostmi uplatnit a rozvíjet své schopnosti. Pracovní zařazení a pracovní výkony jsou úzce spojeny s vnitřní spokojeností pracovníků na všech úrovních, což řízené rozhovory potvrdily. Je však třeba vzít do úvahy vnější motivaci, kterou tvoří odměny ve formě platu, slovního ocenění a v některých případech i sankce, pokud dojde k nesplnění zadaného úkolu. K významným motivačním nástrojům patří podpora vzdělávání nebo různých forem benefitů, o nichž se zmiňovala většina pracovníků.

V každé instituci patří k nejdůležitějším motivačním nástrojům finanční odměna a její spravedlivé rozdělování. Tento nástroj však má v organizacích veřejné správy značná omezení, proto by tyto organizace měly věnovat mnohem větší pozornost vytvoření motivačního systému tzv. benefitů. V tomto smyslu by bylo dobré využít zkušeností ze soukromého sektoru a vhodně je aplikovat s přihlédnutím ke specifickým veřejné správy. Dotazníkové šetření i řízené rozhovory ukázaly, že by úřad měl věnovat této oblasti větší pozornost a takový systém vytvořit.

Čtvrtý okruh otázek byl zaměřen na problematiku interpersonálních vztahů uvnitř jednotlivých útvarů, které ovlivňují úroveň vztahů, komunikačních vazeb i pracovní výkony jednotlivců i útvaru jako celku. K oblasti interpersonálních vztahů nebyly zásadní kritické poznámky. Ve většině útvarů převládá spíše přátelská atmosféra při respektování hierarchického postavení pracovníků útvaru. Je pochopitelné, že existují méně intenzivní vazby mezi dlouholetými pracovníky útvaru, resp. ÚMČ, a nově přijatými či krátkou dobu zde působícími. Tyto vztahy však nemají dramatický náboj. Je třeba ale brát v úvahu skutečnost, že existují, a vytvářet podmínky pro jejich eliminaci.

Pátý okruh se týkal řešení konfliktů nejen v rámci úřadu, ale i ve vztahu ke klientům – veřejnosti. Pokud dojde k nedorozumění, které nemohou sami pracovníci jednoznačně řešit, jsou přizváni jejich bezprostřední nadřízení. Výzkum neprokázal, že by konflikty negativně ovlivňovaly atmosféru úřadu. Překvapivě se všichni respondenti shodli, že konflikty a nedorozumění zásadnějšího charakteru jsou v rámci útvarů řídké.

Složitější je situace ve vztahu úřad – klienti především v útvarech, jejichž pracovníci přicházejí do styku s klienty denně nebo velmi často (sociální, stavební, dopravní agenda apod.).

Šestý okruh otázek směřoval do problematiky personální práce na ÚMČ i v jednotlivých útvarech. Personální řízení ovlivňuje kvalitu fungování úřadu, promítá se také v interpersonálních vztazích. Výrazně ovlivňuje strukturu pracovníků z hlediska kvalifikačního, věkového apod. Personální útvar se také výrazně podílí na vytváření budoucího rozvoje úřadu. Proto je důležité, aby personální útvar sledoval nejen kvalifikační a osobnostní předpoklady vhodných kandidátů pro práci v úřadu, ale také analyzoval současnou strukturu pracovníků zařazených do jednotlivých útvarů. Tato zjištění by měla vést ke zpracování koncepce lidských zdrojů, která by zohlednila generační výměny a specifické požadavky na znalosti a dovednosti, jež odpovídají současným i budoucím nárokům na výkon veřejné správy.

Koncepce by měla podpořit kontinuální práci se zaměstnanci úřadu tak, aby kvalitní a kvalifikovaní pracovníci měli motivaci zůstat a podílet se na zlepšování kvality výkonu úřadu. Stejně jako v jiných organizacích je třeba zajistit, aby nutná generační výměna pracovníků probíhala bez negativních důsledků na činnost jednotlivých útvarů i úřadu jako celku. Součástí této koncepce by měl být i výše uvedený motivační systém, na jehož vypracování by se mělo spolupodílet i vedení úřadu.

Současné nároky na výkon veřejné správy vyvolávají v rámci organizací veřejné správy větší tlak na kvalitu a vzdělanost pracovníků. Neustálé technologické a informační inovace vyžadují od personálního útvaru hledání cest pro další vzdělávání – rozšiřování a prohlubování znalostí a dovedností, které podpoří flexibilitu a inovační aktivity na úřadu. Z šetření vyplývá, že úřad vytváří vhodné podmínky pro pracovníky, kteří mají zájem zvyšovat si kvalifikaci (např. studium na VOŠ nebo VŠ). Pozitivně byla hodnocena možnost účastnit se kvalitních kurzů, hrazených úřadem.

Sedmý okruh se zabýval problematikou kvality ve veřejné správě. Vzhledem k tomu, že ÚMČ realizoval model CAF (Sebehodnotící rámec), domnívaly jsme se, že je třeba této problematice věnovat pozornost. Řízené rozhovory potvrdily spíše negativní výsledky dotazníkového šetření - většina pracovníků si nedokázala vzpomenout, zda a jakým způsobem probíhala realizace modelu na úřadě.

CAF je často využívaným modelem pro zkvalitnění řízení ve veřejné správě. Mnohé úřady chápou model CAF jako proces neustálého zlepšování fungování úřadu i práce jednotlivých útvarů a pracovníků, který vede k efektivní a hospodárné veřejné správě. Realizace modelu CAF je podmíněna aktivním zapojením všech pracovníků úřadu, nejen řídicího týmu modelu CAF. V tomto postupu úřady, které zavedly CAF, vidí jeho výhody.

Z výsledků šetření vyplývá, že na ÚMČ zatím nebyly využity všechny možnosti, které model CAF nabízí především z hlediska vnímání modelu CAF jako permanentního procesu.

Osmý okruh se zaměřil na otázky, které měly přispět k poznání identifikace pracovníků s úřadem. Pocit sounáležitosti pracovníků s úřadem přispívá k dobré atmosféře, podporuje týmovou práci, které zejména v některých útvarech je základním předpokladem úspěšné činnosti. Je pochopitelné, že silnější pocit sounáležitosti mají pracovníci dlouhodobě působící na úřadu. Pokud se týká mladších věkových skupin zaměstnanců, nelze jednoznačně hodnotit jejich postoje a vztah k úřadu. Z dotazníkového šetření i z řízených rozhovorů vyplynulo, že jsou ochotni podílet se na společných akcích sportovního, kulturního i charitativního charakteru. Tento výsledek naznačuje, že pro vedení úřadu se otvírá možnost získat i mladší věkové skupiny pracovníků a udržet si je. Během řízených rozhovorů se ukázalo, že mladší

pracovníci by se nebránili, kdyby úřad přistoupil k podobným akcím jako v soukromém sektoru. Kromě společných sportovních a kulturních akcí také akce zaměřené na vytváření týmu („teambuilding“), společné výlety, zájezdy, např. návštěva partnerských měst a jejich úřadů apod.

Devátý okruh se týkal komunikace s občany. Úřad využívá všechny formy komunikace. Pro vnější hodnocení úřadu je kvalita komunikačních vazeb s občany velmi důležitá, ale také bez dostatečných analytických podkladů nesnadno hodnotitelná. Rezervy ve vztahu k občanům se ukazují především v oblasti procesu participace občanů na rozhodovacích procesech a průběžném objasňování politických rozhodnutí městské části. S tím souvisí také vyhodnocování a reakce na podněty od občanů.

Pro usnadnění komunikace s občany a umožnění rychlé reakce na jejich podněty a potřeby by bylo vhodné vybavit, především ty pracovníky, kteří se pohybují v terénu, služebními mobilními telefony.

Desátý okruh se zabýval ustavením pozice terénního pracovníka, náplní jeho práce a pracovní dobou, což představuje snahu ÚMČ o novou formu služby občanům. Dotazníkové šetření i řízené rozhovory naznačily, že většina pracovníků úřadu nehodnotí jednoznačně pozitivně výhody zřízení této pracovní pozice. Výhrady se týkaly především rozsahu náplně aktivit terénního pracovníka a možnosti jednoho člověka obsáhnout širokou a odborně rozmanitou agendu ÚMČ. Často podotýkali, že částečně tuto pozici naplňuje činnost sociálních pracovníků, ale i některých dalších odborů působících v terénu. Rovněž infocentra částečně zamýšlenou agendu provádějí.

Naopak by respondenti uvítali zřízení recepce úřadu, kde by občan – klient získal potřebné formuláře i kvalitní a úplné informace ke svému problému.

Poslední okruh navázal na předešlý, neboť byl zaměřen na infocentra. Ta jsou hodnocena veskrze pozitivně, především v okrajových částech městské části. Nicméně respondenti kladli důraz na úplnost a kvalitu informací, které zprostředkovávají občanům – klientům. V tomto smyslu by bylo účinné zřídit intranet, kde by si pracovníci infocenter našli úplné a aktuální informace k danému problému občana, včetně příslušných formulářů a požadovaných příloh či podkladů. Neúplné informace, s nimiž občan - klient přichází na příslušný odbor úřadu, mohou vést ke zbytečným nedorozuměním.

Shrnutí

Z výsledků řízených rozhovorů vyplývá snaha vedení ÚMČ o efektivní a hospodárnou činnost úřadu i o větší otevření se úřadu občanům a rozšíření jeho služeb (terénní pracovník). Na druhou stranu je nutné říct, že ne vše, co již bylo realizováno, přineslo očekávaný efekt, a to jak ve vztahu k občanům, tak ve vztahu k vnitřnímu fungování úřadu.

Pozitivní ale je, že většina pracovníků má pocit sounáležitosti se „svým“ úřadem a chce rozvíjet své znalosti a dovednosti, o nichž se domnívá, že účinně přispějí ke zlepšování služeb i vnitřní organizační kultuře ÚMČ.

Výsledky řízených rozhovorů také ukázaly, že zcela specifický vztah k úřadu městské části mají úředníci, kteří vykonávají přenesenou působnost. Tito pracovníci mají pozitivní vztah k vykonávané činnosti v rámci své pracovní náplně, ale v úřadu se cítí spíše jako cizorodý

prvek. Řízené rozhovory naznačily, že výkon přenesené působnosti v rámci úřadu samosprávy je citlivou oblastí, které se odborně analyzuje a diskutuje jen okrajově.

Literatura

1. ARMSTRONG, M. *Personální management*. Praha: Grada Publishing, 1999. ISBN 80-7169-614-5.
2. BĚLOHÁVEK, F. *Organizační chování*. Olomouc: Rubico, 1996. ISBN 80-85839-09-1.
3. DRUCKER, P. F. *To nejdůležitější z Druckera v jednom svazku*. Praha: Management Press, 2004. ISBN 80-7261-066-X, 2004:97.
4. HEGER, V. Solidní nejistota. *Veřejná správa*, 2005, č. 1/2: str. 3.
5. KELLER, J. *Sociologie byrokracie a organizace*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. ISBN 80-85850-15-X.
6. KLEIBL, J. Motivace pracovníků. *Vybrané metodiky v oblasti řízení lidských zdrojů. Sborník*. Chomutov: Klub personalistů ČR, 2003.
7. KOUBEK, J. *Řízení lidských zdrojů. Základy moderní teorie personalistiky*. Praha: Management Press, 1995. ISBN 80-859443-01-8.
8. LUKÁŠOVÁ, R., NOVÝ, I. a kol. *Organizační kultura*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2004. ISBN 80-247-0648-2.
9. MENŠÍK, F. Rozvoj lidských zdrojů ve veřejné správě a moderní systémy vzdělávání. *Veřejná správa*, XIII, 2002, č. 6: str. 26.
10. NOVÝ, I. *Podniková kultura a identita*. Praha: VŠE, 1993. ISBN 80-7079-159-4.
11. PLAMÍNEK, J. *Synergický management. Vedení spolupráce, spolupráce a konflikty lidí ve firmách a týmech*. Praha: Argo, 2000, ISBN 80-7203-258-5.
12. POSTRÁNECKÝ, J., MAREK, J. Strategie kvality veřejné správy v České republice. *QI Sborník příspěvků 1. české národní konference kvality ve veřejné správě s mezinárodní účastí*, 2004. ISBN 80-239-4099-6.
13. SCHEIN, E. H. *Psychologie organizace*. Praha: Orbis, 1968. ISBN 11-021-69.
14. *Systémy rozvoje lidských zdrojů ve veřejné správě*. NVF, listopad 2000. CZ 9703-01-01-03-02-026.
15. URBAN, J., *Výkladový slovník řízení lidských zdrojů s anglickými ekvivalenty*. Praha: nakladatelství ASPI Publishing, s. r. o., 2004. ISBN 80-7357-019-X.
16. VIDLÁKOVÁ, O. Rukověť úředníka územně samosprávného celku. Hradec Králové: Ekonomická a informační agentura 2003.
17. WERTHER, W., DAVIS, K. *Lidský faktor a personální management*. Praha: Victoria Publishing, 1992. ISBN 80-85605-04-X.

PODPORA MÍSTNÍHO EKONOMICKÉHO ROZVOJE V MALÝCH MĚSTECH ČESKÉ REPUBLIKY

LOCAL ECONOMIC DEVELOPMENT SUPPORT OF SMALL TOWNS IN THE CZECH REPUBLIC

RNDR. JIŘÍ JEŽEK, PH.D.

*Západočeská univerzita v Plzni, Středisko pro výzkum regionálního rozvoje
Husova 11, 306 14 Plzeň, ČR
e-mail: jezekji@keu.zcu.cz*

Anotace

Příspěvek se zabývá analýzou podpory místního ekonomického rozvoje v malých městech České republiky (3-20 tisíc obyvatel). Zabývá se cíli a používanými nástroji místního ekonomického rozvoje na základě dotazníkového šetření vedoucích představitelů měst.

Annotation

The paper deals with the local economic development support analysis of small towns in the Czech Republic (3 – 20 000 inhabitants). It deals with goals and instruments used in local economic development on a base of the questionnaire research of head representatives of towns.

Klíčová slova

místní ekonomický rozvoj; nástroje podpory; malá města; Česká republika

Key words

local economic development; support instruments; small towns; Czech Republic

1. Úvod

V posledních letech došlo a dochází k významným společenským a ekonomickým změnám. V kontextu globalizačních a integračních procesů ve světové ekonomice se zároveň mění úloha substátních územních celků, které sehrávají stále významnější úlohu. Jedním z projevů změn je také to, že se úkoly a kompetence v oblasti místního a regionálního rozvoje přesouvají na místní a regionální instituce. Otázka místního a regionálního rozvoje tak přestává být výlučnou záležitostí centrálních vlád a stává se úkolem nižších správních orgánů. Obce, města, nejrůznější místní anebo regionální společenství již nejsou pouhými pasivními příjemci rozhodnutí investorů anebo centrálních orgánů veřejné správy, ale stávají se aktivními činiteli (skutečnými aktéry) rozvojových aktivit a strategií. K podstatným změnám dochází také v přístupech resp. strategiích regionální politiky. Stále více se zdůrazňuje potřeba endogenního místního a regionálního rozvoje, který staví na mobilizaci a využívání místních zdrojů.

Místní resp. regionální ekonomický rozvoj je možné definovat různě. Často uváděné příklady jeho vymezení jsou obsaženy ve schránce 1.

Místní a regionální rozvoj je většinou interpretován jako proces anebo postup, který vychází z principu partnerství významných místních a regionálních aktérů a který nachází uplatnění při strategickém usměrňování místního anebo regionálního rozvoje.

Místní a regionální rozvoj resp. rozvojové iniciativy místních a regionálních aktérů, jsou také někdy pojímány jako alternativa vůči státní (shora dolů řízené) politice místního a regionálního rozvoje. Ačkoliv, jak uvádějí např. H. Armstrong a J. Taylor (2001) místní anebo regionální iniciativy nejsou a ani nemohou být všelékem pro řešení všech místních či regionálních problémů, ani nerovnoměrného ekonomického rozvoje, jsou významným doplňkem aktivit státu popř. samosprávných krajů v podpoře a stimulaci ekonomického rozvoje. Otázkou podle D.C. Northa (2005) není, má-li místní či regionální samospráva podporovat místní anebo regionální ekonomiku, ale spíše jakou roli by v rámci tohoto procesu měla sehrávat.

Schránka 1: Definice místního a regionálního ekonomického rozvoje

Místní a regionální rozvoj je „proces budování ekonomických kapacit místního anebo regionálního společenství s cílem zlepšování jeho ekonomické budoucnosti a zvyšování kvality života všech jeho členů. Jedná se o dlouhodobý proces, v rámci něhož vzájemně spolupracují partneři z veřejného, soukromého a neziskového sektoru tak, aby společnými silami vytvářeli lepší podmínky pro ekonomický rozvoj a vznik nových pracovních příležitostí.

Zdroj: OECD, viz www.oecd.org/department, cit. 2.1.2007

Místní a regionální rozvoj je „cílená aktivita firem, místních a regionálních samospráv a dalších místních skupin, zaměřená na maximalizaci ekonomických zdrojů v daném území. To umožňuje zvyšovat ekonomický růst, tvorbu pracovních míst a kvalitu života pro všechny. Místní a regionální rozvoj je tedy o společenství a o neustálém zlepšování investičního klimatu a podnikatelského prostředí, které zvyšuje jeho konkurenční schopnost, zajišťuje práci a zlepšuje výstupy (tržby).

*Zdroj: Světová banka 2000, cit. dle A. COULSON: *Governing Local and Regional Economies. Institutions, Politics and Economic Development*. In: *Local Government Studies*, volume 31, number 4, 2005, s. 524-525.*

2. Cíl a metodika

Cílem tohoto příspěvku je analyzovat současnou situaci podpory místního ekonomického rozvoje v malých městech České republiky očima starostů a či jiných významných představitelů městské správy. Příspěvek vznikl v rámci řešení projektu Ministerstva pro místní rozvoj ČR č. WD-19-07-1 “Konkurenceschopnost malých měst v České republice”, jehož řešitelem je Středisko pro výzkum regionálního rozvoje Západočeské university v Plzni. Příspěvek vychází z dotazníkového šetření malých měst v České republice (3–20 tisíc obyvatel), které probíhalo v měsících září až listopad 2007. V rámci tohoto empirického výzkumu bylo dotázáno 128 měst.

Teoretickým východiskem pro formulování výzkumných otázek nám byla celá řada publikací a příspěvků, jejichž rozbor přesahuje rozsah a cíl tohoto příspěvku (Hrdý 2006, Ježek 2004, Ježková 2007, Malinovský 2004, Reháč 2006, Rumpel 2003, Sucháček 2005, Tvrdoň 1995, Tvrdoň 2005 a Žárská 2007).

3. Výsledky výzkumu podpory místního ekonomického rozvoje v malých městech České republiky

Výsledky našeho empirického výzkumu ukazují, že pouze necelá polovina dotázaných malých měst se domnívá (45%), že mají dostatek ekonomických a mimoekonomických nástrojů, které jim umožňují efektivně podporovat místní ekonomický rozvoj.

Obecně představitelé malých měst hodnotí jejich možnosti podporovat místní ekonomický rozvoj jako spíše negativní. Tak se vyjádřilo 53,6% měst (28,6% vidí možnosti spíše velké, 14,3% velmi omezené a pouze 3,6% jako značné).

Malá města jsou připravena podporovat místní ekonomický rozvoj především z pohledu plánování a organizace, méně již finančně a znalostně, jak ukazuje tabulka 1.

Tabulka 1: Připravenost malých měst v České republice podporovat místní ekonomický rozvoj. Podíl kladných odpovědí v %.

finanční	46,4
majetkové (vlastnictví pozemků a nemovitostí)	57,1
organizační	78,6
plánovací	82,1
personální	53,6
znalostní	48,2

Zdroj: vlastní zjištění, 2007/2008, n= 128

K nejvýznamnějším faktorům efektivní podpory místního ekonomického rozvoje v malých městech České republiky patří především kvalitní vedení města, znalosti, inovace a vnější (podpůrné) finanční prostředky. Důležité jsou také partnerství a spolupráce stojící na vzájemné důvěře, dále pak informace a komunikace, jak ukazuje tabulka 2.

Tabulka 2: Význam vybraných faktorů pro efektivní podporu místního ekonomického rozvoje. Podíl kladných odpovědí v %.

kvalitní vedení města	89,1
znalosti a inovace	85,1
vnější finanční zdroje	84,2
partnerství, spolupráce, důvěra	82,1
informace a komunikace	80,7
místní finanční zdroje	78,1
rozvojová strategie	77,3
organizace a koordinace	76,6

Zdroj: vlastní zjištění, 2007/2008, n= 128

Součástí výzkumu byla také otázka jak, resp. pomocí jakých nástrojů malá města podporují místní ekonomický rozvoj. Za tímto účelem bylo specifikováno 10 oblastí podpory místního ekonomického rozvoje (technická infrastruktura, pozemky a nemovitosti, územní plánování, finanční pomoc, místní daně a poplatky, propagace, měkké lokalizační faktory, poradenství a služby, kvalita správních činností a ostatní opatření). Přitom jsme využili poznatků našich starších výzkumů (viz Ježek 2004, Ježková 2007). Celkem bylo specifikováno 45 nástrojů podpory místního ekonomického rozvoje. Výsledky odpovědi na výše uvedenou otázku jsou obsaženy v tabulce 3. Z ní vyplývá, že k nejvýznamnějším resp. nejpoužívanějším nástrojům podpory místního ekonomického rozvoje v malých městech České republiky patří rozvoj dopravní a technické infrastruktury, rozvoj bydlení, vytváření pozitivního image města jako místa vhodného pro podnikání a péče o celkový vzhled města.

Speciální program na podporu místního ekonomického rozvoje má zpracováno 10,7% malých měst. Téměř polovina (48,9%) jich však uvedla, že problematiku podpory místního ekonomického rozvoje řeší širší pojatý program sociálního a ekonomického rozvoje. Zbývajících 40,4% malých měst takový strategický program zpracovaný nemá. K převažujícím důvodem, proč si malá města v České republice výše uvedené strategické

dokumenty pořizují, jak ukazuje tabulka 4, patří možnost získat finanční prostředky ze strukturálních fondů EU, posilování místní identity a formování jasných cílů budoucího rozvoje města. Méně často je jako důvod pro pořizování programu na podporu místního ekonomického rozvoje uváděno získávání a sumarizace informací o místní ekonomice, koordinace rozdílných zájmů a aktivit aktérů rozvoje města, aktivizace místních aktérů anebo zvyšování konkurenceschopnosti města.

Tabulka 3: Nástroje podpory místního ekonomického rozvoje využívané malými městy v České republice. Podíl kladných odpovědí v %.

rozvoj dopravní infrastruktury	89,5
zajištění technické infrastruktury	74,8
rozvoj bydlení	74,8
vytváření pozitivního image města jako místa vhodného pro podnikání	73,9
celkový vzhled města a atraktivita města	72,6
odborné kompetence úředníků (znalost problematiky o níž rozhodují)	67,5
flexibilita a vstřícnost (otevřenost) místní správy vůči podnikatelským subjektům	61,2
vykupování a slučování pozemků a ploch	60,7
přízpůsobování územních plánů požadavkům a potřebám investorů	60,1
zadávaní zakázek místním firmám	59,7
transparentnost, strategické směřování a spolehlivost rozhodování města	57,5
budování a zainvestování průmyslových parků a zón	57,1
podpora informovanosti o podnikatelských subjektech	56,8
pozitivní postoj veřejné správy a obyvatelstva k soukromému podnikání	56,8
zvýhodněný pronájem pozemků	50,0
pravidelné setkávání s podnikateli za účelem výměny informací	50,0
zvýhodněný pronájem budov	49,7
sociální infrastruktura	46,4
jasné rozhodovací kompetence (odpovědnosti) úředníků	46,4
vymisťování průmyslu do speciálních zón	39,3
pravidelné informování podnikatelů o důležitých strategických rozhodnutích	39,2
rozvoj moderních informačních a komunikačních sítí	35,7
propagace místní ekonomiky a investičních možností	34,8
prodej pozemků a budov za nižší než tržní ceny	32,1
výše místních daní a poplatků podporující podnikání	32,1
vstřícnost vůči podnikatelům ve správních záležitostech	32,1
vymezování ploch určených pro podnikání	31,8
poradenství potenciálním investorům, kteří chtějí ve městě podnikat	31,8
poradenství zaměřené na možnosti čerpání podpůrných prostředků	28,6
omezování nejrůznějších zákazů a příkazů	28,6
podpora středního a vysokého školství, vědy a výzkumu	27,7
odstraňování či revitalizace brownfields	24,8
zprostředkování spolupráce mezi podnikatelskými subjekty	17,9
podpora technologií a inovací	17,5
poradenství začínajícím podnikatelům	14,3
darování pozemků a budov resp. prodej za symbolickou cenu	10,7
odklad splácení místních daní a poplatků	10,7
dotace podnikatelským subjektům	10,4
vytváření infrastruktury pro pořádání výstav a veletrhů	7,0
pobídky pro příchozí investory (prémie atd.)	6,5
vytváření infrastruktury pro pořádání konferencí a seminářů	3,6
budování podnikatelských a inovačních center	0,0
poskytování či zprostředkování půjček a úvěrů	0,0
poskytování záruk za půjčky a úvěry	0,0
daňové prázdny či osvobození od místních daní a poplatků	0,0

Zdroj: vlastní zjištění, 2007/2008, n= 128

Tabulka 4: Nejčastější důvody pořizování programů na podporu místního ekonomického rozvoje v malých městech České republiky. Podíl kladných odpovědí v %.

získávání finančních prostředků ze strukturálních fondů EU	89,3
posilování místní identity	85,7
formování jasných cílů budoucího rozvoje	82,1
rozvoj a realizace inovativních projektů	75,1
řešení konkrétních projektů	74,5
získávání nových rozvojových impulsů	74,1
podpora místní ekonomiky	71,4
zvyšování konkurenceschopnosti	67,9
aktivizace místních aktérů	67,9
koordinace (složování) rozdílných zájmů a aktivit	67,5
získávání a sumarizace informací o místní/ regionální ekonomice	66,9

Zdroj: vlastní zjištění, 2007/2008, n= 128

V rámci podpory místního ekonomického rozvoje věnují malá města v České republice hlavní pozornost místním firmám. Tak se vyjádřilo 4 z 5 dotázaných měst. Daleko nejmenší pozornost naopak věnují podpoře spolupráce místních firem (klastrovým iniciativám) a podpoře podnikání mladých lidí, jak ukazuje tabulka 5.

Tabulka 5: Cílové skupiny (segmenty) podpory místního ekonomického rozvoje v malých městech České republiky. Podíl kladných odpovědí v %.

podpora místních firem	82,1
podpora malých a středních firem	39,3
podpora potenciálních investorů (snaha ovlivňovat investory, kteří hledají místo pro umístění jejich produkce) jak ze zahraničí tak jiných regionů ČR	35,6
podpora zakládání nových firem	32,1
podpora firem, které se v poslední době v obci/ městě usadily (ve snaze udržet je)	21,4
podpora určitého odvětví či oboru	20,8
podpora podnikání mladých lidí	10,7
podpora spolupráce místních firem (klastrové iniciativy atd.)	3,6

Zdroj: vlastní zjištění, 2007/2008, n= 128

Svoji roli v podpoře místního ekonomického rozvoje malá města spatřují především v koordinaci zájmů a cílů významných aktérů místního rozvoje (především horizontální), dále pak vytváření vhodných podmínek pro podnikání soukromých firem a podnikání s pozemky a nemovitostmi. Daleko nejméně spatřují svoji roli coby podnikatele vytvářejícího pracovní místa anebo roli vyslance zájmů místního společenství (včetně podnikatelů) mimo území města.

Pro zhodnocení současné situace podpory místního ekonomického rozvoje bylo městům poskytnuto několik názorů (viz tabulka 7) k nimž se měli vyjádřit, který z uvedených výroků nejlépe charakterizuje přístup vedení města k podpoře místního ekonomického rozvoje. Názor, že města by neměla místní ekonomický rozvoj podporovat uvedla pouze 4% malých měst. Výzkum dále ukázal, že ve většině malých měst v České republice převažuje názor, že města (místní samospráva) by měla ekonomický rozvoj podporovat spíše nepřímo, tzn. vytvářet vhodné podmínky, než aby sama podnikala za účelem vytváření pracovních příležitostí. Jak se vyjádřilo téměř 86% dotázaných malých měst. Více jak polovina měst dále uvádí, že jednotlivá opatření na podporu místního ekonomického rozvoje se snaží vždy vyhodnocovat.

Tabulka 6: Hlavní role místních samospráv v podpoře místního ekonomického rozvoje. Podíl kladných odpovědí v %.

horizontální koordinace – sladování zájmů a strategií významných aktérů jak z veřejného, tak podnikatelského a občanského sektoru (ve snaze o efektivnější využívání místních zdrojů)	92,9
spíše než sami podnikat či podporovat jednotlivé firmy, tak vytvářet podmínky pro podnikání soukromých subjektů	89,3
funkce stimulátora – vytvářet vhodné podmínky pro podnikání soukromých subjektů (od vytváření propagačních materiálů přes organizování kulatých stolů až po poskytování pozemků a nemovitostí)	88,5
podnikání s pozemky a nemovitostmi ve vlastnictví města	85,7
vertikální koordinace – sladování místních rozvojových strategií se strategiemi regionálními (krajskými), národními a evropskými ve snaze dosáhnout maximálního efektu pro místní společenství	82,1
podnikání v oblasti tzv. sociální ekonomiky (vytváření pracovních příležitostí pro sociálně vyloučené; ve spolupráci s neziskovým sektorem)	57,1
funkce facilitátora (usnadňovatele) – aktivní působení na další aktéry s cílem dosahování společných cílů prostřednictvím organizování, přebírání vedoucí role v pracovních skupinách, pomáhání při vytváření strategií, poskytování informací a námětů, pomáhání radou	53,6
prosazování zájmů místního společenství (včetně podnikatelů) mimo svůj správní obvod, tzn. role jakéhosi vyslance	42,9
vytváření pracovních míst v případě nezájmu soukromého sektoru	25,1

Zdroj: vlastní zjištění, 2007/2008, n= 128

Tabulka 7: Celkové zhodnocení podpory místního ekonomického rozvoje v malých městech České republiky. Podíl kladných odpovědí v %.

ve městě převažuje názor, že podpora místního ekonomického rozvoje by měla být nepřímá, spíše tedy vytváříme prostředí, které umožňuje rozvoj podnikání, než abychom podporovali jednotlivé firmy	85,7
jednotlivá opatření se snažíme vždy vyhodnocovat z hlediska jejich účinnosti a nákladovosti	53,5
při podpoře místního ekonomického rozvoje se snažíme o spolupráci a součinnost s dalšími obcemi a městy či s krajským úřadem (změny lze dosáhnout pouze prostřednictvím součinnosti opatření města, kraje a státu resp. EU).	39,3
role obcí a měst je především v zabezpečování sociálních služeb a ne primárně v oblasti podpory podnikání	32,1
přínosy mnohých aktivit nejsou vždy jednoznačné	32,1
spíše než dlouhodobou strategií máme vizi, kterou se snažíme naplňovat konkrétními projekty	31,5
jednotlivá opatření přijímáme vždy na základě předcházejících analýz	28,5
naše město má zpracovanou dlouhodobou strategii podpory místního ekonomického rozvoje	25,0
spíše než strategický dokument preferujeme pravidelné setkávání všech významných aktérů rozvoje města, na nichž vyhodnocujeme současnou situaci a specifikujeme krátkodobé úkoly	14,2
ve městě převažuje názor, že podnikání není zapotřebí podporovat	3,6
vnější prostředí, v němž se místní ekonomický rozvoj odehrává, je natolik dynamické a komplexní, že v obci/ městě velmi obtížně hledáme dlouhodobou rozvojovou strategii	3,6
je možné, že poskytování výhod podnikatelským subjektům vede k subvencování těch, kteří to nepotřebují	3,0

Zdroj: vlastní zjištění, 2007/2008, n= 128

4. Závěr

Cílem tohoto příspěvku bylo prezentovat výsledky dotazování představitelů malých měst, zaměřené na problematiku podpory místního ekonomického rozvoje. Příspěvek sumarizuje výsledky tohoto empirického výzkumu, aniž by výsledky hodnotil anebo se je snažil interpretovat. Prezentovaná zjištění jsou „pouze“ prvním a poněkud povšechným příspěvkem k výzkumu podpory místního ekonomického rozvoje v malých městech v České republice. Lze-li vůbec stručně výsledky empirického výzkumu nějakým způsobem zhodnotit, pak

konstatováním, že představitelé malých měst v České republice pohlíží na jejich možnosti ovlivňovat (usměrňovat, podporovat) místní ekonomický rozvoj značně realisticky. Což je pro nás potěšující.

Literatura

1. ARMSTRONG, H. – TAYLOR, J.: Regional Economics and Policy. 3. vydání. Oxford: Blackwell, 2000, 437 s., ISBN 0-631-21713-4.
2. BLAIR, J.P.: Local economic development. Analysis and practice. London: Sage, 1995, 345 s., ISBN 0-8039-5376-3.
3. HRDÝ, M.: Hodnocení ekonomické efektivity investičních projektů EU. Praha: ASPI, 2006, 203 s., ISBN 80-7357-137-4.
4. JEŽEK, J.: Komunální podpora hospodářství v teorii a praxi. In: VII. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Pavlov 23.-25.6.2004. Brno: Ekonomicko-správní fakulta, Masarykova univerzita, Brno, 2004, s. 55-65, ISBN 80-210-3549-8.
5. JEŽKOVÁ, R.: Nástroje komunálnej podpory podnikania. In: Ekonómia a podnikanie 1/2007. Vedecký časopis Fakulty ekonómie a podnikania BVŠP, Bratislava, s. 30-38, ISSN 1337-4990.
6. MALINOVSKÝ, J.: Zavádění marketingu do správy a řízení rozvoje měst v MOlavskoslezském kraji. Ostrava: Vysoká škola báňská – Technická univerzita v Ostravě, 2004, 112 s., ISBN 80-248-0747-5.
7. NORTH, D.C.: Understanding the proces sof economic change. Princeton: Princeton Univ. Press, 2005, 187 s., ISBN 978-0-691-11805-5.
8. REHÁK, S.: Regionálny rozmer poznatkovo založenej ekonomiky. In: Buček, M.: Regionálny rozvoj – novšie teoretické koncepcie. Bratislava: Ekonomická univerzita v Bratislave, 2006, s. 41-94, ISBN 80-225-2151-5.
9. RUMPEL, P.: Lokální a regionální rozvoj v kontextu přistoupení České republiky k Evropské unii. Část 1. Ostrava: Ostravská univerzita, 2003, 53 s., ISBN 80-7042-876-7.
10. SUCHÁČEK, J.: Restrukturalizace tradičních průmyslových regionů v tranzitivních ekonomikách. Ostrava: Vysoká škola báňská –Technická univerzita v Ostravě, 2005, 221 s., ISBN 80-248-0865-X.
11. TVRDOŇ, J.: Konkurencieschopnosť regiónov – vybrané teoretické problémy. In: Sborník příspěvků. VIII. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005, s. 209-212, ISBN 80-210-3888-8.
12. TVRDOŇ, J.: Región a regionálny rozvoj. In: Tvrdoň, J. – Hamalová, M. – Žárská, E.: Regionálny rozvoj. Bratislava: Národohospodárska fakulta EU v Bratislave, 1995, s. 17-21, ISBN 80-225-0671-0.
13. ŽÁRSKÁ, E.: Komunálna ekonomika a politika. Bratislava: Ekonomická univerzita v Bratislave, 2007, 194 s., ISBN 978-80-225-2293-9.

INFORMACE POSKYTOVANÉ ÚZEMNÍMI SAMOSPRÁVNÝMI CELKY

SELF-GOVERNMENTS PRESENTATION INFORMATION

ING. SVATAVA NUNVÁŘOVÁ

ING. IVA KUBÍČKOVÁ

Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta,

Katedra regionální ekonomie a správy

Lipová 41a, 602 00 Brno, ČR

e-mail: nunvar@econ.muni.cz

Anotace

Článek se zabývá oblastí poskytování informací územními samosprávnými celky občanům. Shrnuje jaké vlastnosti by měly mít poskytované informace a definuje výhody a nevýhody vybraných komunikačních kanálů, které mohou územní samosprávné celky k šíření informací použít. Na závěr jsou specifikována konkrétnější doporučení pro komunikaci celků vycházející také ze zkušeností z praxe.

Annotation

The article is engaged in presentation of local governments' information to citizens. There is synthesis which characteristics should have information presented to citizens. There are also defined positives and negatives of communication channels choice which local governments may use for distributing information. In the conclusion there are specified particular recommendations for local governments' communication which is inspired by practice.

Klíčová slova

Informace, komunikační kanály, územní samosprávný celek, poskytování informací občanům.

Key words

Information, communication channels, local government, presentation of information to citizens.

Úvod

O právu občana na informace se zmiňuje Listina základních práv a svobod¹. Proto, aby mohli občané toto své právo naplňovat, vznikl s jistou časovou prodlevou zákon o svobodném přístupu k informacím², který nabyt účinnosti 1. ledna 2000. Tento zákon, a na něj navazující prováděcí předpisy³, ukládá územním samosprávným celkům⁴ poskytovat informace

¹ Článek 17 usnesení č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších úprav, ve svých člancích 1 a 5 stanoví, že „svoboda projevu a právo na informace jsou zaručeny“ a že „Státní orgány a orgány územní samosprávy jsou povinny přiměřeným způsobem poskytovat informace o své činnosti. Podmínky a provedení stanoví zákon.“

² Zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších úprav.

³ Například vyhláška č. 442/2006 Sb., kterou se stanoví struktura informací zveřejňovaných o povinném subjektu způsobem umožňujícím dálkový přístup, ve znění pozdějších úprav.

⁴ A nejen těmito subjekty, viz § 2 odst. 1 zákona č. 106/1999 Sb.: „Povinnými subjekty, které mají podle tohoto zákona povinnost poskytovat informace vztahující se k jejich působnosti, jsou státní orgány, územní samosprávné celky a jejich orgány a veřejné instituce“.

v definované struktuře. Dodržování předepsané struktury a její zveřejňování na internetu nečiní krajům a větším obcím v současnosti problémy⁵. Nicméně samosprávy, které se chtějí chovat zodpovědně vůči svým občanům, mohou jít ještě dále a poskytovat občanovi informace nad rámec zákona. Aby tato činnost však byla efektivní, je vhodné vědět o jaké informace nad rámec zákona mají vlastně občané zájem tak, aby samosprávy neplýtvaly omezenými prostředky na něco, co možná není ani třeba. V dnešní informační společnosti není jistě vhodné zahlcovat občana velkou mírou informací, ale spíše informacemi potřebnými, podstatnými, žádanými a také srozumitelnými. Tento článek se nezaměří tedy na šíři informací, které by měly územní samosprávné celky⁶ občanům poskytovat, ale na dostupnost a srozumitelnost informací podstatných pro rozvoj dané komunity.

Vlastnosti informací

Dostupnost informací občanům je spíše dostačující podmínkou, kterou je naplňováno právo na informace zmiňované v Listině. Má-li však růst kvalita života občana, a do ní beze sporu lze zařadit i zvyšující se kvalitu služeb poskytovaných samosprávami, měly by informace být nejen občanům dostupné, ale měly by mít u určitou formu. Vhodné je, aby informace byly např. také názorné, aktuální, včasné, pravdivé, ověřitelné, důvěryhodné a v neposlední řadě i srozumitelné. Pak lze vyslovit domněnku, že budou pro občana přínosnější.

Základní vlastností, kterou by měly informace poskytované občanovi splňovat, je dostupnost. Bez této vlastnosti je splnění ostatních charakteristik celkem zbytečné. Občan by měl mít snadný přístup k co největšímu množství relevantních informací tak, aby sám mohl vhodně a bez velkého nároku na čas zhodnotit, které jsou pro něj zajímavé, důležité či přínosné a které naopak nikoli. K zajištění dostupnosti informací je proto vhodné zvolit odpovídající komunikační kanály.

Dalším požadavkem je aktuálnost a včasnost poskytované informace. „Každá informace má svoji dobu užití. Aktuálnost není splněna, je-li informace prezentována předčasně a její předpověď se pak nenaplní, nebo naopak, je-li zpráva o určité události sdělena pozdě, když už vyprchala její zajímavost, případně se situace změnila natolik, že se stala nepravdivou.“ (Mleziva, 2004: 43) Je tedy třeba dbát na to, aby informace poskytnuté veřejnosti byly zveřejněny v jejich aktuální podobě. Nejvíce rizikovým kanálem poskytujícím zastaralé informace je internet. Zprávy zde sice bývají zveřejněny v době jejich aktuálnosti a platnosti, po jejím vypršení však ne vždy bývají staženy či označeny za „archivní“ a mohou tak mást uživatele hledající aktuální informace vztahující se k danému tématu. Pokud jde o včasnost, občan zde očekává, že mu informace bude poskytnuta v okamžiku vzniku jeho potřeby. Lze to demonstrovat na příkladu programu a podkladů pro jednání zastupitelstva, jejichž zveřejňování (společně) není zcela obvyklé. Občan má ze zákona⁷ právo předem se dozvědět body, které budou na jednání zastupitelstva projednávány. Ne však vždy jsou tyto body formulovány tak, aby občan dopředu věděl, co se skutečně na zastupitelstvu bude projednávat. K vyhodnocení ne/zájmu o účast na jednání by mu pomohlo zveřejnění podkladů pro jednání tohoto vrcholového orgánu samospráv, které mají většinou v předstihu k dispozici zastupitelé a které jsou někdy k nahlédnutí i na samotném jednání zastupitelstva. Pokud tedy špatně vyhodnotí situaci a daného jednání zastupitelstva se nezúčastní, může se skutečný

⁵ Menší obce, které nemají vlastní internetové stránky, obvykle alespoň část povinných informací zveřejňují na portálech veřejné správy. Např. <http://portal.gov.cz> nebo <http://epusa.cz> případně <http://mesta.obce.cz>

⁶ V textu je pro územní samosprávné celky užívána také zkratka ÚSC.

⁷ Podle § 93 odst. 1 zákona č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), ve znění pozdějších úprav a podle § 42 odst. 1 zákona č. 129/2000 Sb., o krajích (krajské zřízení), ve znění pozdějších úprav.

obsah a průběh jednání dozvědět až dodatečně a někdy i v odstupu několika týdnů např. ze zveřejněného zápisu⁸, kdy už zpravidla nemůže další směřování samosprávného celku ovlivnit, protože o dané věci bylo rozhodnuto.

Často požadovaným znakem informace je pravdivost. Nepravdivost může vzniknout nezamýšleným způsobem, a to pouhým omylem či díky komunikačnímu šumu vznikajícím při přenosu informací. Nepravdivé informace však mohou vznikat také záměrně, kdy zkreslení či pozměnění informace provede její autor či až zprostředkovatel. Šíření nepravdivých informací nelze zcela zabránit, neboť pravdivost nelze ověřovat u všech zpráv. S pravdivostí souvisí i důvěryhodnost, která určuje zda bude informace považována za pravdivou nebo smyšlenou, aniž by byla ověřována. (podle Mleziva, 2004: 43) U samospráv lze očekávat spíše úmyslné neúplné poskytování informací, když např. vedení celku očekává velký odpor občanů proti určité vedením prosazované věci (třeba stavba větrné elektrárny v území obce), pak může celek záměrně zveřejňovat jen účelové a neúplné informace proto, aby občanům znemožnil účast na rozhodování (tuto účast by mohli občané prosazovat třeba formou lobingu nebo akcemi nátlakových skupin).

Poskytované informace se dají označit za srozumitelné, pokud splňují čtyři znaky: přístupnost, jasnost, přehlednost, stručnost. Přístupnost je nahlížena z hlediska užívání obecně přístupného jazyka, kterým je čeština, nicméně v obcích, kde žije vyšší počet obyvatel hlásících se k cizím národnostem je vhodné relevantní informace zveřejňovat i v jazyce této menšiny (typicky např. v česko-polském pohraničí). Jasná informace je nezávislá na okruhu předpokládaných příjemců, mělo by být tedy jedno, jsou-li prezentovány laické či odborné veřejnosti. Jasný text je lehce interpretovatelný, pochopení textu je nezávislé na kontextu. Nejsou užívány odborné termíny, zkratky či cizí výrazy, které širší laická veřejnost nemusí znát. Za přehledný lze považovat takový text, při jehož vnímání mohou příjemci lehce, plynule a bez obtíží postřehnout vztahy mezi jednotlivými složkami sdělení. Znakem přehledného textu je také to, že se v něm lze snadno orientovat a již na první pohled je zřejmé jeho uspořádání. K přehlednosti přispívá jednoduchost staveb vět a souvětí. Texty obsahující velké množství informací tendují k nepřehlednosti a nejasnosti. Rozvláčné texty zase přetěžují příjemce jehož pozornost pak ochabuje a vytrácí podstatu sdělovaného. Text by měl být tedy stručný, nikoliv však na úkor jeho jasnosti a pochopitelnosti a ztráty podstatných informací. (podle Osvaldová, 2001: 110 – 118).

Důležitou charakteristikou informací je názornost. Pro názornost a pro umožnění lepší orientace v textu může prezentace obsahovat některé pomocné vizuální prvky. Výhodou jejich užití je to, že usnadňují jak písemnou, tak ústní prezentaci, posilují působení na její účastníky a podněcují jejich zájem. Zvyšují také názornost a srozumitelnost prezentovaných informací a zabraňují tím do značné míry chybám spojeným s jejich rozdílnou interpretací. Aby byla prezentace informací co nejefektivnější, je třeba využít vizualizačních pomůcek, ale je třeba mít na paměti, že pouze doplňují a zvýrazňují ať už mluvené, či psané slovo, v žádném případě ho nenahrazují. (podle Kolektiv autorů, 2000: 194 – 195) Prohřešky proti názornosti informací lze u samospráv vysledovat především v oblasti prezentace rozpočtu, kdy je tento nástroj často zveřejňován pouze v tabulkové části bez dalšího vysvětlení údajů v něm obsažených.

⁸ Obce ani kraje v současnosti nemají povinnost zápisy z jednání zastupitelstva zveřejňovat. Dle § 95 odst. 2 zákona č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), ve znění pozdějších úprav, a podle § 43 zákona č. 129/2000 Sb., o krajích (krajské zřízení), ve znění pozdějších úprav, musí být zápis uložen u obecního (příp. krajského) úřadu k nahlédnutí. I přesto mnoho samospráv zápisy na internetu zveřejňuje. Nicméně lhůta zveřejnění je často delší než 10 dnů, což je lhůta, kterou zákonodárce dal samosprávám na pořízení zápisu.

Komunikační kanály

Smyslem každé prezentace je předání zprávy od jednoho subjektu ke druhému. Specifikem tohoto druhu komunikace je to, že se odehrává pouze v jednom směru, tedy od poskytovatele sdělení, komunikátora, směrem k jeho příjemci, komunikantovi. Prezentaci informací lze tedy označit za monolog. Na každé straně tohoto komunikačního procesu může stát buď jednotlivec, nebo širší skupina. Dalším charakteristickým rysem tohoto způsobu komunikace je to, že jde o komunikaci vědomou a záměrnou. Komunikátor si tedy uvědomuje, co a jakým způsobem prezentuje a touto prezentací se snaží naplnit určitý záměr. (podle Mikuláščík, 2003: 24 – 32) Každé sdělení je složeno z velkého počtu informací, které jsou příjemci prezentovány. Informace lze definovat jako výpověď či sdělení, které mají být poznány. Sdělení je mezi aktéry komunikace přenášeno prostřednictvím zvoleného komunikačního kanálu. Proces přenosu sdělení je zachycen ve schématu č. 1.

Schéma 1: Přenos sdělení prostřednictvím prezentace

Pramen: MIKULÁŠČÍK, M. *Komunikační dovednosti v praxi*. 2003. Vlastní zpracování.

Za komunikační kanál lze považovat způsob přenosu sdělení publiku. Komunikační kanály se dělí na přímé komunikační kanály a komunikační kanály nepřímé. Za prezentaci pomocí prostředků přímé komunikace je možné považovat jakýkoli způsob přenosu informací prostřednictvím veřejného setkání. Při použití nepřímých komunikačních kanálů jsou informace přenášeny od komunikátora k příjemci prostřednictvím určitého média. Tímto médii mohou být tištěné materiály, internet, televize a rozhlas. (podle Mikuláščík, 2003: 36) Využití každého komunikačního kanálu, ať už přímého, či nepřímého, s sebou nese určité výhody i nevýhody. Skladba komunikačních kanálů využívaných pro prezentaci informací musí být určena s ohledem na jejich pozitivní přínosy i negativní stránky, a také musí být přizpůsobena situaci v konkrétním územním samosprávném celku. Vybraná pozitiva a negativa komunikačních kanálů, které samosprávy nejčastěji využívají k prezentaci, jsou zobrazeny v následujícím přehledu.

Komunikační kanály		Pozitiva	Negativa
Přímé kanály	Veřejná projednávání	<ul style="list-style-type: none"> - Umožňují bezprostřední zpětnou vazbu. - Prezentovaná témata mohou být v případě potřeby hlouběji vysvětlena. - Nejasnosti či dotazy mohou být vysvětleny na místě. 	<ul style="list-style-type: none"> - Omezenost počtu účastníků, s jejich rostoucím počtem se zvyšuje obtížnost prezentace. - Možnost interpretačních chyb, např. díky nezkušenému mluvčímu. - Občané nevyjádří své názory, postoje a dotazy ze strachu.
	Veřejná slyšení	<ul style="list-style-type: none"> - Jednoduchost. - Nepříliš velká finanční náročnost. - Nemusí zde být účasten odborník na facilitování (řízení diskuze). 	<ul style="list-style-type: none"> - Protože jde o schůzku informující veřejnost o tématu či problematice není zde možnost přímých vstupů veřejnosti. - Nemožnost dotazů a upřesnění nejasností.

Komunikační kanály		Pozitiva	Negativa
	Semináře (workshopy)	<ul style="list-style-type: none"> - Jsou zaměřeny spíše na část problémových oblastí, díky tomu je možné se jim věnovat do hloubky. - Lze vhodně kombinovat názory odborníků a laiků. 	<ul style="list-style-type: none"> - Často spočívají v pravidelném setkávání vytvořené skupiny (i po dobu několika měsíců), proto je třeba získat účastníky, kteří se budou moci účastnit opakovaně.
	Informační centrum	<ul style="list-style-type: none"> - Možnost získání tištěných materiálů obce. - Možnost získání podrobných informací od kompetentního pracovníka k danému problému. 	<ul style="list-style-type: none"> - Otevírací doba pouze v úředních hodinách (vhodnější je přizpůsobit ji potřebám cílových skupin).
Nepřímé kanály	Prezentace prostřednictvím tištěných materiálů:	<ul style="list-style-type: none"> - Informace lze sdělit současně většímu množství příjemců, kteří se s nimi mohou seznámit v době, která jim nejvíce vyhovuje. - Informace se uchovávají pro budoucí potřebu. - Sdělení je možné upravovat až do konečné podoby. 	<ul style="list-style-type: none"> - Zpracovatelem by měla být vždy osoba, která bude schopná text přizpůsobit cílové skupině tak, aby ta ji byla schopná pochopit a rozumět jí. - Časově náročné na přípravu. - V případě vzniku nejasností u příjemce není možné se bezprostředně obrátit na poskytovatele informací.
	- úřední deska	<ul style="list-style-type: none"> - Umístěním na vhodné místo (např. u autobusové zastávky, místního obchodu, restaurace) lze zvýšit zájem o využívání tohoto zdroje občany. - Nízké náklady na zřízení a především provoz. 	<ul style="list-style-type: none"> - Uspořádání dokumentů často neumožňuje snadnou orientaci. - Občané ji nesledují pravidelně (tj. nelze ji využívat jako jediný či hlavní informační zdroj). - Vyvěšování pouze úředních sdělení občana spíše od čtení odrazuje. - Umístění ve venkovním prostředí může snižovat atraktivitu, např. na slunečném místě se sdělení na bílých papírech obtížně čtou, neosvětlení desky v nočních hodinách také znemožňuje čtení.
	- místní zpravodaj	<ul style="list-style-type: none"> - Umožňuje průběžnou aktualizaci informací (např. v několika číslech za sebou). - Často jsou distribuovány zdarma do domácností, tj. prostorová a cenová dostupnost pro příjemce. - Oblíbenost především u staršího obyvatelstva. 	<ul style="list-style-type: none"> - U menších obcí mohou být náklady na zpracování a tisk pro obec finančně zatěžující. - Možnost zneužívání pouze k vyjadřování politických postojů vedení obce.
	- tiskové zprávy a novinové články	<ul style="list-style-type: none"> - Nízké náklady. - Jsou-li autory představitelé ÚSC má tento kontrolu nad tím, co bude zveřejněno, ale představuje to větší pracovní zátěž pro tyto představitele. 	<ul style="list-style-type: none"> - Je-li autorem novinář, který není na danou problematiku odborník, ztrácí ÚSC kontrolu nad tím, co bude zveřejněno. - Novináři si určují sami závažnost, atraktivitu a význam jednotlivých tiskových zpráv vydávaných ÚSC. Díky tomu se nemusí informace dostat až k občanovi.

Komunikační kanály	Pozitiva	Negativa
Místní rozhlas	<ul style="list-style-type: none"> - Možnost rychlého a pohotového šíření informací obcemi. - Oblíbenost u staršího obyvatelstva. - Hlášení probíhá většinou v době, kdy je většina občanů v zaměstnání, proto je vhodné doplnit jej buď písemným zněním hlášení či jeho nahrávkou např. na internetové stránky či úřední desku obce. 	<ul style="list-style-type: none"> - Poslech informací šířených rozhlasem klade vyšší nároky na myšlenkové procesy, proto by měl hlášení provádět zkušený pracovník, který je schopen šířit jednoznačné, srozumitelné a logické myšlenky nebo údaje. - Nemožnost bezprostřední reakce na nejasné či nesrozumitelné informace. - Finančně náročný nástroj vyžadující technické zázemí a infrastrukturu.
Internet	<ul style="list-style-type: none"> - Celosvětová působnost (omezení je dáno především použitým jazykem). - Mobilní nástroj zájemce o informace se může připojit z místa, které mu vyhovuje. - Zájemci mají poměrně snadný, rychlý a opakovaný přístup k požadovaným informacím. - Informace lze členit dle cílových skupin. - Možnost využívání diskusních fór k potřebným tématům. 	<ul style="list-style-type: none"> - Nízká počítačová gramotnost a omezenější možnosti připojení starších generací. - Neaktuální a zastaralé informace.

Územní samosprávy narážejí v praxi na nezájem občanů o komunikaci. Příčin tohoto nezájmu je několik. Např.:

- Občané jsou denně zahlcováni mnoha informacemi z různých oblastí.
- Občané si neuvědomují, že podceňování komunikace s jejich samosprávou může skutečně působit na jejich život.
- Občané mají pocit, že v samosprávě nemohou „nic“ ovlivnit a tak jejich jediným projeveným zájmem může být účast na volbách.
- Občané se mohli dříve setkat s negativním přístupem samosprávy k nim a o další kontakt, který není nutný, už nemají zájem.

V současné době je spíše výjimkou samospráva, která se komunikací s občany zabývá skutečně zodpovědně a záměrně (např. má zpracovanou komunikační strategii a vyhodnocuje účinnost jednotlivých kanálů) a třeba i s cílem mít „dobře informovaného občana“. Mnoho obcí inklinuje ke zveřejňování povinných informací a úředních sdělení, které jim ukládají zákony a případně využívají místní zpravodaj, kterým informují o minulých a budoucích (kulturních, sportovních, společenských) akcích v obci.

Závěr

K naplňování principu otevřenosti veřejné správy je nutné, aby její instituce poskytovaly občanům kvalitní a srozumitelné informace, a to v dostatečném množství. Samospráva by neměla spoléhat pouze na komunikační kanály, které vyžadují aktivitu občanů, například internetu či úřední desku. Nelze očekávat, že občané budou sami vyhledávat informace o nástrojích řízení samosprávy. Samospráva by neměla rezignovat na nezájem občanů a spíše jejich zájem o další směřování samosprávy podněcovat. To, že samospráva, nešíří sama aktivně informace o budoucím směřování a rozvoji spravovaného území, si může občan totiž interpretovat také tak, že reprezentanti samosprávy jednájí takto s úmyslem skrýt nějaké

nekalé praktiky, a tím pak prohloubit svoje skeptické názory na fungování obce⁹. Nicméně ani toto nejsou důvody pro využívání maximálního možného množství komunikačních kanálů. Samospráva by si měla vyhodnotit, použití kterých kanálů je pro ni a daný účel či typ poskytování informací efektivní. Malé obci postačí často vedle povinných nástrojů využití např. lidské řeči, kdy jsou potřebné informace předávány ústně mezi jednotlivými občany. Větší územní celky, kde se občané neznají, je třeba využívat pestřejší škálu nástrojů.

Literatura

1. HRABALOVÁ, S. Teorie a praxe rozvoje měst a obcí. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2004. 99 s. ISBN 80-210-3356-8.
2. HRABALOVÁ, S., NUNVÁŘOVÁ, S., OPLUŠTILOVÁ, I. Řízení místních samospráv. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006. 76 s. ISBN 8021041587.
3. KOLEKTIV AUTORŮ. Obecný vzdělávací systém pro úředníky místních samosprávných orgánů: Vzdělávání vedoucích pracovníků. Ministerstvo vnitra [online]. [Cit. 21. 1. 2008]. Dostupné na: <http://www.mvcr.cz/sprava/priprava/e_learning/vzdelvedured.pdf>.
4. KOLEKTIV AUTORŮ. Vstupní vzdělávání pracovníků veřejné správy pro vysokoškolsky vzdělané pracovníky. Ministerstvo vnitra [online]. 2000. [Cit. 21. 1. 2008]. Dostupné na: <<http://www.mvcr.cz/sprava/priprava/vzorove/vysokosk.pdf>>.
5. MIKULÁŠTÍK, M. Komunikační dovednosti v praxi. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2003. 368 s. ISBN 80-247-0650-4.
6. MLEZIVA, E. Diktatura informací: Jak s námi informace manipulují. 1. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004. ISBN 80-86898-12-1.
7. OSVALDOVÁ, B., HALADA, J. Praktická encyklopedie žurnalistiky a marketingové komunikace. 3. vyd. Praha: Libri, 2007. 263 s. ISBN 978-80-7277-266-7.
8. OSVALDOVÁ, B., KOLEKTIV AUTORŮ. Zpravodajství v médiích. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2001. 155 s. ISBN 8024602482.
9. STULÍK, D., SVOBODOVÁ, J., DRHOVÁ, Z. Principy zapojování veřejnosti do přípravy strategických dokumentů. Účast veřejnosti [online]. 2005. [Cit. 21. 1. 2008]. Dostupné na: <<http://www.ucastverejnosti.cz/dokumenty/metodika-zapojovani-3-verze.doc>>.
10. Usnesení č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod, ve znění pozdějších úprav.
11. Vyhláška č. 442/2006 Sb., kterou se stanoví struktura informací zveřejňovaných o povinném subjektu způsobem umožňujícím dálkový přístup, ve znění pozdějších úprav.
12. Zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších úprav.
13. Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), ve znění pozdějších úprav.
14. Zákon č. 129/2000 Sb., o krajích (krajské zřízení), ve znění pozdějších úprav.

⁹ Něco takového by neměla žádná samospráva dopouštět. Dochází zde pak totiž k poškozování image dané organizace, jehož náprava je většinou zdoluhavá a nákladná.

APLIKACE STRATEGIE POSITIONINGU OBCE**APPLICATION OF THE POSITIONING STRATEGY OF MUNICIPALITY****ING. MIROSLAVA VAŠTÍKOVÁ***Slezská univerzita v Opavě, Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné,**Katedra marketingu**Univerzitní nám. 1934/3, 733 40 Karviná, ČR**E-mail: vastikova@opf.slu.cz***Anotace**

Jednou z marketingových strategií je i strategie positioningu. Positioning znamená odlišení nabídky produktu dané organizace (v našem případě obce) od nabídky jejích konkurentů. V poslední době je tato strategie využívána i v marketingu obcí a měst. Obce se snaží využít možností portfolia specifických marketingových nástrojů k získání konkurenční výhody. Jak tento proces probíhá v praxi bude dokumentováno na příkladu beskydské obce Čeladná.

Annotation

The strategy of positioning is one of the marketing strategy. In marketing, positioning has come to mean the process by which marketers try to create an image or identity in the minds of their target market for its product, brand, or organization (municipality in our case). It is the „relative competitive comparison“ their product occupies in a given market as perceived by the target market. The strategy of positioning has been recently implemented more and more even into the marketing of municipalities and towns. The municipalities try to get benefit from the portfolio of specific marketing instruments with a view to acquire the competitive advantages. The process of implementing of mentioned strategy above is going to be demonstrated with the help of the example of municipality Čeladná.

Klíčová slova

Marketing měst a obcí, marketingový mix, strategie positioningu, obec Čeladná.

Key words

Marketing of municipalities, marketing mix, positionig strategy, municipality Čeladná.

Úvod

Marketing měst a obcí představuje jednu z mnoha aplikací základní teorie marketingu. Problematika marketingu místa, území nebo regionu, představuje nový prvek při řešení problémů, souvisejících s rozvojem a prosperitou území. Ve světě se o uplatňování marketingu území začíná hovořit již v druhé polovině 70. let 20. století.

Jeden z nejznámějších teoretiků marketingu Philip Kotler uvádí, že koncept marketingu je nutno rozšířit. Představuje si využití marketingu i v jiných souvislostech, než těch, které jsou spojeny s prodejem zboží a služeb. Jedná se o uplatnění marketingu i v neziskových organizacích, při propagování lidí a jejich názorů, událostí i míst.

Proto můžeme převzít myšlenku “marketingu místa”, který se využívá na „vytvoření, udržení nebo změnu znalostí, postojů a chování vůči určitým místům. Cílem marketingu místa je přilákat do určitého místa, státu, nebo regionu nové obyvatelé, návštěvníky a investory.“¹⁶¹

Abychom mohli mluvit ne o marketingu místa, ale již o marketingu měst a obcí, je zapotřebí zahrnout do celkového produktu obce či města i služby poskytované úřadem obce jejím občanům a dalším subjektům působícím na území obce (města).

Koncepce marketingu měst a obcí chápe obec jako určitý specifickou organizaci, vykazující činnost, která vytváří současný nebo budoucí užitek. Jedná o organizaci, ve které jsou alokace zdrojů prováděny převážně administrativními příkazy.

Obec je zvláštním typem organizace především proto, že vykonává funkce samosprávy a státní správy v působnosti vymezené jí Zákonem o obcích a dalšími zákony. Proto je zřejmé, že si nemůže vybrat ani předmět, ani místo podnikání, což ovlivňuje poslání organizace a představuje proto rovněž určité specifikum při využití marketingu.

1. Specifika marketingového mixu měst a obcí

Z důvodů respektování jistých specifík měst a obcí a zvýšení účinnosti marketingových přístupů bylo nutno marketing místní správy obohatit oproti klasickému marketingu o další škálu nástrojů. Oproti klasickým „4P“, které představují produkt, cenu, místo a komunikační mix, o další čtyři marketingové nástroje.¹⁶²

Obec sama o sobě představuje pro své „zákazníky“ velmi složitý produkt, který je tvořen souborem hmotných i nehmotných prvků. Obecní úřad sám poskytuje více či méně nehmotné výhody, tj. služby, které jsou součástí celkového produktu obce. Složitost produktu je příčinou rozšíření běžných „4P“ nástrojů marketingového mixu o další 3 (lidé, materiální prostředí a procesy). Z důvodů, že produkt obce vzniká a je poskytován společně všemi subjekty působícími v obci, včetně její součástí, kterou je i podnikatelská sféra, bydlicí, či působící v daném místě, ale i řadou subjektů, lokalizovaných mimo obec, je vhodné zařadit jako osmý nástroj marketingového mixu partnerství. Je tím myšlena spolupráci všech těchto subjektů na společné tvorbě produktu.

Produktem města nebo obce rozumíme vše, co obec, město nabízí svým obyvatelům, návštěvníkům, podnikům a potenciálním investorům a co slouží k uspokojování jejich individuálních i kolektivních potřeb. V širším pojetí je tak možno považovat za produkt obce samotnou obec, tvořenou materiálním prostředím a všemi subjekty na území obce působícími. Některé subjekty jsou tak zároveň součástí produktu i jeho spotřebitelem. V užším smyslu sem patří ta část potřeb, kterou soukromý sektor není schopen uspokojit sám a kterou mu dodává obecní úřad na základě svých statutárních funkcí.

Produkt obce musí vycházet z celkové strategie obce a její vize. Stejně jako produkt jakékoliv jiné organizace podléhá rozpočtovým omezením, projevujícím se však nejen v rozpočtu obce, ale i ve finanční síle jednotlivých prvků, tvořících obec.

Hlavní odlišnost u dalšího prvku marketingového mixu a to **ceny**, je v tom, že narozdíl od marketingového mixu firem, obec zpravidla nemůže cenu určovat sama. Rozhodnutí o tom,

¹⁶¹ Kotler, Ph. 1982. Marketing for Nonprofit Organisations. New Jersey:Englewood Cliffs Prentice Hall, 1982.

¹⁶² Janečková, L. Vašítková, M. *Marketing měst a obcí*. Praha: Grada Publishing, 1999. ISBN 80-7169-750-8.

zda cena má kryt náklady, nebo dokonce přinášet zisk (tam, kde to umožňuje zákon) je výsledkem politického konsensu.

V oblasti *distribuce* se v případě obce jedná většinou o přímý distribuční kanál. Obec či město svůj produkt (službu) zpravidla poskytuje sama. Zároveň se v mnoha případech, kdy obec pověří vykonáváním určitých činností jinou organizací (např. starostí o bytový fond), hovoří rovněž i o nepřímé distribuci. Hlavní odlišnost spočívá v tom, že zatímco se firmy v tržním prostředí snaží lokalizovat svá odbytová místa, tak, aby tím dosáhly maximální obrát, je snahou veřejných služeb zajistit všem uživatelům rovnost přístupu. Obvykle se tento marketingový prvek používá ve smyslu „místo“ nebo „dostupnost obce“.

Rovněž úroveň vlivu dalšího prvku marketingového mixu, kterým je *materiální prostředí* má mnohem větší váhu v marketingu obce, a to i vzhledem k uplatnění tohoto prvku ve službách. Zahrnujeme zde přirozené prostředí, celkové územní uspořádání včetně architektury města či obce. Patří zde i prostředí obecního úřadu. Obec má možnost provádět přímou kontrolu materiálního prostředí v rámci územního plánování.

Z nabídky klasických nástrojů marketingu ve skupině nástrojů *komunikačního mixu* se projevuje odlišnost marketingu obce především v míře, jakou jsou jednotlivé prvky využívány. Rozhodující roli přebírají komunikační aktivity obce s veřejností v rámci uplatnění všech možností, které nabízí nástroj Public relations. Svě stále významné postavení si udržuje i reklama v podobě propagačních tiskovin, drobných dárků, videoprodukce apod. Stále rostoucí význam má pro obce internetová komunikace a přímý marketing. Tyto trendy jsou odrazem širších celospolečenských změn, vyplývajících z toho, že svět se ve svých požadavcích stále více sjednocuje – globalizuje. Transparentnost trhů se odráží ve zvýšených nárocích občanů na kvalitu a rozsah produktů, a to i v případě služeb, poskytovaných obcemi. Tato informační exploze, kterou umožňuje rozvoj sdělovacích prostředků, je navíc podporována jak novými technologiemi (internet, e-mail, mobilní telefony apod.).

Uplatnění dalších klasických nástrojů komunikačního mixu jako podpory prodeje a osobního prodeje má v marketingu měst a obcí poměrně malý význam.

Například podle výzkumu konaného mezi městy Slovenské republiky v roce 2003, bylo zjištěno že mezi nejčastěji používané nástroje komunikačního mixu patří PR (66,7%), reklama (54,2%), přímý marketing a podpora prodeje shodně (12,5%) a poslední se umístil osobní prodej (4,2%)¹⁶³.

Řekli jsme si již, že produkt obce má většinou charakter určité služby a realizace služby není zpravidla možná bez vzájemné součinnosti dodávajícího a příjemce. Marketingový prvek *lidé* je v případě měst a obcí velmi významný jak vyplývá z teorie marketingu služeb.

Rovněž další nástroj rozšířeného marketingového mixu měst a obcí – *procesy*, odvozuje svou roli na základě marketingu služeb. Neboť cílem strategie uplatnění tohoto marketingového prvku, je docílení takového procesu poskytování produktu obce, aby zákazníci obce měli uspokojení nejen z produktu samotného, ale i ze způsobu, jakým je produkt - služba dodána.

Posledním významným specifickým marketingu měst a obcí je zařazení prvku *partnerství*.

Vytvoření harmonické obce, tak jak zpravidla bývá definována vizí obce a její strategií, nemůže zabezpečit sebedokonalejší management obce, pokud zůstane ve své činnosti omezen

¹⁶³ Pauličková, R. *Využívání marketingových nástrojov v podmienkách miest Slovenskej republiky*. In. Sborník Západočeské příspěvky k regionálnímu výzkumu. Sešit 1. Plzeň: Západočeská univerzita Plzeň, 2004. ISBN 80-7043-334-5

na zastupitelstvo a vedení obce. Nabízený produkt a zejména jeho rozvoj je natolik složitý a je sestaven z tolika různých složek, produkovaných často velmi odlišnými subjekty a sektory. Proto se management obce neobejde bez spolupráce - partnerství všech subjektů, tvořících produkt obce, tedy i podnikatelů. Ale mnohdy se jedná i o partnerství mezi obcí a vnějšími subjekty (podnikatelské, veřejnoprávní nebo neziskové organizace či další obce), které se vzájemně spojí na podporu realizace určité budoucí vize.

2. Marketingová strategie positioningu a repositioningu

2.1 Strategie positioningu

Řekli jsme si, že obec je nabízí soubory různých produktů, kde převážnou část tvoří služby. Analýza vztahů mezi službami a lidmi, kterým jsou poskytovány je předmětem segmentace trhu zákazníků obce a strategických úvah, vedoucích zaujetí tržního postavení obce na „trhu měst a obcí“. Této marketingové strategii říkáme positioning.

Pokud mluvíme o pozici, kterou se chce obec vymezit vůči zákazníkům, pak tedy tím myslíme věrohodné vytváření a naplňování vlastně role, ve které se obec představuje svým zákazníkům. Postoj obce k uplatňování strategie positioningu může mít statickou nebo dynamickou podobu.

Při *statickém uplatňování positioningu* obec si bere za cíl v zásadě neměnit své tržní postavení vůči zákazníkům a své tržní konkurenci, neboť již docílila žádoucího postavení na daném trhu. To však neznamená, že by takováto obec dále neusilovala o zvyšování kvality i kvantity svých poskytovaných služeb, a o další rozvoj svěřené oblasti. Obec musí stále monitorovat změny vnějšího prostředí, tj. ekonomického, legislativního, kulturního, sociálního a technologického a o tyto změny provádět korekce svých strategických plánů. Rovněž obec musí znát své konkurenty a monitorovat jejich vývoj, a to zcela jistě v rámci dané lokality, či regionu a v případě velkých a významných měst mnohdy na úrovni státu či na mezinárodní úrovni. Další součástí statického uplatňování positioningu je nezanedbávání analýzy vývoje potřeb zákazníků obce a zjišťování zpětné vazby s nimi, která umožní pružně reagovat na odchylky a projevy nespokojenosti zákazníků s nastaveným marketingovým mixem obce.

Při *dynamickém přístupu k positioningu* je předpoklad, že obec usiluje vnímání svého postavení zákazníky a konkurencí v budoucnosti. Tj. obec většinou pokračuje již v započatém trendu k získání určité cílové pozice vzhledem k vytýčeným cílům, které zahrnují jak rozvoj a uplatnění obce mezi jejími konkurenty, tak i cíle stanovené vzhledem k odpovědnosti za rozvoj celé oblasti, regionu.

Postup při uplatňování *dynamické podoby strategie positioningu*, vychází z vize obce a týká se vnímání postavení obce svými zákazníky a konkurencí, jak již bylo řečeno, v budoucnosti, tj. v časovém horizontu, který je zakotven ve vypracovaném strategickém plánu rozvoje obce. Budoucí vize nové pozice obce se stává součástí cílů, které obec ve svém strategickém plánu sleduje.

Žádoucí vize budoucího postavení obce vyjadřuje především dlouhodobé zájmy nejen představitelů obce, ale také jejich obyvatel, podnikatelů a další veřejnosti. Tato vize bývá často formulovaná do podoby jednoduchých sloganů, které jsou pak komunikovány představiteli obce navenek.

Vlastní realizace nové strategie positioningu obce je výsledkem jednak celé řady analýz všech relevantních faktorů, které mohou ovlivnit budoucí rozvoj obce, včetně primárních marketingových výzkumů, prováděných mezi zákazníky obce. V úvahu je nutno brát nejen kvantitativní údaje, ale především údaje kvalitativní, většinou ve formě představ expertů o budoucím vývoji. Dále je zapotřebí pro realizaci strategie positioningu stanovit konkrétní měřitelné a kontrolovatelné cíle, jejichž splněním by obec dosáhla předem vytyčené pozice mezi svými konkurenty. Nesmíme zapomenout, na to, že před vlastní realizací daného cíle je zapotřebí zpracovat studii proveditelnosti cíle. Studie proveditelnosti se zaměřuje na postupy, vedoucí k uskutečnění daného cíle, zjišťuje, za jakých podmínek je realizovatelný. Většina cílů, vedoucí ke změně pozice obce na daném konkurenčním trhu, má charakter určité investice, ať již kapitálové, nebo do lidských zdrojů, případně obojí. Proto je nutno před realizací cíle, jinými slovy před realizací dynamické strategie positioningu, zjistit, zda je za daných předpokladů tato strategie uskutečnitelná, případně, jaké je nutno vytvořit podmínky k jejímu uskutečnění. Právě tento bod je slabinou mnoha zpracovaných strategií.

Vlastní implementace v praxi vytyčených strategických cílů obce vedoucích k dynamickému positioningu, je pak výsledkem cíleného nastavení jednotlivých nástrojů marketingového mixu obce, obvykle v celém jeho rozsahu všech osmi prvků. V konkrétních případech však může být váha, tj. důležitost jednotlivých nástrojů marketingového mixu, ovlivněna dalšími faktory, zejména preferencemi a úhlem vnímání konkrétních segmentačních subjektů, zákazníků obce na daném konkurenčním trhu.

2.2 Strategie repositioningu

Strategie repositioningu předpokládá na rozdíl od výše uvedené dynamické formy strategie positioningu, že obec usiluje o razantní změnu vnímání své dosavadní pozice. To znamená, že sice opět vychází z určité vize a analýz všech faktorů, majících vliv na její budoucí vývoj, zvolená marketingová strategie obce bude vycházet především ze SWOT analýzy a bude zaměřená především na odstranění identifikovaných slabých stránek obce. Bude se tudíž jednat o zcela nový trend vývoje, kterým se chce obec při této strategii ubírat, aby získala na konkurenčním trhu novou pozici, která je zároveň nutně spojená i se získáním zcela nové image obce jako takové. Uplatnění této strategie představuje nesnadný a dlouhodobý proces, neboť se jedná o posun ve vnímání široké veřejnosti a především je nutno změnit nahlížení na postavení obce přímo u jejich vlastních obyvatel. Rovněž kapitálové investice v tomto případě budou vyšší ve srovnání se strategií positioningu.

V případě obou uvedených marketingových strategií – positioningu i repositioningu bude obec muset nastavit zcela speciálním způsobem jednotlivé nástroje svého marketingového mixu, což je úkolem přípravy strategického marketingového plánu rozvoje obce a jeho konkretizace do jednotlivých akčních plánů, s kratším časovým horizontem. Zvolená strategie rovněž silně ovlivní i podnikatelskou kulturu obce. Zcela zásadní podmínkou je, že strategii obce musí její představitel vytvářet spolu s občany a s místními podniky a musí jí dokázat všem dostatečně srozumitelně sdělit.

3. Praktický příklad uplatnění strategie positioningu

Jako názorný příklad obce, která v současné době realizuje jednu z výše uvedených marketingových strategií, jsem vybrala obec Čeladnou.

Čeladná je malebná vesnice ležící v oblasti Moravskoslezských Beskyd v okrese Frýdek - Místek. Horská obec Čeladná patří k nejnavštěvovanějším místům severní Moravy, protože její dominantou je krásná, mnohde člověkem nedotčená příroda a nádherné údolí řeky Čeladenky. V obci žije cca 2200 obyvatel. Z historie obce se dovídáme, že obec měla lázeňskou tradici již na přelomu 19. a 20. století (Lázně Skalka, které zanikly v 50. letech 20. století) a byla rovněž vyhledávanou rekreační a turistickou oblastí.

Počátkem 90. let 20. století se tato obec svým charakterem, ani rozvojovou strategií nijak nelišila od konkurenčních okolních obcí, jako jsou například Ostravice a Kunčice pod Ondřejníkem. Všechny tyto obce usilovaly o postupné zlepšování jak vybavenosti, tak i služeb jak pro své stálé obyvatele, tak i pro návštěvníky.

Čeladná však měla to štěstí, že zde přišel investor a z hlediska marketingové strategie rozhodující lidský činitel, pan Stanislav Pros. Tento podnikatel přišel nejen s novou vizí rozvoje obce, ale i s kapitálovými investicemi. V obci vyrostlo vedle moderního hotelu nové náměstí s desítkami bytů, golfové hřiště, jízdárna. Vedle množství dalších rekreačních, sportovních a turistických aktivit nabízí Čeladná veškerou občanskou vybavenost, a to vše při velmi dobré dostupnosti okolních měst i samotného centra regionu, Ostravy.

V roce 2000 si obec definovala tři základní strategické rozvojové priority:

- realizace sídelního charakteru obce,
- rozvoj turismu, lázeňství a sportu,
- rozvoj malého a středního podnikání, využití podnikatelské zóny obce a revitalizace nevyužívaných objektů.

Vedení obce při stanovování těchto strategických priorit si zajistila podporu a souhlas svých obyvatel, na základě realizovaného průzkumu mezi občany s cílem získat jejich názor na připravovaný rozvoj obce.

Když si toto převedeme do „marketingového slovníku“, pak tedy:

Vize: Čeladná – místo s dobrou adresou. Místo pro bydlení i rekreaci.

Produkt: Přestavba bývalého areálu továrny a vytvoření nového centra obce s náměstím, novými provozovnami a luxusními byty. Nová výstavba luxusních bytů se rozšiřuje i do dalších oblastí poblíž centra (Vila park Čeladná – oáza Beskyd). V roce 2001 bylo v Čeladné otevřeno golfové hřiště, které dnes má 36 jamek a rovněž jezdecký areál. Na dřívější lázeňskou tradici navazuje Beskydské rehabilitační centrum. Připravuje se výstavba aquaparku a špičkového lyžařského areálu.

Cena: Zájem o nemovitosti v Čeladné vede k růstu cen jak rodinných domů, tak i apartmánů a bytů v atraktivních částech obce. Ceny nových bytů se pohybují v okolo 30 tis.Kč/m². Obec má sice jednu z nejvyšších zadlužeností v republice, ale svůj úvěr řádně splácí, při přesném dodržování splátkového kalendáře.

Dostupnost: Čeladná je celoročně velmi dobře dostupná po rychlostní komunikaci z Ostravy (30 km) a Frýdku-Místku (15 km), blízko je také do Frenštátu (10 km) a Rožnova pod Radhoštěm (18 km).

Komunikační mix: Využívání všech forem komunikace, včetně kvalitních internetových stránek obce. Novinkou je i kvalitně zpracovaný filmový dokument „Čeladná – čtvero ročních období“, který je připraven i v několika cizojazyčných mutacích. Nechybí ani on-line sledování spokojenosti se službami obce a to jak ze strany obyvatel obce, tak i návštěvníků.

Lidé: Představitelé obce, kteří se nebáli jít za uskutečněním nové vize a prosadit ji do reálné strategie. O vůdčí roli pana Prose, jsem se již zmínila.

Materiální prostředí: Při výstavbě nových bytů i dalších objektů v obci, se dbá o jak o špičkovou kvalitu všech stavebních prací, tak i o nepřehlédnutelnou moderní architekturu, která je zároveň i velice citlivě zakomponována do přírodní scenérie beskydské krajiny. Například, zcela originální byla přestavba bývalé tovární budovy na apartmánové byty a obchody, dále stavby srubových čekáren na autobusových zastávkách apod.

Procesy poskytování služby: Zajištění podpory a konsensu se strategickými rozvojovými záměry, které připravuje vedení obce, prováděním jak jednorázových specializovaných marketingových průzkumů mezi obyvateli obce, tak i průběžným šetřením spokojenosti obyvatel, které je součástí internetové komunikace obce s jejími občany.

Partnerství: Čeladná je členem mikroregionu Sdružení Frýdlantsko – Beskydy Účelem tohoto svazku je ochrana a prosazování společných zájmů obcí ve všech oblastech. Mezi hlavní kategorie patří organizační rozvoj, rozvoj podnikání, rozvoj infrastruktury, rozvoj cestovního ruchu, rozvoj marketingu a rozvoj kvalifikační struktury a úrovně obyvatel tohoto mikroregionu. Za další velmi efektivní je vytvoření účelového sdružení firem (například IVESTCO, s.r.o., PROSPER Trading, a.s. a dalších) spolu s obcemi Čeladná a Ostravice na vybudování SKI areálu Čeladná.

Závěr

Na základě výše uvedených konkrétních prvků marketingového mixu obce, můžeme vyhodnotit realizovanou strategii obce Čeladná jako **dynamickou strategii positioningu**. A z hlediska naplňování představené vize obce, ji můžeme hodnotit i jako velice úspěšnou. O čem svědčí obrovský zájem lidí o získání některého z nově budovaných bytů a apartmánů. V Čeladné stojí svá rodinná sídla významní podnikatelé, vrcholoví manažeři, kteří do obce přicházejí z celé republiky.

Literatura

1. KOTLER, PH. *Marketing for Nonprofit Organisations*. New Jersey: Englewood Cliffs Prentice Hall, 1982.
2. JANEČKOVÁ, L. VAŠTÍKOVÁ, M. *Marketing měst a obcí*. Praha: Grada Publishing, 1999. ISBN 80-7169-750-8.
3. PAULIČKOVÁ, R. *Využívanie marketingových nástrojov v podmienkách miest Slovenskej republiky*. In. Sborník Západočeské příspěvky k regionálnímu výzkumu. Sešit 1. Plzeň: Západočeská univerzita Plzeň, 2004. ISBN 80-7043-334-5
4. www.celadna.cz

STRATEGIE PRO BRNO A JEJÍ EVALUACE¹

STRATEGY FOR BRNO AND ITS EVALUATION

MGR. JAN ZVARA

Magistrát města Brna, Kancelář strategie města

Husova 12, 601 67 Brno, ČR

email: zvara.jan@brno.cz

Anotace

Příspěvek se věnuje tvorbě a implementaci rozvojových strategií na ukázce města Brna, které se pokouší nalézt svůj vlastní způsob realizace rozvojové strategie.

Po dokončení aktualizované Strategie pro Brno v roce 2007 si město Brno začalo uvědomovat, že implementovat tento dokument nebude jednoduché.

Jedním z možných způsobů implementace (a zároveň evaluace) nové strategie je vytvoření oborových strategií, které spočívají ve formulaci indikátorů

Annotation

This report deals with the creation and implementation of the development strategy in the case study City of Brno. City of Brno is trying to find its own way of realisation of development strategy, it is also aware of the difficulties with implementation of the new Strategy for Brno from 2007.

One of the possible way of implementation (and also evaluation) of the new strategy is to create departmental concepts, that are focused on formulation of the indicators.

Klíčová slova

Rozvojová strategie, Brno, indikátory, evaluace

Key words

development strategy, City of Brno, indicators, evaluation

Úvod

V dnešní době se setkáváme s vysokým počtem rozvojových strategií a programů rozvoje. Aby však strategický dokument splnil svoje poslání, musí být implementován do struktur, kterým má sloužit. Proces implementace strategických dokumentů je náročný především na komunikaci a vyžaduje také ochotu ke kompromisům od všech zúčastněných stran. Výsledkem by měl být zjednodušený a plně koncepční proces výběru projektů a také hodnocení úspěšnosti strategie v reálném čase. Tuto zatím u nás neprošlapanou cestu strategického řízení se město Brno snaží implementovat do svých struktur. Pro pochopení souvislostí uvádím posoupnost důležitých událostí.

V roce 2002 vznikla první Strategie pro Brno, která odrážela celé spektrum potřeb města. Její slabinou bylo příliš široké zaměření – neměla jasně stanovené priority a z toho vyplývalo příliš velké množství cílů a opatření. Chyběl i prováděcí dokument - Akční plán - přesto však byla tato strategie vykročením správným směrem.

¹ Strategie pro Brno byla zpracována Kanceláří strategie města MMB pod metodickým vedením společnosti DHV CR.

Aktualizovaná Strategie pro Brno byla Zastupitelstvem města Brna schválena 26. června 2007. Je hutnější, sevřenější a má 5 priorit, 6 cílů a 21 opatření, kterých by se mělo v horizontu následujících dvaceti let dosáhnout.

Dne 9. října 2007 Zastupitelstvo města Brna schválilo Akční plán - důležitý dokument sestavený z konkrétních projektů, které naplňují cíle Strategie pro Brno na nejbližší léta. V této souvislosti je nutné zmínit, že od 1. 1. 2008 začíná platit schválený rozpočet, jako hlavní zdroj financování rozvoje města.

Priority a cíle Strategie pro Brno

Město si stanovilo pět priorit:

1. **Image města a vnější/vnitřní vztahy** – má za cíl získat pozitivní a dynamický profil města
2. **Místní ekonomický rozvoj** – jde o zajištění připravenosti Brna k rozvoji podnikání
3. **Kvalita života (včetně životního prostředí)** – cílem je dosáhnout vyšší atraktivity života ve městě
4. **Věda, výzkum, inovace a vzdělávání** – chce vytvořit podmínky pro příchod a udržení elit ve městě
5. **Doprava a technická infrastruktura** – má dva cíle. Jedním je zlepšit kvalitu vnější a vnitřní dostupnosti města, druhým zajistit komplexní hospodaření s energiemi a s povrchovými a odpadními vodami

Druhá, třetí a čtvrtá priorita byly vybrány jako pilíře Strategie pro Brno, na kterých město postaví svůj budoucí rozvoj. Dlouhodobě se totiž město neodliší stavem technické infrastruktury, dopravou či pozitivní profilací navenek – o to se snaží všechna evropská města srovnatelné velikosti. Brno se chce spíše zaměřit na potenciál téměř 80 tisíc vysokoškolských studentů a kvalitu vysokých škol a vědecko-výzkumných zařízení. Chce navázat na tradici průmyslu s důrazem na odvětví s vysokou přidanou hodnotou. A chce dosáhnout vysoké atraktivity života pro obyvatele města ve střední Evropě.

Oborové koncepce ke Strategii pro Brno by měly být dokončeny a schváleny letos v červnu a jejich postupným naplňováním učiní město další významný krok ke svému dynamickému a úspěšnému rozvoji.

Výzvy implementace

Termín „výzvy“ je použit pro označení problémů, kterým město čelilo. Přestože byl znám a schválen postup, jak začít jednotlivé cíle Strategie pro Brno naplňovat, nebylo jej možné aplikovat hned.

Přestože byl znám a schválen postup, jak začít jednotlivé cíle Strategie pro Brno naplňovat, nebylo jej možné aplikovat hned. Bohužel pořád platí, že město Brno má stále více potřeb než zdrojů, a proto se snažilo své potřeby redukovat a vybírat pouze ty nejpřínosnější projekty. Přesná kritéria hodnocení, která by porovnávala přínosy jednotlivých projektů, však neexistovala. Rovněž důležité metodické a organizační změny chodu města nebyly provedeny hned, ale byly zaváděny postupně. Týkalo se to i zajištění lidských zdrojů a jejich pracovního zázemí.

Jak již bylo uvedeno, schválilo přesto v říjnu roku 2007 Zastupitelstvo města Brna Akční plán. Tento dokument však nové projekty nepřinesl. Vzhledem k uvedeným problémům nemohl vzejít ze soutěže kvalitních záměrů o volné finanční zdroje v jednotlivých prioritách a s původní ideou ho pojil jen název. Byl sestaven ze dvou částí: první část vznikla hodnocením rozpracovaných projektů v městském rozpočtu, druhou část pak tvořily projekty připravené pro spolufinancování z Evropských fondů.

Na začátku února 2008 začalo město pracovat na Oborových koncepcích Strategie pro Brno, které svým soustředěním na měření a hodnocení cílů budou prováděcím dokumentem Strategie pro Brno. Výsledkem jednotlivých Oborových koncepcí bude nejen znalost výchozího stavu v rámci konkrétního cíle a identifikace bodu, kde se právě teď město nachází, ale i soubor indikátorů, podle kterých bude možno sledovat, jak se daří strategické cíle naplňovat. Samozřejmostí bude posouzení souladu nových projektů se Strategií pro Brno a výběr těch nejlepších. Porovnávat se budou konkrétní přínosy realizovaných projektů pro rozvoj města a řešena bude většina úzkých míst, která brání rozvoji města. Ale v první řadě bude patrné to, zda se cíle Strategie pro Brno naplňují, či zda zůstávají jen deklarací na papíře.

Indikátory

Původní ideou bylo zpracování sady indikátorů, které se budou vztahovat k jednotlivým opatřením ve strategii. Měly být snadno měřitelné, sloužit k hodnocení a porovnávání projektů a jejich měření by nemělo být drahé. Ukázalo se však, že pro splnění těchto podmínek je vhodnější využít a samostatně měřit i dosahování výsledků na úrovni hlavního cíle. Proto se filozofie stanovování indikátorů změnila.

Aktuálně se hledají² jeden až tři indikátory dopadu na úrovni strategického cíle. Dále sada jednoho až tří indikátorů výstupu na úrovni každého opatření. Pravidlo je, že mezi indikátory výstupu a indikátorem dopadu by měla existovat vnitřní logika.

Pro indikátory dopadu bude platit, že měří zvolený cíl, na který působí i jiné vlivy než jen opatření strategie. Pro indikátory výstupu bude platit, že jsou velmi jednoduše zjištělné z konkrétních projektů a umožní porovnání projektů mezi sebou.

Například indikátory výstupu v rámci opatření *Využití ekonomického potenciálu letiště* se mohou stát počty pasažérů, objem cargo a počet pravidelných spojů.

Závěr

Město Brno hledá způsoby, jak svoji strategii uvést v život a ne ji jen založit a nechat na papíře. Tento proces si však vyžaduje mnoho konzultací, diskuzí a kulatých stolů, které neustále hledají nové cesty implementace strategie, neustále ho zpřesňují a odhalují i neefektivně fungující mechanismy. Další výzvou v blízké budoucnosti bude také zavedení informačního systému do rozhodovacích a projektových procesů. Od úspěšného zvládnutí těchto výzev si město Brno mnoho slibuje.

² Tvorba indikátorů je realizovaná diskuzemi s odborníky z veřejného i soukromého sektoru pod metodickým vedením společnosti DHV CR.

Literatura

1. Strategie pro Brno 2002
2. Aktualizovaná Strategie pro Brno 2007
3. Koncepční materiály města Brna

PODNIKANIE A JEHO POSTAVENIE V STRATEGICKÝCH PLÁNOCH MIEST

ENTREPRENEURSHIP AND ITS PLACE IN STRATEGIC PLANS OF TOWNS

MGR. ING. RENÁTA JEŽKOVÁ, PHD.

Vysoká škola v Sládkovičove

Katedra ekonomiky a manažmentu

ul. Fučíkova 269, 925 21 Sládkovičovo, SR

e-mail: renata.jezkova@vskladkovicovo.sk

Anotácia

Príspevok sa zaoberá podporou podnikania zo strany miest a demonštrovaním tohto úsilia v rámci strategického plánovania miest v konkrétnych dokumentoch (plánoch hospodárskeho a sociálneho rozvoja miest) na príklade mesta Trnava.

Annotation

The paper deals with entrepreneurship support from a side of towns and how they demonstrate this effort within the strategic planning of towns in their particular documents (Economic and social development plan of towns), using the example of the town Trnava.

Kľúčové slová

mestá, podnikanie, hospodársky rozvoj, strategické plánovanie, plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja mesta, podnikateľské prostredie, Trnava

Key words

Towns, entrepreneurship, economic development, strategic planning, Economic and social development plan of a town, business environment, Trnava

1. Význam podnikania pre rozvoj miest

Rozvoj miest je podmienený rozvojom podnikateľských aktivít v primárnom, sekundárnom a terciálnom sektore národného hospodárstva. Mestá sa tak stávajú základňou podnikateľských aktivít. Priaznivé či menej priaznivé podmienky podnikania sú tak priestorovo určené miestnymi všeobecnými hmotnými podmienkami v danom sídle resp. jeho okolí, ktoré sú do značnej miery determinované činnosťou ľudí daného spoločenstva. Tieto všeobecné hmotné podmienky sú dané vybavenosťou mesta a obce, t.j. technickou a občianskou infraštruktúrou, ktorú tvorí dopravná a informačná infraštruktúra, potrebný systém zásobovania energiami, až po možnosti likvidácie priemyselného a tzv. komunálneho odpadu, a ďalej školskými, sociálnymi, kultúrnymi, zdravotníckymi a inými zariadeniami vytvárajúce priaznivé podmienky pre reprodukciu kvalifikovanej pracovnej sily atď. K tomu patrí tiež zodpovedajúca úroveň bývania, ktorá bude priťahovať nielen ďalšiu kvalifikovanú silu, potrebnú nielen pre úspešné podnikanie, ale tiež občanov i spotrebiteľov. (Pauličková, R., s.48-49)

Úroveň hospodárskeho rozvoja, zamestnanosť a životná úroveň obyvateľstva je určovaná nasýtenosťou daného sídla podnikateľskými aktivitami. Je preto v záujme všetkých občanov mesta a obce, aby ich zastupiteľské orgány na to vytvárali všetky nevyhnutné predpoklady.

Malé a středné podnikanie je vo väčšej miere než veľké podniky závislé na miestnych všeobecných podmienkach nielen preto, že je viac závislé na čerpaní miestnych zdrojov, ale tiež preto, že pracuje prevažne pre miestny trh, ktorý sa v mnohých prípadoch kryje s katastrálnym územím daného sídla. (Císař, s. 97). Je preto nevyhnutné, aby neoddeliteľnou súčasťou samosprávneho postavenia miest a obcí bolo reálne vymedzenie ich ekonomického postavenia¹ a právomocí v hospodárskom rozvoji. To je predpokladom dosiahnutia potrebnej spolupráce a dobrých vzájomných vzťahov medzi orgánmi miestnej samosprávy a podnikateľskou sférou.

Mestá vystupujú ako verejnoprávne subjekty i ako súkromné subjekty.

Podmienky malého podnikania sú bezprostredne určené činnosťou a pôsobením orgánov miestnej samosprávy. Táto ich pôsobnosť sa dotýka celého radu oblastí malého podnikania, rozhodovania o umiestnení prevádzky, miestne poplatky atď. Ide o ochranu verejného záujmu, ktorý komplexne zabezpečujú i orgány samosprávy, ktoré majú v určitých vymedzených oblastiach rozhodovaciu právomoc – určujú a chránia, čo je miestnym verejným záujmom.

Predpokladom zásadného významu na dosiahnutie zodpovedajúceho ekonomického postavenia miest a obcí je zabezpečenie ich postavenia ako vlastníkov majetku, ktorý má význam pre naplnenie ich funkcií v hospodárskom rozvoji. Majetok miest má význam hlavne pri presadzovaní verejného záujmu (predovšetkým vlastníctvo stavebných pozemkov), ako prostriedok získavania podnikateľských subjektov poskytovaním pozemkov na výstavbu nielen príslušných prevádzok, ale hlavne pre bytovú výstavbu nevyhnutnú na získanie pracovnej sily a ako prostriedok získavania subjektov formou zvýhodnených prenájmov mestských nehnuteľností.

Mestá majú celý rad kompetencií, ktorými môžu podstatným spôsobom ovplyvniť ďalší osud podnikateľských aktivít prevádzkovaných na území daného mesta.

Aj keď reforma verejnej správy priamo nedeleguje mestám kompetencie v oblasti podpory malého a stredného podnikania, poskytuje im účinné nástroje v oblasti regionálneho rozvoja, ktoré priamym spôsobom ovplyvňujú MSP. Navyše, decentralizácia môže viesť k celkovému zlepšeniu podmienok na podnikanie následkom súťaživosti medzi mestami, pokiaľ aspoň časť daní, ktoré konkrétny podnik na území mesta platí, ide priamo do ich rozpočtu. Najdôležitejším nástrojom na úrovni miest s priamym vplyvom na regionálny rozvoj a tým aj na oblasť MSP sú kompetencie v oblasti rozhodovania vo veciach miestnych daní a miestnych poplatkov. Okrem zvýšenej flexibility v zabezpečení príjmov je v mechanizme určovania výšky daní prítomný veľmi výrazný prvok konkurencieschopnosti, čo má za následok zlepšovanie podmienok pre podnikanie.

Administratívne regulácie zohrávajú významnú úlohu pri zakladaní nových podnikov a výstavbe priemyselných hál v súvislosti s používanou výrobnou technológiou. Zamierajú sa na zamedzovanie spoločensky nežiadúceho vývoja alebo aspoň jeho reguláciu. Mesto sa

¹ Ekonomicky samospráva znamená závislosť rozvoja jednotlivých územných celkov – miest na dosahovaných výsledkoch všetkých subjektov, ktoré vyvíjajú činnosť na tomto území. Samospráva neznamená sústredenie ekonomickej moci v rukách príslušného orgánu, ale starostlivosť o optimálne využitie ekonomického a sociálneho potenciálu mesta pri zachovaní reprodukčnej schopnosti všetkých jeho prírodných prvkov. Samospráva predpokladá vytváranie všetkých nevyhnutných podmienok na úspešné hospodárske aktivity vo všetkých oblastiach ľudskej činnosti.

může aktivně podílet na vytváření právního prostředí v rámci svých pravomocí. Uplatněním některých obmedzujících opatření môžu naopak chrániť svojich obyvateľov pred nepriaznivými dôsledkami podnikateľských aktivít.

Veľmi významne vystupujú miestne orgány v prípade územného plánovania a stavebného poriadku. Na základe územného plánu, ktorý je v kompetencii miestnych orgánov, je určovaný urbanistický rozvoj miest vrátane alokácie živnostenských a priemyslových zón a rozhodujú sa a vydávajú územné, stavebné a kolaudačné rozhodnutia na výstavbu a úpravu objektov a prevádzok rôzneho druhu vrátane bytových a nebytových priestorov. Potrebná ústretovosť a rešpektovanie záujmov podnikateľov predstavuje významnú pomoc rozvoju podnikania. S prihliadnutím na tieto záujmy je potrebné tiež pristupovať k formulácii verejného záujmu mesta.

2. Strategické plánovanie miest ako jeden z nástrojov podpory podnikania

Strategické plánovanie miest sa zaoberá ekonomickými, sociálnymi a ekologickými aspektmi rozvoja. Cieľom je navrhnuť rozvojové zámery, ktoré vychádzajú z miestnych potrieb a predstáv, a realizovať ich za pomoci miestnych zdrojov. Výsledkom celého plánovacieho procesu je strategický plán (stratégia) s dlhodobou perspektívou (napr. 10 rokov), ktorý prináša strednodobé i krátkodobé návrhy riešení a zmien.

Hoci požiadavky ani postup spracovania strategického plánu rozvoja mesta nie sú legislatívne zakotvené, v zákone o obecnom zriadení č. 369/1990 Zb.² sa len predpokladá, že mesto pri výkone samosprávy najmä schvaľuje koncepciu rozvoja jednotlivých oblastí podľa života mesta. Mestské zastupiteľstvo rozhoduje o základných otázkach života mesta, najmä je mu priradené schvaľovať koncepcie rozvoja jednotlivých oblastí života mesta³. Mestá môžu vytvárať Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja mesta^{4,5}. Ide o strednodobý programový dokument obsahujúci najmä:

- analýzu hospodárskeho rozvoja,
- analýzu sociálneho rozvoja,
- analýzu environmentálneho rozvoja,
- analýzu rozvoja kultúry mesta a hlavné smery jeho vývoja,
- ustanovenie cieľov a prvoradých potrieb, a to v oblasti rozvoja:
 - technickej infraštruktúry,
 - sociálnej infraštruktúry,
 - starostlivosti o životné prostredie,
 - vo vzdelávaní
 - v kultúre a v ďalších oblastiach.

Program obsahuje tiež návrh finančného a administratívneho zabezpečenia.

Mesto na všestranný rozvoj svojho územia a zabezpečenia potrieb svojich obyvateľov pri výkone samosprávy najmä vypracúva, schvaľuje a pravidelne vyhodnocuje plnenie programu hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja mesta a zabezpečuje jeho plnenie⁶.

² § 5 ods. 3i) zákona č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení

³ § 11 ods. 4c) zákona č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení

⁴ podľa zákona č. 503/2001 Zb. o podpore regionálneho rozvoja

⁵ Pojem „program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce“ sa zvykne interpretovať i ako strategický plán rozvoja.

⁶ Podľa §17 zákona o podpore regionálneho rozvoja

Z ekonomického hlediska může strategický plán rozvoje města pomôct:

- efektívne využívať a koncentrovane smerovať finančné prostriedky pre rozvoj obce,
- využiť miestny potenciál a zdroje mesta (t.j. znamená zdroje prírodné, ľudské, finančné, materiálne atď.),
- využiť možnosť združovania prostriedkov (finančných i nemateriálnych) mesta (verejnej správy), podnikateľských subjektov, neziskových organizácií a iných na spoločné a integrované rozvojové projekty.

3. Stav podnikania v meste Trnava

V decembri 2005 a januári 2006 bol medzi zamestnávateľmi občanov mesta Trnava realizovaný prieskum podnikateľského prostredia a názorov podnikov na miestnu správu. Bol to už druhý prieskum behom štyroch rokov; predchádzajúci prieskum prebiehal v septembri a októbri 2001 v rámci analýzy prostredia na zostavenie Strategického plánu ekonomického rozvoja mesta, ktorý bol spracovaný mestom Trnava a Komisiou pre strategický rozvoj spolu s poradenskou firmou Berman Group a Academia Istropolitana Nova.⁷

Dotazník bol obdobný ako pred štyrmi rokmi a vychádzal z rovnakého vzoru ako obdobné prieskumy pre niekoľko stoviek ďalších podnikov v Slovenskej a Českej republike v uplynulých 5-tich rokoch⁸.

Na účasť v prieskume bolo vybraných cca 20 rozhodujúcich zamestnávateľov vo všetkých dôležitých odvetviach mimo verejnej správy a zhruba rovnaký počet malých a stredných podnikov, hlavne z oblasti služieb. Mimovládna organizácia Academia Istropolitana Nova, s pomocou Mesta Trnava a Komisie pre strategický rozvoj, uskutočnila prieskum u 36-tich firiem formou riadeného rozhovoru. Skúmaná vzorka je dostatočne reprezentatívna, zahŕňa podniky zamestnávajúce zhruba tretinu ekonomicky aktívnych osôb v priemysle, stavebníctve a službách v meste. Odpovede podnikov sa v niektorých oblastiach líšili podľa typu podnikania (priemysel, stavebníctvo a doprava, služby pre obyvateľov, mestské podniky a obchod) a tiež podľa veľkosti firmy. Odpovede boli posudzované aj podľa krajiny pôvodu vlastníka firmy (13 podnikov udáva zahraničný kapitál ako majoritného vlastníka).

Z výsledkov prieskumu v oblasti podnikateľského prostredia vyplýva, že ekonomika Trnavy sa javí ako veľmi dobre diverzifikovaná a zahŕňa firmy tradičné aj nové, slovenských aj zahraničných vlastníkov, v priemysle, doprave, stavebníctve, energetike, obchode a v službách. Podiel novo vzniknutých firiem po roku 1990 činí zhruba 70 % (v prieskume v roku 2001 to bolo iba 50 %), dlhšiu históriu majú najmä nábytkárske a potravinárske podniky spolu s producentmi chemického priemyslu. Nižší podiel novo vzniknutých firiem je do istej miery ovplyvnený nízkym zastúpením malých podnikov v prieskume (iba 9 firiem zamestnáva menej ako 50 zamestnancov).

⁷ Zúčastnilo sa vtedy 46 podnikov zamestnávajúcich 14357 osôb). Súčasný prieskum sa konal na prelome rokov 2005 a 2006, spracovateľom sa vrátilo 36 vyplnených dotazníkov. Najmenej 17 podnikov, s výnimkou novozaloženej firmy Peugeot Citroën Automobiles Slovakia (ďalej ako PSA), sa všetci rozhodujúci zamestnávatelia zapojili do obidvoch prieskumov. Tvorcovia aktualizácie strategického plánu rozvoja mesta tak majú k dispozícii ojedinelú možnosť porovnať vývoj názorov podnikateľskej verejnosti v období piatich rokov.

⁸ Výsledky z Trnavy je tak možné porovnávať nie len v časovej rade, ale aj so situáciou v cca 40-tich ďalších českých a slovenských mestách (napr. Prešov, Humenné, Bardejov, Šaľa, Martin).

Miestne opýtané firmy sa zaoberajú priemyselnou výrobou aj službami, podľa početnosti odpovedí bol najčastejšie zastúpený strojársky, automobilový, elektrotechnický, potravinársky, nábytkársky a chemický priemysel a stavebníctvo. Silný je sektor podnikov, ktoré slúžia potrebám mesta - doprava, výroba a dodávky energií, vody, likvidácia odpadov.

Prakticky všetky podniky hľadajú do budúcnosti s optimizmom a očakávajú nárast tržieb, tretina firiem zahájila, resp. v horizonte dvoch rokov, plánuje investovať do rozšírenia podniku a vytvoriť tak nové pracovné miesta, ďalších 17 firiem túto možnosť zvažuje (tieto očakávania sú pozitívnejšie ako v minulom prieskume). Žiadny zo skúmaných podnikov nehodlá skončiť s podnikaním v Trnave. Na väzbu podnikov k regiónu poukazuje aj to, že 61 % uviedlo, že má v kraji významných dodávateľov surovín, alebo polotovarov, 42 % významných odberateľov, 17 % výskumnú a vývojovú základňu a iné podporné funkcie a 11 % je súčasťou tzv. klastra. V meste od konce 90-tych rokov nepochybne existovalo priaznivé prostredie pre podnikanie, ktoré sa prejavilo príchodom nových investorov. Z hľadiska vlastníctva štát drží menšinový podiel už len v dvoch skúmaných podnikoch (v roku 2001 to bol 100% podiel v 3 firmách), mestu patrí jedna firma, zahraniční majitelia ovládajú 13 firiem. Týchto 13 firiem však zamestnáva z celkového počtu 12 103 pracovníkov viac ako 60 %, čo predstavuje nárast oproti roku 2001 o 22 percentných bodov a svedčí o vysokej atraktivite Trnavy pre zahraničných investorov hlavne v posledných rokoch.

Odpovede na otázku o bariérach rozvoja podnikania, sa od roku 2001 zmenili. Najväčší počet hlasov a súčasne najväčší nárast oproti roku 2001 zaznamenal faktor dostupnosti kvalifikovaných pracovníkov, kde podiel vzrástol z 15 % na 44 %. Za ďalší rastúci problém sú považované náklady na energie a cena vstupov (materiál, služby, atď.), kde percentuálny podiel u oboch zhodne vzrástol z 30 % na 42 %. Nasleduje domáca konkurencia - druhý najväčší nárast z 17 % na 39 % a významne vzrástli aj náklady na mzdy - z 11 % na 22 %. Tieto faktory sú zastúpené rôzne v jednotlivých kategóriách podnikov. Napríklad náklady na energie predstavujú problém pre 54 % zahraničných firiem, ale len pre 35 % domácich. Ešte väčší rozdiel pozorujeme u domácej konkurencie, tá je problémom pre 48 % domácich firiem, ale len pre 23 % zahraničných. Naopak najväčší pokles, okrem už spomínanej ekonomickej situácie v SR, pozorujeme v otázke dostupnosti finančných prostriedkov (pokles z 30 % na 3 %) a úrokových mier (z 26 % na 3 %).

Veľké a stredné priemyselné podniky v odvetviach ako je strojárstvo, automobilový priemysel a elektrotechnika sú na Slovensku prevažne exportne orientované, prípadne zamerané na stredoeurópsky automobilový klaster, zatiaľ čo malé podniky, stavebníctvo a služby obvykle nadväzujú na potreby mesta a regiónu. Miestna ekonomika ako celok je veľmi významne exportne orientovaná, jej štruktúra sa za posledné štyri roky pomerne zmenila. Najviac poklesol export v regióne (z 19 % na 5 %) a v celej SR (z 25 % na 14 %), naopak najväčší nárast bol zaznamenaný u ostatných krajín (z 1% na 21%). Iba 11 podnikov je dominantne orientovaných na región. Exportná sila miestnej ekonomiky je postavená predovšetkým na veľkých priemyselných podnikoch zahraničných majiteľov, ktoré vyvážajú mimo republiku 90 % produkcie. Dominantná je orientácia na západnú Európu. Tieto pozitívne údaje však musia byť vnímané v celom kontexte, spolu s exportom rastie aj závislosť miestnej ekonomiky na možných recesiách ekonomiky globálnej. Miestnym výrobcami sa tiež dosiaľ nepodarilo nájsť dostatok miestnych subdodávateľov a spolu s vývozom tak rastú aj dovozy, takže peniaze prichádzajúce do regiónu v ňom nezostávajú v želanej miere. Iba 5 z 13-tich zahraničných podnikov má v kraji významných dodávateľov polotovarov, alebo surovín. Pomerne vysoká závislosť zahraničných výrobcov na dovoze by mala byť výzvou pre domácich subdodávateľov.

Za posledné tri roky bol zaznamenaný pozitívny trend a to nárast celkového počtu zamestnancov (predovšetkým u firiem zahraničných majiteľov), rast priemernej hrubej mesačnej mzdy a najmä znižovanie rozdielu jej výšky medzi domácimi a zahraničnými podnikmi. Z hľadiska predaja na zamestnanca (produktivity), dostupné dáta hovoria o viac ako siedmych miliónoch na jedného pracovníka, pričom zahraničné podniky vykazujú cez 10 mil. Sk, zatiaľ čo domáce iba 2 mil. Sk. Avšak v porovnaní s predchádzajúcim rokom 2004 došlo u domácich firiem k nárastu (z 1,92 na 2,12 mil.Sk), naopak u zahraničných firiem k poklesu produktivity (z 12,18 na 10, 25 mil. Sk), čo je spôsobené najmä nárastom o takmer 1000 nových pracovných miest na nižších pozíciách francúzskej automobilky PSA v roku 2005.

Podniky zúčastňujúce sa prieskumu zamestnávajú celkom 12 103 pracovníkov. Od roku 1999 počet zamestnancov v skúmaných firmách vzrástol o 35,2 %. U firiem zahraničných majiteľov vzrástol o 92,3 %, naopak u domácich poklesol o 7 %. Za nárastom opäť stojí v roku 2003 založená spoločnosť Peugeot Citroën Automobiles Slovakia, avšak nových pracovníkov prijímajú aj ostatní veľkí zamestnávateľia (SONY, ZF SACHS, Elektronika). Na druhej strane, u domácich podnikov išlo o pomerne rovnomerné zníženie počtu pracovníkov. Kvalifikačná štruktúra v opýtaných podnikoch vykazuje pozitívny trend, keďže zastúpenie vysokoškolákov vzrástlo oproti minulému prieskumu z 8,9 % v roku 1996 na súčasných 12,1 %. Väčšina zamestnávateľov očakáva, že v budúcom roku zamestnanosť udrží, žiadny podnik neplánuje významné prepúšťanie, celkovo sa zamestnanosť zvýši v priemere o 3,4 %. V strednodobom výhľade plánujú opýtané firmy vytvoriť najmenej 2000 nových pracovných miest, pričom väčšina pripadá na automobilku PSA. Aj keď nie všetci zamestnávateľia uviedli údaje o dochádzke do zamestnania, udávaných 33 % odpovedá výsledkom minulého prieskumu a je na priemernej "metropolitnej" úrovni.

Hodnotenie kvality miestnej pracovnej sily sa nijak dramaticky nemenilo, mestami je kvalita hodnotená veľmi dobre. Pozitívne pôsobí presun zamestnancov z kategórie dostatočných medzi dobré a tiež zníženie podielu zlých zamestnancov z 2 % na 1 %. Priemerný mesačný plat v opýtaných firmách dosiahol 20 530 Sk, čo je o 6 % vyššia čiastka ako v predchádzajúcom roku a o 8,4 % vyššia ako v roku 2003. Zatiaľ čo hrubá priemerná mzda u zahraničných firiem zostala na úrovni roku 2003, u domácich firiem sa zvýšila o 15 %. Ako vyplýva z odpovedí na problematiku prekážok v podnikaní, nie vo všetkých podnikoch sa s týmto rastom plátov dokážu vysporiadať.

Desať podnikov uviedlo, že im chýbajú určité profesie a kvalifikácie nevyhnutné pre ďalší rozvoj, a ďalších 10 očakáva tento problém v budúcnosti. Sťažujú sa najmä priemyselné, stavebné a dopravné firmy, ktoré dopytujú jednak vyučených remeselníkov (murár, tesár, elektrikár, zvärač, údržbár, obrábač kovov, nábytkár, automechanik, inštalatér, zámočník), ako aj technikov, nástrojárov, konštruktérov či technologov, ale aj stredný manažment a manažérske profesie. Celkovo sa zdá, že mestu začína chýbať väčšia miera vzdelanosti v technických odboroch a manažéri podnikov očakávajú od verejnej správy pomoc s riešením týchto problémov.

Výsledky v porovnaní s inými mestami naznačujú viac-menej priemernú situáciu v dostupnosti nehnuteľností. Priemerný podiel podnikov, ktoré vlastnia svoje objekty (47 %) a takmer dvojtretinový podiel tých, ktorí majú k dispozícii dostatočný priestor na rozšírenie. V skúmanej vzorke sú najviac štyri firmy, ktoré hodľajú časť svojich pozemkov predať, alebo prenajať (ďalších 8 o tom uvažuje).

Priaznivé sú informácie o nových investíciách. Investovať do rozšírenia výroby sa chystá 6 podnikov väčšinou v tomto a nasledujúcom roku, ďalších 17 firiem túto možnosť zvažuje. Sledované podniky uvádzajú veľké zvýšenie plánovaných investícií oproti minulému prieskumu - nominálne aj v prepočte na 1 osobu dochádza k nárastu na štvor-až-päťnásobok. Investičná aktivita je v porovnaní s predchádzajúcim prieskumom ešte výraznejšia, jej nositeľmi sú najmä firmy zahraničných vlastníkov (pomer investícií na jedného pracovníka u zahraničných a domácich firiem je 70:1, v minulom prieskume 30:1). Najviac plánujú do investícií vložiť firmy podnikajúce v priemysle (od 2 mld. Sk až po 13,5 mld. Sk). U ostatných firiem je investičná aktivita v regióne pomerne nízka.

Pre budúcnosť podnikov v meste je tiež dôležité ich "ukotvenie v regióne". Už bolo spomínané, že hlavne priemyselné podniky nemajú dostatočný počet miestnych subdodávateľov. Popri uskutočnených investíciách ich tak môže v mieste udržať napr. výskumná a vývojová základňa. Šesť firiem odpovedalo, že im táto základňa v regióne významne pomáha, ďalších sedem má vlastné oddelenie vývoja (a 3 podniky o jeho zriadení uvažujú). O projekty spolufinancované štrukturálnymi fondmi EÚ (zamerané hlavne na rozvoj technológií a zlepšenie životného prostredia) je pripravených sa uchádzať 12 podnikov, 11 ďalších túto možnosť zvažuje. Iba dva podniky chystajú otvoriť pobočku inde na Slovensku mimo Trnavy, 9 firiem túto možnosť zvažuje. Hlavným dôvodom je snaha obsiahnuť väčší trh, priblížiť sa dodávateľom a tiež cena pozemkov.

Hodnotenie služieb poskytovaných miestnou správou bolo nadpriemerné (priemerná známka podľa „školského hodnotenia“ je 2,55) a rovnako oproti predošlému prieskumu došlo k ich pozitívnejšiemu vnímaniu (2,77 v roku 2001). Avšak existujú rozdiely medzi domácimi (2,46) a zahraničnými firmami (2,76), ktoré sa na rozdiel od minulého prieskumu vyjadrili v priemere kritickejšie (v roku 2001 domáci 2,82 vs. zahraniční 2,64), tak aj pre jednotlivé služby – vid'. graf č. 5. Najvýraznejšieho zlepšenia dosiahla podpora podnikania a investícií (známka sa zmenila z 3,39 na 2,82), likvidácia tuhých odpadov (z 2,48 na 1,74), služby mestskej polície (z 3,08 na 2,57) a vybavovanie úradných záležitostí na mestskom úrade (z 2,38 na 1,91). Naopak k miernemu zhoršeniu došlo iba v hodnotení propagácie mesta a regiónu. Ako služba, ktorá potrebuje najvýraznejšie zlepšenie (každý podnik vyberal jednu prioritnú), bola najčastejšie spomínaná technická infraštruktúra (s dvanástimi hlasmi), na druhom mieste, aj napriek významnému zlepšeniu oproti predchádzajúcemu prieskumu, sa objavila podpora podnikania a investícií (7 podnikov, z toho 6 domácich). Päťkrát bola spomenutá verejná doprava a štyri hlasy získala údržba ciest v okolí podniku. Podniky spravidla namiesto námetov na zlepšenie, spomínali konkrétne problémy, ktoré sa týkali pri technickej infraštruktúre chýbajúceho (severného) obchvatu mesta, lepšej údržby komunikácií, parkovania v meste a rekonštrukcie ulíc a ciest v okolí firemných prevádzok.

Celkové hodnotenie miestnej správy a regiónu ako miesta na podnikanie je veľmi dobré. Mesto z tohto hodnotenia vychádza takmer ideálne s nadpriemernou známkou pri hodnotení miestnej správy (2,0), ktorá sa oproti minulému prieskumu ešte zlepšila (2,12), tak aj pri hodnotení regiónu ako miesta na podnikanie (2,06, v roku 2001 to bolo 2,14).

Vnímanie Trnavy ako miesta v príjemného na život podporuje skutočnosť, že z 10-tich charakteristík, ktoré sú dôležité pre (nových) investorov a podnikateľov pri ich rozhodovaní o umiestnení investície, je na prvom mieste v hodnotení imidž mesta a tretia pozícia patrí kvalite života v meste. Podniky tiež dobre hodnotia svojich dodávateľov. Naopak najhoršie bol hodnotený výskum a vývoj, doprava (obslužnosť a dostupnosť), náklady na pracovnú silu a

jej dostupnost'. Uprostřed spektra sa objavili podnikateľské služby, kvalifikácia pracovnej sily a spolupráca so školami.

Podnikateľské prostredie a investičný rozvoj mesta boli okrem geografickej polohy (blízkosť Bratislavy, hraničných priechodov) a dopravného napojenia mesta (blízkosť diaľnice, železnice) hodnotené ako najčastejšie pozitívne prvky v miestnom podnikateľskom prostredí. Za najzávažnejšie negatívne faktory podnikatelia uvádzali konkrétne dopravnú situáciu mesta (tranzitná doprava, stav infraštruktúry, križovatky, pomalé riešenie obchvatu); ponuku špecializovaných a kvalifikovaných profesií; zlý stav verejnej dopravy a nedostatočné ubytovanie hotelového typu.

35 z 36 opýtaných firiem by na záver odporučilo Trnavu ako dobré miesto na založenie podniku v tomto regióne a cez 90 % v rámci celej SR.

Rovnako ako v minulom prieskume boli podniky na záver požiadané, aby odporučili, ktoré kritické oblasti má riešiť aktualizovaný strategický plán mesta Trnava. Je značný pokles záujmu o prilákanie ďalších zahraničných investorov a rozvoj cestovného ruchu, naopak za kľúčové kritické oblasti boli označené jednak domácimi, tak aj zahraničnými podnikmi obe kategórie týkajúce sa dopravy a modernizácie infraštruktúry. Všetky tri kategórie zaznamenali oproti predchádzajúcemu prieskumu najväčší nárast a podniky tak dali jasne najavo, čím by sa mesto malo prioritne zaoberať.

4. Podnikanie v strategickom plánovaní mesta Trnava

Strategický plán by sa v súčasnosti mal zaoberať hlavne dopravou v meste (tranzit, parkovanie, údržba ciest), dopravou do mesta (obchvat), modernizáciou infraštruktúry a podporou malého a stredného podnikania. Naopak, klesá dopyt po prilákaní ďalších investorov. Strategický plán by mal rozhodne miestnym podnikom ukázať riešenia najväčších problémov, ktoré pociťujú.

Ľudské zdroje a podnikateľské prostredie ako predpoklad modernej ekonomiky sú spolu súčasťou prioritnej oblasti 1.⁹

Globálnym cieľom prioritnej oblasti 1 je „vytvoriť vhodné prostredie pre rozvoj moderných a inovatívnych odvetví s dôrazom na znalostnú ekonomiku, zvyšovať kvalitu vzdelávania v prepojení na požiadavky rýchlo sa rozvíjajúcej ekonomiky.“¹⁰ Tento globálny cieľ bude zabezpečený prostredníctvom naplnenia 4 zámerov, a to:

A.1 Zosúladenie ponuky vzdelávania a potrieb trhu práce;

A.2 Stabilizácia existujúcich podnikov, podpora investícií do odvetví a činností s vyššou pridanou hodnotou;

A.3 Podpora malých a stredných podnikov a ich prepojenie na veľkých zahraničných investorov.

A.4 Posilnenie inovačného zázemia trnavského regiónu.

V rámci zámeru podpora malých a stredných podnikov a ich prepojenie na veľkých zahraničných investorov sa plánuje iniciatívami mesta prispievať k významnejšiemu prepojeniu miestnych podnikov v Trnave usídlenými veľkými zahraničnými výrobnými

⁹ Okrem toho má Trnava v Pláne hospodárskeho a sociálneho rozvoja (PHSR) vytýčené ešte ďalšie 3 prioritné oblasti, a to: B. Doprava a technická infraštruktúra – predpoklad vyváženého rozvoja, C. Mestské životné prostredie a podmienky pre voľnočasové aktivity – predpoklad príťažlivého mesta a D. Verejné služby a občan – predpoklad kvality života.

¹⁰ Plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja mesta Trnava

spoločnosťami so špeciálnym zreteľom na podporu malých a stredných podnikov aktívnych v inováciách.

Splnenie zámeru A.3 má byť zabezpečené prostredníctvom konkrétnych cieľov vytýčených v rámci tohto zámeru:

Cieľ A.3.1 Podpora a servis pre malé a stredné podniky.

Mesto v rámci svojej organizačnej štruktúry zefektívni administratívny proces pre podnikateľskú verejnosť, bude poskytovať servisné služby pre podnikateľov v rámci svojich kompetencií a základné informácie o možnostiach podnikania v meste. Očakávaným výstupom v rámci tohto cieľa je zavedenie servisných služieb pre investorov a podnikateľov v rámci činnosti MsÚ, a to konkrétne systémom „jedných dverí“ a „manuálom pre podnikateľov o službách mesta a o vybavovaní administratívnych požiadaviek na MsÚ.

Cieľ A.3.2 Inovačný podnikateľský inkubátor a technologické centrum.

Mesto v prípade získania finančných prostriedkov prostredníctvom grantov EÚ so zapojením ďalších partnerov vybuduje a sprevádzkuje inovačný podnikateľský inkubátor. Očakávaným výstupom v rámci tohto zámeru je výstavba a spustenie inkubátora.

Cieľ A.3.3 Vytvorenie automobilového klastra.

Mesto v spolupráci s vybranou odbornou inštitúciou a ďalšími relevantnými subjektmi pripraví a zrealizuje projekt „automobilového klastra“, ktorého cieľom bude zapojenie malých firiem do subdodávateľských reťazcov pre automobilový priemysel. Očakávaným výstupom je vybudovaný fungujúci automobilový klaster.

Literatúra

1. CÍSAŘ, J. Drobné podnikání. Praha: VŠE, 1995, s. 97, ISBN 80-7079-955-2.
2. JEŽEK, J.: Regionální seberealizace jako strategie regionálního rozvoje. Sborník vědeckých prací Ekonomické fakulty. Cheb: Západočeská univerzita, 1995, s. 114-125.
3. JEŽEK, J. Komunální podpora hospodářství v teorii a praxi. In: Zborník referátov zo VII. medzinárodného kolokvia o regionálnych vedách. MU v Brne, 2004, str. 55 – 56, ISBN 80-210-3549-8.
5. PAULIČKOVÁ, R. Teoretické otázky regionálneho a mestského marketingu. ZČU v Plzni, 2005, s. 48 - 49, ISBN 80-7043-365-5.
6. Zákon č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení
7. Zákon č. 503/2001 Zb. o podpore regionálneho rozvoja
8. MESTO TRNAVA: Plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja mesta Trnava 2006 – 2013 s výhľadom do roku 2020.

WEBOVÉ STRÁNKY OBCE JAKO NÁSTROJ PRO PREZENTACI ROZPOČTU OBCE

WEB PAGES OF THE MUNICIPALITY AS A TOOL FOR PRESENTATION OF MUNICIPAL BUDGET

ING. IRENA OPLUŠTILOVÁ

*Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta,
Katedra regionální ekonomie a správy
Lipová 41a, 602 00 Brno, ČR
email: oplustii@econ.muni.cz*

Anotace

V demokratických společnostech je často diskutovaným problémem zapojování občanů do rozhodovacích procesů, a to nejen na municipální úrovni. Pro to, aby se mohli občané dobře rozhodovat, je základním předpokladem skutečnost, že znají situaci obce a rovněž to, že mohou efektivně vykonávat laickou veřejnou kontrolu hospodaření obcí s veřejnými financemi a majetkem. Proto je velmi důležité zveřejňování rozpočtů obcí. S rozvojem ICT se zvýšil význam prezentace rozpočtů a hospodaření na vlastních webových stránkách obce. A právě tomuto způsobu prezentace se věnuje následující příspěvek.

Annotation

In democratic communities a problem how to involve the citizens in the decision-making process is often discussed. The fundamental prerequisite for citizens' good decision-making is the fact they have cognisance of the situation in the municipality and also the fact they can effectively perform the laical public control of municipal management with public finance and asset. That is why the presentation of municipal budgets is so important. Along with the development of information and communication technologies the importance of presentation of budgets and budgetary management on the own web pages of the municipality. The following article is exactly applied to this kind of presentation.

Klíčová slova

Rozpočet obce, prezentace rozpočtu obce, webové stránky obce

Key words

Municipal budget, presentation of municipal budget, web pages of the municipality

Úvod

Při rozhodování na úrovni obcí je dominantní formou demokracie reprezentativní demokracie. Samotná účast občanů se v první řadě týká jejich práva zvolit si zastupitele, kteří dělají politická rozhodnutí a jejich práva být zvolen jako takový zastupitel. Občané se mohou pokusit mít vliv na rozhodování, zejména na rozhodování o záležitostech, která se jich bezprostředně týkají. To, v jakém rozsahu se mohou občané účastnit rozhodovacích procesů ve veřejném sektoru, je zásadně ovlivněno způsobem uspořádání demokratické společnosti.

Pro to, aby se mohli občané dobře rozhodovat, je základním předpokladem skutečnost, že znají (nebo mají možnost znát) současnou situaci obce a rovněž to, že mohou efektivně

vykonávat laickou veřejnou kontrolu hospodaření obcí s veřejnými financemi a majetkem. Za jeden z důležitých předpokladů této kontroly (a samozřejmě i informovanosti veřejnosti) je považováno zveřejňování rozpočtů obcí.

O informování občanů ze strany veřejné správy hovoří i Listina základních práv a svobod: „Státní orgány a orgány územní samosprávy jsou povinny přiměřeným způsobem poskytovat informace o své činnosti. Podmínky a provedení stanoví zákon.“¹ O přístupu občanů k informacím v České republice dále hovoří zákon číslo 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím. Podle tohoto zákona jsou územní samosprávné celky a jejich orgány povinny poskytovat informace. Poskytování informací by mělo přiměřet státní orgány a orgány územních samospráv zdůvodňovat svá rozhodnutí, prokazovat otevřenost a přímost jednání těchto orgánů a konání jejich činnosti ve veřejném zájmu. Neméně důležitý je i význam informací pro prosazování jakéhokoliv zájmu spojeného s aktivitami veřejné správy.

Publikační povinnost v oblasti rozpočtu a právo občanů nahlížet do rozpočtu jsou samozřejmě také upravené v zákoně č. 218/2000 Sb., o obcích a v zákoně č. 250/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech územních rozpočtů. Kromě opatření nutných ke splnění těchto povinností obce se mnohem častěji stává standardem prezentování rozpočtů a výsledků rozpočtového hospodaření na webových stránkách obce. Ale zatím ne všude a ne ve srovnatelné kvalitě.

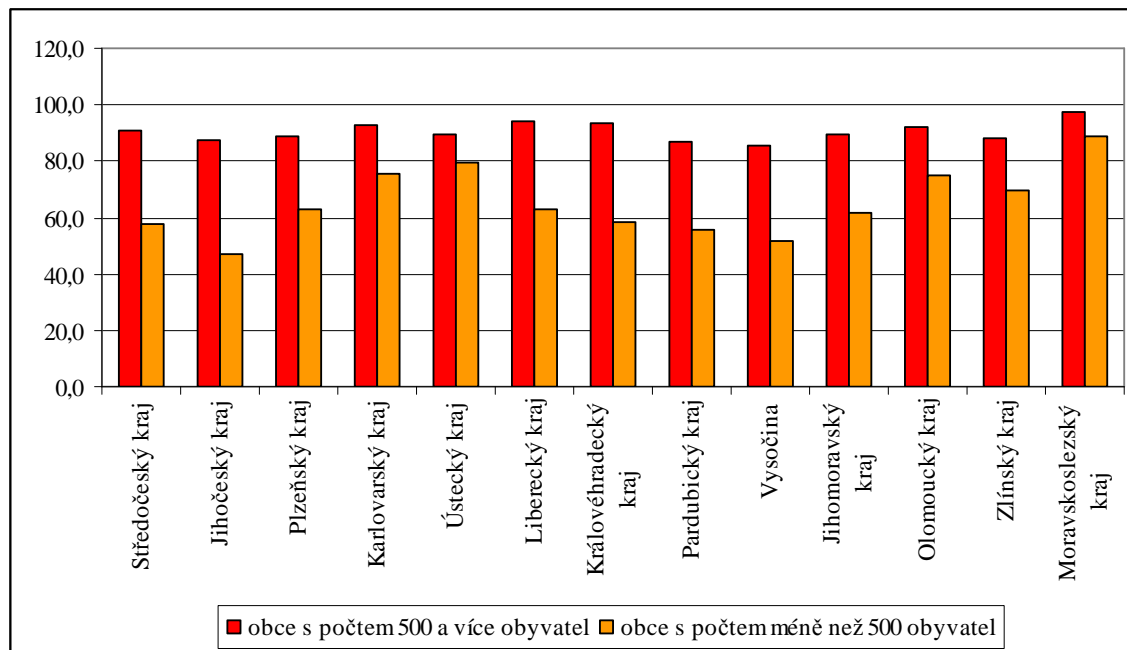
Využívání webových stránek obcemi

Důležitým předpokladem pro získání rozpočtu přes internet jsou fungující a naležitelné webové stránky města či obce. Na internetu se v dnešní době prezentuje již velké procento obcí bez ohledu na velikost a polohu. Podle šetření Českého statistického úřadu o využívání informačních a komunikačních technologií ve veřejné správě² vlastní webové stránky provozovalo 90,5 % obcí s počtem 500 a více obyvatel a 59,8 % obcí s počtem méně než 500 obyvatel. Výrazné rozdíly byly zaznamenány při regionálním srovnání (viz graf 1).

¹ Zákon č. 23/1991 Sb., Listina základních práv a svobod, čl. 17, odst. 5

² Šetření proběhlo v roce 2006, získána byla data k 31.12.2005. Jednalo se o vyčerpávající šetření. Osloveno bylo 6300 subjektů – všechny obce nebo městské části hl. m. Prahy (dále všechny organizační složky státu a všechny kraje), návratnost u obcí byla přes 94 %. Více viz http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/verejna_sprava.

Graf 1: Procento obcí s webovými stránkami, podle krajů, k 31. 12. 2005

Zdroj: Šetření o využívání informačních a komunikačních technologií ve veřejné správě, ČSÚ 2005

(Pro srovnání: podle průzkumu společnosti Qbizm Technologies, a.s.³ z roku 2005 má 92% ze zúčastněných měst a obcí zřízeny webové stránky a 96% z nich aktualizuje stránky minimálně jednou za měsíc. Jen polovina respondentů však uvedla, že má možnost aktualizovat webové stránky vlastními silami bez nutnosti žádat o úpravy technické pracovníky nebo externí firmu.)

V kvalitě webové prezentace se častokrát smazávají rozdíly mezi nejmenšími obcemi a velkými městy. Výdaje na prezentaci na internetu nepatří mezi nic mimořádného, stávají se běžnou součástí rozpočtu. Z pohledu uživatele internetových stránek měst a obcí jsou rozhodujícími znaky rozsáhlost obsahu, aktuálnost, přehlednost a intuitivnost ovládání. Důležitým faktorem je také lehce zapamatovatelná adresa webových stránek obce, nejlépe ve tvaru „www.nazev_obce.cz“. Pouze 7 % respondentů mělo adresu bez vlastní domény.⁴

Další podmínkou uživatelsky snadného přístupu k údajům o rozpočtovém hospodaření přes internet je snadnost nalezení hledaných dokumentů (ideální je do 3 „kliknutí“) a také formát poskytnutí dokumentů. Dle průzkumu zveřejněného na webových stránkách portálu „komunikující město“⁵ jsou rozpočty téměř v polovině zkoumaných případů zpracované v HTML. Výhodou tohoto zpracování je fakt, že uživatel již kromě prohlížeče nepotřebuje žádné další softwarové vybavení. Mírnou převahu pak tvoří zpracování rozpočtových údajů formou souboru ke stažení. V takových případech je vhodné použít ty nejobyčejnější formáty (XLS, DOC, RTF, příp. PDF). Tyto soubory by také neměly být příliš velké, tedy náročné na přenos dat.

³ Průzkum byl zaměřen na připravenost měst a obcí na elektronickou komunikaci. Oslovena byla skupina 1 152 měst a obcí ve vhodném poměru dle počtu obyvatel a kraje. Návratnost dotazníku byla 28 %, což představuje 318 zúčastněných měst a obcí. Po vyřazení chybně vyplněných dotazníků (13) činila návratnost 26 %. Více na: <http://www.infokanal.cz/studie2005.html>

⁴ <http://www.infokanal.cz/studie2005.html>

⁵ <http://www.komunikujici-mesto.cz/index1.php?ukaz=000-023>

Situace na straně potenciálních příjemců informací z webových stránek obce – občanů

K vykreslení situace na straně uživatelů lze využít dat z výběrového šetření o využívání informačních a komunikačních technologií v domácnostech a mezi jednotlivci, které uskutečnil Český statistický úřad ve druhém čtvrtletí roku 2007.⁶

Dle výsledků tohoto šetření má doma osobní počítač 40% domácností (1,68 mil. domácností). Připojení k internetu má 32% domácností (1,36 mil. domácností). Osobní počítač někdy použilo 59% populace ve věku 16 a více let (5,1 mil. jednotlivců), 51% populace ve věku 16 a více let (4,4 mil. jednotlivců) jsou uživatelé osobního počítače (definovaní jako jednotlivci, kteří použili osobní počítač v posledních 3 měsících).

Internet někdy použilo 51% populace ČR (4,4 mil. jednotlivců) ve věku 16 a více. 45% populace ve věku 16 a více let (3,9 mil. jednotlivců) jsou uživatelé internetu (jednotlivci, kteří použili internet v posledních 3 měsících).

Počet uživatelů internetu v letech 2003 až 2007 výrazně vzrostl. Existují velmi významné rozdíly v používání internetu podle věku a vzdělání – viz tabulka 1. Nejvíce internet využívají studenti (93% studentů jsou uživatelé internetu), osoby ve věku 16-24 let (82%) a jednotlivci s vysokoškolským vzděláním (80%). S přibývajícím věkem počet uživatelů internetu klesá. 86% uživatelů internetu jsou pravidelní uživatelé (tj. používají internet alespoň jednou týdně).

Tab. 1: Uživatelé internetu – jednotlivci, dle věku a vzdělání, 2007, v %

	Někdy použili internet	Uživatelé internetu*
Celkem 16+	50,5%	45,0%
Věková skupina		
16 - 24 let	88,6%	82,0%
25 - 34 let	69,2%	59,7%
35 - 44 let	62,3%	56,4%
45 - 54 let	51,2%	46,9%
55 - 64 let	29,6%	25,0%
65 - 74 let	9,3%	6,9%
75+	2,1%	1,3%
Vzdělání		
Základní	36,1%	33,6%
Střední bez maturity	30,9%	24,5%
Střední s maturitou	70,1%	63,5%
Vysokoškolské	84,3%	79,7%

* použili internet v posledních 3 měsících

Pramen: Šetření o využívání ICT v domácnostech a mezi jednotlivci, ČSÚ 2007

⁶ Jednalo se o páté periodické šetření navazující na šetření v letech 2006, 2005, 2004, 2003 a na pilotní šetření 2002. Vycházelo z modelového dotazníku Eurostatu určeného pro členské země EU. Základní soubor představovala populace ČR ve věku 16 a více let, tj. 8,7 mil. jednotlivců, zároveň všechny domácnosti, tj. 4,2 mil. domácností. Šetření se zúčastnilo 4871 domácností z 7059 oslovených (69% účast). Celkem se šetření zúčastnilo 9907 jednotlivců ve věku 16 a více let.

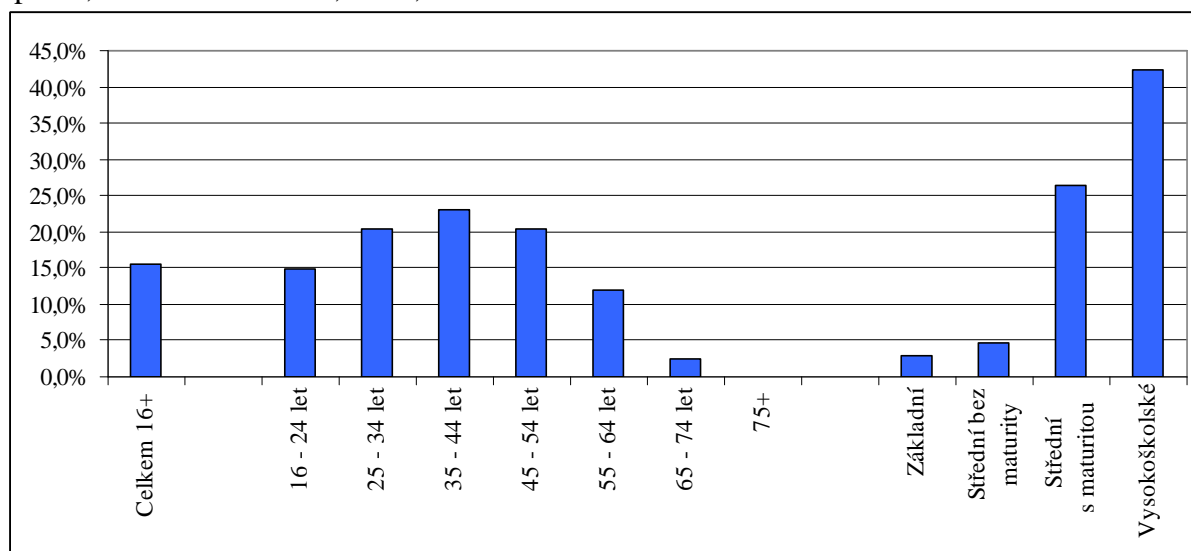
Více na http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/domacnosti_a_jednotlivci

Jednou z částí výběrového šetření bylo mj. také používání internetu ve vztahu k veřejné správě. Za uživatele internetu (opět definovaní jako ti, kteří v posledních 3 měsících použili internet, starší 16 let) ve vztahu k veřejné správě může být dle šetření označeno 15,5 % obyvatel České republiky. Při rozlišení údajů dle pohlaví je těchto uživatelů - mužů o něco více, a to 17 %, uživatelky je 14 %. Následující graf 2 znázorňuje procentní podíly uživatelů internetu ve vztahu k veřejné správě, a to v rozlišení dle věku a také dle vzdělání.

Český statistický úřad rovněž uskutečnil webový průzkum - průzkum obsahu webových stránek ve veřejné správě⁷ (doplňkové šetření k „Šetření o využívání ICT veřejnou správou“), který se však z obcí týkal pouze obcí s rozšířenou působností.

Z výše uvedených informací jasně vyplývá vysoký a nadále se zvyšující podíl občanů, kteří pravidelně využívají internet. A rovněž v oblasti hledání či požadování informací od organizací veřejné správy je podíl občanů, kteří pro jejich nalezení používají internet, je nezanedbatelný. To jsou fakta, která deklarují nezbytnost aktivního provozování vlastních webových stránek jako jednoho z projevů otevřenosti a transparentnosti konání obce/města.

Graf 2: Uživatelé internetu, kteří v posledních 3 měsících použili internet ve vztahu k veřejné správě, dle věku a vzdělání, 2007, v %

Pramen: Šetření o využívání ICT v domácnostech a mezi jednotlivci, ČSÚ 2007

Další formy prezentace rozpočtu obce

Jak již bylo řečeno, prezentace rozpočtu obce na webových stránkách obce je pouze jednou z možností, jak poskytnout informace obsažené v tomto nástroji finančního řízení občanům.

Samozřejmostí a zákonnou povinností je prezentování návrhu rozpočtu, schváleného rozpočtu a závěrečného účtu na úřední desce obecního/městského úřadu. V současnosti mají obce navíc povinnost vést úřední desku i v elektronické podobě. Povinnost vyvěsit tyto dokumenty na úřední desce je však časově omezená a poté jsou dokumenty svěřeny. Není tedy automatické, že se občan dostane k informacím o rozpočtovém hospodaření shlednutím úřední desky kdykoliv během roku. Proto je vhodné, pokud jsou dokumenty týkající se hospodaření obce

⁷ http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/poskytovani_info_a_sluzeb_na_web_strankach_vs

neustále vystaveny na webových stránkách obce a občané mají kdykoliv možnost si dané informace jednoduchým způsobem nalézt.

Často bývají též informace o rozpočtovém hospodaření obce zveřejňovány v místním zpravodaji. Pokud jsou na webových stránkách obce vyvěšeny základní informace o rozpočtu či jeho plnění doplněné vysvětlujícím komentářem, pak bývá většinou totéž obsahem tištěného periodika. Na webových stránkách je pochopitelně větší prostor pro více informací, což ale nemusí být nevýhoda zpravodaje, protože právě při omezené možnosti množství informací je nutné vybrat jen to nejpodstatnější a občan se tak neztrácí v záplavě čísel a tabulek. Ale samozřejmě záleží na schopnosti autora představit rozpočet dostatečně srozumitelně.

Prezentace rozpočtového hospodaření obce vs. rozpočtový proces

Následující pasáž je věnována prezentaci informací o hospodaření obce z hlediska různých fází rozpočtového procesu.

Dle zákona o rozpočtových pravidlech územních rozpočtů musí být návrh rozpočtu vhodně zveřejněn nejméně po dobu 15 dnů před jeho projednáním v zastupitelstvu, aby k němu občané mohli uplatnit případné připomínky. Bývá zveřejňován na úřední desce a jiných místech v obci obvyklých, vhodné je samozřejmě i tento návrh rozpočtu zveřejnit na webových stránkách obce. Výhodou (obecně) je samozřejmě i to, že občan má možnost stáhnout si data, nemusí jen nahlížet, případně žádat o zkopírování, které bývá zpoplatněné. K této fázi rozpočtového procesu ještě jedna poznámka: obsahem rozpočtu obce jsou i tvorba a použití peněžních fondů, pokud neprobíhají mimo rozpočet.⁸ Součástí zpracovaného návrhu rozpočtu by měl být i návrh týkající se hospodaření s prostředky peněžních fondů. Podnikatelská činnost obce se sleduje účetně mimo rozpočtové příjmy a výdaje. Nicméně tato činnost ovlivňuje celkovou ekonomickou situaci obce, takže při sestavování návrhu rozpočtu by se měl sestavovat i návrh týkající se tohoto druhu činnosti.

Zřejmě není nutno dodávat požadavky na zveřejnění schváleného rozpočtu a je více než vhodné vystavit tento schválený plán hospodaření obce pro následující rok na webových stránkách obce, na kterých by měl být snadno dohledatelný a přístupný nejen po celou dobu, ale i v dalších letech, aby bylo možné případné meziroční srovnání. Po schválení rozpočtu následuje jeho rozpis do jednotlivých položek a paragrafů dle platné rozpočtové skladby. I toto je samozřejmě vhodné uveřejnit, ovšem bez dalšího slovního výkladu bude takový rozpis pro naprostou většinu občanů jen jednou dlouhou tabulkou s nic neříkajícími čísly.

Další fází rozpočtového procesu je hospodaření dle rozpočtu a také změny rozpočtu v průběhu roku. Jestliže si obce zvykly prezentovat své návrhy rozpočtu a schválené rozpočty, pak v této fázi má spousta obcí ještě „nedostatky“. Bohužel není ještě běžným zvykem prezentovat např. čtvrtletní stavy rozpočtového hospodaření (pokud možno s komentářem), přitom by toto jistě neznamenovalo žádnou extrémní zátěž navíc vzhledem k tomu, že obce stejně musejí sestavovat čtvrtletní výkazy dle vyhlášky MF č. 16/2002 Sb. o způsobu, termínech a rozsahu údajů předkládaných pro hodnocení plnění státního rozpočtu, rozpočtů státních fondů a rozpočtů územních samosprávných celků. Občan se tak často může dozvědět o skutečné hospodářské situaci obce až ze závěrečného účtu, který však je k dispozici až ve druhém čtvrtletí následujícího roku.

⁸ pozn. mimo rozpočet probíhají peněžní operace týkající se cizích a sdružených prostředků

Co se změny rozpočtu během rozpočtového roku týká, zde lze nalézt ve vztahu k prezentaci informací občanům dost zásadní nedostatek. Změny rozpočtu prováděné prostřednictvím rozpočtových opatření jsou schvalovány zastupitelstvem, případně radou v rozsahu daném zastupitelstvem. Pokud provádí rozpočtová opatření rada, její zasedání jsou neveřejná a o schválených změnách se občan dozví jedině ze zápisu či usnesení. U rozpočtových opatření schvalovaných zastupitelstvem je situace poněkud lepší, neboť občan má možnost se zúčastnit jeho zasedání a získat informace přímo. Pokud však nemá možnost se zasedání zúčastnit, opět může spoléhat na zápisy ze zasedání. Zápisy ze zasedání rady však nebývají vždy zveřejněny (na webových stránkách obce ani nemluvě), takže občan musí vážit cestu na obecní úřad a tam si vyžádat nahlédnutí do zápisu. Zápis ze zasedání zastupitelstva bývá zveřejněn na úřední desce a často také na webových stránkách obce v sekci často nazývané „samospráva“; druhým problémem je to, že v zápisu bývá často uvedeno jen to, jaké částky se rozpočtové opatření týká s uvedením, že konkrétní informace jsou v příloze, tato však již zveřejněna nebývá.

Jako poslední fázi rozpočtového procesu můžeme označit následnou kontrolu a sestavení závěrečného účtu obce. I zde existuje publikační povinnost obce před jeho projednáním v zastupitelstvu obce. Opět je nutné apelovat na publikaci tohoto dokumentu nejen na úřední desce obce, ale i na webových stránkách obce. A opět nejen prostřednictvím tabulek a dat, ale i dostatečného a výstižného slovního komentáře, který občany seznámí s tím, jak jeho zvolení zástupci v průběhu minulého rozpočtového roku hospodařili se svěřenými veřejnými prostředky.

Literatura

1. Český statistický úřad. Poskytování informací a služeb na webových stránkách veřejné správy - Průzkum obsahu webových stránek ve veřejné správě. 2007-11-26. Dostupné na <<http://www.czso.cz>>.
2. Qbizm technologies, a.s., TUESDAY Business Network. Studie připravenosti měst a obcí na přímou komunikaci s občanem. 2005. Dostupné na <<http://www.infokanal.cz>>.
3. Český statistický úřad. Šetření o využívání ICT v domácnostech a mezi jednotlivci. 2007-11-26. Dostupné na <<http://www.czso.cz>>.
4. Český statistický úřad. Šetření o využívání informačních a komunikačních technologií ve veřejné správě. 2007-11-26; [cit. 2007-11-27]. Dostupné na webových stránkách Českého statistického úřadu <<http://www.czso.cz>>.
5. Komunikující město. Získání rozpočtu přes internet. Dostupné na <<http://www.komunikujici-mesto.cz>>.
6. Zákon č. 23/1991 Sb., Listina základních práv a svobod, v platném znění.
7. Zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, v platném znění.
8. Zákon č. 250/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech územních rozpočtů, v platném znění

DAŇ Z NEHNUTELNOSTI AKO JEDNA Z MOŽNOSTÍ PARTICIPÁCIE POĽNOHOSPODÁRSKÝCH PODNIKOV NA ROZVOJI OBCÍ (PRÍPADOVÁ ŠTÚDIA)

TAX OF REAL ESTATE AS ONE OF POSSIBILITIES BY PARTICIPATION OF AGRICULTURAL FIRMS ON THE MUNICIPALITY'S DEVELOPMENT (CASE STUDY)

ING. VIERA PAPCUNOVÁ, PHD.

*Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre,
Fakulta európskych štúdií a regionálneho rozvoja,
Katedra regionálneho rozvoja
Tr. A. Hlinku 2, 949 76 Nitra, SR
email: viera.papcunova@uniag.sk*

Anotácia

Koncepcia decentralizácie a modernizácie verejnej správy v časti decentralizácie verejnej správy uvádza, že súčasťou zmien v rámci financovania decentralizovanej verejnej správy malo byť posilnenie finančnej autonómie územnej samosprávy. Tieto mali mať dostatočnú voľnosť pri stanovovaní výšky daní a poplatkov, a stanovovaní ceny za miestne a regionálne služby. V súvislosti s týmto procesom došlo aj k legislatívnym zmenám, ktoré priniesli obciam nový systém prerozdeľovania finančných prostriedkov zo štátneho rozpočtu a zároveň posilnila ich autonómiu v oblasti financovania. Okrem zmien v prerozdeľovaní podielovej dane zo štátneho rozpočtu nastali zmeny aj vo vlastných daňových príjmoch obcí. Jedným z vlastných príjmov je aj daň z nehnuteľnosti.

Cieľom príspevku je poukázať na možnosť participácie poľnohospodárskych podnikov na rozvoji obcí cez daň z nehnuteľnosti.

Annotation

In the part by decentralization of public administration in the Conception by decentralization and modernization of public administration specify, that changes will be realize intro financing of decentralization of public administration will to get reinforcement of financial autonomy by self – government. Self – government will be getting more competencies for determination of local taxes. In connection with this process changed the legislative. These changes will bring new system of financing municipalities. Changes will to arrive not only redistributing of state taxes but also in the municipalities taxes. One of municipality's taxes is tax of real estate.

The aim of paper is to mention by tax of real estate as one of possibilities by participation of agricultural firms on the municipality 's development.

Kľúčové slová

daň z nehnuteľnosti, poľnohospodársky podnik, rozvoj obcí

Key words

tax of real estate, agricultural firm, municipality development

Úvod

V rámci procesu fiškální decentralizácie došlo k zmene financovania miest a obcí na území Slovenska. Do 31.12.2004 plynuli do obecných a mestských rozpočtov finančné prostriedky v rámci podielových daní z výnosov troch daní - dane z príjmov fyzických osôb v závislej činnosti, dane z príjmov právnických osôb a cestnej dane. Od 1.1. 2005 tieto tri dane nahradila jedna daň a to daň z príjmov fyzických osôb, ktorá je prerozdeľovaná nasledovne:

- 1) miestna samospráva – 70,3%
- 2) regionálna samospráva – 23,5%
- 3) štát – 6,2%

Okrem podielovej dane sú príjmom obce podľa zákona 582/2004 Zb. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady aj tzv. miestne dane. Jednou z týchto daní je aj daň z nehnuteľnosti, ktorú tvorí:

- a) daň z pozemkov
- b) daň zo stavieb,
- c) daň z bytov a z nebytových priestorov v bytovom dome

Daň z nehnuteľnosti bola do 31.12.2004 upravená zákonom SNR č. 317/1992 Zb. o dani z nehnuteľnosti v znení neskorších noviel a bola zavedená v rámci účinnosti novej daňovej sústavy od roku 1993. Od 1.1.2005 sa daň z nehnuteľnosti riadi zákonom č. 582/2004 Zb. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady a zároveň sa od uvedeného dátumu sa daň z nehnuteľnosti stala fakultatívnou daňou, čo v praxi znamená, že obec sa môže rozhodnúť o jej zavedení.

Daň z nehnuteľností vyrubuje správca dane každoročne podľa stavu k 1. januáru príslušného zdaňovacieho obdobia a je splatná do 31. marca bežného zdaňovacieho obdobia.

Správca dane môže vo všeobecne záväznom nariadení určiť platenie dane z nehnuteľností v splátkach ako aj to, že daň nižšiu ako 100 Sk nebude vyrubovať ani vyberať.

Balážová – Belajová (2004) uvádzajú, že oproti vyspelým krajinám, kde sa nehnuteľný majetok zdaňuje podľa jeho trhovej ceny, či kapitálovej hodnoty alebo nájomnej hodnoty, u nás sa tento prístup uplatňuje len čiastočne, a to pri poľnohospodárskych a lesných pozemkoch a využívaných vodných plochách, pričom sa berie do úvahy teoretická hodnota pozemku. Pri ostatných pozemkoch je základom dane ich výmera v m².

Daň z nehnuteľnosti je súčasťou vlastných daňových príjmov v rámci bežného rozpočtu obcí. Obce používajú dané príjmy na zabezpečenie bežnej prevádzky obce.

Cieľ a metódy

Článok hodnotí vývoj dane z nehnuteľnosti, ktorú platia poľnohospodárske podniky za pozemky a stavby obciam.

Objektom skúmania boli závodné jednotky v okresoch Nitrianskeho kraja, výška dane z nehnuteľnosti a výška dane z pozemkov za roky 2004 – 2006.

Závodná jednotka je osobitným typom štatistickej jednotky, vytvoreným k podmnožine právnických osôb - podnikom. Jednému podniku môže zodpovedať niekoľko závodov.

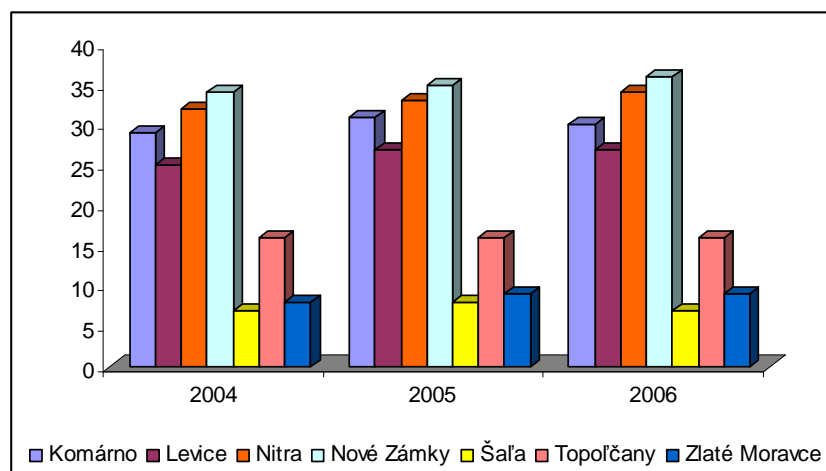
Jednoznačná identifikácia závodných jednotiek je zabezpečená prostredníctvom identifikačného čísla podniku a poradového čísla závodu. Viacerým závodom v rámci jediného podniku sú vzostupne pridelené poradové čísla. V prípade zrušenia závodu nie je možné rovnaké poradové číslo prideliť opakovane novovzniknutým závodom.

Výsledky

Od 1.1. 2005 sadzby dane z nehnuteľnosti určujú obce podľa vlastného rozhodnutia všeobecne záväzným nariadením, pričom však musí byť dodržaná zásada rovnakého zdaňovania nehnuteľností využívaných na rôzne účely. Poľnohospodárske podniky platia daň z nehnuteľnosti obciam, v katastri ktorých obhospodarujú pôdu resp. vlastnia nehnuteľnosti.

Ako vyplýva z grafu 1 počas obdobia rokov 2004 – 2006 sa počet závodných jednotiek v jednotlivých okresoch Nitrianskeho kraja výraznejšie nemenil. V roku 2004 bolo celkom v Nitrianskom kraji 151 závodových jednotiek, pričom najviac ich bolo v okrese Nové Zámky (34) a Nitra (32). Naopak najmenší počet závodných jednotiek bol v okresoch Zlaté Moravce (8) a Šaľa (7). V roku 2005 sa počet závodových jednotiek v Nitrianskom kraji zvýšil na 159 a tento počet závodových jednotiek sa nezmenil ani v roku 2006. Čo je však zaujímavosťou, že sa nezmenil celkový počet závodných jednotiek v kraji, ale zmenil sa počet týchto jednotiek v rámci jednotlivých okresov.

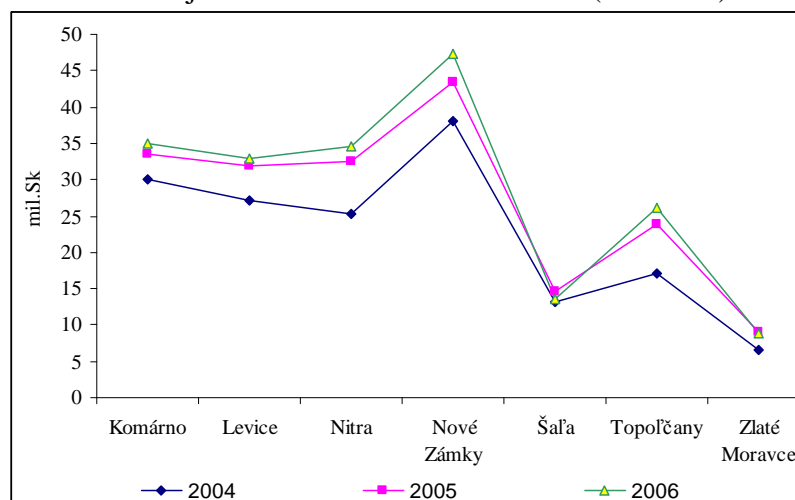
Graf 1: Počet závodných jednotiek v okresoch Nitrianskeho kraja v období rokov 2004 – 2006

Zdroj: Krajský štatistický úrad Nitra, vlastné spracovanie

Graf 2 poukazuje na skutočnosť, že v období rokov 2004 až 2006 výrazne vzrástla daň z nehnuteľnosti, ktorú zaplatili závodné jednotky v jednotlivých okresoch Nitrianskeho kraja. Kým v roku 2004 sa výška dane z nehnuteľnosti pohybovala v rozmedzí od 6 mil. Sk (okres Zlaté Moravce) do 37 mil. Sk (okres Nové Zámky), v roku 2005 došlo k zvýšeniu dane na úroveň 8 mil. Sk v rámci okresu Zlaté Moravce až po 43 mil. Sk v rámci okresu Nové Zámky a v roku 2006 najnižšia výška dane, ktorá bola v okrese Zlaté Moravce nezmenila, ale došlo k zvýšeniu dane v okrese Nové Zámky až na 47 mil. Sk. Po spustení nového systému financovania obcí, mnohé obce pristúpili k zvyšovaniu sadzby dane z nehnuteľnosti, z dôvodu zníženia finančných prostriedkov poukazovaných vo forme podielových daní. Zvyšujúca sa daň z nehnuteľnosti, ktorú podniky platia obciam poukazuje na skutočnosť, že obce pre zlepšenie svojej finančnej situácie v rámci bežného rozpočtu zvýšili daň z nehnuteľnosti podnikateľským subjektom, aby mohli zabezpečiť každodenné fungovanie obcí.

Graf 2: Výška dane z nehnuteľnosti závodných jednotiek v okresoch Nitrianskeho kraja v období rokov 2004 – 2006 (v mil. Sk)

Zdroj: Krajský štatistický úrad Nitra, vlastné spracovanie

Zákon č. 582/2004 Z.z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady nadobudol účinnosť 1. novembra 2004. necelý rok po účinnosti uvedeného zákona došlo 25.10.2005 k jeho novelizácii. Zmeny sa okrem iného dotkli aj dane z nehnuteľnosti. Novelizácia zrušila právo obcí určovať hodnotu ornej pôdy, TTP, záhrad a lesných pozemkov na ktorých sú hospodárske lesy, rybníkov, zastavaných plôch, nádvorí a ostatných plôch podľa ich aktuálnej hodnoty. Obec môže určovať cenu len v prípade stavebných pozemkov. Uvedený zákon stanovuje aj horné hranice sadzieb dane z nehnuteľnosti.

Podiel dane z pozemkov na dani z nehnuteľnosti, ktorú platia poľnohospodárske podniky obciam v celoslovenskom meradle sa pohyboval v období rokov 2004 - 2006 na úrovni 73 až 76%. Skutočnosť, že Nitriansky kraj, ktorý je špecifický poľnohospodárskou výrobou a pomerne kvalitnou poľnohospodárskou pôdou sa premietla aj do podielu dane z pozemkov na dani z nehnuteľnosti. Tá sa pohybovala od 77,56 až do 81,18% v rozmedzí rokov 2004 - 2006. Rozdiely je možné sledovať v jednotlivých okresoch kraja.

Tabuľka 1: % podiel dane z pozemkov na dani z nehnuteľnosti v jednotlivých okresoch Nitrianskeho kraja

	2004	2005	2006
Komárno	75,28	79,74	85,19
Levice	66,36	84,16	76,00
Nitra	75,15	76,17	74,09
Nové Zámky	88,91	82,99	83,39
Šaľa	73,05	87,38	86,73
Topoľčany	81,59	81,51	84,24
Zlaté Moravce	76,68	82,68	82,83
Nitriansky kraj	77,56	81,57	81,18
SR spolu	73,20	76,33	74,07

Zdroj: Krajský štatistický úrad Nitra, vlastné spracovanie

Záver

Z analýzy dane z nehnuteľnosti vyplynulo, že najväčší podiel na dani tvorí daň z pozemkov. V priebehu rokov 2004 – 2006 došlo k výrazným zmenám vo výške dane z nehnuteľnosti. Finančné prostriedky, ktoré obce získavajú z týchto daní sú súčasťou bežného rozpočtu obcí. Obce využívajú tieto finančné prostriedky na zabezpečenie bežnej prevádzky obce. Podľa Žárskej – Repkovej (2006) je rozpočet obce síce výsledkom schopnosti predstaviteľov samosprávy narábať s daným objemom prostriedkov, je však aj zrkadlom angažovanosti štátu na financovaní samosprávy

Poľnohospodárske podniky neprispievajú k rozvoju obcí len takouto formou, ale ponúkajú obci aj netrhové tzv. verejno – prospešné služby, ako je napríklad odpratávanie snehu, udržiavanie chodníkov a miestnych komunikácií, prípadne starostlivosť o miestnu zeleň. Podniky vnímajú takúto participáciu či už finančnú alebo nefinančnú ako svoju účasť na rozvoji obce ako sídla svojich podnikateľských aktivít.

Literatúra

1. BELAJOVÁ, A. – BALÁŽOVÁ, E.: *Ekonomika a manažment územnej samosprávy* 1. vyd. - Nitra : Slovenská poľnohospodárska univerzita, 2004. - 183 s. ISBN 80-8069-458-3
2. BACSÓ, P. 2006. Analýza poľnohospodárskeho pôdneho fondu obcí okresu Nové Zámky (s dôrazom na obvod Štúrovo). In *Geografická revue*. ISSN 1336-7072, 2006, roč. 2, č. 2, s. 241-257.
3. GECÍKOVÁ, I.: *Zapojenosť poľnohospodárskych podnikov v miestnom rozvoji (Prípadová štúdia)* In: *Rozvoj vidieka v kontexte integrácie SR do EÚ 2006 [elektronický zdroj] : vedecký seminár, 23.11.2006 Nitra*. - Nitra : Slovenská poľnohospodárska univerzita, 2006. - ISBN 80-8069-808-2. - s. 96-103
4. KOPASZ, M. – RAJČANIOVÁ, M.: *The decisive determinants of sustainable development* In: *Mladá veda 2004 [elektronický zdroj] : "Spoločne v Európe, spoločne pre Európu" : medzinárodná vedecká konferencia mladých vedeckých pracovníkov a doktorandov, 9. – 11. december 2004, Račková dolina*. - Nitra : Slovenská poľnohospodárska univerzita, 2004. - ISBN 80-8069-456-7. - S. 642-649
5. TEJ, J. 2002. *Ekonomika a manažment verejnej správy*. Prešov: FHPV PU, 2002. 227 s. ISBN 80-8068-136-8
6. ŽÁRSKA, E. – REPKOVÁ, E.: *Rozpočtová matematika obcí sa mení. O živote a rozvoji obcí rozhoduje samospráva, ale ani štát neostáva bokom* In: *Verejná správa*. 2006 [cit 2008 – 30 - 03]. Dostupné na internete: <http://www.civil.gov.sk/archiv/CASOPIS/2006/15/1534kr.htm>
7. *Koncepcia decentralizácie a modernizácie verejnej správy* [cit 2008 – 30 - 03]. Dostupné na internete: http://www.government.gov.sk/INFOSERVIS/DOKUMENTY/KON_DEC_MAREC_2000/sk_obsah.shtml

FINANCOVÁNÍ ČINNOSTI MIKROREGIONŮ A MÍSTNÍCH AKČNÍCH SKUPIN¹

FINANCING OF MICROREGIONALS' AND LOCAL ACTION GROUPS' ACTIVITIES

ING. SVATAVA NUNVÁŘOVÁ

*Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta,
Katedra regionální ekonomie a správy
Lipová 41a, 602 00 Brno, ČR
e-mail: nunvar@econ.muni.cz*

Anotace

Článek prezentuje část výsledků vycházejících ze šetření, které bylo prováděno v roce 2007 na mikroregionální úrovni v rámci vybraných krajů. Rozebírána je především oblast financování mikroregionů a místních akčních skupin, přičemž pozornost je zaměřena na oblast členských příspěvků a na analýzu výše příjmů a výdajů těchto subjektů.

Annotation

The article is engaged part results of search which was realized in 2007. The search was targeted the microregions and local action groups in choice regions. There is focus on financing of microregions and local action groups. The main attention is on membership fees. Analyse of revenue and expenditure of these subjects is also mentioned.

Klíčová slova

Spolupráce obcí, mikroregion, místní akční skupina, členský příspěvek.

Key words

Municipalities' cooperation, microregion, Local action group, membership fee.

Úvod

Velké množství obcí a omezenost veřejných prostředků potřebných k zajištění jejich běžnému fungování a dalšímu rozvoji vede ke sdružování některých aktivit obcí. Obce často spolupracují pro to, aby efektivněji získávaly prostředky pro rozvoj svého území, přičemž uplatňují zásadu že větší celek má lepší vyjednávací pozici než jednotlivá obec. Až na výjimky je obvyklé, že chtějí-li obce získat dodatečné prostředky pro svůj rozvoj, musí být schopny se na něm finančně spolupodílet.

V roce 2007 byl realizován výzkum v mikroregionech (někdy jen MR) a místních akčních skupinách (dále jen MAS) ve vybraných krajích – Olomoucký, Zlínský, Středočeský, Ústecký a Karlovarský. Přehled o zapojených subjektech dává tabulka č. 1. Šetření mělo za cíl zjistit základní údaje o fungování těchto subjektů z hlediska jejich strategického plánování, přípravy

¹ Příspěvek je dílčím výsledkem realizace projektu WD 27-07-1: Benchmarking venkova – Zkvalitňování managementu mikroregionů jako nástroje pro řešení regionálních disparit.

projektů, financování a vyhodnocování své činnosti. Článek představuje dílčí výsledky tohoto průzkumu a věnuje se právě oblasti financování.

Tabulka č. 1. Mikroregiony a MAS zapojené do šetření.

Kraj	Olomoucký	Zlínský	Středočeský	Ústecký	Karlovarský
Počet mikroregionů	37	28	94	46	22
Počet MAS	20	15	19	6	5
Získané údaje – MR	25	24	45	26	8
v %	67,6	85,7	47,9	56,5	36,4
Získané údaje – MAS	11	15	10	4	2
v %	55,0	100,0	52,6	66,7	40,0

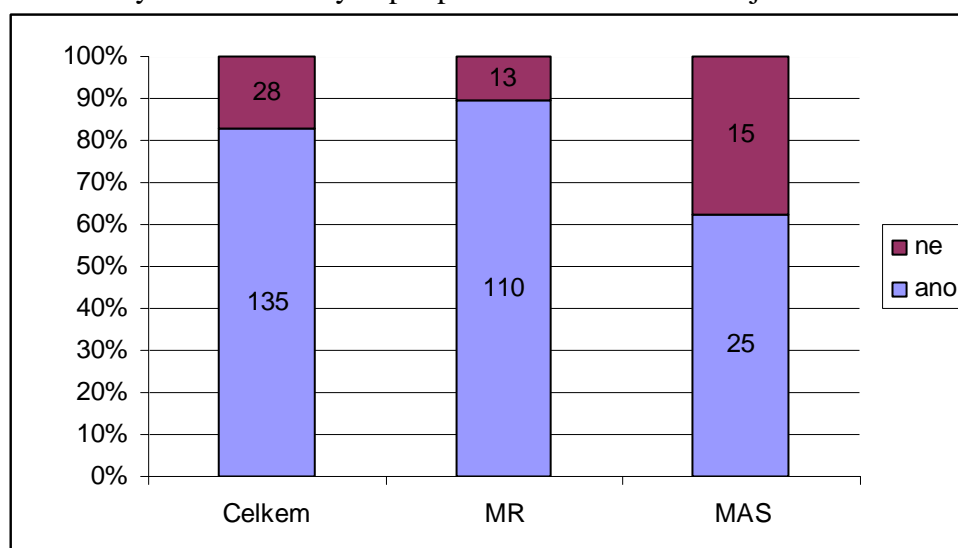
Zdroj: vlastní šetření, 2007.

Z hlediska studovaných mikroregionů a MAS byla nejmenší návratnost dotazníků v Karlovarském kraji. Naopak největší byla ve Zlínském kraji, kde se vrátilo 100 % oslovených místních akčních skupin a 86 % dotazníků mikroregionů. Z hlediska typu subjektů bylo sledováno celkem 170 mikroregionů a MAS z celkového počtu 292 oslovených mikroregionů a MAS, tj. celková návratnost dotazníkového šetření dosáhla více jak 58 %. Ve vyhodnocovaném souboru převažují mikroregiony nad MAS, a to v poměru 3:1 ze všech získaných údajů.

Využívání členských příspěvků

V jedné z otázek jsme hledali odpověď na to, jakým způsobem mají subjekty nastaven systém členských příspěvků. Základní otázkou bylo tedy, v jaké míře jsou členské příspěvky využívány. Odpověď nabízí následující graf, který zobrazuje danou skutečnost jak pro všechny subjekty, které na tuto otázku odpověděli, tak i zvlášť pro mikroregiony (MR) a místní akční skupiny (MAS).

Graf č. 1. Využívání členských příspěvků k financování subjektu.

Zdroj: vlastní šetření, 2007.

Členské příspěvky ke své činnosti využívá téměř 83 % všech subjektů, kteří na otázku odpověděli. Pokud jde o mikroregiony pak je to 89 %. Místní akční skupiny využívají členské příspěvky ve více než 62 %. Tato skutečnost není s ohledem na rozdílnost těchto subjektů

(např. různé druhy osob, které organizace reprezentují, odlišné zájmy a způsoby fungování) nijak překvapující.

Pokud budou sledovány tyto údaje v jednotlivých krajích, pak jde-li o využívání členských příspěvků mikroregiony jsou územní rozdíly minimální a žádný z krajů nijak nevybočuje. Nejčastěji jsou členské příspěvky k financování využívány mikroregiony v kraji Ústeckém (92 % mikroregionů členské příspěvky využívá), naopak nejméně v kraji Olomouckém (84 %). Regionální rozdíly u místních akčních skupin jsou výraznější. Nejčastěji členské příspěvky využívají MAS ve Středočeském kraji (78 % všech MAS) a nejméně pak v krajích Karlovarském a Ústeckém (50 %).

Většina mikroregionů i MAS, které v současné době uplatňují členské příspěvky, je uplatňovali i v minulosti. Pouze tři mikroregiony a tři MAS, které v minulosti členské příspěvky vybíraly, je v současnosti nevybírají. Pět mikroregionů a osm MAS pak uvedlo, že členské příspěvky nepoužívali ani v minulosti a nemají je ani v současnosti

Celkový objem členských příspěvků

Výše členských příspěvků u subjektů, které členské příspěvky ke svému financování využívají, je různorodá. Nejnižší celkové příjmy z členských příspěvků ve výši 1 tis. Kč uvedli shodně jeden mikroregion a jedna MAS. I přes nízkou výši členských příspěvků lze z příjmů a výdajů realizovaných mikroregionem i místní akční skupinou v minulých letech odvodit, že jde o funkční sdružení. Mikroregion byl založen v roce 1997, důvodem pro založení byl obecný i konkrétní rozvoj území, zaměstnává pracovníka (či pracovníky) na částečný úvazek, mikroregion realizuje ročně příjmy i výdaje ve výši 3 – 6 mld. Kč. Místní akční skupina byla založena v roce 2006 pro realizaci obecného rozvoje území, zaměstnává také pouze pracovníka (či pracovníky) na částečný úvazek a ročně realizuje příjmy i výdaje ve výši cca 300 tis. Kč.

Průměrná výše členských příspěvků v celém souboru subjektů, které ji uvedly, je 8,6 mil. Kč. Nejčastěji uváděná hodnota je 28 tis. Kč. Střední hodnota pak 102 tis. Kč. Lze tedy říci, že více než polovina subjektů předepisuje svým členům méně než 102 tis. Kč, přičemž sem náleží 38 mikroregionů (tj. 81 % z počtu subjektů, nacházející se v první polovině výše členských příspěvků) a 9 MAS (tj. 19 %). Subjekty nacházející se nad hranicí střední hodnoty jsou ve 45 případech mikroregiony (tj. 87 %) a 7 MAS (tj. 13 %). Z toho tedy vyplývá, že mikroregiony realizují u svých členů vyšší příspěvky než místní akční skupiny.

Budou-li skupiny mikroregionů a MAS sledovány odděleně, pak v souboru mikroregionů je nejnižší realizovaná výše členských příspěvků už zmiňovaných 1 tis. Kč, druhá nejnižší hodnota je 4 tis. Kč. Naopak nejvyšší hodnota objemu členských příspěvků je 330 mil. Kč a druhá nejvyšší hodnota pak 300 mil. Kč. Průměrná výše příspěvků u mikroregionů je 9,9 mil. Kč, střední hodnota souboru 103 tis. Kč a nejčastěji uvedená hodnota je 28 tis. Místní akční skupiny mají taktéž nejnižší hodnotu objemu členských příspěvků 1 tis. Kč a druhou nejnižší 19 tis. Kč. Nejvyšší hodnota dosahuje „pouze“ 18 mil. Kč a druhá nejvyšší pak 1 mil. Kč. Průměr je na úrovni 1,3 mil. Kč, nejčastěji uváděná hodnota je 40 tis. Kč a střední hodnota je 67,5 tis. Kč.

Z těchto výsledků je možná již více patrné, že MAS od svých členů vybírají nižší členské příspěvky, než mikroregiony (viz. např. střední hodnoty – rozdíl asi 35 mil. Kč, nebo průměrné hodnoty – rozdíl asi 8,6 mil. Kč). Tato skutečnost je však logická. Místní akční

skupiny měly a mají možnost získávat finanční prostředky z různých programů častěji i na svůj provoz a fungování organizace. Dotační tituly vypisované pro mikroregiony jsou však spíše zaměřeny na realizaci rozvoje území (různé projekty) než na samotné fungování těchto sdružení. Dotační tituly určené mikroregionům také předpokládají jejich spoluúčast na realizaci projektů, a pokud se nechce mikroregion zadlužit, jsou členské příspěvky jedním z možných zdrojů financování. Místní akční skupiny často získávají finanční prostředky pro rozvoj svého území, které dále rozdělují dalším subjektům a až tyto subjekty se na nich nějakým způsobem finančně spolupodílejí, MAS tedy nemusí mít dostatek vlastních prostředků na realizaci své strategie, jako je to u mikroregionů a proto jsou i jejich členské příspěvky nižší.

Způsob stanovování příspěvku členům

V zájmu pozornosti byl také způsob určování výše členských příspěvků. Subjekty vybírají příspěvky od svých členů na základě různých pravidel. Tato pravidla byla rozdělena do čtyř kategorií. První a také nejčastější způsob určování výše členského příspěvku je dle počtu obyvatel člena, třeba 3 Kč/obyvatele (logicky nejčastěji užíváno tam, kde převažují za členy obce). Druhým způsobem je stanovení konkrétní sumy finančních prostředků na určitý typ subjektu, např. 5 tis. Kč na obec či 1 tis. Kč na neziskovou organizaci (třeba občanské sdružení). Třetí způsob určování výše členských příspěvků spočívá v kombinaci dvou předchozích způsobů, tj. platba fixní částky dle subjektu a částky variabilní dle aktuálního počtu obyvatel obce. Do čtvrté sledované skupiny pak patří všechny ostatní možné způsoby, které mikroregiony a MAS k určování výše členských příspěvků využívají. Přehled způsobů naznačuje následující tabulka.

Tabulka č. 2. Způsoby určování výše členských příspěvků.

Způsob	Mikroregiony		Místní akční skupiny	
	počet odpovědí	v % ²	počet odpovědí	v %
Dle počtu obyvatel	81	63	2	5
Pevná částka dle subjektu	8	6	0	0
Kombinace	6	5	10	24
Různé	9	7	13	31

Zdroj: vlastní šetření, 2007.

Jak již bylo naznačeno nejčastěji využívanou možností určování členských příspěvků je dle počtu obyvatel, žijícího v obci, která je členem subjektu. Tuto možnost využívají většinou mikroregiony. Místní akční skupiny používají tuto možnost také, ale spíše výjimečně. Častěji u nich lze narazit na kombinaci pevné i variabilní částky. U MAS se pak nejvíce projevuje různorodost ve tvorbě pravidel pro určování výše členských příspěvků.

Mikroregiony používají např. tyto různé způsoby určování výše členských příspěvků:

- procentní podíl obcí,
- rozdělení nákladů podle počtu obyvatel,
- jednorázový příspěvek (při vstupu či dle potřeby),
- dohodou členských obcí,
- jedna část členského příspěvku je určována podle počtu obyvatel a druhá je stejně vysoká pro všechny obce.

² Poměřovány jsou získané odpovědi na tuto otázku ku množství získaných dotazníků v daných kategoriích.

Místní akční skupiny pak zase např. tyto způsoby:

- obec částku dle aktuálního počtu obyvatel (buď v Kč/obyvatele, nebo fixní částku dle velikostní kategorie obce – např. obec s počtem obyvatel do 500 zaplatí 3 tis. Kč, s 500 – 999 obyvateli 5 tis. Kč atp.),
- zemědělci dle výměry obdělávané plochy,
- ostatní osoby různou výši fixní částky (např. právnické osoby platí více než fyzické či neziskové organizace),
- jednorázový vklad člena (např. při vstupu do MAS),
- dohodou členů.

Při bližším zkoumání souboru nejčastěji uvedeného způsobu určování členských příspěvků, tj. částka na jednoho obyvatele obce, je nejnižší uvedenou hodnotou 0,2 Kč/obyvatele, naopak nejvyšší hodnota je 50 Kč, průměrná částka je 12,8 Kč. Střední hodnota a zároveň i hodnota nejčastější je 10 Kč, takto ji má stanoveno celkem 13 mikroregionů. Jen jedna ze dvou MAS, které uvedly, že mají zavedeny členské příspěvky dle počtu obyvatel, uvedla jejich výši, tj. 18 Kč/obyvatele.

U pevných částek je minimální členský příspěvek 100 Kč/člena, maximální 30 tis. Kč, průměrná hodnota je 8 206 Kč, střední hodnota (medián) je 5 tis. Kč a hodnota nejčastěji používaná (modus) je 500 Kč (vyskytuje se ve sledovaném souboru celkem čtyřikrát).

Podíl členských příspěvků na příjmech a výdajích

V následující tabulce lze nalézt souhrn údajů o tom, jakou výši tvoří členské příspěvky v celkových příjmech mikroregionů a místních akčních skupin. Tento poměr byl pro zachování přehlednosti rozdělen do čtyř kategorií, přičemž v první z nich je uveden počet subjektů, jejichž podíl členských příspěvků na celkových příjmech je 25 % a méně.

Tabulka č. 3. Výše členských příspěvků v závislosti na příjmech subjektu.

Velikost příspěvků vůči příjmům	Počet			V %		
	Celkem	MR	MAS	Celkem	MR	MAS
0 – 25 %	61	55	6	64,89	66,27	54,55
26 – 50 %	11	8	3	11,70	9,64	27,27
51 – 75 %	6	5	1	6,38	6,02	9,09
76 – 100 %	16	15	1	17,02	18,07	9,09
Celkem	83	11	94	100,00	100,00	100,00

Zdroj: vlastní šetření, 2007

Zajímavé jsou především subjekty, které uvádějí, že poměr členských příspěvků je nula nebo sto. Tyto subjekty pak buď vůbec nebo úplně využívají členské příspěvky ke svému financování. Mikroregionů, které uvedly, že jejich financování probíhá ze zcela jiných zdrojů, než jsou členské příspěvky (jejich poměr je tedy nula), je celkem šest (tj. 7,2 % z celkového počtu mikroregionů, u nichž bylo možné porovnat výši členských příspěvků s celkovými příjmy). Mikroregionů, které celé své příjmy realizují z členských příspěvků (jejich poměr příspěvků na příjmech je tedy 100 %), je jedenáct (tj. 13,3 %). MAS, u nichž jsou členské příspěvky vůči celkovým příjmům nulové, jsou dvě (tj. 18,2 % z celkového počtu MAS, u nichž bylo možné porovnat výši členských příspěvků s celkovými příjmy). MAS, jejich příjmy jsou jen členské příspěvky je pouze jedna (tj. 9,1 %). Celkově lze však říci, že u většiny subjektů nejsou členské příspěvky významným zdrojem získávání celkových příjmů (u více než poloviny subjektů – 64,89 % – jsou členské příspěvky nižší než ¼ příjmů).

Jak využívají subjekty vybrané členské příspěvky k financování své činnosti, naznačuje následující tabulka. Zde je možné vidět, jaký poměr tvoří získané členské příspěvky k celkovým výdajům organizace.

Tabulka č. 4. Výše členských příspěvků v závislosti na výdajích subjektu.

Velikost příspěvků vůči výdajům	Počet			V %		
	Celkem	MR	MAS	Celkem	MR	MAS
0 – 25 %	61	56	5	66,30	69,14	45,45
26 – 50 %	7	7	0	7,61	8,64	0,00
51 – 75 %	5	2	3	5,43	2,47	27,27
76 – 100 %	7	4	3	7,61	4,94	27,27
101 % a více	12	12	0	13,04	14,81	0,00
Celkem	92	81	11	100,00	100,00	100,00

Zdroj: vlastní šetření, 2007

Z tabulky lze také zjistit, že většina subjektů své výdaje pokrývá z členských příspěvků jen v malé míře (66,3 % subjektů realizuje méně než čtvrtinu výdajů z členských příspěvků). Lze tedy usoudit, že k financování sdružení jsou využívány buď cizí zdroje nebo majetek získaný v minulosti. V tabulce jsou navíc odděleny subjekty, které vydaly ve sledovaném roce (tj. v roce 2006) menší množství prostředků, než činily získané členské příspěvky (viz řádek „101 % a více“). Tyto subjekty přijímají více prostředků než ke své činnosti potřebují a kumulují tak majetek (finanční prostředky) na budoucí rozvoj či potřeby. Mikroregionů, které hradí svoji činnost zcela z členských příspěvků (tedy poměr členských příspěvků na výdajích je sto % a více) je celkem 14,8 %. Nicméně tento trend nelze sledovat u MAS. U MAS není obvyklé vybírat členské příspěvky a shromažďovat je pro budoucí rozvoj a navíc, jak bylo uvedeno již dříve, MAS mají nastaveny obvykle mnohem nižší členské příspěvky než mikroregiony, je tedy logické, že jim nepostačují na všechny potřebné výdaje.

Mikroregiony jejichž poměr příspěvků na výdajích činí nula je celkem 7 (tj. 8,6 %), MAS 2 (tj. 18,2 %). Tyto subjekty zřejmě realizovaly v roce 2006 významný rozvojový projekt a členské příspěvky byly buď nulovou nebo zanedbatelnou částkou, kterou mohly využít.

Příjmy a výdaje subjektů

Výše příjmů v roce 2006 u zkoumaných organizací je pestrá. Pohybuje se u mikroregionů od nuly (druhá nejnižší hodnota je 1 tis. Kč) do 21,6 mld. Kč (druhá nejvyšší hodnota je 6 mld. Kč). U MAS se pohybuje od 6 tis. Kč (druhá nejnižší hodnota je 40 tis. Kč) do 1,3 mld. Kč (druhá nejvyšší hodnota je 1 mld. Kč). U výdajů je to velmi podobné. Ty se u mikroregionů pohybují od 1 tis. Kč (druhá nejnižší hodnota je 2 tis. Kč) do 19,9 mld. Kč (druhá nejvyšší hodnota je 5 mld. Kč). U MAS se výdaje pohybují od 1 tis. Kč (druhá nejnižší hodnota je 5 tis. Kč) do 781 mil. Kč (druhá nejvyšší hodnota je 524 mil. Kč).

Průměrná výše příjmů u všech organizací je 287 mil. Kč, u výdajů je to 260 mil. Kč. Pokud tyto ukazatele budou sledovány podrobněji pak je průměrná výše příjmů u mikroregionů 318 mil. Kč a výdajů 299 mil. Kč. U MAS jde o čísla mnohem nižší tedy průměrné příjmy mají výši 138 mil. Kč, zatímco výdaje jen 74 mil. Kč.

Střední hodnota souboru všech subjektů je na úrovni 807 tis. Kč u příjmů a 760 tis. Kč u výdajů. Mikroregionální střední hodnota příjmů je 851 tis. Kč a výdajů 848 tis. Kč. Místní akční skupiny mají střední hodnotu příjmů 626 tis. Kč, výdajů 547 tis. Kč.

Více než samotné údaje o příjmech a výdajích napoví jejich vzájemný poměr. Čím vyšší je poměr příjmů k výdajům tím jsou příjmy k výdajům v příznivějším poměru. Subjekty, jejichž poměr je menší než 100, zřejmě kryjí své současné výdajové potřeby ze dříve získaného majetku. Tam, kde je poměr větší než 100, naopak majetek tvoří do budoucna, případně mohli v daném roce přijmout větší objem finančních prostředků. Typický příklad právě u dotací, kdy ten, kdo získá dotaci, ji musí tzv. „předfinancovat“, tedy uhradit všechny náklady související s realizací daného projektu ze samostatně získaných zdrojů, jedno už jestli vlastního majetku či úvěru. Následně je pak subjektu převedena částka dříve získané dotace. Tuto situaci lze pak právě předvídat u většiny subjektů, jejichž poměr příjmů a výdajů je výrazně nad hranicí 100. Shrnutí situace naznačuje následující tabulka. Zde lze vidět, že většině subjektů (55,9 %) v roce 2006 příjmy k financování výdajů postačovaly.

Tabulka č. 5. Poměr příjmů a výdajů.

Velikost poměru příjmů a výdajů	Počet			V %		
	Celkem	MR	MAS	Celkem	MR	MAS
do 100 včetně	56	47	9	44,1	44,8	40,9
více než 100	71	58	13	55,9	55,2	59,1
Celkem	127	105	22	100,00	100,00	100,00

Zdroj: vlastní šetření, 2007

Závěr

Financování organizací probíhá často z vlastních i cizích zdrojů. Pokud jde o ty vlastní v předmětu našeho zájmu byly hlavně příspěvky, které mikroregiony a MAS vybírají od svých členů. Členské příspěvky jsou častěji využívány k financování mikroregiony než MAS, ale i tak je využívá více než 80 % všech subjektů (a více než 60 % MAS). Když už MAS vybírají členské příspěvky, jsou obvykle nižší než ty, co předepisují mikroregiony. Což je dáno především rozdílným způsobem fungování obou typů organizací a i trochu odlišným způsobem financování rozvojových záměrů. Nejčastějším způsob určení výše členských příspěvků je u mikroregionů dle počtu obyvatel v členských obcích. MAS častěji využívají kombinaci počtu obyvatel obce a pevné částky dle druhu subjektu (např. 500 Kč pro fyzické osoby, 1 000 Kč pro obec plus 3 Kč na obyvatele). Nicméně členské příspěvky jsou jen malou částí celkových příjmů a výdajů u většiny subjektů (nedosahují či nepokrývají ani 25 % celkových příjmů či výdajů). Při sledování celkových příjmů a výdajů subjektů lze konstatovat, že většina realizovala v roce 2006 vyšší příjmy než výdaje, ale poměr organizací, jejich příjmy byly vyšší než výdaje s těmi, co to měli opačně, je téměř vyrovnaný, a to 56:44 ve prospěch subjektů s vyššími příjmy než výdaji.

Literatura

1. Škrabal, Ivo - Nunvářová, Svatava - Novák, Josef - Třebický, Viktor. *Metodika zavádění managementu rozvoje mikroregionů*. Přerov : Centrum pro komunitní práci (CpKP střední Morava), 2006. 130 s. ISBN 80-86902-39-0.
2. Škrabal, Ivo - Nunvářová, Svatava. *Studie zvyšování absorpční kapacity a realizace úspor ve vybraných mikroregionech Olomouckého a Zlínského kraje*. Přerov : Centrum pro komunitní práci, 2006. 135 s. vydání první. ISBN 80-86902-43-9.

MIKROREGIÓN POŽITAVIE-ŠIROČINA – MODELOVÝ PRÍKLAD ENDOGÉNNEHO ROZVOJA NA SUBREGIONÁLNEJ ÚROVNI

MICROREGION POŽITAVIE-ŠIROČINA – MODEL EXAMPLE OF ENDOGENEOUS DEVELOPMENT ON SUBREGIONAL LEVEL

MGR. KATARÍNA KASANICKÁ, PHD.

DOC. RNDR. ALENA DUBCOVÁ, CSc.

RNDR. HILDA KRAMÁREKOVÁ

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta prírodných vied,

Katedra geografie a regionálneho rozvoja

Tr. A. Hlinku 1, 949 74 Nitra, SR

e-mail: adubcova@ukf.sk; kkasanicka@ukf.sk; hkramarekova@ukf.sk

Anotácia

Mnohé vidiecke obce Slovenska v súčasnosti musia riešiť problémy svojho rozvoja. Postupne však opäť nachádzajú svoje stratené funkcie. Ale nájdenie vlastnej identity nie je jednoduché. Nedostatok finančných prostriedkov vedie k aktivizácii miestnych zdrojov (potenciálu regiónu), k zmene myslenia ako i prístupov a hlavne k motivácii a posilňovaniu aktivít zdola. Významná úloha v tomto procese prináleží mikroregiónom. Modelový príklad štúdie endogénneho rozvoja na základe výskumov v rokoch 2001 – 2006 je ukázaný na príklade Mikroregiónu Požitavie-Širočina.

Annotation

In present time, many Slovak villages have to solve their developmental problems. Step by step, they find their lost functions. But finding of self-identity is not easy. Insufficiency of funds leads to activation of local resources (potential of region), to change of thinking and approaches, first of all to motivation and to improving of activities from below. An important role in this process belongs to microregions. On the base of research during 2001 – 2006 years, the model of endogeneous development of the Microregion Požitavie – Širočina is shown.

Kľúčové slová

Mikroregión Požitavie-Širočina, regionálny rozvoj, endogénny rozvoj

Key words

Microregion Požitavie-Širočina, regional development, endogeneous development

Úvod

Mikroregióny v súčasnosti predstavujú jednu z významných priestorových foriem, ktorá umožňuje dosahovať rozvoj vo vidieckych územiach. Pre potreby regionálneho rozvoja sú mikroregióny chápané ako územné jednotky, ktoré tvoria samosprávy – zväčša ide o vidiecke obce, ktoré sa spájajú za účelom efektívnejšieho zabezpečovania svojich kompetencií, najmä v miestnom sociálnom a ekonomickom rozvoji (Navrhovaná novela Zákona o regionálnom rozvoji). Mikroregióny môžu byť registrované ako právnické osoby alebo občianske združenia, ktoré zakladajú mestá a obce za účelom realizácie rozvojových aktivít spoločným

postupom a za účelom zvyšovania hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja v územnom obvode regiónu. Ich hlavným poslaním je najmä podnecovanie rozvojových aktivít v mestách a obciach mikroregiónu, spolupráca so štátnou správou, samosprávou, miestnymi záujmovými skupinami a podnikateľmi, prehĺbovanie záujmu o zapájanie sa obyvateľov do činnosti mikroregiónu, umožňovanie prístupu k informáciám a získavanie finančných zdrojov pre realizáciu ich zámerov a cieľov (www.build.gov.sk/mvrrsr/source/comment/002991_05.doc).

S mikroregiónmi úzko súvisí aj pojem regionálny rozvoj, ktorý je podľa Zákona 503/2001 o regionálnom rozvoji definovaný ako trvalý rast hospodárskeho potenciálu a sociálneho potenciálu regiónu, čo zvyšuje jeho hospodársku úroveň, výkonnosť, konkurencieschopnosť a životnú úroveň jeho obyvateľov; región tak prispieva k hospodárskemu a sociálnemu rozvoju krajiny. Ak sa regionálne problémy riešia prostredníctvom využívania potenciálu existujúceho v regióne a rešpektovania jeho špecifik, označujeme tento rozvoj podľa Hahneho (1985, in Maier, Tödtling, 1998) ako endogénny regionálny rozvoj.

Výskum mikroregiónov je v súčasnosti zaujímavý z viacerých hľadísk - sledujú sa otázky ich transformácie, revitalizácie, cezhraničnej spolupráce, trvaloudržateľného rozvoja atď. aj prostredníctvom percepcie ich rozvoja ich obyvateľstvom.

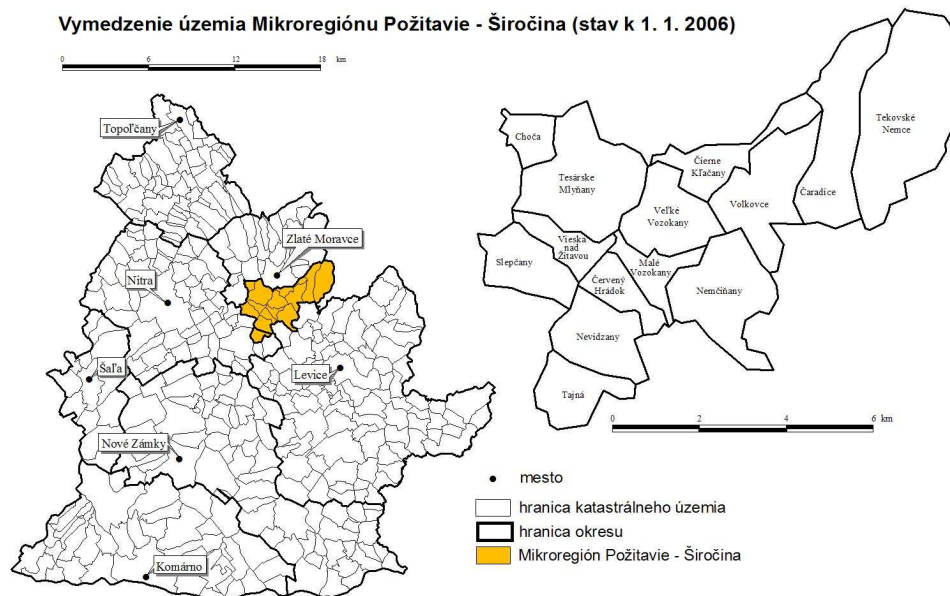
Teoreticko-metodické východiská problematiky

Podľa Zákona 503/2001 o podpore regionálneho rozvoja pri zabezpečovaní jeho podpory v rámci svojej pôsobnosti majú napomáhať aj jednotlivé obce. Predstava tohto procesu je taká, že by mali vytvárať podmienky pre hospodársky, sociálny a kultúrny rozvoj v rámci svojho územného obvodu. K tomu je však nevyhnutné identifikovať rozvojový potenciál územia, k čomu môže významnou mierou prispieť práve mikrogeografický výskum s rôznym zameraním (Dubcová, Kramáreková, 2001, Dubcová, Kramáreková, Rýchla, 2002, Bátora, Hasprová, Hunka, Dubcová, Kramáreková, 2002, Kasanická, 2006).

Základné informácie o území Mikroregiónu Požitavie – Širočina

Mikroregión Požitavie – Širočina leží v juhozápadnej časti Slovenska. Z administratívneho hľadiska sa sledované územie nachádza vo východnej časti Nitrianskeho kraja, v okresoch Zlaté Moravce a Nitra (mapa č. 1).

Územie mikroregiónu leží v zázemí dvoch miest Zlaté Moravce (9 km) a Vráble (10 km). Jeho poloha i v relatívne dobrej dopravnej dostupnosti krajského mesta Nitra (39 km). Mikroregión Požitavie – Širočina patrí do II. ochranného pásma Jadrovej elektrárne Mochovce (jedna obec – Mochovce leží v I. pásme EMO).

Mikroregión Požitavie -Širočina je tvorený 14 obcami. Zaberá plochu 161,27 km² s počtom obyvateľov 10 092 obyvateľov, pri hustote zaľudnenia 62,58 obyv./ km², čo je hlboko pod priemer SR (110 obyv / km²). Tri štvrtiny obyvateľstva mikroregiónu žije v stredne veľkých obciach (tab. č.1).

Tabuľka č. 1 Veľkostné kategórie sídiel v Mikroregióne Požitavie – Širočina v roku 2005

Veľkostná kategória		Sídla	Plocha v km ²		Počet obyvateľov	
			abs.	v %	abs.	v %
vidiecke sídla malé	200 - 499	Červený Hrádok, Choča, Malé Vozokany, Tajná, Veľké Vozokany, Vieska nad Žitavou	39,05	24,2	2456	24,3
	500 - 999	Čaradice, Nemčiňany, Nevidzany, Slepčany	53,14	32,9	2756	27,3
vidiecke sídla stredne veľké	1000 – 1999	Čierne Kľačany, Tekovské Nemce, Tesárske Mlyňany, Volkovce	69,08	42,8	4880	48,4
Spolu		Mikroregión	161,27	100,0	10092	100,0

Endogénny rozvoj Mikroregiónu Požitavie - Širočina

Mikroregión Požitavie – Širočina vznikol v roku 2000 ako záujmové združenie obcí pre cestovný ruch v okolí Arboréta Mlyňany a údolia potoka Širočina. Sídлом mikroregiónu je obec Veľké Vozokany. Pôvodný mikroregión tvorilo 9 obcí - Čierne Kľačany, Malé Vozokany, Nemčiňany, Nevidzany, Slepčany, Tesárske Mlyňany, Veľké Vozokany, Vieska nad Žitavou a Tajná. V roku 2003 sa k nemu pripojili obce Červený Hrádok, Choča a Volkovce a v roku 2005 obce Čaradice a Tekovské Nemce.

Podľa stanov (Stanovy Mikroregiónu Požitavie – Širočina, 2000) predmetom činnosti mikroregiónu je aktivizovať a koordinovať všetky ekonomické, kultúrne a spoločenské subjekty tak, aby bol maximálne využitý prirodzený potenciál na dosiahnutie ekonomickej, kultúrnej a spoločenskej prosperity celého mikroregiónu, k čomu chce dospieť hlavne:

- a) racionálním využitím přírodních zdrojov a produkčného potenciálu pôdy (udržateľný rozvoj poľnohospodárstva, lesníctva a vodného hospodárstva),
- b) budovaním resp. rekonštrukciou základnej občianskej vybavenosti a technickej infraštruktúry,
- c) dôsledným dodržiavaním ekologických a environmentálnych princípov v ochrane a tvorbe životného prostredia dediny pri trvalo udržateľnom rozvoji cestovného ruchu,
- d) zabezpečením dôslednej ochrany prírody v celom mikroregióne,
- e) realizovaním regionálneho rozvoja, vrátane vypracovávanía akčných plánov rozvoja cestovného ruchu a jeho nedeliteľnej súčasti, vidieckej turistiky a agroturistiky,
- f) napomáhaním realizácie projektu obnovy dediny a prípravy mikroregiónu na rýchle pripojenie sa k euroregiónu vínnych ciest,
- g) obnovením sociálno-demografického základu dediny,
- h) obnovením a rozvíjaním miestnych kultúrnych a spoločenských tradícií,
- i) upevňovaním lokálnych a regionálnych spoločenstiev,
- j) ochranou a zveľaďovaním prírodného a kultúrneho dedičstva,
- k) koordináciou záujmov, požiadaviek a očakávaní pri vypracúvaní a realizácii integrovaného plánu regionálneho a sociálneho rozvoja,
- l) realizáciou a zabezpečením súladu s legislatívou o voľnej súťaži a s pravidlami verejného obstarávania.

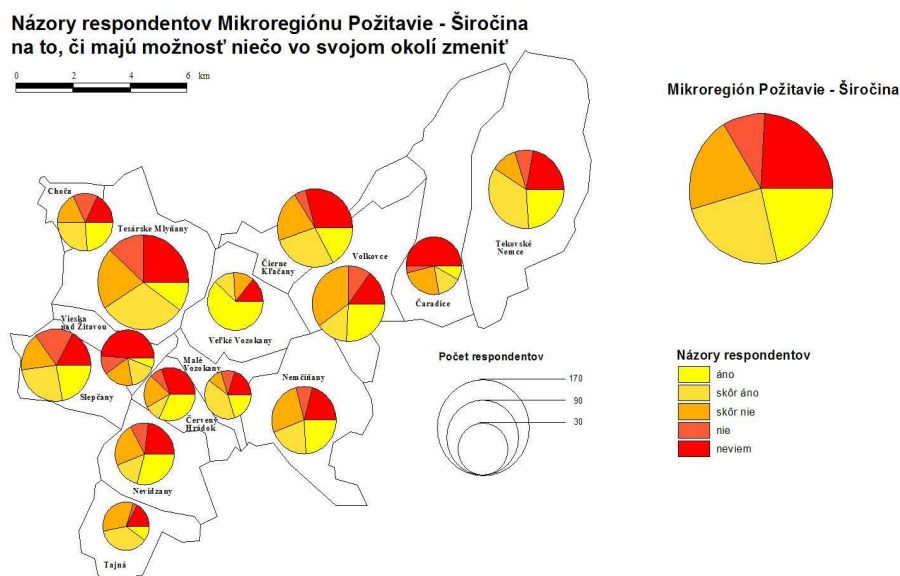
Od začiatku pôsobenia mikroregiónu boli zrealizované viaceré aktivity zamerané na zisťovanie možností jeho rozvoja. Výsledky výskumov Katedry geografie a regionálneho rozvoja FPV UKF v Nitre v rokoch 2001 - 2006 predstavujú mikroregión z hľadiska kvality života obyvateľov, jeho atraktivity pre cestovný ruch ako aj možností ďalšieho rozvoja. Neodmysliteľnou a v kontexte súčasných trendov aktuálnou stránkou týchto výskumov je aktívne zapájanie sa obecných úradov, spoločenských organizácií, podnikateľov ako i miestnych obyvateľov do prieskumných aktivít. Práve pri plánovaní a realizácii rozvojového procesu smerom „zdola“ je dôležité, aby do jeho endogénneho vývoja boli zapájané všetky skupiny obyvateľov. Preto je nevyhnutné identifikovať ich aktivitu, ktorú v súčasnosti vyvíjajú. Veľmi dôležité miesto v tomto procese má práve samospráva, ktorej činnosť by mala smerovať nielen k ich koordinácii, ale i k využitiu ich potenciálu pre zabezpečenie rozvoja obcí. Spolupráca samosprávy so spoločenskými organizáciami, podnikateľmi, ako i miestnym obyvateľstvom sa odráža i v spoločenskom, kultúrnom, športovom živote obce, ako i pri tvorbe kvalitného životného prostredia a v rozvoji hospodárskych aktivít.

Uvedené skutočnosti boli predmetom záujmu dotazníkového prieskumu 1010 respondentov zo všetkých obcí mikroregiónu. Respondenti boli volení tak, aby boli zastúpené všetky skupiny z hľadiska veku, pohlavia, vzdelania ale aj ekonomickej aktivity. Vyjadrovali svoj názor na zapájanie sa obyvateľov do verejných vecí, na prácu miestnej samosprávy, aktivitu organizácií pôsobiacich vo vzťahu k obyvateľom v danej obci, ale aj na informovanosť obyvateľov miestnou samosprávou.

Práve záujem obyvateľov o dianie resp. život v obci je základným predpokladom pre ďalšie pozitívne zmeny, smerujúce k zlepšeniu života na vidieku. Záujem obyvateľov o dianie v obci bol hodnotený respondentmi prostredníctvom päťbodovej škály (pokiaľ výsledná známka bola vyššia ako 2,5, išlo o negatívne vnímanie). Celkový záujem obyvateľov o veci verejné bol v každej obci hodnotený negatívne, pričom priemerná známka za mikroregión dosahovala hodnotu 3,01, čo poukazuje nielen na nedostatočnú prácu samosprávy s obyvateľstvom, ale i na určité problémy v obciach, napr. v oblasti medziľudských vzťahov. Najvyšší záujem o život v obci prejavujú obyvatelia najväčšej obce mikroregiónu - Tesárske Mlyňany (2,74)

a nejmenší obyvatelia Volkoviec (3,34). Nezáujem o dianie v obci je spôsobený aj nízkou zapojenosťou obyvateľstva do spolupráce s obecnou samosprávou. Pozitívnejšie hodnotenie ako je priemerná známka mikroregiónu, bolo zaznamenaná v štyroch obciach (Nemčiňany, Nevidzany, Tajná a Vieska nad Žitavou).

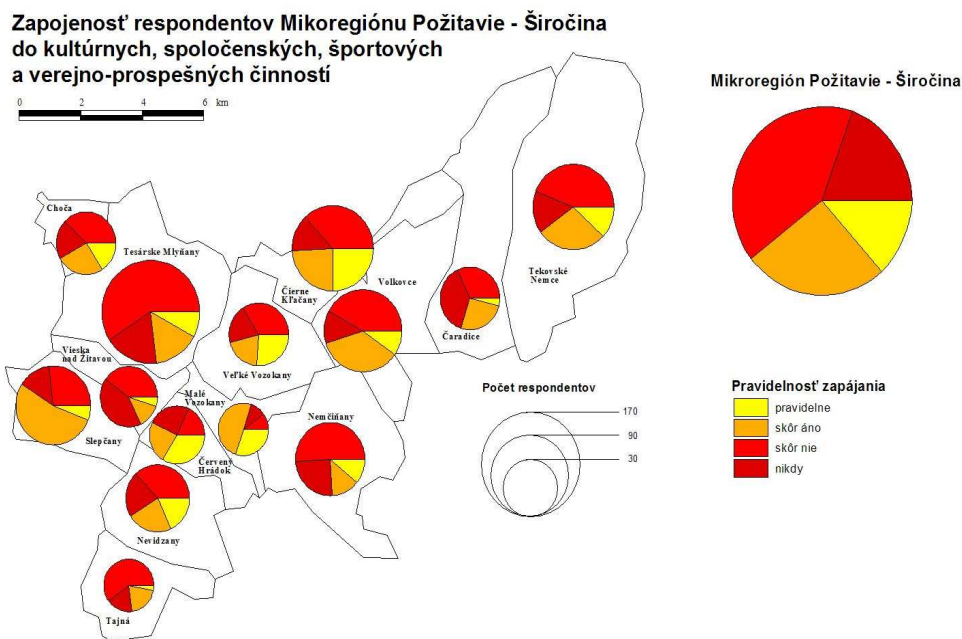
Najlepšie pomenovať svoje problémy a navodiť možnosti ich riešenia vedia samotní obyvatelia. Z toho dôvodu sme zisťovali aj názory obyvateľov na to, či podľa ich názoru majú vo svojom okolí či v obci možnosť niečo zmeniť, resp. ovplyvniť (mapa č. 2). Necelá polovica (45,55%) z nich sa vyjadrila pozitívne (áno, skôr áno). Toto číslo možno chápať pomerne negatívne, pretože viac ako polovica opýtaných (spolu i s respondentmi, ktorí nevedeli zaujať stanovisko) si neuvedomuje, aké je dôležité, aby sa do aktivít obcí zapájali aj jednotlivci, a tým rozhodovali o smerovaní rozvoja svojej obce, resp. mikroregiónu. Dôležitosť miestnych rozhodnutí si veľmi výrazne, v porovnaní s ostatnými obcami, uvedomujú obyvatelia centra mikroregiónu - vo Veľkých Vozokanoch (62,00 %) ako i v Malých Vozokanoch a Tekovských Nemciach.

Negatívne reagovalo viac ako 30 % respondentov mikroregiónu, pričom 20,79 % opýtaných si myslí, že obyvatelia skôr nemajú možnosť a 9,50 % je presvedčených o tom, že vôbec nemajú možnosť niečo zmeniť vo svojom okolí. Nízke podiely pozitívnych odpovedí poukazujú vo väčšine obcí na nedostatočnú spoluprácu miestnej samosprávy s jej obyvateľstvom. V rámci otvorenej časti otázky sme zisťovali, čo konkrétne môžu obyvatelia ovplyvniť. Na ňu reagovalo len 20,3 % respondentov. Najčastejšie sa opakovali nasledujúce návrhy: zvýšenie ohľaduplnosti k prírode, udržiavanie čistoty v obci aj v okolí rodinných domov, zmena myslenia obyvateľov, zvýšenie angažovanosti obyvateľov, zapájanie obyvateľov do verejno-prospešných prác, zlepšenie medziľudských vzťahov, znižovanie množstva odpadu, diskusie so starostami, podávanie konkrétnych návrhov na zlepšenie činnosti obecných úradov, vyššia účasť obyvateľov na voľbách, výsadba zelene.

Záujem obyvateľov o dianie v obci sa prejavuje aj v miere zapojenosti obyvateľstva do kultúrnych, spoločenských, športových a verejnoprospešných aktivít (mapa č. 3). Pravidelne sa do týchto podujatí obcí zapája 13,56 % respondentov mikroregiónu. Najvyššia miera zapojenosti sa prejavila v Malých Vozokanoch (90%), kde respondenti preukázali i jeden z najvyšších záujmov o život v obci, najnižšia vo Vieske nad Žitavou (42,22%), kde sa

prejavil i pomerne nízky záujem o život v obci. Nízka zapojenosť obyvateľov do kultúrno-spoločenského života je spôsobená nielen nízkym počtom aktivít v niektorých obciach mikroregiónu, ale aj nezaujmom obyvateľov o veci verejné ako i nižšou informovanosťou samosprávy obcí o živote v obci. Nie všetky obce mikroregiónu poskytujú obyvateľom dostatok spoločenských aktivít na ich realizáciu. Do žiadnych podujatí sa nikdy nezapája 13 % respondentov mikroregiónu.

Ďalej sme sledovali potrebu obyvateľstva realizovať sa v konkrétnych oblastiach spoločenského života. Zo štruktúry odpovedí respondentov je zrejmé, že výrazne nedominuje žiadna oblasť záujmu, ale v približne rovnakej miere sú zastúpené kultúrne, spoločenské, športové podujatia a viac príležitostí pre deti a mládež. Požiadavky na kultúrny, resp. športový život boli vyššie v tých obciach, ktoré majú rozvinuté aktivity v týchto oblastiach. Obyvateľstvo je tu aktívnejšie a chcelo by svoje aktivity rozšíriť najmä pre deti a mládež, ktoré sú v každej obci nedostatočné (ani jedna obec nemá vymedzené priestory pre deti, podujatia pre deti a mládež sa konajú v minimálnej miere). V rámci otvorenej časti otázky sme zistili, že najväčší záujem by bol o divadelné a folklórne predstavenia, podujatia pre dôchodcov, festivaly a hudobné koncerty v kultúrnej oblasti, zo spoločenských podujatí obyvateľom najviac chýbajú besedy a posedenia, potom diskotéky a plesy. V športovej oblasti by chceli zvýšiť kvalitu a počet ihrísk, začať výstavbu tenisových kurtov, telocviční a posilňovní.

Informovanosť obyvateľov umožňuje zvýšiť záujem a zapájanie sa obyvateľov do verejného života. Respondentmi bola hodnotená rovnakým spôsobom, ako záujem obyvateľov o veci verejné - dosiahla hodnotu 2,43. Hoci sú obyvatelia informovaní najmä prostredníctvom miestnych rozhlasov a vývesných tabúľ, v ich aktivitách alebo v záujme o život v obci sa veľmi neprejavujú.

Aktivita miestnej samosprávy je pozitívnejšie hodnotená v obciach, kde respondenti majú vyšší záujem o život, resp. dianie v obci. Nadpriemernú hodnotu mikroregiónu (2,71) dosiahli len 3 obce (Červený Hrádok, Choča a Nevidzany).

Aj k práci miestnej samosprávy sa respondenti vyjadrovali aj v otvorených otázkach. Žiadali hlavne zmenu starostov a tiež poukazovali na uprednostňovanie osobného záujmu niektorých členov obecného zastupiteľstva pred záujmami verejnými.

Okrem obyvateľov a miestnej samosprávy by sa do rozvoja mali zapájať aj spoločenské skupiny a organizácie, preto sme sa pokúšali aj zistiť, ktoré organizácie sú v súčasnosti vo vzťahu k obyvateľom najaktívnejšie. Podľa respondentov je to katolícka cirkev, ktorá realizuje množstvo akcií pre deti a mládež ako i pre dospelých. Zo spoločenských organizácií k najaktívnejším patria Únia žien, športové kluby, hasičské zbory, lesné spoločnosti, poľovnícke združenia, združenia dôchodcov, zväzy záhradkárov a vinohradníkov. Podnikatelia svoju aktivitu prejavujú najmä v spolupráci pri organizovaní spoločenských podujatí.

Záver

Zahraničné i domáce skúsenosti potvrdzujú, že jednou z ciest udržania osídlenia na vidieku je aktivita samotného obyvateľstva podporovaná aktívnou samosprávou. Cez participáciu miestneho obyvateľstva na veciach verejných je možné indikovať najefektívnejšie riešenie ekonomických, sociálnych a environmentálnych problémov a určiť ďalšie smery rozvoja územia (Spišiak, 2001), ktoré budú smerovať ku komplexnému zlepšeniu životných podmienok obyvateľov a zároveň k vytvoreniu vhodných podmienok pre život budúcich generácií.

Literatúra

1. BÁTORA, J. - HASPROVÁ, M. – HUNKA, J. - DUBCOVÁ, A. - KRAMÁREKOVÁ, H. 2002. Turistický sprievodca mikroregiónom Požitavie – Širočina. Zlaté Moravce : Mikroregión Požitavie Širočina, 2002. 167 s. ISBN 80-968735-2-0
2. DUBCOVÁ, A., KRAMÁREKOVÁ, H. 2001. Význam mikrogeografického výskumu v regionálnom rozvoji. Geografické štúdie, 8. Banská Bystrica : Katedra geografie a krajinskej ekológie FPV UMB. 2001. s. 151-155.
3. DUBCOVÁ, A. - KRAMÁREKOVÁ, H. - RÝCHLA, H. 2002. Geografický prístup k revitalizácii vidieckej krajiny na príklade mikroregiónu Požitavie Širočina. In: Zborník z konferencie "Súčasný problémy rozvoja vidieckeho priestoru". Nitra : SPU, 2002. s. 59-64. ISBN 80-8069-017-0.
4. KASANICKÁ, K. 2006. Hodnotenie pripravenosti Mikroregiónu Požitavie – Širočina na proces implementácie trvalo udržateľného rozvoja. In *Geo Information*. 2006. roč. 2, č. 3, str. 36 – 43. ISSN 1336-7234
5. MAIER, G. – TÖDTLING, F. 1998. Regionálna a urbanistická ekonomika 2. Bratislava : Elita, 19998. 320 s. ISBN 80-8044-049-2
6. Navrhovaná novela Zákona o regionálnom rozvoji
7. Stanovy Mikroregiónu Požitavie – Širočina. 2000
8. Spišiak, P. 2001. Účasť verejnosti na tvorbe rozvojových dokumentov obcí a regiónov (Prípadová štúdia mikroregiónu Javorina). In *Životné prostredie*, roč. XXXV, č.1, s. 37-41. ISSN 0044-4863
9. Zákon 503/2001 o podpore regionálneho rozvoja
www.build.gov.sk/mvrrsr/source/comment/002991_05.doc

ORGANIZAČNÍ FORMY MANAGEMENTU ROZVOJE VENKOVA NA PŘÍKLADU VYBRANÝCH IRSKÝCH REGIONŮ¹

ORGANIZATIONAL FORMS OF RURAL DEVELOPMENT MANAGEMENT ON THE EXAMPLE OF SELECTED IRISH REGIONS

RNDR. DAVID W. NOVÁK, PH.D.

Ostravská univerzita v Ostravě, Přírodovědecká fakulta,

Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Chittussiho 10, 710 00 Slezská Ostrava, ČR

e-mail: david.novak@osu.cz

Místní akční skupina Pobeskydí, z.s.p.o.

739 53 Třanovice č. p. 1, ČR

e-mail: mas@pobeskydi.cz

Anotace

Předkládaný příspěvek se zaměřuje na charakter a intenzitu procesů regionálního managementu ve dvou vybraných irských venkovských regionech a provádí základní srovnání tamních postupů a postupů aplikovaných ve velké části českých (a moravských a slezských) regionů. Představuje jako jeden z podstatných faktorů komunitně orientovaný základ místního a regionálního rozvoje.

Annotation

This article deals with the character and intensity of processes of territorial management in two selected Irish rural regions and focuses on the comparison between procedures applied in significant part of rural regions in Ireland and Czech Republic. Community oriented approach is represented here as one of main factors of local and regional development.

Klíčová slova

Irsko, venkov, regionální rozvoj, regionální management, regionální rozvojová agentura, místní akční skupina, komunita, Evropská unie, strukturální fondy

Key words

Ireland, rural regions, regional development, regional management, regional development agency, local action group, community, European Union, structural funds

1. Úvod

Irsko bývá často zmiňováno jako příklad země, které po vstupu do Evropské unie dokázaly efektivně využít prostředků, kterými disponují její strukturální fondy. Skutečností je, že v mnoha ohledech sociálního, ekonomického i environmentálního charakteru došlo k objektivnímu z kvalitnění řady charakteristik v uvedených oblastech. V oblasti rozvoje

¹ Tento příspěvek je zpracován v rámci výzkumného projektu Katedry sociální geografie a regionálního rozvoje Ostravské univerzity v Ostravě (řešitel RNDr. Petr Rumpel, Ph.D.): Komplexní regionální marketing jako koncept rozvoje rurálního periferního regionu Jesenicko, financovaného Ministerstvem pro místní rozvoj ČR.

venkova jsou především zajímavé metody, jakými bylo těchto efektů dosaženo. Otázkou je, zda příklad (použité metody) je přenositelný (do jaké míry, a které jeho prvky) do prostředí České republiky, především českého venkova.

Cílem tohoto příspěvku je pokusit se o základní popis organizačních forem a aplikovaných přístupů dvou vybraných irských venkovských regionů, vycházejících z flexibilních a variabilních přístupů tamních regionálních managementů k řešení místních problémů. Součástí příspěvku bude rovněž srovnání „irské“ a „české“ cesty rozvoje venkova (bez ohledu na uvědomění si jistých rizik, která mohou vyplynout ze srovnání rozdílných prostředí irského a českého venkova). V závěru příspěvku budou provedena určitá zobecnění, která osobně považuji za obecně platná, a která dle mého názoru odlišují úspěšné regiony od regionů méně úspěšných nebo zcela neúspěšných.

Metodicky je tento příspěvek založen na generalizaci formálních i neformálních rozhovorů s místními a regionálními aktéry irského i českého venkova, studiu odborné literatury – podobně jako je využito dlouholetých zkušeností s aktivitami rozvoje venkova, včetně aktivit, financovaných z fondů Evropské unie.

Úvodem je třeba konstatovat, že oba irské regiony byly zvoleny jako modelové ze dvou základních důvodů. Prvním byly dlouholeté neformální vztahy mezi mnou a mnou zastupovanými institucemi a zástupci konzultovaných institucí, druhým skutečnost, že tyto představují z odborného hlediska přední kapacity v oblasti rozvoje venkova.

2. Srovnání českého a irského venkova

Historicky i jinak determinovány mají český a irský venkov jiné podoby a podmínky pro svůj rozvoj. Na rozdíl od českých podmínek, kde rozpory a vzájemné animozity osob a institucí „zastupujících“ venkovské regiony a města jsou vnímány (bohužel) jako velmi intenzivní a jsou na mnoha frontách zdrojem mnoha obtížně překonatelných konfrontací, vztah irských měst a jejich venkovského zázemí je vnímán místními a regionálními aktéry jako mnohem harmoničtější.

Tuto skutečnost lze doložit řadou údajů:

- dle World Bank je míra urbanizace Irska 60 % (v ČR 75 %),
- ve venkovských oblastech, definovaných takto irským Národním rozvojovým plánem, žije 59 % (!) populace Irska (v ČR cca 25 %),
- 40 % Irů se považuje za venkovany a
- podíl obyvatel zaměstnaných v zemědělství a podíl zemědělství na tvorbě HDP = 8,1 % (v lesnictví pouze 0,3 %).²

Dle mého mínění jsou toho důvodem především:

- pomalejší proces industrializace Irska v průběhu počátku a hlavní vlny průmyslové revoluce (19. a 1. polovina 20. století), který nezpůsobil vznik zásadních rozdílů mezi venkovem a městy jako růstovými póly geografického prostoru,
- absence procesů několikerého znovuosidlování venkova obyvatelstvem, které byly spojeny s prakticky totální ztrátou vztahu k půdě a narušením mezisousedských vztahů,
- absence procesu (zjednodušeně řečeno) socializace venkova, který jako jednu z obecných představ vytvořil tu, že vesnice je „něco jako“ zmenšené město a možnosti jeho rozvoje

² V České republice cca 3,8 %, resp. 2,2 % (včetně myslivosti, lesnictví, rybolovu, chovu ryb a souvisejících činností; rok 2006; zdroj: Český statistický úřad).

jsou podobné rozvoji měst (tzn. na základě intenzifikace výroby a téměř neomezeného zkvalitňování služeb místním obyvatelům) a

- rozdrobená administrativní struktura českého venkova, která způsobuje, že venkovské obce konkurují o dostupné zdroje s kapacitně silnějšími městy i mezi sebou navzájem, a že neúměrně vyčerpávají své kapacity administrativou veřejné správy.

Odráží se to v charakteru národních politik rozvoje venkova, které jsou aplikovány v Irsku a České republice. Zatímco v České republice je z hlediska ministerských resortů venkov bez větší nadsázky téměř bezprizorní (v průběhu času se jeho administrace přesouvala mezi ministerstva zemědělství, místního rozvoje, kultury, životního prostředí a dle potřeby i jiná), je pozice irského venkova pevně ukotvena v národních politikách.³ Zázemí mikroregionálních a regionálních center jsou místními aktéry považována za součást celku spolu s těmito centry, neboť poskytují těmto centrům řadu zdrojů (lidských, materiálních a jiných) a jako k takovým je k nim přistupováno (samozřejmě s vědomím omezenosti dostupných zdrojů pro rozvoj regionu jako celku).

3. Představení obou regionů

Ačkoli oba jsou situovány v Irsku, představují regiony Duhallow a Meath zcela odlišné světy z hlediska objektivních skutečností ovlivňujících jejich rozvoj i z hlediska aplikovaných metod místními a regionálními aktéry.

Charakteristika	Duhallow	Meath
Lokalizace	J-JZ Irsko, County Cork, zázemí Corku	SV Irsko, County Meath, zázemí Dublinu
Základní charakteristiky	1.800 km ² cca 30.000 obyvatel 17 obyvatel / 1 km ² řídce osídlený, chudý, periferní, rurální region	2.330 km ² cca 133.000 obyvatel 68 obyvatel / 1 km ² úrodný rurální region v zázemí aglomerace
Výchozí situace	velký úbytek obyvatel / migrace závislost na zemědělství (cca 30 % obyvatel) vysoká nezaměstnanost (20-30 %), především dlouhodobá; málo pracovních míst (1 / 10), především s vysokou přidanou hodnotou a pro ženy sociální problémy (závislost na alkoholu a rostoucí deprivace) opouštění půdy, její skupování a zalesňování infrastruktura	nárůst populace (suburbanizace – v některých lokalitách až o 230 % původního stavu za 6 let) → problémy v oblasti bydlení, vzdělávání atp. ztráta výkonnosti místního hospodářství vysoká vyjížďka za prací (Dublin), ztráta identity málo pracovních míst pro ženy sociální problémy (závislost na alkoholu a rostoucí deprivace) infrastruktura

Bez ohledu na rozdílnou výchozí situaci v obou regionech místní a regionální aktéři definovali jako základní rozvojové potenciály souhlasně následující momenty:

- místní obyvatelstvo,
- místní tradice a kulturu,

³ Srovnání lze provést jak na základě odvětvové struktury financování potřeb rozvoje venkova, které je v České republice rozděleno mezi řadu ministerstev, tak na základě zcela bezprecedentní nerovnováhy mezi podporou rozvoje zemědělství a rozvoje (nezemědělského) venkova v rámci Programu rozvoje venkova (ČR). Viz Program rozvoje venkova na leta 2007-13 a Rural development programme (Irsko) na stejné programovací období.

- malé a střední podnikání a
 - přírodu,
- tzn. bez výjimky endogenní potenciály rozvoje.

4. Aplikace regionálního managementu v obou regionech

Předem je třeba představit strukturu regionální a místní správy v Irsku, abychom mohli provést srovnání struktur, které se profesionálně zabývají managementem rozvoje irských lokalit a regionů. Kromě centrální úrovně reprezentované státem a jeho institucemi mají právní subjektivitu ve smyslu municipalit pouze *counties* a jim obdobné instituce (114 samosprávných celků). Úroveň obcí tak, jak ji chápeme v České republice je reprezentovaná pojmem *parish*, který může, ale nemusí mít právní subjektivitu na úrovni neziskové nebo obchodně-právní korporace.

Na regionálních a jim odpovídajících úrovních vznikají struktury, které se označují za místní akční skupiny (*local action groups*), ačkoli málokterá z těchto struktur by v České republice a v místních administrativních podmínkách prošla kontrolami formální správnosti z hlediska programu LEADER, kam instituce tohoto druhu svým zaměřením spadají.⁴ V následujícím textu budou označovány za regionální rozvojové agentury.

Tyto agentury jsou vesměs zakládány „zdola“ (místními podnikateli, neziskovými organizacemi, agilními jednotlivci) a jejich cílem je vytvářet a podporovat aktivity vedoucí k posilování rozvoje místních komunit. Jako nástroj využívají čerpání (a rozdělování) finančních prostředků, tzn. vykonávají činnost administrátorů a platebních jednotek pro různé programy financované z regionálních, státních i „evropských“ zdrojů. Z hlediska jejich administrativní pozice jsou mezistupněm mezi národní a lokální úrovní (paralelní strukturou vzniklou „zdola“ na úrovni odpovídající (přibližně) jednotlivým *counties*). Forma, struktura a vnitřní procedury těchto organizací jsou vysoce variabilní.

Tyto agentury mají stále zaměstnance, spolupracují s tisíci dobrovolníků a jednotlivými komunitami a jsou vysoce profesionalizovány. Poskytují konzultační služby pro připravované a realizované projekty (i v provozní fázi), financovány jsou z jednotlivých projektů (nedělají komerční aktivity) a působí na striktně vymezeném území (kromě projektů spolupráce).

IRD Duhallow byla například založena z popudu dvou podnikatelů celkem deseti subjekty, jejichž zástupci byli dlouhodobě nespokojení s rozvojem regionu, s cílem zastavit ekonomický a sociální propad území a podporovat aktivity vedoucí k posilování místních komunit. Základní ideou zakladatelů bylo: „Za každou vloženou penici pět pencí zpět“. Právní forma organizace je Ltd. (společnost s ručením omezeným).

Hlavním orgánem organizace je rada (20 členů), která organizuje činnost pěti pracovních skupin. V současnosti má IRD Duhallow cca 130 členů a spolupracuje s více než 30 komunitami. Má více než 130 zaměstnanců, z toho 25 kmenových a spolupracuje s přibližně 125 dobrovolníky.

Na druhé straně Meath LEADER byla založena v roce 1994 jako reakce na neúspěch v programu LEADER I (jako *community owned copany*; s právní formou Ltd.). Jejím cílem

⁴ Čehož příčinou je přebujelý až přemotivovaný administrativní aparát zaměřený na jakékoli rozvojové aktivity v České republice.

bylo podpořit celkový rozvoj území Meath prostřednictvím podpory aktivit místních komunit z dostupných finančních prostředků veřejných zdrojů.

Členy organizace jsou tzv. *directors* (manažeri organizace), jejím hlavním orgánem je tzv. rada (*board*). Tato rada má 21 členů, kteří se střídají ve výkonu své funkce na principu rotace. Deset z těchto členů jsou členy tzv. Řídící rady. Organizace spolupracuje s cca 70 komunitami (přibližně 700 dobrovolnými pracovníky), má 11 zaměstnanců, z toho tři jsou kmenoví, dalších 30 je vázáno na jednotlivé projekty.

Faktem, který limituje srovnání obou organizačních struktur, je, že tyto se vyvíjejí v lokálních podmínkách a jim se přizpůsobují – čímž nejsou srovnatelné jak z hlediska kvantitativního (počet zaměstnanců, dobrovolníků), tak kvalitativního (např. organizační struktura). Pokoušet se o cokoli takového by bylo překrucováním místního systému regionální podpory.

Bez ohledu na pozitivní fungování místních / regionálních rozvojových agentur jsou základem fungování místního / regionálního rozvoje irského venkova tzv. komunity (*communities*). Tyto jsou budovány buď na územním nebo zájmovém základě, tzn. že jejich pojícím motivem je územní příslušnost k určité *parish* (nebo jinému území), nebo jejich společný zájem (o sport, kulturu, společnost, volnočasové aktivity apod.). Charakteristická je pro ně vysoká míra individuálního zapojení dobrovolníků a takřka bez výjimky právní subjektivita jednotlivých organizací (včetně organizací typu Ltd. / s. r. o.).

Financování obou typů organizací (rozvojových agentur i komunit) probíhá především na vícezdrojové bázi. Podporovány jsou na úrovni konečných žadatelů spíše malé projekty a jsou jim přidělovány spíše malé částky (nejčastěji do 1.000 € / projekt, částky nad 50.000 € jsou výjimečné). Důsledkem jsou především zvýšená motivace žadatelů, racionálnější využití zdrojů a také podpora rozvoje je „více vidět“.

Regionální rozvojové agentury jsou financovány především z prostředků vyčleněných z rozvojových programů (na úhradu režijních výdajů těchto organizací), dále z prostředků získaných na realizaci vlastních rozvojových projektů a z členských příspěvků. Vlastní komerční činnost nevyvíjejí (na rozdíl od obdobných organizací v České republice, které jsou udržovány v aktivitě především na principu vzájemné konkurence). Komunity jsou financovány z prostředků vyčleněných na realizaci a administraci rozvojových projektů.

5. Srovnání

Vzhledem ke skutečnosti, že v podmínkách irského venkova jsou „volený“ a „profesionální“ management odlišnými (a na sobě z velké části nezávislými) strukturami, lze hovořit o tom, že tyto struktury mohou být (a ve většině případů jsou) sobě navzájem rovnocennými partnery, což lze říci sotva o situaci českého venkova, kdy „volený“ a „profesionální“ management jsou navzájem personálně provázány a na sobě závislé. O historických a sociálních souvislostech, které jsou toho příčinou, bylo psáno v kapitole č. 2.

Základní rozdíly mezi Irskem a Českou republikou v oblasti rozvoje venkova z mého pohledu jsou shrnuty v následující tabulce:

Charakteristika	Irsko	Česká republika
Samospráva	114 místních samosprávných celků	cca 6.250 obcí
Participace veřejnosti	Postupná obnova participace po rozsáhlé destrukci ve 20. století Zapojování veřejnosti do rozvoje lokality je často spontánní a zahrnuje široké spektrum jednotlivců i organizací	Obnovení významu občanské participace dosud vážné Zapojování veřejnosti do rozvoje lokality je v mnoha případech účelové, v extrémních případech dokonce nežádoucí
Instituce	Významná pozice organizovaných komunit, podporovaných územně příslušnými rozvojovými agenturami Instituce jsou zakládány „zdola“ s dlouhodobým výhledem a relativně zajištěnou podporou	Přetrvává dominující pozice veřejné správy a jí zřízených institucí Neveřejné instituce zabývající se podporou rozvoje území jsou nedostatečně podporovány a musí se žít / žít se komerční činností Významná část institucí je zakládána ad-hoc
Náročnost administrativy	Náročnost administrativy limituje přípravu a realizaci projektů v nižší míře než v ČR Regionální rozvojové agentury poskytují bezplatnou poradenskou činnost žadatelům, hrazenou z prostředků příslušných dotačních titulů	Náročnost administrativy a byrokracie limituje přípravu a realizaci především malých projektů Realizátoři projektů jsou v důsledku toho často závislí na komerčně orientovaných poradenských firmách, a to s nejistým výsledkem
Financování	Dotační zdroje představují doplňkovou složku rozpočtů projektů Fluktuace ve financování rozvoje venkova sice existují, ale jsou vyvažovány vícezdrojovou strukturou financování	Dotační zdroje představují hlavní složku rozpočtů projektů Dočasné výpadky v dotačních titulech paralyzují rozvoj venkova Vícezdrojové financování je limitováno administrativní náročností a kapacitami jednotlivých aktérů

6. Závěry

S ohledem na odlišný historický a společenský kontext jsou zkušenosti z Irska „*un block*“ zcela nepřenositelné. Obě země disponují zcela odlišnými zkušenostmi a jako takové nemohou absorbovat srovnatelnou technologii rozvoje venkova. Přesto však lze formulovat řadu faktorů, které jsou mezi oběma zeměmi vzájemně přenositelné, a které lze (snad) považovat za univerzálně platné. Jsou jimi (dle českých i irských aktérů rozvoje venkova a současně dle mého názoru – s vědomím přílišné obecnosti definice těchto faktorů):

- existence partnerských a skutečně fungujících sítí kooperujících aktérů (*networking*), včetně partnerství soukromého a veřejného sektoru,
- využívání především vnitřních potenciálů lokality / regionu,
- definování cílových skupin, zkoumání jejich potřeb a orientace na jejich uspokojování,
- občanská participace a podpora aktivity místních komunit,
- důraz na „učení se“ všech institucí zapojených do rozvoje lokality / regionu a
- důraz na „tržní“ realizaci rozvojových projektů.

Existuje řada dalších, zde nezmíněných okolností, ve kterých se lze od organizací, zabývajících se rozvojem irského venkova učit, zároveň však limitovaný rozsah tohoto článku

neumožňuje tyto okolnosti postihnout. Pod stolem tak zůstalo detailnější řešení výše uvedených záležitostí jako jsou příklady konkrétních aktivit (projektů / programů), aplikace nástrojů marketingového mixu (produktová, cenová, distribuční a komunikační politika), definice cílových skupin a segmentace trhu, aplikace průzkumů trhu a potřeb cílových skupin, „učení se“ institucí a lidských zdrojů nebo „tržní“ realizace projektů. Na tato témata nezbylo adekvátní místo v tomto příspěvku, nicméně budu se tomuto tématu věnovat i nadále a v podrobnější míře. Tento příspěvek budiž úvodem do tématu.

Literatura

1. Osobní konzultace místních aktérů
2. Ireland Rural Development – National Strategy Plan 2007-13 [on-line]. <<http://www.ilsu.ie/documents/News/RDStrat/DraftRDStrat.pdf>>.
3. National Spatial Strategy for Ireland 2002-2020 [on-line]. <<http://www.irishspatialstrategy.ie/>>.
4. Program rozvoje venkova České republiky na léta 2007-13 [on-line]. <http://www.mze.cz/userfiles/file/eafrd/prv_oficiln_schvlen.pdf>.
5. NOVÁK, David W. (2006): Inovační potenciál venkova – teorie a praktické příklady. In: Inovace v rozvoji obcí, měst a regionů s důrazem na marketingové řízení. Sborník z konference konané 29.-31. května 2006. Ostrava: Ostravská univerzita. [CD-ROM; on-line]. <<http://www.mestskymarketing.cz/>>.
6. RUMPEL, Petr et al (2007): Marketingový management obcí, měst a regionů. Ostrava, Ostravská univerzita.

SOCIO - EKONOMICKÝ ROZVOJ A REGIONÁLNÍ POLITIKA VENKOVSKÉHO PROSTORU

SOCIO - ECONOMIC DEVELOPMENT AND REGIONAL POLICY OF RURAL AREA

DOC. ING. DARJA HOLÁTOVÁ, PH.D.

*Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích,
Ekonomická fakulta, Katedra řízení
Studentská 13, 370 05 České Budějovice, ČR
e-mail: holatova@ef.jcu.cz*

Anotace

Regionální politiky venkovského prostoru hraje důležitou roli v podpoře změn v oblasti ekonomické, sociální a environmentální. Akce podporované zdroji, které jsou k dispozici, by se měly soustředit na podporování udržitelného růstu, konkurenceschopnosti a zaměstnanosti. Je nezbytně nutné vytvářet více a lepší pracovní příležitosti pro větší zapojování mladých lidí do zaměstnaneckých a podnikatelských aktivit tak, aby neodcházeli z venkova. Článek prezentuje výsledky výzkumu venkovského prostoru Jižních Čech, regionální politiku a politiku obecní.

Annotation

Regional Policy of Rural Area is playing an important role in helping to meet the economic, social and environmental challenges. The actions supported available should be concentrated on promoting sustainable growth, competitiveness and employment. It is necessary to create more and better jobs for participation more young people into employment or entrepreneurial activity so as not to leave rural areas. The article presents the research results of South Bohemia rural village, the regional and local policy.

Klíčová slova

socio-ekonomický rozvoj, venkovský prostor, regionální politika, politika obce

Key words

Socio - Economic Development, Rural Area, Regional Policy, Local Policy

Úvod

Regionální politika a strukturální politika Evropské unie se snaží v zájmu celkové stability snižovat hospodářské a sociální rozdíly, zaměřuje se na zmenšování nerovnoměrnosti mezi různými regiony a jejich zaostalostí. Regionální politika má významnou roli v dlouhodobém procesu odstraňování ekonomických a sociálních rozdílů nejen mezi členskými zeměmi, ale i mezi jednotlivými regiony v rámci jednotlivých zemí. Jednotlivé členské ovlivňují tyto rozdíly a regionální politika se přesouvá ke konkrétním problémům a oblastem a promítá se do politiky jednotlivých obcí.

Projekt EU: Pohled občanů na úlohy venkovských oblastí v Evropě zítřka

Venkovské oblasti pokrývají 90 % území Evropy a žije v nich skoro polovina populace. Poskytují potraviny, práci a prostor pro odpočinek i kulturní aktivity. Jsou zásobárnou pro biodiverzitu a přírodní zdroje jako voda, čistý vzduch a obnovitelné energie. Jsou klíčovým prvkem evropského dědictví. S tím jsou spojené i politické záležitosti, zemědělství a rozvoj venkova, rozvoj regionu, sociálních záležitostí, doprava, energie, životní prostředí, územní plánování, vzdělávání a kultura [1]. Z konference Grémia evropských občanů "Pohled občanů na úlohy venkovských oblastí v Evropě zítřka" byla určena důležitost jednotlivých oblastí tohoto prostoru v pořadí: vzdělávání, zdraví, mládež, doprava, energie, zemědělství, zaměstnanost, součinnost, plánování, využití půdy, infrastruktura, ochrana přírody, bydlení, podniky a průmysl, služby, financování, cestovní ruch, veřejná správa.

Ukazuje se potřeba podpory problematických oblastí, např. v oblasti mladých lidí a mládeže je třeba posílit možnosti jejich vyžití, vzdělávání, podpořit aktivity pro volný čas i aktivity podnikatelské, podpořit vzdělávání pro všechny skupiny společnosti, v oblasti dopravy zvýšit finanční dostupnost a adekvátnost, v oblasti přírody a ochrany životního prostředí zvýšit jejich ochranu, zachovat zemědělskou půdu, zamezit expanzi měst do venkovského prostoru, podporovat využití udržitelných zdrojů. V oblasti podnikání a zaměstnanosti podpořit investice do podnikání, rozvoje malých a středních podniků, včetně podniků rodinných, řemeslných, podpořit podnikání a pohyb v cestovním ruchu, podpořit oblast součinnosti a vlivu na rozhodování o oblastech, ve kterých lidé žijí. K zemědělství se vrátit v míře, která není škodlivá pro životní prostředí, zvýšit potřebu pracovních míst, v oblasti zdraví podpořit zdravotní dostupnost, podpořit opatrovnické a pečovatelské služby, podpořit bytovou výstavbu.

Projekt: Socio-ekonomického vývoje českého venkova a zemědělství

Současným a celoevropským problémem je v tomto kontextu i oblast transformace zemědělského sektoru, vylidňování venkovských oblastí, nedostatečné vytváření nových pracovních míst ve venkovských oblastech, odchody mladých lidí do měst a nebezpečí snižování předpokladů udržitelného rozvoje v těchto oblastech. Článek uveřejňuje část výsledků získaných v rámci projektu Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky č. 1 J016/04-DP2: Socio-ekonomický vývoj českého venkova a zemědělství, jehož nositelem je prof. Věra Majerová, CSc., ČZU v Praze. Předmětem projektu je komplexní a systematické shromažďování a vyhodnocování informací, týkajících se socio-ekonomických a demografických jevů a procesů českého venkova. Část výzkumu byla prováděna v Jihočeském kraji s ohledem na podmínky života ve venkovských oblastech, stabilizaci venkovského osídlení, vytvoření předpokladů pro ekologicky udržitelný, sociální a ekonomický rozvoj území. Předmětem zkoumání jsou obce venkova v Jihočeském kraji, a to do velikosti 2000 obyvatel. Mezi jinými byla vybrána i obec Lhenice, která je součástí oblasti Prachaticka.

Rozvoj venkovského prostoru**Charakteristika a vymezení území**

Prachaticko [2] představuje území, které leží při jihozápadní hranici Čech v jihozápadní části Jihočeského kraje, je to region Šumavy a Šumavského podhůří. Region Prachaticko se nachází v Jihočeském kraji, k 31.12.2006 měl rozlohu 1 375 km², správně zahrnuje 65 obcí (6 měst, 3 městyse a 56 vesnic). Je to oblast s nízkou hustotou osídlení, polovina obyvatel žije ve městech, celkem přes 51 tisíc. Krajina je podhorská až horská s množstvím lesů, na 51 %

území je velké množství vodních toků. Region je rozdělen na dvě části - na málo obydlenou krajinu na jihozápadě plnou lesů, vodních ploch a rašelinišť s horskými středisky a kopcovité malebné šumavské podhůří na severovýchodě, ve kterém je větší osídlení a nacházejí se zde lidská sídla s průmyslem. Kraj je charakteru převážně zemědělsko-lesnického s menším zatížením přírody průmyslem, který je převážně lehký a koncentrovaný do oblastí větších sídel.

V zemědělství převažuje pěstování obilovin, píce a brambor, z ložisek surovin se dá jmenovat pouze rašelina. Region patří mezi nejméně znečištěné oblasti u nás, což z něj činí významnou turistickou oblast, a to jak v létě, tak i v zimě.

Obec Lhenice [3] se nachází ve správním obvodu obce s rozšířenou působností Prachatic, ve správním obvodu obce s pověřeným obecním úřadem Prachatic. Status Lhenic je městys a obecní úřad má oficiální název: Úřad městysu Lhenice. Skládá se z 9 katastrálních částí: Dolní Chrášťany, Horní Chrášťany, Hořkovice, Hrbov, Lhenice, Třebanice, Třešňový Újezd, Vladkov a Vodice, které jsou uváděny názvem „vesnice“. 2 z nich jsou prohlášená „Vesnickou památkovou zónou“ „Vesnickou památkovou rezervací“.

Celková rozloha území činí 3 914 ha [4] Od roku 2001 do roku 2006 dochází k trvalému poklesu a snižování rozlohy zemědělské půdy o 7,52 hektaru. Pohyby v rámci zemědělské půdy byly největší v kategorii orné půdy, jejíž plocha za uvedené období klesla cca o 80 ha. Oproti tomu přibýlo cca 16 ha zahrad, 4 ha sadů a 47 ha luk. Přesun mezi zemědělskou a nezemědělskou kategorií (7,52 ha) proběhl ve prospěch půdy lesní - 6,12 ha a zastavěné plochy - 0,40 ha.

Demografická struktura. V současné době zde žije 1781 obyvatel. Ve sledovaném období let 2001 až 2006 se počet obyvatel obce mírně zvýšil, a to o 21 obyvatel, z původního počtu 1 760 trvale bydlících obyvatel v roce 2001 na 1 781 obyvatel v roce 2006. Přírůstek se týkal přistěhování nových obyvatel. V těchto letech přibýlo lidí v produktivním věku avšak klesá počet dětí ve věku 0-14 let. Současným trendem je zvyšování průměrného věku obyvatel a to z 36,5 let v roce 2001 na současných 39,5 let.

Počet domácností a zaměstnanost. Počet domácností uváděný v přehledech ČSÚ je 663. Je zde zaregistrováno 605 bytových stanic, celkem 631 bytových jednotek trvale obydlených z toho činí 63,7 % rodinné domky. Byty trvale neobydlené jsou využívány k rekreaci (22,5 %). Obec vykazuje 847 obyvatel ekonomicky aktivních, to je 48,6 % z celkového počtu občanů obce. Z obce vyjíždí za prací 51,7 % všech zaměstnaných a z toho 79,5 % denně, nejvíc do nejbližšího a spádového města Prachatic. V roce 2001 bylo zjištěno, že v obci je 52 nezaměstnaných, míra nezaměstnanosti činila 6,73 %. V roce 2007 k 30.9. bylo v obci 35 nezaměstnaných, což činilo 3,85 %. Většinou jsou to lidé dlouhodobě nezaměstnaní a jejich skladba se prakticky nemění.

Občanská a technická vybavenost je na dobré úrovni [5], v obci je Úřad městysu Lhenice; Matriční úřad; Farní úřad; Dům s pečovatelskou službou. Technická vybavenost Lhenic zahrnuje všechny běžné prvky. Avšak v některých katastrálních částech je pouze vodovod, chybí kanalizace zakončená čističkou odpadních vod, a dále zde nebyla realizována ani plynofikace.

Obec vybudovala veřejně přístupný internet včetně tiskárny, skeneru a dataprojektoru. Je umístěn ve škole, kde je využíván i pro výuku. Další přístupový bod pro veřejnost je na radnici a v obecní knihovně. Internet slouží pro veřejnost zdarma.

Dopravní obslužnost je zajištěna po silnici I. třídy, která spojuje České Budějovice, Vodňany a pokračuje dále na Písek a do Karlových Varů. Obcí nevede železniční trať. V pracovních dnech je autobusové spojení dobré avšak dostupnost v sobotu a neděli je do jednotlivých katastrálních částí velmi omezena.

Ekonomicky činné subjekty. Obec není vlastníkem, ani nemá podíl v podnikatelských subjektech, avšak aktivity podnikatelů podporuje. V průběhu let 2003–2006 dochází ke zvyšování počtu ekonomicky činných subjektů, a to o 25. Jejich nejvyšší nárůst je hlavně v oblasti služeb a obchodu. V odvětví zemědělství a průmyslu dochází naopak ke snižování jejich počtu. Největší skupinou dle právních forem za rok 2006 jsou podnikatelé - fyzické osoby (287) a samostatně hospodařící rolníci (68).

Místní správa a samospráva. V čele obce stojí starostka, místo starosta a úřad má 5 zaměstnanců. Voleb v roce 2006 se zúčastnilo 57,48 % voličů a zastupitelstvo tvoří 11 členů. Rozpočet na rok 2006 byl zastupitelstvem obce schválen 30.3.2006. Současně byl schválen finanční výhled na roky 2006–2008 a Rozpočtový výhled na rok 2007 - 2010.

Obec má vlastní webové stránky, které poskytují informace pro veřejnost a občany o činnosti obecního úřadu, jeho rozhodnutích, vyhláškách, jsou zde odkazy na dopravní spoje, kulturní zařízení, státní instituce a úřady, zdravotnická zařízení, a další, vždy s kontakty. Je umožněno také firmám na webových stránkách obce inzerovat. Obecní úřad vydává měsíčník pro občany „Lhenický zpravodaj“ s rubrikami Zprávy z radnice, Informace občanům, informace ze škol, ze společenské kroniky a další.. Příspěvky mohou zasílat všichni občané.

Kulturní a spolková činnost. Kulturní a společenská zařízení např. *Kino, Knihovna, Klub a Sokolovna*, jsou využívána, konají se zde kulturní akce, koncerty, festivaly, divadla, dále i srazy, oslavy narozenin, abiturientská setkání a ve všední dny je zde školní družina a klub pro děti a mládež. Společenský život v obci je velmi čilý i v rámci společných aktivit se sousedními obcemi a mikroregiony. Mezi nejdůležitější akce se řadí: Podzimní slavnosti plodů, Zavírání cyklistické sezóny v Jihočeském kraji, Slavnosti plodů a Slavnosti Květů a známé a oblíbené „Kratochvílení, zábavy maškarní, posvícenské, mikulášské; plesy a tradiční setkání „Hradiště“ na svátek Mistra Jana Husa.

Spolková činnost v obci je značná, a také sportovní akce a fotbal mají dlouholetou tradici, v obci jsou 3 fotbalové týmy: muži, dorost a žáci a pořádají se zde fotbalové turnaje.

Zapojení do svazků obcí. Obec je zapojena do společných aktivit v rámci vznikajících regionů, sdružení, spolků, i zahraniční spolupráce, protože v současné době není možné jít dopředu a rozvíjet se bez podpory a provázanosti s okolím.

„Mikroregion Chelčicko-Lhenický“, jehož cílem je zajistit vyvážený a trvale udržitelný rozvoj venkovské oblasti, zvyšovat ekonomickou stabilitu a konkurenceschopnost oblasti, podporovat rozvoj podnikatelských aktivit, podporovat rozvoj tradiční zemědělské výroby, vytvářet podmínky pro sociálně-ekonomický rozvoj mikroregionu, zvyšovat životní úroveň občanů, usilovat o zachování zdravého životního prostředí, usilovat o zachování venkovského rázu mikroregionu, udržovat kulturní tradice.

Místní akční skupina „Rozkvět Zahrady Jižních Čech“ ve svých cílech má podporu rozvoje regionu a v dokumentu „Posílení místního ekonomického prostředí a zhodnocení místní produkce“ směř na koordinaci spolupráce obcí resp. svazků obcí, soukromých podnikatelů, zemědělců, škol, výzkumných středisek i neziskového sektoru. Cílem je harmonicky se rozvíjející oblast respektující kulturní a přírodní bohatství s rozvinutou občanskou společností a zdravým životním prostředím.

Obec čerpala finanční prostředky na projekty: Bezdrátová lokální datová síť (Internet), Historická krajina Netolicka - III. etapa³, Naučná cyklotrasa Netolicko, Oprava komunikací Lhenice, Regionální rozvoj informačních a komunikačních technologií

Politika obce a jejího rozvoje

Obec Lhenice podporuje rozvoj a stabilizaci obyvatel, výrazně se rozvíjí ve všech svých katastrálních částech. Bylo postaveno 70 obecních bytů pro nízko příjmové skupiny obyvatel a současně i garáže, které byly nabídnuty lidem s přidělenými byty. Zájem o obecní byty není velký. Mladé rodiny starousedlíků chtějí výstavbu vlastního domu na pozemcích rodičů.

V obci klesá nezaměstnanost a i přes to obecní úřad chce situaci řešit, nezaměstnaným pomoci a využít jejich pomoc v obci. O této problematice jedná s Úřadem práce.

Počet obyvatel i ekonomicky aktivních roste. Obec pečuje jak o vybavenost, obslužnost, stabilizaci obyvatel, rozšiřuje možnosti bydlení. Podporuje vznik podnikatelských subjektů.

Obec věnuje péči i kulturnímu vyžití, společenskému i sportovnímu, podporuje kluby, sdružení, pořádá sportovní a společenské akce, dává vznik Mateřského centra. Byla vybudována 2 dětská hřiště, pro mládež skybouardová plocha a pro starší občany byly upraveny prostory pro posezení u ohni. V rámci dalších aktivit jsou zde pro zájemce kurzy cizích jazyků, cvičení jógy.

Poskytuje informace pro obyvatele i veřejnost jak o činnosti úřadu tak i všeobecné na webových stránkách, vývěskových tabulích i prostřednictvím novin a rozhlasu.

V obci jsou prováděny opravy a údržba historických budov, kapliček, Božích Muk, památkově chráněných domů a jejich štítů ve všech katastrálních částech obce. Bude provedena oprava rekonstrukce škol, obecního úřadu i hasičské zbrojnice. V plánu je výstavba další etapy cyklostezky pro podporu cestovního ruchu i aktivit vlastních obyvatel.

Rozvojové strategie obce Lhenice navazují na Plán rozvoje Jihočeského kraje, strategické dokumenty ČR a EU, jsou v souladu a splňují podmínky pro program LEADER ČR a jsou v kontextu s ostatními programy EU či programy financovanými ze státního rozpočtu ČR.

V rámci dalšího rozvoje byla provedena analýza SWOT a byly stanoveny prioritní oblasti a strategické cíle na dobu trvání let 2004–2010. Na základě analýzy by bylo vhodné více podpořit rozvoj cestovního ruchu, podpořit vytvoření dalších podmínek pro turistiku, cykloturistiku a agroturistiku a podpořit možnost rekreace pro rodiny s dětmi v delších časových úsecích.

Závěr

Problém ubývání obyvatelstva ve venkovských oblastech je průvodním jevem transformujících se zemí [9]. Česká republika zaznamenává absolutní pokles obyvatelstva od roku 1994 [10].

Z výsledků výzkumu však vyplývá, že celkově dochází ve venkovských obcích (obcích do 2000 obyvatel) k nárůstu počtu obyvatel. Výsledky výzkumu v Jihočeském kraji potvrzují, že nedochází k vylidňování regionu Jihočeského kraje [11], naopak, trvalým trendem je migrace do regionu, a to potvrzuje i zvyšující se počet obyvatel sledované obce Lhenice. Na tomto trendu se zejména podílí imigrace obyvatel do obcí v blízkosti větších měst [12].

Jednou ze specifik sledované oblasti - Prachaticka je i fakt, že v tomto okrese (kromě české národnosti) je zastoupení 11 národností, a v letech 1991 až 2001 se zvýšilo i početní zastoupení 6 z nich, počet obyvatel české národnosti naopak poklesl [13].

Jihočeský kraj je vnímán jako kraj, ve kterém jsou dobré jak podmínky ekonomicky příznivé regionálnímu rozvoji [10] tak i ekologické podmínky. To potvrzuje i dotazníkové šetření mezi občany města Českých Budějovic a jejich ochoty se stěhovat a bydlet v okrajových oblastech města. Neboť v centru města by chtělo bydlet pouze 23,7 % obyvatel [14]. Tyto aktivity – migrace obyvatel města do jeho okolí - podporují realitní kanceláře svými developerskými projekty, zaměřenými na výstavbu bytů a domů do okolního i venkovského prostoru.

Pro další rozvoj venkovského prostoru nejen Jihočeského kraje je důležité umět správně určit priority a v neposlední řadě efektivně využít dostupných finančních prostředků na projekty či programy, které by měly přispět nejen k hospodářskému, ale i sociálnímu rozvoji regionu, jednotlivých obcí i územních celků.

Literatura

1. *What Roles for Rural Areas in Tomorrow's Europe*. Summary Report of the European Citizens' Panel. Monday 2 April 2007. EU Committee of the Regions, Brussels. [cit. 2. září 2007]. Dostupné http://www.citizenspanel.eu/images/multimedia/2007-04-02_europeancitizenspanel_summary_report.doc
2. Prachaticko; http://www.trasovnik.cz/k_jihoc/prachat/prachat.asp.
3. Lhenice; <http://www.lhenice.cz/lhenicephp>.
4. Veřejná databáze ČSÚ; http://vdb.czso.cz/vdbvo/tabdetail.jsp?cislotab=MOS+ZV01&kapitola_id=5&kontext=t&azeni=ta&pro_2008436=550361.
5. Český statistický úřad - České Budějovice; Statistický průvodce obcemi Jihočeského kraje. http://vdb.czso.cz/vdbtab/tabdetail.jsp?cislotab=MOS+ZV01&kapitola_id=5&kontext=t&razeni=ta&pro_2008436=550361
6. Rozkvět zahrady Jižních Čech: www.masrozkvet.cz/index.php?option=com_frontpage&Itemid=1
7. Program obnovy venkova; http://www.isu.cz/pov/ov007det_b.asp?porcis=82
8. Chelcicko-lhenicko; www.chelcicko-lhenicko.cz/pages/mas/prilohy/analyticka_cast.doc.
9. MAJEROVÁ, V. a kol. *Sociologie venkova a zemědělství*. 3. vyd. Praha: ČZU v Praze, 2003. ISBN 80-213-0651-3
10. HOLÁTOVÁ, D., ŘEHOŘ, P. Regionální rozvoj - Politika Evropské unie. *Auspicia*, 2004, roč. II, č.2, s.40-44, ISSN 1214-4967.
11. ŘEHOŘ, P., HOLÁTOVÁ, D. Trh práce a nezaměstnanost – Nuts III: Jihočeský a Ústecký kraj. *Auspicia*, 2006. roč. 3, č.2, s.62-69. ISSN 1214-4967.

12. MAJEROVÁ, V. From citizenship to rural civil society: Czech rural areas after the transformation of agriculture. In *The Rural Citizen: Governance, culture and wellbeing in the 21st century*. University of Plymouth, UK, 2006. ISBN 1-84102-155-5.
13. PÁNA, L. Národní menšiny v jižních Čechách a trh práce. In *Region, regionalistika, regionalismus a regionalisté*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií v Českých Budějovicích, 2007. ISBN 978-80-86708-39-3
14. DUŠEK, J., PÁNA L. *Analýza realitního trhu v Římově a okolí*. Závěrečná zpráva pro RT Real Treuhand REALITY. České Budějovice: Výzkumné centrum VŠERS, České Budějovice, březen 2008. 68 s.

MASARYKOVA UNIVERZITA
EKONOMICKO-SPRÁVNÍ FAKULTA
Katedra regionální ekonomie a správy

Doc. RNDr. Milan Víturka, CSc.
vedoucí katedry

XI. MEZINÁRODNÍ KOLOKVIUM O REGIONÁLNÍCH VĚDÁCH

Editor: Ing. Viktorie Klímová

EDIČNÍ RADA:

L. Bauer, L. Blažek, H. Hušková, E. Hýblová, M. Kvizda,
L. Lukášová, R. Lukášová, J. Menšík, J. Nekuda,
A. Slaný, J. Šedová, V. Žítek

Vydala Masarykova univerzita roku 2008

1. vydání, 2008, náklad 100 kusů CD-ROM

Pořadové číslo ESF – 3/08 – 02/58

ISBN 978-80-210-4625-2